

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav slavistických a východoevropských studií

slovanské literatury – filologie

Marcel Č e r n ý

**Osobnost Josefa Karáska (1868-1916) v souvislostech
české slavistiky a české literární Vídně**

(Příspěvek k vídeňské účasti v mezislovanských kulturních vztazích od
založení Jagićova semináře do vzniku ČSR)

**Josef Karásek (1868-1916) in the context of Czech
Slavic Studies and the Czech literary scene in Vienna**

(On the participation of Vienna in inter-Slavic cultural relations from the
founding of the Jagić Seminary to the birth of Czechoslovakia)

Disertační práce

vedoucí práce: doc. PhDr. Zoe Hauptová, CSc.

2007

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ:

Prohlašuji, že jsem disertační práci vykonal samostatně s využitím uvedených pramenů a odborné literatury.

PODĚKOVÁNÍ:

Chtěl bych poděkovat dr. Christě Rothmeier z Ústavu slavistiky vídeňské univerzity za poskytnuté cenné rady a impulsy při výzkumu vídeňského topu v české literatuře, mgr. Marcele Suchomelové z EÚ AV ČR a Janu Boháčkovi z Archivu AV ČR za upozornění na některé archivní materiály, mgr. Michalu Hrnčířovi za možnost nahlédnout do jeho rukopisu o V. Hrubém, mgr. Tamah Sherman za překlad anotace, dále vždy ochotným pracovníkům LA PNP v Praze a Knihovny Náprstkova muzea v Praze, bibliografickému oddělení ÚČL AV ČR a zejména bibliografickému oddělení SLÚ AV ČR a ostatním svým kolegům z této instituce za vstřícnost, podporu a pomoc.

OBSAH

1. Úvod.....	5
2. Vídeň a české písemnictví.....	9
2. 1. Význam Vídně v duchovním životě Čechů od počátků do poloviny 19. století.....	9
2. 1. 1. Vídeň nemilovaná. Vznik a vývoj českovídeňské menšiny jako kulturněhistorický fenomén.....	9
2. 1. 2. Vídeň filologická. První institucionalizované středisko výuky českého jazyka.....	20
2. 1. 3. Vídeň čechoslovanská. Význam Vídně pro mezislovanskou kulturní výměnu.....	38
2. 2. Vídeň literární. K vymezení pojmu českovídeňské literatury.....	69
2. 3. Topos dunajské metropole v české umělecké literatuře od poloviny 19. století po vznik ČSR.....	87
2. 3. 1. Vídeň jako údajné město blahobytu a rychle dosažitelného štěstí.....	91
2. 3. 2. Vídeň Macharova.....	127
2. 3. 3. Vídeň úřednické bohémy Václava Hrubého (s nástinem vývoje do vzniku ČSR).....	144
3. Vídeň a česká slavistika.....	165
3. 1. Jagičův seminář jako významné středisko bádání o slovanské filologii.....	165
3. 1. 1. Studijní léta Josefa Karáska u Jana Gebauera.....	171
3. 1. 2. Za Vatroslavem Jagičem do Vídně.....	178
3. 1. 3. Editorem díla Petra Chelčického.....	189
3. 1. 4. Přátelství učitele a žáka.....	196
3. 1. 5. Neradostné „pražské intermezzo“.....	202
3. 1. 6. „Soukromý badatel“ ve službách popularizace slavistiky.....	205
3. 1. 7. Dobrozdání ve prospěch Petra Bezruče.....	236
***.....	243
3. 2. Historiografem slovanských literatur – metodologická koncepce a dobové přijetí <i>Slavische Literaturgeschichte</i>	247
3. 3. Zájem o písemnictví a kulturu Lužických Srbů.....	287
4. Závěr.....	321
5. Seznam použitých pramenů a odborné literatury.....	335
6. Bibliografie publikací Josefa Karáska a vybraných prací o něm.....	349
7. Obrazové přílohy.....	392
8. Anglické résumé– Dissertation Synopsis.....	396

1. Úvod

Intelektuální prostor hlavního města habsburské monarchie přitahoval ode dávna nejrůznější, nejen slovanské národy. Ač jsme si zvykli spojovat duchovní dějiny českého národa především s Prahou, zanechala Vídeň ve vývoji naší kultury v nejšířším smyslu tohoto slova mnohem zřetelnější stopu, než jak je všeobecně přijímáno a známo.

Má disertační práce OSOBNOST JOSEFA KARÁSKA (1868-1916) V SOUVISLOSTECH ČESKÉ SLAVISTIKY A ČESKÉ LITERÁRNÍ VÍDNĚ. PŘÍSPĚVEK K VÍDEŇSKÉ ÚČASTI V MEZISLOVANSKÝCH KULTURNÍCH VZTAZÍCH OD ZALOŽENÍ JAGÍČOVA SEMINÁŘE DO VZNIKU ČSR je rozdělena do dvou částí. První z nich (2. VÍDEŇ A ČESKÉ PÍSEMŇICTVÍ) je věnována vzájemné interakci města Vídně a novodobé české kultury, zejména písemnictví, druhý oddíl (3. VÍDEŇ A ČESKÁ SLAVISTIKA) je zaměřen na problematiku dějin slavistiky, tedy té části slovanské filologie, která se jako metadisciplina zabývá sebereflexí vlastního předmětu. Konkrétně se předmětem úvah stává jednak iniciativa tzv. jagičovského konceptu slovanské filologie pro slavistiku českou, jak se ve svém důsledku promítla na Karáskově odborné činnosti, jednak přehledný nástin toho, jak bylo Jagičovo dílo českým prostředím vnímáno a vstřebáváno a jak vypadaly počátky jeho pronikání k nám. Ač dějiny slavistiky stály dlouhou dobu spíše na okraji odborného zájmu, k intenzivnějšímu bádání v tomto oboru dochází i v současnosti především v souvislosti s jubilei významných slavistů, např. J. Dobrovského, P. J. Šafaříka, M. Murka aj., alespoň pokud hovoříme o slavistice v našich zeměpisných šířkách.

Práce však není „klasickou“ personální monografií v užším smyslu slova. Literární historik, editor, překladatel a propagátor slovanských literatur v německém prostředí Josef Karásek nepředstavuje pro dějiny české slavistiky těžiskovou osobnost, avšak na druhou stranu vzhledem k poměrně bohaté odezvě jeho prací v české, vídeňské i ostatní slovanské vědecké obci a navzdory částečnému vědeckému eklekticismu jeho prací nelze o Karáskovi říci, že byl pouze pilným kompilátorem a publicistou. Jeho rozsáhlá pozůstalost, uložená v pražském Literárním archivu Památníku národního písemnictví, byla archivně uspořádána, a tím i široké badatelské obci volně zpřístupněna teprve v roce 1995.¹ Svědčí o velmi živých odborných korespondenčních stycích s mnoha předními osobnostmi vědeckého a uměleckého, zvláště literárního světa (Adolf Černý, Václav Flajšhans, Josef Holeček, Miloslav Hýsek, Vatroslav Jagić, Jan Jakubec, Konstantin Jireček, Jiří Karásek ze Lvovic, Ludvík Kuba, Jan Máchal, Josef Svatopluk Machar, Matija Murko, Jiří Polívka, Jan Voborník aj.). Tato bohatá

¹ Inventář Karáskovy pozůstalosti (dále v textu jen LA PNP, fond *Karásek*) viz M. BAREŠOVÁ, *Josef Karásek (1868-1916). Soupis osobního fondu*, Edice inventářů č. 600, Památník národního písemnictví, Praha 1995.

heuristická základna mě přivedla k myšlence využít Karáskovy osobnosti jako osy, kolem níž by mohlo být rekonstruováno širší podloží, které by se stalo východiskem pro detailnější poznání Jagičova slovanského semináře a české (především literární) Vídně.

V první kapitole prvního oddílu 2. 1. 1. VÍDEŇ NEMILOVANÁ. VZNIK A VÝVOJ ČESKOVÍDEŇSKÉ MENŠINY JAKO KULTURNĚHISTORICKÝ FENOMÉN jsem si předsevzal nastínit význam Vídně v duchovním životě Čechů od konce 18. století do první poloviny 19. století. Zůstával-li vztah českého národa k Vídni v době před bitvou na Bílé hoře v podstatě neutrální, měnil se v následujícím období přes pocit křivdy a pykání za „dědičný hřích“ otců a dědů až k obrozenskému a pozdějšímu vzdornému hněvu, ba odporu. V této optice Vídeň symbolicky zastupovala habsburský rod, říši a celý její systém.

Následující kapitola 2. 1. 2. VÍDEŇ FILOLOGICKÁ. PRVNÍ INSTITUCIONALIZOVANÉ STŘEDISKO VÝUKY ČESKÉHO JAZYKA se zabývá nepřehlédnutelnou úlohou Vídně pro filologická bádání o českém jazyce. A období českého „předliterárního“ zájmu o hlavní město rakouského mocnářství jako významného spolupůvodce emancipace slovanských národů neopouští ani část 2. 1. 3. VÍDEŇ ČECHOSLOVANSKÁ. VÝZNAM VÍDNĚ PRO MEZISLOVANSKOU KULTURNÍ VÝMĚNU. Další oddíl 2. 2. VÍDEŇ LITERÁRNÍ. K VYMEZENÍ POJMU ČESKOVÍDEŇSKÉ LITERATURY je věnován Karáskovu přínosu i ostatních zainteresovaných odborníků pro studium české literární Vídně, přičemž je zdůrazněna zejména role J. Karáska jakožto iniciátora projektů zaměřených na historiografický výzkum menšiny, poprvé se zvláštním zřetelem k tzv. „českovídeňské literatuře“. Její díla a představitelé jsou zasazováni do širšího kontextu jako integrální součást českého písemnictví, resp. jako specifická varianta českého regionalismu.

Závěrečné tři podkapitoly první části 2. 3. 1. VÍDEŇ JAKO ÚDAJNÉ MĚSTO BLAHOBYTU A RYCHLE DOSAŽITELNÉHO ŠTĚSTÍ, 2. 3. 2. VÍDEŇ MACHAROVA a 2. 3. 3. VÍDEŇ ÚŘEDNICKÉ BOHÉMY VÁCLAVA HRUBÉHO (S NÁSTINEM VÝVOJE DO VZNIKU ČSR) v rámci jednoho vnitřně propojeného celku (2. 3. TOPOS DUNAJSKÉ METROPOLE V ČESKÉ UMĚLECKÉ LITERATUŘE OD POLOVINY 19. STOLETÍ PO VZNIK ČSR) sledují v imagologické perspektivě proměny vídeňských *loci communes* v české literatuře od padesátých let 19. století po rozpad monarchie v roce 1918, navazující především na práce rakouských badatelů (Christy Rothmeier, Z. Konstantinoviče, F. Rinnera, Moniky Glettler aj.). Z analyzovaných textů vyplývá, že umělecké reflexe Vídně v české literatuře jsou vzhledem ke svému pozdnímu artikulování poznamenány, ba determinovány implikovanou nenávisí k panujícímu habsburskému rodu, symbolickému „viníku“ všech strážní pobělohorského vývoje. Vídeň sice získala jistou prestiž v oficiálních kruzích, ale tématem české literatury se stávala spíše

výjimečně, zvláště pokud situaci srovnáváme s ostatními slovanskými literaturami. Středisko říše totiž nikdy nezískalo většinu kulturních funkcí, jež by zejména v oblasti písemnictví dokázaly zastínit, či dokonce nahradit inspirativní a logicky i vedoucí úlohu přirozeného duchovního centra Českého království – Prahy. Nelze přehlédnout, že tato animozní předpojatost jako modelový příklad česko-habsburského (česko-rakouského, česko-mocnářského) konfliktního vztahu, pramenícího z obrozenských snah prokázat srovnatelnou vyspělost německé (ve smyslu jazykovém) kultury s českou, v sobě zároveň skrývala komplex českého národa o vlastní méněcennosti a nedostatečnosti, komplex latentně přítomný – tu více, tu méně – téměř ve všech českých projevech vůči Vídni.

Druhý oddíl začíná rozsáhlou kapitolou 3. 1. JAGIČŮV SEMINÁŘ JAKO VÝZNAMNÉ STŘEDISKO BĀDÁNÍ O SLOVANSKÉ FILOLOGII o významu Jagičova semináře pro českou slavistiku, zejména na příkladu Jagičových styků s J. Karáskem a obecně o jeho vztahu k českému prostředí, kde byl Karásek jedním z nejagilnějších informátorů o životě a díle svého učitele. V jednotlivých podkapitolách jsou zachycena všechna důležitá období Karáskova života (3. 1. 1. STUDIJNÍ LÉTA JOSEFA KARÁSKA U JANA GEBAUERA, 3. 1. 2. ZA VATROSLAVEM JAGIČEM DO VÍDNĚ, 3. 1. 5. NERADOSTNÉ „PRAŽSKÉ INTERMEZZO“) i jeho odborné činnosti, pokud má nějakou vnitřní souvislost s pedagogickým působením Jagičovy osobnosti (3. 1. 3. EDITOREM DÍLA PETRA CHELČICKÉHO, 3. 1. 6. „SOUKROMÝ BADATEL“ VE SLUŽBÁCH POPULARIZACE SLAVISTIKY, 3. 1. 7. DOBROZDÁNÍ VE PROSPĚCH PETRA BEZRUČE), přičemž je věnována pozornost i čistě lidskému profilu obou protagonistů (3. 1. 4. PŘÁTELSTVÍ UČITELE A ŽÁKA). Kapitola se svým tematickým zaměřením i metodickým přístupem k bohatému archivnímu a časopiseckému materiálu vědomě hlásí k badatelskému odkazu Věnceslavy Bechyňové.

Kapitola 3. 2. HISTORIOGRAFEM SLOVANSKÝCH LITERATUR – METODOLOGICKÁ KONCEPCE A DOBOVÉ PŘIJETÍ *SLAVISCHES LITERATURGESCHICHTE* se snaží odpovědět na otázku, do jaké míry byl Karáskův pokus o syntetické zachycení dějin slovanských literatur jako celistvého pulsujícího organismu úspěšný a jaké místo mu náleží v dějinách české komparatistiky. Karáskovu stěžejnímu dílu *Slavisches Literaturgeschichte I-II.* (1906) věnovala domácí i zahraniční slavistika doposud málo pozornosti, odbývající monografii jako nezdařilou a kvůli nakladateli G. J. Göschenovi svým apriorním omezením (bez literatury ruské, jejíž dějiny již dříve samostatně zpracoval Jurij Polonskij) předem odsouzenou k nezdaru. Avšak i přes tento Karáskem nezaviněný nedostatek a navzdory nepřiměřenému a necitlivému zkrácení původního textu na výslovnou žádost nakladatele mají dějiny několik pozoruhodných momentů, postřehů a prvenství, zejména – na rozdíl od mnohem zevrubnější,

ale slovansky skeptické *Historie slovanských literatur I-II*. (česky 1880-1882) A. N. Pypina a W. D. Spasowicze či fundamentálních *Slovanských literatur I-III*. (1922-1929) J. Máchala, které však pojednaly jednotlivé slovanské literatury paralelně vedle sebe – díky v náběžích uplatněnému konfrontativnímu výkladu dějin slovanských literatur jako jednotně uchopitelného integrálního celku.

Závěrečná kapitola 3. 3. ZÁJEM O PÍSEMNICTVÍ A KULTURU LUŽICKÝCH SRBŮ byla motivována objednávkou lužickosrbské strany jako ilustrativní příklad Karáskových aktivit na poli česko-jinoslovanských styků. V tomto ohledu se nabízí analogické zhodnocení Karáskovy problematiky z oblasti ostatních binárních lingvoliterárních vztahů (česko-polských, česko-ruských, česko-bulharských a česko-jihoslovanských), avšak z časových důvodů již nemohlo být zpracováno a zůstává jako eventuální úkol pro další badatele.

2. VÍDEŇ A ČESKÉ PÍSEMNICTVÍ

2. 1. VÝZNAM VÍDNĚ V DUCHOVNÍM ŽIVOTĚ ČECHŮ OD POČÁTKŮ DO POLOVINY 19. STOLETÍ

Intelektuální prostor stolice multikulturního habsburského soustátí v srdci Evropy přitahoval ode dávna nejrozmanitější, nejen slovanské národy. Ač jsme si zvykli spojovat duchovní dějiny českého národa téměř výhradně s Prahou jako jeho přirozeným střediskem, hrála Vídeň mnohem významnější úlohu ve vývoji naší kultury v nejširším smyslu tohoto slova, než jak je všeobecně přijímáno a známo. Český národní život se na území Rakouska počal poměrně záhy soustřeďovat v sídelním městě Vídni, a tak prapočátky historie českovídeňské menšiny sahají hluboko do minulosti.²

2. 1. 1. VÍDEŇ NEMILOVANÁ. VZNIK A VÝVOJ ČESKOVÍDEŇSKÉ MENŠINY JAKO KULTURNĚHISTORICKÝ FENOMÉN

*„Wien ist Wien. aber ohne Čechen wär's hin!
A přece nás tu neměli rádi, tupili nás a posmívali se
nám na každém kroku [...]. A vděčně přizvukovali císaři
Františku Josefovi I., když řekl, že si Vídeň
od Čechů zavšívít nedá!“*

(A. MACHÁT, *Naši ve Vídni*, Praha 1946, s. 16)

Již za panování českého krále Přemysla Otakara II., nástupce Babenberků v rakouských zemích, nacházíme ve Vídni řadu českých velmožů a dvořanů, třebaže česká příjmení nešlechtických rodin se zde začínají jen sporadicky objevovat teprve na sklonku 16. století. Zároveň je rovněž vícekrát doloženo, že čeští odborníci, kteří hovořili „behaimisch“,

² Odborná literatura k tomuto předmětu je dnes velmi bohatá a nepřehledná, a není proto cílem této práce být v tomto smyslu vyčerpávající. V dalším textu bude postupně věnována pozornost alespoň těm příspěvkům, které lze pokládat za nejkomplexnější a pro náš účel nejinspirativnější. – Zásadní význam mají tyto monografie a kolektivní sborníky: J. KARÁSEK (ed.), *Sborník Čechů dolnorakouských*, Vídeň 1895; J. K. DOLEŽAL, *Dr. J. Karásek (Kus života z české Vídně)*, Vídeň 1926; F. A. SOUKUP, *Česká menšina v Rakousku*, Praha 1928; A. MACHÁT, *Naši ve Vídni*, Praha 1946; M. GLETTLER, *Die Wiener Tschechen um 1900. Strukturanalyse einer nationalen Minderheit in der Großstadt*, Veröffentlichungen des Collegium Carolinum, Bd. 28, München – Wien 1972; TÁŽ, *Böhmisches Wien*, Wien – München 1985; K. M. BROUSEK, *Wien und seine Tschechen. Integration und Assimilation einer Minderheit im 20. Jahrhundert*, Schriftenreihe des Österreichischen Ost- und Südosteuropa-Instituts, Bd. 7, Wien 1980; G. MARINELLI-KÖNIG – N. PAVLOVA (edd.), *Wien als Magnet? Schriftsteller aus Ost-, Ostmittel- und Südosteuropa über die Stadt*, Wien 1996; CH. ROTHMEIER, *Die entzauberte Idylle. 160 Jahre Wien in der tschechischen Literatur*, Österreichische Akademie der Wissenschaften – Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse Bd. 712, Veröffentlichungen der Kommission für Literaturwissenschaft № 24, Wien 2004.

se již v 16. století, krátce po prvním obléhání Turky, podíleli na budování městského vídeňského opevnění.³ Tyto prapočátky pronikání českého živlu do dunajské metropole lze nazvat prvním obdobím „českovídeňské menšiny“, podle historiografa menšiny Josefa Pilnáčka (1883-1952) charakterizovaným jako epocha feudálně-patricijská.⁴

Přidržíme-li se Pilnáčkovy periodizace, zasahuje tato počáteční fáze až do konce 16. století a přechází v epochu obchodu, řemesel, věd a umění (1600-1800), jež ve své třetí, závěrečné periodě vrcholí epochou práce (1800-1918). Pro kulturní vývoj minority je přirozeně určující až období poslední, jež J. Pilnáček (a po něm i další badatelé) spojuje s razantním rozvojem průmyslu, kdy do Vídně proudí davy pracovních sil z Čech a Moravy: „*Již okolo r. 1800 přichází do Vídně značné množství našeho dělného lidu a v době industrialisace, tedy okolo r. 1830, jest to pravý přívál, který stále více a více roste. Samozřejmě, vedle dělnictva jest to opět řemeslnictvo, které se zde více a více uplatňuje. Že i ostatní živly [...] jsou zastoupeny, jest samozřejmé, přece však celkem naše menšina pozůstává většinou z lidu práce.*“⁵

Záměrně pro období před zformováním novodobého českého národa uvádím termín „českovídeňská menšina“ v uvozovkách. O českovídeňské menšině ve vlastním smyslu slova lze hovořit až od 19. století, avšak dopustili bychom se omylu, kdybychom předpokládali, že se každý ve Vídni působící Čech automaticky včlenil do mentálního korpusu minority. Proto je nutno mít na zřeteli funkční rozlišení českovídeňského obyvatelstva. První skupinu, z níž je tato menšina tvořena, představují „*Češi ve Vídni*“, tj. všichni neasimilovaní příslušníci českého národa v nejširším smyslu slova, u nichž se prolíná princip menšiny národnostní a etnické.⁶ Ačkoli jde o kvantitativně silnější složku, je pro dynamiku českovídeňského národního hnutí s jeho politickými, kulturními a jinými emancipačními konotacemi méně relevantní. Jako druhý stavebný prvek menšiny, komplementární k jeho pasivnějšímu protějšku, se uplatňují „*vídeňští Češi*“, kteří jsou menšinou čistě národnostní, jakousi výběrovou skupinou, elitou čnicí nad ostatními Čechy ve Vídni. Tato uvědomělá, reprezentativní a dynamická složka českovídeňského obyvatelstva je míněna vždy, pokud se hovoří o českovídeňské menšině, poněvadž má pro vývoj menšiny zásadní postavení tím, že

³ Srov. M. GLETTLER, *Böhmisches Wien*, s. 12.

⁴ J. PILNÁČEK, *Z dějin československé menšiny až do roku 1860*, in: J. HEYER – J. JAHN – F. MELICHAR (edd.), *Šedesát let školského spolku „Komenský“ ve Vídni, Vídeň 1932*, s. 11-20.

⁵ J. PILNÁČEK, *Dunaj 6, Vídeň 1929*, s. 253.

⁶ Srov. M. HROCH, *V národním zájmu. Požadavky a cíle evropských národních hnutí 19. století ve srovnávací perspektivě*, Praha 1999, s. 145, který spatřuje hlavní rozdíl mezi menšinou národnostní a etnickou v míře identifikace s pospolitostí mateřského národa, který se utvářel nebo existoval mimo státní (historické) území: česká národnostní menšina se s touto pospolitostí ztotožňuje, kdežto u příslušníků etnické menšiny tato národní identita absentuje.

její příslušníci své češství udržují, jsou aktivními členy komunity a ztotožňují se s pospolitostí mateřského národa.⁷

Nezanedbatelný díl z celkového počtu Čechů ve Vídni tvořilo i studentstvo, vesměs z řad šlechtických rodů či alespoň z prostředí bohatých měšťanů a patricijů, jejichž česká jména najdeme v písemnostech vídeňské univerzity již v 15. století.⁸ Z celkových osmdesáti tisíc obyvatel Vídně kolem roku 1600 lze v obvodu dnešního vnitřního města odhadovat na šest až osm tisíc osob z českých zemích. O literární produkci a vzájemných stycích těchto Čechů není sice možno uvést nic hmatatelného, ale předpokládá se, že k českým pobožnostem se krajané scházeli v kapli Stanislava Kostky, která v roce 1590 už prokazatelně stála. J. Pilnáček spatřuje v přelomu 16. a 17. století jakési „zlaté období“ v historickém vývoji „menšiny“, „neboť naši tehdejší krajané oplývali statky pozemskými a zlatem na rozdíl od dob pozdějších, kdy se naše menšina skládala z lidí odvislých, často jen jak železo tvrdou prací obhajujících svou existenci“.⁹ Přibližně od počátku 17. století, zvláště po bitvě na Bílé hoře a přemístění České dvorské kanceláře do Vídně (1624) jako symbolickém aktu mnohem užšího spojení českého státu s habsburskou říší, dochází k posílení „menšiny“¹⁰ – tehdy samozřejmě ještě národnostně neuvědomělé a neorganizované – přílivem četných zemských a státních úředníků, šlechticů (Černínové, Harrachové, Lobkovicové, Nosticové, Kolovratové aj.) se svým služebnictvem, obchodníků, řemeslníků, ale i umělců, duchovních, vojáků a studentů.¹¹

Jestliže český poměr k Vídni zůstával v období předbělohorském prost jakýchkoliv negativních konotací, následná rekatolizace a politická marginalizace českých zemí tuto skutečnost kořenitě proměnila: z tohoto historického podloží jako neuralgický bod českého postoje k Vídni vykrytalizoval mýtus bělohorského traumatu, potvrzený v pozdějších obrozenských a postobrozenských historických a literárních reflexích, v nichž se zrcadlily záporné emoce plné zloby a nenávisti: „*V našich dějinách nebylo strašlivějšího slova. Bílá hora, počátek našeho neštěstí, místo proklínané, hrob národa.*“¹²

Tento mýtus se sytil faktem, nacházejí v něm svou rezonanci, že období po bitvě na Bílé hoře roku 1620, domácí historiografií interpretované vesměs jako negativní,¹³ bylo

⁷ Srov. M. SEKERA, *Jací byli Češi ve Vídni do roku 1918?*, in: V. VALEŠ (ed.), *Doma v cizině. Češi ve Vídni ve 20. století. – Zu Hause in der Fremde. Tschechen in Wien im 20. Jahrhundert*, katalog, Praha 2002, s. 13.

⁸ J. PILNÁČEK, *Čechoslováci na vídeňské universitě v XV. až XVII. stol.*, *Dunaj* 4, Vídeň 1927, s. 61-63.

⁹ J. PILNÁČEK, *Z dějin vídeňské československé menšiny až do roku 1860*, s. 15.

¹⁰ Srov. M. GLETTLER, *Böhmisches Wien*, s. 12.

¹¹ Srov. J. PILNÁČEK, *Československé paběrky z vídeňských archivů*, *Dunaj* 7, Vídeň 1932, s. 163-166.

¹² J. S. MACHAR, *Vídeňské profily*, Praha 1919, s. 157.

¹³ Pozitivní rysy v pobělohorském vývoji českého státu – na rozdíl od historiků rozvíjejících odkaz Františka Palackého –, pro nějž se vžila dodnes hojně užívaná simplifikující nálepka „doby temna“, nachází JOSEF PEKAŘ

v kolektivní paměti novodobého českého národa jako důsledek pro baroko nepříznivých akcentů, jak byly formulovány v pracích J. Dobrovského, J. Jungmanna a zejména F. Palackého, po dlouhý čas zakořeněno jako „doba temna“ a jako jen pozvolna překonávané národní trauma představovalo epochu nedůstojného postavení „vazalského a kolonizovaného národa“.¹⁴ Tento pocit rovněž umocňovala ztráta prestiže českého hlavního města, kdy byla Praha zvolna odsouvána z úlohy rovnocenného partnera do pozadí a ve Vídni jakožto nového významu nabyvší metropoli se začala výrazněji centralizovat moc celé habsburské říše. Jako modelový příklad této optiky můžeme z bohatého množství signifikantních textů ocitovat ještě jednou slova Josefa Svatopluka Machara: „*Možno konstatovat, že během posledních tří set let je navštěvován národ náš čas od času persekucemi jako jiná země zemětřeseními. Velmi důkladná persekuce padla na nás hned po bitvě na Bílé Hoře, byla to persekuce, již možno nazvat císařskou: měla stihnout rebelantské pány, málem však by pod ní dodýchal český lid. A to bylo první neštěstí – ne pro nás, národové přečkají své dynastie – ale pro ty, kdož ji provedli. Řeka krve začala téci mezi nimi a námi – a taková krev nevysychá nikdy. – Persekuce, jež jí následovala, byla také zajímavá, pojmenoval bych ji náboženskou – zajímavou je proto, že ji tuze plasticky vyličil Jirásek ve svém velkolepém Temnu – dopadala na knihy a lidi, kteří vyznávali jinak, než svatá římsko-katolická církev předpisovala, což zase bylo neštěstím církve – husitství doutnalo u nás pod popelem vždy – svatá církev se přičiňovala, aby doutnalo dál. [...] A tak jsme se dožili persekuce let 1915-1916, kterou možno označiti jako persekuci vojákou.*“¹⁵ Epiteton krve doprovází i Macharovu metaforu historického vývoje našeho národa v proslulé básni *Na Kahlenbergu* ze sbírky *Tristium Vindobona I-XX* (1893), jež lyrický subjekt nahlíží jako gradující kalvárii od smrti Přemysla Otakara II. na Moravském poli až k momentu nejtragičtějšímu – Bílé hoře:

„*Ne jazyk, snahy ne, ne sláva, tvé hoře,*

ne úcta, ne přízeň laskavá –

(1870-1937), srov. zejména jeho monografii *Bílá Hora. Její příčiny i následky*, Praha 1921 [doplněný a opravený přetisk statí z *Národní politiky* z května-června 1918 a října-prosince 1920]; TÝŽ, *Postavy a problémy českých dějin*, Praha 1990 [širší výbor]; srov. též CH. ROTHMEIER, *Die entzauberte Idylle. Das Wien-Bild in der tschechischen Literatur seit Mitte des 19. Jahrhunderts bis in die Gegenwart*, in: G. MARINELLI-KÖNIG – N. PAVLOVA (edd.), *Wien als Magnet?*, s. 255, 282, 286; J. BAHLCKE, *Land und Dynastie: Böhmen, Habsburg und das Temno*, in: W. KOSCHMAL – M. NEKULA – J. ROGALL (edd.), *Deutsche und Tschechen. Geschichte – Kultur – Politik*, München 2001, s. 57-65. – O přehodnocování a s ním i pozvolné rehabilitaci pobělohorského období svědčí četné literárněhistorické a historické práce našich barokologů, zvláště po roce 1989; souhrnně o českém baroku srov. V. VLNAS (ed.), *Sláva barokní Čechie. Stati o umění, kultuře a společnosti 17. a 18. století*, Praha 2001.

¹⁴ J. P. STERN, *Das Wien der Jahrhundertwende aus tschechischer Sicht*, Österreichische Osthefte 28, Wien 1986, № 1, s. 10 (celá studie s. 5-21).

¹⁵ J. S. MACHAR, *Kriminál*, Praha 1918, s. 6-7.

jen cesta z Dürnkruť až k naší Bílé Hoře,*

*široká cesta ta krvavá! ...*¹⁶

I ostatní umělecké reflexe Vídně v české literatuře (podrobněji viz kapitolu 2. 3. TOPOS DUNAJSKÉ METROPOLE V ČESKÉ UMĚLECKÉ LITERATUŘE OD POLOVINY 19. STOLETÍ PO VZNIK ČSR) jsou především vzhledem ke svému pozdnímu artikulování poznamenány, ba determinovány implikovanou nenávisť k panujícímu habsburskému rodu, symbolickému „viníku“ všech strážní pobělohorského vývoje. Nelze přehlédnout, že jako modelový příklad česko-habsburského (česko-rakouského, česko-mocnářského) konfliktního vztahu, pramenícího z obrozenských snah prokázat srovnatelnou vyspělost německé (ve smyslu jazykovém) kultury s českou, tyto reflexe v sobě zároveň odrážejí i komplex českého národa o vlastní méněcennosti a nedostatečnosti.

Podle anonymního pisatele článku *Jindy a nyní* se prý od konce 17. století ve Vídni kázalo v několika kaplích zasvěcených českým patronům česky a existují písemné dokumenty, že Češi ve Vídni konali každoroční svatováclavské slavnosti již za císaře Leopolda I. (1640-1705). K roku 1678 je podle téhož pisatele ve Vídni prokazatelně doložena oficína (výdejna léků) Slováka Mateje Semenského z Pezinku, o níž víme, že zároveň fungovala jako vydavatelství, můžeme ji proto pokládat za jednu z nejstarších slovanských tiskáren ve Vídni. 29. června 1698 zde v univerzitním chrámu kázal jezuita Wolf česky na počest návštěvy ruského cara Petra Velikého.¹⁷ Obdobných drobných svědectví z prahu existence českého menšinového života ve Vídni je celá řada až k době, z níž bezprostředně vyrůstalo české národní obrození. Od roku 1734 zde **Leopold Jan Kalivoda**, „*tiskař císařsko-říšský dvorský*“, realizoval první české tisky a v roce 1761 od 1. dubna do 27. června vydával celkem 26 čísel prvního českovídeňského periodika *C. k. privilegované české vídeňské poštovské noviny*, známého též pod názvem *Denník Vídeňský*,¹⁸ ale nedochovalo se ani jedno číslo, ač se téměř s jistotou ví, že všechna čísla měl ve své proslulé knihovně profesor české řeči na vídeňské univerzitě J. V. Zlobický, jenž podle některých zpráv mohl být jejich spoluvydavatelem.¹⁹ V 18. století se menšina pozvolna přesouvala z vnitřního města na předměstí (Landstrasse, Rennweg a Wieden), kde najdeme i české hostince, a v poslední čtvrtině 18. století se začaly dokonce objevovat první vyhlášky v českém jazyce. Např. podle

* Dürnkruť (Suché Kruty), ves na Moravském poli u Vídně, kde padl Přemysl Otakar II. [vysvětlivka J. S. M.]

¹⁶ J. S. MACHAR, *Tristium Vindobona I-XX*, Praha 1893; cit. dle Praha⁵1919, s. 27.

¹⁷ Srov. -a. [= ?], *Jindy a nyní*, Slovan 1, Vídeň 1887, č. 2, s. 12-13, 15. 6.

¹⁸ Srov. J. JUNGSMANN, *Historie literatury české*, Praha 1825, s. 296; Praha²1849, s. 354; D. HÝSEK, *Wiener tschechische Periodika zur Zeit der Donaumonarchie (1761-1918). Integrations- bzw. Assimilationsfunktion von Minderheitenmedien in einer multiethnischen Gesellschaft*, Wien 1998, Phil. Diss., s. 133-136.

¹⁹ Srov. J. VOLF, *Počátek českého novinářství ve Vídni*, Dunaj 3, Vídeň 1925-1926, s. 133-136; J. Volf zde vydal *Návěští* k těmto novinám (v přepise Zlobického), jemuž předeslal krátký komentář.

anonymního autora článku *Rovnoprávnost' ve Vídni* vyšel dne 25. června 1778 dvorský dekret, který ukládal, aby na všech hostincích v Leopoldově a na Landstraße byla vyvěšena dvojjazyčná česko-německá tabule, kde by bylo uvedeno jméno a bydliště dvorského agenta, který zprostředkoval dodávky pro vojsko.²⁰ Anonymní pisatel se tak snažil demonstrovat především vzrůstající nesnášenlivost Vídeňanů vůči Čechům, neboť před sto lety mohli vídeňští Češi svou národnost projevat mnohem svobodněji, než tomu bylo na konci osmdesátých let 19. století: „*Rovnoprávnost' ve Vídni, zdá se, že mnoho lidí pokládá dnes za věc hrozně neslýchanou. [...] Od té doby [od vydání dekretu v roce 1778; pozn. M. Č.] ovšem uběhlo Dunajem mnoho vody a dnes je prý Vídeň – ‚německá‘. Ovšem, česká ohlášení tu dnes nemáme.*“ Tyto více méně ojedinělé projevy však ještě nelze chápat jako důsledek kontinuálního nacionálního sebeuvědomování českovídeňské menšiny – ta samu sebe pokládá za etnicky odlišný, s ostatními národnostními skupinami hlavního města monarchie integrálně propojený celek až v průběhu 19. století. Avšak podobné zprávy o projevech vídeňského češství z „předmenšinového“ období měly v pozdějších etapách význam stimulu, jenž napomáhal snáze nacházet argumenty opravňující nároky tehdy se právě emancipující menšiny.

Většina literatury předmětu se věnuje českovídeňské otázce zejména v 19. století, kdy lze v jeho prvních desetiletích spatřovat vlastní počátek zrodu českovídeňské menšiny. Je to logické, neboť v téže době se zdvíhá přílivová vlna obyvatelstva (v rozmezí let 1820-1846 přišlo z Čech a Moravy do Vídně kolem sedmdesáti tisíc lidí, včetně českých Němců), jež se již během revolučního roku 1848 začíná národnostně probouzet a stále intenzivněji na sebe upozorňuje kulturními projevy při krajanských zábavách, při zakládání četných zájmových spolků nebo knihoven.

Cesta českovídeňské menšiny k jednotné národní organizaci byla velmi trnitá, předcházela jí dlouhá tradice prolínání, dočasného křížování i dlouhodobého dotýkání hlavního města monarchie Vídně s řadou českých hudebníků, malířů, sochařů, herců, vědců i literátů, kteří v tehdejším středisku habsburské říše pobývali, tvořili i umírali. Ve valné většině, jako by se periodicky opakovalo schéma, popsané již v polovině padesátých let 19. století Josefem Jirečkem: „*Chudí rodiče pošlou chlapce, jakmile jen trochu doroste, často i beze všeho náboženského vychování, do Vídně, aby se zbavili starostí. Zde ho čeká trapných několik let. Mistr, mistrová, tovaryši provozují nad ním libovolné panství své, a čím se mu odměňují? Nezřídka ne naučením řemeslu, ale naučením všem neřestem nepořádného*

²⁰ Srov. [an.], *Rovnoprávnost' ve Vídni*, Slovan 1, Vídeň 1887, č. 8, s. 14, 15. 9.

života.²¹ Na druhou stranu se tomuto silnému asimilačnímu proudu stavěla do cesty síla zcela protikladná, která sice vyšla v celkové bilanci jako slabší, více méně obranná, zato pro menšinu zásadní determinanta: „*Půda Vídně je kluzká a příležitostí k zapomenutí tolik, že bezděčně se nachytává na slabé duše kaz odnárodnění. [...] Vídeň jest nejstrašnějším českým hřbitovem! Že není ještě větším, než je, o to mají nehynoucí zásluhu ti bezejmenní, přechetní drobní i větší pracovníci, kteří neustávali burcovati krajany k uvědomění vlastní důstojnosti nejrůznější cestou a nejrůznějšími prostředky: živým slovem, divadlem, zpěvem, zábavou, školou, novinami, organisací, uměním, hrou, obrazem, sochou.*“²²

Dlouhá je řada těch, kteří se dostali do obecného českého povědomí, aniž by se ovšem vědělo, že tito umělci patřili k české Vídni, že jejich umělecká díla či jejich odborná činnost byly svérázným českým duchovním vkladem do multikulturní profilace dunajské metropole během 19. století. Patří sem např. sochaři Antonín Pavel Wagner a Vojtěch Šaff, hudebníci Jan Emanuel Doležálek, Josef Bohuslav Foerster, František Ondříček, Otakar Ševčík, Jan Kubelík, Oskar Nedbal, malíři František Tkadlík, Josef Čermák, František Zvěřina, Julius Mařák, Ludvík Kuba, František Kupka, Vojtěch Hynais, cestovatel Emil Holub či novináři Gustav Eim, Bedřich Hlaváč, Jan Stanislav Skrejšovský. Úctyhodný seznam vytvářejí jména odborníků spojených s vídeňskou univerzitou svým studiem či pedagogickým působením, např. Jan Norbert Nepomuk Hromádka, Josef Valentin Zlobický, Julius Feifalik, Alois Vojtěch Šembera, Josef Hermenegild a Konstantin Jirečkové, Josef Urban Jarník, Jan Woldřich, Jan Vratislav Želízko, František a Emil Weyrovi, František Pastrnek, František Menčík, Milostav Hýsek, Jan Máchal, Václav Vondrák, Kamil Krofta, Josef Šusta, Bedřich Hrozný, Eduard Albert a rovněž Josef Karásek. Tento stručný výčet lze uzavřít jmény českých spisovatelů Boženy Němcové, Františka Jaroslava Kubíčka, Josefa Burgersteina, Karla Klostermanna, Václava Hrubého nebo Josefa Svatopluka Machara, pro něž se Vídeň stala literárním tématem, objektem uměleckého ztvárnění.

Souhrnné zpracování této české spoluúčasti na duchovním životě dunajského velkoměsta komplikuje poněkud macešský vztah samotné menšiny k jejím vrcholným, elitním představitelům, o jejichž vědeckých i literárních aktivitách ve prospěch národa neměl ve Vídni nikdo ponětí.²³ Tento „nevědek“ vysvětluje specialista v oboru česko-německých kulturních styků Antonín Měšťan vnitřní dichotomií české Vídně, resp. izolací majetnější inteligence od chudého dělného lidu: „*Z paměti Josefa Svatopluka Machara ostatně víme, že*

²¹ J. JIREČEK, *Náš lid ve Vídni*, in: A. J. VRĚÁTKO (ed.), *Perly české*, Praha 1855, s. 373-374.

²² J. K. DOLEŽAL, *Dr. J. Karásek...*, s. 9-10.

²³ *Srov. ibid.*, s. 35.

v podstatě neexistovaly žádné kontakty mezi intelektuální elitou ve Vídni žijících Čechů a masou zde usazených českých sloužících, služebných, domovníků, čišníků, dělníků a řemeslníků. Existovaly tak vlastně dvě české poloviny Vídně, které se vzájemně sotva stýkaly. Děti z nižších vrstev, narozené ve Vídni v české rodině, kterým se podařil sociální vzestup do tzv. vyšších kruhů, se pak zpravidla přizpůsobily svému okolí, mluvily německy a už se necítily jako Češi.²⁴ Badatel tuto explikaci staví převážně na Macharových memoárech, snad proto dochází k tak extrémně vyhraněnému závěru. Ve skutečnosti majetková hranice mezi oběma „polovinami české Vídně“ nebyla tak striktní překážkou ve vzájemné komunikaci, ba byli to zhusta nejpřednější představitelé českovídeňské menšiny, kdo hájili zájmy těch nejbídnějších. Problém podle mého názoru spočívá ve fluktuaci, v neustálém těkání českovídeňské inteligence mezi Vídni a starou vlastí, v jakési provizornosti jejich pobytu, kdy jako by českému člověku ve Vídni neustále chyběla stálá střecha nad hlavou a pevná půda pod nohama.²⁵ Tento charakter neukotvenosti, nezakořeněnosti a neusazenosti si pak osvojuje i zde vznikající literatura, pro niž rakouská bohemistka Christa Rothmeier našla velice přiléhavý termín „eine Literatur des Unbehaustseins“.²⁶ Z uvedeného logicky vyplývá důsledek, že při takovémto pohybu osob mohl ve Vídni jen stěží vzniknout profesionální tým, který by soustavně zpracovával kulturní historii českovídeňské menšiny.

Další z faktorů, které kulturní vývoj minority zvláště znesnadňovaly, vystupuje nápadně v popředí právě rozdrobenost a nejednotnost českovídeňské menšiny, nekompaktnost, jakási imanentní „necelkovitost“. Ta je dána jednak asymetrickou sociální stratifikací českého etnika, jednak specifícností jeho potřeb a úkolů. Uvážíme-li, že českovídeňskou menšinu tvořilo úřednictvo, živnostnictvo, dělnictvo (zvláště služby a fluktuující sezónní dělníci, tzv. „vlastovky“) a v menší míře studentstvo a rolnictvo, pochopíme, jak nesnadno by se nacházel společný politický jmenovatel. Odtud tedy dělení, „rozdrobování“ organizačních sil na nejrůznější subtilnější podniky, řízené faktorem sociálním stejně jako zájmovým, jejichž značné množství je pochopitelné: „Čechům ve Vídni vytýkalo se často ‚spolkaření‘ a usuzovalo se z toho na nedostatek organisace. [...] množství

²⁴ A. MĚŠŤAN, *Wien, tschechische Literatur und tschechische slawistik Ende des 19. und Anfang des 20. Jahrhunderts*, Wiener Slavistisches Jahrbuch 45 [tematické číslo 150 Jahre Slawistik an der Universität Wien], Wien 1999, s. 105; přel. M. Č.

²⁵ Počátek básně OLDŘICHA VOJENA *Bez rodné půdy pod nohama* (Dunaj 4, 1927, s. 1), jež v lyrické zkratce vystihuje pocit vykořeněnosti a bezdomoveckého štvanečství, mi ostatně posloužil jako titul studie věnované českému literárnímu obrazu Vídně, která byla zhuštěnou verzí oddílu 2. VÍDEŇ A ČESKÉ PÍSEMNICTVÍ této práce. Srov. M. ČERNÝ, „Bez rodné půdy pod nohama a s budoucností nejistou!“ *Příspěvek k problematice literárního ztvárnění Vídně se zvláštním zřetelem k dílům českovídeňských prozaiků a básníků*, in: H. ULBRECHTOVÁ-FILIPOVÁ (ed.), *Západoslovanské literatury v českém prostředí ve 20. století*, Praha 2004, s. 399-487.

²⁶ Srov. CH. ROTHMEIER, *Die entzauberte Idylle. Das Wien-Bild in der tschechischen Literatur seit Mitte des 19. Jahrhunderts bis in die Gegenwart*, in: G. MARINELLI-KÖNIG – N. PAVLOVA (edd.), *Wien als Magnet?*, s. 260.

spolků českých ve Vídni je věc zcela vysvětlitelná a přirozená. Jedná se přece o statistickou menšinu! Nutno uvážit **teritoriální rozlohu Vídně!** Je tak veliká, že je těžko možno utvořit centrální organizaci jinak než odbory, odbočkami po okresích nebo delegacemi z okresů. **Spolkový život je v menšinách vůbec intenzivnější než v kraji ryze českém.** Touha po rozpravě mateřským jazykem, po styku s lidmi stejného smýšlení je mocným činitelem sdružovacím. Forma spolková převládala ve Vídni.²⁷ Avšak i tato drobná, nenápadná a snad až titěrná, leč neúnavná práce na „národu roli dědičné“ měla své opodstatnění a symbolicky zastupovala všechny nerealizovatelné a nedosažitelné tužby a přání.²⁸

Nabíledni je pak i fakt, že absence soustředěného zájmu o dějiny menšiny a rozliv sil s sebou nesly slabou historickou paměť a rychlé stírání jmen i událostí: „Práce některých byla plodná, nesla ovoce pěkné, jiných planá a rozsypávala se v písku zapomenutí, jakmile odešli nebo zemřeli. Často se však také rychle zapomínalo i na činy hodnotné, sotva se nad nebožtíkem zavřel hrob. [...] **Nikde na světě se tak rychle nezapomíná na staré a opravdové národní pracovníky, jako v české obci vídeňské,**“ napsal dr. Karásek nedlouho před svojí smrtí v článku o Josefu Horovi, svém tchánu, také starém českovídeňském pracovníku, o němž dnes hlásá něco jen mramorová deska zakladatelů v Národním domě v XV. okrese. Kdo ví, že Hora založil v české Vídni první záložnu Včelu, že se přičinil o založení první české řemeslnické školy dávno před Komenským [roz. před vznikem školského spolku Komenský; pozn. M. Č.]?²⁹

Toto slabé (sebe)vědomí menšinové historicity se stávalo častým terčem kritických poznámek. Jeho příčinu lze spatřovat jednak v předválečné labilnosti menšinové struktury s jejím typickým spolkovým životem, jednak v poválečném přerušení tradice a kontinuity. Proto neudivuje, nezachovalo-li se v tomto proměnlivém prostředí o leckterém z pracovníků potřebných zpráv, což se pozná zvláště tehdy, má-li se z ojedinelých a sporých zmínek rekonstruovat „pestrý obraz životního dění nebo načrtnouti poněkud uspokojující biografie“.³⁰

S důsledky tohoto nedostatku a zároveň specifického charakterizačního rysu se musí potýkat každý badatel pohybující se na poli výzkumu kulturních aktivit českovídeňské minority, ba navíc má svou práci ztíženu i nedostupností menšinových tiskovin, nepřehledností a rozptýleností v nich otištěných příspěvků, jež nejsou z valné části ani

²⁷ F. A. SOUKUP, *Česká menšina v Rakousku*, s. 9; zdůr. M. Č.

²⁸ Srov. *ibid.*, s. 23: „Zprávy, které máme o Čechách ve Vídni před rokem 1848, mluví jen o jednom: o besedách, hudbě, zpěvu, tanci. Nebyla by to tedy právě skvělá bilance, kdybychom nevěděli, co tyto podniky znamenaly.“

²⁹ J. K. DOLEŽAL, *cit. d.*, s. 7; zdůr. M. Č.

³⁰ K. LOUŽENSKÝ, *Dr. Jan Dvořáček (1808-1865). (Památce bývalého vůdce vídeňských Čechů)*, Dunaj 13, Vídeň 1936, s. 117.

základně bibliograficky podchyceny: „Mnoho je roztroušeno po bývalých zdejších i domácích časopisech, jichž se dnes nedohledáš; proto naráží každý na obtíže, kdo chce dnes teprve podávat obrázek nějakého údobí a líčiti osoby v něm jednající. Vídeňští pracovníci zanášeli často podle krajanské příslušnosti zprávy a pozorování svoje pod nejrůznějšími, často neprůhlednými pseudonymy do všelikých krajanských listů, jak kdo měl příležitost i důvody osobní, existenční – z mužného doznání bývaly někdy katastrofy! Takové, mnohdy velmi obsažné a charakteristické zprávy se bez osobní pomoci některého účastníka pak těžko dostatečně shánějí, nebyla-li věc zaznamenána správně včas.“³¹

Od poloviny 19. století se Češi ve Vídni stali významnou pracovní silou, a masové přistěhovalectví českých lidí – zvláště z jižní Moravy a jižních Čech – do Vídně stále narůstalo. Hlavní město monarchie získávalo stále více na atraktivitě a přitahovalo své národnostně i sociálně pestré obyvatelstvo z celého rozsáhlého habsburského soustátí silou téměř „magnetickou“.³² Na příchozí čekaly v dunajské metropoli velmi těžké životní podmínky, poznamenané předsudky a xenofobií Vídeňanů vůči cizincům, resp. Čechům.³³ Na přelomu staletí ve Vídni žily přibližně 103 tisíce úředně hlášených Čechů a Slováků z celkového počtu 1 675 000 obyvatel, ve skutečnosti byl však počet českého a slovenského obyvatelstva ve Vídni mnohem vyšší a bez přehánění lze Vídeň nazvat tehdejším největším českým městem. Asimilační proces byl ve většině případů úspěšně skončen ve druhé, zcela jistě pak v generaci třetí; zřídka se tedy mohly považovat děti Čechů narozené v Rakousku za naše národní příslušníky, výjimek prakticky nebylo: „A pod usmívavým nebem, jež zvláště v jarních měsících má zde intensivní modrotu jihu, při mělkém pohodlném názoru života, jenž setrvačně šine se s generace na generaci, hýčkán a mazlen ode dávna dvorem, vládou, byrokracií, každý přistěhovalec odkládá záhy své zvláštnosti národní a domové, vytrhne nadobro své kořeny z rodné půdy, oťrese hlínu domácí na nich přilepenou a hledí je zapustiti zde – stává se Vídeňákem. Ale i zde platí zákon přírody: možno naroubovati větev, těžko však ujme se celý strom v cizí půdě a v cizím podnebí. Statistikové dosvědčují, že v třetí čtvrté generaci taková zvídeňštělá rodina vymírá... Není starých vídeňských familií mezi Vídeňáky. Nové proudy z království a zemí přicházejí sem, zaujímají místa opuštěná a přijímají nejen

³¹ *Ibid.*, s. 120.

³² Srov. např. Z. FIERLINGER, [úvod], in: A. MACHÁT, Naši ve Vídni, s. 8; G. MARINELLI-KÖNIG – N. PAVLOVA (edd.), *Wien als Magnet?*.

³³ O xenofobii Vídeňanů najdeme četné doklady v textech českých autorů, srov. zvláště pasáže věnované A. Beerovi či B. Němcové v kapitole 2. 3. 1. VÍDEŇ JAKO ÚDAJNÉ MĚSTO BLAHOBYTU A RYCHLE DOSAŽITELNÉHO ŠTĚSTÍ.

zvyky, ale i jejich osud... Snad i tato krátkověkost působila instinktivně na vznik životní filosofie Vídeňáků, filosofie Horácovského: Carpe diem...“³⁴

Jak již bylo naznačeno, o objektivitě sčítání českovídeňského obyvatelstva nemůže být řeči. Menšinový pracovník František Strnad – a není to komentář nikterak ojedinělý – uvádí, že na Čechy a Slováky byl ze strany sčítacích úředníků, revizorů, zaměstnavatelů i domovníků zcela bezostyšně činěn silný nátlak, doprovázený nezřídka výhružkami ztráty zaměstnání, aby za svou „obcovací řeč“ (Umgangsprache) nepřiznávali češtinu, resp. slovenštinu, nýbrž němčinu.³⁵ A právě zde je podle Strnada kámen úrazu – úřední sčítání v Rakousku nikdy nezjišťovala národnost a jazyk, nýbrž „řeč obcovací“, již nelze vymezit na území s většinou německy hovořícího obyvatelstva zcela bez obtíží. Poněvadž tyto výsledky sčítání byly oficiálními úřady označovány za obraz národního rozvrstvení obyvatelstva a bylo tak jimi i argumentováno, vyvolávalo toto chování logickou protireakci: protesty a obranné politické akce vídeňských Čechů. Vždyť ve Vídni byla až do roku 1907 pouze jediná česká škola v 10. okrese, Favoritech! Ač se ustálil názor, že ve Vídni žije půl milionu Čechů a Slováků (posledních však bylo vždy mnohem méně), podle úředního sčítání lidu v roce 1910 bylo napočteno jen něco málo přes 98 tisíc osob. Zato Strnadův kolega František Váhala zjistil na základě studia statistik zachycujících příliv českého obyvatelstva z českých krajů (a rovněž na základě domovské příslušnosti těchto přistěhovalců), že půl druhého milionu obyvatel Rakouska je „československého“ původu a že v inkriminovaném roce 1910 zde žilo téměř 687 tisíc obyvatel české a slovenské národnosti! O. Koutský napočítal roku 1910 ve Vídni 530 tisíc Čechů, ovšem národně uvědomělých byla podle něj jen čtvrtina. Není bez zajímavosti, že z oněch oficiálně napočtených 98 tisíc Čechoslováků se prostřednictvím československého generálního konzulátu ve Vídni v letech 1918-1923 vrátilo do vlasti přes 105 tisíc osob a roku 1923 bylo ve Vídni napočteno ještě bezmála 80 tisíc Čechů (Slováků pouhé dva tisíce)!³⁶

Ještě výmluvněji charakterizuje podíl českého etnika na celkovém počtu vídeňského obyvatelstva jedna z nejfundovanějších rakouských badatelek o historii českovídeňské menšiny Monika Glettler, podle níž v rozmezí let 1856-1910 bezprostředně ze zemí Koruny české pocházela asi čtvrtina veškerého vídeňského obyvatelstva, další čtvrtina odtud měla své

³⁴ J. S. MACHAR, *Vídeň* (1903), in: *VÍDEŇ*, Praha 1919, s. 13-14.

³⁵ Srov. F. STRNAD, *Československá Vídeň po válce*, Vídeň 1926.

³⁶ Srov. *ibid.*, s. 10-12.

rodiče a velké procento pak poutal k českým zemím původ jejich prarodičů a ostatních předků.³⁷

Nacionálně-emancipační tendence v menšině kulminovaly v posledním dvacetiletí 19. století, kdy se ve Vídni začala masověji rozvíjet i česká knižní produkce, jejímž hlavním úkolem bylo národně povzbuzovat, bránit před germanizací, dávat vědět o činnosti menšiny v její domovině a literárně zachytit vídeňskou realitu prismatickým zrcadlem české minority, s ohledem na její specifickou.

Tato část práce si klade za cíl učinit předmětem svých úvah právě tyto jevy literární povahy a zasadit je do širších kulturněhistorických souvislostí, obohacených zejména o aspekty současných studií topologických a imagologických. Jednoduše řečeno by měla nabídnout klasifikaci imagologicky relevantních českých reflexí široké škály realizací vídeňského topu, jak jej nacházíme v uměleckých dílech zvoleného období.

2. 1. 2. VÍDEŇ FILOLOGICKÁ. PRVNÍ INSTITUCIONALIZOVANÉ STŘEDISKO VÝUKY ČESKÉHO JAZYKA

„Pronikalo již i na nejvyšších místech vědomí, že knížata a úřady jsou k vůli poddaným, a ne naopak. Starost, aby se zřízení státní mohli dorozumívati s lidem českým, pohnula vládu, aby se na ústředních ústavech postarala o vyučování českému jazyku“

(J. JAKUBEC, *Literatura česká devatenáctého století I*, Praha 1911, s. 304)

Po těchto úvodních slovech věnovaných hlavním faktorům, které ovlivňovaly formování českovídeňského společenského ústrojenství a s ním spojenou sumu stereotypizovaných mytologemat a ideologemat (detailněji probíraných dále), jež se zpětnou vazbou odrazily na negativních postojích menšiny k habsburské metropoli, se nyní vraťme k počátkům rostoucího významu Vídně pro český kulturní život a zastavme se u nejdůležitějších momentů a aktérů tohoto pomyslného dialogu, jehož nejpodstatnější část se odehrávala od druhé půli 18. století přibližně do přelomového „jara národů“ roku 1848.

Vídeň má nepochybné prvenství v institucionalizovaném, soustředěném studiu českého jazyka,³⁸ ačkoli o sensu stricto literárním přínosu těchto snah bychom mohli hovořit

³⁷ Srov. M. GLETTLER, *Die Wiener Tschechen um 1900...*, s. 32-33.

³⁸ Základní novější literatura k tomuto tématu: S. M. NEWERKLA, *Počátky institucionalizované výuky češtiny v rakouské monarchii v druhé polovině 18. století*, in: V. PETRBOK – R. LUNGA – J. TYDLITÁT (edd.), *Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století*, Boskovice 1999, s. 122-149; *Wiener Slavistisches*

jen stěží. Počátky výuky češtiny zachycuje následující faktografický přehled institucí a na nich působících učitelů češtiny, jež si dovoluji uvést vzhledem k časté rozkolísanosti těchto názvů v odborné literatuře, kde se nezdá nalézájí pouze útržkovité, zavádějící, částečně si protiřečící, ba někdy dokonce zcela chybné údaje, putující z publikace do publikace.³⁹

1. Theresianum (Víděň)

Collegium Theresianum (1746-1773), *C. k. Šlechtická akademie* (1773-1778; *K. k. Adelige Akademie*), *Tereziánsko-savojská akademie* (1778-1784; *Theresianisch-Savoyische Akademie*), josefínský *Akademický dům* v klášteře sv. Barbory (1784-1791; *Josephinisches Akademiehaus im Barbarastift*), znovuzaložená *Tereziánsko-leopoldinská akademie* (1791-1797; *Theresianisch-Leopoldinische Akademie*) a od roku 1797 plně obnovená *C. k. Tereziánská akademie* (*K. k. Theresianische Akademie*).

Vyučující: Jan Václav Pohl (Pól) (1720-1790), Josef Werschauser (Veršauser) (1758/9-1824?)

2. C. k. Tereziánská vojenská akademie (Víděňské Nové Město; K. k. Theresianische Militärakademie)

V I. 1752-1768 (*Šlechtický*) *Kadetní dům* (*/Adeliges/ Kadettenhaus*), od roku 1769 stávající název.

Vyučující: I. linie (mladší chovanci): 1752-1770 Antonín Prokop Klobás (Glovas) (data neznáma), 1773-1775 J. V. Zlobický (1743-1810), poté několik méně významných moravských piaristů, 1807-1824 místo češtiny zavedena polština; z vyučujících po obnovení výuky češtiny: 1825-1827 Karel Krůta, 1827-1831 Matěj Milota Zdirad Polák (1788-1856), 1831-1854 Tomáš Akvín Burian (1802-1874); II. linie (starší chovanci): 1752-1774 Václav Michael Wiedemann (Videmann) (1732-1774), 1774-1780 Maximilián Václav Šimek (1748-1798), 1780-1791 Atanáš Jan Blažej Spurný (1744-1816), poté až do 1807 čtyři méně

Jahrbuch 46, Wien 2000 [sborník z konference k 225. výročí založení bohemistické katedry na Vídeňské univerzitě, konané 12.-14. 10. 2000 ve Vídni]; S. M. NEWERKLA, *Toulka příspěvků vídeňských učitelů češtiny k národnímu obrození (k 225. výročí bohemistiky ve Vídni)*, *Listy filologické* 124, 2001, č. 1-2, s. 107-113; J. VINTR, *Josef Dobrovský a tehdejší vídeňští učitelé češtiny*, in: V. VAVŘÍNEK – H. GLADKOVA – K. SKWARSKA (edd.), *Josef Dobrovský – Fundator studiorum slavivorum*, Praha 2004, s. 414-427; S. M. NEWERKLA, *Josef Dobrovský a jazykové příručky výuky češtiny ve Vídni a jejím okolí*, in: *ibid.*, s. 428-438; J. VINTR – J. PLESKALOVÁ (edd.), *Vídeňský podíl na počátcích českého národního obrození – J. V. Zlobický (1743-1810) a současníci: život, dílo, korespondence. – Wiener Anteil an den Anfängen der tschechischen nationalen Erneuerung. J. V. Zlobický (1743-1810) und Zeitgenossen: Leben, Werk, Korrespondenz*, Praha 2004.

³⁹ Výjimkou není ani syntéza M. KUDĚLKY – Z. ŠIMEČKA – R. VEČERKY, *Česká slavistika v prvním období svého vývoje do počátku 60. let 19. století*, Praha 1995; srov. rec. S. M. NEWERKLA, *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 42, Wien 1996, s. 253-256; viz též TÝŽ, *Počátky institucionalizované výuky češtiny...*, s. 123 (tam další práce, v nichž se vyskytují chybné informace tohoto typu).

významní učitelé, z vyučujících po obnovení výuky češtiny: 1825-1831 Václav Vaněk, 1831-1838 Josef Hladký, 1838-1843 Mořic Fialka (1809-1869); od roku 1856 obě linie spojeny ustanovením pouze jednoho učitele češtiny, od roku 1869 vyučoval literárně nejčinnější Ferdinand Čenský (1829-1887)

3. **Šlechtická vojenská akademie** (Vídeň; Adelige Militäarakademie)

V letech 1755-1769 zde vyučoval J. V. Pohl.

4. **Vídeňská univerzita** (Vídeň; Universität Wien)

Od roku 1775 do své smrti zde vyučoval J. V. Zlobický, jeho nástupcem byl Jan Nepomuk Norbert Hromádko (1783-1850).

5. **C. k. Inženýrská akademie** (Vídeň; K. k. Ingenieurakademie)

Od roku 1785 zde vyučoval J. Werschauser.

6. **Reálná škola při c. k. Polytechnickém institutu** (Vídeň; Realschule des k. k. Polytechnischen Instituts)

Od roku 1808 do své smrti zde vyučoval J. N. N. Hromádko.

Počátky výuky češtiny jsou spojeny s usednutím Marie Terezie na rakouský trůn. Jí Vídeň vděčí za bohatý kulturní a společenský život, jenž se začal prudce rozvíjet v přímé úměře k vzrůstající intenzitě centralizační státní politiky mladé císařovny, prováděné ve jménu racionalizace státní správy a zlepšení komunikace mezi jednotlivými soudními, školskými, vojenskými aj. úřady. Habsburská monarchie začala v rámci Evropy tvořit soudržné, do sebe uzavřené, zeměpisně, hospodářsky a hlavně duchovně svébytné společenství, pro něž se ujalo označení „střední Evropa“. Jak upozorňuje S. M. Newerkla, tehdejší školská politika, osvícenská a jednoduše skeptická vůči ostatním instrumentům státní moci, byla vedena střídavě a úkonně, univerzity a učební ústavy byly podřízeny principu užitečnosti, z níž plyne i požadavek nezabývat se „akademickým“ pěstováním vědy, nýbrž vzděláváním pro stát potřebných kvalifikovaných úředníků, pedagogů, soudců, vojáků, lékařů apod. I přes usilovnou germanizační snahu po jazykové jednotě byla čeština i v 18. století na území Českého království komunikačním jazykem nižších, němčiny neznalých vrstev obyvatelstva, tudíž její znalost patřila k nutné výbavě úřednictva, duchovenstva, majitelů či správců statků nebo obchodnictva, které s tímto obyvatelstvem vstupovalo do styku. Byla to

tedy nakonec jazyková skutečnost, jež císařovnu přivedla ke zřízení lektorátů a kateder českého jazyka.⁴⁰

Jméno prvního učitele češtiny, resp. přesněji „jazykového mistra – Sprachmeisters“, jak tehdy zněl oficiální titul, na Theresianu a od roku 1755 rovněž na Šlechtické vojenské akademii **Jana Václava Pohla (Póla)** (1720-1790), jemuž zároveň příslušela čestná funkce tzv. c. k. přídveřního (nebo též „komorního vrátného“) rakouských arcivévodů, tj. i mladého Josefa II.,⁴¹ dodnes vzbuzuje představu podivína, který chtěl z Vídně puristicky „opravovat“ náš národní jazyk neústrojným „kováním“ nových slov.⁴² Svým diletantismem byla zvláště proslulá s menšími úpravami opakovaně vydávaná mluvnice *Grammatica linguae Bohemicae oder Die böhmische Sprach-Kunst...* (1756; od 3. vydání v roce 1773 měla titul *Neuverbesserte Böhmische Grammatik mit all erforderlich tüchtigen Grundsätzen...*), zatížená ad absurdum dovedenými neologizujícími tendencemi barokového mluvnictví, v recenzi jejíhož posledního, 5. vydání z roku 1783 Josef Dobrovský trefně vyjádřil neslučitelnost, ba mimoběžnost politické správy monarchie a na ní nezávislé problematiky jazykové praxe, která na rozdíl od oné být řízena z Vídně nemůže, neopomíjeje při každé příležitosti častovat Pohla atributem „břídil“ a vídeňské učitele češtiny jdoucí v jeho stopách nazývat „vídeňskými osly“: „*Pan Jan Vác. Pohl měl štěstí, že J. M. císaře Josefa II., češtině učit mohl. Ve Vídni tehda snad jiný se nenalezl, který by větší znalost češtiny byl měl než Pohl, ač vědomosti jeho dosti chatrné byly. To dalo p. Pohlovi takové sebevědomí, že se odhodlal počet špatných českých mluvnic o jednu rozmnožiti. Nepověděl v ní nic, než co Rosa již r. 1672 dosti rozvláčně byl řekl... Ale za několik roků podnesl hřeben; domníval se, poněvadž nad národy v tak zvaných provinciích rozkazy z Vídně zaslanými se panuje, že jemu také se podařiti musí, nám Čechům nová pravidla jazyková předepsati.*“⁴³ Dobrovský se také velkou měrou podílel na neúspěchu Pohlova pokusu získat potřebný počet subskriptentů na trojdílný německo-česko-latinský slovník (předplatitelská nabídka vyšla roku 1785),

⁴⁰ S. M. NEWERKLA, *Počátky institucionalizované výuky češtiny...*, s. 124.

⁴¹ Pohlova výuka češtiny se však u mladého následníka trůnu vzhledem k Pohlovým doktrinářsky svérázným a zcela nepraktickým zásadám, jež ignorovaly stávající jazykový úzus, míjela úspěchem. – O výuce češtiny u Habsburků viz F. ČENSKÝ, *Český jazyk v císařské rodině*, Osvěta 16, 1886, s. 97-105, 204-211, 312-322, 404-415; T. BERGER, *Tschechischunterricht in der Habsburgerfamilie ab 1526*, Wiener Slavistisches Jahrbuch 46, Wien 2000, s. 61-71.

⁴² Podrobněji viz A. LISICKÝ, *Ztřeštěná čeština Jana Václava Póla a Josef Dobrovský*, Osvěta 46, 1916, s. 57-67, 121-129. – Přehled základní bibliografie k životu a dílu českých spisovatelů se syntetickým nástinem jejich činnosti je podán v *Lexikonu české literatury (A-Ř)*, jehož elektronickou podobu (CD-ROM Ústavu české literatury AV ČR, 2001) jsem měl k dispozici; odkazy na hesla z *Lexikonu* záměrně neuvádím s ohledem na úsporu místa v poznámkovém aparátu, ale na jejich znalost a využití upozorňuji alespoň touto cestou.

⁴³ Recenze vyšla v *Literarisches Magazin von Böhmen und Mähren* 3, 1787, s. 136-140. Cit. dle V. BRANDL, *Život Josefa Dobrovského*, Neklan, Praha 2003, s. 33; nejnověji se Dobrovského vztahu k vídeňským učitelům češtiny věnoval S. M. Newerkla a J. Víntr ve výše vzpomínaném sborníku *Josef Dobrovský – Fundator studiorum slavlicorum*.

povzbuzuje Františka Jana Tomsu, aby uspíšil vydání svého slovníku *Vollständiges Wörterbuch der böhmisch-deutsch und lateinischen Sprache* (1791). Pohl byl nucen od svého záměru vydat slovník upustit.⁴⁴ Až do našich časů přetrvala tato vžitá stereotypizovaná představa o Pohlově bohemistických experimentech, již vyslovil už před sto třiceti lety vídeňskonovoměstský profesor českého jazyka a rovněž spisovatel Ferdinand Čenský: „Štěstí, že toto exotické bodláčí vypučelo na půdě nečeské, že tam jen bývalo v umělých záhřevnách pěstováno a po vlastech českých se nerozšiřovalo. Kořeny jeho bohudík už dávno odumřevše spráchnivěly.“⁴⁵

Díky novému badatelskému zájmu o Pohlovu odbornou činnost dnes můžeme toto břitce přezíravé a jednostranně odsudečné Dobrovského hodnocení poněkud přehodnotit, neboť např. Pohlovy návrhy na reformu českého pravopisu, jak ji celistvě představil ve spisku *Pravopisnost řeči české. Ředlně založená, též i důkazmi obraněná k užitečné potřebě cis. král. urozenínské vėsstny vídeňské, a veškéreho obecli vydaná* (1786; t. r. vydal i německou variantu), se mohly v leccěms opřít o principy ortografie polské, a nebyly tudíž tak svévolné, nelogické a nesmyslné, jak se Dobrovskému zdálo.⁴⁶ O Pohlově dobré znalosti češtiny svědčí nejen fakt, že byl ctěn češtině přejícím pokrokovým pedagogem Františkem Josefem hrabětem Kinským z Vchynic a z Tetova (o něm viz dále), nýbrž i nově nalezený a vydaný Pohlův překlad náboženské příručky *Grund zu allen Sprachen, und der ewigen Glückseligkeit. Begriff der Christlichen Lehre in Zwölf Zahlen...* (1769).⁴⁷

Pohlovým nástupcem se na základě zkoušky konané roku 1789 za Pohlova předsednictví stal **Josef Werschauser** (Veršauser) (1758/9-1824?), který již dříve vyučoval na C. k. Inženýrské akademii. Tento pedagog se stýkal s řadou českých vlastenců (J. Dobrovským, V. F. Durychem, M. V. Krameriem aj.) a zasloužil se o zavedení českých bohoslužeb v kostele Panny Marie Na Nábřeží. Jeho působení na Theresianu je doloženo do

⁴⁴ Srov. S. M. NEWERKLA, *Josef Valentin Zlobický v kruhu svých předchůdců a současníků*, in: J. VINTR – J. PLESKALOVÁ (edd.), *Vídeňský podíl na počátcích českého národního obrození...*, s. 45 (reprodukce subskripční nabídky v *Obrazové části*, obr. 18, b. p.).

⁴⁵ F. ČENSKÝ, *K dějinám řeči a literatury české v XVIII. století*, Osvěta 6, 1876, s. 97 (celá stat' s. 81-98, 251-267).

⁴⁶ S. M. NEWERKLA, *Johann Wenzel Pohl – Sprachpurismus zwischen Spätbarock und tschechischer Erneuerung*, in: G. ZAND – J. HOLÝ (edd.), *Tschechisches Barock. Sprache, Literatur, Kultur. – České baroko. Jazyk, literatura, kultura*, Frankfurt – Wien 1999, s. 49-67; nejnověji studie T. BERGERA, *Z dějin českého pravopisu: Jan Václav Pól* [on-line; cit. 12. 4. 2004], <<http://homepages.uni-tuebingen.de/tilman.berger/Publikationen/Pohl.pdf>>; knižně má studie vyjít ve sb. na počest A. Sticha *Pelecianus vivifikans*.

⁴⁷ Edici pořídil S. M. NEWERKLA, in: J. VINTR – J. PLESKALOVÁ (edd.), *Vídeňský podíl na počátcích českého národního obrození...*, s. 249-254.

roku 1804, poté působil na vídeňské univerzitě, v souvislosti s ním je naposledy zmíněn roku 1824 jako nepřítomný člen filozofické fakulty. Patrně téhož roku zemřel.⁴⁸

K nejlépe zdokumentované kapitole z počátků výuky češtiny patří ta, jež se vztahuje k historii Kadetního domu, pozdější C. k. Tereziánské vojenské akademie ve Vídeňském Novém Městě. Čeština zde byla zavedena již v roce 1752 jako obligátní obor, její výuku vykonávala vždy dvojice „profesorů“. První linii učitelů, zajišťujících výuku pro mladší chovance, založil **Antonín Prokop Klobás** (Glovas) (data neznáma), který zde působil v letech 1752-1773. Epizodicky (1773-1175) byl s akademií spojen i J. V. Zlobický (viz dále). Druhá linie, spojená s výukou již starších, a tedy i jazykově vybavenějších chovanců, začíná piaristou **Václavem Michalem Wiedemannem** (1732-1774),⁴⁹ autorem prakticky zaměřeného a co do neologistického „bujení“ velmi uměřeného německo-českého slovníku *Neu-verfasstes deutsch-böhmisches Wörterbuch, in welchem nicht nur die verba perfecta sammt ihren imperfectis oder fequentativis verbis zu finden...* (1768) s bezpečnou znalostí češtiny doby střední, jehož přínos je zdůrazňován až v posledních letech: „*Jen málokterý slovník dokládá kontinuitu češtiny v 18. století výstižněji. Stojí jako most mezi češtinou barokního období a národního obrození. Svým směřováním k uchování jazyka předznamenal nadto ještě další vývoj, na jehož konci stálo mj. konstituování nové specificky české vojenské terminologie.*“⁵⁰ Doposud nenalezena zůstává příručka *Explikation über Pohls Grammatik nach dem Rosa mit Pensis und Aufgaben für seine Schüler*, avšak S. M. Newerkla se domnívá, že posloužila jako jeden z podkladů Zlobickým připravené stručné mluvnice *Začátkové českého jazyka*, jež tvoří závěrečný oddíl učebnice A. J. B. Spurného (viz dále).⁵¹

K řádu piaristů příslušeli i další vyučující. Slibná slavistická budoucnost kynula **Maximiliánu Václavu Šimkovi** (1748-1798),⁵² o němž se soudilo, že byl původem Slovinc, avšak podle posledních výzkumů byli jeho rodiče Karel Šimek a Alžběta Eleonora Frydrychová z Čech a slovinštině se naučil díky kontaktům se štýrskými Slovinci.⁵³

Šimek napsal krátce po svém příchodu na vídeňskonovoměstskou akademii roku 1774 několik učebnic. První z nich, *Kurzer Auszug aus einer allgemeinen Geschichte der*

⁴⁸ J. VOLF – J. PÁTA (edd.), *Dopisy Dobrovského s B. A. Veršauerem a V. Krčmou...*, Praha 1937, s. 39.

⁴⁹ K Wiedemannovu životu a dílu viz podrobněji S. M. NEWERKLA, *Der österreichische Beitrag zu den Anfängen und Grundlagen der tschechischen Militärterminologie*, in: J. ERNST (ed.), *250 Jahre Fremdsprachenausbildung im österreichischen Militär am Beispiel des Tschechischen*, Schriftenreihe der Landesverteidigungsakademie 8, Wien 2003, s. 60-84.

⁵⁰ S. M. NEWERKLA, *Josef Valentin Zlobický v kruhu svých předchůdců a současníků*, s. 431.

⁵¹ Srov. *ibid.*, s. 433.

⁵² O jeho životě a díle viz S. M. NEWERKLA, *Maximilián Václav Šimek (1748-1798): nejstarší česky psaný přírodopis, všeslovanská mluvnice, Hanáci, náboženství Rusů, česká literatura, bosenská historie a mj. i rakousko-rusko-turecký vojenský atlas*, Listy filologické 125, 2002, č. 1-2, s. 52-83; zde i další literatura.

⁵³ Srov. S. M. NEWERKLA, *Josef Valentin Zlobický v kruhu svých předchůdců a současníků*, s. 50.

natürlichen Dinge..., aneb Krátký vejtah všeobecné historie přirozených věcí... (1778), byla koncipována jako přehledné kompendium věnované přírodním vědám s připojeným česko-německo-latinským slovníkem *Poznamenání některých českých slov*. Tematický rozptyl Šimkových prací i pouhých neuskutečněných plánů je obdivuhodný a na počátku jeho kariéry mu mimořádná pilnost získala přízeň starších kolegů, např. J. V. Zlobického, jehož důvěry nakonec Šimek zneužil a dopustil se na něm plagiátu v podobě učebnice *Handbuch für einen Lehrer der böhmischen Literatur* (1785) (viz dále): stať o Hanácích, projekt dvoudílné všeslovanské srovnávací historické mluvnice s filologicko-literárněhistorickou studií o klasifikaci slovanských jazyků *Slawische Sprachgeschichte oder Kritische Klaßifikation der österreichischen Slawen*, jejíhož zpracování se chtěl původně ujmout J. V. Zlobický,⁵⁴ dějiny Bosny a Srbska, mapa Balkánu aj. Šimek v očích ostatních badatelů ztratil svou vědeckou čest a na sklonku života po několikaletém ignorování své činnosti odešel na vlastní žádost jako vesnický farář do tehdy slovenského Havranohradu (Rabensburg), kde rovněž zemřel. Jakožto pokračovateli Pohlových jazykovědných výbojů (ovšem např. Pohlovy pravopisné zásady musel akceptovat ne zcela dobrovolně, neboť jeho mluvnice byla pro učitele akademie Nového Města za Vídní závazná) dostalo se mu ze strany J. Dobrovského, J. V. Zlobického i pozdějšího vídeňskonovoměstského učitele F. Čenského zcela nekompromisního odmítnutí, v němž je opakovaně zdůrazňována nečeskost a škodlivost pohlovsky pojaté vídeňské bohemistiky. Šimek byl prý z oněch neumělých opravovatelů našeho jazyka poslední, jehož „nepřirozené, duchu národnímu se přičící opravy, díky nebi se neujavše, tak jako linguistické rejdy mistra jeho zůstaly pouhými filologickými bludicemi a fenomény časovými“, což však mělo i svou kladnou stránku věci, totiž že sami zemští vlastenci a národovci začali intenzivněji pečovat o český jazyk, když pochopili, jaká „záhuba“ mu hrozí „z nečeského Podunají“.⁵⁵

Celkový rozvoj prosperity a rozkvět studia češtiny na akademii podpořilo jmenování hraběte **Františka Josefa Kinského z Vchynic a z Tetova** (1739-1805) vrchním ředitelem ústavu dne 12. července 1779.⁵⁶ Tento vysoce vzdělaný, osvícensky založený vlastenec, mj. dědičný hofmistr Království českého, byl zastáncem Pestalozziho pedagogických zásad a v jejich duchu v akademii prosadil i některé důležité reformy. Vlastní kvintesenci Kinského výchovných principů, po vzoru Komenského obhajujících právo na mateřský jazyk,

⁵⁴ S. M. NEWERKLA (*ibid.*, s. 53) v poznámce pod čarou upozorňuje, že těsně před odevzdáním jeho studie do tisku objevil Václav Petrbok poměrně obsáhlý první díl spisu v latině, připravený do tisku, a připravuje o něm a o tematicky souvisejících Šimkových dopisech K. G. Antonovi zvláštní studii.

⁵⁵ F. ČENSKÝ, *K dějinám řeči a literatury české...*, s. 257.

⁵⁶ Podrobněji o Kinském viz J. DVORSKÝ, *Český apologeta Fr. J. hr. Kinský, pedagog, filantropista*, Hranice 1931.

nalezneme v jeho obraně českého jazyka *Erinnerung über einen wichtigen Gegenstand von einem Böhmen* (Připomenutí jednoho důležitého předmětu od Čecha, 1773).⁵⁷ Oním „důležitým předmětem“ však není čeština, jak by se mohlo zdát, nýbrž výchova mladých šlechticů, kteří byli předurčení k vojenské kariéře. Autor *Připomenutí* zde sice v několika desítkách paragrafů prvotně podal svůj ideál vzdělávacího systému pro synky z řad nobility, avšak právě ve stylu dobových tzv. obran svůj text obdařil horoucí chválou českého jazyka pro jeho formální bohatost a hudební krásu, přihlásiv se k požadavku, že znalost češtiny v rakouské armádě je nezbytná, neboť většina vojáků je svým původem slovanská. A slovanských kořenů se dovolává i v oné části spisu (§ 78-79), kde se vyjadřuje o vyučování mládeže klasickým jazykům, připomínaje, že by se dítě nemělo učit cizím jazykům, pokud si plně neosvojilo „svůj vlastní jazyk“ mateřský: „*Při slovech svého vlastního jazyka byl bych málem připomenul: to jest českého. Neboť přiznávám se k tomu, že jakožto zdárný a dobrý potomek Slovanův zdědil jsem předsudek, že je-li Francouzovi řečí mateřskou jazyk francouzský a Němcovi jazyk německý, Čechovi řečí mateřskou musí býti jazyk český.*“⁵⁸ V Kinském měla česká kultura i písemnictví – vedle předního reprezentanta osvícenské pedagogiky – i podporovatele knižních podniků (např. dal v letech 1778-1779 ve Vídni tisknout Komenského *Orbis pictus. Svět v obrázkách*), dále jednoho ze zakládajících členů pražské Soukromé společnosti nauk, přítele exaktních věd, zvláště mineralogie, a rovněž iniciátora kabinetu přírodnin při pražské univerzitě, tzv. Pražského muzea přírody.⁵⁹

Piarista **Atanáš Jan Blažej Spurný** (1744-1816) byl jako učitel češtiny s vídeňskonovoměstským ústavem svázán v letech 1781-1791. Na požádání hraběte Kinského pro kadety akademie vypracoval českou čítanku a cvičebnici *Kniha k čtení a překládání pro schovance c. k. akademie, pozůstávající v exerciciu, službě a adjustyrování sprostného muže c. k. Pěchoty* (1783; pod mírně pozměněným názvem ²1786, ³1793), vůbec první ústavní tištěnou učebnici, jež přihlížela k jejich speciálním potřebám. U Spurného téměř čtyři stovky stránek čítající knihy však nejde o jednotný a souvislý text, nýbrž spíše o tři více méně samostatné celky v jednom svazku. První kniha, cvičebnice ve vlastním smyslu slova, sestává ze tří dílů: tzv. *Exercicia, Služby sprostného muže cis. kral. pěchoty* a *Jednání. O popisování lidu, a tažného dobytka v čtyřech paragrafech předneseno*; druhá kniha je vojenský slovník a zároveň chrestomatie s názvem *Vejtah slov vojenských, a některých hrdinských činů*

⁵⁷ Česky výňatky z tohoto spisu vyšly ve Světozoru 1, 1867, s. 227 an.; viz též A. PRAŽÁK, *Národ se bránil*, Praha 1945, s. 138-140.

⁵⁸ Cit. dle F. ČENSKÝ, *K dějinám řeči a literatury české...*, s. 262.

⁵⁹ Podrobněji viz J. HAUBELT, *František Josef Kinský*, Věstník ČSAV 78, 1969, s. 560-577; B. SLAVÍK, *Od Dobnera k Dobrovskému*, Praha 1975, s. 125-130; J. HAUBELT, *České osvícenství*, Praha 1986, s. 313-332.

z *vlastenských letopisů*; konečně třetí je stručná mluvnice nazvaná *Začátkove českého jazyku*. První kniha je čistě Spurného dílem, a to dílem poměrně pozitivně hodnoceným především pro jeho přínos k poznání tehdejšího jazykového úzu v rakouském vojsku. Podle nejnovějších výzkumů na druhé knize se Spurným spolupracoval tehdejší druhý učitel na akademii Donát Antonín Krbec (1749-1826), závěrečná mluvnice není však textem pouze J. V. Zlobického, jak se doposud soudilo, ale představuje celek složený z písemných výpisků a poznámek různých autorů, které se dědily po předchozích učitelích: např. Zlobický po Wiedemannově smrti zakoupil jeho podklady pro přednášky a podle S. M. Newerkly by mohlo jít o dodnes nenalezenou Wiedemannovu učební pomůcku *Explication über Pohls Grammatik...* (srov. výše), již Zlobický zakomponoval do svých *Začátků*.⁶⁰

V pozdější době na témže ústavu působil i jeden z úhelných básníků desátých let 19. století **Matěj Milota Zdirad Polák** (1788-1856), ač profesorem češtiny byl jen v letech 1827-1831 a v období 1837-1849 v akademii zastával místo profesora taktiky a válečného dějepisu. Těžko bychom však v pozdějším zatrpklém, s monarchií konformním vojákovi hledali někdejšího vlasteneckého poetu, jehož lidský vývoj patří ke smutné kapitole českovídeňského odrodilství: „*Polák zůstal však českým básníkem jen potud, pokud byl uvědomělým Čechem. A zdá se, že právě pojmy Čech a císařský důstojník v pozdější době u něho se navzájem vylučovaly. [...] Když pak k tomu přistoupil sňatek s Němkou, byl Polák pro českou věc ztracen nadobro.*“⁶¹ Jeho oddanost oficiální němčině šla tak daleko, že české studenty, kteří se k němu hlásili v české řeči, nemilosrdně káral, že služebním jazykem je němčina, tedy z „*nadějného křisitele české řeči se stal ztracený syn*“.⁶² Jak už poznamenal A. Machát, pro umělce slova je v porovnání s ostatními mnohem důležitější pevná vazba s domovem, neboť jen v totožném jazykovém prostředí může být spisovatel náležitě oceněn a přijímán: „*Ostatně literát může prospívat jen na domácí půdě a z ní čerpat pro svoje umění. V cizím prostředí, kde pro jejich umění není ozvěny, nemohou se talenty jak náleží rozvíjet. A cizinci jsme tu byli vždycky, i když vídeňští Čechové počtem leckdys převyšovali počet všeho obyvatelstva města Prahy. Nikoli neprávem se říkalo, že Vídeň je největším českým městem. Ale kulturně česká*

⁶⁰ Srov. S. M. NEWERKLA, *Josef Dobrovský a jazykové příručky výuky češtiny ve Vídni a jejím okolí*, s. 432-436; podrobnou analýzu *Začátků* viz J. PLESKALOVÁ, *Jazykovědné zájmy Josefa Valentina Zlobického*, in: J. VINTR – J. PLESKALOVÁ (edd.), *Vídeňský podíl...*, s. 61-69; o Spurném viz M. DAŇKOVÁ, *Piarista Athanasius Spurný*, *Časopis Národního muzea* 116, 1947, s. 93-94; V. PETRBOK, *Der literarische Beitrag von Tschechischlehrern und tschechischen Absolventen der Theresianischen Militärakademie*, in: J. ERNST (ed.), *250 Jahre Fremdsprachenausbildung...*, s. 45-59; S. M. NEWERKLA, *Josef Valentin Zlobický v kruhu svých předchůdců a současníků*, s. 54-58.

⁶¹ R. RÖSSEL, *Čeština na vojenské akademii v Novém Městě za Vídni*, in: J. KARÁSEK (ed.), *Sborník Čechů dolnorakouských*, s. 73.

⁶² J. RANDÁK, *Odpadlý vlastenec v Itálii*, *Klaudyán – internetový magazín pro historickou geografii a environmentální dějiny*, č. 5 [on-line; cit. 12. 2. 2006], <<http://klaudyan.psmart.cz/clanky.php>>.

menšina vídeňská živořila, neboť nebylo českých škol, ani divadel a literárních časopisů, naše široké vrstvy byly kulturně nenárodné a česká inteligence a zámožnější jednotlivci byli přitahováni německou kulturou a krásnými uměními, které právě ve Vídni vyháněly nejkrásnější květy.⁶³ I když dostali tito renegáti pejorativní nálepku „ztracených“ Čechů, nelze jim upřít, že svým duchem výrazně obohatili rakouskou (či širě jazykově chápáno německou) vědu a kulturu, jako např. astronom, vynálezce a reformátor vídeňské hvězdárny Josef Jan Littrow (1781-1840), fyzik a filozof Arnošt-Ernst Mach (1838-1916). Najdou se i poněmčelí literáti, např. dramatik a básník Paul Wilhelm (Dworaczek) (1873-1916) se původně jmenoval Vilém Dvořáček,⁶⁴ spolupracovník *Wiener Weltblattu* Julius Woseczek, redaktor vídeňského večerníku *Telegraph* J. Marsidauschegg, původně Mařidoušek, který svou bezpáteřnost prokázal při koketování s komunisty, pak s klerikály a posléze s NSDAP; dále synové velkých českovídeňských lékařů (Alberta, Škody, Rokytanského...) nebo případ nejnámější, mladý Vratislav Kazimír Šembera alias Viktor Karl Schembera (o něm viz dále).

Polákovo místo zaujal na jeho vlastní doporučení vlastenec a spoluzakladatel Matice české **Tomáš Akvín Burian** (1802-1874), později zde kromě jiných působili **Mořic Fialka** (1809-1869), **Emanuel Salomon Friedberg-Mírohorský** (1829-1908) a **Ferdinand Čenský** (1829-1887). Čtveřice těchto význačných, ale pozapomenutých českých literátů spjatých s vídeňskonovoměstskou akademií své odborné práce publikovala – s výjimkou jazykových učebnic a slovníkových příruček – vesměs v českých časopisech (*Květy*, *Osvěta*, *ČČM* aj.) a nakladatelstvích. Jak předčasem trefně podotkl Alexandr Stich,⁶⁵ kulturní, literární, vědecká, jazykovědná a didaktická činnost rakouských důstojníků českého původu (zdaleka nejde jen o odkaz generálmajora M. M. Z. Poláka) je důležitou součástí česko-rakouských lingvoliterárních vztahů v 19. století, byť musel konstatovat, že lexikální subsystém názvosloví z oblasti vojenství a válečnictví byl dosavad velmi málo probádán.⁶⁶

Tomáš Akvín Burian přilnul k mateřskému jazyku již jako chlapec pod vlivem známého sběratele českého folklóru Jana Jeníka rytíře z Bratřic, u něhož byl zaměstnán jeho otec. V blízkosti Vídně zakotvil po svém povýšení na poručíka (1831) a následném jmenování profesorem české řeči a literatury na novoměstskovídeňské vojenské akademii, kde poté

⁶³ A. MACHÁT, *Naši ve Vídni*, s. 209-210.

⁶⁴ Napsal např. hru *La Vallière* (1906), novelu *Einen Sommer lang* (1916), sb. básní *Welt und Seele* (1898), *Gedichte* (1913) aj.

⁶⁵ A. STICH, *Emanuel Salomon Friedberg-Mírohorský*, *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 46, Wien 2000, s. 99-105.

⁶⁶ Srov. T. BURIAN, *Český jazyk ve vojenské akademii v Novém Městě za Vídní*, *ČČM* 18, 1844, s. 515-535; V. ŠMILAUER, *Vojenské názvosloví ručních palných zbraní a kulometů*, *Naše řeč* 20, 1936, s. 22-24, 77-99. – Je příznačné, že do excerpce *Příručního slovníku jazyka českého* nebyli kromě jiných zahrnuti právě čeští literáti spojení s Vídeňským Novým Městem M. M. Z. Polák (kromě raných prací), T. Burian, F. Čenský, M. Fialka a E. S. Friedberg-Mírohorský.

působil až do svého odchodu do výslužby v roce 1857. Otázkou českého vojenského názvosloví se zabýval soustředěně a systematicky a byl v tomto ohledu autoritou i pro Josefa Jungmanna. I když Burianův *Německo-český slovník názvosloví vojenského* zůstal nedokončen a nevydán, ochotně Jungmannovi pro jeho monumentální lexikografické dílo poskytl jednak vojenské termíny excerpované ze starších památek českého písemnictví, jednak některé musil nově dotvořit při překládání německých vojenských předpisů do češtiny (např. *Předpis služby pro prostého vojáka, svobodníka a bubeníka c. k. pěchoty*, 1834).⁶⁷ Pro uživatele ovládající němčinu (zpravidla šlo totiž o budoucí příslušníky rakouské armády z různých koutů monarchie) napsal ve své době poměrně ceněnou mluvnici češtiny *Ausführliches theoretisch-praktisches Lehrbuch der böhmischen Sprache für Deutsche* (1839; ³1850).⁶⁸ O jeho vazbách s předními v Čechách i ve Vídni žijícími vlastenci si lze udělat představu díky průkopné edici *Z dob našeho probuzení*, připravenou z Burianovy pozůstalosti F. Čenským (viz dále), která stojí na počátku tradice zpřístupňování českého obrozeneckého epistolárního odkazu.

Burianovým blízkým přítelem byl **Mořic Fialka** (na Tereziánské vojenské akademii ve Vídeňském Novém Městě působil v letech 1838-1843), který se jako pilný dopisující přispěvatel do mnoha českých novin a časopisů věnoval informačním statím z oblasti vojenství (např. roku 1843 přeložil do češtiny *Nový cvičební řád c. k. pěchoty*), publikoval cestopisy (např. ze svých cest po Slovensku), reportáže z bojišť revolučního roku 1848-1849 (v Havlíčkových *Národních novinách*) a rovněž překlady: na základě Vukových sbírek zpřístupňoval českému čtenáři srbskou lidovou slovesnost a patřil k prvním překladatelům díla Charlese Dickense u nás (např. románu *Oliver Twist* z let 1843-1844). Hodlal napsat monografii, v níž by vyzvedl slovanskou účast v rakouských válečných dějinách, zvláště zásluhy Slovanů o vítězství u Aspru, Lipska a jiných slavných bitvách první poloviny 19. století, leč tento záměr realizovat neuspěl.⁶⁹

Emanuel Salomon svobodný pán z Friedbergu-Mírohorský byl Fialkovým synovcem, což se projevilo v jeho filologických zálibách a lásce k rodnému jazyku, třebaže rovněž vynikal jako talentovaný a velice plodný akademický malíř a výtvarník, autor četných map (terénně pracoval ve Valašském a Benátském knížectví, Vojvodině, Banátu aj., jako vojenský kartograf působil při vídeňském Vojenském zeměpisném ústavu), technických náčrtů, karikatur (stovky kreseb v *Humoristických listech*, *Šípech*, *Obrazech života*, *Světozoru*

⁶⁷ Srov. Burianovo heslo v Ottově Slovníku naučném, sv. 4, Praha 1891, s. 957; M. SEKERA, *Čeština v rakouské armádě a v císařské rodině*, Dějiny a současnost 16, 1994, č. 2, s. 15-18.

⁶⁸ Srov. např. rec. J. MALÉHO (s Jungmannovými zásahy), ČČM 13, 1839, s. 383.

⁶⁹ Srov. Burianovo heslo v Ottově Slovníku naučném, sv. 9, Praha 1895, s. 157-158.

či *Zlaté Praze*), ilustrací (např. k *Vesnickému románu* Karoliny Světlé nebo k českým prostonárodním písním a k národní hymně *Kde domov můj?*), desítek portrétů (i vlastních), stovek akvarelů a na půl sta pláten s žánrovými výjevy z uherských bojišť, slovanského jihu nebo dnes již zaniklých uliček starého Smíchova.⁷⁰ Kromě toho byl znám jako nadšený propagátor a znalec Kneippovy a Hahnovy vodoléčby, vegetarianismu (brožurka *O vegetarismu*; 1884) a zdravého způsobu života, podobně jako jiný literárně činný Čech, athonský mnich Sáva Chilandarec, a pokusil se i o literární tvorbu dramatickou (v pražském prozatímním divadle byly hrány např. aktovky *Sliby chyby* a *Záletníci*), prozaickou (v rukopise zůstal nedokončený román s výmluvným názvem *Jak se mstí Slovan*) a nejčastěji vydávanou cestopisně-memoárovou (např. *Před čtyřiceti lety. Ze svých pamětí na vojenský pobyt v knížectví Valašském r. 1856*, 1896; pod titulem *Po Dunaji do Rumunska*²1916 a ve zkráceném výboru³2002; *Vzpomínky na válečný rok 1866 vyňaté z paměti vyššího důstojníka*; 1896; ²1906). Před několika lety věnoval tomuto agilnímu literátovi již citovanou samostatnou studii Alexandr Stich, upozorňuje na odborný zájem o obdobně opomíjené osobnosti na příkladu připravované monografie o tvůrci slovinské vojenské terminologie a plodném odborném spisovateli, autoru devatenácti knih z této oblasti, Andreji (Andreas) Komelovi von Sočebnan (1829-1892).⁷¹ Stich zdůraznil Friedbergovu spolupráci s prvním českým encyklopedickým lexikonem – Riegerovým *Slovníkem naučným*, o němž však stejně jako o většině českých knih platilo, že absence kvalitních ilustrací a celkově nevábna podoba zavdávaly příčinu k jistému komplexu méněcennosti, čehož s chutí využívali Němci a české knihy posměšně nazývali „eine Löschpapierliteratur“, tj. pijákovou literaturou. Duše milovníka tištěného slova a zároveň vytříbeného výtvarníka se mohla uplatnit při vzniku čtyřsvazkového *Názorného atlasu k Slovníku naučnému* s kvalitním ilustračním materiálem, kompenzujícího nedostatky lexikonu. Do třetího dílu této řady s titulem *Válečnictví polní a vojenství* (1868) vedle M. Tyrše (zpracoval pasus *Tělocvik ve vojště*) a K. F. Procházky (oddíl *Pušky a střelné zbraně*) nejpodstatnější částí přispěl právě rakouský plukovník E. S. Friedberg,⁷² a to kapitolami *Zbrojnictví a polní válčení, Hrazení, Dobývání a hájení pevných míst* a *Mostařství*. V úvodu připomněl obranu *Erinnerung über einen wichtigen Gegenstand...* F. J. Kinského, v níž je zmiňována nutnost češtiny pro vojenský stav (podle Sticha „*ein Programm des Sprachnationalismus (im positiven Sinn), nicht des Landespatritismus, und*

⁷⁰ Jeho učiteli v mládí mj. byli František X. Tkadlík, Antonín Mánes a Bedřich Havránek; vídeňskou malířskou akademii absolvoval v roce 1859 u P. J. Gegeera; k majitelům jeho pláten patřil např. císař František Josef I.

⁷¹ A. STICH, *cit. d.*, s. 99-105; monografie vyšla teprve v nedávné době: T. KOROŠEC, *Andrej Komel plemeniti Sočebnan. Življenje in delo*, Ljubljana 2004.

⁷² Do výslužby odcházel v roce 1883 v hodnosti polního podmaršálka (povýšen roku 1878).

dies viele Jahre vor Herder und Jungmann“,⁷³ tedy důležitý vídeňský impuls pro české národní obrození), nepocituje již na základě vlastních zkušeností Kinského argumentaci – bezmála po jednom století – jako automatickou. V centru Friedbergových snah stojí spíše zájem lingvistický, neboť je pro něj nejdůležitější plnohodnotný a funkční ekvivalent, a snad by se dokonce dalo říci vědecká a jazyková korektnost. Ačkoli nejčastěji české termíny kalkoval podle němčiny (v menší míře je upravoval podle francouzštiny), znal velmi dobře starou a současnou českou literaturu a svým spolupracovníctvím na *Názorném atlasu* se postavil po bok svých předchůdců i současníků. Nejnověji se Friedbergovým odkazem zabýval při příležitosti blížícího se stého výročí jeho úmrtí anonymní životopisec, který svůj text zveřejnil pouze na internetu. I když Stichovu studii nezná, jako by kontinuálně navazoval na jeho výzvu a detailně doplňoval doposud stále jen fragmentární Friedbergovu biografii. Na závěr svého příspěvku (k němuž připojil přílohu s doplňujícím ilustrativním materiálem) zmínil „jednu povahovou zajímavost, pro hodně příslušníků dnešní generace jistě nepochopitelnou“, která stojí za to být zopakována: „Co se jeho tvorby týče, ať malířské či literární, je potřeba zdůraznit, že za svou práci zásadně nebral honoráře, všechny jeho výtvary přecházely na veřejnost nebo do soukromého držení darem, nebo byly zhotoveny zdarma. Stejně tak i jeho práce pro Ottovo nakladatelství dělal z lásky, záliby a zdarma, ať již to byly korektury ‚Besed lidu‘ či ‚Ottova Slovníku naučného‘. Stejně tak není znám jediný případ, že by jiná redakce či jiné nakladatelství mu někdy poslaly za uveřejněné práce nějaký honorář.“⁷⁴ Podle nekrologu ve *Zlaté Praze* byl zřejmě Friedberg-Mírohorský jediným člověkem, který vzhledem k vykonaným korekturám všech svazků kompletně přečetl celý *Ottův Slovník naučný*, do něhož rovněž napsal nejedno heslo.⁷⁵ Příslibem zájmu o tohoto na tehdejší jako na dnešní poměry výjimečného idealistu, jemuž bez nadsázky přísluší – spolu s jeho kolegou Patrikem Blažkem – titul zakladatele moderního českého názvosloví pro oblast vojenství, je grantový projekt Univerzity Pardubice *Příprava edice paměti Emanuela Salomona z Friedbergu-Mírohorského*, vedený Tomášem Jiránkem.⁷⁶

⁷³ A. STICH, *cit. d.*, s. 104.

⁷⁴ [on-line; cit. 12. 1. 2006], <<http://forum.valka.cz/viewtopic.php/title/Salomon-z-Friedbergu-Mirohorsky-Emanuel/p/183514#183514>>.

⁷⁵ Srov. *Zlatá Praha* 25, 1909, s. 155; srov. též *Dopisy podmaršála Emanuela Salomona svob. pána z Friedbergu-Mírohorského... (Příspěvek k jeho životopisu)*, Praha 1939.

⁷⁶ Grant má být dokončen do konce roku 2007, jeho řešitel v cílech projektu mj. zdůraznil: „Během svého vojenského působení Salomon z Friedbergu poznal řadu zemí a měl příležitost osobně se setkat s mnoha významnými osobnostmi, jako například s hudebním skladatelem F. Lisztem, biskupem Strossmayerem a dalšími. Salomon z Friedbergu-Mírohorský se nebál vystupovat jako Čech, což bylo českou společností velmi oceňováno. Paměti Salomona z Friedbergu-Mírohorského představují rozsáhlý, ojedinělý, a tím spíše velmi cenný pramen nejen pro studium poměrů v armádě habsburské monarchie v 19. století a jejich vojenských tažení, ale i pro poznání dobové společnosti. Práce v rámci grantového projektu bude spočívat jednak v přípravě edice paměti,

Čtveřici uzavírá literárně neplodnější **Ferdinand Čenský**, jehož těžiskové práce spatřily světlo světa krátce po jeho nástupu na ústav v roce 1869: nově koncipovaná mluvnice *Kurzgefasste praktische Grammatik der böhmischen Sprache für Deutsche* (1871), praktická *Vojenská čítanka* (1871), speciální *Vojenský slovník německo-český* (1871) nebo jedna z prvních epistolárních edic našich obrozeneckých pracovníků *Z dob našeho probuzení* (1875),⁷⁷ v níž editor vydal Burianovy dopisy vyměněné s M. Fialkou, F. C. Kampelíkem, J. J. rytířem z Bratřic, J. Dvořáčkem aj., i když o jeho editorských zásadách bychom, pohlíženo dnešním územ, ustáleným dlouhotrvající praxí, museli konstatovat, že byly v několika případech poněkud svévolné a nesystematické. Svou historickou cenu mají knižně doposud nevydané *Vojenské a vojenskoliterární zpomínky* (Světozor 1873). Za zmínku stojí rovněž fakt, že od roku 1879 Čenský pomáhal A. V. Šemberovi při překládání říšského zákoníku a během práce na něm stihl připravit rozsáhlou *Českou čítanku I-III.* (1883-1885). A své následovníky našel nejen mezi Čechy. Mezi znalce a obdivovatele jeho lexikologického díla, zejména *Vojenského slovníku německo-českého* (1871), patřil Čenského již vzpomenutý slovinský kolega A. Komel von Sočebran. A právě Čenského dílo, podobně jako Komelovo ve slovinském duchovním prostoru, dokládá, že se v jejich době rozvíjelo a upevňovalo silné vědomí jakési „armádní slovanské spřízněnosti“, jež se zakládalo na předpokladu, že slovanské národy tvořily v rámci monarchie význačnou skupinu i díky svému vojenskému potenciálu.⁷⁸

Dalším z údů institucionalizované bohemistické výuky byla Vídeňská univerzita. **Josef Valentin Zlobický** (1743-1810) byl roku 1775 jmenován jejím profesorem českého jazyka a literatury (vůbec prvním svého druhu i ve světovém měřítku!) a svou národní příslušnost projevoval i jako cenzor *in slavicus* (tj. i českých publikací, např. tři vydání *Indexu librorum bohemicorum...*, *Knihy Josefovy*, Worelovy *Samospasitelné katolické víry*, Pelclova 4. svazku *České kroniky* pojímajícího husitské války aj.) a rovněž překladatel právních nařízení a jiných oficiálních dokumentů do češtiny – nejprve jako oficiant (1776-1782) a od

jednak ve zpracování obsáhlého komentáře a studie o autorovi [...].“ [on-line; cit. 16. 1. 2006], <<http://aplikace.isvav.cvut.cz/projectDetail.do?rowId=GA404/05/2493>>.

⁷⁷ V předmluvě se Čenský hrdě hlásí k Antonínu Rybičkovi jako svému velkému vzoru, zdůrazňuje význam korespondence pro zvolna se formující novodobý český literární dějepis: „Uveřejnění dopisů těch tedy nebude asi nemístné; anobř tušíme, že jich bude budoucímu dějepisci novější doby naší literatury tím spíše potřebí, čím skrovnější je počet takových vzácných listův přátelských, u nás až dosud u veřejnost' vyšlých. Jiní národové, na př. západní sousedé naši, otiskují již od několika decenií šmahem nejen přátelské listy svých Goethe-ův, Schillerův a jiných předních mužův, ale i kněžkupecká, domácí – ba i krejčovská! – konta jejich. U nás teprv v posledních letech literární historik, Antonín Rybička, uznáváje důležitost takových listářů, první upozornil v Jirečkově ‚Vesně‘ (r. 1852), v ‚Lumíru‘ (r. 1856 a 1857) a ve ‚Světozoru‘ (r. 1869), aby chom sbírali dopisy spisovatelů vlastenských, a sám valnou část' jich tam podal veřejnosti.“ (F. ČENSKÝ, *Z dob našeho probuzení*, Praha 1875, s. XI)

⁷⁸ Srov. A. STICH, *cit. d.*, s. 100.

roku 1782 adjunkt české registratury Nejvyššího soudního úřadu. Přesto nepatří ke klíčovým postavám dějin českého obrozenského písemnictví a jeho jméno bývalo okrajově zmiňováno pouze v souvislosti s počátky výuky češtiny v habsburské monarchii, popřípadě díky vazbám na Josefa Dobrovského, jehož byl vrstevník a přítel. Svůj podíl na tomto přehlížení může jistě mít spíše marginální význam Zlobického vědecké osobnosti, nahlížíme-li ji v širším dobovém kontextu, avšak domnívám se, že svou roli zde sehrál i negativní poměr českého národa k Vídni, který vykrytalizoval jako důsledek jeho historického vývoje.

Jako zásadní rehabilitační akt je nutno jmenovat již několikrát citovaný česko-německý sborník *Vídeňský podíl na počátcích českého národního obrození...* (2004), podle mého soudu dílo výjimečné a objevitelské hned v několika ohledech.⁷⁹ Předně se v práci na něm podařilo vytvořit tým českých a rakouských specialistů, který se v naší historiografii pokusil poprvé tak zevrubně odpovědět na otázku, jakou funkci přisoudit osvícenské Vídni v duchovním životě Čechů a kterak charakterizovat její impulsy pro ranou fázi českého obrozenského procesu. Dále je publikace přínosem pro detailnější poznání počátků bohemistiky jako samostatného univerzitního oboru; ostatně prvotní podnět k jejímu vzniku přinesly oslavy 225. výročí založení bohemistiky na Vídeňské univerzitě a s nimi spojená konference, konaná ve Vídni ve dnech 12. až 14. října 2000.⁸⁰ O tom, že si následné generace českovídeňských intelektuálů úzkou vzájemnou vazbu Vídne s dějinami českého jazyka uvědomovaly, svědčí například slova F. Čenského: „*Jak jsme viděli, osudy jazyka českého mají také mimo užší vlast své dějiny, a jako tuto tak i tam bylo jemu s četnými překážkami zápasiti. Překážky ty alespoň v hlavním díle překonány, byť i jazyk ten musil ještě trpěti mnohostranné ústrky. Potřeba jazyka českého ve vojště už před více než sto lety uznána...*“⁸¹ V neposlední řadě díky studiím i zde vydanému pramennému materiálu k životu a dílu českovídeňského obrozence je připravena živná půda pro budoucího monografistu J. V. Zlobického.

Poprvé zde vydávaná rozsáhlá korespondence doplňuje dosavadní obraz Zlobického písemných styků. Z jeho listů vyměněných s celou řadou korespondentů (např. s B. J. Dlabačem, G. Dobnerem, V. F. Durychem, J. V. Monsem, F. M. Pelclem, V. Stachem, K. R. Ungarem aj.) vyplývá, že byl pro mnohé vědce ze zemí Koruny české nepostradatelným prostředníkem kontaktů s okruhem politické elity monarchie, mj. díky známosti s vídeňským

⁷⁹ Srov. recenze M. ČERNÝ, *J. V. Zlobický a ostatní pozapomenutí obrozenci z osvícenské Vídne*, Česká literatura 54, 2006, č. 1, únor, s. 96-102; TÝŽ, *Germanoslavica* 17, 2006, № 1-2, s. 198-203.

⁸⁰ Srov. Wiener Slavistisches Jahrbuch 46, 2000; též J. VINTR, *Založení bohemistiky na vídeňské univerzitě roku 1775, její více než dvoustleté trvání a perspektivy ve XXI. století*, Česká literatura 49, 2001, č. 1, s. 3-13.

⁸¹ F. ČENSKÝ, *K dějinám řeči a literatury české...*, s. 267.

nakladatelem Janem Tomášem z Trattnerů. Zlobický jako cenzor a translátor obohatil rané novočeské písemnictví zejména svými překlady, vesměs českovídeňskými tisky. Vedle porodní příručky lékaře Heinricha Johanna Nepomuka Crantze *Uvedení k pravému a dokonalému babímu umění* (1772), jedné z nejstarších jazykově českých učebnic, šlo výhradně o zákoníky, státní výnosy a jinou soudní literaturu: *Všeobecný řád soudní pro Čechy, Moravu, Slezsko, Rakousy...* (1781), *Řád všeobecný při sbězích věřitelův...* (1781), *Nařízení pro všechny křesťanské poddané ve věcech manželstva...* (1783), *Všeobecná práva městská I.* [tj. všeobecný občanský zákoník] (1787), *Práva všeobecná nad proviněními, a jejich trestmi* (1787), *Všeobecný řád soudní hrdelní* (1788), *Článekové vojenští pro císařsko-královskou armádu* (1798, ²1808), *Knihy práv nad přečiněními hrdelními a těžkými řádu Městského, (totiž Policie) přestupky I-II.* (1804) a *Tabella, to jest, Krátké obsažení všech v nových trestních právech se nalézajících zločinův a jích trestův dle míry přísnosti a trvanlivosti* (1804). Dodejme, že Zlobický částečně dokončil překlad *Všeobecného občanského zákoníku*, který však vyšel až roku 1811, tedy až po autorově smrti.

Ze Zlobického samostatných textů je důležitý rukopisný *Návrh Slovanského ústavu, Entwurf eines Slawischen Institut* (1774),⁸² související se zahájením výuky slovanských jazyků na vídeňské filozofické fakultě, jenž se natrvalo zařadil do dějin filologie jako vzorový plán pro studium živých jazyků a zároveň jako vůbec první univerzitní program slavistických studií. Kurs měl probíhat dva semestry a předpokládal základní znalosti češtiny, kromě jiného měl obsáhnout srovnávací morfologii slovanských jazyků s výklady o cyrilici a hlaholici a přehled kulturních reálií slovanských národů včetně jejich písemnictví. Zlobického význam je nutno spatřovat ve využití prestižního místa státního úředníka a cenzora pro slovanské záležitosti, najmě z něj plynoucích vazeb a konexí, ve prospěch české kultury: „*Jeho zásluha o bohemistiku tkví spíše v kreativním, tvořivé oblasti; dával českému obrozenskému procesu impulsy a připravoval mu cestu, dával podněty a otevíral – v doslovném smyslu tohoto slova – dveře ostatním.*“⁸³ Tento význam jen umocňuje skutečnost, že Zlobický nemůže být považován za izolovaného představitele českého obrození ve Vídni a jejím okolí (srov. výše s „jungmannovskými“ názory hraběte F. J. Kinského z Vchynic a z Tetova), od druhé poloviny 18. století střediscích péče o češtinu, tehdy zavedenou na vzdělávacích institucích pro státní

⁸² Návrh byl sice opakovaně zmiňován v literatuře předmětu, ale podařilo se jej objevit až vídeňskému historikovi Walteru Reichelovi ve Státním archivu ve Vídni, který pořídil jeho edici a podrobně jej komentoval ve své studii *Josef Valentin Zlobický – první profesor českého jazyka a literatury: život, působení a zásluhy na pozadí osvícenství*. Srov. W. REICHEL, in: *Vídeňský podíl na počátcích českého národního obrození...*, s. 24-41 [studie], 238-242 [edice]. – Dalším Reichelovým významným objevem je nalezení jediného dochovaného portrétu Zlobického, malovaného neznámým umělce kolem roku 1780, jehož reprodukce zdobí obálku sborníku.

⁸³ W. REICHEL, *ibid.*, s. 41.

úředníky a vojenskou správu, kde svou živnou půdu našly v minulosti doposud patřičně nedocenené podněty pro český obrozenský proces.

Díky badatelským aktivitám Václava Petrboka máme k dispozici spolehlivý syntetizující nástin literárnědějepisné problematiky v dílech českovídeňských literátů tohoto období,⁸⁴ byť je třeba precizovat, že přípravná etapa českého literárního dějepisu měla blíže spíše k širě chápané historii vzdělanosti (*Historia litteraria, Litterärhistorie*) a soustřeďovala se především na práci bio- a bibliografickou. Za první relevantní text takto vymezeného vědeckého úkolu lze považovat Pohlův krátký komentář k prozodickým poznámkám v mluvnici *Gramatica linguae Bohemicae...* (1756) a rovněž několik prací V. F. Durycha (viz dále). Petrbokova studie přináší řadu pozoruhodných faktů i k literárněhistorickému profilu Zlobického, který se podstatným způsobem autorsky podílel na polemickém spise *Österreichische Biedermanns-Chronik. Ein Gegenstück zum Fantasten- und Prediger-Almanach* (1784) a přispěl do něj několika biografickými medailony. Hlavní iniciátor spisu, patrně Johann Rautenstrauch (1746-1801), v něm hodlal v duchu radikálních reforem Josefa II., ovlivněných jansenistickými teologickými proudy, představit přední osobnosti rakouského osvícenství, tzv. biedermary, jejichž hlavním posláním bylo podílet se během vlády Marie Terezie a Josefa II. – ať přímo, nebo jen zprostředkovaně – na odstraňování tradovaných pověr a předsudků. I přes to, že ústředním tématem portrétů jednotlivých osob byl jejich poměr k církvi, náboženství, státu a císaři, měl tento spis pro českou literární historii nezanedbatelný význam. Jak konstatoval již A. Rybička, český a moravský podíl pozitivně hodnocených intelektuálů je v *Kronice* poměrně vysoký a vedle šlechticů a duchovních zahrnuje i třináct slavisticky orientovaných badatelů (mj. Ignáce Cornovu, Gelasia Dobnera, Josefa Dobrovského, Václava Fortunáta Durycha, Josefa Vratislava Monseho, Jana Františka rytíře Neuberka, Františka Martina Pelcla, Karla Rafaela Ungara, Josefa Valentina Zlobického či estetika Karla Heinricha Seibta), chybí však např. Bohumír Jan Dlabáč, Mikuláš A. Voigt⁸⁵ nebo Karel Ignác Thám.

S největší pravděpodobností jako pomstu za propadnutí u zkoušky již vícekrát zmiňovaný českovídeňský literát Maximilián Václav Šimek (viz výše) „opravil“ medailon o Zlobickém v *Kronice* a otiskl jej v ironické reakci na ni ve spise *Spiegel der Biedermanns-Chronik...* (1784). Šimek je též aktérem nechvalně známého případu plagiátorství, jímž byl

⁸⁴ Srov. V. PETRBOK, *Příspěvek vídeňských a vídeňskonovoměstských bohemistů k české literární historii, bibliografii a knihopisu v letech 1770-1810*, in: *Vídeňský podíl na počátcích českého národního obrození...*, s. 80-100.

⁸⁵ Je známo, že se se Zlobickým nesnášeli; Voigtovo vynechání a zařazení do oddílu „*nemocných mužů*“ svědčí podle Petrboka pro Zlobického autorství českých a moravských hesel.

Zlobický poškozen. Právě jemu Zlobický zapůjčil své poznámky k bohemistickým přednáškám a Šimek posléze jako učebnici pro posluchače Zlobického univerzitních kursů napsal *Handbuch für einen Lehrer der böhmischen Literatur* (1785). Tentýž *Handbuch* se posléze stal jablkem sváru mezi oběma vrstevníky – Šimek totiž do své příručky převzal i s chybnými a neověřenými údaji značnou část Zlobického přípravných textů, aniž by uvedl jeho jméno. Zjistil to i Dobrovský, jak o tom svědčí jeho německy psaná, pro naše potřeby počestěná poznámka v exempláři *Handbuchu* uloženém v Národním muzeu v Praze: „*Srovnáno s Úvodem k popisu nejvýznačnějších českých a moravských dějepisců, návrhem to Josefa Valentina Zlobického, Vídeň 1777. Rukopis, z něhož P. Šimek opsal slovo za slovem téměř vše, co stojí od str. 88 do konce.*“⁸⁶ Zlobického *Úvod*, tedy v originálním znění *Einleitung zur Literarnotiz der vornehmsten böhmischen und mährischen Geschichtsschreiber* (uložen v LA PNP v Praze, fond J. V. Zlobický), jímž si Dobrovský posloužil při Šimkově odhalení, je bezesporu význačným pokusem věnovat se v přednáškách samostatně českému písemnictví a jeho vývojovým aspektům, a to na vědomě vědecké bázi. Jde o aspekt zdůrazněný i autory kolektivních dějin české slavistiky: „*Materiál Zlobického, založený rovněž na Balbínovi, zaujímá v dějinách české literární historie jen velmi skromné místo, pozornosti zaslouží však skutečnost, že jej Zlobický chtěl zpracovat způsobem v té době značně pokročilým, a to v souladu s názorem německého filozofa Ch. Garveho, který chápal literaturu jako výslednici historických osudů národa a zvláštností národního ducha. K uskutečnění tak náročné koncepce literárních dějin neměl však Zlobický schopnosti a síly a také stav poznání české kulturní minulosti a soudobá úroveň filozofického a teoretického myšlení u nás nevytvářela k tomu dostatečné předpoklady.*“⁸⁷

Vídeň však nebyla spojena jen s projekty vědeckými, nýbrž sehrála svou úlohu i v úsilí o několik ambicióznějších překladů cizích literárních děl do češtiny. První dva byly realizovány Josefem Prokopem (životopisné údaje nezjištěny), a sice *Mravné naučení pro mládež [sic!] českou* (1778) podle knihy *Katechismus der Sittenlehre für das Landvolk* (1771) Johanna Georga Schlossera (1739-1799), jež lze považovat za „*nejstarší obrozenský text, který zahajuje řadu beletrizovaných mravoučných a vzdělávacích knih*“⁸⁸ a *Krátký vejpis pětileté vojny židovské a celé zkázy města Jeruzaléma dle Židovských běhů spisovatele Jozefa Flaviusa...* (1786), adaptovaný z blíže nespécifikovaného německého textu. Šlo v pořadí již o

⁸⁶ F. ČENSKÝ, *K dějinám řeči a literatury české...*, s. 257.

⁸⁷ M. KUDĚLKA, *I. Předchůdci Josefa Dobrovského – Dobrovský jako tvůrce české literární historie*, in: M. KUDĚLKA – Z. ŠIMEČEK – R. VEČERKA, *Česká slavistika v prvním období svého vývoje...*, s. 299-300.

⁸⁸ V. PETRBOK, *cit. d.*, s. 97.

třetí překlad díla,⁸⁹ přičemž na českém území byla kniha novodobě přeložena až o celé dvacetiletí později příčiněním Matěje Václava Krameria (*Krátká historie o válce židovské z knih Josefa Flavia...*, 1806). Třetí překlad se týkal libreta Gottfrieda van Swietena k Haydnovu oratoriu *Stvoření*, pořízeného parafrází *Ztraceného ráje* Johna Milтона, jehož se ujal Jan Křtitel Krušina (též Kruchina či Kruchňa) svobodný pán ze Švamberku (1770-1824), tajemník hudebního mecenáše knížete Františka Josefa Lobkovice, a vydal je ve Vídni v roce 1805.⁹⁰ I když se můžeme prozatím opřít jen o tyto tři příklady, vyplývá z nich požadavek podstatným způsobem modifikovat vžitou představu o bezvýhradné účelovosti a výlučném tematickém pragmatismu tehdejší českovídeňské literární a slovesné produkce.⁹¹ Avšak tyto tři překlady byly jen předehrou k literárnímu činu mnohem mohutnějšímu a zásadnějšímu.

2. 1. 3. VÍDEŇ ČECHOSLOVANSKÁ. VÝZNAM VÍDNĚ PRO MEZISLOVANSKOU KULTURNÍ VÝMĚNU

„V době nástupu národnostní myšlenky kol. 1800 uvědomují si jednotliví malí, nesvobodní národové slovanští svou slabost, ohroženost se strany národů vládnoucích a vládychtivých a hledají oporu a posilu národního sebevědomí a národní existence v přiklání se k jazykově, namnoze i osudově blízkým národům, v navazování styků s nimi.“

(J. HEYER, *Jak se projevovala a pěstovala slovanská vzájemnost v předválečné Vídni*, Vídeň 1937, s. 3)

Nejsilněji zasáhla Vídeň do dějin nové české literatury v desátých letech 19. století, kdy zde nastoupil Zlobického univerzitní dědic **Jan Nepomuk Norbert Hromádko** (1783-1850). Jeho působení ve Vídni je bezpečně doloženo od června 1808, kdy začal bez nároku na honorář vyučovat češtinu na zdejší první Reálné škole (od roku 1815 součástí c. k. Polytechnického institutu), později snad vyučoval i na vídeňské lékařské fakultě, tzv. Josephinu.⁹² Po smrti Zlobického se dne 2. listopadu 1810 ucházel o uvolněné místo na univerzitě, ale v důsledku komplikací během konkursního řízení byl Hromádko ustanoven

⁸⁹ První z nich vyšel v překladu Pavla Aquilinata pod názvem *Flavia Jozefa O válce židovské knihy sedmery* (1553), druhý vyšel jako *Historie židovská* (1592) v překladu Václava Plácela.

⁹⁰ Oratorium bylo česky provedeno 27. října 1805 v Roudnici nad Labem na zámku knížete Lobkovice, který si česky zazpíval roli Rafaela.

⁹¹ Srov. V. PETRBOK, *cit. d.*, s. 100.

⁹² V. B. NEBESKÝ, *Z Vídne*, Květy 11, 1844, č. 1, s. 3-4.

Zlobického nástupcem až 23. července 1811, kdy císař podepsal jeho jmenování, spojené s platem 325 zlatých.⁹³

Vydával v rozmezí let 1813-1818 *C. k. Vídeňské [sic!] noviny* (někdy uváděné podle titulního listu 1. ročníku jako *C. k. povolené Vídeňské noviny*).⁹⁴ Od 30. čísla ze 13. dubna 1813 do roku 1817 měly beletristickou přílohu, pro niž se prodlením času vžil název *Prvotiny pěkných umění*.⁹⁵ Hromádkovy noviny byly tehdy po zániku pražského *Hlasatele českého* (1806-1808) Jana Nejedlého jediným českým periodikem, v němž se „*soustřeďovaly všechny snahy mladých autorů o vytvoření krásného písemnictví českým jazykem a v němž debutovalo několik významných jmen*“;⁹⁶ těsně souvisejících s tehdejší vídeňským literárním kvasem prosazujícího se německého romantismu, u nás přirozeně citelně opožděného.⁹⁷ Výjimečnost a odvážnost Hromádkova podniku zdůraznil již K. Sabina: „*Vydávání politických a literárních novin českých léta 1813 bylo zjevem nadobyčejným, zvláště ve Vídni, kdežto i v české Praze se podobným podnikům tehdy nedařilo. Zvláště důležité ale jest, že Hromádka, poznáv přední nedostatky literatury naší tehdejší, u vydávání listů svých hlavně na praktické směry hleděl a o rozšíření takových vědomostí usiloval, jimiž národ i o živnostenských otázkách svých poučiti se měl. Že tento právě směr nedostatečné podpory docházel se strany spisovatelů českých, nebylo jeho vinou.*“⁹⁸

Přestože Sabina naráží na Hromádkovu vlasteneckou horlivost, ale o to menší odbornou erudovanost, je tradičně kladně hodnocena jeho práce pro menšinu, a to zejména

⁹³ Dalšími kandidáty byli Zlobického dědic místa vládního adjunkta a překladatele *Všeobecného občanského zákoníku* Vojtěch Veselý (Adalbert Wessely), tajemník knížete F. J. Lobkovice J. K. Krušina ze Švamberka a dominikánský mnich a duchovní administrátor vídeňského magistrátu Vincenc Schumann. Ač se viceředitelství a dolnorakouská vláda shodly, že Veselý byl uznán nejlepším nástupcem po zesnulém, viceředitelství rozhodlo, že Hromádka by mohl zastávat vyučovací úřad s větší pílí, protože je mladší a nemá žádné další závazky, zatímco vláda trvala na Veselém, který byl mezitím povolán do Prahy. Konkurs byl proto opakován 24. května 1811. Kromě Hromádky a Krušiny se jej zúčastnil soudní vyšetřovatel při vídeňském magistrátu Jan Janda. Viceředitelství opět navrholo Hromádka a nyní ho schválila i vláda s odůvodněním, že mu náleží 1. místo, jednak díky prokázaným schopnostem, jednak na základě dobrého vysvědčení od ředitele reálky, na níž dva roky bezplatně vyučoval.

⁹⁴ Nejnověji Hromádkův přínos české literatury ocenil V. PETRBOK, *Jan Nepomuk Norbert Hromádka – ein Bohemist im vormärzlichen Wien*, Wiener slavistisches Jahrbuch 46, Wien 2000, s. 85-97 (tam i další literatura). – Viz zejména J. JIREČEK, *Vzpomínky na časopisectvo české před půlstoletím*, Světozor 13, 1879, s. 291-292; J. JAKUBEC, *Jana Hromádky Prvotiny pěkných umění a jejich přispěvatelé*, in: Literatura česká devatenáctého století I, Praha 1911, s. 591-609.

⁹⁵ Titul přílohy míval podobu *List, Prvotiny pěkných umění neb Vídeňské učené noviny, Přemysla první oddělení, Prvotiny pěkných umění neb Literární přílohy k C. k. Vídeňským novinám, Literární přílohy k C. k. Vídeňským novinám pro národ český a slovenský*, též bez názvu.

⁹⁶ M. HÝSEK, *Mladá literatura české Vídne*, in: F. VÁHALA – J. K. POJEZDNÝ (edd.), J. S. Macharoví. Ročenka Vídeňské matice za rok 1913, Knihovna Vídeňské matice, svazek 5, Vídeň 1914, s. 90.

⁹⁷ V. JIRÁT, *Deutsche Vorlagen zu einzelnen Beiträgen der Prvotiny (1813-1817)*, Germanoslavica 1, 1931-1932, s. 277-286.

⁹⁸ K. SABINA, *Prvotiny pěkných umění. Příspěvek k historii českého časopisectví*, in: TÝŽ, Spisy II, Články literárnědějepisné 1, Praha 1912 [článek je však mnohem starší, vyšel v Kritické příloze k Národním listům 2, 1864, s. 161-167, 228-231], s. 385-386.

v cenných fejetonech A. Vachaty,⁹⁹ ve faktograficky nabitém Heyerově pojednání,¹⁰⁰ v disertaci S. E. Koukolika¹⁰¹ nebo Hýskově faktograficky zavádějícím článku.¹⁰² Až V. Petrbock se na základě doposud nevyužitého či neznámého archivního materiálu ujal nelehkého úkolu kriticky prověřit všechna dosud známá fakta k Hromádkově bohemistické činnosti a vsadit jeho novinářské, nakladatelské a pedagogické aktivity do širšího rámce česko-rakouských kulturních styků. Kromě jiného připomenul jeho úspěšnou úlohu učitele arcivévodý Františka Karla (1802-1878), jehož příležitostná, česky psaná báseň *Přání nejasnějšímu císaři a králi, mému nejmilostivějšímu a nejlaskavějšímu pánu otci...* (tj. Františkovi Josefu I.) z roku 1823 vyšla ve slovenské *Zoře* (1840) a její další vydání pořídil F. Čenský pro Vlčkovu *Osvětu*.¹⁰³

Hromádkův nejdůležitější přínos spočívá v tom, jak dokázal pro svá periodika získávat přispěvatele, v jejichž díle se plodně odráželo dobové literární ovzduší romanticky motivovaného historismu a nacionalismu. Mezi více než sedmi desítkami spolupracovníků Hromádkových novin najdeme **Václava Hanku**, který zde v letech 1813-1814 studoval,¹⁰⁴ **Pavla Josefa Šafaříka**, jenž v 1. čísle *Prvotín* z roku 1817 uveřejnil své *Promluvení k Slovanům*, nabádající ke sběru lidových písní a jejich zápisu v autentické podobě, dále alespoň z těch nejvýznamnějších **Josefa Jungmanna**, **Jana Evangelistu Purkyně**, **Jana Bohumíra Dlabáče**, **Antonína Puchmajera**, **M. M. Z. Poláka** aj. Na jejich stránkách byl např. otištěn komentovaný překlad *Slovanských kapitol* **Johanna Gottfrieda Herdera**, rozprava **Františka Dominika Kynského** o husitské písni *Ktož sú boží bojovníci*, pokus o česky psaný filozofický text *O mravní citlivosti* od **Josefa Liboslava Zieglera**, úvaha o současném stavu československé literatury od **Bohuslava Tablice** a několik smělých pokusů o politickou lyriku z pera **Václava Aloise Svobody**, **Antonína Marka** nebo Slováka **Samuela Rožnaye**. Díky několika drobnostem v českém jazyce se též objeví jméno **Josefa Dobrovského**, jenž do Vídně dojížděl nejprve za svým starším, v letech 1785-1796 ve Vídni dlícím přítelem **Václavem Fortunátem Durychem**, autorem monumentálního torza

⁹⁹ A. VACHATA, *Z dějin českého tisku v ve Vídni*, Vídeňský deník 14, Vídeň 1920, č. 41, 56, 68.

¹⁰⁰ J. HEYER, *První české noviny ve Vídni a jejich vydavatel*, Dunaj 11, Vídeň 1934, s. 23-32.

¹⁰¹ S. E. KOUKOLIK, *Studien zur Geschichte der Wiener aus den Ländern der böhmischen Krone*, Phil. Diss., Wien 1971; citováno podle V. Petrbocka.

¹⁰² M. HÝSEK, *K historii vídeňské „profesury“ Jana N. Hromádky*, Listy filologické 63, 1936, s. 427-432.

¹⁰³ F. ČENSKÝ, *Český jazyk v císařské rodině*, s. 409-412.

¹⁰⁴ Podrobné zpracování Hankova působení ve Vídni by stálo za zvláštní studii. Již M. MURKO (*Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik*, Graz 1897, s. 33-51) dal před více než stoletím podnět k tomu, aby byla důkladněji prozkoumána inspirativnost díla vídeňského estetika a vůdčí osobnosti německého romantismu Friedricha Schlegela (1772-1829) pro Hankovu básnickou, vydavatelskou a zejména mystifikační činnost (v souvislosti s jeho účastí na rukopisných i jiných falzech). Srov. D. TUREČEK, *Murkovy „Deutsche Einflüsse“ a jejich české přijetí*, in: I. POSPÍŠIL – M. ZELENKA (edd), *Matija Murko v myšlenkovém kontextu evropské slavistiky*, Brno 2005, s. 87.

Bibliotheca slavica (1795), později stran povinností spojených s tiskem své církevněslovanské mluvnice *Institutiones linguae slavicae dialecti veteris* (1822).

I když *Prvotiny* reflektovaly realitu českovídeňské menšiny jen okrajově a vědomí příslušnosti k menšině se začíná v literatuře vídeňských Čechů odrážet až mnohem později – vždyť národně kulturní a místní záležitosti přehlížela před rokem 1848 většina novin, a navíc český menšinový život té doby byl velmi skrovný a soustředil se výhradně na české bohoslužby¹⁰⁵ –, je jiná příloha *Vídeňských novin*, *Všeobecný oznamovatel*, důležitým kulturněhistorickým pramenem, neboť v něm byly inzerovány vídeňské konkursy a dražby, čísla tažená v loterii, tržní zprávy, opakované, často i veršované výzvy k peněžité podpoře Hromádkových periodik,¹⁰⁶ úmrtní oznámení, týkající se „zemřelých znamenitějších a domnělých Čechů nebo Slovanů ve Vídni“ apod. Sabinova vzpomínková črta o *Prvotinách pěkných umění* výstižně dosvědčuje, jaké problémy vydávání listu Hromádkovi způsobovalo u českých vlasteneckých kruhů i u jeho vídeňských studentů a jakého mínění o nich byl: „Byl to zvláštní muž, prostřední výšky, pohyblivé sanguinicko-cholerické letory, Čech horlivý, ale ne příliš učený. Poznali jsme jej l. 1840 ve Vídni, kamž často zajíždíval, maje hospodářství na blízku, a vždy ve vinárně *Lenkaye* se zastavil. Podivná se tam tehdy scházívala společnost, osoby v literatuře známé, ano, mezi nimi i proslulé. Býval tam mezi jinými i Uffo Horn, Braun z Braunthalu a Mik. Lenau. Když přibyl Hromádka, oživil hovor svým rázným humorem a svým hovorem, v němž české a německé věty dohromady mísil, nehledě na to, zdali české polovici kdo rozumí. Byl tehdy as padesáte let star, a připomínal si vždy krásné časy, kde býval redaktorem politických a literárních novin českých ve Vídni. Literaturu českou znal jen až do roku 1825, dalších pokroků jejích nestopoval. Projevil se, že ho ty neustálé boje unavily, že raději sedlačí, a vždy končil refrainem: *Aby hrom do těch udeřil, kteří další vydávání jeho listů přerušili, ‚die verdamnten Kerle!‘ A když se ho Horn*

¹⁰⁵ Dějiny českých bohoslužeb ve Vídni jsou spojeny s kostelem P. Marie Na Nábřeží (Maria am Gestade), jehož počátky sahají do 9. století. Zaslouhou dvorního jednatele a veřejného notáře J. A. Valchy byla císaři přednesena roku 1810 žádost o přidělení svatostánku k českým bohoslužbám. Vyjednávání trvala dlouho, císař váhal, nakonec roku 1817 povolil, aby „mariánský kostel na Nábřeží se všemi svými právy a povinnostmi předán byl českému národu ke konání vlastních národních bohoslužeb“, čímž značně poškozený kostel, od napoleonských válek sloužící jako skladiště, zachránili vídeňští Češi před zkázou. O tři roky později povolil císař zavedení řádu redemptoristů do Rakouska na základě žádosti K. M. Hofbauera alias Moravana Dvořáka, který spolu se svým řádem dbal o pravidelné české služby boží každou neděli a svátky až do roku 1848, kdy byl řád zrušen. **Kostel si podržel funkci a význam prvního a až do čtyřicátých let 19. století jediného kulturního střediska českovídeňské komunity.** Podrobněji viz A. MÁDL, *Český národní kostel ve Vídni*, Vídeňský národní kalendář 4, Vídeň 1908, s. 60-70; TÝŽ, *Sv. Klemens Maria Hofbauer – Čechem*, in: Ročenka Vídeňské matice roku 1911 – Z vedetty na Dunaji, Vídeň 1912, s. 41-44.

¹⁰⁶ K. SABINA (*cit. d.*, s. 389) na adresu Hromádkovy vynalézavosti, jak si obstarávat peněžní prostředky, poznamenal: „Hromádka sám nepsal mnoho, ale způsob, jakým se vždy čtvrtletně dovolával podpory literární i peněžité, byl dosti originální. Tyto reklamy jeho, někdy ve verších, někdy prostomluvou psány, jsou charakteristické známky podivné povahy jeho. Vyčítával obecenstvu netečnost a vyhrožoval, že Listy vycházeti přestanou, nebude-li vydatněji podporován.“

tázal, kdo ‚die Kerle‘ byli, osopil se naň: ‚Ty, chlapče, mlč! Máte mléko na bradách, ihr wüsst den Teufel von alten Zeiten. Tenkrát jsme byli jiní chlapíci, und keiner hat was gehabt als Schulden. Vyprázdnil mi kapsy, a ti, jež jsem češtině vyučoval, – lauter sehr grosze Herren, – zůstali mi také dlužní. Posud mi nezaplatili. Habe noch bei drei hundert Gulden bei so einer Excellenz zu fordern, a za Noviny mám u vás v Čechách také as sto zlatých státi. Gelesen haben sie gerne, ale nerádi platili‘ atd. Na toto tema docházel Hromádko povždy, ale proto pro všechno byl přece dobrý člověk a rád vídal i pohostoval krajany. Litujeme, že jsme tehdy zameškali bližších se dotazovati zpráv o něm a o poměrech Novin jeho.“¹⁰⁷

Když ovšem Hromádko pokračoval ve svých jeremiádách, ba výslovně žádal vlastence o zasilání nemalých peněžitých částek, ozval se z Čech ostrý protihlas, snad Jungmannův, ironicky odrážející vydavatelovu nedůvěryhodnost v otázkách finančního krytí novin stejně jako absenci silné kulturní autority, „schopného zahradníka“, pro zabezpečení plnohodnotného národního života Čechů na Dunaji. Ve formě dialogu matky-vlasti se svým nehodným synem, jehož provokativně oslovuje „česká Vroucnosti!“, je zde alegoricky napadáno a negováno Hromádkovo nehospodárné nakládání s darovanými příspěvky: „*Břehy dunajské, ač písčité [sic!], byť byly i sebe úrodnější, neponesou dobrého ovoce češtiny, pokud půda bude vzdělávána nedbalým, neschopným rolníkem. Bylat' zahrádka založena pro Čechy a Slovany, a Čechové a Slované napomáhali zahradníkovi a zasílali mu sítě čisté, zralé, zrnaté; ale, očekávajíce přemilostné kvítky, dostávali bodláčí... Moji synové jsou s to, by se rozvínoval jazyk jejich ve Vídni..., ale zpozdili by byli, kdyby déle napomáhali kozlovi v zahrádce a snažili se zachovati potomkům svým tento nákladný ústav, ale při takovém činění, jaké posud objevil, směšný a nemožný na věky.*“¹⁰⁸ Na druhou stranu slouží Hromádkovi ku cti, že se zajímal o zavedení českých bohoslužeb ve Vídni a ve svých novinách o aktivitách hlavního průkopníka myšlenky českého kostela ve Vídni, Jana Augusta Valchy, několikrát informoval. J. Heyer Hromádkovy zásluhy poprvé lakonicky shrnul z hlediska jeho integrace do menšinového života, a tím vystihl jeho primát v kontextu celé historie české literární Vídně: „**Hromádko nám tedy, vedle projevu o počtu vídeňských Čechů, zachoval i nejstarší jména význačných členů menšiny z počátku její národní organisace. Před více než 120 lety zde tedy už vedle ‚množství sloužícího lidu‘ pronikalo češství do všech, i nejvyšších vrstev a stavů vídeň. obyvatelstva a vědomí národní sounáležitosti bylo tak živé, že se v těchto vyšších vrstvách našli vůdcové malých, ponižených krajanů.**

¹⁰⁷ K. SABINA, *cit. d.*, s. 384-385.

¹⁰⁸ *Ibid.*, s. 392-393; anonymní článek vyšel v Krameriových českých novinách z 28. září 1816.

*Svámi literárními podniky se člen menšiny Hromádka řadí do skupiny těch našich předáků, kteří vedle významu menšinového mají i význam všenárodní.*¹⁰⁹

Od dvacátých let 19. století můžeme v českovídeňské menšině pozorovat novou prosazující se dynamickou složku – studentstvo. Když roku 1823 opět (poprvé 1819) zavítal do Vídně **František Palacký**, seznámil se tu mj. s evangelickým bohoslovcem a přírodovědcem Janem Šalamounem Dobromířem Peténem (Petianem), jenž na Palackého popud ještě téhož roku založil jeden vůbec z prvních českých a slovenských vídeňských kroužků, *Československý spolek evangelických bohoslovců*.¹¹⁰ Členové spolku udržovali knihovnu a cvičili se v češtině, uvažovalo se i o tom, že by se Palacký mohl stát profesorem církevních dějin na evangelické fakultě, ale kroužek se roku 1825 rozpadl.

V letech 1839-1842 se ve Vídni scházela pokroková skupina tzv. „vídeňských Čechoslovanů“, jež později závažně zasáhla do programu Slovanského sjezdu roku 1848 v zájmu jeho svobodomyšlného, demokratického vyznění. Spolu s Poláky a Slováky hájila tato skupina krajně kritické stanovisko k rakouské monarchii a jí vládnoucímu rodu. Tento studentský kroužek, pro nějž se vžilo označení Čechoslované, tj. dle F. C. Kampelíka „*společné nazvání pro Čechy, Moravany, Slezany a Slováky, mající společnou řeč a literaturu*“, si kladl za cíl kulturněvýchovně, literárně, jazykově a politicky působit na poli česko-slovenské jednoty stejně jako pěstovat slovanskou vzájemnost s vnitřně spřízněnými vídeňskými slovanskými kroužky. Duší sdružení byl **František Cyril Kampelík** (1805-1872), dále k němu patřili lékař J. V. Podlipský, advokát J. Dvořáček, během svých studií ve Vídni i F. L. Rieger, z Brna sem dojíždějící F. A. Zach, pozdější osmačtyřicátník, srbský politický emigrant a generál, a mnozí jiní.¹¹¹ Kampelík po příchodu do Vídně na lékařská studia považoval za svou povinnost posilovat národní sebeuvědomování českovídeňské kolonie (latiore sensu v intencích rodícího se čechoslovakismu; Slováci se mu však nakonec získat nepodařilo) a popularizovat zde cíle národně emancipačního hnutí, signalizuje spolu se svými soudruhy nástup polonofilské generace. Polonofilové se považovali za přirozené spojence Poláků proti ruské hegemonii a záměrně se vyhraňovali vůči polským povstáním (1831) zdevalvovanému programu kollárismu (např. Kampelík označil Kollárovu rozpravu o slovanské vzájemnosti za „slovní haraburdí“). K hlavním zásluhám československého kroužku patří snahy o zavedení českých přednášek ve Vídni a o získávání nových členů pro

¹⁰⁹ J. HEYER, *První české noviny ve Vídni a jejich vydavatel* [zdūr. M. Č.], s. 232.

¹¹⁰ A. PRAŽÁK, *Jan Šalomoun Dobromíř Petén (Petain)*, Sborník filosofické fakulty University Komenského v Bratislave 1, Bratislava 1922-1923, č. 11, s. 249-273; též samostatně jako brožura, Bratislava – Turčiansky Svätý Martin 1922.

¹¹¹ Podrobněji viz Z. ŠAMBERGER, *Vídeňští Čechoslované. Jejich působení a význam na počátku 40. let 19. století*, Slovanské historické studie 14, Praha 1984, s. 5-25.

Matici českou, úspěšné zřízení českých čítáren ve dvou vídeňských kavárnách a přípravné práce k vydávání českovídeňského, bohužel nerealizovaného časopisu.

Čtyřicátá léta 19. století (se skromnější předehrou v letech třicátých) lze skutečně nazvat prvním periodizačním mezníkem v intelektuálním životě českovídeňské komunity. Z tohoto podhoubí, jež vytvářely zpočátku nesmělé, ve Vídni konané vlastenecké schůzky u piva či vína, rašily první zájmové spolky, jejichž tradice byla později rozvíjena proslulými slovanskými tanečními a pěveckými „besedami“. Počátky českovídeňského spolkového života popsal docent matematické teorie tónových soustav na vídeňských vysokých technických školách **František Bedřich Ševčík (Jedovnický)**¹¹² (1824-1896) ve svých vzpomínkách, poukázav zejména na vydatný podíl Moravanů, kterých ve Vídni studovalo vzhledem k zeměpisné blízkosti mnohem více nežli Čechů: „*Za oné doby nejpřísnějšího absolutismu nestávalo a nesmělo stávatí žádných spolků, a každý Slovan, který se k národu svému hlásil, byl od tehdejší vlády jako nějaký státu velenebezpečný člověk pokládán, a tedy v kavárnách a hostincích, kde Slované se scházivali, nechybělo nikdy i policejních zřízenců a jiných vyzvědačů, ano i nesvědomych udavačů, tak že všichni vynikající Slované vídeňští v tak zvané ‚černé knize‘ u policie zaznamenáni a každou chvíli k policii k výsledku povolávání a zavírání bývali. Každým rokem přibývalo nových Slovanů, jmenovitě Moravanů ve Vídni, nejvíce však studujících na polytechnice a na universitě, neboť těchto škol tehdy na Moravě nestávalo [...].*“¹¹³

První slovanský spolek tvořili vlastenečtí odchovanci brněnského profesora Františka Matouše Klácela, kteří se již v letech 1841-1842 scházeli v kavárně v 9. vídeňském okrese na Währingerstraße 18. Díky nastupujícímu spolkovému životu, jenž se uskutečňoval pod heslem „*Pěstovati vzájemnost a bratrské přátelství se všemi kmeny slovanskými*“, se do povědomí všech Vídeňanů dostává slovo „Slované“ („die Slaven“), které rozšířilo stávající obzory doposud omezené pouze na „die Böhmen“ a „die Krovoten“ (tak byli Vídeňany chybně nazýváni Slováci v domnění, že šlo o Chorvaty). Pionýrský počín byl následován řadou podniků dalších, např. v kavárně Chorvata Gerlovice na Bauernmarktu 5 se v letech 1835-1852 scházeli všichni vlastenecky smýšlející Slované kromě Poláků, podobně v hostinci *U Vola (zum Ochsen)* v 8. okrese na Florianigasse; *U Zlaté studně (Zum Goldenen Brunnen)* na Ungargasse na předměstí Landstraße fungovala v letech 1843-1845 vůbec první vídeňská

¹¹² Podrobněji viz monografii J. K. HORŇANSKÉHO (za pomoci J. K. Mrázka) *Professor František Bedřich Ševčík. Životopisný nástin*, Brno 1898.

¹¹³ F. B. ŠEVČÍK, *Zpěv slovanský a pěstování společenského života ve Vídni od r. 1841 až do r. 1862*, in: J. KARÁSEK (ed.), *Sborník Čechů dolnorakouských*, s. 13 (celý text s. 11-27, 37-40); vzpomínky nejprve vycházely na pokračování v *Cinnertově Věstníku. Časopise spolků česko-slovanských ve Vídni* (1887, č. 15-28) a v *Českých listech* (1889, č. 3-12).

slovanská čítárna; hostinec *U Zlatého soudku* (*Zum Goldenen Faßl*) na Schleifmühlgasse na předměstí Wieden zase vynikal v letech 1843-1847 pěstováním sborového zpěvu, na repertoáru se stejnou měrou podíleli Vincenc Furch jako autor textů a Hynek Vojáček jako skladatel nářevů.

Význačnou úlohu v tomto období sehrála Vídeň i pro ostatní Slovaný. Působila zde celá řada významných Jihoslovanů jako Jernej Kopitar, Vuk Stefanović Karadžić, vydavatelé vídeňského deníku *Новине Српске из царствујушчега града Вијене* (1813-1822) Dimitrije Frušić a Dimitrije Davidović,¹¹⁴ Vasil Aprilov aj.¹¹⁵ Slovanskými knihami ve Vídni obchodoval již od roku 1835 zasloužilý knihkupec a přítel Slovanů Vojtěch Wenedikt, jehož častými zákazníky byli např. český vlastenec a hudební skladatel Jan Emanuel Doležálek či polyglot František Terebelský. Především pro politické emigranty z Balkánského poloostrova byla Vídeň častou a preferovanou cílovou distancí, a stala se tak střediskem slovanského literárního hnutí – vznešenější slovanská společnost se kupila kolem srbského knížete Miloše Obrenoviće I., od čtyřicátých let žijícího ve vídeňském vyhnanství. Celá slovanská společnost se alespoň jednou za rok sešla – vzhledem k omezeným shromažďovacím možnostem – při příležitosti jedinečných společenských událostí, pro něž se vžilo označení „slovanské plesy“, přičemž každý další „ročník“ měl své výjimečné hosty a zapsal se do paměti účastníků vždy honosnějším provedením a masovější účastí. Tyto bály však nebyly pořádány jen pro taneční rej a rozptýlení, „*nýbrž účel slavných zábav těchto byl ten, aby obecnost slovanská jak ve Vídni tak i z naší vlasti mělo příležitost seznamovati se, a aby hovořiti mohlo o věcech národa slovanského se týkajících, konečně aby dokázalo se ostatnímu světu, že Čechové a Slované vůbec nezáležejí jen ze samého chudého dělnického lidu, nýbrž že i vysoká šlechta, lidé učení a vznešení hlásí se k národu slovanskému, a aby i lid náš, který jen u národů neslovanských viděl vznešenost, bohatství a umění, přestal stydět se za národ svůj a stal se takto lidem vlasteneckým. Jelikož však v době té nesmělo stávatí spolků žádných, tedy používali vlastenci starších besed a bálů jako jediného prostředku k probouzení svých krajanů ze spánku národního a oslavovali tím zároveň i národ před národy neslovanskými.*“¹¹⁶ První slovanský ples ve Vídni se konal 4. února 1844 v josefovských Sträubelsälen, od 20. května 1845 se pak pravidelně konaly i slavné slovanské besedy, vlastně koncerty, na nichž se hrály a zpívaly

¹¹⁴ Srov. P. [= J. K. DOLEŽAL-POJEZDNÝ], *Stoleté výročí „Srpských novin“ ve Vídni*, Vídeňský deník 7, Vídeň 1913, č. 248, s. 9, 26. 10.

¹¹⁵ Srov. např. Д. МЕДАКОВИЋ, *Срби у Бечу*, Нови Сад 1998; D. MIHELIC (ed.), *Dunaj in Slovenci*, Ljubljana 1994; nepřehlédnutelné bylo i působení Poláků ve Vídni, kteří se však ostatních Slovanů (vzhledem k své rusofobii) stranili, srov. R. TABORSKI, *Polacy w Wiedniu*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1992.

¹¹⁶ FR. B. ŠEVČÍK, *Zpěv slovanský a pěstování společenského života ve Vídni...*, s. 40; o tanečních aktivitách menšiny viz J. HEYER, *Jak se kdy v naší menšině tancovalo*, Dunaj 16, Vídeň 1939, s. 38-45, 213-228.

drobnější kompozice slovanských skladatelů. Po revolučním roce 1848 došlo k umrtvení slovanských kulturních podniků a k jejich znovuoobnovení dochází až na sklonku padesátých let (1. března 1859 se opět koná slovanský ples a 18. prosince t. r. velká beseda *U Šperla*).

Nutno podotknout, že bály byly i v domovině od konce třicátých let prakticky nejvýznamnější společenskou aktivitou té doby. Mezi nadšenými pražskými organizátory plesů najdeme i jméno **Václava Bolemíra Nebeského** (1818-1882), který na podzim roku 1843 odjíždí do Vídně, kde zůstává jako student medicíny až do roku 1846. Z tohoto období pochází několik vídeňských dopisů (vycházely v *Květech* 1844-1846 a *České včele* 1845-1846), které reflektují leccos ze života tehdejší českovídeňské společnosti. Poznání vídeňského duchovního života přiblížilo Nebeského – doposud slovansky „chladného“ – zvláště k okruhu Jungmannovu a Palackého, tj. „*postavilo jej na důležité místo, s nímž spojen obtížný, ale zároveň vděčný úkol, prostředkovati mezi dědici Máchovými, „mladou Čechii“, smířiti snahy její se snahami straších generací a spojití je v jednu mohutnou hradbu proti nepříteli vždy hrozivěji postupujícímu*“.¹¹⁷ Určujícím motivem pro tento obrat byly Nebeského styky s Jihoslovany studujícími ve Vídni; polonofil Nebeský byl kritický k rusofilství Jungmannovy generace, proto se jeho slovanství začalo výrazněji projevovat až během vídeňského pobytu, kdy mu vlastní empirie pomohla pochopit poněkud opatrnické snahy starších buditelů a usmířila ho s nimi a kdy rovněž zesílilo jeho filologicko-historické pojetí obrozeného českého národa: „*Národ, který se nectí sám ve svém jazyku, ve své národní povaze, ve svých dějinách, který si není vědom historického povolání svého, ten je ztracen a ortel nad ním vyřčen*.“ Pro Nebeského fejetony je typický paralelismus českovídeňských nešvarů s pražskými – kolik Slovanů ve Vídni žije, ale jak málo jsou jejich stopy, až na poněmčelé nápisky a vývěsní štíty obchodů, patrné: „*Člověk by mohl dostat křeče, dívaje se na ty mluvnické a pravopisné mrzáky. Ovšem Čech je z domova na ty hezké věci zvyklý, je otužen*...“¹¹⁸ Oč hrději působí Maďaři, kteří by mohli být vzorem nejen pro Čechy vídeňské, nýbrž i pražské. Satira a ironie nejednou prostupují Nebeského vídeňské črty, Nebeský je prvním literátem, jenž prochází velkoměstem a svým bystrým okem skicuje obrysy celé plejády drobných postaviček (studentů, děveček, tovaryšů, nádeníků, slovenských drotárů, prodavaček zeleniny a mnohých dalších), které se později stanou oblíbeným námětem momentek českovídeňských literátů meziválečného období. Jako první pojmenovává i příčinu bídy českého obyvatelstva v hlavním městě monarchie: „*Je to smutný pohled na ten náš lid, jak za tím kusem chleba běhá. Z jara táhnou z Čech celé houfy, osmahlí, chromí, s uzly na*

¹¹⁷ J. HANUŠ, *Život a spisy Václava Bolemíra Nebeského*, Praha 1896, s. 62.

¹¹⁸ Oba citáty: *ibid.*, s. 65.

*zádech; ulicemi Vídně unaveným kvapem kráčejí, ani se neohlédnou po krásných krámech a domích. Ta otupělost bolí při pohledu na ně nejvíce. [...] Tato potupa a zneuctění jména českého, toto nádennictví, ta zmalátnělost jenom **národním** **vychováním** přestat může. Posud je Čech vyloučen od vzdělanosti veřejné, jenom dalekým zacházením a vraty cizími se k ní dostává, což by zkrátka a lehko šlo. Musí české dřevěnký svléci, nežli může vstoupit. A co je národ bez vzdělanosti?*“¹¹⁹

Vídeňské fejetony reflektují i česko-slovenské napětí z doby těsně před jazykovou rozlukou (Nebeský byl pro československou jazykovou jednotu) a patří k zajímavým kapitolám česko-slovenských styků. Těžisko jeho fejetonů však směřuje ke snaze zrovnoprávnit vzájemný poměr Slovanů k Němcům, přičemž si autor bere nejednou na mušku německé nadřazenectví a povýšenectví: „*Němec ve své samolibosti si myslí, [...] že Slovan v sobě nemá základů a žvlů k vyššímu životu, že ani lebka jeho není schopna býti schránkou velkého, světovládného ducha, a přece Lessing, Leibnitz, Fichte, Kant aj. měli čistě slovanské lebky! Němec pořád mluví o světodějinném povolání svém, vykládá, že musí rozšířiti německého ducha a německou osvětu na východ. Proč právě německou? [...] Kdo se cítí, sám chce i dovede žiti. Národové nejsou děti, aby se jim musela kaše žvejkat.*“¹²⁰ Jistý podíl na tomto nadšení měl Nebeského obdiv k Jihoslovanům, právě ve Vídni stanul tváří v tvář takovým osobnostem jako Vukovi Stefanovići Karadžićovi, Ludevitu Gajovi či Stanku Vrazovi, ba jeho vášnivá národní polemika mu rozněcuje mysl a vtiskuje zbraň na obranu vídeňských Čechů, posměšně přezdívaných „*Böhmaken*“, a slovanského obyvatelstva vůbec. Nepominutelnou zásluhu si Nebeský získal i o emancipaci českých Židů, o jejich národní probuzení. Kořeny této obrovské tolerance a moderního přístupu k židovské otázce je potřeba hledat již v Praze, kde se seznámil s Moritzem Hartmannem, Alfredem Meissnerem a zvláště se Siegfriedem Kapperem, s nímž svůj vztah prohloubil v upřímné přátelství právě ve Vídni (Kapper zde žil od roku 1840).¹²¹ O soukromém životě Nebeského ve Vídni toho víme jen velmi málo, jisté je, že studium lékařství z duše nenáviděl a bral je jako svůj omyl, a tak na jeho dokončení rezignoval. Trpěl depresemi, a dokonce uvažoval o odchodu do kláštera, ale nabídka rytíře Jana Norberta z Neuberka, aby u něj Nebeský působil jako vychovatel jeho dětí, učinila konec básníkova pobytu ve Vídni a vrátila jej zpět do Prahy. Právě Vídni však vděčí za proměnu z básníka a medika v literárního historika.

¹¹⁹ Květy 12, 1845, s. 86-87.

¹²⁰ Květy 11, 1844, s. 76.

¹²¹ Srov. V. B. NEBESKÝ, *Něco o poměru Slovanů a Židů*, Květy 11, 1844, s. 323-324; TÝŽ, *Slované a Židé*, Květy 12, 1845, s. 51-55; v poslední jmenované stati se autor věnuje dosahu vlastního působení na Židy, jak jej mohl pozorovat ve Vídni.

Celé období rostoucího národního uvědomění vídeňských Slovanů přehledně zachytil ve své studii Günther Wytrzens, kde v chronologickém sledu mapuje hlavní společenské události spojené s kulturním životem vídeňských Slovanů ve čtyřicátých letech.¹²² Z doby těsně předbřeznové si zaslouží pozornost ještě jeden, Wytrzensem blíže nejmenovaný významný projev národní hrdosti, který poslouží pro ilustraci vzrůstajícího se sebevědomí českovídeňského živlu. Mnohokrát byli Češi ponižováni a zesměšňováni, ovšem roku 1847 měly tyto potupné útoky pro menšinu paradoxně kladný efekt – vídeňští Češi již nezůstávali pouze tiše a pokorně stát stranou, nýbrž dávali svému národnímu přesvědčení průchod i veřejně a díky demonstraci českovídeňských studentů (byl mezi nimi i mladý V. Furch) proti frašce *Der Wiener Schusterbube* se v Praze začalo diskutovat o potřebě pečovat o českovídeňský řemeslný dorost a jeho vzdělání: „*Nebáli se, nedali si všechno líbiti a dovedli opřít se i způsobem dosti rázným urážkám českého jména. Tak stalo se, že když r. 1847 na Josefovském divadle dáván byl pro Čechy posměšný a urážlivý kus „Der Wiener Schusterbube“, byli i Čechové vídeňští tou měrou podrážděni a popuzeni, že se druhého dne, když se ten kus opakovati měl, houfně do divadla dostavili a jej v pravém smyslu slova vypískali. Byloť to tehdy ve Vídni něco neslýchaného. Mnozí z těch, kteří se této demonstrace účastnili, byli zatknuti, ale že patřili ke kruhům vzdělaným, byli opět brzy propuštěni a nemělo to pro ně žádných nemilých následků. Účel demonstrace byl však dosažen, další provozování kusu toho bylo zapověděno.*“¹²³ Četné články různých autorů (v *Květech* či *Pražských novinách* 1847) připravily půdu k zásadnímu prohlášení o kulturních a náboženských potřebách českého lidu ve středisku monarchie, jež se jako úvodník objevilo v Havlíčkových *Národních novinách*.¹²⁴ Zde je potřeba hledat vlastní kořeny budoucího českovídeňského školského spolku *Komenský*, který dodnes pečuje o vzdělávání českých dětí ve Vídni. Dalším pozitivním důsledkem těchto bojů proti zneužívání divadla k protičeskému štvání bylo první veřejné české představení ve Vídni: dne 29. prosince 1850 byl v Josefovském divadle zásluhou nápovědčího Dvorní opery Ignáta Rosy a sboristy Dvorní opery J. V. Svobody dáván Klicperův *Divotvorný klobouk* a v pravidelném provozování českých her se pak pokračovalo i nadále, zvláště když patronát nad českými představeními ve Vídni převzal roku 1863 založený divadelní spolek *Pokrok*.¹²⁵

¹²² Srov. G. WYTRZENS, *Die Herausbildung eines Nationalbewußtseins bei den in Wien ansässigen Slaven und die Wiener Slavenpresse*, Wiener Slawistisches Jahrbuch 39, Wien 1993, s. 183-200.

¹²³ A. J. KALANDRA, *Dějiny slovanské besedy*, Vídeň 1895, s. 8.

¹²⁴ Článek je anonymní a nebyl zařazen do Havlíčkovy souborně vydané politické publicistiky, jeho autorem mohl být některý vídeňský Čech; srov. *Národní noviny* 1849, č. 232.

¹²⁵ Podle A. J. KALANDRY (*cit. d.*, s. 7) uspořádal vůbec první české divadelní představení ve Vídni hrabě František Arnošt Harrach již v roce 1844, hrál se Klicperův *Rohovín čtverrohý*.

Po třiceti letech bez jediného tiskového orgánu, začínají vídeňští Češi zásluhou novináře a později vrchního rady vojenské účtárny **Ant. Cebuského (Zásmuckého)** (1816-1884)¹²⁶ opět vydávat české periodikum, *Vídeňského Posla, listy pro osvětu a národní vzdělání*, jehož se na návrh Vojty Náprstka (Fingerhuta), studujícího ve Vídni od roku 1846, ujala **Jednota slezsko-moravsko-česká**, středisko tehdejší českovídeňské inteligence.¹²⁷ Redaktor a vydavatel *Posla* J. B. Pytlík v prvním čísle z 26. července 1848 vytkl hlavní úkol těchto novin: „[...] utvořiti si nějaký střed, okolo něhož bychom se shromažďovali a o naše záležitosti vzájemně se usrozuměli. Toho jsme na začátku valnými schůzkami docíliti mysleli, a tak povstala Jednota slezsko-moravsko-česká. Schůzky tyto byly jediným orgánem naším, a když následkem pozdějších nepokojů vídeňských zanikly, zůstali jsme beze všech prostředků zachrániti lid náš, ve velikém počtu zde ve Vídni meškající, od bludu a lži německými časopisy roztroušených a podati mu čistou pravdu, jakož i v mnohých věcech mu jíti na ruku, v nichž od německých časopisů žádného poučení očekávati nelzelo. A tak povstaly listy tyto.“¹²⁸ V revolučním roce 1848 (list zanikl 24. číslem 11. října) s *Poslem* dále spolupracovali **Jan Dvořáček** (1808-1865), nabídnuvší v pohnutých časech svůj pokoj v bytě na Bräunerstrasse 9 jako sídlo redakce a *Slovanské čítárny*, zřizovatel prvního českého vychovávacího a vyučovacího ústavu ve Vídni a zdejších „všech spolků slovanských zakladatel“ a mecenáš **Petr Bílka** (1820-1881),¹²⁹ F. Ševčík, F. Terebelský a F. C. Kampelík poskytováním organizačního zázemí a psaním článků občanské víry (*Politický slabikář, Desatero přikázání pro každého svobodného občana*), svými básněmi přispívali S. Žalkovský a V. Furch (vyšly tu např. jeho básně *Domov moravský* či *Slovan a Němec*, pro něž se dočkal značné nepřízně ze strany tehdejší vlády).

Tvorba posledně jmenovaného se z rámce veškerých českovídeňských literárních počínů své doby výrazně vymyká. Ač pro českou Vídeň bylo příznačné, že činnost jejích spisovatelů kráčela v 19. století téměř bez výjimky po cestách vědeckých či žurnalistických než literárních, můžeme **Vincence Furcha** (1817-1864) bez rozpaků nazvat prvním

¹²⁶ S ohledem na potřeby živého jazyka napsal pro Němce vynikající mluvnicí češtiny *Kurzgefaßte Grammatik der böhmischen Sprache. Theoretisch-praktisch bearbeitet nach eigener Erfahrung mit theilweiser Anwendung der Ahn'schen Methode von Anton Cebuský*, Wien 1851 (v prvním, kratším vydání se mluvnicí objevila již roku 1849; v roce 1877 vyšla kniha po šesté).

¹²⁷ Spolek vznikl roku 1848 a předsedal mu P. Bílka, z neaktivnějších členů jmenujme advokáta J. Dvořáčka, dr. A. Becka, skladatele J. E. Doležálka, A. Rybičku či A. Cebuského. Srov. s anonymním článkem s poněkud nepřesným titulem *Česko-Moravsko-Slezská jednota ve Vídni*, Týždenník 1, 1848, č. 18, s. 139-140.

¹²⁸ Cit. dle J. ŠTELOVSKÉHO, *Vídeňský posel*, Vídeňský národní kalendář 5, 1910, Vídeň 1909, s. 68.

¹²⁹ Bílkův ústav se proslavil i později – jeho žáci sepsali roku 1860 spolu s Františkem Ladislavem Riegrem obšírné memorandum k císaři a ministrům, aby byl povolen první český politický deník *Národní listy*. Viz anonymní *Životopis Petra Bílky*, vydaný u příležitosti odhalení jeho pamětní desky v Boskovicích, Boskovice 1904.

skutečným básníkem české Vídně. Roku 1841 nastoupil v metropoli na Dunaji jako státní úředník poté, co nejprve studoval filozofii v Brně (1835-1837; učil ho F. M. Klácel) a v letech 1837-1841 práva v Olomouci, kde byl díky pedagogickému působení A. V. Šembery (viz níže) završen proces jeho národního uvědomění a kde navíc Furch poprvé, mj. díky stykům s V. B. Nebeským, vystoupil na veřejnost jako básník: jeho *Vidění dne 25. června 1841* vyšlo v Šemberově spise *Vpád Mongolů do Moravy* (1841) a vřelý vztah a úctu k tomuto filologu si uchoval i ve Vídni. První dva svazky *Básní* (1843-1844) finančně podpořil a k tisku připravil právě Šembera, Furchova poezie, vznikající prakticky výlučně mimo vlast, bez přímého styku s českým literárním prostorem, osciluje mezi dozrívajícím klasicismem a vrcholným romantismem. Tematicky prozrazuje inspiraci tvorbou starší vlastenecké školy Klácelovy či Vocelovy (básně s historickými, národními a vlasteneckými náměty), preromantickou poezií z okruhu Čelakovského (v několika „ohlasech“ či v cyklu *Plané růže*) a zvláště v milostné a přírodní lyrice i evropským a českým romantismem (Freiligrath, Byron, Mickiewicz, Sabina, Nebeský, Mácha). Pro Furchův vývoj bylo významné též osobní seznámení s českoněmeckými spisovateli (např. s L. A. Franklem, A. Meissnerem, S. Kapperem) a představiteli pozdního německého romantismu (s F. Rückertem, M. G. Saphirem, J. G. Seidlem, L. Scheferem, B. Paoli-Glückovou aj.; rovněž je překládal). Ve Furchově poezii po přelomovém roce 1848 je stále patrnější básníková proslovanská orientace a angažovanost – v *Písniích a baládách z války uherské* (1850) se hlásí k Rakousku a Rusku jako k přemožitelům Slovanům (zvláště Slovákům) nepřátelských Maďarů, některé písně je možno nazvat ohlasy válečných popěvek slovenských dobrovolníků či polských dumek a kozáckých písní (ostatně z ohlasů polské a ukrajinské poezie, spojených s historickými elegiemi z polského povstání let 1830-1831, připravil samostatnou sbírku, která ovšem zůstala v rukopise stejně jako jeho nejlepší lyrické sbírky *Akordy* a *Malby sépiové*, vydané až roku 1874 v *Básniích*); kromě toho překládal A. S. Puškina. Jeho jediný povídkový soubor *Barvy a zvuky* (1848), rozměňující překonané postupy a zápletky pokleslé romantiky, byl však slepou uličkou ve Furchově dosavadní tvorbě. Slovanský středověk, metaforicky souznící s autorovou představou o současné neutěšené situaci Slovanstva, rozeznává Furchovu dramatickou lyru v tragédii *Poslední boje baltických Slovanů*, jíž se Furchovo životní dílo uzavírá.

Menšina si mnohem více než estetických hodnot Furchovy poezie vážila jeho vlasteneckých stanovisek, a pokud se k němu obracela jako k básníkovi, pak především díky jeho improvizáčnickému talentu, jenž ho předurčil k uživatkovému veršotepectví v podobě proslovů a příležitostných básní k menšinovým slavnostem (jinak se Vídeň v jeho poezii neobjevuje).

Toto upřednostňování mimoliterárních faktorů se stalo příznačné i pro pozdější stadia vývoje českovídeňské literatury: „*V letech padesátých a šedesátých byl to především básník Vincenc Furch, který nás probouzel k vědomí českému a slovanskému. – Furch se stránky umělecké nemá již dnes té přitažlivosti jako básník moderní; jeho struny dávno již nehlaholí a vlny času spláchly mnoho pelu s jeho básnických děl – za to však Furch jako člověk, jako vzor ideálního vlastence a neohroženého zákopníka žije mezi námi stále a budí v nás obdiv a úctu neobmezenou. Jeho zápal pro myšlenku československou je nám tím světlejší, uvážíme-li, že Furchův otec byl vlastně původu německého.*“¹³⁰ V hledání příčin, proč se Furchův básnický dar nerozvinul v plné míře, narážíme znovu a znovu na jakési „antirenomé“ Vídně, tolikrát v českých (nejen českovídeňských) textech variované a opakovaně zdůrazňované. Furchův odchod do Vídně spojuje s negativním vlivem na další básníkův vývoj i Antonín Bartušek, který se jinak pokusil Furchovo dílo rehabilitovat prostřednictvím výboru a podrobné, monograficky zaměřené studie: „*Vincenc Furch byl jedním z mladé nastupující generace, kterého zasáhla činnost Klácelova, Sušilova a Šemberova tak mocně, že se v ohledu národním projevila příklonem k české řeči a literatuře. [...] Takto probuzen národně a připraven umělecky, odchází však čtyřadvacetiletý Furch po ukončení studií roku 1841 do Vídně, právě v roce, kdy se začíná zdárně rozvíjet jeho literární činnost a kdy otiskuje své první básně v časopisech. Nebylo to šťastné rozhodnutí, neboť v budoucnu nepříznivě ovlivnilo mnohé, co se v té době v mysli a tvorbě Furchově začalo slibně rýsovat a utvářet.*“¹³¹

Na druhou stranu Miloslav Hýsek chápe Furchovy literární aktivity jako integrální součást tvorby mladé literární Moravy, kde situace česky psané literatury byla v mnohém ohledu odlišná od jejího postavení v Čechách. Vždyť např. první české literární časopisy pro lid začínají vycházet až mnohem později, ve čtyřicátých letech 19. století (*Moravsko-slezský časopis pro lid*, 1842-1846; *Moravský vykladatel*, 1845-1846). První ucelený program národních požadavků české Moravy pak vytkl stavovský historiograf Beda Durdík spisem *Mährens gegenwärtige Zustände vom Standpunkte der Statistik* (1848) a přidělil v něm důležitou úlohu časopisům a spolkům. Chyběla však vůdčí osobnost, jež by měla dost vůdčí síly a prozíravosti, aby využila všech příznivých okolností a strhla toto celé, doposud neujasněné hnutí, které by tak dostalo konkrétní obsah. Situaci navíc komplikovalo nařízení brněnského biskupa Schaffgotsche, jímž bylo kněžím zakázáno přesvědčovat česky hovořící obyvatelstvo o prospěšnosti společného postupu s Čechami. Tím se české Moravě postavil do

¹³⁰ [an.] [= F. PEČÍNKA?], *Vincenc Furch*, in: J. KARÁSEK (ed.), *Sborník Čechů dolnorakouských*, s. 81 (celá vzpomínka s. 81-83).

¹³¹ A. BARTUŠEK, *Nechejte si vavřík!*, in: V. FURCH, *Plná luna*, Brno 1974, s. 92-93 (celý doslov s. 88-122).

cesty – vedle stávajícího nepřátelsky orientovaného německého – i nově vzniklý rozpor způsobený církevní podřízeností českých duchovních německému kléru, a tak oba společně „*udusily možnost českého vítězství hned v zárodku*“.¹³² Následujícího roku bylo v důsledku předchozích revolučních událostí dosaženo založení několika důležitých moravských spolků, ty však byly ještě během téhož roku 1849 rozpuštěny a funkci hlavního hybatele české Moravy přejala *Národní jednota svatých Cyrila a Methoděje*, transformovaná později v *Matici moravskou* (1853).

K plejádě básníků této *Národní jednoty* řadí Hýsek i Furcha, jemuž „*nebyla poesie hrou ani prostředkem propagačním, nýbrž upřímným a opravdovým výrazem všeho, co žil a myslil, a o tento výraz zápasil v poctivém zápase, jaký jest údělem opravdového umělce. Ale umělcem Furch nebyl.*“¹³³ Hýsek dochází k oprávněnému názoru, že po revolučních událostech v roce 1848 se z Máchova stoupence stal „*kronikářský rýmař, důstojný Puchmajerových almanahů [sic!]*“.¹³⁴ Na sklonku svého života však našel pochopení pro nastupující mladou generaci básníků, jež si rozvíjení Máchova odkazu vytkla za svůj program: „*Několik básní, spojených pode jmény ‚Akkordy‘ a ‚Barvy sepiové‘, jest plno klidu, a někdejší mladý bouřlivák, jemuž byl těsný verš a rým, dobře v nich ovládá těžké cizí formy, jako ghazel, a je z prvních, kteří je v Čechách udomácnují; moravský vlastenec pak proti celé Moravě v hnutí pražské omladiny literární, sdružené kol ‚Máje‘, nevidí nic nenárodního a přináší jí své sympathie.*“¹³⁴

Mnohé skladby na Furchovy texty zhudebnil čtyřlístek moravských obrozenských skladatelů, jež tvořili Pavel Křížkovský (1820-1885), František Pivoda (1824-1898), Hynek Vojáček (1825-1916) a Arnošt Förchtgott, v počestlé formě A. Bohaboj Tovačovský (1825-1874); poslední z nich pak působil dvě desetiletí ve Vídni, kde roku 1862 založil a až do své smrti vedl proslulý *Zpěvácký spolek slovanský*, a byť byl považován za jednoho z největších mužů menšiny, zůstal stejně jako většina ostatních kulturních pracovníků na Dunaji ve své vlasti téměř neznám: „*Vždyť právě z Moravy vyšla dlouhá řada zasloužených mužů, zvláště hudebníků (A. A. Buchta, J. F. Kloss, Konst. Jahoda-Křtinský, J. F. Skalický...) do světa, především do Vídně, jichž jména jen zřídka najdeme (mezi spoustou pochybných cizích veličin) v našich encyklopediích, jichž život a dílo ani zdaleka nejsou ještě náležitě prozkoumány a zhodnoceny.*“¹³⁵ A těmito jmény ani zdaleka nekončí přehled nejznámějších

¹³² M. HÝSEK, *Literární Morava v letech 1849-1885*, Moravská Ostrava – Praha 1911, s. 16.

¹³³ *Ibid.*, 31.

¹³⁴ *Ibid.*, 34.

¹³⁵ H. [= J. HEYER], *Nový příspěvek k životopisu Arn. Förchtgotta-Tovačovského*, Dunaj 16, Vídeň 1939, s. 300. O Tovačovském viz zvláště J. HEYER, *Zemřel před šedesáti lety „v bídě a nouzi“*, Dunaj 11, Vídeň 1934, s. 249-

osobností české hudební Vídně,¹³⁶ alespoň z těch nejznámějších uvedme Františka Ignáce Tůmu, Jana Křtitele Vaňhala, Václava Pichla, Antonína a Pavla Vranické, geniálního virtuóza Karla Czerného (Černého), Vojtěcha Matyáše Jírovce, Leopolda Antonína Koželuha, Františka Vincence Kramáře, Jana Emanuela Doležálka, Jana Václava Huga Voříška, Ferdinanda Lauba, Františka Drdlu, Josefa Bohuslava Foerstra, Jana Kubelíka, Otakara Ševčíka, Oskara Nedbala, Františka Ondříčka aj.

Než zůstaňme ještě ve čtyřicátých letech 19. století, kdy na jejich sklonku povzbudil českovídeňský národní život příchod několika dalších význačných osobností do dunajské metropole. Stadionovou ústavou ze 4. března 1849 byla kodifikována rovnoprávnost národů rakouské monarchie, tedy i rovnoprávnost jazyková, jež byla hnacím motorem pro ustanovení říšské **terminologické komise** pro právní záležitosti.¹³⁷ Prvotní impuls, aby se říšské zákony překládaly do jednotlivých jazyků monarchie přímo ve Vídni a odtud byly dále šířeny, dal A. V. Šembera (viz níže) článkem v *Moravských novinách* 31. prosince 1848; 4. března 1849 byl návrh schválen a téhož roku byl tento význačný filolog získán pro redakci české části říšského zákoníku, ovšem pod osobní výminkou, že bude moci přednášet na vídeňské univerzitě o českém jazyce a literatuře. 29. října 1849 byl císařem ustanoven za profesora po odstoupivším J. N. N. Hromádkovi a již 10. prosince poprvé přednášel. 1. srpna 1849 se konala ustavující schůze této komise, na níž se kromě předsedajícího P. J. Šafaříka, povoláného do Vídně již v dubnu 1848 v souvislosti s činností komise pro reformu rakouského školství,¹³⁸ sešli též J. Kollár z Pešti a již jmenovaný A. V. Šembera z Brna, dále v české sekci pracovali právník a literát, od roku 1850 redaktor české verze říšského zákoníku na ministerstvu spravedlnosti, pak ředitel státní tiskárny ve Vídni a dvorní rada **Antonín Jaroslav Beck** (1812-1895), básník, historik a editor děl staršího písemnictví K. J. Erben (viz níže), zakladatel české heraldiky, translátor na ministerstvu vnitřních záležitostí, právník a literární historik A. F.

255; H. [= TÝŽ], *Vídeňské paběrky k životu a dílu Arnošta Förchtgotta-Tovačovského*, Dunaj 12, Vídeň 1935, s. 235-238; TÝŽ, *O některých neznámých nebo méně známých skladbách Arnošta Förchtgotta-Tovačovského*, Dunaj 13, Vídeň 1936, s. 73-80; H. [= TÝŽ], *Pozdní dopis Arnošta Förchtgotta-Tovačovského*, Dunaj 14, Vídeň 1937, s. 79.

¹³⁶ O české hudební kultuře ve Vídni viz J. V. DROZDA, *Zpěvácký spolek slovanský. Zpráva o činnosti spolku v prvém pětadvaceti letí 1862-1887*, Vídeň 1887; F. A. SOUKUP, *Česká menšina v Rakousku*; J. STIEBLEROVÁ, *Jan Stiebler. 1857-1930. Památce průkopníka českého sborového zpěvu ve Vídni*, Lidová knihovna vídeňská sv. 26, Vídeň 1933; O. MANOUŠEK, *Dějiny pěveckého spolku Lumír ve Vídni*, in: 70 let Lumíra ve Vídni, Vídeň 1935, s. 25-129; J. HEYER, *Česká hudební viennensia*, Dunaj 17, Vídeň 1940, s. 81-89, 212-220, 339-352; Dunaj 18, Vídeň 1941, s. 46-54, 132-138, 240-256.

¹³⁷ Podrobněji o práci terminologické komise viz Šafaříkovu předmluvu ve slovníku *Juridisch-politische Terminologie für die slawischen Sprachen Oesterreichs*, Wien 1850; srov. též V. PETIOKY, *Německo-český slovník právní terminologie z roku 1850*, Slovo a slovesnost 56, 1995, s. 55-59, tam i další literatura.

¹³⁸ Srov. K. PAUL, *Pavel Josef Šafařík*, Praha 1961, s. 166-168; Šafařík svou koncepci zavádění českého jazyka do středních škol, v níž argumentoval tím, že násilné vštěpování cizí řeči vytváří duševně „vykleštěné polovičatce“, formuloval v pojednání *Myšlenky o provedení stejného práva českého jazyka na školách českých*, ČČM 22, 1848, s. 171-197.

Rybička (viz níže) a slovenský básník a evangelický teolog **Karol Kuzmány** (1806-1866); v odděleních pro ostatní jazyky monarchie např. pracovali F. Miklošič, I. Mažuranić, V. S. Karadžić či J. F. Holovackyj, tedy skutečný výkvět tehdejšího slovanského kulturního světa. Komise zasedala od srpna do listopadu 1849, její členové se denně vzájemně navštěvovali a konzultovali nejrůznější terminologické záležitosti. Komise se rozešla v prosinci téhož roku. O tříbení různých náhledů stran překládání termínů a zhusta též utváření nového názvosloví vypovídá studie o Kollárově působení ve Vídni, kde se na základě Rybičkova vyprávění její autor J. Karásek dotkl některých problematických aspektů: „*V Kommissi této snažil se Kollár, aby se všude měl ohled na Slováky. To se také stalo, a proto byla některá slova položena též slovensky, ku př. Wucher, lichva, slov. užera (totiž z lat. usura). Mimo to chtěl, aby se terminologie tiskla s w a au, proti čemuž se Šafařík se vši rozhodností postavil a rozhodl se pro v a ou; Palacký, jenž právě meškal ve Vídni, prý jim to měl za zlé. Zvláště Šafaříkovi působily nové termíny těžké sny; jednou přišel do schůze zcela nevyspalý. Celou noc prý nespál a přemýšlel, jak by se mělo přeložiti ‚Ministr ohne Portefeille‘, a navrhoval: ‚Ministr bez údělu‘, ale nepřijalo se to; v slovníku stojí: ‚ministr poradní‘.*“¹³⁹ Je nutno podotknout, že český oddíl terminologického slovníku podstatně napomohl ustálení novočeské ortografie a sloužil za vzor ostatním slovanským redakcím rakouského mocnářství.

Díky novým poměrům v monarchii se Vídeň stala význačným střediskem, ve kterém se stýkaly a koexistovaly menšiny reprezentující etnicky i kulturně různorodou škálu celého rakouského kolosa, z níž nejvýrazněji vystupovali početně nejsilnější Slované. Do centra slovanského dění ve Vídni se dostávají některé význačné rodiny (např. Šemberova, Kollárova, Kuzmányho či Rajevského), jejichž příbytky zůstávaly ochotně otevřeny nejrozmanitějším slovanským hostům, kteří do Vídně zavítali, proto tyto rodinné salony můžeme chápat jako místo mezislovanské interakce, vzájemného sblížování, obohacování i poznávání.

Antonín František Rybička (Skutečský) (1812-1899) působil ve Vídni od roku 1846 v různých funkcích při dvorské kanceláři (český translátor, zapisovatel, člen komise pro vypracování jednotné právní terminologie, redaktor české a slovenské části říšského zákoníku). Angažuje se v českovídeňském spolkovém životě, vždy se ke svému češství hrdě hlásil, ač dosáhl poměrně vysokého postavení ve státních službách (vrchní zemský rada). Patřil mezi nejstarší pamětníky, kteří ještě znali naše přední obrozence osobně a udržovali s nimi bohatou korespondenci. Tyto zkušenosti pak využil při psaní svého nejvýznamnějšího

¹³⁹ J. KARÁSEK, *Jan Kollár ve Vídni 1849-1852*, in: F. PASTRNEK (ed.), *Jan Kollár 1793-1852. Sborník statí o životě, působení a literární činnosti pěvce „Slávy dcery“ na oslavu jeho stoletých narozenin, Vídeň 1893*, s. 69-70 (celá stat' s. 62-77).

díla *Přední křisitelé národa českého. Boje a usilování o právo jazyka českého začátkem přítomného století I-II.* (1883-1884), v němž formou životopisných studií pojednal o slavnějších i méně známých vlastencích z úsvitu našeho obrození. Jako právní historik, heraldik a genealog své literárněhistorické výklady opíral o autentická archivní svědectví, čímž připravil podhoubí pro budoucí syntézu dějin počátků novodobé české literatury.

J. Karásek měl díky svým stykům s Rybičkovým vnukem Jiřím Řebíčkem a s konzervativními českovídeňskými kruhy to štěstí, že se s tímto nestorem českých spisovatelů přátelsky sblížil. Rybička byl sice již v kmetském věku, ale mladý slavista, který se býval mohl stát Rybičkovým monografistou, kdyby mu byly stačily fyzické síly, zachytil leccos z jeho osobních vzpomínek, jež mu starý vlastenec trpící nedoslýchavostí diktoval. Třebaže se tyto materiály ztratily, Karásek je alespoň částečně využil při psaní několika životopisných črt.¹⁴⁰ Ke stoletému jubileu jeho narození jej vylíčil jako člena nerozlučného trojlístku Rybička – A. Beck – A. V. Šembera, který usiloval již od prvního jmenování Lva hraběte z Thunu a Hohensteinu (1811-1888) ministrem kultu a vyučování v roce 1849 o založení českých obecných škol ve Vídni, ale bezúspěšně.¹⁴¹ Karásek ocenil Rybičkův přínos nejen pro českovídeňskou menšinu, nýbrž rovněž pro historiografii rodné Chrudimi – zanechal po sobě např. roku 1840 pořízený opis *Historie chrudimské od Ceregettiho* (1771), jejíž originál mu zapůjčil tehdejší děkan J. L. Ziegler, nebo 900stránkové, s kronikářskou pečlivostí sestavené dějiny města, známé a využívané pozdějšími badateli (např. Vincencem Florianem či Janem Zítkem), jimž scházelo „*jen poslední zaokrouhlení, aby mohly býti vydány*“.¹⁴²

¹⁴⁰ Tiskem byly tyto kusé zápisky vydány až z Karáskovy pozůstalosti: *Vzpomínka na † Dra Josefa Karáska*, Chrudimský kraj 7, Chrudim 1918, č. 26, s. 1, 29. 6.; č. 27, s. 1, 6. 7.; č. 28, s. 1-2, 13. 7.; č. 29, s. 1, 20. 7. – Jak je v úvodu k těmto vzpomínkám uvedeno, Karásek Chrudim navštívil v roce 1913, aby prostudoval Rybičkovu pozůstalost, uloženou v městském muzeu. Zřejmě sám uvažoval o rozsáhlejším spise věnovaném zasloužilému literárnímu historikovi, ale znaje svůj zdravotní stav, podal alespoň stručný seznam úkolů, jež budoucího Rybičkova monografistu čekají, spolu se stručným popisem jeho bohaté pozůstalosti v chrudimském muzeu (srov. J. KARÁSEK, *Příspěvky k poznání Ant. Fr. Rybičky-Skutečského*, Česká revue 9, 1915-1916, s. 232-233). Z Rybičkových vzpomínek pro lepší představu o textu stojí za ocitování zajímavá poznámka o Vukovi Stefanoviči Karadžićovi: „*V kavárně ‚Gerlovich‘ (na Bauernmarktu) poprvé uviděl Rybička Kollára; Doležálek ho představil. To byla slovanská kavárna. I Vuk Karadžić tam chodil. Hned jak přišel Rybička do Vídně, poznal Vuka K. v kavárně, často ho tam vídal, sepsal jeho biografii do Naučného Slovníka (pro Malého). Musil ho examinovat, hned Vuk přeskočil v řeči, musil to, co chtěl vědět, z něho tahat. Věděl o něm anekdoty, dále pak působil v juridické komisi. Kapper také vydal jeho biografii; do slova přeložil Rybička, ale nehlásil se k tomu.*“ (č. 27, 6. 7.)

¹⁴¹ J. KARÁSEK, *Antonín Rybička*, Národní listy 52, 1912, č. 327, s. 1, 26. 11.; TÝŽ, *Antonín Rybička*, Vídeňský deník 6, Vídeň 1912, 30. 10.; 31. 10. – Hrabě Thun byl Rybičkovým nadřízeným a za jeho působení byla zavedena čeština na vídeňských středních školách alespoň jako nepovinný předmět. Rybička mu věnoval vzpomínku *První a poslední moje sejití se s hrabětem Lvem z Thunu a Hohensteinu* v Karáskově *Sborníku Čechů dolnorakouských*, s. 27-30.

¹⁴² J. KARÁSEK, *Antonín Rybička* [Národní listy], s. 1. – O Rybičkových zásluhách o rozvoj divadelnictví v rodném městě viz J. KARÁSEK, *Antonín Rybička a divadlo v Chrudimi*, Chrudimský kraj 1, Chrudim 1912, č. ,

Na mnoha místech pojednal o jeho kontaktech s bývalým spolužákem z pražské právnické fakulty a spolubydlícím **Karlem Jaromírem Erbenem** (1811-1870).¹⁴³ Zejména pramenná studie *Příspěvky k poznání Ant. Fr. Rybičky-Skutečského* osvětluje Rybičkovy napjaté vztahy s redaktorem *Muzejníku* V. B. Nebeským, počátky jeho historických bádání v chrudimském archivu nebo pozdější činnost ve vídeňské terminologické komisi na základě korespondence s Erbenem, na jejíž edici pro *Sbírku pramenů České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění* pracoval od počátku desátých let minulého století až do své smrti.

Erbenovi zasláné dopisy od různých osob v počtu téměř 1300 kusů svěřila J. Karáskovi Erbenova dcera Bohuslava Rezková dne 20. října 1911.¹⁴⁴ Karáskův první úkol spočíval v uspořádání korespondence podle jistých pravidel a v dohledání jen fragmentárně zachovaných Erbenových listů v muzejní knihovně a u soukromých adresátů, často zahraničních. Erbenův listář objímá tři decénia české literatury v letech 1840-1870 spolu se slovanskou vztahovou problematikou.¹⁴⁵

Tyto dva badatelské okruhy byly Karáskovi tematicky blízké a zřejmě aspiroval věnovat se Erbenovi monograficky. Jako alespoň částečný výsledek těchto snah můžeme uvést jeho útlou knížku *K. J. Erben*, kde Erbenovu biografii vhodně obohatil zajímavými, doposud neznámými detaily na základě ústního vyprávění A. Rybičky (např. jak v revolučním

9. 11.

¹⁴³ J. KARÁSEK, *Z dopisů K. J. Erbenovi zasláných*, Pražské noviny, 1911, č. 306, 5. 11. (též *Věstník. Časopis spolků česko-slovanských ve Vídni* 29, Vídeň 1911, č. 46, 11. 11.); TÝŽ, *Z korespondence K. J. Erbeny*, Vídeňský deník 5, Vídeň 1911, č. 252, s. 1-2, 5. 11.; TÝŽ, *Z korespondence K. J. Erbeny*, Národní listy 51, 1911, č. 308, s. 1-2, 7. 11.; TÝŽ, *Korespondence K. J. Erbeny*, Přehled 10, 1911-1912, s. 273-276; TÝŽ, *Slovo o polku Igorově*, Moravská orlice 50, Brno 1912, č. 114, s. 4, 18. 5.; TÝŽ, *Ze styků česko-slovinských* [o zprostředkování slovinských pověstí od sběratele Janeze Trdiny pro Erbenovu *Slovanskou čítanku* A. Rybičkou], Moravská orlice 51, 1913, č. 211, s. 5, 15. 9.; TÝŽ, *Příspěvky k poznání Ant. Fr. Rybičky-Skutečského*, Česká revue 9, 1915-1916, s. 225-233.

¹⁴⁴ Srov. M. KARÁSKOVÁ, *Ještě několik slov o Karáskově korespondenci K. J. Erbeny*, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci 41-42, Olomouc 1929, s. 291 – Podle korespondence Karásek projevil zájem o vydání Erbenových listů již v létě 1911: „*Za Váš návrh srdečně děkuji, jsem přesvědčena, že by vydání spisů našeho drahého otce nemohlo být odevzdáno rukám lepším, což se, doufám, také uskuteční.*“ LA PNP, fond *Karásek*, Korespondence vlastní – přijatá, složka B. Rezková, dopis ze 13. června 1911; tam i ostatní dopisy B. Rezkové.

¹⁴⁵ Nakonec jen tato Erbenova slovanská korespondence byla po mnoha letech knižně vydána. Již 3. února 1938 se jako její možný editor nabídl Slovanskému ústavu v Praze profesor bratislavského gymnázia rusista Josef Jirásek, který v tomto směru jednal s vdovou po J. Karáskovi Melanii Karáskovou ještě před její smrtí v roce 1934. Předseda Slovanského ústavu M. Murko však nabídku nemohl přijmout, neboť „*většina těchto dopisů, t. j. všechny dopisy, které měl vypůjčeny Dr. Karásek, jsou majetkem Národního musea v Praze*“, a tudíž právo na jejich vydání měla Česká akademie věd a umění. – Srov. Archiv AV ČR v Praze, fond *Slovanský ústav*, Publikace SÚ, inv. č. 116, H₃, Nevydané práce, 1936-1938, složka *Josef Jirásek: 2) Korespondence slavistů s K. J. Erbenem (1938)*, Jiráskův dopis ze 3. února 1938, Murkova odpověď z 9. dubna 1938. – V šedesátých letech se k práci na edici vrátila Věnceslava Bechyňová a spolu s J. Jiráskem vydala *Slovanskou korespondenci K. J. Erbeny*, Praha 1971. V její pozůstalosti (Slovanský ústav AV ČR) se nacházejí i strojopisné opisy dopisů Erbenových význačnějších českých korespondentů (zejména A. Rybičky a A. V. Šembery), záměr vydat tyto listy jako druhý díl erbenovské korespondence se však pro nezájem našich nakladatelství nepodařilo uskutečnit.

roce 1848 přijel do Vídně v chorvatském národním kroji s kalpakem na hlavě a šavlí po boku) a vlastivědného výzkumu týkajícího se historie Miletína, Karáskova i Erbenova rodiště.¹⁴⁶ Druhou knižní erbenovskou publikací (její části vycházely na pokračování ve *Vídeňském deníku*) zasvětil Erbenovi editorovi *Mistra Jana Husi Sebranych spisů Českých I-III.* (1865-1868) v zrcadle jeho korespondence s J. Roštlapilem a vídeňskými přáteli a kolegy.¹⁴⁷ Kromě toho Karásek o Erbenovi dvakrát veřejně přednášel: 21. listopadu 1911 ve Slovanské besedě ve Vídni na erbenovském večírku a znovu v prosinci 1915 (tuto přednášku publikoval časopisecky), tentokrát o Erbenově příležitostné poezii z období po prvním vydání *Kytice* (1853), zejména o literárněhistorických souvislostech vzniku básně *Věštba* ze slavnostního almanachu pořádaného Heliodorem Truskou „*k nejvyššímu sňatku*“ Jejich Veličenstev Františka Josefa I. a Alžběty s názvem *Oesterreichisches Frühlingsalbum* (1854) a *Ohlas žalmu 45* z vídeňského císařského alba *Viribus unitis* (1858).¹⁴⁸ Obdobně široce, s detailní znalostí bohaté pramenné základny je psán rovněž příspěvek o Erbenově slovním doprovodu k Mánesovu *Domovu* (1859).¹⁴⁹ O Erbenově nerealizovaném básnickém cyklu z české mytologie, ze kterého se zachovalo torzo *Věštkyňe* a báseň *Krokův zlatý stolec*, pojednal Karásek (s ohledem na genezi a interpretaci posledně jmenované) v Polívkově *Národopisném věstníku československém*.¹⁵⁰ Valná většina jeho erbenologických statí se však přece jen omezila na komentované výtahy z Erbenových listů, jež měly být přípravnou fází k jejich celkové edici.

Karásek získaný konvolut Erbenovy korespondence charakterizoval v informativní stati v *Přehledu*. Erben prý sdílel slovanský konzulát již se Šafaříkem a Hankou a od šedesátých let byl prvním nositelem slovanské literární vzájemnosti v Praze. V listech se odráží dobové ovzduší pražského slavistického dění: česká výprava na slovanskou výstavu v Moskvě v roce 1867 (způsobila Erbenovi mnoho mrzutostí, mj. měl pomoci získat kandidátům profesury místa v Rusku, např. J. Gebauerovi či H. Jirečkovi), pletichy „*uraženého slovanského mytologa*“ a Erbenova odpůrce I. J. Hanuše, styky s F. Palackým, K. Havlíčkem, B. Němcovou, Š. Hněvkovským aj. Zvláštní skupinu tvoří dopisy miletínských přátel A. Lhoty, faráře J. Roštlapila či notáře J. Richtera a listy týkající se brněnského

¹⁴⁶ J. KARÁSEK, *K. J. Erben. Obrázek životopisný a literární*, Chvilky č. 49, Praha 1911, 32 s. – Srov. též recenze A. VESELÝ, *Česká revue* 5, 1911-1912, s. 191-192; T. S. GRABOWSKI, *Świat słowiański* 2, 1912, s. 649-653; -pa [= F. S. PROCHÁZKA], *Zvon* 12, 1911-1912, s. 207.

¹⁴⁷ J. KARÁSEK, *Příspěvky k vydáním spisů Mistra J. Husi. Karel Jar. Erben, Alois V. Šembera, J. A. sv. p. Helfert*, Vídeň 1915, 39 s.

¹⁴⁸ J. KARÁSEK, *K. J. Erben. (Účast jeho při Truskově „Oesterr. Frühlings-Album“ 1854, „Kaiseralbum – Viribus unitis“ 1858 a podobné almanachy v české literatuře let padesátých.)*, *Osvěta* 46, 1916, s. 284-295.

¹⁴⁹ J. KARÁSEK, *K. J. Erben a Josef Manes*, *Topičův sborník* 3, 1915-1916, s. 558-561.

¹⁵⁰ J. KARÁSEK, *K. J. Erben* „*Krokův zlatý stolec*“, *Národopisný věstník československý* 11, 1916, s. 174-183.

kulturního života (od rytíře Chlumeckého, J. Chytila a rovněž A. V. Šembery, který „každou chvíli z vídeňského reflektoru osvětluje bývalé své přátele (a nepřátele) z Moravy“). Nejdůležitějším celkem jsou pak dopisy Erbenových vídeňských korespondentů: vedle Rybičky (110 jednotek), jež jednou Erben nazval „rýpalem“ pro jeho překladatelskou preciznost, jde o 83 listů Šemberových s problematikou právníkou, historickou a dialektologickou, dále o písemné styky se „vzorným českým vlastencem“ A. J. Beckem, byť publikujícím pouze německy (jeho české práce zpravidla překládal J. Jireček), s bratry J. a H. Jirečkovými, J. Fiedlerem, J. A. Helfertem, M. Miklošičem, V. S. Karadžičem aj.¹⁵¹ V zachovaném obsáhlém torzu úvodní studie k vídeňskému oddílu Erbenovy korespondence (je datována 1. červencem 1914), z níž si dovoluji ocitovat několik prvních odstavců, Karásek vyzdvihuje zásadní význam tohoto edičního počínu:

„Korespondence tato mění zcela tradiční mínění o literární činnosti K. J. Erbena.

V širokých kruzích našich čtenářů je rodák miletínský znám jako autor proslavené Kytice, která podnes neztratila své svěžesti. Ale když r. 1853 poprvé vyšly básně Erbenovy souborně v této sbírce, oznamoval K. J. Erben Antonínu Rybičkovi do Vídně (15. 2. 1853), že pocházejí z doby, kdy ‚ještě měl chuť verše stloukati‘. Jako by se nechtěl hlásiti k poetickým plodům musy své. Přátelé jeho vzdali mlčky hold prostým kvítkům jakoby lidové poesie, ale v rouše a procítění uměleckém. Je tu blízká souvislost Erbena folkloristy, jemně chápajícího duši národní v lidové písni, a Erbena estheta, který prosté krásy tyto dovedl zušlechtiti básnickým nitrem svým.

Lyrikem Erben nebyl, ba ani Poesie nestála u kolébky slabého hošíka, který byl obnesen svíčkami. Byl spíše umělcem, ale přece takovým umělcem-básníkem, že Kytice vyzdvihla slávu jeho a podnes ji udržuje, a zajisté i budoucí generace sahají budou po ní jako po klasické a oblíbené knize.

Ale přátelé Erbenovi a K. J. Erben sám viděl v sobě již od let čtyřicátých učence. Z bývalého právníka stal se dějepisec, literární historik a vydavatel staro- a středočeských památek, při čemž mu vědomosti jeho právníké konaly výborné služby, zvláště při překladech zákona a při zavádění právníké terminologie r. 1850. Jazykové a literární vědomosti zužitkoval Erben dobře r. 1851 v komisi k ustanovení vědeckého názvosloví pro gymnasia a reálné školy a rovněž r. 1853, kdy byl členem komise pro opravu čítanek spolu s Vinc. Bíbou*

¹⁵¹ Srov. J. KARÁSEK, *Korespondence K. J. Erbena*, Přehled 10, 1911-1912, s. 274.

* *Německo-český slovník vědeckého názvosloví pro gymnasia a reálné školy*. V Praze 1853. Předmluva P. J. Šafaříka [pozn. J. K.].

a J. Walterem, učitelem na hlavní škole, pozdějším ředitelem ústavu učitelského v Jičíně. Na oba tyto momenty se v životopise Erbenově zapomíná.

Korespondence tato, z níž je nejdůležitější pro naše písemnictví tento svazek, obsahující dopisy s vídeňskými přáteli jeho, je spolehlivým průvodčím ke vzniku, průběhu studií a tisku jednotlivých spisů K. J. Erbenem vydaných, ale také připravených, které zůstaly nevydány. Vidíme z ní, že Erben měl již ohromný materiál pro II. díl Regest a že podle přání Palackého dlouhá léta připravoval sbírku Scriptores rerum bohemicarum extranci. Máme tu doklad u Hermenegilda Jirečka, že se Erben měl zúčastniti alba *Viribus unitis* (1857), k němuž však nedošlo. Vysvětlen původ Ohlasu žalmů 145. a 40., které vyšly v druhém vydání Kytice. Dovídáme se, že Erben chtěl kdysi překládati Kosmovu kroniku, ale nedošlo k tomu.¹⁵²

Práce na edici postupovala velmi pomalu, Karásek vynakládal nemalé finanční prostředky na opisování korespondence od nejrůznějších spolupracovníků a sám proplácením těchto zakázek hmotně strádal, žádaje konečně zaštitění Českou akademií císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění dopisem z počátku dubna 1912, v němž zároveň předestřel předběžné rozvržení edice: „Dovoluji si vznést na slavnou III. třídu uctivý dotaz, mohu-li na to spoléhati, že bude korespondence tato Českou Akademií vydána, když bude připravena do tisku a opatřena poznámkami, výtahem obsahu, seznamem věcným a úvodem k jednotlivým skupinám. [...] Myslím, že se vyvinou následující skupiny jako knihy:

1) *Erben a vídeňští jeho přátelé (Al. Šembera, An. Rybička, Beck, Jirečkové)* – zájem právnícký, historický, literárně-historický.

2) *Skupina ethnografická – písně, zvyky.*

3) *Slavistická.*

4) *Dopisy historie, Moravy – vůbec vědecké činnosti se týkající.*

5) *Listy soukromé (mající důležitost pro tuto dobu) – nikoliv s rodinným zájmem.*¹⁵³

Akademie dopisem z 10. května 1912 sice přislíbila vydat Erbenovu korespondenci, ale s podmínkou, že konečné rozhodnutí „bude ovšem možno teprve, až rukopis bude předložen“. 5. července 1912 Karáskovi přiznala její III. třída stipendium 300 korun na

¹⁵² Úvodní studie má rozsah 80 stran, ale v několika případech jednotlivé strany uprostřed textu nenavazují; větší část je psána Karáskovou rukou, menší M. Karáskovou, v rukopise jsou občasné škrty a opravy, zejména stylistického rázu (zásahy J. Kabelíka). Je uložena v Archivu AV ČR v Praze, fond ČAVU, inv. č. 976, k. 317. Kromě věcného přínosu je studie důležitá jako jeden z mála Karáskových autografů, neboť rukopisné originály k jeho tištěným pracím chybějí. – Za upozornění na existenci dokumentů z fondu ČAVU, citovaných v této disertaci, srdečně děkuji pracovníkovi Archivu AV ČR v Praze Janu Boháčkovi.

¹⁵³ Karáskův dopis akademii z 9. dubna 1912, Archiv AV ČR v Praze, fond ČAVU, inv. č. 120, k. 77; tam i další Karáskovy dopisy akademii.

shledávání Erbenovy korespondence.¹⁵⁴ V červnu 1914 Karásek akademii požádal, aby byl ustanoven referent pro 1. díl *Korrespondence K. J. Erbena s vídeňskými přátely jeho*, k němuž již začal psát úvodní studii.¹⁵⁵ Představenstvo akademie však nebylo s tematickým uspořádáním listů spokojeno a vyrozumělo Karáska, že se musí podřídit platným pravidlům pro vydávání pramenů, tj. že „*musí Vaše práce býti předložena úplně hotová, obsahově, pokud se týče sebrané korespondence, i formálně, pokud jedná se o úvod, poznámky a indexy. Práci částečnou nebo v podobě jakkoli nehotové Akademie vydati nemůže*“.¹⁵⁶ O vydání listáře svého otce začínala mít vážné obavy i Karáskova podporovatelka B. Rezková: „*Kdybych byla jen tušila, že vydání listů otcových Vám takových obtíží a nepříjemností způsobí, byla bych listy ty dala do Musea, kde by pak snad lehčeji bylo přišlo k vydání jich. Odpusťte, prosím, že máte Vy s tím těžkosti, neměla jsem v těch věcech žádných zkušeností a myslela, že to bude snadnější, než je to v skutku.*“¹⁵⁷ A první světová válka její pochybnosti jen potvrdila. Po Karáskově smrti bylo rozhodnuto, že edice pietně zachová Karáskovo rozvržení (nakonec v podobě tří svazků: 1. vídeňští přátelé, 2. miletínský přítel Josef Roštlapil, 3. ostatní dopisovatelé čeští a slovanští A-W) a že ji dokončí Jan Kabelík (1864-1928), avšak ani jemu se nepodařilo dovést projekt ke zdárnému konci.¹⁵⁸ V Karáskově fondu v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze je sice k dispozici pouze torzo edice, v první polovině třicátých let 20. století bohatě využitě někdejším knihovníkem Národního muzea Antonínem Grundem ve fundamentální monografii *Karel Jaromír Erben* (1935), avšak celá pracovní verze Karáskem připravené a Kabelíkem revidované edice Erbenovy korespondence je uložena v Archivu AV ČR v Praze.¹⁵⁹ Karáskem nejkomplexněji připravený svazek věnovaný Erbenovým vídeňským přátelům (včetně velice cenného poznámkového

¹⁵⁴ Srov. LA PNP, fond *Karásek*, Korespondence vlastní – přijatá, Korporace – *Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění*; tam i další dopisy ústředí III. třídy akademie Karáskovi.

¹⁵⁵ Karáskův dopis akademii ze 14. června 1914.

¹⁵⁶ Dopis předsednictva III. třídy akademie podepsaný sekretářem R. Dvořákem Karáskovi z 30. června 1914.

¹⁵⁷ Dopis B. Rezkové J. Karáskovi z 20. července 1914.

¹⁵⁸ Karásek se dostal s Kabelíkem do konfliktu kvůli korespondenci A. V. Šembery, jejíž edici Kabelík připravoval (ale rovněž nedokončil). V mnoha dopisech se oba aktéři dohadovali o to, v čí edici budou uveřejněny listy celé a u koho pouze ve stručném výtahu. Po Karáskově smrti se Kabelík erbenovské edice ochotně ujal a téměř definitivně dokončil alespoň 1. díl, věnovaný Erbenovým vídeňským korespondentům, avšak rovněž zemřel. – O stavu celého projektu viz J. KABELÍK, *O Karáskově korespondenci K. J. Erbena*, *Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci* 40, Olomouc 1928, s. 119-124; M. KARÁSKOVÁ, *Ještě několik slov o Karáskově korespondenci K. J. Erbena*, s. 291-293. Na základě Kabelíkovy zprávy (s. 120-121) je nutno korigovat počet všech získaných listů: od B. Rezkové bylo použito 1184 listů Erbenovi zaslanych, Karásek pak údajně získal dalších 299 Erbenových dopisů (ale fakticky je jich doloženo jen 230), tedy celkem edice obsahuje 1414 čísel. Kabelík správně podotýká, že zejména ve shledávání Erbenových listů, jež mají být jádrem celé edice, je nutno ještě pokračovat.

¹⁵⁹ Edice je uložena v Archivu AV ČR v Praze, fond *ČAVU*, inv. č. 976, k. 317 (1. sv., dopisy vídeňských přátel, s objemným torzem Karáskovy úvodní studie, 80 s.), k. 318 (3. sv., korespondenti A-W), k. 319 (2. sv., Josef Roštlapil, s úvodní studií *Charakteristika přátelství K. J. Erbena a Josefa Roštlapila*, 92 s.)

aparátu z prostředí, v němž se dobře orientoval) je nejen důležitým příspěvkem erbenologickým, nýbrž zejména nepostradatelnou pramennou základnou pro studium kulturních dějin vídeňských Čechů v období, v němž dochází k výrazné národnostní emancipaci menšiny, a jako takový by si zasloužil být vydán i v současnosti.

Jan Kollár (1793-1852) do Vídně přijel 18. března 1849 jako „důvěrník“ vlády (sám se podepisoval „*Vertrauensmann des k. k. Ministeriums in ungarisch-slavischen Angelegenheiten*“), pověřený vypracováním plánu, jak řešit zavedení „nesitelnějších poměrů“ na Slovensku ve smyslu slovensko-maďarského jazykového vyrovnání. Kollár obdržel od ministerstva čtyři problematické okruhy otázek, které měly vládě celou záležitost usnadnit: 1. Co je potřeba nyní na Slovensku udělat, aby byli Slováci přesvědčeni, že je jejich národnost s uherskou teoreticky i prakticky stejně oprávněna; 2. o organizaci protestantské církve v Uhrách; 3. zavedení obecního řádu na Slovensku a z něj plynoucí rozdělení země na kraje a okresy; 4. jakých prostředků je třeba, aby byla slovenská národnost chráněna proti maďarským přehmatům, a to zvláště v oblasti školství.¹⁶⁰ Dvě dochované obsáhlé odpovědi, týkající se slovenského školství (*Gedanken und Plan zu einer zeitgemäßen Reorganisierung der Schulen und der gesammten Volkserziehungswesens in der Österreichischen Monarchie besonders in der Slowakei*) a správy protestantské církve v Uhrách (*Entwurf einer Organisierung der protestantischen Kirche in Ungarn...*) jsou známy jako německá *Dobrozdání*.¹⁶¹ Svědčí o Kollárově úsilí působit ve prospěch slovenského národa i během vídeňského působení (sám snil o Slovensku jakožto vévodství), na něž se tradičně pohlíží – vzhledem ke Kollárovým důvěrným stykům s ministrem Bachem, konotujícím v českém prostředí s nechvalně proslulými léty absolutismu – s nedůvěrou jako na období Kollárovy národní vlašnosti a konformnosti s habsburským domem, kdy celoslovansky váženého básníka a obětavého kazatele vystřídal státní úředník a fantastický archeolog slovanského dávnověku. Podle císařského rozhodnutí z 29. dubna 1849 se stal Kollár mimořádným profesorem slovanské archeologie na vídeňské univerzitě s ročním platem 1000 zlatých a 100 zlatých příbytečného a jeho povinností bylo, aby týdně pětkrát přednášel (míval mezi pěti až osmi posluchači) bez nároku na další odměnu. Tato druhá, vedlejší slavistická katedra ovšem neměla dlouhého trvání a Kollárovou smrtí zanikla, zatímco z katedry slovanské filologie vedené Franem Miklošičem (sám se psal starým maďarským pravopisem Miklosich) se stalo jedno z předních pracovišť slovanských studií na světě.

¹⁶⁰ Srov. J. KARÁSEK, *Jan Kollár ve Vídni 1849-1852*, in: F. PASTRNEK (ed.), *Jan Kollár 1793-1852*, s. 63.

¹⁶¹ *Dobrozdání s Kollárovou autobiografií* v německém originále vydal a úvodní studií opatřil J. KARÁSEK, *Kollárova dobrozdání a Nástin životopisný z roku 1849*, Sbirka pramenů ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a v Slezsku, skupina II, č. 7, Praha 1903.

S Kollárovou pedagogickou činností souvisí i jeho poslední kniha *Staroitalia Slavjanská* (1853), jejíhož vytištění se již autor nedočkal (poslední korektury provedl A. V. Šembera). Toto ohromné dílo, pomník pilné, obrovské, byť nekritické práce, bylo dedikováno císaři a vytištěno za podpory vídeňské akademie věd ve státní tiskárně. Od počátku provázal vydávání odpor a zdrcující kritika, ale Palacký a Šafařík hrozili, že z akademie vystoupí, pokud spis nebude vydán. Dílo mělo pranepatrný odbyt a dlouhá léta leželo v tiskárenském skladišti, až byl zbývající, téměř kompletní náklad bezplatně rozdán školám.

Kollárovu smrt provázela řada pietních akcí a kollárovská výročí byla vídeňskými Čechy a Slováky pravidelně připomínána. O tom, jak vypadala slavnost 100. narozenin básníka *Slávy dcery* ve Vídni roku 1893,¹⁶² podává autentické svědectví Josef Svatoopluk Machar. V nejlepší snaze, aby toto výročí oslavila opravdu celá slovanská Vídeň, se Machar spojil s krajany a sám oslavy inicioval (výbor kromě Machara tvořili František Pastrnek, Jan Lenocho, Matija Murko, Zenon Przesmycki, Pavol Blaho, Václav Stejskal, Leonhard Bouchal aj.): „*Moje styky s nejbližšími krajany, s vídeňskými Čechy, nebyly valné, neznal jsem nikoho, nikdo neznal mě – ale ten nervosní nepokoj a obavy, že Vídeň bude mlčet, mě hnaly, abych šel hledat člověka. Účetní rada Stejskal¹⁶³ byl tehdy funkcionářem ve Zpěváckém spolku slovanském – šel jsem k němu a vyložil mu důvod své návštěvy a rozvrhl mu celý plán oslavy. Souhlasil vřele. Prof. Pastrnek už prý se také zmínil, že by se něco podobného mělo udělat. Šli jsme k starostovi Zpěváckého spolku Leonhardu Bouchalovi, jednomu z nejlepších lidí, co jich tehdy český život ve Vídni měl.*“¹⁶⁴ Na slavnost po dlouhých peripetiích nakonec přijela i tehdejší největší česká tragédka, úzce s menšinou spojená, herečka Národního divadla Otýlie Sklenářová-Malá, a Machar složil slavnostní proslov *Při oslavě Kollárově*.¹⁶⁵ Slavnostním řečníkem měl být Ervín Špindler, ale nakonec odřekl a nabídku přijal T. G. Masaryk. Atmosféru slavnosti zachytil Machar takto: „*Slavnost byla v sále Ronachrově. Paní*

¹⁶² Slavnosti a plánovaného sborníku si všiml i český tisk: výzvu ke spolupráci a k finanční podpoře sborníku *České veřejnosti!*, formulovanou J. KARÁSKEM a G. A. PILEČKOU, viz např. *Národní listy* 32, 1892, č. 340, inzertní část, 9. 12.; referáty o slavnosti: *Ctitelům Kollárovým!*, *Národní listy* 32, 1892, č. 358, s. 6, 28. 12.; *Akademický spolek ve Vídni...*, *Čas* 7, 1893, č. 22, s. 351, 3. 5.; *Ctitelům Kollárovým!*, *Moravská Orlice* 31, Brno 1893, č. 120, s. 2, 27. 5.; *Slavnost Kollárova ve Vídni...*, *Pražský deník* 28, 1893, č. 122, s. 3, 31. 5.; *Ke slavnostem Kollárovým*, *Čas* 7, 1893, č. 24, s. 382, 17. 6.

¹⁶³ V osobním fondu Václava Stejskala (1851-1934) v Archivu NM v Praze je o kollárovských oslavách mnoho zajímavého materiálu: inv. č. 87 (korespondence, 38 ks, 1892-1919), 201 a 233 (*Tiskoviny Kollárova slavnost v Praze a Vídni...*, 4+7 ks), 238 (Přípis V. Stejskala o činnosti J. S. Machara ve *Spolku pro šíření lidové osvěty* ve Vídni – obhajoba, rukopis, 4 ks, 1901), 239 (Seznam příspěvků k čestné donaci pro J. S. Machara, 4 ks, 1894), 243 (*Tisky ad causa J. S. Machar*, 13 ks, 1898-1942). Materiál jsem bohužel nemohl z časových důvodů prostudovat a jako tip pro další badatele zde uvádím jen tyto stručné informace, za něž děkuji kolegyni Marcelle Suchomelové.

¹⁶⁴ J. S. MACHAR, *Třicet roků*, Praha 1919, s. 120.

¹⁶⁵ Machar přepracoval proslovový povznášející konec na „*několik vztekle dopálených sloh*“ a básně otiskl ve *Světozoru*; knižně *Péle-Méle 1882-1900*, Praha⁴ 1919, s. 93-97.

Sklenářová už byla dávno ustrojena, bila osmá hodina, devátá, nikdo nepřicházel pro ni. A v osm se mělo začít. Úplně na ni zapomněli. Dovezl jsem ji konečně drožkou. Sál byl pln – ale přišel jen národ. Žádní poslanci, žádní notáblové, žádná vysoká šlechta. Ani naši, ani polští. Nic. Ovšem, Kollár byl pansláv. A tak mi bylo po celý večer jaksi hořko v duši. Paní Sklenářová přednesla úchvatně můj proslov, Masaryk mluvil krásně, ‚trochu chladně‘, poznamenali mi někteří vlastenci – Kollár to prý má být oheň – a ta přednáška Masarykova byla vlastně prvním formulováním pozdější knihy *Česká otázka!*, tleskalo se však přece, tleskalo se rovněž sborům, solistům, a když byla slavnost u konce, byl spokojen kde kdo: my, že je to za námi, a publikum, že je po všem.¹⁶⁶ Zemští Češi nikdy nejevili valný zájem o své zahraniční menšiny a jejich kulturní život, a snad nejméně pozornosti věnovali menšině nejbližší – vídeňské, jak o tom svědčí Macharova jízlivá poznámka, z níž vane znechucení z obrovského konečného deficitu této slavnosti stejně jako z faktu, že obdobná oslava v Praze na Žofíně dopadla velmi uboze – sál byl takřka prázdný a z celých Čech projevilo zájem o kollárovský sborník (viz dále) jen 35 subskribentů (oproti více než stovce ze Slovenska!): „A zařekl jsem se, zúčastnit se v budoucnosti vůbec každé oslavy, již by se splácel nějakému tomu našemu velkému nebožtíku ‚čestný dluh‘.“¹⁶⁷

Celonárodního významu nabyly dodnes hojně citované almanachy *Jan Kollár 1793-1852. Sborník statí o životě, pôsobení a literárnej činnosti pëvce „Slávy dcery“ na oslavu jeho stoletých narodenin*, vydaný ve Vídni roku 1893 za redakce Františka Pastrnka. Je společným plodem česko-slovenských snah, jak si důstojně připomenout jubileum narození velikého Slovana a Slováka, neboť se na něm podílely stejnou měrou spolky sdružující jak české, tak i slovenské akademiky: „*Stredisko slovenskej študujúcej mládeže, slovenský akad. spolok ‚Tatran‘, pred seba si vzal oslaviť pamiatku narodenia Jána Kollára pomníkom literárnym [...]. Aby však pomník môhol byť dôstojný, ideám Kollárovým zodpovedajúci, spojil sa ‚Tatran‘ s Českým Akademickým Spolkom vo Viedni, by svorne vystúpily a spoločne vydaly dielo na oslavu pamiatky otca tých ideí, ktoré sú nám spoločné.*

Ciel' knihy je zrejmy: predstaviť svetu kus vzájomnosti Kollárovej, literárnej, ukázať Slavianstvu češtinu a slovenčinu spojenú duchom Kollárovým, dokázať, že mládež československá pochopila vysoké myšlienky svojho veštca! My púšťame knihu túto do sveta slavianského s tým želaním, by dopomôhla k oživotvoreniu ducha Kollárovoho, by dopomôhla myšlienke vzájomnosti slavianskej čo len o krok v pred!¹⁶⁸ Kollárova působení ve Vídni se

¹⁶⁶ J. S. MACHAR, *Třicet roků*, s. 123.

¹⁶⁷ *Ibid.*, s. 124.

¹⁶⁸ Z úvodních slov *Odboru pre vydanie sborníku Kollárovoho*, jež tvořili předseda Pavol Blaho a členové

týkají stati Josefa Karáska (*Jan Kollár ve Vídni 1849-1852*) a osobní vzpomínky Zdeňky Šemberové, ostatní příspěvky jsou čistě vědecké povahy, dodnes tvoří jeden z úhelných pramenů ke Kolárovu životu a dílu (např. studie J. Jakubce, L. Čecha, J. Voborníka, J. Vlčka, J. Vrchlického, M. Murka, V. Vondráka, J. Polívky, M. Hórnika, I. Franka, M. Šrepela aj.) a všimla si jich i dobová kritika, oceňující vysokou vědeckou úroveň jednotlivých studií i celoslovanský charakter jubilejního almanachu: „*Oslava Kollárova neodbyla se jen povrchně, nepřestala na vnějších okázalostech, nýbrž zasáhnuo hloub, oživena a osvětlena působnosť mocného ducha toho, oceněny a poznány vůdčí myšlénky jeho. Budoucí životopisec má tu bohatý pramen nových zpráv. Žádnému muži českému posud se nedostalo takového daru k jeho jubileu ode všech Slovanů, ani Komenskému. Česká Akademie by se nemusila styděti za tento sborník, dvěma chudými spolky studentskými vydaný, ani co se duševního jádra jeho dotýče, ani za výpravu jeho vnější.*“¹⁶⁹

Karáskova studie předjímá jeho později vydaná dvě Kollárova *Dobrozdání* (viz výše), které získal spolu s německy psanou Kollárovou autobiografií, datovanou 12. dubna 1849, od státního podsekretáře Josefa Alexandra svobodného pána Helferta (1820-1910),¹⁷⁰ „pravé ruky“ tehdejšího ministra kultu a vyučování (později ministra bez portfeje) hraběte Franze von Stadion ve vládě knížete Felixe von Schwarzenberg. V kollárovském sborníku Karásek alespoň v českém výtahu uvedl hlavní zásady Kollárovy reformy slovenské školy a církve, ale z archivních dokumentů je zřejmé, že usiloval o vydání celého originálního textu doposud neznámých rukopisů již v říjnu 1893: „*Podepsaný by těžko v Čechách našel nakladatele pro tyto spisy, poněvadž jsou sepsány německy; bylo by mu však jako rozenému Čechovi nemilé, kdyby tato Kollariana měl v cizině publikovati, zvláště v tomto jubilejním roce. Vydavatel předeslal sice úvod k oněm spisům, ale bohužel kratičký, ač se snažil, aby zvláště dobrozdání o školství (k němuž podá doplněk týkající se Čupra, Čas[opise] čes[kého] Mus[eum] 1848) rozebral; obšírná analýze opakovala by vlastně obsah dobrozdání. Mimo to obsahuje ono dobrozdání důležité a interessantní zprávy pro pohnutá léta 1848 a 1849. Do dobrozdání o*

Jaromír Križko a Ján Trokan, b. p.

¹⁶⁹ Fr. Bý. [= F. BÍLÝ], *Národní listy* 33, 1893, č. 207, 28. 7. [přetištěno in: *Věstník. Časopis spolku českoslovanských ve Vídni* 11, Vídeň 1893, č. 29, 5. 8.; č. 30, 12. 8.]; z ostatních významnějších recenzí: A. TRUHLÁŘ, *ČČM* 67, 1893, s. 471-473; J. BENHART, *Časopis Matice moravské* 17, Brno 1893, s. 365-369; Šk. [= J. ŠKULTÉTY], *Národné noviny* 24, Turčiansky Svätý Martin 1893, č. 85-88, 23.-29. 7.; M. Z. [= Z. PRZESMYCKÍ], *Przegląd polski* 3, Kraków 1894, s. 179-184; [an.], *Slovanski svet* 6, Trst 1893, s. 340.

¹⁷⁰ Slov. J. KARÁSEK, *Autobiografie Jana Kollára*, in: F. PASTRNEK (ed.), *Jan Kollár 1793-1852*, s. 281; TÝŽ, *Svobodný pán dr. Josef Alex. Helfert*, *Moravská orlice* 48, Brno 1910, č. 65, Příloha, 19. 3.; přetištěno též ve *Vídeňském národním kalendáři* 6, 1911, Vídeň 1910, s. 106-110.

*protestantské církvi nemohl se jako neodborník pustiti. Je nutno, aby spisy tyto nejprve vyšly a pak zajisté kruhy odborné si jich všimnou.*¹⁷¹

Slušno ještě dodat, že ke Kollárovi a jeho politicky orientovaným článkům se Karásek vrátil přehledovou statí *Kollár's Antheil an politischen Broschüren*,¹⁷² avšak v konečném efektu se snaha pojednat o věci z různých aspektů ukázala jako ne zcela uspokojivě zvládnutá, poskytující jen střípkovitou mozaiku agitační spisby ve prospěch národnostního boje Slováků ve čtyřicátých letech 19. století: v jednom textu se proplétá Soltysova *Apologia to jest: Obrana...* (1841) s Havlíčkovou reakcí na Kollárovo prohlášení loajality v pěšťském tisku¹⁷³ nebo pasus o maďarizačním vystoupení generálního inspektora evangelické církve a škol v Uhrách hraběte K. Zaye (*Protestantismus, Magyarismus, Slawismus*; 1841) volně přechází ke slovenské protiobraně za Kollárova přispění (*Apologia – ti pak, kteří v ní stojí...*; 1841). Celkově je Kollárova účast v dobových politických brožurách přeceněna: pod Murkovým vlivem je např. prisuzováno autorství spisku *Sollen wir Magyaren werden* (1833), ale jak dokázal Albert Pražák, skutečným autorem této jedné z prvních slovenských protimaďarských obran byl Samuel Hojč (1806-1868).¹⁷⁴

Několik desítek let po Kollárově smrti začalo být vnímáno jako projev nevděku a pozvolného zapomínání, že Kollárovo tělo dle přání básnickovy choti zůstávalo uloženo ve Vídni na Svatomarxském hřbitově. Nejprve Ferdinand Menčík již v osmdesátých letech 19. století upozorňoval českou veřejnost, že by Kollárovy ostatky měly být převezeny do Prahy; za stejným účelem vznikl českovídeňský spolek *Kollár*. Stranou nestál ani J. Karásek, který na počátku devadesátých let, ještě jako student vídeňské univerzity, pateticky burcoval, aby se tohoto symbolického aktu ujali co nejdříve sami Češi ve své domovině: „*A tu se táži Vás, přátelé z Prahy a ze zemí slovanských: Zda by nejslavnostnějšího a nejsvětějšího rázu nenabyl sjezd váš tenkrát, kdybyste si přísahali v Praze při ostatcích Kollárových, že ideálům svým věrni zůstanete? U vás, ve slovanské Praze, bude klidně spáti autor ‚Slávy dcery‘, jen u vás mezi Čechy!*

¹⁷¹ Karáskův dopis České akademii b. d. (praes. 18. října 1893), Archiv AV ČR v Praze, fond ČAVU, inv. č. 101, k. 48. – Akademie byla ochotna rukopisy vydat, ale měla výhrady k obsahové i stylistické stránce Karáskovy předmluvy (koncept dopisu J. Hlávky ze 14. února 1894, fond ČAVU, inv. č. 102, k. 49). Poté následovala několikaletá proluka, až 7. května 1902 byl Karáskovi zaslán výtah z posudku připravované edice od J. Kvíčaly (dnes ztracený; fond ČAVU, inv. č. 110, k. 61). Referent zřejmě edici doporučil, neboť následujícího roku vyšla (srov. výše).

¹⁷² Archiv für slavische Philologie 27, Berlin 1905, s. 154-160.

¹⁷³ Pester Zeitung, 1848, č. 788, 29. 9.; srov. též F. ILEŠIČ, *Eine Erklärung Jan Kollár's aus dem Jahre 1848*, Archiv 26, 1904, s. 159-160.

¹⁷⁴ Srov. A. PRAŽÁK, *Samuel Hojč*, in: TÝŽ, *Slovenské studie*, Sborník filosofickej fakulty University Komenského v Bratislave 4, Bratislava 1926, č. 43 (5), s. 333-349; též jako samostatná publikace, s. 55-71.

*Od hrobu Kollárova volám: Zaměňte pošlapaný, zapomenutý hrob jeho s novým, kam se scházeti bude výkvět národa našeho, aby si připomínal vznešené zásady jeho!*¹⁷⁵ Avšak s Vídní se Kollár symbolicky rozloučil až půl století po své smrti, kdy byly jeho ostatky převezeny do Prahy a dne 16. května 1904 slavnostně znovu uloženy na olšanském evangelickém hřbitově.¹⁷⁶

Z hlediska vědeckých kvalit nejvýznačnější českovídeňský intelektuál tohoto období **Alois Vojtěch Šembera** (1807-1882)¹⁷⁷ byl v prvních letech svého vídeňského pobytu (bydlel od roku 1849 v témže domě jako rodina Kollárova) zaměstnán překládáním říšských zákonů, třicet ročníků zákoníku svědčí o neúporné práci stejně jako o jeho vynikající znalosti českého právnícko-politického názvosloví, právem tedy klademe jeho překladatelskou činnost jako rovnocennou pracím filologickým, zvláště dialektologickým a literárněhistorickým,¹⁷⁸ topografickým, historickým i statistickým. Nezanedbával však ani menšinový život, pilně navštěvoval českovídeňské spolky, zvláště *Slovanskou besedu*,¹⁷⁹ jako člen *Jednoty svatého Methuda* řídil úspěšnou akci za opětné zavedení českých bohoslužeb, pro niž připravil soupis českého obyvatelstva a českých kněží v Rakousku a stylizoval žádost o českou duchovní správu ve Vídni, a byl tehdejším skutečným duchovním vůdcem mladých – studující z Čech a Moravy jej nazývali „otcem Šemberou“, neboť se o ně v případě potřeby staral i finančně, zval je k sobě domů, vždy ochoten pomoci. Úctu vzbuzoval i tím, že se coby jeden z nejstarších pamětníků našeho obrození znal a dopisoval si s většinou našich buditelů doby

¹⁷⁵ J. KARÁSEK, *Nad hrobem Kollárovým*, Národní listy 30, 1890, odpol. vyd., č. 312, s. 1-2, 12. 11.

¹⁷⁶ Na Karáska, který patřil k nejpřednějším českovídeňským iniciátorům této akce, si však nikdo z přípravného výboru nevzpomněl a nepozval jej k pietnímu shromáždění u příležitosti Kollárovy exhumace. Karásek toto přehlédnutí vnímal jako velikou osobní křivdu.

¹⁷⁷ Srov. E. ŠKORPIL, *Alois Vojtěch Šembera. Přehled života a díla*, Vysoké Mýto 1946; Z. FIŠER (ed.), *Korespondence Aloise Vojtěch Šembery I-IV*, Vysoké Mýto 2002-2004.

¹⁷⁸ Díky *Základům dialektologie československé*, vydaným ve Vídni roku 1864 s podporou vídeňské císařské akademie, je po právu zván zakladatelem české dialektologie a vychoval si v tomto oboru jako pedagog i svého nástupce Františka Bartoše. Jeho *Dějiny řeči a literatury československé*, Vídeň ¹1858, ³1869 přejmenovány na *Dějiny řeči a literatury české*, ⁴1878, vznikly z přednášek v Olomouci, Brně a ve Vídni se staly velmi užívanou studijní příručkou. Jsou psány jako kritický komentář k Jungmannově *Historii* a ve své době vyvolaly v Čechách ostrou diskusi s M. Hattalou; ve 4. vydání najdeme náznaky Šemberova zpochybnění pravosti *RKZ*, ale vpisky v exempláři vysokomýtského muzea, sign. B 48, naznačují, že v plánovaném 5. vydání měly být *RKZ* již zcela vyloučeny z kánonu staročeských památek. – Srov. J. SKALIČKA, *Literární historik Alois Vojtěch Šembera*, in: Kapitoly z dějin české literární historiografie. Václavkova Olomouc 1987, Olomouc 1989, s. 51-60.

¹⁷⁹ Šemberův přínos pro českovídeňský kulturní život trefně vystihl již vzpomínaný Šemberův životopisec: „*České Vídni pak byl od smrti Kollárovy největší ozdobou a pýchou*“, napsal o A. V. Šemberovi Zdeněk Nejedlý a mnil tu jistě nejen jeho vědeckou a úřední činnost, vážnost, již se těšil i u nejvyšších úřadů vídeňských a již si dobral poctivou prací, ale i jeho činnost ve vídeňské obci české a ve vídeňských spolcích, jichž byl reprezentantem. Hlavně *Slovanská beseda* mu nejvíce přirostla k srdci. Tam často chodíval na přátelské rozhovory a její kulturní a zábavní podniky s rodinou a se všemi svými přáteli horlivě navštěvoval.“ (E. ŠKORPIL, cit. d., s. 78.) O to krutěji vyzní fakt, že pro Šemberova stanoviska v otázce pravosti *RKZ* na něj českovídeňská komunita záměrně velmi rychle zapomněla: na základě pomluv Šembera roku 1879 z besedy vystoupil (následně se J. Jireček téhož roku stává jejím členem!) a v *Dějinách Slovanské besedy ve Vídni*, Vídeň 1895, od J. A. Kalandry se jeho jméno neuvádí ani u roku 1882 mezi zemřelými členy.

předbřeznové; z vídeňských přátel mu stáli nejbližší Petr Bílka, ředitel výchovného ústavu ve Vídni, a rodina Rybičkova, mezi vzácné hosty Šemberova bytu patřili např. František Palacký, Jan Evangelista Purkyně, František Ladislav Rieger, Vítězslav Hálek nebo Vincenc Furch.

V Čechách i ve Vídni byla Šemberova práce vážena a ctěna, např. Neruda na jeho pilnost naráží ve verši „za každou českou literou, / setkáš se s pilným Šemberou“.¹⁸⁰ Významným způsobem Šembera – spolu s Antonínem Vaškem – zasáhl do rukopisných bojů v době těsně před nástupem generace „vítězná“, soustředěné kolem vědecké revue *Athenaeum*. Na základě důkladného filologického rozboru označil RZ (*Libušin soud*) za novodobý podvrh J. Lindy a V. Hanky. Nebylo pro něj jednoduché na počátku kmetského věku změnit tak diametrálně názor na dílo, jež bylo ctěno a vyzdvižováno jako národní poklad, jako nejstarší hmatatelný důkaz existence české literatury: „Když jsem v listopadu 1877, porovnávaje padělané glosy v sl[ovníku] *Mater verborum* s některými slovy v *Libušině soudu*, přišel na stopu a po bedlivém přečtení sporu, od r. 1824 až téměř do nynějška o pravost *Libušina soudu* vedeného, nabyl jistoty, že *Libušin soud* je výtvar novověký, měl jsem za svou povinnost mínění své o něm ve svých *Dějínách literatury české* změnit, a když jsem se nyní dozvěděl, že vyjde co nevidět ruský spis, dovozující podvrženost *Libušina soudu*, uvedl jsem tuto změnu pro čest spisovatelstva českého u veřejnost, aby se neřeklo, že nám musí Němci a Rusové ukazovati, co máme v literatuře falešného, a my že jsme nedoukové.“¹⁸¹ Podobně odmítl i pravost RK a *Zlomku evangelia svatého Jana* a od roku 1878 až do své smrti publikoval na obhajobu svých názorů několik článků a studií. Tím si ovšem zneprátelil pro něj důležitý okruh blízkých lidí, kolegů a známých (např. J. a H. Jirečkovy, V. Brandla, Fr. Bartoše aj.), a ač se našli i badatelé, již byli se Šemberou zajedno (např. J. Perwolf), zemřel prakticky osamocen a zneuznán, jako by jeho celoživotní práce a zásluhy o českou vědu byly ničím. Přesto boj, který v pokročilém stáří započal, skončil vítězně až několik let po jeho smrti, Šembera připravil cestu svým následovníkům T. G. Masarykovi, J. Gebauerovi, J. Pekařovi, J. Gollovi aj. a ti novými, dodnes nepřekonanými důkazy potvrdili novodobost RKZ.¹⁸² A když se Šemberovi uzavřely na popud *Osvěty* redakce prakticky všech českých časopisů (svou úlohu sehrálo i osobní napětí mezi Šemberou a J. Jirečkem), zastávala se jej pouze vídeňská *Neue Freie Presse* – a to nikoli z pohnutek zcela nezištných – a českovídeňský „časopis, který se neohroženě ujal ve jménu jeho zásluh a čistoty vědecké

¹⁸⁰ Národní listy 6, 1866, 28. 1.

¹⁸¹ Koncept Šemberova dopisu, zaslaného 2. března 1878 redakci časopisu *Čech*, cit. dle E. ŠKORPIL, *cit. d.*, s. 68-69.

¹⁸² Celá Šemberova účast v rukopisném boji je přehledně shrnuta u E. ŠKORPILA, *cit. d.*, s. 65-76.

diskuse kaceřovaného člena menšiny, ale tento svůj ušlechtilý počin zaplatil svou existencí“¹⁸³ totiž Vídeňský zvon, vycházející pod redakcí Emila Brettra od roku 1878 nákladem českovídeňského tiskaře Huga Hoffmanna, ovšem jako oběť rukopisných bojů zastavený uprostřed druhého ročníku, tedy v roce 1879. V úvodníku neznámý autor skrytý pod pseudonymem Perseus předjímá borcení antikvovaného pseudovlasteneckého mýtu, jemuž dominovala falzifikující mytologizace domnělé starobylosti: „Vždyť nejsme tak slabí, abychom po případě ztrátu Zelenohorského rukopisu nemohli snést – ba v tom ohledu jistě tak málo slabí, aspoň za naší doby, jako Angličané, když prohlášeny zpěvy Ossianovy za podvržené. Z této pravdy nekaceřován v Anglii žádný učenec, nikdo nenazýván odřezancem a bídákem. A tak ať i u nás! My se klidně můžeme vzdátí onoho vlastenectví, jež nám překáží v poznání fakt – našemu národu bludy as tak málo svědčí, jako pověra učenci, a prašpatně by nám slušelo, kdybychom nejapným způsobem chtěli terrorisovat vědu. Vždyť p. Šembera nehlásá žádný cynismus, nehlásá, že bychom měli Zelenohorské ty verše, jimž přece nelze upřítí veliké zásluhy – jako prašivé vrci do hltavého plamenu, že bychom o rukopisu měli se Šillerovým mouřenínem říci: ‚povinnost svou vykonal – a může jít‘. Báseň nám má býti drahá i nadále, ale ne co zbytek staré zašlé slávy, nýbrž co geniální imitace, co včasné vyrobený a proto zasloužilý fabrikát novější...“¹⁸⁴

Myšlenka slovanské vzájemnosti a pospolitosti měla pro českovídeňskou menšinu nepřehlédnutelný význam, zejména pak jako motivační faktor pro řadu podniků z oblasti kultury a naučné literatury (např. kollárovský sborník). Tím bylo připraveno podhoubí pro vznik literárních děl, pro něž se Vídeň stala samostatným literárním tématem.

¹⁸³ J. HEYER, *Rukopisové boje a jejich ohlasy ve Vídni*, Dunaj 13, Vídeň 1936, s. 233 (celá stat' s. 230-240).

¹⁸⁴ *Ibid.*, s. 235; citované místo je z *Úvodníku Vídeňského zvonu* 2, Vídeň 1879, č. 9, 2. 3.

2. 2. VÍDEŇ LITERÁRNÍ. K VYMEZENÍ POJMU ČESKOVÍDEŇSKÉ LITERATURY

*„Spolek náš vzal na sebe práci záslužnou
vydávaje druhou sbírku básní našeho vídeňského pěvce.
I tato vyznačuje se svým zvláštním česko-vídeňským rázem.
Vyrostla na půdě české menšiny vídeňské, která teprve
se probouzí, nyní už rychlými smělymi kroky, k životu.
Proto také mají básně tyto svůj zvláštní buditelský ráz a účel,
odpovídající našemu vídeňskému prostředí, pro něž je potřeba
svérázná, docela samostatná česko-vídeňská literatura.
V básních Cetechovského odráží se naše snahy, naděje a boje,
ale i všecken stesk českého člověka na ohrožené
půdě vídeňské, na ztracené české ‚vartě‘...“*

(E. ŠIMEK, úvod, in: F. Z. CETECHOVSKÝ, *Tvrdou cestou. Básně*, Vídeň 1909, s. 3)

Většina sekundární literatury k tématu české minority ve Vídni (popř. v rakouských zemích) se doposud zaměřovala spíše na integračně-dezintegrační a asimilační procesy jinoetnického obyvatelstva, probíhající ve vídeňském společensko-duchovním klimatu, než na studium literárněvědné menšinové problematiky (těžisko odborného zájmu spočívalo ve výzkumu menšinového školství, spolků a menšinových kulturních organizací, detailně se zpracovávaly nejrůznější statistiky, četná pozornost byla věnována i dějinám vídeňské bohemistiky a slavistiky). Proto bude užitečné zrekapitulovat na tomto místě, jakým způsobem se vyvíjelo myšlení o umělecké tvorbě českovídeňských spisovatelů a kdy se zrodil pojem českovídeňské literatury v pracích našich i zahraničních badatelů i pouhých pilných nadšenců a drobných pracovníků, kteří se menšinou zabývali.

První práce se snažily především o statistické monitorování obyvatelstva z českých zemí na území Dolních Rakous a o upozornění na jejich problémy týkající se školství a kulturně-zájmových spolků,¹⁸⁵ záhy poté se tyto snahy rozšiřují i o nejprve sporadické, stručné záznamy životopisných fakt předních českovídeňských činitelů.

Zájem o kulturní minulost české vídeňské menšiny se začíná projevovat až

¹⁸⁵ V chronologickém sledu to jsou např. stati A. V. ŠEMBERA, *O Slovanech v Dolních Rakousích*, ČČM 18, 1844, 19, 1845; TÝŽ, *Mnoho-li jest Čechů, Moravanů a Slováků a kde obývají. Příspěvek k ethnografii československé*, ČČM 50, 1876, s. 393-418, 647-685; J. HR. Z HARRACHU, *Čechoslované ve Vídni*, Osvěta 11, 1881, s. 1-9; J. HERBEN, *Na pomezí dolnorakouském*, Světozor 16, 1882; TÝŽ, *Bratři naši v Dolních Rakousích*, Slovanský sborník 4, 1885, s. 31-34, 94-96, 138-142, 182-186, 253-258, 306-314; V. KUČERA, *Český živel v Dolních Rakousích*, Osvěta 17, 1887, s. 575-586; J. URBAN, *Čechové v Dolních Rakousích, zvláště ve Vídni a za hranicemi*, Vídeň 1892; J. JANČA, *Čechové dolnorakouští. Jsou-li Dolní Rakousy zemí německou?*, Osvěta 39, 1909, s. 289-302, 385-399, 481-495 aj.

v osmdesátých letech 19. století, průkopné dílo v tomto směru představuje *Památník vydany r. 1888 o jubilejní slavnosti ochotnického spolku „Pokroku“ ve Vídni* (Videň 1888), jež uspořádal tehdejší skriptor (od roku 1900 kustos) dvorní knihovny, lektor české řeči a literatury na vídeňské univerzitě a dlouholetý předseda spolku **Ferdinand Menčík** (1853-1916) a v obrázkové části předčasně zesnulý malíř **Jan Vojna** (1861-1894).¹⁸⁶ Historik *Pokroku* V. Jedlička právem podotkl, že *Památník* bylo „první větší literární ilustrované dílo Čechů Vídeňských, redigované šťastnou a vynikající rukou, která sáhla do historie a provází nás po stopách ducha českého ve Vídni, pojednává o památkách českého umění v tomto sídelním městě a vzpomíná památných událostí a velikánů národních, v této zemi žijících, pracujících a odpočívajících“.¹⁸⁷ Publikace byla uvedena slavnostním *Proslovem* z pera Adolfa Heyduka a vedle zdařilých portrétů vynikajících vídeňských Čechů (např. hraběte Jana Harracha) obsahuje i několik poučných statí (*Památky českého umění ve Vídni, Český jazyk v Dolních Rakousích, Ve Vídni*) a zajímavou vzpomínku J. Dráždíka na pražskou premiéru *Žižkovy smrti* J. J. Kolára. Český tisk si *Památníku* všimal jen výjimečně.¹⁸⁸

Ovšem skutečně fundamentální význam pro kulturní historiografii vídeňských Čechů má *Sborník Čechů dolnorakouských* (Videň 1895), redakčně připravený odchovancem Jagícova slovanského semináře **Josefem Karáskem** (1868-1916), v jehož osobě „vyrostl menšině její největší dosud historik“.¹⁸⁹ Sborník se objevil v době, kdy kulminovala přeměna Vídně v moderní multikulturní metropoli. Tato transformace jen urychlila zřetelnou snahu o národnostní emancipaci vídeňských Čechů, která u vídeňského obyvatelstva zpětně vyvolávala o to silnější vnější projevy „ryze“ německého charakteru velkoměsta: „*Dnes Vídeň není již městem s jednotným rázem německým, spíš [je] na nejlepší cestě k mnohojazyčnému, kulturně bezbarvému Cařihradu. Ale vždy je tu snaha zachovati aspoň německý nátěr a v ní především tajený, někdy až vášnivě propukající odpor proti všemu českému...*“¹⁹⁰

Již na sklonku roku 1893 se Karásek obrátil na své krajany s výzvou *Česká ethnografická výstava v Praze a Vídeňští Čechové*, která je osnovou a programovým návrhem

¹⁸⁶ Podle mého názoru je pravděpodobnější, že se jedná o malíře J. Vojnu (*1861) než o stejnojmenného českého poslance v Říšské radě ve Vídni, jemuž v roce 1888 bylo pouhých 17 let (*1871).

¹⁸⁷ *Památník vydany v roce 1903 k oslavě 40letého jubilea prvního divadelního ochotnického spolku „Pokrok“ ve Vídni*, Praha 1903, s. 39.

¹⁸⁸ Jediná zjištěná recenze: J. F. VRBA [= F. DLOUHÝ], *Památník vydany r. 1888 o jubilejní slavnosti ochotnického spolku „Pokroku“ ve Vídni*, Literární listy 9, 1887-1888, č. 17-18, s. 293-294, 16. 8.

¹⁸⁹ J. HEYER, *Český (menšinový) archiv*, in: Šedesát let školského spolku Komenský ve Vídni, Videň 1932, s. 316.

¹⁹⁰ J. V. KLÍMA, *Čechové dolnorakouští*, in: Národopisná výstava československá v Praze 1895, Praha 1895, s. 284 (celá stat' s. 280-289).

ke zmíněnému *Sborníku*. Karásek nemůže upřít své citové zaujetí k Vídni, v níž spatřuje „*po Praze největší a nejdůležitější centrum českého lidu, a možno zcela správně říci, též české intelligence*“, a proto klade na pražské kruhy nároky, aby soustavně a pravdivě psaly o kulturním vzmachu menšiny, místo aby pražský tisk přinášel zprávy náhodně a pouze tehdy, když „*ten onen žurnalista za zvláštní příležitosti to uzná za dobré*“. Ale tím se jeho apel nevyčerpává – podle Karáska je povinností Prahy starat se o vídeňské Čechy a finančně podporovat jejich kulturní podniky, neboť poznají-li vídeňští Češi svou historii a pochopí-li, co pro Vídeň udělali, dokáží čelit tendenčnímu zastrašování o slavizaci Vídně, jejíž čistě německý vnější ráz se snaží za každou cenu udržet jejich nepřátelé: „*P. Dumreicher měl kdysi přednášku v Leopoldově o německé Vídni a dovolával se pro zdejší německost hesla: ‚Saxa loquuntur‘, mimo to vydal letos celý spis o slavizování Vídně. Arciže – kdyby kameny a česká práce začaly ve Vídni česky mluvit, snad by překřičely německou práci.*

Češi vídeňští by ze zpráv těchto poznali, kdo jsou pravými jejich zastánci a podporovateli, a česká veřejnost by byla nucena těchto svých příslušníků extra patriam si všimnouti.

Otázky tyto daly by se ovšem zdvojnásobiti, kdyby vzaly na sebe tento skutečně důležitý úkol povolané ruce.“¹⁹¹

Pro vzbuzení většího zájmu o vídeňské Čechy vydal Karásek jako první plod výše vytyčeného úkolu spisek *Z Vídně o Vídni*,¹⁹² v němž znovu otiskl půvabné fejetony ze života vídeňských Čechů počátkem šedesátých let 19. století od Františka Slanovodského čili Františka Brzobohatého z časopisu *Opavský besedník*.¹⁹³ V předmluvě sděluje, že na počátku roku 1894 se na popud *Akademického spolku ve Vídni* sešel kolektiv, tvořený delegáty ostatních zájmových spolků vídeňských Čechů, kterému byla svěřena péče o předběžné práce a zastoupení dolnorakouských krajanů na etnografické výstavě. Výbor se prý po několika schůzích usnesl na tom, že bude jednak menší výstavou názorně předveden krajanský život, jednak bude učiněn pokus „*literárně, theoreticky osvětliti své postavení*“ a rozhlédnout se po „*minulosti a přítomnosti dolnorakouských Čechoslovanův*“. K tomu Karásek dodává: „*Avšak výbor narazil na netušenou nechuť k této věci, netečnost a neporozumění, které doba ferií a výletův jen zvýšila; zdálo se tedy, že by byla celá záležitost uvázla na několika málo lidech, o*

¹⁹¹ J. KARÁSEK, *Česká etnografická výstava v Praze a Vídeňští Čechové*, Věstník. Časopis spolků československých ve Vídni 11, Vídeň 1893, č. 47, s. 1-2, 9. 12.

¹⁹² Vídeň 1894, 28 s.; separát z časopisu Věstník. Časopis spolků československých ve Vídni 12, Vídeň 1894, č. 42-49; znovu vyšlo in: J. KARÁSEK (ed.), *Sborník Čechů dolnorakouských*, Vídeň 1895, s. 140-146; v německém překladu vydala CH. ROTHMEIER, *Die entzauberte Idylle. 160 Jahre Wien in der tschechischen Literatur*, s. 184-200.

¹⁹³ *Opavský besedník* 1861, č. 23, 2. 8.; č. 24, 9. 8.; č. 25, 16. 8.; č. 27, 30. 8.

*nichž se myslelo, že by z jakéhosi osobního plaisiru mohli dostáti onomu nepopíratelně velkému úkolu, jenž by vyžadoval studii, píle, intelligence, peněz a času.*¹⁹⁴

Akademický spolek uspořádal již 2. května 1894 propagační večírek, kde o plánované výstavě přednášel pražský delegát František Hamza a J. Karásek a J. Urban vystoupili s příspěvkem o jejím významu pro menšinu. Kromě toho Karásek na stejné téma znovu přednášel dne 31. března 1895 ve Slovanské besedě ve Wallnerstraße 2 (jednalo se o vzniku dámského odboru) a krátce nato, aby byly získány finanční prostředky pro plánovaný sborník i mezi dolnorakouskými Čechy, byly sebrány písemnosti a další památky menšinové hmotné kultury vystaveny pod protektorátem hraběte Jana z Harrachu o Velikonocích (14. a 15. dubna) roku 1895 v týchž besedních prostorách. Přípravnou výstavku během svátků navštívilo tři tisíce duší, tedy značný posun oproti počáteční netečnosti v řadách menšiny, navzdory níž se Karáskovi nakonec podařilo získat vhodné spolupracovníky a svůj plán uskutečnit.¹⁹⁵

Karáskův *Sborník* povstal jako „*pamětní kniha, která by život Čechů vídeňských zachytila*“,¹⁹⁶ při příležitosti účasti dolnorakouských Čechů na *Národopisné výstavě československé v Praze* v květnu 1895 a vyšel současně s dalším jubilejním spisem, *Dějiny Slovanské besedy ve Vídni za první třicetiletí jejího trvání (1865-1894)* Alberta Jana Kalandry. V přípravném *Národopisném odboru dolnorakouském*, který tuto první veřejnou prezentaci naší menšiny organizačně zajišťoval, se ve Vídni spolu s redaktorem sborníku sešli František Pastrnek (předseda), Josef Urban (jednatel) a Josef Maruška (pokladník), ale pomáhali i další menšináři jako např. vydavatel spolkového *Věstníku* Václav Cinert,¹⁹⁷ malíř Antonín Švimberský, který zajišťoval ilustrační materiál a výtvarnou stránku publikace, absolvent vídeňské filozofie Jiří V. Klíma, Karáskův budoucí tchán a pamětník českovídeňského literárního ruchu počátku šedesátých let 19. století Josef Hora (1834-1900)¹⁹⁸ či jeho spolupracovník Antonín Sýkora.

Dolnorakouský literární almanach zahajuje Karáskovo *Úvodní slovo*, v němž je zdůrazněn kulturněhistorický aspekt spisu: „*Účel tvůj není bojovný [...]. Budiž jen ukazováčkem rozumnému čtenáři, by si utvořil sám úsudek. Máš býti klidným, skoro vědeckým příspěvkem k historii jedné ‚opuštěné větve‘ našeho národa, která má dle zákonů božských i*

¹⁹⁴ J. KARÁSEK, *Z Vídně o Vídni*, s. 4.

¹⁹⁵ Srov. referát o výstavce in: *Věstník. Časopis spolků česko-slovanských ve Vídni* 13, Vídeň 1895, č. 16, 20. 4.

¹⁹⁶ J. V. KLÍMA, *Dolnorakouské oddělení na Národopisné výstavě československé v Praze*, *Kalendář Čechů vídeňských* 5, 1896, Vídeň 1895, s. 85 (celá stať s. 85-89); referát zevrubně informuje o podobě dolnorakouského oddělení na výstavě, kde nechyběly ani *České tisky vídeňské*.

¹⁹⁷ Srov. anonymní nekrolog *Václav Cinert*, *Věstník. Časopis spolků česko-slovanských ve Vídni* 23, Vídeň 1905, č. 52, s. 1, 23. 12.

¹⁹⁸ Srov. J. KARÁSEK, *Josef Hora, spolupracovník „Opavského Besedníka“*, *Moravskoslezská revue* 8, 1911-1912, s. 50-52, 100-102.

lidských také právo na existenci.“¹⁹⁹ Vstupní báseň s příznačným titulem *Opuštěná větev* J. S. Machara se stala metaforickým označením pro celou menšinu pro zdařilé postižení niterného vztahu osamocené enklávy k mateřskému celku v obrazném vyjádření jabloňové ratolesti, která se sice zdánlivě osamocena naklání do cizí zahrady („*Ta snítka jabloně! Z rodného vzpjala sadu / své tílko troufale přes chladnou bílou zeď... / Kmen, z něhož vyšla, tkví jak ztracen pro ni vzadu, / a ona mísí se ve cizích stromů splet.*“), metafory německé Vídně mající všechny negativní atributy česko-německého konfliktního vztahu (lhostejnost a ignorace: „*Ji ruka sadařů se netkne, neostřihne / jí uschlé výhonky v dnech prvých podjaří*“; agresivita vůči Čechům: „*tlum žravých housenek jí nikdo nemaří*“; odnárodnování dětí z českých rodin: „*a její jablka jí serve ruka cizí*“), současně je však pevně spojena s rodným kmenem a čerpá z něj životodárné šťávy: „*Tak jen když rodný strom pod slunce vřelým vznětem, / jásaje zhalí se v slavnostním příkrovu, / ta snítka ubohá červenobílým květem / v tom cizím stromovi se hlásí k domovu...*“ Ve slovech „jen když rodný strom“ se skrývá Macharův zdvižený prst, upomínající o povinnost vlasti pečovat o svou zahraniční kolonii, pokud nemá jako „uschlý výhonek“ zaniknout.²⁰⁰

Sborník je rozdělen na dvě části: první se zabývá statistikou a historií menšiny a jejího tisku do šedesátých let 19. století v zrcadle střípkovitých glos a memoárů. Druhá část si všímá české Vídně jen nedávno minulé a současné, své místo dostal přehled dějin rodu Harrachů (od K. Špačka), studia češtiny ve Vídeňském Novém Městě (od R. Roessela), českovídeňského školství, sokolství a jednotlivých českých zájmových spolků v Dolních Rakousích (od J. Urbana), dále životopisy, vzpomínky (zejména I. Rosy, J. U. Jarníka, K. Klostermanna) a drobné impresy veršem i prózou. Neméně podstatný je i bohatý ilustrační materiál v podobě reprodukcí portrétů, soch, staveb, reliéfů a ostatních výtvarných děl našich umělců, kteří ve Vídni působili. Sborník uzavírá národopisný oddíl, v němž J. Karásek pojednal o osobitosti českých dolnorakouských obcí Poštořna, Nová Ves a Hlohovec z hlediska jejich nářečí, svatebních zvyků a lidové slovesnosti. Ona osobitost spočívá v tom, že obyvatelé těchto vsí byli svým původem Chorvaté, ale prostřednictvím slovenského etnika se bohemizovali, jde tedy o zajímavý případ mezislovanského jazykového pomezí. Karáskova studie vyšla i samostatně, sebrané svatební zvyky a písně sebral poštoreňský starosta Antonín Košťál a poskytl je Karáskovi k uveřejnění.²⁰¹

¹⁹⁹ J. KARÁSEK, *Úvodní slovo*, in: Sborník Čechů dolnorakouských, s. 1.

²⁰⁰ J. S. MACHAR, *Opuštěná větev*, in: Sborník Čechů dolnorakouských, s. 3; knižně ve sbírce *1893-1896*, Praha 1897.

²⁰¹ J. KARÁSEK, *Poštořna, Nová Ves, Hlohovec*, Vídeň 1895, 23 s. – O vzniku sborníku a o účasti dolnorakouských Čechů na pražské etnografické výstavě viz J. K. DOLEŽAL, *cit. d.*, s. 58-60, 66-73; J. HEYER,

Při vší obrovské snaze však Karásek neuspěl beze zbytku realizovat svou představu almanachu. Nic nesvědčí o časovém chvatu a o bezradnosti mladého redaktora tak výmluvně jako koncepční nedomyšlenost, disproporčnost rozvržení materiálu (podivné nesouměrné rozpůlení sborníku bylo nelogické) a celková špatná přehlednost zařazených článků. Rušivě působí nerozlišenost jednotlivých „výtečnicků“ podle toho, do jaké míry byli spojeni s menšinou, čímž se vedle sebe ocitly osobnosti nestejného významu (např. pro básníka Lothara Suchého byla Vídeň jen epizodou, Josef Führich ani nebyl Čech, zato chybělo jméno J. A. Helferta, který měl k vídeňským Čechům a obecně českému prostředí mnohem blíže). Životopisy nejsou psány s právě slovníkovou přesností, některá důležitá jména chybějí úplně (J. A. Valcha, J. Dvořáček, F. Dastich, J. V. Drozda, J. V. Zlobický, J. N. Hromádko, A. V. a V. K. Šemberovi, J. a H. Jirečkovi, J. Burgerstein, A. Rybička, F. Menčík aj.), neboť řada příspěvků mu byla sice slíbena, ale nikoli včas dodána, anebo proto, že by se v nich opakovala jen obecně známá fakta. V úvodním slově redaktor lituje, že nedostal články o slovanských osadách v Dolních Rakousích, o etymologii jména „Vídeň“, o Umlaufově práci *Namenbuch der Stadt Wien*, o staviteli chrámu svatého Štěpána nebo o spojené česko-rakouské kanceláři; původně měl sborník obsáhnout rovněž stati o významu Vídně pro slovanskou filologii (slíbil F. Pastrnek), o české literární Vídni (slíbil J. V. Klíma),²⁰² o F. V. Durychovi a dějinách bohemistiky na Theresianu (slíbil V. Vondrák) či o Kopitarově poměru k Čechům a pražským vědeckým kruhům.²⁰³ I tak pražská kritika sborník hodnotila velmi příznivě: „*Objemná, sličně vypravená kniha tato náleží k nejvzácnějším literárním výtěžkům, kterých nám posud poskytla Národopisná výstava. Horlivý, práce ani obětí se nelekající odbor dolnorakouský pojal za příprav k výstavě pěknou myšlenku, zrevidovati veškeren živel český v Dolních Rakousích, zejména pak ve Vídni, vykonati jakousi generální přehlídku toho, co Čechové tam vykonali, jak se tam jeví v dobách v minulosti dohledných i nynějších, jak se starali o to, aby odloučení jsouce od vlasti, neutonuli v moři nepřejné cizoty, aby se nestali suchou ratolestí na zdravém pni národa. Myšlenka ta byla provedena se zdarem takovým, že se přítomný Sborník stává knihou nepostrádatelnou pro každého intelligentního našince, kterému není lhostejna*

Účast Čechů dolnorakouských na Národopisné výstavě v Praze 1895 a její významný plod, Dunaj 12, Vídeň 1935, s. 65-70, 111-120.

²⁰² Klíma hodlal pořídit i první soupis českých viennensií, jak o tom svědčí jeho *Zasláno*, Věstník. Časopis spolků česko-slovanských ve Vídni 13, Vídeň 1895, č. 17, 27. 4., v němž nastínil své nejbližší úkoly (zaslání českovídeňských časopisů, brožur, knih i letáků, jinojazyčných viennensií, pokud mají vztah k českému prostředí), vyzývá ke spolupráci i ostatní krajany. Výsledkem měla být sbírka s nevžitým názvem *Čechica Viennensia*, jakési jádro pro budoucí bibliografický soupis českých viennensií. – Když si však uvědomil, kolik času by pátrání po nich zabralo, rezignoval, ale získané informace použil při psaní již citované studie *Čechové dolnorakouští*.

²⁰³ Srov. původní náčrt obsahu sborníku, dost odlišný od jeho konečné podoby: anonymní (snad Karáskovo) svolání *Krajané!*, Věstník. Časopis spolků česko-slovanských ve Vídni 13, Vídeň 1895, č. 13, 31. 3.

existence přehojných tisíců Čechů, odkázaných povoláním svým na sídelní město říšské a krajiny okolní. [...] Pokládámeť ji za základ důkladnější organizace krajanů našich v Podunají, za neohroženého bojovníka na výspě, se všech stran vydané zřejmému nebezpečství. Obdivujeme-li se rodákům, kteří po dlouhá desetiletí dovedou čeliti cizímu příboji, Ineme-li k srdcím, jež přes nepřízeň doby i místa neustávají tlouci pro vlast a národ, jsme-li hrdi na krajany, kteří přese všechna protivenství hlásí se k nám v cizině slovem i skutkem – pak musíme přilnouti i k této repraesentační knize, jejíž obezřelé redakci náleží zasloužená chvála. Kéž jenom ukáže se přichylnost tato také způsobem praktickým, kéž nezůstane jen holou teorií!“²⁰⁴ Ignát Hořica chápal almanach jako prostředek, jak české veřejnosti otevřít oči, aby se menšině věnovala ze strategických důvodů: „Ohrožených posicí je mnoho, ale tak důležitých politicky, jako vídeňská, je málo!“²⁰⁵ Kupodivu nejdelší referát vyšel v srbské revui *Дело*, kde jeho autor V. Malina konstatoval, že o pozitivních stránkách sborníku by se mohl rozepsat třeba na polovině celého sešitu, ale musel být stručný, a tak alespoň podtrhl jeho příkladnost, inspirativnost a následoványhodnost pro srbskou mládež: „Ми то из појмљивих разлога не можемо чинити, али бисмо челели, кад би наши слаби глас могао допрети до ушију целокупне наше омладине и осталих српских родољуба, да прочитају ову одличну књигу, е да би видели, како се тај напаћени јуначки народ чешки бори за свој опстанак и за корист своје отаџбине, немајући на кога да рачуна, до на себе самога, и како уз пркос свима сметњама постизава големе напретке, којима се и сами непријатељи диве.“²⁰⁶

Když se po třiceti letech ke Karáskovu sborníku vrátil J. Heyer, vyplynulo mu z těžké činnosti prekurzorů jedno poučení: totiž že péče o historickou paměť menšiny nesmí být napříště závislá na jedincích, nýbrž měla by být záležitostí národního celku: „Důležitý úsek českých kulturních, politických a sociálních dějin neměl by se netečností ztrácti národu do neproniknutelné tmy zapomnění. Když si jiní národové zakládají na bohatosti svých dějin, neměli bychom si my svou historii sami ochuzovati.“²⁰⁷

Dalším přelomem v sebereflexi českovídeňské menšiny byl vznik deníku otevřeného na rozdíl od jeho předchůdců (starší *Dělnické listy* byly spravovány sociálními demokraty) přímo programově celé menšině, bez ohledu na politickou příslušnost, náboženství či stav

²⁰⁴ F. V. V. [= F. V. VYKOUKAL], *Sborník Čechů dolnorakouských*, Světozor 29, 1895, č. 47 (1476), s. 551-552.

²⁰⁵ I. HOŘICA, *Národní listy* 35, 1895, č. 337, s.3-4, 6. 12.

²⁰⁶ Вл. Мал. [= В. МАЛИНА], *Дело*. Лист за науку, књижевност и друштвени живот, књ. 8, Београд 1895, с. 133 (celý referát s. 133-137). – Výběrově uvádím další recenze: [an.], *O poměru Čechů...*, *Moravská orlice* 33, Brno 1895, č. 248, s. 2-3, 27. 10.; [an.], *Pražský deník* 30, 1895, č. 218, příl. Besídka pro zábavu a poučení, č. 137, s. 2, 22. 9.

²⁰⁷ J. HEYER, *Účast Čechů dolnorakouských na Národopisné výstavě v Praze 1895 a její významný plod*, s. 120.

jejích členů. Protože programové prohlášení z prvního čísla *Vídeňského denníku*, orgánu Čechů dolnorakouských, datovaného v neděli 17. února 1907, je ve své univerzálnosti a velkorysé otevřenosti bezprecedentní a náleží k nejtýpčtějším textům rodící se moderně chápané národnostní menšiny, zaslouží si být v mírně zkrácené verzi uvedeno na tomto místě [zdůr. redakce V. D.]: „Češi dolnorakouští dlouho postrádali vlastního denního svého orgánu, jenž by sloužil věrně a cele životním potřebám **všech** jich vrstev a byl zároveň důstojným a rázným obhájcem jich tužeb a přání! [...] silou elementární u veřejnost opět a opět draly se hlasy, dovolávající se brzkého pořízení tribuny veřejné, z nížto by zastáváno bylo věrně stanovisko naše a do vlastí našich šířily se zvěsti spolehlivé o našem zdejším těžkém boji, o našich klopotných pracích i poctivých snahách, aby národ český konečně poznal, že jest to jen vlastním čestným jeho dluhem, poskytnouti nám ruky své pomocné, aby opuštěná větev naše na Dunaji neutonula v moři germánském, na ni zevšad dorážejícím! Jest doopravdy zájem **všeho** českého rodu příliš úzce spjat s osudy vlastními této ohromné menšiny dolnorakouské, i nemůže se v skutečnosti dařiti jednomu **bez** druhého: dokud rod český ve vlastní metropoli říše a v celých Dolních Rakousích nebude náležitě respektován, dokud bude zde jen pastorkem toliko trpěným, zneuznávaným, systematicky pronásledovaným a ve všem všudy potlačovaným, dokud **trvale** nebudou zabezpečeny podmínky vlastní životní jeho existence i dalšího platného jeho rozvoje, dokud na **prázdn**o vyznívati budou spravedlivé toliko jeho nároky a tužby, dokud samozřejmě i do budoucna veškeren národ český bude považován méně-cenným, dotud zarputilí jeho nepřátelé troufati si budou odpírati mu i napříště jasné jeho rovné právo, dotud pykati mu bude těžce všeliké osudné jen své politické chyby i vlastní poblouznění, i dotud **marným** bude zajisté i úsilí, v příčině té přivoditi příslušnou věcí nápravu! [...] Nejednat' se zde snad o zájem či prospěch ojedinělé politické strany, nýbrž o **trvalé** zabezpečení důležitých vlastních zájmů životních **všeho** rodu českého na Dunaji, **bez** rozdílu stavů, **bez** rozdílu jednotlivých stran i politického vyznání, a tudíž jen — o eminentní záležitost opravdově všenárodní, jižto zajistiti přední snahou býti musí **všech** politických našich stran v národě českém **beze všeho rozdílu**: jen naprostá solidarita **všeho** českého rodu zde může býti spolehlivým východištěm i zároveň **bezpečnou** zárukou k dosažení konečnému vytouženého cíle! Proti solidaritě ‚německého‘ rodu ode dávna prakticky s úspěchem osvědčované postaviti sluší solidaritu naprostou **všeho** českého národu, z nížto vzejíti nám může utěšenější budoucnost! [...] Ve zprávách denních doneseme zvláště zprávy všeobecnější zájem mající anebo z velké rodiny naší na Dunaji a v Dolních Rakousích pocházející. Velice pečlivý zřetel věnovati chceme nejprřednější instituci naší národní: dolnorakouskému odboru ‚Národní rady české‘, našim jednotlivým organisacím, jednotám

sokolským, spolkům osvětovým, vzdělávacím, zábavným i odborným, záložnám, spolkům a podnikům obchodním a průmyslovým, vůbec všemu, co k uplatnění příslušnému snah našich ať již v tom či onom směru čelí! Zprávy divadelní, literární i umělecké registrovati budou nejčelnější události v oboru tomto. [...] Jedná se zde – jakož jsme byli již svrchu naznačili – o záležitost do opravdy všenárodní, kdež poodstaveno býti musí každé stanovisko prostě jen stranické na prospěch vlastní svaté, společné nám věci národní! Doufáme, že poctivé snahy naše příslušného naleznou porozumění v kruzích nejširších, i vzbudí vřelý ohlas ve hrudi každého upřímného syna našeho českého národa! Pak zajisté nedaleká již doba, kde i opuštěné dosud větvi naší na Dunaji kyne lepší a utěšenější budoucnost!

Vydavatelstvo a redakce ‚Viedeňského Denníku‘.

List z počátku bojoval s existenčními potížemi, ale situace se zlepšila poté, co vydávání a náklad deníku roku 1908 převzala *Viedeňská matice, spolek přátel českého tisku ve Vídni* (spolu se spřízněným vydavatelským družstvem a tiskárnou *Melantrich*),²⁰⁸ která zde plnila obdobnou funkci jako např. *Matice česká* v Praze, ač se mimo ediční činnosti zasazovala i o potírání „*paliteratury české a německé divokého a fantastického rázu*“, „*tzv. krvácké a detektivní paliteratury*“,²⁰⁹ která zvláště dělnému lidu, ale i mnohým živnostníkům nahrazovala umělecky náročnější četbu. Velmi agilním pracovníkem tohoto spolku se stal právník **František Váhala** (1881-1942).²¹⁰ Ještě v roce 1907 uveřejnil na stránkách *Viedeňského denníku* dva důležité příspěvky k tématu české literární Vídně. V prvním z nich v souvislosti s cíli a úkoly Matice vyjadřuje mínění, že nové publikační možnosti menšiny dají v dohledné době vzniknout osobitému českoviedeňskému literárnímu žánru, jinými slovy explicitně připouští specifický ráz českoviedeňské literatury, která má od tohoto momentu předpoklady vydat se hledat svou vlastní tvář: „*Ta dávná myšlenka vlastenců českých, dáti českou knihu českému lidu, nepozbyla aktuelnosti na půdě viedeňské ještě dnes. Třebas*

²⁰⁸ Podrobněji viz *Z Viedeňské Matice*, Viedeňský deník 1, Vídeň 1907, č. 210, s. 2-3, 27. 10.; F. VÁHALA, ‚*Viedeňská Matice*‘. *Její účel a význam* [zde přetištěny i *Stanovy spolku „Viedeňská matice“*], Viedeňský deník 7, Vídeň 1913, č. 229, s. 13-16, 5. 10., F. A. SOUKUP, *cit. d.*, s. 313, 321-322.

²⁰⁹ FR. VÁHALA, *Za rokem 1911*, in: Ročenka Viedeňské matice roku 1911, Vídeň [1912], s. 5-6.

²¹⁰ Jako advokátní koncipient u dr. Emila Polešovského ve Vídni poznal potřeby českoviedeňské menšiny a zapojil se do osvětové činnosti i v dalších korporacích (jednatel čs. agrární strany a Hospodářské jednoty čs. zemědělců v Rakousku) a hojně publikoval v menšinových periodikách. Vydával např. spisy V. HRUBÉHO, ročenky *Viedeňské matice*, pokus o kalendář Hospodářské jednoty *Dunaj* (Melicharova revue s týmž názvem je jiný titul), trojdílnou sbírku výroků světových myslitelů *Glosář moudrosti staletí* aj. Po vzniku protektorátu se zapojil do odboje, avšak odvážný občanský postoj při ukrývání parašutistů, kteří provedli atentát na R. Heydricha, se mu stal osudným. Při cestě do rodného Palačova byl zatčen na nádraží v Hustopečích gestapem, převezen do Brna a zde v Kounicových kolejích 3. července 1942 popraven. Srov. M. MIKULCOVÁ, *František Váhala, právník, spisovatel* [heslo], in: M. MIKULCOVÁ – M. GRACLÍK, *Kulturní toulky Valašskem, Frýdek-Místek 2001*, s. 291. Autorům se nepodařilo získat žádnou fotografii – reprodukcí jedné z nich jsem náhodně objevil v kalendáři *Dunaj, menšinový kalendář Hospodářské jednoty čs. zemědělců v Rakousku na rok 1923*, red. F. Váhala, Vídeň 1922, s. 76.

literatura česká vzrostla zatím do obrovských rozměrů, nakladatelství česká se mohou postavit po bok edicí světových, – potřeba knih a časopisů, jimiž chvěl by se sám citový nerv života vídeňského, nebyla ukojena; ve Vídni existuje zvláštní typ český, pozměněný vlivem poměrů a tomu třeba vyhověti v jeho zálibě. Odtud mohou vycházeti kulturní činy Matice Vídeňské: postarati se o četbu půl milionu Čechů. Časem může tento půl milionu vypěstovati svůj vlastní duševní, umělecký i literární genre. Hrstka pražských Němců má svou literaturu; má sice tradici bez lidu; my máme lid bez tradice, ale za to bohatý materiál studijní. Než tato perspektiva, ač lákavá, ustupuje pro okamžik do pozadí; nutno počínati s tím, co v brzku se dá uskutečniti.“²¹¹ Druhý příspěvek apeluje na potřebu zahledět se „nazpět na půdě vídeňské“ a začít shromažďovat veškeré psané i věcné dokumenty o českovídeňské menšině v jednom centrálním archivu, vedle něhož by mohlo ve Vídni zároveň vzniknout i menšinové muzeum. V tomto bodě je Váhala nejlepším pokračovatelem Karáskových snah,²¹² rovněž jako on nabádá všechny pamětníky, aby pilně psali své „vídeňské paměti“ a posílali je do Matice, která disponuje prostředky na jejich uveřejnění. Stejnou měrou jí leží na srdci podpora doposud neznámých českovídeňských literátů, u nichž je podle Váhaly potřeba sledovat způsob, jakým na jejich tvorbu Vídeň působí: „Kdo vystihne vliv této země na člověka českého po stránce psychologické a umělecké? Nestačí pouhá statistika s rozčleněním dle let, pohlaví, zaměstnání a obcovací řeči, třeba zachytнути také tuto duševní stránku našich lidí. – Není tu literátů, umělců, vědátorů? – Myslím, že dosti. V tomto hlavním městě říše je tolik ústavů vědeckých a uměleckých a český člověk je prý všude. Třeba jen se soustředit, učinit aspoň prvý pokus. Necht’ projevuje se život vídeňský ve všech směrech, necht’ roste i obec literární a umělecká. Matice víd[eňská] chce konati své kulturní poslání a chce vydati almanach vídeňských literátů a umělců. Dosti tu talentů, o kterých se ví, ještě více, o kterých se nevědělo, jež třeba přivést na světlo jako květinu ukrytou někde v temném ústraní. Hledím podniku tomu s největší nadějí. Prosím každého literáta, by se přihlásil k součinnosti, by upozornil na jiné literáty a ukryté talenty.“²¹³

Menšinový archiv později skutečně vznikl při Ústřední studijní knihovně,²¹⁴ resp. jeho prazáklady tvoří archiv zřízený již roku 1912 při Knihovně Svatopluka Čecha,²¹⁵ zasloužili se

²¹¹ Dr. -a [= F. VÁHALA], *Vídeňská Matice*, Vídeňský deník 1, Vídeň 1907, č. 214, s. 1, 1. 11.; zdūr. F. V.

²¹² O tom svědčí i Karáskova reakce na Váhalovu výzvu (Vídeňský deník 1, Vídeň 1907, č. 231), v níž Karásek připomíná, že stejný cíl sledoval již Menčíkův *Památník ‚Pokroku‘ a Sborník Čechů dolnorakouských*. Srov. J. K. [= J. KARÁSEK], *Paměti vídeňských Čechů*, Vídeňský deník 1, Vídeň 1907, č. 234, s. 1, 25. 11.

²¹³ F. VÁHALA, *Český archiv a museum. – Paměti vídeňských Čechů. – Almanach vídeňských literátů a umělců*, Vídeňský deník 1, Vídeň 1907, č. 231, s. 1-2, 22. 11.

²¹⁴ J. HEYER, *Český (menšinový) archiv*, in: Šedesát let školského spolku „Komenský“ ve Vídni, s. 316-319.

²¹⁵ Srov. I. HOŠTÁLEK, *Jak jsme budovali základy Ústřední knihovny ve Vídni*, zvl. o. z Českovídeňského kalendáře na r. 1937, Vídeň 1936.

o něj Jan Heyer (viz dále) a archivář **Josef Pilnáček** (1883-1952), ale v celistvosti se do dnešních dní bohužel nedochoval, ztratilo se mnohé, co se už nahradit nedá; správcem jedné jeho zachované části je *Školský spolek Komenský ve Vídni*,²¹⁶ druhou má v držení ve Vídni působící prof. Karel Matal, jehož soukromá knihovna *Bohemica Viennensia* písemně registruje „několik tisíc novinových článků, reportáží, studií, fotek a jiných archiválií, které jsou uloženy v stošestatřiceti řadících, které mají vztah k české menšině ve Vídni a ostatním menšinám v Rakousku, jak i k soudobým dějinám v Česku i Rakousku“.²¹⁷ Tím je komplikováno i studium českovídeňských periodik v českých knihovnách – mnohé tituly chybějí nebo jsou jejich ročníky fragmentární. Nejcelistvěji jsou česká viennensia na území republiky soustředěna v Náprstkově muzeu v Praze.

Váhalův plán vydávat „*almanach vídeňských literátů a umělců*“ došel naplnění v podobě *Ročenek Vídeňské matice* (1909-1913),²¹⁸ jež zpravidla i sám pořádal. Váhala sám je považoval za způsob „*dobývání domovského práva na půdě vídeňské, neboť kde nepostačí důkaz z dějin a statistiky o počtu a hospodářské síle, nutno podati i důkaz kulturní vyspělosti svého kmene, jímž vyráží se odpůrci z rukou břítká zbraň – kulturní inferiornosti*“, za prolog k „*nové fasi literárního života česko-vídeňského, který by se bez přerušeni rozvíjel*“.²¹⁹

Na stránkách ročenek docházelo k novým výzvám ke studiu historie a kultury českovídeňské minority a pokusům o soustředěné uchopování českovídeňských literárních specifik, ba před propuknutím první světové války se dokonce uvažovalo o kolektivním projektu dějin českovídeňské menšiny, ovšem jeho realizace zůstala jen zbožným přáním,²²⁰

²¹⁶ Obrovské zásluhy za záchranu, evidenci a zpřístupnění tohoto archivního bohatství přísluší Státnímu ústřednímu archivu (SÚA) v Praze, jenž obrovský fond (579 kantonů) roztřídil a katalogizoval v budově SÚA na Chodovci a poté vrátil zpět (je nyní uložen v místnosti tzv. zadní knihovny české školy ve Vídni, Sebastianplatz 3, a opatřen soupisem inventáře, dostupným i v SÚA v Praze (srov. Archivní časopis 53, 2003, s. 101-104). SÚA byl spolu se Státním oblastním archivem v Praze rovněž iniciátorem pracovního semináře *Krajanské archivy*, který se uskutečnil 27. května 2003 v jeho ústřední budově (českovídeňské problematice se týkal příspěvek J. Kahudy *Archiv Školského spolku Komenský ve Vídni*). – Díky vstřícnosti Ministerstva zahraničních věcí ČR byl ukončen další vědecký projekt zaměřený na historii krajanské komunity v Rakousku s názvem *Poválečný vývoj české menšiny v Rakousku na základě písemností Školského spolku Komenský ve Vídni*, na němž se opět podílel Národní archiv (dříve SÚA); srov. J. KAHUDA – M. VOJÁČEK, *Mikrokosmos společné historie. Krajanské archivy ve Vídni*, Archivní časopis 56, 2006, s. 200-203.

²¹⁷ K. MATAL, *Vídeň a my. Mimochodem*, Vídeňské svobodné listy Menšinové rady české a slovenské větve v Rakousku 56, Vídeň 2001, srpen, č. 25-26.

²¹⁸ Obecně se uvádí (M. GLETTNER, *Die Wiener Tschechen...*, s. 462), že ročenky se vydávaly od roku 1909, tento údaj upřesňuje F. Váhala (*Ze staré a nové Vídně*, Vídeň [1913], s. 5), že první ročenky za roky 1909-1911 byly jen pokusy, v českých knihovnách se z těchto provizorních ročenek nachází jen za rok 1911; následující dvě ročenky měly zvláštní titul a knižní podobu: *Ze staré a nové Vídně* (za rok 1912) a *J. S. Macharovi* (za rok 1913).

²¹⁹ Dr. V. [= F. VÁHALA], *Doslov*, in: *Ročenka Vídeňské matice roku 1911*, Vídeň [1912], s. 45.

²²⁰ Již v ročence za rok 1912 se objevuje slib, že ve spolupráci s menšinovým archivem se připravuje knižní vydání *Dějin Čechů vídeňských* (s. 75), v ročence na rok následující vypsán konkurs na tyto kolektivní dějiny, ale plány na realizaci projektu pravděpodobně zhatila světová válka, stejně jako Karáskovu plánovanou publikaci, v níž měly vyjít články vídeňských dopisovatelů do českých listů (*Boleslavan, Poutník od Otavy*,

byť částečně splněným díky monografii F. A. Soukupa (o viz dále). Karáskova stat' *Literární ovzduší české ve Vídni do let 1890* je spolu s článkem *Mladá literatura české Vídne* M. Hýska vůbec **prvním literárněhistorickým přehledem** hlavních osobností a děl českovídeňského literárního života.²²¹ Autoři si předmět svých studií rozdělili chronologicky a podařilo se jim upozornit na některé **relevantní zákonitosti českovídeňského literárního vývoje**: české kruhy ve Vídni cítily vůči tomuto městu odedávna nepřátelství, jejich centrum tvořila Praha; hlavními projevy literárního života byly jubilejní spisy a almanachy; literárně tu působili převážně odborníci, vědci, ale později i novináři a překladatelé; literární talenty české Vídne bývaly až druhořadé; dlouho absentovala literární artikulace „našeho“ (rozuměj českého) poměru k Vídni; umělecky zdařilou reflexi Vídne ve svých dílech kodifikoval Machar, ale následující generace literátů jen rozvádí a opakuje jeho postoje; obecně vzato českovídeňská literatura nevyužila možností, jež jí poskytovala duchovní atmosféra metropole.

O stručný, ale značně různorodý a jen velmi výběrový přehled se o něco dříve pokusil žurnalista Otakar Jakoubek v sérii článků *Působení vynikajících Čechů ve Vídni. Kulturně politická a literární črta*, avšak ty chápeme spíše jako drobné, nesoustavné příspěvky k problematice, jež nesplňují ani nejpovšehnější informativní funkci.²²²

Česká komunita ve Vídni začala znovu soustředěně pracovat na shromažďování materiálu ke svým dějinám prostřednictvím nově založené revue *Dunaj*, jež vycházela od roku 1923 za redakce Emila Kališe a Františka Melichara a explicitně chtěla být „něčím novým, čeho tu byla citelná potřeba, co však až dosud pro různé překážky nemohlo být uskutečněno“, čímsi, co by usilovalo o „soustředění všech duchovních, tvůrčích sil menšiny v jediném orgáně, který by se zabýval kulturními a národními otázkami, hledě ve vhodných příležitostech zdůrazňovat zvláštní naše stanovisko menšinové“ (úvodní slova prvního čísla). Revue *Dunaj* zasáhla do diskusí o úkolech a poslání menšiny či o jejím kulturním poslání a významu četnými náměty i provokativními šlehy, neopomíjejíc ani specifika českovídeňského

Hvězda, Obecné listy, Obrazy života, Orlice) z počátku šedesátých let (ročanka za rok 1912, s. 37).

²²¹ Oba in: F. VÁHALA – J. K. POJEZDNÝ (edd.), J. S. Macharovi, s. 11-20 (J. Karásek), s. 90-99 (M. Hýsek).

²²² České illustrované noviny 1, Vídeň 1908, č. 10, s. 14; č. 11, s. 14; č. 12, s. 11-13; č. 13, s. 13; č. 14, s. 13-14; č. 15, s. 12; č. 16, s. 12; č. 17, s. 12; č. 18, s. 11; č. 19, s. 14; od č. 20, s. 13, seriál pokračoval pod změněným titulem *Z historie tisku*. Obdobně střípkovité jsou i některé další práce, jako např. J. B. BLÁHA, *Protichůdčata* [cyklus fejetonů o českovídeňských literátech J. S. Macharovi, J. Jančovi, V. Vlčkovi, J. Sutnarovi], Věstník, časopis spolků česko-slovanských ve Vídni 17, Vídeň 1899, č. 31-36; A. H. [= A. HARTL], *Otázka vídeňská v čes. literatuře. (Několik poznámek.)*, Otavan 3, Písek 1918-1919, s. 137; A. VACHATA, *Z dějin českého tisku ve Vídni*, Vídeňský deník 14, Vídeň 1920, č. 39-99; M. NAVRÁTIL, *O kulturní a jiné práci Moravanů ve Vídni vůbec a o záslužné činnosti presidenta dr. Jos. Zavadila zvláště*, Dunaj 4, Vídeň 1927, s. 124-130, 280-282, 343-349, 441-459; J. PILNÁČEK, *Vídeňský básník Jan František Pilnáček* [zpráva o obrozenském literátu J. F. Pilnáčkovi (1807-1829)], Dunaj 6, Vídeň 1929, s. 104-105; J. HEYER, *Vocelova báseň Lumír ve vídeňském zábavníku z roku 1833* [zpráva o neznámé německé básni Jana Erazima Vocela ve *Wiener Gesellschafter zur Erheiterung für gebildete*, sv. 2, sešit 4, 1833, s. 53-83], Dunaj 9, Vídeň 1932, s. 186.

literárního organismu. Kromě původní (zřídka kdy přeložené) poezie a prózy byla vedle dvou hlavních deníků (*Vídeňský deník* a *Dělnické listy*) prvním periodikem, kde se mj. pěstovala i kritika a naučná publicistika – některé příspěvky bych se nebál nazvat statěmi bezmála vědeckými – a kde lze najít mnoho jinak nedostupných životopisných údajů předních představitelů (i literátů) menšiny.

Ze spolupracovníků časopisu jmenujme na prvním místě **Jana Heyera** (1883-1942), který ve Vídni studoval filologii ještě za monarchie, ale natrvalo se zde usídlil po válce, kdy působil jako profesor jazyků na českém gymnáziu Komenského. Vynikl především jako historik, archivář (správce Ústřední knihovny Komenského od roku 1928) a bibliograf českovídeňské menšiny – ve svých statích, jež vycházely především v *Dunaji*, se věnoval zejména kulturním dějinám českovídeňské minority (*Viennensia naší ženské literatury memoirové*, 1934; *Účast Čechů dolnorakouských na Národopisné výstavě v Praze 1895 a její významný plod*, 1935; *Rukopisové boje a jejich ohlasy ve Vídni*, 1936; *Jak se projevovala a pěstovala slovanská vzájemnost v předválečné Vídni*, 1937; *V. K. Šemberiana*, 1941 aj.), dále odkazu skladatele Arnošta Förchtgotta-Tovačovského a českovídeňské hudební bibliografii (*Česká hudební viennensia*, 1941).²²³

Jeho *Příspěvky k soupisu československých viennensí* (1938) jsou jedinou českou prací svého druhu, ačkoli nelze zapírat, že v současnosti cítíme potřebu moderního českého zpracování, jehož by se v budoucnu mohly ujmout např. akademické instituce Ústav pro českou literaturu či Slovanský ústav.²²⁴ Termínem **viennensia** jsou označovány jednak spisy, jejichž text je zcela nebo aspoň zčásti český a jež jsou vydány nebo tištěny ve Vídni (popř. na území dnešního Rakouska, tzv. austriaka), jednak spisy v jakémkoli jazyce jednající o naši menšinu; volněji se k nim pak druží „méněprocentní viennensia“, jež s menšinou a Vídni spojuje pouze osoba autora, který zde delší nebo kratší čas – zpravidla jako dočasný příslušník menšiny – pobyl, dále jinojazyčná (nejmě německá) bohemika, tj. publikace vyšlé ve Vídni, ale obírající se obecně českým, nikoli menšinovým předmětem (sem lze vřadit i ve Vídni vzniklé německé překlady z české literatury).

První ucelenou studii věnoval problematice českovídeňské literatury středoškolský profesor **Ota Manoušek** (1888-1966).²²⁵ Vyšel ze správného předpokladu, že od počátku 20.

²²³ V českých lexikonech jeho jméno většinou chybí. Základní literatura: Věstník pěvecký a hudební 15, 1936, s. 81; J. KUNC, *Kdy zemřeli...? 1937-1962*, Praha 1962, s. 79.

²²⁴ Ve Slovanském ústavu AV ČR je v plném proudu projekt elektronické databáze českých slavik, do jejíhož korpusu byla původně zahrnuta i česká viennensia, avšak jako prioritní se ukázalo bibliografické zachycení českých překladů ze slovanských literatur, které studium viennensí odsunulo na vedlejší kolej.

²²⁵ Studoval na univerzitě ve Vídni (1910-1914); od roku 1920 působil jako profesor reálného gymnázia školského spolku Komenský ve Vídni, v letech 1938-1941 byl ředitelem Vyšší školy pro hochy rovněž ve Vídni.

století (a ještě intenzivněji po vzniku republiky) se menšina stává organismem s bohatě členěným společenským a kulturním životem, který už nemusel jen trpně přijímat, nýbrž dokázal i tvořit. Jednotlivé básnické osobnosti české meziválečné Vídně pak charakterizuje v součinnosti s dobovým kontextem české literatury, ale zároveň sleduje i návaznost na tradici menšinového literárního života.²²⁶

Podnětné jsou i závěry českovídeňského literáta a žurnalisty **Ladislava Šíši** (1909-1966),²²⁷ který se vymezováním identity českovídeňské umělecké literatury zabýval ve stati *Václav Hrubý a možnosti literární tvorby českovídeňské*. Šíša patřil k mladé generaci českovídeňských intelektuálů, jež ve Vídni vyrůstala a přijala ji za svou, a tak až reprezentanty této generace byla alespoň přehodnocena a poněkud změkčena pověstná macešskost a nenávisť ve vztahu k městu – jejich domovu. Z těchto pozic si Šíša položil otázku, jak se vídeňská realita odrazila v literární tvorbě česky píšících autorů, a to realita trojjediného města: 1. oficiální „německé“ Vídně, 2. české Vídně, 3. kosmopolitní, „beznárodní“ (lépe nadnárodní) metropole. Lituje, že doposud nemáme práci zpracovávající toto téma, ba že nemáme ani dílo, které by „*vyčerpávajícím způsobem nám předvedlo celou dosavadní českovídeňskou literární tvorbu, která vznikla na půdě naší vídeňské menšiny, inspirovala se jí a obracela se v první řadě, i když ovšem ne výlučně, k ní*“.²²⁸ Platnost této výtky bohužel přetrvává dodneška, a i když Šíša poznamenává, že tvorba českovídeňských literátů byla určena i adresátům mimo menšinu samu, přece si jí česká kritika ve vlasti všímala jen výjimečně. Českovídeňskou literaturu definuje jako integrální součást českého písemnictví, resp. jako jeho regionální odnož, a neopomíjí zdůraznit ani požadavek uměleckosti: „*Je sice nepochybné, že se zde [tj. ve Vídni; M. Č.] po dlouhá desetiletí literárně tvořila, je však otázkou, zda tu povstala skutečná umělecká díla, a nikoliv jen ochotnické pokusy s účelem národně výchovným, a pokud taková umělecká díla tu skutečně*

Po zrušení českých škol ve Vídni odešel do Prahy (1941), kde byl referentem ministerstva školství a osvěty (v důchodu od roku 1950). Pracoval v *Sokole*, psal literárně a hudebně historické články, např. *Čeští umělci výtvarní ve Vídni* (Dunaj 5, Vídeň 1928, s. 81-96, 184-188; 6, 1929, s. 84-87, 190-195, 204-208, 260-282; 11, 1934, s. 97-106), *Dějiny pěveckého spolku Lumír ve Vídni* (in: 70 let Lumíra ve Vídni, 1935, s. 25-129), *Poslední dny Emanuela Bozděcha a jeho zmizení* (Dunaj 10, Vídeň 1933), *Z galerie českého herectva ve Vídni* (Dunaj 16, Vídeň 1939, s. 7-28, 101-147, 165-182; též samostatně), *P. Křížkovský a Vídeň* (Dunaj 17, Vídeň 1940), *A. Dvořák a Vídeň* (Vídeňské noviny 1941, též samostatně), *Ferdinand Raimund* (Vídeň 1941), *Miladě Kalinové na rozloučenou* (Dunaj 18, Vídeň 1941, s. 74-79; též samostatně).

²²⁶ O. MANOUŠEK, *Českovídeňské básnictví, obzvláště po převratu*, Dunaj 13, Vídeň 1936, s. 109-114 a 174-184.

²²⁷ Zdá se být pravděpodobné, že identita českolipského notáře dr. Ladislava Šíši (1909-1966), jenž byl ústřední postavou kulturního života města v oboru poezie, literatury a divadla a patřil k tvůrcům *Arbesovy České Lípy*, je totožná s osobností českovídeňského literáta. Připouštím tuto možnost už proto, že ve článku o Šíšovi se anonymní autor věnuje až jeho působení poválečnému, zatímco jeho předválečnou minulost přechází mlčením. Srov. Českolipský deník, 1996, č. 240, s. 7, 12. 10.

²²⁸ L. ŠÍŠA, *V. Hrubý a možnosti literární tvorby českovídeňské*, Dunaj 17, Vídeň 1940, s. 43.

vznikla, zda tím samým nepatří do celkové české literatury a má-li smysl takové vydělování a ohraničování.

Mám za to, že lze plným právem mluvit o ‚českovídeňské‘ literární tvorbě, poněvadž zde vsutku vznikla umělecká díla a poněvadž tímto pojmem se tato naše tvorba nijak nevyklučuje z celkového rámce české literatury. Vždyť právě dnes vzniká v českých zemích hojná regionalistická literatura, která se snaží umělecky zachytit a vyjádřit svéráz a život jednotlivých krajů, což není nikterak na újmu její rozšířenosti v celé oblasti české vzdělanosti a neznamená nikterak, že by snad byla psána výhradně pro ten který kraj. Ostatně, nebylo tomu tak vždy? Nemělo Chodsko svého Baara a Vrbu, Moravské Slovácko své Mrštíky, Brno svého Merhauta a Uhra atd.? Není tedy ani separatismem ani velikášstvím, jestliže my vídeňští Češi zdůrazňujeme, že i my jsme v sepjetí několika generací přispěli samostatným přínosem k celkové naší národní vzdělanosti, tím spíše, že toto poznání může přítomnou naši menšinu jen sílit.²²⁹ Ač jsem před časem sám vybidl k diskusi řečnickou otázkou, zda lze na českovídeňskou literaturu aplikovat teze D. Ďurišina o meziliterárních společenstvích,²³⁰ myslím, že dnes, přihlížeje k reakcím některých svých kolegů, bych na ni odpověděl negativně. Přednost regionalistického přístupu je nasnadě už proto, že cílem prvního oddílu této práce je sledovat proměnlivé obrazy dunajské metropole, jak byly zachyceny perem českých a českovídeňských literátů, tedy ze střípků sestavovat celkové „image“ velkoměsta obdobným způsobem, jakým lze psát např. o Klostermannově Šumavě.

První syntetické (a doposud v českém jazyce i jediné) vědecké monografie o českovídeňské menšině se odborné veřejnosti dostalo zásluhou odborného spisovatele a pedagoga (v letech 1910-1914 působil na školách Komenského ve Vídni) **Františka Aloise Soukupa** (1880-1971), autora knihy *Česká menšina v Rakousku. Přehled vývoje české menšiny na území dnešní republiky Rakouské, zvláště ve Vídni* (1928). Publikace popisuje vývoj menšiny jen do vzniku republiky a její metodologie nevyhovuje dnešním požadavkům, je tudíž notně zastaralá, a jako každá pionýrská práce trpí i dalšími nedostatky²³¹ – její autor se prakticky nevěnuje literárním otázkám, nabízí v kapitole VI. *Česká Vídeň literární* jen

²²⁹ *Ibid.*, s. 43-44 [zdūr. M. Č.].

²³⁰ M. ČERNÝ, *Česká Vídeň jako součást zvláštního meziliterárního společenství?*, in: Česká slavistika 2003, Praha 2003, s. 185-198.

²³¹ Obširnou kritiku Soukupova spisu napsal J. HEYER, *Nová kniha o naší menšině (Poznámky a doplňky)*, Dunaj 5, Vídeň 1928, s. 173-183; Dunaj 6, Vídeň 1929, s. 70-83; doplňuje ji recenze J. REMEŠE, *Poznámky a doplňky ke knize Dra F. Soukupa „Česká menšina v Rakousku“*, Dunaj 6, Vídeň 1929, s. 237-242, na niž Soukup reagoval glosou *K „Poznámkám“ Jos. Remeše k mé knize*, Dunaj 7, Vídeň 1930, s. 106-108. – O doplnění Soukupovy monografie se pokusil zasloužilý menšinář F. STRNAD pracemi *Čs. Vídeň po válce* (Vídeň 1926) a *Cestou z republiky do spolkového státu! Naše krajanská větev v Rakousku* (Vídeň 1935), avšak znovu bez zvláštního zřetele k literárněhistorické problematice.

stručně komentovaný seznam jmen, názvů a časových údajů; necituje přesně, ledabyle uvádí i prameny a nečiní rozdílu mezi Čechy, kteří s Vídní splynuli a výrazně zasáhli do duchovního života menšiny, a těmi, pro něž jejich vídeňská perioda byla jen epizodou podružného významu. Zavádějící je i Soukupův přehled českovídeňského časopisectva, v němž se autor mnohdy spletl v přesné dataci titulů, jak vyplyne při srovnání s údaji Moniky Glettler (srov. dále).

Dále jen stručně zmíním, jak se projevoval odborný zájem o českovídeňskou menšinu po druhé světové válce. Populárně naučná kniha sociálnědemokratického poslance a českovídeňského nakladatele a spisovatele **Antonína Macháta** (1880-1967) *Naši ve Vídni* vznikala již od třicátých let,²³² ale vydání patrně opakovaně ztroskotávalo na nepřízni doby a posléze na nacistické cenzuře, která nakonec zastavila jakékoli publikační aktivity české menšiny, a tak jako celek kniha vyšla až po válce v Praze roku 1946. Medailon o autorovi na přebalu sice slibuje, že „s podivuhodnou výzbrojí vědomostí přistoupil známý menšinový pracovník a dlouholetý poslanec vídeňského sněmu Rakouské spolkové republiky k napsání této přehledné a důvěrně zasvěcené knížky“, ale skutečnost je pro uživatele zklamáním: časté stylistické neobratnosti, řada věcných chyb stejně jako mnohá zkomolení jmen a překlepy, tedy zásadní nespolehlivost příručky, působí dojmem uspěchané improvizovanosti.²³³

Po únorovém převratu v roce 1948 se o české Vídni v tehdejším Československu psalo jen málo, od osmdesátých let se problematikou zabývali především etnologové.²³⁴ Obrovské zásluhy o zpřístupnění archivního bohatství české Vídne přísluší rovněž českému archivnictví několika mála posledních let (jmenujme alespoň již vzpomínanou záchrannou akci Státního ústředního archivu v Praze, jenž v roce 2002 dokončil katalogizaci velmi rozsáhlého archivu *Školského spolku Komenský ve Vídni*, a tím usnadnil jeho studijní využití).

Speciální trojčíslo s názvem *Kultura českých enkláv ve světě* (1999) věnoval časopis *Estetika* otázkám menšinového kulturního vývoje; dva příspěvky v tomto konferenčním sborníku se vztahují bezprostředně k české Vídni: anglický bohemista Robert B. Pynsent se

²³² 36. svazek Machátovy edice *Lidová knihovna vídeňská* v roce 1936 slibuje, že Machátova práce *Čtvrt století pod křídly vídeňského orla* vyjde jako 39. svazek téže edice, ale k vydání nedošlo; některé kapitoly Machát otiskl ve svém *Českovídeňském kalendáři*.

²³³ V. PETRBOKOVI děkuji za upozornění, že v Machátově pozůstalosti v LA PNP v Praze se nacházejí četné autorovy nevydané či přepracované rukopisy, mezi nimi i opravená verze *České Vídne*. Z časových důvodů jsem však tyto materiály osobně neviděl.

²³⁴ Viz např. studie: K. PRŮŠEK, *Česká menšina ve Vídni od r. 1919 do r. 1938 (Fakta a vzpomínky)*, in: *Češi v cizině 3*, Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV ve spolupráci s Československým ústavem zahraničním v Praze, Praha 1988, s. 271-295; J. KOSÍKOVÁ – J. POSPÍŠILOVÁ – M. TONCROVÁ, *Česká menšina v Rakousku – do roku 1945*, in: *Češi v cizině 9*, Praha 1996, s. 105-119; V. MAYER, *Češi ve Vídni: Migrační a emancipační procesy české menšiny ve Vídni*, in: K. HRUBÝ – S. BROUČEK (edd.), *Češi za hranicemi na přelomu 20. a 21. století. Sympozium o českém vystěhovalectví, exulantství a vztazích zahraničních Čechů k domovu* (29. – 30. 6. 1998), UK v Praze ve spolupráci s Etnologickým ústavem AV ČR v Praze, Praha 2000, s. 89-100.

ve studii *František Balej (1873-1918) o Vídni a o Češích* podrobně zabýval vitalistickou esejistikou českovídeňského překladatele a literáta blízkého J. S. Macharovi. Pysně se soustředil především na ty texty, v nichž se odráží Balejovy názory na vídeňské češství s přesahy ke kulturně-dějinnému poslání malého národa. Pražského germanistu Václava Maidla zajímalo přímo téma *Literární ztvárnění života Čechů ve Vídni*. Svůj analyticky konfrontační přístup aplikoval na úzce vybraném vzorku tří příznačných děl české literatury 19. století (*Dobry člověk* B. Němcové, *Tristium Vindobona* J. S. Machara a *Za štěstím* K. Klostermanna) a došel k závěru, že ve své determinovanosti národnostním a sociálním hlediskem, ústícím v opozici *domáci* contra *cizí* s následným zklamaným očekáváním českého člověka ve Vídni, nezůstala česká literatura osamocena, jak o tom svědčí některá díla německé literatury (např. prózy J. Ranka či J. J. Davida), jejichž hrdinové prožívají obdobnou deziluzi a cítí se být ve Vídni cizinci (přirozeně u německy píšících autorů s absentováním národnostního aspektu).

Jako úspěšný pokus oživit zájem o českovídeňskou komunitu je třeba zmínit vynikajícím způsobem připravenou výstavu *Doma v cizině. Češi ve Vídni ve 20. století – Zu Hause in der Fremde. Tschechen in Wien im 20. Jahrhundert*, k níž jako katalog v roce 2002 vyšel velmi kvalitní dvojjazyčný sborník vědeckých příspěvků se soupisem všech exponátů.²³⁵

Hodnotíme-li tedy zájem české slavistiky o toto téma, nezbyvá než konstatovat, že problematiku české Vídně více méně přecházela bez povšimnutí, a totéž lze říci i o domácí bohemistice.

Mnohem agilnější byli v tomto směru rakouští badatelé, proto novější syntetické práce o Češích ve Vídni byly napsány v německém jazyce, a snad i proto jsou u nás bohužel stále nedostatečně známy. Je velká škoda, že do češtiny nebyly přeloženy monumentální monografie Moniky Glettler, které považují za základní literaturu předmětu.²³⁶ Preciznost a výjimečná znalost problematiky činí její příručky nenahraditelným pramenem poznání pro každého, kdo se chce české Vídni věnovat. Pro literární život české Vídně je pak zvlášť důležitá pasáž závěrečná, kde badatelka poskytuje vyčerpávajícím způsobem komentovaný přehled veškerého českovídeňského periodického tisku do vzniku republiky, a seznam pramenů i sekundární literatury, který sám o sobě představuje fundament pro soupis českých viennensí.²³⁷

²³⁵ Srov. recenze M. ČERNÝ, *Germanoslavica* 10 (15), 2004, s. 90-93; TÝŽ, *Český lid – Etnologický časopis* 91, 2004, s. 335-339.

²³⁶ M. GLETTLER, *Die Wiener Tschechen um 1900. Strukturanalyse einer nationalen Minderheit in der Großstadt*; TÁŽ, *Böhmisches Wien* (celý údaj viz v poznámce 2).

²³⁷ M. GLETTLER, *Die Wiener Tschechen um 1900...*, s. 443-488 (chronologický soupis českovídeňských

Výbornou příležitostí, jak přehledně vystihnout, čím Vídeň lákala („magneticky přitahovala“) jednotlivé, nejen slovanské národnosti Evropy (Rusy, Ukrajince, Poláky, Čechy, Slováky, Slovinci, Chorvaty, Srby, Bulhary, Řeky, Židy, Maďary a Albánce) a jaké stopy zanechala v jejich písemnictví, poskytuje vídeňský sborník *Wien als Magnet? Schriftsteller aus Ost-, Ostmittel- und Südosteuropa über die Stadt* z roku 1996. Renomovaná rakouská bohemistka, slavistka a romanistka Christa Rothmeier (*1948) svou invenčně zpracovanou studii *Die entzauberte Idylle. Das Wien-Bild in der tschechischen Literatur seit Mitte des 19. Jahrhunderts bis in die Gegenwart*, v níž autor těchto řádek našel mnoho inspirativních postřehů a nápadů i pro svou práci, přesvědčivě dokládá, jak český člověk postupem doby přicházel na nepravdivost mýtu o snadnosti dosažení materiálního štěstí v císařském sídelním městě, jehož šálivý lesk začal rychle slábnout záhy se tvořící patinou deziluze. Dalším prohloubením studia si badatelka předsevzala české literární texty věnované Vídni přeložit a shrnout do jedné, více než deset let připravované chrestomatie, a tak vytvořit první práci svého druhu – pestrý „vzorkovník“ českých stereotypizovaných představ, tzv. image, o této dunajské metropoli s výmluvným titulem *Die entzauberte Idylle. 160 Jahre Wien in der tschechischen Literatur* z roku 2004 (celý bibliografický údaj viz v poznámce 2). Čítanka poskytuje ucelenou, podle data publikování chronologicky uspořádanou sumu signifikantních ukázek z románů, povídek, memoárů, fejetonů, cestopisů i básní více než čtyřiceti autorů nestejných uměleckých kvalit a různých stylových období. Zcela vynechán byl dramatický žánr, jenž pro svou objemnost a specifčnost vyžaduje samostatného zpracování z pera teatrologa. Stranou také zůstala politická publicistika a texty věnované osobnosti císaře Františka Josefa I., ostatním Habsburkům a monarchii. Ač pro názornost a vzhledem ke komparativnímu přístupu k tématu měla být naproti tomu zahrnuta i svědectví naivně lidové, „pro domo psané“ literatury, soustředila se pozornost sestavovatelky především na autory tzv. „velké“ české literatury, čímž vzniklo volné pole pro rozpracování komplementárního tématu této práce.

periodik, společností, spolků a pozůstalostí), s. 561-594 (použitá literatura). Její seznam doplňují tyto poválečné bibliografie: F. ŠTĚDRONSKÝ, *Zahraniční krajské noviny, časopisy a kalendáře do roku 1938*, Bibliografický katalog ČSR, sv. 6, Praha 1958; G. WYTRZENS, *Die Slavica der Wiener Mechitharisten-Druckerei*, Wien 1985; L. FORMANOVÁ – J. GRUNTORÁD – J. PŘIBÁŇ, *Exilová periodika. Katalog periodik českého a slovenského exilu a krajských tisků vydávaných pro roce 1945*, Praha 1999.

2. 3. TOPOS DUNAJSKÉ METROPOLE V ČESKÉ UMĚLECKÉ LITERATUŘE OD POLOVINY 19. STOLETÍ PO VZNIK ČSR

Literární vývoj české menšiny ve Vídni stojí jaksi mimo obzor našeho literárního dějepisu a její slovesná tvorba bývá opomíjena, ač je třeba zdůraznit, že jde o zajímavou kapitolu z české literární historie minimálně proto, že u ní můžeme – alespoň při zběžném obhlédnutí tohoto pomyslného úhuru – předpokládat tříbení emancipačního procesu české literatury na pozadí konfrontace s kulturním kvasem tehdejší kosmopolitní metropole mnohonárodního soustátí.

Vlastním úkolem této kapitoly je stručně naznačit, jak se tato českovídeňská literatura formovala a odkdy lze o ní hovořit jako o svébytném literárním fenoménu. Bude učiněn i pokus o historický náčrt literárního vývoje enklávy (osobnosti, topika děl českovídeňské literatury), aniž bychom se vyhnuli recepci literárně přetaveného českovídeňství, tj. zamyslíme se nad zodpovězením otázky, jak se enkláva sama reflektovala (literární autoreflexe) a v menší míře – pro nedostatek repertoria odpovídajících textů – jak konečně byla vnímána v českých zemích (recepce ve vlastním smyslu slova). Východiskem pro stávající badatelský záměr se tedy jeví vesměs materiálová báze, na jejímž základě by bylo možno imagologickým přístupem „utkat“ obraz Vídně prvotně nahlížené prismatickým českovídeňské menšiny, ale vynechána nebudou ani díla tzv. „velké“ české literatury; konkrétním cílem pak bude jednak rekonstruovat představy a obrazy českovídeňských a obecně českých literátů o Vídni, jednak podat návrh na jejich utřídění v závislosti na klasifikační validitě doložené topiky, polarizované buď jako důsledek aktu chvály, anebo jako důsledek aktu hněvu.

Tím se ocitáme ve výsostných vodách imagologie, jejíž předmět je tradičně vymezen výzkumem představ, obrazů a mýtů cizích národů v domácí literatuře nejširšího druhového i hodnotového rozptylu, tedy i pokleslých žánrů paraliteratury či literární produkce menšinových diaspor a společenství (zde hraničí s emigrantologií nebo též diasporovedenijem²³⁸), ale bývá definována i s mírnými posuny a výkyvy, které vyvstávají z interpretace mnohvrstevnatého a významově bohatého latinského pojmu *imago* či v plurálu *imagines* (např. latinsko-český slovník uvádí ekvivalenty *obraz; podobizna; vzor, ideál; stín;*

²³⁸ Emigrantologie zkoumá fenomén emigrace z aspektu jejího vzniku, významu a měnících se funkcí v literárním a společensko-historickém procesu. Protože v popředí jejího zájmu stojí studium literatury mimo své domovské území, přičemž se snaží vyhnout politickému rozměru emigrace, byl ukrajinskou stranou navržen přesnější termín *diasporovedenije*. Srov. diskusi „Эмигрантология – наука о литературе и культуре эмиграции.“ *Круглый стол (Международный конгресс славистов: 27. 5. – 2. 9. 1998, Краков)*, *Rossica* 3-4, 1998-1999, № 1, s. 111-119.

ohlas, ozvěna; podobenství; vidina, přelud, přízrak, zdání; podoba, tvářnost, zjev; představa).²³⁹ I při této sémantické mnohoznačnosti je postup imagologické analýzy vždy veden ve smyslu „dvou strukturních očitivností“: na jedné straně je to očitivnost představ, které iniciují vznik smyslových obrazů, na straně druhé očitivnost obrazů, které vyvolávají řadu emblematických představ.²⁴⁰ Jako příklad můžeme pro ilustraci uvést negativní představu Vídeňanů, že každý Čech je zloděj, anebo český obraz Vídně jako Sodomy, jež pohlcuje příslušníky českého národa. Úkolem badatele je pak sledovat, kdy a v jaké podobě se tyto stereotypizované představy a klišé objevily, čeho jsou důsledkem a co je vyvolalo k životu, jakou úlohu sehrály tyto významové přenosy ve formování sémantického a strukturního celku konkrétního díla.

Imagologie se rozvíjela již od padesátých let minulého století v německé a francouzské literární komparatistice (F. M. Guyard, M. S. Fischer, R. Escarpit, H. Dyserinck), ale v zemích tzv. socialistického bloku se začala plodně uplatňovat až v letech devadesátých. A zejména v bulharském prostředí, kde se ujal termín imaginistika, má tento teoretický přístup již bohatou badatelskou základnu, jsa aplikován na výzkum z oblasti literární vědy, historie, etnologie, sociologie, kulturologie, antropologie apod., kombinovaný se zřetelem k binárním (či multilaterálním) lingvo-literárním vztahům v rámci jednotlivých filologických oborů (slavistika, germanistika, balkanistika). Dobrou představu o minulosti a perspektivách literárněvědné slavisticky orientované imagologie (resp. „imaginistiky“) poskytuje trilogie Velička Todorova *И свой своя (не)позна... Етюди по славянска имагинистика I-III*,²⁴¹ v jejímž posledním svazku vyšel i bulharský překlad práce Elke Mehnert z Filozofické fakulty Technické univerzity v Saské Kamenici, žákyně otce imagologie a zakladatele Cášské školy Huga Dyserincka, s titulem *Образни светове – световни образи. Кратък пътеводител в имагинистиката*.²⁴²

Ač se v Bulharsku nestala celistvou humanitní interdisciplinou a zůstává profilována a vnitřně nepropojena podle výše načrtnutého klíče,²⁴³ lze některé její postupy, uplatněné zejména při stykové problematice českých, bulharských a jihoslovanských literárních vztahů

²³⁹ Srov. J. M. PRAŽÁK – F. NOVOTNÝ – J. SEDLÁČEK, *Latinsko-český slovník*, Praha 1948, s. 651-652.

²⁴⁰ Srov. В. ТОДОРОВ, *Вместо увод – размисли за литературната имагинистика като провокация на литературната история*, in: *И свой своя (не)позна... Етюди по славянска имагинистика I*, Славянска библиотека № 1/1996, София 1996, с. 6-7.

²⁴¹ Част първа, Славянска библиотека № 1/1996, София 1996; част втора, Голяма чешка библиотека № 1/1997, София 1997; част трета, Голяма чешка библиотека № 1/1998, София 1998.

²⁴² E. MEHNERT (ed.), *Bilderwelten – Weltbilder. Vademekum der Imagologie*, Technische Universität Chemnitz, Philosophische Fakultät, Chemnitz 1997; překlad knihy zprostředkovali v Burgasu působící germanisté Žanet a Jurij Ilini.

²⁴³ Srov. В. ТОДОРОВ, *С тичащо перо из българската имагинистика*, in: В. ТОДОРОВ – E. МЕНЕРТ, *И свой своя (не)позна... Етюди по славянската имагинистика III*, с. 32-33.

(bulharská topika v českých literárních textech, jihoslovanská jinakost či alterita u Čechů, bulharská stereotypizace poválečného Československa nebo monografické zpracování „českého syžetu“ v bulharské literatuře²⁴⁴), aplikovat i na české ustálené představy a obrazy, jimiž je v literárních textech reflektována Vídeň a její obyvatelé.

Z antologie Ch. Rothmeier se např. dozvídáme, že po prvé se topos Vídně v novodobé české literatuře objevuje v Máchově *Deníku na cestě do Itálie* z roku 1834, kde je Vídeň netendenčně a bez jakéhokoli náznaku hořkosti vylíčena jako magicky přitažlivé město kultury a grandiózního lesku. Avšak již po roce 1848 se začíná tematizovat těžká životní situace českých přistěhovalců s jejich sociálními i národnostními problémy (kariéra českého člověka ve Vídni na úkor jeho odnárodnění; apel, aby se vídeňští Češi nepřizpůsobovali Vídeňákům a nenapodobovali je, nýbrž lpěli na svém původu a jazyce; trpitelná a obětní literární stylizace vídeňského Čecha, korekce idealizované představy o Vídni jako eldorádu), jež nejprve jen v náznacích tušíme a které později v netlumené intenzitě pronikají do slovesné tkáně půvabných, naivistickými kresbami ilustrovaných autobiograficko-cestopisných deníkových zápisků lidového písmáka A. Beera, próz B. Němcové či K. Klostermanna a zejména esejů a básní J. S. Machara. Jiný přístup zvolil J. Neruda, jehož fejetony se prvotně neomezily na vídeňské Čechy a jejich každodennost, zato si jejich autor se sarkastickým podtónem všímá nejrůznějších jevů a kuriozit vídeňského života (pečivo, fiakry, divadelní představení, móda, Světová výstava 1873, prostituce, policie, hotel Sacher, heurige, bleší trh, zákaz psů v tramvajích a omnibusech), píše rovněž o burze a parlamentu, bonmoty častuje Vídeňany a jejich ženy, oceňuje krásu svatoštěpánské věže a ostatních památek (Marxský hřbitov s Kollárovým hrobem, Schönbrunn) a stejně jako Machara jej svými okázalými budovami imitujícími pařížský velkostyl dráždí Okružní třída (Ringstraße).²⁴⁵ O čem tyto úvodní charakteristiky vypovídají?

Obrazy „cizího“ (heteroimage) vycházejí z hodnotové konfrontace s obrazem „vlastního“ (autoimage), přičemž se nehodnotí morální a psychologické profily národů, ač by se tak někdy mohlo zdát, ale důraz je kladen na způsob nastavené optiky a z ní pramenícího vzájemného porozumění (nejrůznější projevy náklonností k „cizímu“ čili „xenofilií“) či střetu (široká paleta averzí vůči „cizímu“ čili „xenofobií“), jak se jeví ve světle národních mýtů, stereotypů a komunikačních modelů (sousedé, nesousedé, porobitel a porobený, osvoboditel a

²⁴⁴ Srov. B. ТОДОРОВ, *Чешкият сюжет. Чехия и чехите в българската литература*, София 1992.

²⁴⁵ J. Neruda navštívil ve Vídni roku 1873 Světovou výstavu, věnoval městu několik textů a zejména emblematický fejeton *Roku 1873 ve Vurstlprátru* svou ironií připomíná pozdějšího Machara. – Srov. J. NERUDA, *Studie, krátké a kratší II.* [včetně *Studii výstavní*], in: Spisy Jana Nerudy 6, ed. J. Zima, Praha 1958, s. 165-292; TÝŽ, *Roku 1873 ve Vurstlprátru*, in: Spisy Jana Nerudy 9, ed. A. Haman, Praha 1961, s. 145-149; další vídeňské fejetony z let 1861, 1868, 1873, 1877-1879 *ibid.*, s. 281-351.

osvobozený apod.). Když nějaký národ (etnos, kultura) vytváří „obraz“ či „stereotyp“ o druhém národu či kultuře, děje se tak vždy **výběrově** a rozhodujícím jazyčkem na vahách je hledisko, co nás u něj zaujalo či popudilo, tedy zájem kompenzační nebo exemplárně vyhraňovací. Každý takový obraz či představa je **hyperbolizovaný** a **metonymický**, neboť hodnotitelský subjekt zesiluje jen některé komponenty (sympatické a příkladné, nebo zavrženíhodné), jež mají hovořit za celek. A nesmí nás zaskočit fakt, že **agresivita** v obrazu „druhého“ je typickým jevem. Při analýze literárních textů se vyplatí mít na zřeteli sociální, politické a kulturní podmínky pro vznik nacionálních stereotypů o ‚druhém‘ a odhalovat mechanismus fungování těchto zprostředkovaných obrazů, které vrůstají do kolektivní mentality, v našem případě do mentality Čechů, kterým bylo dáno žít v cizím (a zhusta nepřátelském) prostředí svým charakterem německé, puristicky udržované Vídně.

Imagologie sleduje i tuto **evoluci mentalit**, souvisí s dalšími podobory, např. s kulturologickou xenologií (kulturwissenschaftliche Xenologie) či „studiem cizosti“ (Fremdheitsforschung), ale jakkoli tyto pojmy působí zavádivým dojmem, nejsou negativní stereotypy důsledkem rasového „genetického zatížení“ čechofobních Vídeňanů (ač případy ostrakizace českého obyvatelstva nejsou žádnou výjimkou), nýbrž jak již bylo konstatováno, jsou plodem **konkrétních historických podmínek**.²⁴⁶

²⁴⁶ Srov. Н. ДАНОВА, Д-р *Надя Данова* „преглежда“ имажинистиката на *Величко Тодоров*, Алманх Бохемия’96, София 1996, с. 199.

2. 3. 1. VÍDEŇ JAKO ÚDAJNÉ MĚSTO BLAHOBYTU A RYCHLE DOSAŽITELNÉHO ŠTĚSTÍ

„Bim, bam, tak vážně zvučí, buší,
jako by člověk utrýzněný vzdych',
stesk utonulých, nárek českých duší
ve velkoměsta tůni zapadlých.
Bim, bam, zní jako v udušené křeči;
vídeňský Čechu, zpívám ti tvou řečí,
jak hlaholila pod tvých otců nebem,
hlasem těch, které za prací a chlebem
sem poslal kdysi chudý český jih,
znavených prací, vyčerpaných lety,
stříbrným hláskem, smíchem malých dětí,
hlasem všech toužících a zklamaných.“

(M. KALINOVÁ, *Potopený zvon*, Českovídeňský kalendář 1939, Vídeň 1938, s. 17)

Patrně nejstarší český text o Vídni sice pochází z renesančního *Cestopisu Bedřicha z Donína*,²⁴⁷ avšak teprve po revolučním roce 1848 se česká Vídeň stává poprvé námětem literárního zpracování. Z informativních zpráv-dopisů o kulturních událostech v centru monarchie, rozptýlených po mnoha periodikách této doby, se začínají zřetelně vydělovat pokusy o fejetonistické zachycení slovanského (českého) rázu kvapně se rozvíjejícího velkoměsta.

Asi vůbec prvním takovým zpracováním se jeví „několik obrázků“ **Josefa Jirečka** (1820-1888) *Náš lid ve Vídni*,²⁴⁸ které odráží mnohé ze skutečností, využitých literárně pozdějšími autory. Jejich autor informuje, že hlahol mateřského jazyka je ve Vídni zcela běžný, neboť „*tento mikrokosmos rakouský jest zároveň i část domova našeho*“.²⁴⁹ Je to stanovisko existenčně zajištěného, názorově konzervativního vědce, který nemá potřebu řešit otázku práva menšiny na vzdělání a na plnohodnotný rozvoj, byť je mu líto údělu českých učedníků, jimž se nedostává ani duchovního opatření v mateřském jazyce. V drobných portrétech se zastavuje u žebravého stařečka, slovenských drátařů, českých cihlářů, nádeníků, kuchařek a komorných; u ženského služebnictva popisuje akt odložení vesnického kroje a špatnou znalost obou hlavních jazyků: „*Od pražských svých vrstevnic liší se jmenovitě tím, že*

²⁴⁷ Srov. A. GRUND (ed.), *Cestopis Bedřicha z Donína*, Praha 1940, s. 33-40. Podrobněji viz studii M. GLETTLER, *Böhmisches Wien historisch*, in: *Die entzauberte Idylle. 160 Jahre Wien in der tschechischen Literatur*, s. 77-108.

²⁴⁸ in: *Perly české*, spořádal A. J. Vrtátko, Praha 1855, s. 369-379.

²⁴⁹ *Ibid.*, s. 369.

ještě huře češtinu i němčinu lámou, a že veskrze nosí klobouky, vály, šály, slunečníky, rukavice a vůbec všechny insignie uhlazeného světa. [...] První mzda padne tedy na klobouk a parasol.²⁵⁰ Neunikne mu ani fakt, že Vídeň má u českého člověka pověst města blahobytu a rychlého zbohatnutí, avšak nezapomene vzápětí tuto idealizovanou představu sám korigovat: „Nad pomýšlení veliký je počet lidí, kteří do Vídně za svým štěstím jdou: umělců, řemeslníků, posluhů a j. Přicházejí obyčejně s holýma rukama, na mnoze za několik let přičinlivostí svou dosáhnou ne-li velkého jmění, alespoň zámožného stavu. [...] Nejedem krajánek ovšem přijde do Vídně, třeba i se skrovným jměním, honě se po pečených holubích, na které doma marně líčil, ale místo Eldoráda najde Nouzov. Vídeň má přemnoho lakadel. Život je dražší ovšem, ale vedle toho výdělek snadnější. Kdo však neumí hospodařit, ukládati groš ke groši, kdo v neděli po Vídeňsku prožene, co za týden vydělal, ten arci nikdy se nedočká zlatých časů, o kterých snil.“²⁵¹

Do rámce staromileckého kroužku českovídeňských vlastenců rovněž patří Josefův bratr **Hermenegild Jireček** (1830-1908), oba Jirečkové v letech 1850-1852 spolupracovali spolu s J. A. Helfertem, A. Beckem a J. Votkou na vydávání českovídeňskou šlechtou finančně skvěle zajištěného loajálního *Vídeňského Denníku*, který v konzervativním rouše pojednával o otázkách kulturních, školských, divadelních i literárních se zřetelem ke slovanskému světu²⁵² a do něhož přispívali i moravští literáti, např. Havlíčkův odpůrce F. X. Škorpík či K. Šmídek. Ne náhodou se s deníkem ostře střetával Karel Havlíček Borovský, usvědčuje list z přísluhovačství vládě a polemizuje s ním na stránkách svého *Slovana*.²⁵³ Jako příloha deníku vycházela pouze v roce 1851 Hermenegildem Jirečkem vedená *Vesna, list pro beletristiku, umění a literaturu*, která „může v pravém slova smyslu sloužit časopisem slovanským, neboť všímala si slovanských věcí a zvláště literatur více nežli který jiný list před ní i po ní“.²⁵⁴ S bratry Jirečkovými bylo možné setkat se i u ostatních časopiseckých počínů menšiny: při poloúředních *Vjedenských Slovenských Novinách*²⁵⁵ Daniela Licharda (vycházely 1849-1861 u Mechitaristů) vedl H. Jireček zábavně-literární část *Světovzor* (byl dědicem zaniklé *Vesny*, 1858-1861 vycházel samostatně), kde uveřejnil velkou část svých historických

²⁵⁰ *Ibid.*, s. 374.

²⁵¹ *Ibid.*, s. 372-373; zdůr. M. Č.

²⁵² Srov. V. BECHYŇOVÁ, *Projev bulharského austroslavismu v l. 1850-1851*, *Slavia* 29, 1960, s. 411-433.

²⁵³ V Karáskově článku „*Vídeňský Denník“ před půlstoletím*, *Vídeňský deník* 1, Vídeň 1907, č. 217, s. 1, 6. 11., který byl reakcí na článek Č. Zírta v *Národních listech*, je přetištěn Beckův dopis Havlíčkovi, který dokládá, že *Vídeňský deník* je nezávislý, neboť vláda na něj nepřispívá. – Sporu obou listů se věnuje J. K. POJEZDNÝ [= DOLEŽAL], „*Vídeňský denník“ v letech 1850-1851 a Havlíčkův „Slován“*, in: *Ze staré a nové Vídně*, s. 13-32.

²⁵⁴ J. KARÁSEK, *Sborník Čechů dolnorakouských*, s. 36.

²⁵⁵ Podrobněji K. RAJNOCH, *Das literarische Profil der Wiener Slowakischen Zeitung (Vjedenské Slovenské Noviny), 1849-1861*, *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 34, Wien 1988, s. 188-197, TÝŽ, *Wien im Geistesleben der Slowaken (19. Jahrhundert)*, in: *Wien als Magnet?*, s. 293-315.

článků a spolu s bratrem se účastnil rukopisných bojů na straně zastánců pravosti: „*V českých kruzích byla ode dávna animosita proti Vídni; nejvíce ji zavinil Bart. Kopitar, pochybovač o Rpsích, s nímž se utkali Palacký a Šafařík. A z Vídně vyšla nová rána, ba zahájena celá střelba proti Rukopisům.*

*Nejprve se ozval Max Büdinger (1859), ‚bavorský židák‘, jak ho Šembera tituloval, ale bubny jeho k mlčení přivedl H. Jireček; baron Helfert (Anonymus) se pustil do něho ‚mit spitziger Feder‘, což vedlo k obnovení přátelství s Palackým. Hůř bylo, když projevoval pochybnosti důkladný znatel středověké literatury Jul. Fejfalik (1833-1862), bystrý kritik, jenž na radu Al. V. Šembery odkládal útok proti Rpsům. Ale došlo k němu přece r. 1860. Tu hájili jich opět bratři Jirečkové...“²⁵⁶ K jeho literární činnosti schází dodat, že ve Vídni měla roku 1852 premiéru Jirečkova zápletková komedie *Tajemné psaní* a vyšly tu i jeho *Novelly* (1855). Oba bratři pak naplnili svůj sen o vědeckém historicko-literárním tiskovém orgánu jediným ročníkem *Rozprav z oboru historie, filologie a literatury* (1860), v nichž J. Karásek spatřoval „*jakousi upravitelku cesty budoucím Listům filologickým, Malý Archiv für slav. Philologii [sic!] in nuce*“.²⁵⁷*

U kolébky prvních vídeňských profesionálně redigovaných vzdělávacích kalendářů stál slovenský přírodovědec a lidově osvětový spisovatel **Daniel Lichard** (1812-1882), „*někdy prof. mathematicko-fysických věd na evanj. lyceum v Baňské Šťávnici, nyní redaktor ‚Slovenských novin‘*“, jak čteme na titulním listu prvního ročníku jeho *Časníku, národního česko-slovanského obrázkového kalendáře pro všechny stavy*, na rok 1856, jehož podtitul zněl *Domové pokladnice běh nový*.²⁵⁸ Vídeň pro svůj kalendář zvolil „*v té naději, že ‚Dom. Pokladnice‘ v novém oděvu tomto netoliko na Slovensku, než i u prostřed pobratimců*

²⁵⁶ J. KARÁSEK, *Literární ovzduší české ve Vídni do let 1890*, s. 12. – Boje o Rukopisy měly svou předeheru již za Dobrovského a Kopitara. Koncem padesátých let vyzval ke „střízlivé diskusi v úzkém kruhu odborníků“ M. BÜDINGER článkem *Die Königinhofer Handschrift und ihre Schwestern* (1859), na nějž anonymně reagoval s Čechy sympatizující J. A. HELFERT spiskem *Max Büdinger und die Königinhofer Geschwister* (1859); J. FEIFALIK publikuje svou rozpravu *Ueber die Königinhofer Handschrift* roku 1860. Přímou ve Vídni reagoval na Feifalikovy výpady proti pravosti *Rukopisů* J. BURGERSTEIN svou ironickou polemikou *Veselé rozjímání o nejnovější Fejfalikiádě* (1861). Bratři Jirečkové načas zakončili polemiku spisem *Die Echtheit der Königinhofer Handschrift* (1862), neboť Feifalik téhož roku zemřel. O reflexi rukopisných bojů ve Vídni píše J. HEYER, *Rukopisové boje a jejich ohlasy ve Vídni* (viz pozn. 182).

²⁵⁷ J. KARÁSEK, *ibid.* – Karásek se s H. Jirečkem osobně stýkal, podobně jako s řadou dalších osob z českých i německých konzervativních vyšších kruhů. Srov. např. jeho stati *Hermenegild Jireček*, *Pražské noviny* 1, 1896, č. 171, s. 1-3, 28. 7.; *Hermenegild Jireček*, *Pražské noviny* 2, 1897, č. 84, s. 2-3, 18. 4.; *Hermenegild Jireček*, *Moravská orlice* 48, Brno 1910, č. 11, Příloha, 14. 1. (přetištěno ve *Vídeňském národním kalendáři* 6, 1911, Vídeň 1910, s. 102-106).

²⁵⁸ Lichard přišel do Vídně v roce 1844 a je možné, že se o vlastní kalendář pokoušel už ve Štiavnici či v Prešpurku, ale o titulu *Domová pokladnice* jsem v souvislosti s vídeňskými literárními podniky ničeho nenašel. Karl Rajnoch se ve svém článku *Wien im Geistesleben der Slowaken* (in: *Wien als Magnet*, s. 295-315) o Lichardovi nezmiňuje ani slůvkem. Srov. Š. JANŠÁK, *Daniel G. Lichard. Životopisný nástin*, Uherská Skalice 1912.

v Čechách a na Moravě laskavě přijata bude, čímžby zajisté nejsladší odměnu své práce přijal spisovatel“, a vydavatel a majitel vídeňské univerzitní knihtiskárny L. C. Zamarski připojil následující slib: „Najdeli podniknutí naše ve společných vlastech česko-slovanských žádoucí podpory: budeme hleděti ‚Časník‘ vždy víc a více vnitřně i zevnitřně sdokonáliti, tak aby se mocným hýbadlem ke pozdvižení národní vzdělanosti státi mohl.“ Časník se udržel tři roky (1855-1857) a kromě článků o astronomii, fyzice, přírodopisu a hospodářství přinesl např. tematický oddíl *Mormonstvo v Americe* (s. 164-192/I.), sérii drobných kulturních a statistických zpráv *Slovanské obyvatelstvo ve Vídni* (s. 218-231/I.) či řadu nekrologů o předních osobnostech českého i slovenského literárního života (J. Hollý, J. Kollár, F. J. Rubeš, L. Štúr, M. M. Z. Polák, J. K. Tyl, K. Havlíček aj.).

V témže období působí na Dunaji českovídeňský satirik a humorista **Josef Burgerstein** (1813-1873; psal se též se „š“), rodák z Plzně; v letech 1833-1835 studoval lékařství, ovšem medicíny se brzy vzdal a v letech 1843-1844 se vzdělával v Zailenthalu v teorii a praxi koloristiky (pravděpodobně chtěl pracovat ve státní tiskárně) u Karla Zailnera a po krátké železniční epizodě u bratří Kleinů v Děčíně přišel roku 1850 na ministerstvo vyučování, avšak myšlenka dosáhnout vzdělání pro samostatné vydavatelské podniky ho přivedla do vídeňské tiskárny Leopolda Grunda, u nějž se učil stereotypii, písmolijectví a knihtiskařskému umění: „*Jak se zdá, hodlal vědomosti své v tomto oboru nabyté uplatniti kolem roku 1858, nemožno však říci, jakým směrem, zda pouze pro svou vlastní osobu nebo už tehdy se vynořila myšlenka českoslovanské tiskárny ve Vídni, která o deset let později zdála se již blízka svému uskutečnění. Jisto je, že řečeného roku (1858) opatřil si Burgerstein k dotyčnému účelu vysvědčení a dokumenty o svém dosavadním studiu a činnosti, ale naděje jeho nedošla splnění.*“²⁵⁹

Jeho první díla (frašky se zpěvy *Das Laster des Geitzes* z roku 1838 a *Der Bräutigam aus der Wallachey* z roku 1842) byla psána německy, národnostně se probudil až v průběhu čtyřicátých let 19. století po svém přesídlení do Prahy, kde u Jaroslava Pospíšila vydal své *Deklamovánky a písňe* (1846), v nichž již zřetelně zní – vedle veršů eroticky laděných – pro Burgersteina typická humoristická nota.

Svým dílem srostl s menšinou nejen jako organizátor četných tanečních merend a jiných vlasteneckých podniků (zvláště si obliboval bavit krajany při tzv. „švingulantských besedách“, jichž se spoluúčastnil s hercem vídeňské dvorní opery Ignátem Rosou) či jako přispěvatel první českovídeňské záložny *Včela* a aktivní člen *Metoděje*, spolku pro

²⁵⁹ A. VACHATA, *Josef František Burgerstein*, Vídeňský národní kalendář 10, 1915, Vídeň 1914, s. 94 (celý článek s. 92-94).

vydržování českých bohoslužeb ve Vídni, ale rovněž jako autor ad hoc psaných deklamovánek (*Deklamovánky I*, Vídeň 1860), absurdních předpovědí, pranostik, snářů a jiných mystifikací, scénických žertů, anekdot či popěvků, jež sám vydával v malých sešítcích svého zábavníku *Švingulant*²⁶⁰ (sedm čísel z let 1854-1855) a jeho kalendářů (*Švingulantův satyricko-humoristický kalendář na rok 1855...*; se stejným titulem i na rok 1856).²⁶¹ Anekdoty z jeho *Švingulanta* byly tak populární, že byly přetiskovány a parafrázovány ještě v sedmdesátých letech, např. v Balákově *Světě v zrcadle anekdot* či v Tůmových *Českých mlýnech*.

Burgerstein předpokládal komunikaci se svým čtenářstvem a vyzýval k zasílání příspěvků s touto programovou charakteristikou:

„Švingulant bude přinášeti deklamovánky – humoristická čtení – krátké a však veselé povídky – švingulace ze života jak městského tak venkovského – písničky a písně – anekdoty – satyrické obrazy s obrázky a bez obrázků – korespondenci arcišvingulanta se švingulanty atd.

Šířiti slov o účelu Švingulantově bylo by dle právě naznačeného programu zbytečno. Švingulant bude veselý šprýmovný společník, který – nevšímaje si politických a náboženských denních událostí – mimochodem všeliké přepjatosti a přechvaty humorem a satyrou líčiti, a takto směšnými činiti bude. [...] Aby se však stal Švingulant ohniskem paprsleků, sršících z veselých případností, šprýmů, deklamovánek, anekdot a komických písní, vyzývám přátele humoru, aby sobě neobtěžovali, články do Švingulanta se hodící nižepsanému ve frankovaných dopisech zasílati. Žádaný honorár se vyplatí hned po vytištění rukopisu zaslaného.

Ve Vídni v měsíci listopadu 1853.

Josef Burgerstein

bytem: Landstraße, Krügelgasse, Nr. 324.

*Dřevořezby jsou od pana Vojtěcha Svitiroha.*²⁶²

²⁶⁰ *Slovník spisovného jazyka českého VI, Š-U*, Praha 1989, s. 95, zná lexém „švingulant“ jen ve významu „podvodník“. Slovo je odvozeno od něm. slovesa *schwingen*, jež znamená neklidný pohyb – houpat, kývat, máchat, mávat, komíhat, a přibližně označuje toho, kdo tepe nejrůznější nešvary břitkým humorem a ironií: v doslovu ke svému kalendáři na rok 1855 je autor podepsán jako „*Švingulant m. p., první advokát národu československého, zástupce téhož národu ve věcech stavby slepé brány na staroměstské radnici v Praze, atd.*“

²⁶¹ Burgersteinův spisovatelský profil uzavírá spolupráce s redakcí česky a německy vydávaného periodika *Přítel zvířat. Časopis centrálního spolku vídeňského proti týrání zvířat, vydávaný k ušlechtnění člověčenstva a k ochraně zvířat* (jen několik čísel v roce 1856) a německy psaný životopis *Franz Anton Graf von Thun Hohenstein* (1871). Tyto údaje uvádím pro úplnost, neboť v Burgersteinově hesle v *Lexikonu české literatury* chybějí stejně jako odkaz na jeho životopis od A. VACHATY; podle Vachatových údajů choval *Český archiv* ve Vídni ještě na prahu první světové války některé doposud neznámé Burgersteinovy rukopisy.

²⁶² J. BURGERSTEIN, *Předmluva, Švingulant*, Vídeň 1854, č. 1, s. 3-4 (každé číslo mělo vlastní paginaci, tj. 7 × 48 s.).

Jeho zhusta ilustrované, rádoby vtipné kratší příběhy (říká jim *švingulace*), těžší s poněkud obhroublého zesměšňování jistých typů (např. v případě *Židáka v pytli* spočívá pointa v tom, že žid snědl jitrnici z vepřového masa a ještě mu chutnala, antisemitský tón vmlouvavě zdůrazňuje připojená karikatura) nebo svou tematiku čerpají ze studentského života – přímo ke „studentství“ se později hlásí jím „sebrané“ a „počestným řemeslníkům československým žijícím ve Vídni“ dedikované *Žertovné výpisky z tobolek starých studentů I-II*. (1860-1862), v nichž najdeme jména jako Křesomysl, Kyselka, F. Brzobohatý/Brzybohatý, Tadyášovic, Voksa z Plesu, Starý Švingulant, Burgerstein. Jde výhradně o příspěvky Moravanů a díky M. Hýskovi víme, že některé pseudonymy jsou přezdívkami členů spolku Morava, o němž psáno výše: např. pod Kyselkou se kryje František Brzobohatý (1838-1914), je tudíž dost pravděpodobné, že tyto ne právě slovesně vytříbené anekdotické miniatury pocházejí z nedochovaného rukopisného spolkového časopisu *Kvasnice*.

Humorista se však dotýká i nedostatečné znalosti němčiny v řadách vídeňských Čechů (záměna semlbáby s Hebamme, tj. porodní bábou, v 7. čísle *Švingulanta*), politizace jazykového česko-německého napětí ve formě parodizovaného projevu Němce, snažícího se vyjadřovat česky (*Vzor řeči pro rozeného Němce o důležitosti vyučování českých dětí v jazyku německém*²⁶³), přehnaného českého purismu, v jehož ironizaci jako by se nechal až nápadně inspirovat J. V. Pohlem,²⁶⁴ či jazykové komiky při konfrontaci češtiny a němčiny, jako v Burgersteinově *Dodatku k brožurce: „Der Sprachenklangmesser“* ze 2. svazku *Žertovných výpisků z tobolek starých studentů*: „Něco z brusu nového, čemu se i Pražský dopisovatel do Kolatschkových ‚*Stimmen der Zeit*‘, učený pan Theofil, zajisté nemálo podiví, jest faktum, že se v němčině také prcá! [roz. bzdí; M. Č.]

Kdo tomu nevěříš, přečti si básničku, umístěnou v spisku pro dítky:

„Was Nuß bäumchen den Kindern erzählt“

Ein Bildermärchen von Gustav Süs.

Einst pupperts (pup prc!)

Dann schupperts (šup prc!)

Und knupperts (knup prc!)

²⁶³ In: *Spravedlivý trychtýř parlamentární výmluvnosti*, Vídeň 1861, s. 25: „Můj pantáto pyl jemec, a pajmámo taky. Já tety neumí topše česky, a nesmíte se vysmát. My šikáme: ‚Ein Schelm wer mehr thut als er kann.‘ Ktyš já se učil česky, pyl jsem už čiašicet let starý, a proto se už topše nenaučí, a proto šikám, apy se učili ty tėti jemecky, ktyž sou hnet malý klapec, sic pute mlufit tak špatne jemecky až pute starý klap, jako já mlufí česky.“

²⁶⁴ *Obnovení tváře jazyka českého*, 7. číslo *Švingulanta*; článek je psán jako ukázka ze „slovníku obnoveného jazyka českého“ od nejmenovaného autora, jehož rukopis odmítla *Malice česká* vydat. Najdeme v něm např. vědatřivky (múzy), čuchoň (nos), řečoslovotici (mluvnice), hlaholec – přihlaholec – ejchuchovec (sloveso, příslovce, citoslovce), křičík – kdebylik – čimik (vokativ, lokál, instrumentál), tobychlen – udělejlen – nekončelen (optativ, imperativ, infinitiv) apod.

*Es kam aus seinem Häuschen,
Ein kleines, graues Mäuschen,
Behutsam sachte hervor.*

[...] Zdalíž pak není pověstné ‚Ať se pinkl hází‘ pravým diamantem řeči a básnického důmyslu proti takovému škváru?! Budou-li se nám páni Theofilové a Kolatschkové smát, že užíváme v řeči naší neslušného německého zvuku v slovech pekař, lekař, a t. d., dejme jim za odpověď: ‚Aťsi, jen když mluva naše neprcá!‘“

Setkáme se již u něj i s reflexí vídeňské reality, ať je to v *Českém názvosloví ulic ve Vídni* (2. svazek *Žertovných výpisků...*), kde navrhuje vídeňské ulice opatřit výstředními českými nápisy (Blechernes Turmfeld – *Plechověžné pole*, Haarhof – *Chlupatý dvůr*, Mülkerbastei – *Dojná hradba*, Lugeck – *Lživý kout*, Schubladenhaus – *Šuplíkový dům*, Am Schüttel – *Na Otřásce*, Schmecketer Wurmhof – *Chutný dvůr pro červy*, Küßdenpfennig-Haus – *dům U Políbení grešle* aj.), nebo v satirické veršovance *Český učedník ve Vídni* (*Deklamovánky I.*), kde je možná poprvé „básnický“ (pochopitelně neohrabaně a primitivně) spodobněno téma odlivu českých námezdních dělníků do Vídně, jež se nadlouho stává ústřední námětovou oblastí veškeré česky psané literatury, v níž je Vídeň nějakým způsobem umělecky zachycena, tedy literatury českovídeňské i „mateřské“, tj. české literatury ve vlastním smyslu slova.

Deklamovánka začíná otázkou (dialogičnost a využití přímé řeči je podstatným rysem Burgersteinových neumělých veršů), kam se ubírá zástup lidí jdoucích kamsi pryč. Druhý účastník rozhovoru parafrázuje odpověď, již mu dal jeden z „této chasy“, ve které se objevuje základní stereotyp, spojený s českým vnímáním Vídně – v okolí Vídně si prý každý přičinlivý Čech lehce najde práci a ještě se přiučí němčině:

*„Co prý se tak směšně ptám? / Oni prý to sami neví kam!
Do Němec prý, za Vídeň; / Pálit cihly, stavět dráhy,
Kácet kmeny, dělat sáhy, / A až přijde bohda žeň –
Obilíčko žít. / To prý je ti páni
Budou rádi mít! / Při tom prý se naučejí
– Co až posud neumějí – / Také trochu němčině.
Nu a Čecha, jenž prý s Němci / Po německu mluví,
Pracovat však česky umí, / Nikdy štěstí nemine.““*

Vídeň je líčena naivní fantazií českého prostáčka jako město všeobecného blahobytu, jenž v chudákových představách znamená „místo chalup paláce“, „hrabat, knížat na potkání“, nevidané pohodlí bez povinnosti vstávat s kohouty a chutnou stravu (koláče místo

placek). Hlavní hrdina deklamovánky, chudý učeň Honzík, se dá na krejčovinu, ale mistrová je zlá Němkyně – další typické kliše českého pohledu na Vídeň; ačkoliv je mistr Čech, musí Honzík spát pod střešou se štěnicemi, trpí hladem (jak by si nyní dal české placky!) a krejčová mu škube vlasy a valchuje hřbet. Útrpný stav vyústí v deziluzi:

*„O vy krásní, krásní snové, / Které Honzík tehdaš měl,
Když s tím kmotrem Matějem / Do té panské Vídně jel!
Ve Vídni jsou ovšem paláce, / Ne však pro Honzika stavěny,
Pekou se tam ovšem koláče, / Pro něho však nejsou pečeny.
Jemu je již vrchol blaženosti, / Zemčáků mít do sytosti.
Vytřít hrnek od omáčky chlebem, / Toť je pro něho již pravým nebem!
Buchet ovšem dostane, / Žeby jich i něco mohl prodat;
Nejsou to však buchty k jídlu, / Jsou to buchty do zad! –“*

Vše spěje k jedinému možnému rozuzlení pro Čecha ve Vídni, pokud chce žít jako člověk, totiž ke ztrátě národního cítění a k postupné germanizaci (po čtyřech letech se z Honzika stane tovaryš Johann, z něhož snad jednou bude i mistr či pan domácí). Toto schéma je pak nesčetněkrát využito při fabulační konstrukci příběhů o českém člověku ve Vídni: prostřáček (či jiná modelová postava z Čech či Moravy) je velkoměstem zaskočen a cítí se ztracen, posléze se začne Vídni přizpůsobovat na úkor vlastní jedinečnosti, zapomíná i na svou minulost, je příšlecem bez vlasti, zglajchšaltovaným v pouhý anonymní výrobní mechanismus, v jakýsi pracovní „dobytek“²⁶⁵ či „otroka k služebnosti od Boha určeného“.²⁶⁶

Chce-li zůstat člověkem, musí změnit identitu, tj. vyměnit své češství za vídeňský kabát. A tak se cyklicky variují tatáž dramata ztráty původního domova, zapírání etnické příslušnosti, záměrného zapomínání mateřské řeči. Na jejich konci stojí smutní antihrdinové, vystoupivší z řad vlastního národa, lidé duševně zakrnělí, podobní stromu s vyvráceným kořením.

Když se pravděpodobně na jaře roku 1816 ve Vídni narodila Barbora Panklová, v roce 1820 adoptovaná rakouským kočím Johannem Panklem a českou služkou Marií Magdalenou Terezií, rozenou Novotnou,²⁶⁷ nikdo netušil, že přišla na svět pozdější velká česká

²⁶⁵ K. KLOSTERMANN, *Za štěstím*, Praha 1987, s. 52.

²⁶⁶ B. NĚMCOVÁ, *Dobry člověk*, in: *Dobry člověk*, Výbor z díla I, Praha 1974, s. 246.

²⁶⁷ Podle vídeňské matriky je známo jen datum křtu 5. února 1820, tento údaj se nejčastěji chybně uvádí jako rok narození B. Němcové. – Srov. SUSANNA ROTH, *Božena Němcová. Sehnsucht nach einem anderen Leben*, in: A. WAGNEROVÁ, *Prager Frauen. Neun Lebensbilder*, Prag 2000, s. 12-15; medailon, s. 238. K témuž došla již v osmdesátých letech H. SOBKOVÁ (knižně *Tajemství Barunky Panklové*, Praha 1991), D. MOLDANOVÁ však označuje její závěry za hypotetické, srov. její recenzi *Znovu o původu Boženy Němcové*, *Česká literatura* 37, 1989, s. 377-380. M. IVANOV zase zjistil, že nemanželská dcera hraběnky Dorothey (podle jedné z domněnek byla Němcová pokládána za nemanželské dítě Dorothey Talleyrand-Périgord a Karla Clam-Martinice) se

spisovatelka **Božena Němcová**, která v dospělosti Vídeň několikrát navštívila a zachytila ji v několika svých pracích. Českého člověka tehdy reprezentovali „*ubohý český učedník-mučedník a služka, bez nichž se Vídeň dnes obejít nemůže*“,²⁶⁸ spolu s řemeslníky a živnostníky – ti se však zhusta brzy poněmčili a stávali se „*bodrymi Vídeňáky*“, kteří s oblibou chodili na „*Volkssängery*“ a srdečně se smáli urážlivým „*strašlivým vtípům a grimassám, házeným po ‚Böhmovi‘*“.²⁶⁹ Písňový obraz Čechů ve Vídni, reprezentovaný typickými postavami Venci a Marjánky, byl nesen v parodisticko-sarkastickém duchu, přičemž zesměšňování nedokonalé němčiny českých přistěhovalců (tzv. bémaklování) dostávalo škodolibě komický tón, aby bylo zdůrazněno, že tito Češi nejsou plnohodnotnými Vídeňáky.²⁷⁰

Vídeň dostává svůj první český umělecky zdařilý výraz právě v prózách Boženy Němcové,²⁷¹ která záměrně „*ukázala na problém vídeňského Čecha, v první řadě učedníka a služky. O Češích vídeňských bývaly zmínky ve Vesně, Josef Jireček napsal o nich kaleidoskopické obrázky do Poměnek [sic!]*“²⁷² na oslavu svatby císaře pána 1855, kde ukázal na zvláštní nárudek vídeňských Čechoslovanů, ale všeobecně na ně upozornila v literatuře Božena Němcová,²⁷³ jmenovitě drobnou črtou *Domácí nemoc* (Česká včela 1846), mravoučnou povídkou *Baruška* (kalendář *Koleda* 1853) a rozsáhlejší povídkou *Dobry člověk* (*Posel z Prahy* 1858).

První z trojice ilustruje „českou nemoc“ tesknění po vlasti, nostalgii po rodné zemi, vlastní i ostatním národům (německy „*Heimweh*“), ovšem v mnohem menší míře, neboť – řečeno poněkud nadsazeně spolu s Karáskem – u „*žádného národa na světě není krajanský cit tak vyvinut jako u nás*“.²⁷⁴ Fabule více než skromná: česká dívka jde ke strýci učiteli do

narodila dne 16. září 1816 ve Francii a žila tam až do své smrti roku 1905, a nemůže tudíž jít o Němcovou (*Zahrada života paní Betty*, Praha 1992). Původ i narození Němcové patří k doposud nevyjasněným záhadám českých literárních dějin (srov. P. KOVAŘÍK, *Literární mýty, záhady a aféry*, Praha 2003).

²⁶⁸ J. KARÁSEK, *Drobné příspěvky*, in: Božena Němcová 1820-1862. Sborník statí o jejím životě a díle, Praha 1912, s. 214.

²⁶⁹ *Ibid.*

²⁷⁰ Zajímavou imagologickou analýzu těchto posměšných písní předkládá badatelka G. PRESSLER, „*Když Čechy ještě byly za Rakouska*“. *K toposu českého elementu ve vídeňské písni 19. a 20. století*, in: *Doma v cizině...*, s. 22-32.

²⁷¹ Výjimečně nacházíme náměty ze života Čechů ve Vídni i v německy psané literatuře – jmenujme na tomto místě alespoň povídku současníka B. Němcové a učitele češtiny na josefovském vídeňském gymnáziu LUDWIGA JUSTA *Jan Slavík oder Jugendleben eines Handwerkes* (Vídeň 1856, ²1862), která se stala v Čechách populární díky překladu FR. POIMONA (1817-1902): *Jan Slavík čili Život mladého řemeslníka. Pravdivý příběh z naší doby* (dle 2. vydání, Praha 1870).

²⁷² Autor citátu má na mysli Jirečkovy „obrázky“ *Náš lid ve Vídni* (srov. výše pozn. 248).

²⁷³ J. KARÁSEK, *Drobné příspěvky*, s. 214.

²⁷⁴ *Ibid.*, s. 215; podobné pocity zažívala ve Vídni i paní Kateřina z *Dobrého člověka*: „*[...] já jsem tu ve Vídni také již dvacet let, a když jsem zde byla den, myslila jsem, že za týden se vrátit musím, nemám-li teskností zemřít.*“ (B. NĚMCOVÁ, *Dobry člověk*, s. 242)

Vídně, ale neumí německy, a je jí k uzoufání. Seznámí se se starou babičkou z Moravy, s níž může po dlouhé době promluvit česky.

Baruška je didaktickým příběhem o poctivé dívce, která ač vidí, jak těžká je služba u pyšného panstva a kolik lidí se snaží zastříť svůj český původ (vzdálený příbuzný Slavíček se podepisuje jako Schlafitzcek), nepodlehne – s pomocí „dobrého člověka“ paní Milinské a přítelkyně Kačenky – svodům „velikého města“, za nímž čtenář může bez větších pochybností tušit Vídeň; ostatně tendence varovat před morálním úpadkem prostých děvčat z venkova, která si od své služby ve velkoměstě slibují zajištění vlastní budoucnosti, je patrná již z prvních řádek povídky: „*Bývá to obyčej v naší i mnohé jiné zemi, že z venkova, zvláště z malých městeček, posílají se děvčata sotva dospělá do velkých měst, aby zde jsouce v službě naučily se rozličným způsobům, aby nabyly zkušenosti a snad i jak se říká štěstí své zde našly. Měšťané nemají příčiny stěžovati si na tento obyčej; spíše ale mohl by sprostý otec prozřetelný a matka pečlivá, znajíc křehkosti pohlaví svého, pochybovati o tom, zdali jest prospěšné neostražitou dcerku poslati do města, kde osudy lidské velmi rozličně se splétají, kde na sprosté srdce tisícové pokušení číhá, kde život pospolitý podobá se valnému proudu, na němž člun malé osoby snadno ve víru bývá zachvácen. K takovému rozjímání ale nedospěl ještě lid venkovský a mnohý tatínek s marnou libostí mluví o známotech dcery své ve Vídni a maminka chlubí se s prstýnky a pěknými šaty a rozličnými dary mazílka svého, a jak prý již pěkně mluví po německu a po pansku se chová, když někdy přichází na svátky.*“²⁷⁵ V *Barušce* si Němcová vyzkoušela poprvé zachytit prostředí prodejných holek a kojných, které nedokázaly morálně odolat velkoměstu: „*Byla ale v domě kojná svobodná; od té hned zpočátku odchýlovalo se srdce její [tj. Baruščino]; ale měla s ní útrpnost. Brzo ale poznala, že jinak jest, nežli se byla domnívala. Zmínila se totiž jednou kuchařce o tom, ta však to hned pověděvši ostatním velký smích si učinila z toho ‚hloupého‘, jak pravila, děvčete selského, jež takovým věcem nerozumí, i doložila: ‚Co nevidíš, jak se má kojná dobře a že dostává více na měsíc za nic, nežli ty s tím sprostým panenstvím za celý rok dlouhý za pilnou práci? Té se, milá brachu, daří, že mohla už tři leta po sobě kojnou býti!‘ Od té doby měla Baruška tajnou ošklivost proti této kojné, a to tím větší, čím necudněji se tato chovala.*“²⁷⁶ Schéma jejich pádu (prostá poctivá vesničanka nemá prostředky na obživu, narazí na dohazovačku, nejprve odkládá svůj lidový kroj a oblékne se po pansku, poté ztrácí svou poctivost a žije se prodejem vlastního těla²⁷⁷) se pak epizodicky objevuje i v poslední, nejrozsáhlejší a pro náš záměr

²⁷⁵ B. NĚMCOVÁ, *Baruška*, in: Dobrý člověk, s. 61.

²⁷⁶ *Ibid.*, s. 79.

²⁷⁷ Srov. *ibid.*, s. 95.

nejpříznačnější próze z této triády, v *Dobřím člověku*.

Fabule rozvíjí milostný příběh „*velkého českého vozky*“ Jiřího Hájka, jenž dojížděl každý měsíc z Náchoda do Vídně v dobách, kdy ještě nebylo železnice (kolem roku 1838). Hájek zde pomáhal nově přichozím českým učňům a služkám, až jej osud svedl s andělsky čistou Madlenkou, která prchala z rodné vsi blízko východočeské Jaroměři před nechtěným nápadníkem. Po vídeňských peripetiích dospěje vyprávění ke šťastnému konci – Hájek se s Madlenkou ožení a oba se s Vídní navždy rozloučí návratem do rodných Čech.

Když se s ní její teta ještě před útekem dojemně loučí, nabádá zároveň Madlu, aby neopouštěla **kroj své vsi**: „,[...] *my staré zůstaly jsme věrny svému kroji, vy mladice jiný kraj jste přijaly. No, i ten vám svědčí, ale jářku, Madlo, drž se ho; říká se ovšem: jaký kraj, tak se stroj, ale to přísloví není pro nás, jen pro pány.*“²⁷⁸ Lpění na způsobu oblékání zde totiž v širší platnosti čelí ztrátě osobitosti, vyvíjí protireakci na „máselnost“ české duše a hřbetu (příslaví *Jaký kraj, tak se stroj* k adaptabilitě přímo vybízí²⁷⁹), resp. zastupuje trvání dobrých, vlasteneckých mravů a hrdého národního citu, čímž se stává nejučinnější zbraní proti přizpůsobení se velkoměstu, o němž ve vědomí jedné z postav, tedy i českého člověka obecně, panuje představa o jeho morální zkaženosti, jako o **Sodomě**.²⁸⁰ S tím souvisí i neobyčejná náročnost a riskantnost vídeňské služby: „*Můžete-li doma zůstat, zůstaňte, a nemůžete-li, tedy služte zde za menší plat a nepřejte si vídeňské služby, tam je služba těžká. – Co si ve Vídni vysloužíte, to vám draze přijde – mnohá to i životem zaplatila.*“ (s. 219) Tato stereotypizovaná představa byla živá ještě počátkem 20. století, kdy na adresu českých obětí Vídní J. Karásek poznamenal: „*Slova tato platí po dnes. S dvacetníkem v kapse a bochníkem chleba chodili hoši do Vídně na učení. Bud' tu zahynuli, nebo se z nich stali ‚Urweanři‘.*“²⁸¹ Kromě nebezpečí svedení „*zákupným dohazovačem*“ (s. 246) či dohazovačkou (s. 255-256) musejí dívky sloužit u lakotných a pomlouvačných paní – jedna je dokonce lehká (s. 248) – a jsou nuceny čelit podezřením, že svou paní okrádají. Tato podezíravost je dána praktickým naplněním přísloví, že Poturčenec horší Turka: paní totiž byla kdysi také služkou a sama kradla (s. 250-251). Stejnou bezcitností a surovostí je postižena i Madlenčina paní, která

²⁷⁸ B. NĚMCOVÁ, *Dobřý člověk*, s. 212-213; srov. např. s významem kroje pro Lužické Srby; zachování kroje z Madlenčina kraje považuje za důležité i Hájek (*ibid.*, s. 225).

²⁷⁹ *Slovník spisovného jazyka českého II. (H-L)*, Praha 1989, s. 446, přísloví vysvětluje jako „*přizpůsobuje se prostředí*“ (slovo kraj označuje i způsob odívání obecně).

²⁸⁰ *Dobřý člověk*, s. 212 (další odkazy na stránky týkající se *Dobřého člověka* přímo v textu); podobně Kateřinina služka Anča vidí Vídeň jako Sodomu, tj. místo tělesného hříchu a prostituce, kde jen málokteré děvče zůstane čisté: „*To uhlídá člověk spíše pytel blech než takové děvče, když už chce šidit, minila stará Anča. ‚A zde v té Sodomě, ty můj světe, jak se krásné děvče na ulici ukáže, už je obházi jako lvové řvoucí, kterak by je pohltit mohli!‘*“ (*ibid.*, s. 236)

²⁸¹ J. KARÁSEK, *Drobné příspěvky*, s. 215.

ovšem svou pravou tvář kryje pod slupkou vnější zbožnosti, uhlazenosti a líbeznosti. Paní Madlu tyranizuje a záměrně s ní přestala mluvit česky, aby jí mohla, když Madla hned napoprvé nepochopila německý příkaz, ponižujícím způsobem nadávat. I tato paní Madlu podezřívá ze zlodějství a v její promluvě se koncentruje despekt k českému národu: „*Neboj se, jsi Češka, před Čechem se beztoho každý hřeb třese.*“ (s. 259)

Madlenka je však předurčena vídeňským svodům odolat, tvoří přesný kontrapunkt ke zlé vídeňské paničce; třebaže sličná, roztomilá, s krásnými vlasy a hlasem, s láskou ke zpěvu a tanci, zůstává vždy následováním hodným „*prostým, nevinným, velmi dobrosrdečným a pracovitým*“ (s. 222) českým děvčetem. Oblíbí si ji i paní Katy alias Kateřina, vzor dobré české ženy ve Vídni, jejíž muž Michal je rovněž „dobrý člověk“ (Němcové ústřední axiologická kategorie), i když Němec. Podle Karáskových slov představuje typ „*vymřelé již generace Vídeňáků, kteří byli ‚gemütlich‘. Česky se ve Vídni arci nenaučili, na to neměli dosti ohebného jazyka, ale Čecha měli rádi.*“²⁸² Němcová nezapomněla do povídky zapracovat klišé, které ilustruje představu o náročnosti češtiny pro Němce, ale na druhé straně o samozřejmosti, s jakou je od českého člověka vyžadována němčina. Pan Michal na otázku, proč se ani po 15 letech s paní Kateřinou nenaučil česky, argumentoval složitostí češtiny: „*[...] eure Sproch is n'sakrische Sproch, do müsst ich mir n'extra Zunge verschoffen, um dös zu lernen!*“ (s. 239). V Kateřinině provokativní odpovědi pak cítíme didaktizující Němcovou, která se zde nepřímou dotýká dobově aktuální problematiky smíšených manželství: „*Ty bys jazyk na češtině si zlámal, a já si ho neměla zlámat na tvoji řeči? Není-li vám hanba, že žádáte, my ženské abychom se učily kvůli vám německy, když vy nechcete se učit kvůli nám česky? Neměly bychom býti takoví blázníčkové, však vy byste se naučili.*“ (s. 239-240) Podobně prostřednictvím promluvy téže postavy Němcová naráží na nedostačující počet českých svatostánků ve Vídni (veškerý spolkový život byl tehdy – vedle bálů a tanečně-recitačních večírků pro majetnější vrstvy – minimalizován výhradně na uspokojování náboženských potřeb): „*[...] to si mnoho a mnoho Čechů na to stěžuje, že neslyší slovo boží ani za rok jednou. Zde aby byly tři kostely české.*“ (s. 262) Madlu nechává navštívit kostel svatého Jana Nepomuckého v den světcova svátku, kdy se český zpěv mocně dotkne hrdinčina srdce; na stejném místě o několik dní později řekne Hájkovi své ano.

Němcová chce hlavně vychovávat, ač při zachycení hudebních produkcí a tanců na objednávku v **Prátru**, kdy si paní Kateřina nechala zahrát na přání za „půlrenčák“ (s. 276-278), anebo u epizodní postavy malé slovenské květinářky (s. 263) neopomene uplatnit ani

²⁸² *Ibid.*, s. 216.

svůj etnografický pozorovací talent. Z odnárodnování českých arbjatrů ještě neobviňuje přímo Vídeň, ale nezodpovědné rodiče, kteří své děti poslali nazdařbůh bez prostředků do světa. Doporučuje a dává příklady, jejími zbraněmi jsou bohabojnost, moudrá rozvážnost a trpělivost, ukazuje, jak se po malých krůčcích národně emancipovat, např. Hájkovými ústy nešetří chválou, ponechá-li si Čech, resp. truhlář Krček, ve Vídni své původní jméno a nepřizpůsobuje je německému pravopisu: „*Povšiml jsem si kolikráte již jeho [Krčkova] štítu a myslil jsem si, že musí být hodný člověk, poněvadž má poctivé svoje jméno po česku napsané, ne jako mnozí, kteří si je píšou po německu, že to ani Pánbůh nepřečte.*“ (s. 244-245) Pozbytí českého pravopisu vlastního jména ve prospěch německého je důležitým symptomem proměny identity češství/vídeňáctví a objevuje se v prózách s českovídeňskou tematikou hojně: Tak např. v Klostermannově románu *Za štěstím* se Eman Košata v úřadě podepisuje jako Emanuel Koschatta, národnostně uvědomělý Miloslav Hořejší má svůj protipól v tetičce Horzogschy, jejíž schizofrenní postoj k mateřskému národu je karikován i její chybnou němčinou: „*Já nechápu,‘ řekla milostpaní, ‚co vlastně chtějí? Za dob mého mládí sotva služby mluvily česky – es ist gräulich‘ – a to ‚gräulich‘ znělo ‚grailich‘.*“²⁸³ A ještě ve 20. století se i v českovídeňské publicistice objevují stále tytéž lamentace vyvolávané pozvolnou asimilací, nejčastěji u potomků českých rodičů: „*Dříve se žilo podle starého joviálního okřídleného slova Luegrova: ‚Lasst mir meine Böhm‘ in Ruah‘. ‚Neboť on věděl, že tak se nejlépe assimiluje, kdežto tlak že vzbudí vždy protitlak. Ale přece zavedl do formule měšťanské přísahu na německý ráz města, na kterou každý měsíc přísahá mnoho Růžičků, Punčochářů, Pokorných – krejčovských a obuvnických mistrů, třebaže to neumějí ani dobře vysloviti. Ale jejich synové a dcery jsou už Ruschütschka, Bundschuhharsch, Bockhorni a ztraceni pro nás, ba stávají se často nejhorsšími našimi nepřáteli. Neboť bývají odchováni německými školami, jejichž učitelé jsou vesměs radikální nacionálové.*“²⁸⁴

Ve stopách Němcové – ovšem s mnohem omezenější uměleckou invencí – se vydal autor výchovných povídek **František Pravda** (1817-1904), ale pokud jsme u *Dobrého člověka* zkonstatovali didaktismus, platí pro Pravdovy povídky *Češi ve Vídni* (kalendář *Poutník* 1871) nebo *Nepozdravím kněze* až k ilustrativnosti fabule dovedená tezovitost, zmnožená navíc autorovým silně katolicky konzervativním stanoviskem. Protagonista druhé z nich Alois Hrožek byl vychován v přesvědčení, že Vídeň a znalost němčiny učiní z prostého Čecháčka člověka velkého světa: „*Alois Hrožek slýchával od otce, že se mohl státi ve Vídni pánem a že by měl svůj dům, kdyby tam byl zůstal, a že německá řeč má přednost před českou.*

²⁸³ *Za štěstím*, s. 29.

²⁸⁴ J. K. POJEZDNÝ, *Kulturní poměry v české Vídni*, Česká osvěta 9, 1913, s. 148.

*I nechtěl se již do Čech vrátiti, udělá ve Vídni štěstí, bude pánem, bude Němcem, bude moudřejší než otec. V Čechách se jen někdy ukáže, aby ho viděli, se mu obdivovali...*²⁸⁵ Hrožka Vídeň zkazila a patří mu vypravěčův odsudek: „*Bídným, ku všemu zlému povolným se stává takový člověk, který řeč a národnost a víru svou zapře, aby se zalíbil protivníkům jejím, a hoden jest našeho opovržení.*“ V černobílém kontrastu k Hrožkovi stojí rodina Kůrkových, poněvadž i ve Vídni zůstali všichni upřímnými Čechy a horlivými katolíky.

Do svého poněkud bolestínsky líčeného života „*v úzkostech a posměchu*“, naštěstí bez patiny mravoučné tendenčnosti, dává nahlédnout dobrušský rodák **Alois Beer** (1833-1897), „*zhotovitel všech druhů soustružnických i řezbář a brejlař, též pozlatitel*“, lidový písmák a naivistický ilustrátor vlastních autobiograficko-cestopisných deníkově koncipovaných zápisků, který si vybral Vídeň přelomu čtyřicátých a padesátých let předminulého století jako cíl svého „*vandru*“ a pobýval tu dva a půl roku (1849-1852). Jeho dílo, vydané jen z menší části, stojí patrně na počátku české memoárové literatury čerpající z empirie vídeňských Čechů a právě ve vzpomínkách věnovaných vídeňské anabázi (vylíčil i své působení v Dobrušce či návštěvu Itálie) prožívá Beer hořkou deziluzi z Vídně jakožto „*kouzla zbavené idyly*“, abychom použili trefného přirovnání Christy Rothmeier.²⁸⁶

Vídeň měla pro malého Beera punc něčeho výjimečného a opojného („*Již to slovo Vídeň každého omámilo...*“) a jeho dětské nadšení vyvěrá i ze vzpomínky na příjezd příbuzných z Vídně, kde byli čerstvě oddáni: „*Já byl radostí šílen, že jsem do síně vybíhal a tam skákal, bubnoval na dveře i okno v kuchyni, až mě přišel otec okřikovati, poněvadž jsem mým lomozem rušil hovor a venku noční ticho. Odtroubili půlnoc, a my ještě svítily v šumotu slastném. A skoro jsme nespali. Já blouznil povídáním o Vídni, o císaři a jeho hradě atd., o vojsku a železnici: mně to bylo bájí, hádankou! [...] Sestra neměla mnou se dozvědět, aby překvapená byla, ale na mně poznala, pak radosti plná, že má Vídeňku (rozenou v Praze i vychovanou) za svoji švagrovu již zde, taktéž i Dintera. Nám nechutnalo ani jísti radostným rozechvěním. První den jsem je doprovodil k sestře; lidé všude vykukovali neb vybíhali obdivovati „manžele z Vídně“.* [...] *Všechno bylo krásné a nejnovější a – z Vídně!*“²⁸⁷ Ovšem skutečnost byla úplně opačná, protože kdyby býval zůstal tehdy šestnáctiletý, zčásti osiřelý hoch v dílně soustružníka z Gaunersdorfu nedaleko Vídně, který mu nabízel poctivé místo,

²⁸⁵ F. PRAVDA, *Nepozdravím kněze*, in: TÝŽ, *Sebrané povídky pro lid 10*, Praha 1890, s. 254.

²⁸⁶ A. BEER, *Lituji, že nejsem básník...*, vybral a připravil K. Michl a R. Skřeček, Praha 1970; srov. zvláště kapitulu *Na vandru do Vídně*, s. 73-114. Ukázky z celkem 65 sešitů Beerových poznámek, náčrtů a kreseb vyšly poprvé v roce 1936 pod názvem *Nevděk*; posléze vyšla jmenovaná edice *Lituji, že nejsem básník...*, pak jako v pořadí třetí výbor *Na vandru* (1973) a výbor čtvrtý, poslední, *Památosti mého podomování* (1978). – Srov. též CH. ROTMEIER, *Die entzauberte Idylle* [Wien als Magnet?], s. 265-266; TÝŽ, *Die entzauberte Idylle* [antologie], s. 127-161.

²⁸⁷ A. BEER, *Lituji, že nejsem básník...*, s. 96, 64-65.

nebyl by našel ve Vídni rozčarování a poznání, že není všechno zlato, co se třpytí: „*Já bych býval ctěn a dobře placen a nebyl bych okraden, také v slušnosti netrpěl, jako se mi ve Vídni dařilo.*“²⁸⁸

Odchod do Vídně na vyučenou („na vandr“) patřil v 19. století k běžným způsobům, jak se vyučit řemeslu, avšak valná část českých učňů se zde odnárodnila, a právě vůči těmto „odpadlíkům“ staví Beer do protikladu národně uvědomělý vesnický lid: „*Někde se [vesničané] přece učili řemeslu, ale ,rok za rok! (učili se bezplatně, ale až pět až sedm roků). Nejvíce se zaváděli do Vídně dohazovačem, an je soustředil někde, pak s nimi táhl do Vídně, kde si jich nutně s dostatkem využitkovali. Kterí tam přestáli, stavši se zručnými, ale v náboženství zpustými Vídeňáky. – Vesničané zachovali národní způsoby a řeč, a vzdor svému opovržení vyšli z nich velikáni. Mnozí si také jmění zachovali. Ve městech byla řemesla, obchody, živo, veselo, jsouci většinou cizáci, tím opovrhovali národností, opičili se po jiných národech, činech, jen hrdost, uličnictví se rozmáhaly, které až posud činem oblíbeným panují a většina lidí jako slepí jim pokulhávají!*“²⁸⁹

Memoáry podnikavého tovaryše a cestovatele s vynikající zeměpisnou orientací působí díky své subjektivitě a nefabulovanosti mnohem přirozeněji, věrojatněji než obdobně zpracovaná témata v dílech profesionálních spisovatelů: **zdánlivě neustávající proudění nově příchozích**, jejich **dezorientovanost** v ulicích **nepřátelského velkoměsta**, jež ve svých budoucích obětech vyvolává skličující pocit ztracenosti, vykořeněnosti a opuštěnosti a které zároveň dává najevo své opovržení vůči „*přihlouplým a omezeným Pémákům*“. Češi jsou častováni i dalšími **pejorativními názvy**: označení „*Bém*“ (Böhme), „*die Saubüttelböhm*“ (svinský služební Češi), „*der böhmische Zirkel*“ (český „kroužek“),²⁹⁰ „*das böhmische Gesindel*“ (český ksindl) Beer sice cituje podle vlastních zkušeností z bavorského Reichenhallu, dodává ještě všeobecné klasifikační pravidlo, že „*lid ošoupaný, jinou řečí hovořící jsou Češi a cikáni*“,²⁹¹ avšak nutno dodat, že těchto „přiléhavých“ pojmenování se Čechům dostávalo i ve Vídni. O xenofobní vulgaritě Vídeňanů najdeme četné doklady i u Němcové – „*tupá lebka česká*“ (*Dobry člověk*, s. 260), u Klostermanna – „*a Herd' Böhm*“

²⁸⁸ *Ibid.*, s. 96.

²⁸⁹ *Ibid.*, s. 220.

²⁹⁰ Není kroužek jako kroužek; Machar udává vysvětlení tohoto výhradně vídeňského termínu, který odkazuje k představě Vídeňanů o Česích jakožto zlodějích: Když pan Peinkofer z vídeňské „Bodenkreditky“, kde byl Machar zaměstnán, položil otázku, zda zná „český cirkl“, musel náš básník odvětit, že nikoli, ale od barona Schlossera se dozvěděl, že „*český cirkl*“ znamená *pro Vídeňáka jistotu vlastnost našeho prý národa. Prý tohle – zahrabuje stočenou dlaní polooblouk ve vzduchu*“. Macharovi se po této explikaci nahrnula krev do hlavy a svému posměvačnému kolegovi pravil: „*Pane, nerozuměl jsem, co míníte – jinak byste byl dostal na místě, co vám tuto slavnostně slibuji: povíte-li v mé přítomnosti ještě jedno takové slovo, dostanete pár pohlavků.*“ (J. S. MACHAR, *Třicet roků*, Praha 1919, s. 66)

²⁹¹ A. BEER, *Lituji, že nejsem básník...*, s. 158-160.

(stádo Čechů; *Za štěstím*, s. 5), „*starý český pes*“ (s. 9), „*Sakraments Pemak*“ (s. 22), „*Wenzelsläuse*“ (vši českých Venců; s. 50), „*Wenzelssohn*“ (Venclíček; s. 195); u Machara – „*inferiorní čeládka*“, „*Lokaienvolk*“ (lokajský národ), „*Bedienter-Gesellschaft*“ (společnost sluhů; všechny citáty: *Třicet let*, s. 161), „*Ksindl*“, „*czechische Pakasch*“ (obojí *Vídeňské profily*, Praha 1919, s. 86), u Antonína Macháta – „*žebrácká pakáž česká*“, „*pémáčtí velezrádci*“ (obojí *Česká Vídeň. Věnováno příznivcům Českého srdce vídeňského*, Vídeň 1918, s. 3) nebo u Jaromíra Doležala-Pojezdného – „*Pfui, pfui, potwora Tschech!*“ (J. K. POJEZDNÝ, *Kulturní poměry v české Vídni*, Česká osvěta 9, 1913, s. 147).

Kýžené **uvolnění** českovídeňské menšiny přinesl pád Bachova absolutismu a s ním i **obnovení ústavních poměrů v roce 1860**, jež se projevovalo především zakládáním nových kulturně zájmových spolků: první vznikl *Zpěvácký spolek slovanský* (1862), pak následovala řada dalších: *Pokrok* (1863), *Slovanská beseda*, *Lumír*, *Slavoj*, *Jednota sv. Metoděje* (všechny 1865), *Akademický spolek* (1868), *Záboj* (1869) aj. I do českého periodického tisku se znovu začala dostávat na přetřes českovídeňská školská otázka.²⁹² Ještě během roku 1860 vychází v *Poslu z Prahy* článek o těžkém postavení českých učedníků ve Vídni,²⁹³ ovšem konzervativně orientované inteligenci a kléru tane na mysli spíše vštěpování křesťanskoetického kodexu formou česky sloužených bohoslužeb než vlastní boj o školu. Tento „nezájem“ o školu ve vlastním smyslu slova lze u majetnějších českovídeňských špiček vysvětlit faktem, že se jim zdál moderní požadavek národních škol, jež v té době ještě nebyly samozřejmostí ani v českých zemích, pro Vídeň předčasný, navíc nápadně souzněl s nedávno umlčeným Havlíčkovým radikalismem. Vedoucí slovo v otázce školství získal *Českoslovanský dělnický spolek* (1868) a jeho tiskový orgán *Vídeňský věstník*,²⁹⁴ který otiskl Tkadlečkův veršovaný *Proslov, přednesený při zahájení českých představení v Harmonině divadlu ve prospěch zařízení řemeslnické školy pro Čechy ve Vídni*, jenž stojí na počátku agitační poezie odrážející českovídeňskou situaci své doby:

„...Nás tu tolik, a přec jenom málo, / rozpuštěná sůl jsme ve vodě,
nemáme, kde by se pevně stálo, / krystalu, kde místa k zárodě;
Škol nám schází a tím všecko, / Kde pěstovat možno český cit?

²⁹² Boj o českou vídeňskou školu přehledně zachycuje stať J. HEYERA *Školská otázka českovídeňská před rokem 1870*, in: *Šedesát let školského spolku „Komenský“ ve Vídni*, s. 21-30.

²⁹³ V. BĚLÁK – FR. ŠIMÁČEK, *Čeští tovaryši a učedníci ve Vídni. Dva obrázky ze života*, *Posel z Prahy* 4, 1860, s. 47-50, 102-104.

²⁹⁴ Vyšlo jen několik čísel v létě 1868, jeho redaktorem byl K. J. MÜLLER.

*Kde vzdělávat má se české děcko, / Kde růsti český blahobyť?*²⁹⁵

Zvláštní zásluhy patří rovněž P. Bílkovi, J. Horovi (oba zosnovali sbírku na českou školu pro řemeslníky, jež připravila půdu pro menšinové školy Komenského) a F. B. Ševčíkovi-Jedovnickému, který dal svým článkem v *Poslu z Prahy*²⁹⁶ přímý impuls ke sbírkám na vůbec první školu svého druhu nejen ve Vídni. Společnými silami se v roce 1872 ustavil dodnes existující celomenšinový školský spolek *Komenský*.

Ruch nově nabyté parlamentní svobody se v české literární Vídni projevil vznikem několika **almanachů**, z nichž mnohé byly sice koncipovány jako ročenky, ale při pokusech o druhé číslo je úřady zakazovaly nebo se nedařilo sehnat dostatek financí na vydávání. Vycházely v tomto sledu:

1. *Das Kaiser-Album Viribus unitis* (1858)

Není přímo českovídeňským almanachem, ale oficiálním „památníkem“ k desátému výročí usednutí Františka Josefa I. na trůn a námi vymezenou periodu poněkud předchází; vydali jej mechitaristé, jejichž kongregaci založil v Cařihradě roku 1701 arménský filolog Mechitar Sebastatsi (1676-1749) k povznesení věd a osvěty mezi Armény; kongregace působí od roku 1811 i ve Vídni, kde založila klášter a význačnou tiskárnu s množstvím slavik.²⁹⁷

Sborník je průřezem básnické tvorby všech jazyků celé monarchie: největší díl exkluzivně vypravené publikace připadá na příspěvky v němčině, najdeme zde však i poezii latinskou, italskou, rumunskou, novoarménskou i staroarménskou, maďarskou, hebrejskou a přirozeně i verše v jazycích slovanských – polském (W. z Baworowa, M. Bołoz Antoniewicz, X. Konstanty Maniewski), slovinském, chorvatském, srbském, slovenském (v obsahu je ovšem báseň Jana Mallého nadepsána *Gedichte in böhmischer Sprache, Slovakische Mundart*) a přirozeně českém. Svůj loajální postoj vůči rakouské říši vyjádřili Bedřich Peška (*Císaři*), Karel Jaromír Erben (*Ohlas psalmu XLV*),²⁹⁸ V. Jaromír Pícek (*Císařovně*), Josef Wenzig (německá báseň *Huldigung dem Kaiser und der Kaiserin*), Vincenc Furch (*Hlas pěvce moravského*), Josef Fischer (*Ohlas Slezska*), Slovák Martin Čulen (*Plesání Slovákův*) a Jan Soukup veršovanou manifestací sourozenství Slovanstva s habsburským domem *Viribus unitis*, v níž je císař přirovnán ke knížeti Svatoplukovi:

„Nuže k předu Slávy potomkové,

²⁹⁵ Cit. dle J. HEYER, *Školská otázka českovídeňská před rokem 1870*, s. 27.

²⁹⁶ *Posel z Prahy* 14, 1870, 26. 4., 28. 4.

²⁹⁷ Vynikající katalog jejich slovanských tisků pořídil G. Wytrzens, srov. pozn. 236.

²⁹⁸ Srov. pasus o Erbenovi v kapitole 2. 1. 3. VÍDEŇ ČECHOSLOVANSKÁ. VÝZNAM VÍDNĚ PRO MEZISLOVANSKOU KULTURNÍ VÝMĚNU; o almanachu viz blíže J. KARÁSEK, *K. J. Erben. (Účast jeho při Truskově „Oesterr. Frühlings-Album“ 1854, „Kaiseralbum – Viribus unitis“ 1858 a podobné almanachy v české literatuře let padesátých.)*, *Osvěta* 46, 1916, s. 284-295.

V heslu mladistvého Císaře

Ctěme Svatopluka vladaře,

Jenom Jím nám zkvétou ráje nové.“

2. *Dunaj* (1861), 2. vydání s titulem *Nezabudky vídeňské* (1864)

Almanach uspořádali František Jaroslav Kubíček, Jan Ladislav Pešek a František Josef Studnička, jeho vydavatelem byl akademický spolek *Morava*, který svým založením v roce 1859 patří vůbec k nejstarším českovídeňským sdružením. O spolku *Morava*, v němž dozrávaly a intelektuálně rostly takové osobnosti jako dialektolog F. Bartoš, medik V. Absolon, básník A. Balcárek, filolog V. Prasek aj., jsme zpraveni díky torzu písemností, zachovaném v archivu pražského spolku českých vysokoškoláků *Blaník* (založeného roku 1861).²⁹⁹ Účel obou spolků byl „*vlastenecký, vzdělávací a společenský*“, jejich cílem bylo pěstovat slovanskou vzájemnost, tj. v součinnosti s jihoslovanskými spolky utvořit spolek „slovanský“. Spolkových schůzek se účastnili i čeští poslanci a ostatní vídeňští Slované, každoročně byl pořádán výlet do vídeňského okolí, hodně se zpívalo a někteří členové sdružení psali rukopisný časopis *Kvasnice* (patrně „vycházel“ od roku 1861, 1864 se změnil v časopis čistě humoristický³⁰⁰): „*V dopise ze dne 12. května 1864 jest nazván spolkový list ‚Kvasnice‘ ‚palladiem spolku našeho‘. Do nich členové ‚Moravy‘, z nichž později ne jeden vynikl, ukládali své první práce; ‚Kvasnice‘ byly kolébkou vídeňského almanahu ‚Dunaje‘ a časopisu ‚Lípy moravské‘, do nich byly poprvé vepsány práce, jež pak bývaly otiskovány v moravských a českých časopisech. Jinak se z celého časopisu nezachovalo nic – alespoň dosud jsou neznámy. Proto mají sdělení v dopisech ‚Blaníku‘ zvýšenou cenu.*“³⁰¹

V dopise *Moravy* spolku *Blaník* z 1. ledna 1865 se píše o plánu, že by se ke spolku přidali i slovenští studenti, čímž by byla upevněna „moravsko-slovenská“ vzájemnost: „*Tím by se stalo, že by ‚Morava‘ zmohútněla, že by se v nás utvrdilo vědomí všeslovanské a že by – co nelze dosti oceniti – učiněn byl první krok k tomu účelu, aby stateční Slováci aspoň k Moravanům a Moravané k Slovákům přilnuli. K čemu by nás také vedlo to věčné odtrhování se sbratřených národů? Moravan si váží Slováků právě tak jako Čecha a je odhodlán ruku mu podati, byť by i řeč svou zdokonaliti musil tou měrou, že by byla Slovákům srozumitelnější. Uhlídáme, co nám budoucnost přinese.*“³⁰² Jak víme z historie velmi krátkého trvání

²⁹⁹ M. HÝSEK, *Paběrky z dějin moravského písemnictví. 2. O vídeňské ‚Moravě‘*, Časopis Vlasteneckého musejního spolku v Olomouci 29, Olomouc 1912, č. 114, červen, s. 55-58.

³⁰⁰ To by vcelku odpovídalo i mé hypotéze, že *Kvasnice* musely být svým obsahem blízké humoristickým a satirickým vydavatelským podnikům Josefa Burgersteina a nejlépe je jejich duch zachycen v Burgersteinem „sebraných“ *Žertovných výpiskách z tobolek starých studentů* (o Burgersteinově činnosti viz výše).

³⁰¹ M. HÝSEK, *cit. d.*, s. 57.

³⁰² *Ibid.*

olomoucké *Lípy moravské* (její jediný svazek byl vydán v roce 1863), jež byla výrazem těchto snah, přinesla odmítnutí jazykové intervence ve smyslu sblížení češtiny se slovenštinou.

Jiný předobraz almanachu *Dunaj* lze spatřovat v olomouckém týdeníku *Hvězda, listu zábavném a poučném pro lid a mládež dospělejší*.³⁰³ M. Hýsek literární zázemí revue *Hvězda* v souvislosti s pobyty jejích přispěvatelů ve Vídni označuje za podhoubí, z něhož vznikala národně uvědomělá Morava, přičemž právě Vídni zde náleží rozhodující postavení: „*Jinak [rozuměj: než v Praze] bylo ve Vídni, jež jest vlastní kolébkou literárních názorů mladé Moravy. Necítily se tam doma. ,Videň sama zůstane nám povždy macochou [sic!] a my se budeme ve Vídni věčně za cizince považovati, pravil J. D.(vořák), jeden z generace (Hvězda V, 398), a jeho slova již dříve i později se vyskytují v četných variacích. Ale lákal tam právě Moravany Šembera, jenž se stále staral o život na Moravě a byl rádcem i povzbuzovatelem studentstva. V několika ve Vídni usazených Moravanech nalézali nejen oni, ale každý český člověk, vřelé příznivce, kteří měli otevřenou ruku i pro všechny národní podniky moravské: tak advokát Jan Dvořáček [...] byl střediskem vídeňského života slovanského, znal téměř všechny slovanské země z autopsie, býval přítelem Kynského, Trnky a Ziaka, účastnil se slovanského sjezdu a byl již r. 1848 volen za poslance v Čechách a r. 1861 znovu na Moravě...*“³⁰⁴

Kromě několika přispěvatelů z Čech (Kubíčkoví spoluredaktoři, Flandera, Pechánek, Podhájský) v *Dunaji* publikovali i známí českovídeňští literáti H. Jireček, V. Furch a J. Burgerstein. Almanach je uveden krátkou, patetickou předmlouvou³⁰⁵ (pravděpodobně Kubíčkovou), v níž jsou na pozadí dobového optimismu z obnovené ústavnosti představeni přispěvatelé, přičemž je důraz kladen na mladou, ve sborníku debutující generaci: „*Veliké hnutí panuje nyní v národním životě po všech vlastech českých a jeví se obzvláště na poli literárním. Ze staroslavné královské Prahy, ohniska každého čelnějšího podniknutí u nás, šíří se na vše strany; odtamtud vycházejí mocné vlny národního proudění, tam opět splývají, na nejdalších březích hlučně se odrazivše. Kus takového pobřeží činí též Vídeň.*

Ve všech vrstvách zdejšího společenského světa jsou jak známo nad jiné četní Čechoslované; veliká část jich dobývá si hmotnou práci, čeho k živobytí potřeba, kdežto ostatní ducha svého síly v nejrozmanitějších oborech lidské činnosti zaměstnávají. Mezi

³⁰³ List vycházel v letech 1859-1864 pod redakcí Václava Žirovnického a A. Halousky; přispívali sem z valné části žáci olomouckého gymnaziálního profesora Vaňka, kteří odcházeli podle staré tradice převážně na vídeňskou univerzitu, od šedesátých let pak nabyt moravský studentský ruch v Praze převahy nad Vídni.

³⁰⁴ Dále ještě jmenuje pedagoga Petra Bílku a profesora reálky a docenta polytechniky Fr. Bedřicha Ševčíka (Jedovnického); M. HÝSEK, *Literární Morava v letech 1849-1885*, Moravská Ostrava 1911, s. 125.

³⁰⁵ Je datována ve Vídni 1. května 1861 a podepsána „*Pořadatelé*“; zabírá první dvě strany sborníku, bez paginace.

těmito jest nemalý počet takových, kteří na poli literárním svými plody všeobecně jsou známi, nemalý však také počet jiných, kteří pracující též na národu roli dědičné dosud se svými plody u veřejnost nevystoupili. K oněm každý hned v duchu přičte našeho slavného Šemberu, výtečného Rybičku, neunavené Jirečky, jemného Furcha, Burgeršteina a t. d., k těmto pak vším právem počítati sluší mnohé studující, kteří nejvíce básnictvím a belletristikou se zanášejíce, do veřejnosti jen s nějakým dopisem neb pojednáním do časopisu se odvažují. **Těmto mladším spisovatelům měla tedy býti poskytnuta příležitost, by tím neb oním plodem literárním před větší obecnost vystoupili a veřejného úsudku o svých pracech uslyšeli;** známé pak síly literární obohatili [sic!] almanah tento, ochotně berouce podílu v jeho sestavení a uveřejnění; **kterýž vůbec jest k tomu určen, by svědectví vydal o zdejších hnutí národním a o tom, jak čilejší život ve vlasti naší také zde účinkuje** [obé zdūr. M. Č.]. “ Na závěr doufá, že napřesrok vyjde druhý ročník, avšak zůstalo jen u jednorázového vydání, patrně z finančních důvodů.

Vyjma zmíněné básněmi přispěli Vratislav Kazimír Šembera (viz dále), Sl[avomír] P[ustinský] (pseudonym Alexandra Balcárka), František Brzobohatý, Jindřich Dvořák, A. Flandera, Miloslav J. Los, František J. Pechánek, Jan Ladislav Pešek a Vlastimil Venkryl (pseudonym Františka Vinklera). Většina těchto příspěvků je nesena vlastenecko-slovanským patosem, vedle básní „puklého srdéčka“ se objevuje i několik čísel milostné lyriky, v nichž je čitelná nápodoba folklóru v intencích prstonárodní ohlasové školy. Bohatěji byla zastoupena drobná próza – svými povídkami mimo Kubička almanach podpořili J. Dvořák (*Milostný kvodlibet*), J. L. Pešek (*Anežka*), V. Podhájský (humoreska *Jeptiška*), F. Prokop (humoreska *Bliženci*), K. P. Smrt („novela“ *Opuštěný a jeho schovanka*) a Hedviga Volfová („novela“ *Sestra*); třemi články se pak prezentuje literatura naučná, a sice úvahou o významu rostlinstva pro člověka od F. J. Studničky, historickým pojednáním *Válečníci čeští v XV. stol. v Rakousích* od H. Jirečka a závěrečným zevrubným anonymním životopisem A. V. Šembery (materiál k životopisu poskytl jeho syn), rádce a patrona českých studentů ve Vídni, jemuž byl památník neoficiálně dedikován (byl uveden jeho podobiznou). Almanachu si povšimla i česká kritika a věnovala mu rozsáhlou recenzi.³⁰⁶ Její autor chce naznačit cestu, jak by mělo vypadat české básnictví, aniž by jen imitovalo cizí vzory. Současnost hodnotí jako období, kdy se daří spíše žurnalistice, zvláště politickým úvahám, proto „ztratila krásná, umělecká literatura přemnoho pěstitelů svých“. Ač *Dunaj* žádných vynikajících literárních děl nepřinesl, dnešní literární historie oceňuje almanach především jako signál nástupu mladé

³⁰⁶ S., *Úsudek o Vídenském almanahu Dunaji*, Hvězda 3, Olomouc 1861, s. 289-290, 304-306, 326, 340-342. Za obstarání kopie srdečně děkuji A. HEJMOVSKÉMU z Vědecké knihovny v Olomouci.

literární Moravy, jejímiž předními reprezentanty na počátku šedesátých let vedle F. J. Kubíčka (viz dále) byli básník „zhynulé naděje“ **Alexandr Balcárek** (1840-1862) a humorista a propagátor těsnopisu **František Brzobohatý** (1838-1914), a jako plod moravských „mladých“ vítal první ročník i recenzent olomoucké *Hvězdy*: „*Tím více nás tedy překvapilo náhlé objevení se almanahu českého ve Vídni, odkudž prazřídka k nám zavítala nějaká literární novinka a překvapilo nás z té příčiny, že jsme spatřili na dvacet nových, mladých a nadějných dělníků v literatuře naší, jimž toliko přejeme, aby cvičili dále síly své v práci neochabující a co nová generace starší důstojně nahražující.*“³⁰⁷

3. *Almanah* [sic!] na oslavu sedmdesátých narozenin Al. Vojt. Šembery (1877)

Akademický spolek ve Vídni, nakladatel almanachu, stál i u zrodu rukopisného časopisu *Lipa* (redaktor V. Zelený), přejmenovaného později na *Zábavu* a roku 1878 *Akademické listy*. Poezií přispěli Josef Lux, Emanuel Miřiovský, Josef Říha, Eduard Parma, Tomáš Hořava, H. Landšteinský, V. Hermanský a H. Bertál, odbornými články Jan Urban Jarník, tehdejší Tomáš Vlastimil Masaryk, Ludvík Havlíček a Jakub Všečetka, jehož oslavencův autorizovaný životopis je nejcennějším příspěvkem sborníku.³⁰⁸

4. *Славянскій альманах* – *Slovanský almanah* [sic!] (1879)

Iniciátorem této básnické slovanské ročenky byl národněosvobozenec boj balkánských Slovanů (účast odmítli jen Poláci, chyběli Lužičtí Srbové) za hlavní redakce Slovince Radivoje Poznika, český oddíl redigoval **Josef Penížek** (1858-1932) a jeho spolužák na vídeňské slavistice **Jan Máchal** (1855-1939). Každá národní část byla uvedena krátkou předmluvou – redaktoři chtěli podat ukázky z tvorby všech slovanských národů, aby přispěli k utužení „*duševní jednoty a vzájemnosti slovanské*“; z českých prací zaujme jinotajná, Jihoslovanům věnovaná báseň *Svobodě* od Elišky Krásnohorské; česká kritika hodnotila tento počín velmi kladně.³⁰⁹

Již příští rok cenzura vydání almanachu zakázala, ačkoli v českém tisku byl o antologii velký zájem a její vydání se s netrpělivostí očekávalo.³¹⁰ Ke spolupráci byli získáni i Poláci a Lužičtí Srbové; celou záležitost o cenzurním zásahu státního návladního Lamezana osvětlil

³⁰⁷ *Ibid.*, s. 289.

³⁰⁸ Srov. F. CHALUPA, *Alois Vojtěch Šembera. Almanach vídeňské mládeže k 70. narozeninám Šembery*, Ruch 4, 1882, č. 9, s. 141, 25. 3.; [an.] [= J. KARÁSEK], *Šemberův almanach. Příspěvek ke kulturnímu životu Čechů vídeňských*, Vídeňský deník 1, Vídeň 1907, č. 94, s. 1-3, 13. 6.

³⁰⁹ Reakce na 1. ročník v českém tisku: P. SOBOTKA, *Osvěta* 9, 1879, s. 430; J. HRUBÝ, *Národní listy* 19, 1879, č. 135, s. 1-2, 7. 6.; B. ČERMÁK, *Česká včela* 4, 1879, č. 7, s. 111; J. VEČEŘA, *Koleda* 4, 1879, č. 13, s. 207-208; anonymní ref. *Květy* 1, 1879, č. 4, s. 107; *Pokrok* 11, 1879, č. 87, s. 2-3, 11. 4.

³¹⁰ Ke spolupráci na 2. ročníku nejprve vyzvali Máchal s Penížkem a Poznikem: *Česká včela* 4, 1879, č. 13, s. 208, 10. 7.; pak se objevily anonymní zprávy o připravovaném 2. ročníku: *Národní listy* 19, 1879, č. 168, s. 3, 16. 7.; č. 291, s. 3, 6. 12.; *Koleda* 5, 1880, č. 19, s. 304, 1. 7.; nakonec byla oznámena konfiskace celého ročníku, *Národní listy* 20, 1880, č. 157, s. 2, 1. 7.

Jan Máchal. Ke konci června roku 1880 v místnostech Českého akademického spolku ve Vídni konal redakční komitét *Slovanského almanahu* důvěrnou schůzi, netrpělivě a s napětím očekáváje, jakou zprávu přinese jeho vydavatel R. Poznik od doktora Lenocha, který byl vyslán k státnímu návladnímu Lamezanovi vyzvědět, proč byl právě vytištěný sborník konfiskován. Zpráva, kterou konečně Poznik přinesl, byla překvapující: prý pro údajnou urážku císaře v článku o politicko-sociálních dumkách v nových písních ukrajinského lidu od M. Drahomanova, jež všechny redaktory ohrožovala jako spoluviníky soudem. Z Lamezanovy zmínky o „panslavistických rejdech“ bylo jasné, že rekrutské ukrajinské písně jsou vlastně jen záminkou konfiskace a že hlavní příčinou je snaha potlačit vydání publikace jakožto projevu solidárnosti slovanské mládeže akademické ve Vídni: „*Der Almanah musz auslüften!*“ byla vlastní slova Lamezanova. Více než narážky na císaře v rekrutských písních *zarážela asi censora slova předmluvy: ‚Nejvroucnější jsouce vedeni touhou, bychom, pokud na nás jest, přispěli k duševnímu sblížení a jednotě Slovanů, přejeme si, by tento knihy naší ročník druhý, jež čtenářstvu odevzdáváme, tlumočnickem byl našich snah a budil vědomí literární vzájemnosti u všech Slovanův.‘*

Nebylo nám, zejména těm, kteří se chystali do státní služby, dvakrát příjemné, že máme býti vyšetřováni ve věci tak choulostivé jako uražení veličenstva, nicméně nesli jsme to klidně, odhodláni jsouce jinak upravití svůj osud. Se strany úřední skutečně se vyšetřovalo, pokud citáty písní v závadném článku Drahomanově jsou z knih tištěných a dovolených, a správa universitní knihovny vídeňské byla požádána, aby to zjistila; zvláštní náhodou svěřen referát o věci mému dobrému příteli dru F., který věda, že se zabývám studiiemi národní poesie slovanské, žádal mne o informace. Nebylo nesnadno dokázati, že inkriminované verše byly už dávno tiskem vydány. Nicméně byla konfiskace almanahu potvrzena, však hrozba redaktorům se nesplnila – k podání žaloby na redaktory státní návladnictví přece se neodvážilo [...] Část ruskou redigoval tehdy Grigorij Kupčanko a Vladimir Dudykevič, maloruskou Jevgenij Ozarkevič a Jaroslav Okunevskyj, polskou Grzegorz Smólski, lužickosrbskou Michal Hórnik, českou Penížek a já, slovenskou Jozef Burjan a Alexandr Pavlík, slovinskou Danilo Majarón a Radoslav Pukl, chorvatskou Dragutin Neuman a Jakov Pliverič, srbskou Paja Marković a Todor Stefanović Vilovski³¹¹ a bulharskou Fiko Fikov a

³¹¹ Srbský politik T. S. Vilovski ve svých vzpomínkách jako o příčině konfiskace píše o údajném článku jistého Hamhodery, v němž byla glorifikována „*revoluční činnost ruských nihilistů*“, schvalujících atentáty na ruského cara. Sám však tento příspěvek neviděl, a proto jeho existenci nepovažuje za potvrzenou. Srbskou účast na almanachu ocenil jako přínosnou: „*Но при свем том, нисмо имали да се кајемо, што смо били учесници у овом раду, јер смо се њиме ближе упознали са својим словенским друговима и јер смо отада у њиховом колу заузимали угледно место. Узајамност између словенских ђака гајена је од то доба још у већој мери [...].*“ T. S. ВИЛОВСКИ, *Светли и тамни дани у очи мога ступања у српску државну службу. Из мојих*

Genko Šoljekov.³¹² V almanachu tehdy byly zastoupeny všechny literatury slovanské ukázkami veršovanými nebo prózou. Touto úplností lišil se druhý ročník od prvního, v němž scházel oddíl polský a lužickosrbský. Do českého oddílu přispěli tehdy básněmi L. Arietto, P. Drahorád-Hradištský, Irma Geisslová, Jan Herben (*Pro pravdu boží*), Adolf Heyduk (*Mater benedicens – Cestou – V šumavském pralese*), Jan Hudec, K. Hupner, Eliška Krásnohorská (*Otčině české*), Rudolf Pokorný (*Tatranské zvuky*), František Táborský (*Jitro*), Ladislav Tesař a Josef Voráček; článek ze slovanského bájesloví *O vilách u Čechoslovenů* zařadil Jan Máchal. Obsah i v ostatních oddílech byl zcela literární beze všeho politického zabarvení, avšak i přesto bylo redaktorům zcela nesmyslně vyhrožováno kriminálem.

Slovanské vědomí probudil u Máchala již na táborském gymnáziu jeho ředitel V. Křížek a Máchalovo slovanské směřování bylo dále rozvíjeno ve Vídni, kde se stal Šemberovým a Miklošičovým žákem a ocitl se v bezprostřední blízkosti dalšího slovanského studentstva. Právě svým spoluredaktorstvím na druhém ročníku almanachu si značně zkomplikoval svou vědeckou kariéru. Na základě tohoto „vroubku“ byl jeho vědecký růst značně zpomalen – titul mimořádného profesora sice získal již roku 1901, avšak kvůli výše zmíněnému „deliktu“ byl úředně potvrzen až o sedm let později a řádným profesorem se Máchal nakonec stal až ve svých 56 letech v roce 1911.

Je velmi pravděpodobné, že několik zabavených exemplářů se přece jen zachovalo, Josef Páta měl k dispozici alespoň jeden výtisk při psaní článku o sorabistické části tohoto literárního podniku;³¹³ jistou naději poskytuje i obsáhlý, doposud nezpracovaný Máchalův fond v LA PNP.

5. *Památník vydaný r. 1888 o jubilejní slavnosti ochotnického spolku „Pokroku“ ve Vídni* (1888) – viz kapitolu 2. 2. VÍDEŇ LITERÁRNÍ. K VYMEZENÍ POJMU ČESKOVÍDEŇSKÉ LITERATURY

6. *Jan Kollár 1793-1852* (1893) – viz kapitolu 2. 1. 3. VÍDEŇ ČECHOSLOVANSKÁ. VÝZNAM VÍDNĚ PRO MEZISLOVANSKOU KULTURNÍ VÝMĚNU

7. *Sborník Čechů dolnorakouských* (1895) – viz kapitolu 2. 2. VÍDEŇ LITERÁRNÍ. K VYMEZENÍ POJMU ČESKOVÍDEŇSKÉ LITERATURY

8. *Almanach Akademického spolku ve Vídni 1868-1908* (1909)

успомена, Бранково коло 15, Сремски Карловци 1909, № 7, с. 109, 12. (25.) 2.

³¹² J. MÁCHAL, *Konfiskovaný „Slovanský almanach“ vídeňský z r. 1880 (Věnováno Jos. Penížkovi)*, Národní listy 63, 1923, č. 2, s. 2, 3. 1. Jediným potrestaným byl redaktor Pozník, přeložili jej z Vídně do Vídeňského Nového Města.

³¹³ Srov. J. PÁTA, *Lužickosrbská účast při vídeňském Slovanském almanahu roku 1880*, in: A. FRINTA – F. TICHÝ (edd.), *Slovanský přehled 1914-1924*, Praha 1925, s. 182-192.

Byl vydán jako jubilejní sborník ke 40. výročí založení spolku; obsahuje memoárové i odborné stati jeho členů, doprovázené i několika básněmi, např. moravského, německy publikujícího básníka Huga Sonnenscheina alis Sonky (1890-1953), který zemřel jako politický vězeň v Leopoldově.³¹⁴ Cenný je přehled spolkových dějin z pera J. K. Pojezdného.³¹⁵

9. *Masarykův almanach* (1925)

Sborník článků k 75. narozeninám prvního československého prezidenta a současně „*k uctění padesátého výročí onoho dne, kdy se stal starostou Akademického spolku Vlastimil Tomáš Masaryk*“, vydal pod redakcí V. C. Altmanna, J. Doležala, A. Hořejšího a J. Seemanna rovněž *Akademický spolek*.

Českovídeňský literární život se však neomezil pouze na stránky menšinových periodik a společných almanachů. Do jeho vývoje výrazně zasáhl syn profesora Aloise Vojtěcha Šembery **Vratislav Kazimír Šembera** (1844-1891), záhadná a kontroverzní osobnost naší literární historie. Do Vídně přišel jako šestiletý, první verše publikoval v sedmnácti, jako ani ne dvacetiletý mladík hodlal spolu s Františkem Zákrejsem a Františkem Antonínem Horou ve Vídni založit český literární časopis *Slovo*,³¹⁶ obhajoval češství před rakouskými úřady a pro své vlastenectví byl dokonce dva měsíce vězněn, později skončil jako obávaný německý publicista Schembera, který se až s nenávisťou zarputilostí stavěl proti veškerým emancipačním snahám českého národa.

Vystudoval práva, ale soukromně se zabýval i filozofií, estetikou a přírodovědou, ovládal několik jazyků a hodně cestoval. Už od dospívání se u něj projevovala vzdorovitost a vznětová prudkost, utíkal často z otcovského domu a pobýval v zahraničí. Odmítal vstoupit do státních služeb a stal se novinářem (od roku 1862 přispíval do německých listů jako *Ost und West* či *Wanderer*, oblíbě se těšily jeho vídeňské glosy v *Národních listech*), vládl pružným a vtipným perem fejetonisty, proto často ťal do bolestivého místa domácích veřejných poměrů, a právě tím se v Praze znelíbil.

Mladý Šembera debutoval několika básněmi v českovídeňském literárním almanachu *Dunaj* (viz výše) a dopisoval i do *Lumíra*, *Hvězdy* a *Rodinné kroniky*; naši literaturu obohatil pouze o dvě útlé vídeňské (tj. ve Vídni vyšlé, námětově z atmosféry města nečerpal vůbec)

³¹⁴ Srov. J. SERKE, *Hugo Sonnenschein. Žid, který přežil Osvětim, ne však vražedný útok svých soudruhů*, in: *Böhmische Dörfer. Putování opuštěnou literární krajinou*, Paprsek, sv. 6, Praha 2001, s. 348-379.

³¹⁵ Srov. též referát -á- [= J. KARÁSEK], *Almanach akademického spolku ve Vídni 1868-1908*, Moravská orlice 47, Brno 1909, č. 162, s. 1-2, 21. 7.

³¹⁶ *Český časopis ve Vídni...*, Hlas 2, 1863, č. 348, 18. 12.; též č. 358, 29. 12.

básnické sbírky, hlásící se jemně vypracovaným ironickým ostřím i břitkostí výrazu k Heinemu a Nerudovi jako svým inspiračním zdrojům: svou knižní básnickou prvotinu *Z mladých náder* (1863) Nerudovi výslovně dedikoval a pojilo ho s ním hluboké celoživotní přátelství, následujícího roku vydal druhou sbírku *Drobné listí*, a tím jeho básnická múza umlkla. Podle některých zpráv sice dokončil raný román *Výstředníci* a připravoval veršovaný pamflet *Národní bandité*, ale tato díla jsou dnes nezvěstná.

Díky celou českou Vídní vysoce váženému otci dostal do vínku vynikající jazykové vybavení, a tak si mohl dovolit překládat ze západoevropských literatur tak náročná díla, jako např. Poeova *Havrana* (Květy 1869). Osvědčil se též jako nekompromisní redaktor *Zvonu* (1868), konfiskovaného ještě během tisku a nato zastaveného,³¹⁷ když mu dva zde publikované články vysloužily dvouměsíční trest v káznici;³¹⁸ alespoň krátce naplnil svůj mladický sen o českovídeňském časopise následným vydáváním čtrnáctideníku *Hlasy* (od listopadu 1868 do srpna 1869). Již v této době projevoval jistý sklon k německému: napsal své matce německy dva dopisy a v dopise rodičům ze 14. září 1869 píše o přátelském chování německých kolegů z redakce listu *Wanderer* a o jejich darech a návštěvách. Pro svou vznětlivou povahu a provokativní chování se stával často terčem kritiky staročeského tábora (*Pokrok* jej opakovaně nazýval vyvrhelem národa už v roce 1871), poklidnou hladinu českého kulturního života totiž rozčeřily anonymní *Intime Briefe aus Prag* (vycházely v *Montagsrevui* od 23. září 1870), jež nelítostně tepaly nedostatky české politické reprezentace, zvláště staročechy Františka Ladislava Riegera, Františka Palackého a redaktora Jana Stanislava Skrejšovského. Z jejich autorství byl např. podezírán i Karel Sabina či Jan Neruda, ovšem ve skutečnosti byl jejich pisatelem právě Šembera, jehož pražskými „pikanteriiemi“ a „interesantními novinkami“ zásoboval knihkupec František Dattel. Větší část těchto pamfletů vyšla souborně v českém překladě pod názvem *Důvěrné listy z Prahy* (1871, ²1872)³¹⁹ a publikum je doslova hltalo. Správně vidí J. Karásek příčinu jejich čtenářského úspěchu v nejvlastnější podstatě povahy našeho národa: „[Šembera] cítil v sobě už před *Nietzschem* silné nadlidství, prudkou energii, která nesnesla odporu a žhavým sarkasmem klesala na pole

³¹⁷ První číslo „Zvonu“ konfiskováno..., Naše listy, 1868, č. 2, s. 1, 2. 11.

³¹⁸ Zprávu o procesu přinesly Národní listy 9, 1869, č. 113-115.

³¹⁹ Viz též stať J. ARBESA K. V. Šembera contra J. S. Skrejšovský, *Rozhledy* 6, 1897; J. PENÍZEK, *Národní listy* 70, 1930, 25. 9.; A. PRAŽÁK, *Neruda v dopisech*, Praha 1941; pasus o Šemberovi v monografii E. ŠKORPILA, *cit. d.*, s. 76-99; a zejména analytickou studii K. KREJČÍHO, *Šemberovy „Důvěrné listy z Prahy“*, *J. S. Skrejšovský a Jan Neruda*, in: K. KREJČÍ (ed.), *Z doby Nerudovy. Příspěvky k dějinám českého života kulturního a společenského v šedesátých a sedmdesátých letech XIX. století*, Praha 1959, s. 221-272. – K. Krejčí došel k závěru, že hlavní příčinou jeho národního ochladnutí bylo vězení, jež sice ještě dovedl snášet statečně, ale opustil je s hněvem proti myšlence, která jej tam přivedla. Vídeňský pamflet nebyl psán ostrým, ale národně pevným kritikem vad tehdejší české společnosti, nýbrž renegátem, který nebyl hoden velkého přátelství Nerudova.

žurnalistické invektivy a neštítala se později ani osobních invektiv, jako v *Důvěrných listech*, kterých se vyprodalo za týden 5000 výtisků. *Zákulisní klípky, nadhozené pomlavy, politické popravy se Čechům vždy líbily.*³²⁰

Důsledky procesu i útoky české žurnalistiky na Šemberova otce byly spolučiniteli jeho pozdějšího přimknutí k německé národnosti od počátku osmdesátých let, avšak v hledání prapříčiny jeho renegátství šlo spíše o schauerovské dilema nastíněné v *Našich dvou otázkách*, „o kolisi národnosti s kulturou, o duševní krizi, již prožíval příslušník malého národa, když se zamýšlel nad kulturním bohatstvím velkého národa, o krizi, s níž bojoval H. G. Schauer až do konce svého života, nad kterou Masaryk zvítězil, již však Vratislav Šembera podlehl“.³²¹ Jako dlouholetý spolupracovník *Montagsrevue* a *Neues Wiener Tagblattu*, kam přispíval fundovanými referáty o výstavách, divadelních premiérách a ostatních událostech bohatého uměleckého života metropole, byl v dubnu 1886 jmenován prezidentem spolku vídeňských, německy píšících novinářů a literátů *Concordia*.

Fenomén odrodilectví, zrady vlastní krve, dobrovolné volby německé národnosti na úkor mateřské národnosti české, byl pocíťován jako velmi palčivé místo českovídeňského kulturního života a bolestivě na něj reagovali i četní čeští intelektuálové. Jeden příklad za všechny, v němž se odráží i negativní české stanovisko vůči Vídni. Antal Stašek vzpomíná na Šemberu jako člověk, který již svou hůl nad odsouzeným zlomil: „*Neruda kladl do něho veliké naděje. Ale vídeňský vzduch pokazil vše. Ve Vídni vychován dal se unést proudy hlavního města a stal se nakonec dokonalým renegátem, jenž v německých listech, jimž sloužil, šašky si tropil z veškerého českého života. Pokud byl jen v opozici, byť sebe ostřejší a bezohlednější, byl i mně sympatický, ale jakmile počal z německo-nacionálního stanoviska střílet do všeho, co bylo naše, počal jsem ho skoro nenávidět.*“³²² Není proto divu, že Šemberův význam pro české písemnictví čeká dodnes na své komplexní ocenění a stejně tak jeho dílo na svého vykladače a pořizovatele moderního výboru. Neúprosná etiketa nepřítele a zrádce národa jeho jméno (podobně jako např. u K. Sabiny) načas vytrhla z rámce objektivního literárněhistorického zhodnocení. Smířlivější stanovisko se snaží hledat až Jan Heyer, který si již v roce 1939 položil otázku, zda by nebylo úkolem české literární historie zmapovat a zhodnotit dílo všech zapomenutých, v cizině zapadlých českých literátů (mezi nimi i V. K. Šembery), byť by od jistého okamžiku psali jen německy nebo jinak, neboť jejich

³²⁰ J. KARÁSEK, *Literární ovzduší...*, s. 15.

³²¹ E. ŠKORPIL, *cit. d.*, s. 97.

³²² Cit. dle E. ŠKORPILA, *cit. d.*, s. 99. K fenoménu českého renegátství viz též kapitulu 2. 1. 2. VÍDEŇ FILOLOGICKÁ. PRVNÍ INSTITUCIONALIZOVANÉ STŘEDISKO VÝUKY ČESKÉHO JAZYKA (pasus o M. M. Z. Polákovi).

češství změnou vyjadřovacího jazyka promlčeno není.³²³ O dva roky později, v letech nacistické okupace Vídně i Prahy, si v samostatné šemberovské studii manifestací nepromlčitelnosti češství sám odpověděl ve skrytém, tichém protestu proti uchvatitelům: „*V. K. Šembera [...] s výše zjmenělého společenského a kulturního prostředí, v němž ve Vídni žil, musil se nutně dívatí s vrchu na malé a úzké české poměry společenské a literárně-umělecké. Český formát byl proň zkrátka příliš těsný. Dodejme, že si ho Němci vážili, Češi snad nedoceňovali. Kulturní asimilace, kulturní odrodilství, to by byl asi správný výraz pro příčinu a podstatu jeho národního odcizení. [...] Že nejde v případě Šemberově o nějaké nízké, nenávistné a naprosto renegátství, ukazuje ta okolnost, že si dále dopisoval s přáteli, jichž si osobně vážil (s J. Nerudou, J. V. Fričem, Schnirchem...), a že byl upřímným rádcem mnohému českému dramatickému umělci. Prostřednictvím J. Nerudy posílal své některé nepodepsané práce dále do českých časopisů a přiměl též svou oddanou přítelkyni, německou spisovatelku Adu Christenovou k tomu, že přeložila některé vynikající ukázky české prósy do němčiny a uveřejnila je v listech německých a přispívala do Sládkova Lumíru.*“³²⁴

Účast na almanachu *Dunaj* V. K. Šemberu seznámila s některými mladými básníky národně se emancipující Moravy, zvláště Miklošičův a Šemberův žák na vídeňské univerzitě, satirik a romanticky vzletný básník, patrně nejvýznamnější moravský literát šedesátých let předminulého století **František Jaroslav Kubíček** (1838-1865) mu byl velmi blízký, mj. i chápáním Moravy jako neoddělitelné součásti česko-moravského kulturního, historického a národního celku a tím, že byl stejně jako Šembera odsouzen k několika měsícům odnětí svobody za svou novinářskou činnost. Kubíček byl ve své době považován za výjimečný literární talent: „*Mezi klidnými, českou veřejností hýčkanými poety z kněžských kruhů, kteří milují lid láskou otce, vědomého svých práv a přesvědčeného, že jen cestou, kterou on pokládá za správnou, mohou jeho děti dojít cíle, jest tento nedostudovavší souchotinář jakoby předzvěstí příštích bojů mladých generací za volný vzduch a právo individuality; v době, kdy mezi českými vlastenci na Moravě rozhodovalo postavení a kdy do novin jen takoví směli dopisovati sentimentální vzdechy a neomylnické rady lidem veřejně činným, má odvaha tohoto mladého žurnalisty, věnujícího se jen novinám bez finančních záruk a místo k radám sahajícího k činům, v sobě záruku příchodu nových lidí, kteří dovedou svoje ideje naprosto spojití se svým životem; jeho belletristické práce konečně, ač také na nich tkví okovy doby, již svým chtěním a vědomím dalekých obzorů v poměru k současné slovesné produkci*

³²³ J. HEYER, *Terebelský či Terebelští?*, *Dunaj* 16, 1939, s. 301.

³²⁴ J. HEYER, *V. K. Šemberiana*, *Dunaj* 18, 1941, s. 32 (celá stat' s. 29-36; zdūr. M. Č.); o Šemberově vztahu k rakouské spisovatelce viz F. TICHÝ, *Ada Christen a V. K. Šembera*, Svět, Zlín 1944, č. 10, 8. 3.

na Moravě zasluhuji pozornosti mnohem větší, nežli by se zdálo na první pohled.“³²⁵ Jeho aktivity neměly v kontextu tehdejší literární Moravy konkurenci: přeložil Byronova *Mazepu*, důležité jsou jeho fejetony *Brněnské báje z Moravské orlice* (1863), věnované bolestivým místům brněnského češství a kulturním potřebám zdejší menšiny, psal i vynikající poezii, zvláště satiru (jediný knižní výbor z jeho díla pořídil M. Hýsek, zvoliv za titul jeho brilantní parodii *Rozesmaliáda*,³²⁶ v lecčems předjímající Macharovy *Boží bojovníky*) – odtud jeho přídomek „moravský Havlíček“. A s Havlíčkem jej spojují i další osudové paralely: Kubíček je prvním „profesionálním“ novinářem na Moravě v dnešním smyslu slova (tj. vyjma žurnalistiku neměl jiného povolání) a obdobně s Havlíčkem je prvním českým novinářem z Moravy, jenž byl za změněných ústavních poměrů pro politický „zločin“, oficiálně kvalifikovaný jako pobuřování proti vládě, trestán vězením (za článek z olomouckého *Moravana Úpadek našich domácích řemesel a jeho původ*, ostře vyhraněný proti germanizačním snahám vídeňského dvora).

Vzhledem k našemu tématu si zaslouží zmínky některé jeho prózy, v nichž poprvé uvádí postavy Moravanů do světa slovanské i aristokratické Vídně. Např. „novela“ *Bětulinka* a povídka *Melancholik z Dunaje* námětově vycházejí ze studentských příběhů a snů, zachycují útržky vzrušených hovorů vídeňských nadšenců pro slovanskou vzájemnost o úkolech národnosti a poslání mládí, předvádějí jejich lásky k prostým venkovským děvčatům i ke krásným aristokratkám; toto vše se ovšem děje na základě idealisticky romantických východisek, vlastních „roztouženému snilku, jehož každý pohyb jest vypočítané gesto a řeč úmyslně vzrušená, přeplněná jiskřivými výrazy a duchaplnými, zdvořilými frásemi“.³²⁷ Proto Kubíček podle Hýskova mínění uvádí své hrdiny do velkoměstských (vídeňských) salonů a na šlechtická sídla, proto jsou jeho venkovské děvečky jen šlechtičny v selském šatě.

Prozaik Kubíček je našim prvním prozaikem (po „zakladatelských“ povídkách B. Němcové z prostředí českovídeňského služebného lidu), který se na počátku šedesátých let pokusil o dva velké vídeňské romány, jež mu zabránila dokončiti smrt (kromě nich je autorem jediného dokončeného románu *Ušlechtilé duše*, 1864, s námětem z polského listopadového povstání roku 1863): *Přímé povahy* (Zábavné večery 1864) a *Metamorfose života* (Hvězda 1862). Jeho chápání Vídně se od sociálně cítící Němcové s jejím problémem malého českého

³²⁵ M. HÝSEK, *Jeden ze zapomenutých*. (Fr. Jar. Kubíček.), Moravsko-slezská revue 4, Moravská Ostrava 1907-1908, s. 111-112.

³²⁶ *Rozesmaliáda a jiné práce*, Praha 1921. Burleska ve formě čtrnáctiveršových oněginských strof zesměšňuje klerikalismus kulturního a literárního ovzduší na Moravě, její autor si v ní dobírá tehdejší začínající májovce a především protichůdnou osobnost diletantského poslance a novináře Bedřicha M. Rozehnal, který převzal redakci *Moravana* po Kubíčkově.

³²⁷ M. HÝSEK, *Literární Morava...*, s. 143.

člověka podstatně různí, vždyť tento slovansky naladěný romantik vylíčil Vídeň především jako křižovatku všech rakouských Slovanů s významem pro jejich politickou správu a hospodářský růst, jako světové centrum umění. Svým zájmem o současný život moderního člověka s jeho duchovním rozměrem i tu snáze, tu hůře ovladatelnými vášněmi způsobil průlom v tehdejší moravské beletristice, jež byla panujícím klerikalismem intelektuálních vrstev žánrově omezena na nábožensky didaktizující vesnickou povídku, naivní milostné příběhy a laciné humoresky. Postavy Kubíčkových románů, zpravidla Moravané a umělci – malíři, básníci či hudebníci, se pohybují ve světě vídeňských boháčů, rodové šlechty a mecenášů, oddávají se zábavě v jejich salonech, diskutují o politice, intrikují, probírají vztahy vídeňských Čechů k ostatním Slovanům. Typický je citát z *Přímých povah*, v němž mladý protagonista Karel Bardovič ve vídeňském salonu své zámožné tetičky přednáší svou obžalobu vůči Vídni, podepřenou i argumenty historickými a negací panující představy o metropoli jako „nejvyšším stupni civilisace a pravém ráji člověka!“: „*Vídeň má sotva v Evropě mezi všemi velikými městy blížence, počal mluvit Karel. Vídeň jest v miniatuře obrázkem celé rakouské državy, a jak tato se různí od ostatních svým obzvláštním rázem, tak i Vídeň od ostatních měst. Jest to, abych tak řekl, mikrokosmos Rakouska se všemi jeho c[t]nostmi a vadami. Před časy neměla toho významu co nyní a mnohé provinciální město naše honosilo se před Vídní proslulostí zaslouženou, honosilo se, že sídlem jest králův i císařův, že umění a věd mocným jest sloupem, pýchou národův, příkladem zámožnosti svědčící o pilnosti občanstva. To všecko pominulo, co pominula samostatnost jednotlivých království a zemí a co ze Slovanův, Němcův, Maďarův, Vlachův a jiných podstatně od sebe rozdílných národův sestavena jedna celistvá država, za jejíž hlavu zvolena Vídeň hodící se k tomuto soustředění polohou svojí. Od těch dob vzala Vídeň na sebe velkou a věru ne docela snadnou úlohu. Kdežto dříve v královstvích hlavní města bývala takřka vůdcem všeho ruchu i politického i společenského pro vlastní venkovská města, kdežto z nich vycházelo světlo osvěty a na ně všechna odpovědnost i všechna chvála padala, měla nyní Vídeň celé říši vzorem a vodítkem býti – tak alespoň vláda chtěla a Vídeň se tím honosila – pro všechny ostatní země měla býti, čím Paříž pro Francii, Londýn pro Anglii. Víme to dobře, že se po hlavním městě všechno pitvoří a bez dlouhé rozvahy všechno všude i to nejzpozdilejší za krásné a chvalné bere. To se ve Vídni tak mluví – to se ve Vídni nosí – t. j. ve Vídni zvykem – tím omlučeno mimo Vídeň všechno a již to musí býti dobré. Bože, což se tímto pitvořením po sídelním městě nakazilo zemí v každém způsobu!“³²⁸ Kubíčkův hrdina se dále rozhořčuje nad přerušením*

³²⁸ F. J. KUBÍČEK, *Přímé povahy. Román ze života, Zábavné večery. Listy věnované ušlechtilé zábavě 1*, Brno

kontinuity starobylého kulturního dědictví jednotlivých národů (Praha – dávné sídlo panovníků) ve prospěch střemhlavé nápodoby rezidenčních zvyklostí, ač to jsou jen „mravy často nejspíše přesazené z Paříže“. Tím Vídeň ztrácí svou originalitu a stává se „strakatinou národnostní“: někdejší bodří a rozšafní Vídeňané docela vymizeli, nahradilo je původně slovanské obyvatelstvo („tuk“, z nějž může město být), ale to zde trácí svou národnost, znemravňuje se. A v plamenné řeči pokračuje odmítáním „vindobonocentrismu“, neboť Vídeň je „vzorem absolutismu a ráda těžila by z mozolův ostatních“, s Prahou se nemůže rovnat ani ve vědě; její obyvatelé postrádají životního smyslu, jen ubíjejí čas vysedáváním po hospodách a divadlech: „*Ve všem konání Vídeňanův pozorujeme nedostatek vyšších snah společenských. Mítí se dobře a býti veselým – toť celá jejich morálka. Každý žije do světa bez cíle, bez zásady pevné, slepě jako tvor bezrozumný.*“³²⁹ Manželé tu žijí neupřímně, vzájemně se podvádějí a rodiny fungují jen formálně, mladé dívky z vídeňských rodin jsou odstrašujícím příkladem duševní povrchnosti i citové plytkosti. V této charakteristice je již obsaženo mnohé, co moderněji a působivěji vyjádřil Josef Svatopluk Machar; v některých rysech se pak lze leccos kubíčovského dopátrat i v salonních scénách z Klostermannova románu *Za štěstím*.

Do rámce próz, jež tematizují zhoubnost Vídně pro českého člověka, lze zahrnout díla autorů z jižních Čech, vedle jižní Moravy až do vzniku republiky místa s nejsilnějším vystěhovaleckým proudem ústícím do Vídně: „*Kolik bolestných románů, zrovna tragedií by nám pověděla intimní historie jihočeského vystěhovalectví! Frivolní duch Vídně jest pravým opakem ducha jihočeského; tato [...] frivolní nevěstka Berlína (jak ji pokřtil Neumann) musí buď korumpovat, nebo odpudit jihočeskou duši – a českou duši vůbec. Pro jižní Čechy jest otázka vystěhovalectví do Vídně vyřízena, jest otázkou minulosti, doufejme. Na místě Vídně bude Praha. Jen česká menšina ve Vídni a její boje budou nás upomínat na tuto bolestnou stránku naší jihočeské bídy. Těmito poznámkami píšeme ‚vídeňské otázce‘ jakožto části otázky jihočeské vlastně nekrolog.*“³³⁰ Patří sem např. novela pro mládež z učednického prostředí *Probuzští hoši* (1913) **Františka Flose** (1864-1961), jihočeský epos **Lothara Suchého** (1873-1959) *Pro rod a půdu* (1917) či českovídeňský román **Josefa Roubíčka Hradeckého** (1886-1947) *Zaslíbená země* (1919), ale na počátku této více méně skromné řady vídeňských próz se vztahem k jižním Čechám, resp. k Šumavě – vystěhovalectví tohoto regionu poprvé literárně

1864, s. 115 [zdůr. M. Č.; celý román s. 21-24, 57-58, 81-86, 113-118, 145-149, 185-188, 245-248, 298-306; od 10. kapitoly, tj. s. 298, dokončuje podle autorova nákresu A. H. SOKOL]; torzo je náhle zakončeno kapitolou *XV. Z paměti Karlových*, stylizovanou jako zápisky těžce nemocného K. Bardoviče, s. 337-340, 358-362.

³²⁹ *Ibid.*, s. 116.

³³⁰ A. H. [= A. HARTL], *Otázka vídeňská v čes. literatuře. (Několik poznámek.)*, Otavan 3, Písek 1918-1919, s. 137.

ztvární německy píšící prozaik **Josef Rank** (1816-1896) – stojí emblematický román **Karla Klostermanna** (1848-1923) *Za štěstím* (časopisecky 1893, knižně 1895), který ovšem nikdy nedosáhl popularity ostatních autorových děl a nebyl ani zařazen editorem V. Tichým do Klostermannových vybraných spisů z padesátých let.³³¹

Ač Klostermann pochází z Haagu (Horní Rakousy) a vesměs navštěvoval pouze německé školy, cítil se být Čechem a po své relativně pozdní prvotině *Böhmerwaldskizzen* (1890) se rozhodl nadále psát pouze česky. Tento zřetelný národní, ale zároveň maximálně tolerantní postoj, v němž se láska k Šumavě promítala i do postoje k jejím obyvatelům – Čechům stejně jako Němcům –, nebyl však správně pochopen a přinesl profesorovi plzeňské německé reálky (1873-1908) nepříjemné ostrakizování, vydáním románu *Za štěstím* vyvrcholivší až v osočování z německého odrodilectví a v odsouzení Klostermannova štvavě „protiněmeckého“ stanoviska při zachycení situace českého lidu ve Vídni: „Románu ‚Za štěstím‘ vytkly školní úřady (na udání českého inspektora)³³² tendenci rozdmýchávat nacionální nesnášenlivost a potrestaly ho ‚ostrou důtkou‘ s pohrůzkou přísnějšího potrestání; poté, co se Klostermann odvolal k ministerstvu do Vídně, byl sice disciplinární trest zrušen, ale zároveň dostal úřední pokyn, aby se ucházel o místo na jiné škole, tj. aby opustil Plzeň. (Autora zachránila pouze protekční přímluva historika A. Rezka, který se r. 1896 stal sekčním šéfem vídeňského ministerstva vyučování.)“³³³

Klostermann znal (česko)vídeňskou realitu z empirie, neboť v letech 1865-1869 studoval v hlavním městě lékařství a prožil ve Vídni prusko-rakouskou válku (1866), jak je ostatně patrné i ze stránek jeho románu. Pro zachycení prostředí českovídeňského studentstva si vybral právě budoucí mediky a nevyhnul se ani známým jménům tehdejšího vídeňského lékařství – srov. např. zmínku o věhlasném českém profesorovi Josefu Škodovi (1805-1884);³³⁴ počátkem sedmdesátých let zde krátce působil jako novinář německých listů *Wanderer*, *Jugendfreund*, *Gesellschafter* aj. Jeho románová Vídeň je jednak místem sociálního ponížení a vykořisťování českého dělného lidu, jednak nemilosrdným svědkem přeměny národně vlašných či kariéry lačných jedinců v bezpátevní renegáty, individua bez vlastní historické paměti a nacionální identity, anebo personifikovaným molochem, jehož „morový dech“ zasáhne do osudů každé z postav.

³³¹ Do roku 1937 vyšel román šestkrát, pokaždé bez doslovu či vstupní studie, jako by už samo psaní o Vídni mělo vzbuzovat pocit nepatřičnosti a nelibosti; naposledy se román objevil jen s krátkým komentářem na záložce v sedmém vydání z roku 1987.

³³² Pisatel anonymního článku *Klostermannův ‚českovídeňský‘ román*, Venkov 28, 1933, č. 228, s. 6, 29. 9., tvrdí, že Klostermanna zemské školní radě patrně udal německý kolega; pod ostrou důtkou za „porušení služební povinnosti“ byl na přípis ze 30. ledna 1896 podepsán místopředseda školní rady Zabusch.

³³³ K. KLOSTERMANN, *Za štěstím*, Praha 1987, text na knižní záložce.

³³⁴ Srov. *ibid.*, s. 143; další odkazy v závorce za citací se vztahují k tomuto vydání.

Děj románu *Za štěstím* začíná kolem roku 1863-1864 a námětově čerpá z konfrontace mylné představy o „zářivém císařském městě, slibujícím blahobyť a zábavu“, která byla vlastní především chudším, ve své vlasti živořícím vrstvám, s tehdejší skutečnou situací, jež však ve vědomí svých (anti)hrdinů – námezdních dělníků, pradlen, zedníků, služebných děveček a všech těch ostatních Čechů hledajících ve Vídni důstojnou lidskou existenci zajištěnou prací – musí nutně vést k trpkému zklamání, ke kruté ztrátě iluzí.

Hlavní protagonisté románu se pohybují ve dvou společenských i dějových rovinách. První z nich vévodí chudičká rodina Matěje Košaty, typicky pracovitého, nenáročného a lehce ovladatelného českého dělníka, jakých Vídeň hostila desetitisíce: „*Košata pracoval tak, jak jen český dělník pracovat dovede; nereptal, nestěžoval si, nedbal mrazu, plískanice, mokra, jeho obrovská síla vítězně všechny námahy překonávala. Co mu rozkázali, vykonal s onou dobromyslnou úslužností českého pracovníka, bez rozmyšlení, s klidnou, pokornou tváří. Co mu dali mzdy, vzal s poděkováním; kdyby mu dali méně, také by nic nenamítal.*“ (s. 53) On stejně jako ostatní přichází do Vídně hledat štěstí, jak ostatně výmluvně napovídá titul, ovšem tato fata morgána je pouze vypravěčovou zaklínací formulí, již strhává svým postavám růžové brýle a dovádí je s notnou dávkou ironie a smyslu pro karikující deformaci ke konečnému poznání, že „*šťěstí tu zřídka kdo nalézá*“ (s. 207): „*Šťěstí! Všichni, kdo sem přicházejí z Čech, přicházejí za štěstím, a kdo sčítá ty smutné oběti, které utonuly ve víru života, v neúprosném boji o bytí? Trnitá cesta, na kterou tvrdý život přišlapuje patou; zdrcené životy, z kořene vyvrácené existence, hynoucí na těle i na duši, označují tuto dráhu, jako kostry žízni zahynulých označují dráhu karavan ubírajících se saharskou pouští.*“ (s. 36-37) Pod vlivem vídeňského prostředí je i Košatova rodina nemilosrdně rozdracena – nejprve zemře syn, utýrán podvodnicí Hmatálkovou (nomen omen představující vydřidušskou „chmatačku“ a podvodnici), tyjící z naivity poměrů neznalých krajanů, následně i zoufalý otec, jemuž je před smutnou smrtí na následky srdeční choroby zakoušet osud podváděného manžela a k násilnické scéně vyprovokovaného rabiáta a vězně. Způsobem, jakým nejmenované vídeňské noviny „nestranně“ referují o Košatově výtržnosti, Klostermann dokumentuje dobový úzus tehdejšího tisku (a také městské písně), kdy Venca s Marjánkou představovali modelový český pár, odsouzený k výsměchu a tupení ze strany vídeňského obyvatelstva: „*Jistý rabiátský ‚Wenzelsohn‘ jménem Koschatta způsobil včera u linie sv. Marka velikou výtržnost. ‚Pan Wenzel‘, žehraje na svou nevěrnou Marjánku, rozbil několik oken, poranil dva lidi a protivil se strážní, která ho chtěla zatknout.*“ (s. 94) Za cenu svého absolutního morálního selhání přežívá jen Košatova manželka – místo aby sdílela všechny nepřízně společně se svou rodinou, přijme dvoření pracovního jednatele Kratochvíla a z obyčejné

nádenice u řeznické firmy Hasenöhrl, již se cestující coby „špinavé krobotky“ (s. 46) v dostavníku štítily, je po šestnácti letech zbohatlická panička Kratochvílová.

V zorném poli druhé ze zmíněných linií leží osud nemajetné, ale nadané a půvabné Bětušky, které se podaří s mohutnou podporou mecenáše barona Möllendorfa stát se součástí vídeňské smetánky: nucena nepřiznávat svůj pravý, český původ, je za účelem „hladšího“ proniknutí mezi divy velkého operního světa vydávána za španělskou pěvkyni Mercedes Moreno; za tuto „obchodní“ mystifikaci však krutě zaplatí – končí jako kurtizána a umírá. Tato zápletka zapírané nacionální identity se autorovi stává příležitostí k bolestivým reflexím o nešvarech české národní povahy. Jeden z mála kladných typů reprezentujících hrdé vídeňské češství, právník Miloš Hořejší, hovoří o rasovém robství českého národa: „*My jsme ubohý národ, pošlapaný, od věků umlčovaný a ponižovaný – a přece z našeho středu pocházejí největší mužové, kteří svým jménem proslavili duševní i hmotný život tohoto státu. Ale jakmile se tato haluz vyskytne, odtrhnou ji od mateřského kmene a naočkují na cizí pláňata. Případně cizině, pro cizinu nese ovoce a cizina z něho tyje. A proč? Protože nám chybí energie a protože máme v krvi to otroctví, kterým byli po věky hněteni naši otcové.*“ (s. 127; zdūr. M. Č.) Vídeňákovi, zaslepenému předsudečným despektem vůči všemu českému, se vysmívá z pozice inteligentnějšího a poučenějšího manipulátora: „*Bylo to poprvé, aby se tu proslavil někdo, kdo je z Čech; je ovšem třeba ho napřed natřít nějakým cizím lakem, vyfintit cizími kudrlinkami, aby se těm zdejšími blbcům líbil.*“ (s. 125) Baron Möllendorf je nacionálně nestranný, nejvyšší hodnotu spatřuje v umění, které ve své kosmopolitnosti a univerzálnosti nezná úzkých, národnostních hranic, o to je však jeho apel na suverénní projevování české národnosti a odsudek snadného „překabácování“ identity výmluvnější: „*Sražte se, Čechové, v jeden šik, mějte národní uvědomění a hrdost, nedělejte se směšnými sami, nevydávejte se za Němce a Vídeňáky, když jimi nejste, a uvidíte, že předsudek zmizí, třeba ne obrácením ruky, protože trvá dlouho a lidská přirozenost je konzervativní, lpící na obvyklých názorech, tož přece časem: ale musíte začít! Pak taky nebude třeba vydávat znamenitou českou zpěvačku za Španělku a bude moci zůstat Češkou, aniž se bude třeba obávat, že vyznáním pravdy se stane již napřed nemožnou.*“ (s. 132) Tento námět o zatajované národnosti se pak opakuje i u jiných autorů, např. v povídce *Kde domov můj?* od Josefa Wildmanna (houslista Jan Skála se pro společenský vzestup nechá nazývat rodilým Vlachem Giovannim Scalou); ústy uvědomělé dívky pak zazní obžaloba českého národního charakteru: „*Vlast' naše zplodila ten ohavný způsob, že my mezi všemi národy mrav i jazyk svůj v nevážnosti máme. Vše, co domácí jest, nechutným, odporným, ba hnusným býti nalézáme a taktéž našim mateřským jazykem opovrhujeme, tak že u nás za chvalitebnou vlastnost se považuje, nebýti rozeným Čechem,*

kdežto kterémukoliv neznámému cizinci podlých mravů, bez duševního a vědeckého vzdělání přednost' se dává před Čechem vzdělaným a dobře zachovalým.“³³⁵

Světy nabobského salonu dvorního rady Chalupetzského, hospodské společnosti u „Vlastence“ a zmařené existence Matěje Košaty, polarizované platností konstatování „*Vy pracujete rukama, já hlavou, v tom je ten rozdíl...*“ (s. 18) na Vídeň dělnickou a úřednickou, se pak prolínají postavou medika Karla Svobody, pozdějšího profesora vídeňské univerzity, který překoná rozčarování z nešťastné lásky a najde smysl v lékařském povolání.

Klostermann uvádí i další drobné typy, aby se mohl vyjádřit k tomu, **jak Vídeň utváří charakter svých obyvatel.** Domnělý rádce, pomocník, ba „spasitel“ krajanů Jindřich Valášek (Klostermannův vypravěč jej nazývá „ošumělcem“, s. 7) je ve skutečnosti nositelem patrně nejhoršího rysu českého člověka ve Vídni – exploativnosti a protřelého příživnictví na naivitě, prostodušnosti a dezorientovanosti za prací a údajným výdělkem do Vídně houfně spěchajících venkovanů; ostatní Klostermannovy atributy vídeňství již sice nejsou tak příkré, ale zůstávají spíše negativní, a to i ve spojitosti s postavami jinak neutrálními či kladnými, např. „domácí“ Vídeňan Leopold Müller „*je od kosti lehkomyšlný tatrman*“ (s. 186), podobně jeho manželka Rozalie, původem Češka, není postava záporná, patina jejího „povídenštění“ se projevuje jen touhou ovládat a peskovat: „*Paní Müllerová je hodná paní, ale povídenštila se přes svůj písecký původ a Vídeňák v učednících nevidí člověka. Vídeňák je dobrák od kosti, ale rozdávát nadávky a pohlavky, to patří k jeho radostem. Kdo není bit sám, bije jiné, doma děti a učedníky, v kavárně a hostinci nejmenšího číšníka. Kdo nemá nikoho, na kom by si zchladil žáhu, mlátí aspoň psa nebo jinou němou tvář. Paní Müllerová kromě toho ráda vládne.*“ (s. 39) Její portrét doplňují „obecně platné“ pasáže autorského vypravěče, který zmiňuje náladovost – „*Vídeňák je letory sangvinické, u něho se dojmy rychle střídají, neumí se jim bránit.*“ (s. 182) – a obdivuje schopnost radovat se ze života, jistý vídeňský „švih“ v chování a přirozenou šikéznost v oblékání, ale když se o totéž pokoušejí čeští venkované, působí jako objekt nechtěné komiky a zesměšnění: „*Vídeňák je dobrák od kosti, škoda, že toto původní plémě vymírá; nepřepřacovali se, zadováděli si, vyběhli si, čím blíž, tím lépe, jen když bylo dobré vínečko a dobré papání, pobavili se a v bázni boží se vraceli. A Vídeňáčky, můj ty pane! Hezké jsou, čtveračivé, neunavují přílišným vzděláním své muže a nápadníky, a oblékat se umějí vkusně, koketně, jako Pařížanky, ne-li ještě lépe.*“

³³⁵ J. WILDMANN, *Kde domov můj?*, Kalendář Čechů vídeňských 6, 1897, Vídeň 1896, s. 47 (celý text s. 38-47); srov. též O. FRIEDLÄNDER, *Letzter Glanz dert Märchenstadt. Das Wien um 1900*, Wien – München 1977, s. 123: „*Avšak Češi mají také jednu vášň: své národní cítění. [...] jejich národní cítění má totiž tu zvláštní povahu, že je lehce proměnitelné, přizpůsobivé. Můžete ho přepnout, a z vášnivého českého nacionalisty máte přes noc stejně tak nadšeného německého nacionala.*“ [přel. M. Č.]

Videňanům a jejich ženám i dcerám všechno tohle sluší, protože je to u nich přirozené, člověk si neumí představit, že by se jinak tvářili, mluvili a jednali. Ale běda tomu, kdo je chce napodobovat. Udělá ze sebe směšnou karikaturu; aby takové karikatury nevymřely, o to se starají přemnozí z našich krajanů [...].“ (s. 89)

Tento **sociální determinismus** vlastní naturalismu Klostermann vědomě narušuje romantickými rezidui, jež mu ostatně byla vlastní ve všech prózách, jako např. při líčení apokalypticky ponurého západu slunce nad Wienerbergem, který Klostermannovi posloužil jako prostředek zachycení rozháraného duševního stavu postav: *„Panovalo dusné mrtvo; roztrhané mraky, tu černé, tam šedé, kupily se na nebi; smutná krajina kolem Wienerbergu, vyprahlá letním vedrem, byla bez svěží zeleně; na pohled bez konce se táhla silnice, pokrytá spoustou šedého prachu. Když se propoceni a umdleni ocitli [Hořejší, Čelesta, Kousálek a Zakolanský] poblíž temene Weinerbergu, podle kterého tato cesta vedla, právě zapadalo slunce, které v té době vystoupilo z mraků. Byl na něj podivný, příšerný pohled: vypadalo jako ohromná, rudě červená deska, jako smočená v krvi. Hořejší své druhy na tento jev upozornil: všem bylo úzko, jakživi tak příšerný západ neviděli; mraky vesměs dostaly stejný krvavý lem a jak se po obloze rozbíhaly, braly na sebe tvar obrovitých potvor. I vysoký sloup pomníku ‚Spinnerin am Kreuz‘, který stojí na temeni jmenované hory, polil se zčásti touto rudou září a zčásti čněl černě do mrtvého vzduchu. Zakolanský nemohl spustit oči ze ‚Spinnerin am Kreuz‘. Vzpomněl si, jak se Svoboda díval z okna na tuto vídeňskou Golgotu, o níž kolovaly mezi lidmi příšerné pověsti o duších oběšenců provádějících tady svůj rej; vzpomněl na slova svého přítele, který tehdy v romantickém rozčilení tam také viděl svou duši.“ (s. 180-181)*

Již dobová kritika si všimla schematičnosti děje, který není prost modelových klišé a romantizujících násilností ve výstavbě fabule. Recenzentovi *Literárních listů* se Klostermannovy šumavské prózy zdají být nudné, vídeňským naturalisticko-psychologickým románem se autor přestěhoval do nového prostředí a vytkl si i nový cíl: *„Pan Klostermann snil o pestrém, bohatém a rozsáhlém obraze česko-vídeňského života. Všechny vrstvy a kasty společenské měly se v něm hýbati v spletité vířící směsici. Z davu nádenníků, lopotících se namáhavou a hrubou prací na břehu dunajském, nadávajících a proklínajících své svízele, bavících se rozumářským rozebíráním nejvzdálenějších předmětů svého duševního obzoru, bídně oděných, živících se hanebnou stravou pokoutních hospůdek a přespávajících ve zkaženém vzduchu tmavých, studených a nepohodlných brlohů, měli jsme přecházeti do skvostných, s marnotratným přepychem a konfortem zařízených salonů dvorních radů [...] A nevím, co všechno ještě. Mělo toho býti mnoho, co nejpestřejší, zvláštní, někde senační,*

*někde pikantní, někde komické.*³³⁶ Jeho umělecká metoda však zůstává táž – autor se prý snaží řídit receptem Goethova direktora v předehře k *Faustu*, a tak se v Klostermannově románě musí hodně dít, ustavičně se měnit dekorace a tendence a filozofické poslání musejí být průhledné, obecně přístupné a jednoznačné, aby čtenář příliš nenamáhal mozek a nebyl nucen odhalovat „*nesnadné obzory myšlenkové*“. Výsledkem takového postupu je „*slátanina několika příběhů, jež vnitřně ani dost málo nesouvisí, jež se všelijak spletou a propletou, takže je divák dostává po kusech od sebe odtrhaných a mezi kusy jiného příběhu roztroušených, jež se střehou unaviti ho napjatým nepřetržitým sledováním postupných obrátů v osudu jedněch a těchž lidí*“, román, v němž „*se od kapitoly ke kapitole, z dekorace do dekorace ku předu postrkává několik opotřebovaných příběhů sklížených sbratřencováním, sešvakřením, sestřycováním a spoluubytováním ‚jednajících‘ osob*“. Recenzentovi vadí Klostermannovo monotónní kupení odstrašujících příkladů českého člověka, minimalizovaného na prospěcháře bez mravních zásad, na bytost opatřenou jistými pudy, místo aby analýzou vytvořil typ, který by byl výslednicí „*srážky německého domýšlivého, panovačného velkoměsta se skromným, povolným, všemu otevřeným duchem českým*“.³³⁷

Méně náročný kritik *Světozoru* v románu vidí věrohodné a poutavé umělecké vyjádření existenčního („chlebového“) zápasu „*zanikání i znikání našich krajanů ve Vídni*“. Chválí Klostermanna, že „*případně zachycuje různé živly, které z Čech pravidelným přítokem rozhojňují obyvatelstvo vídeňské*“,³³⁸ kreslí jejich typické reprezentanty a z jejich příběhů sestruje složité dějové pásmo, jemuž nelze upřít poutavost a vypravěčův smysl pro humor a karikaturu, ale nesouhlasí s romantickým „vyšinutím“ Bětuščiny postavy, jejíž románový osud je zakončen příliš konvenčně. Podobně B. Chaloupka shledává ve fabuli „*mnoho čistě románového, pseudorealistického; takový baron Möllendorf byl by přece jen rara avis; vzpomínáte na strýčka z Ameriky; a Bětuška, prostá služebná, pak světová umělkyně a konečně prostitutka a její smrt*“.³³⁹ Bětuščina postava je mu jen chatrnou a zkreslenou kopií Zolovy Nany.

Klostermannovým epilogem k otázce šumavského vystěhovalectví je román *Kam spějí děti* (1901), v němž autor opět vyhrocuje, do jakých mravních konců se dostali někteří jednotlivci (Justinina epizoda), popř. demonstruje, jak ve Vídni většina vystěhovalců zapustila

³³⁶ jv. [= snad J. VOREL], *K. Klostermann: Za štěstím. Román ze života vídeňských Čechů. Nakladatel: Jos. R. Vilímek. V Praze 1895. Str. 444. Cena 2 zl. 80 kr.*, Literární listy 17, 1895-1896, s. 10.

³³⁷ *Ibid.*, s. 11.

³³⁸ F. V. V. [= F. V. VYKOUKAL], *Za štěstím. Román ze života vídeňských Čechů. Napsal Karel Klostermann, Světazor 29, 1894-1895, č. 33 (1462), s. 396.*

³³⁹ Ch. [= B. Chaloupka], *K. Klostermann. Za štěstím. Román ze života vídeňských Čechů, Moderní revue 1895, sv. 2, s. 46.*

své kořeny a na bývalý domov hledí spatra. Do šumavského lůna se navrácí jen Fanny, která sice před svým odchodem do Vídně rovněž pohlíží na domácí poměry s odporem a pohrdáním, avšak Vídeň jí je jen nevyhnutelným prostředkem z tísnivé situace, proto neváhá přijmout náruč milujícího Floriána, a tím i předchozí způsob života a poměry, v nichž se narodila.

Klostermannova Vídeň je plna **kontrastů**, a to nejen ve smyslu sociálním („dvě“ Vídně): „*Teplo, útulno bylo v bytech bohatých a zámožných, syrovo, mrazivo v komůrkách chudiny, kde se počítají kousky drahého paliva.*“ (s. 63), ale i ve výstavbě děje a v pásmu postav. Způsob, jakým byl vnímán úděl českého člověka ve Vídni, se stal určujícím i pro genezi českého poměru k ústředí monarchie. V Klostermannově románě působí Vídeň z české perspektivy stísnujícím dojmem a nevlídnou atmosférou, které kontrapunkticky konkuruje lákadlo vnějšího lesku, pod nímž se však krčí znovu jen nedostatek a ubožáctví: „*Den stíhal den, samá listopadová nepohoda. Celá Vídeň vypadala jako ohromný kotel tmy a bláta; jen večer, když byly rozžaty svítílny, zdálo se, jako by v té tmě a v tom blátě se leskly skvoucí drahokamy a nádherné, barvitě skříně se podobaly pestrým intarziím vloženým do ohromné černé truhly. Od páté hodiny až do deváté je Vídeň veselá [...] Na předměstích se ovšem setkáváme s jinými typy než ve vnitřním městě, ale veselí je v předměstích snad ještě více. Neštěstí, bída, zoufalství se ovšem skrývá nebo plaše uhání vřavou, aby nebylo pozorováno.*“ (s. 53) Ostatně šedí mračna, sychravo, prudký vítr, špinavé pološero, zablácené ulice a plískanice na houfy lidu z českého venkova ve Vídni dotírají již v expozici románu.

2. 3. 2. VÍDEŇ MACHAROVA

*„Ne svorností – tou jsme doposud prohráli
všecko – ale takovým bojem doma, jenž je
potom koncentrovaným útokem proti
nepříteli – a tím nejsou Němci, ale Vídeň,
jen Vídeň, a všecko, co s ním souvisí –
dá se něco vyzískat!“*

(J. S. MACHAR, *Vzpomíná se...*, Praha 1920, s. 53)

Zpracoval-li Klostermann svůj poměr k Vídni „monograficky“ ve formě románu, lze Macharovu kritickou reflexi Vídně vysledovat hned z několika knih. Nejstarší z nich je jeho básnická sbírka s příhodným názvem *Tristium Vindobona I-XX* (1893), k níž se pojí některá

jednotlivá čísla čtyřdílného souboru *Čtyři knihy sonetů* (1903) spolu s pozdější veršovanou skladbou *Franz Joseph* (1918). Mnohem bohatší škálou nálad a šlehů pak hýří jeho texty prozaické, jež považoval za zcela rovnocenné své ostatní tvorbě: eseje a fejetony *Hrst beletrie* (1905, definitivní vydání 1920, in: *Soubor beletrie*), *Vídeň, O Habsburcích, Třicet roků a Vídeňské profily* (všechny čtyři z roku 1919) a memoáry *Vzpomíná se...* (1920). Svůj pobyt ve vídeňském vězení roku 1916 vylíčil v próze *Kriminál* (1918), která byla záhy přeložena i do němčiny.³⁴⁰

Macharovo stanovisko k Vídni jako místu jeho „dobrovolného exilu“ je zcela podřízeno až extrémně hostilnímu poměru ke všemu, s čím toto město konotuje: k vládě, již neúnavně kritizuje, k Vídeňanům, kterých si neváží a jejichž chování dráždí jeho čivy, a především k metropoli samotné jakožto symbolu infámie a podřízenosti, ba v jistém smyslu podřadnosti českého národa – toto (sebe)nazírání na Čechy jako na neplnohodnotný národ navíc vyvěřelo rovněž z pocitu vlastní nedostatečnosti, méněcennosti, a je nutné je proto vnímat i jako důsledek českého národního komplexu.

Macharovská sekundární literatura, zvláště z pera rakouských badatelů, se na rozdíl od prací českých dotýká Macharova vztahu k Vídni poměrně často.³⁴¹ Zatímco česká literární věda k Macharovi přistupuje jako k jedné z mnoha důležitých osobností literárních dějin (zvláště v součinnosti se směrovým kvasem přelomu staletí), pro českou Vídeň je výjimečným zjevem: spatřuje v něm „nejpřednějšího literáta menšiny“ a známost jeho díla v Čechách chápe jako vlastní satisfakci, jako utvrzení o své respektovanosti v pražském centru, kde se jinak o českovídeňských kulturních aktivitách vědělo jen velmi málo. Tento aspekt byl v dosavadních studiích opomíjen nejvíce, proto je nutné věnovat interakci Macharova subjektu s menšinou větší pozornost.

Machar se dostal do Vídně v době, kdy svléknuv vojenský kabát (měl být přeložen na Halič), marně v Čechách hledal stálé občanské zaměstnání, byť se za něj přimlouval i Svatopluk Čech, a nemohl se tak vzhledem ke svému špatnému materiálnímu zabezpečení ani oženit. Teprve na základě doporučujícího dopisu od Jaroslava Vrchlického navštívil

³⁴⁰ J. S. MACHAR, *K. u. K. Kriminal*, übersetzt von Otto Pick, Wien – Leipzig 1919.

³⁴¹ Monograficky problematiku zpracovala MIROSLAVA HOUSKA ve své disertaci, která mi bohužel zůstala nedostupná: *J. S. Machar und seine Zeit mit besonderer Berücksichtigung der österreichischen Verhältnisse*, Wien 1978. Z novější literatury: J. P. STERN, *Das Wien der Jahrhundertwende aus tschechischer Sicht*, Österreichische Osthefte 28, Wien 1986, s. 5-21; CH. ROTHMEIER, *Die entzauberte Idylle* [in: Wien als Magnet?], s. 270-274 [pasus o Macharovi]; S. SIMONEK, *Drei Blicke auf Wien: I. Franko – J. S. Machar – I. Cankar. Eine komparatistische Skizze*, Wiener Slavistisches Jahrbuch 39, Wien 1993, s. 131-143; TÝŽ, *Josef Svatopluk Machars Parallel- und Gegenwelten zur Wiener Moderne (Schnitzler, Andrian, Hofmannsthal)*, Germanoslavica 5 (10), 1998, s. 55-61; TÝŽ, *Zur wechselseitigen Lektüre Josef Svatopluk Machars und Peter Altenbergs*, Slavia 67, 1998, s. 305-315.

světoznámého vídeňského chirurga a překladatele české poezie do němčiny **Eduarda Alberta** (1841-1900), který se nejprve snažil Machara odradit od svatby se „zlatovlasou princeznou Hedvikou“ (Hedviku Marešovou si odvedl k oltáři ještě před odchodem do Vídně) i od záměru přesídlit do Vídně, posléze mu však pomohl prostřednictvím bankéře Pflauma k úřednickému místu v peněžním podniku *Bodencreditanstalt* (Ústav pro pozemkový úvěr) ředitele Taussiga s nástupním platem jen nepatrně přesahujícím 36 zlatých, kde Machar od roku 1889 zakotvil na dlouhých 29 let.

Machar byl Albertovi zavázán a dedikoval mu svou *Třetí knihu lyriky* (1892), vždyť od něj v těžkých vídeňských začátcích dostával darem měsíční subvenci 30 zlatých; osobně se s Albertem stýkal, pomáhaje mu s překlady české poezie do němčiny³⁴² radou i skutkem (např. mu půjčoval české knihy, četl s ním společně kartáčové otisky, sháněl životopisy...), a v korespondenci mu děkoval za jeho porozumění v rukopisném boji, chválil jeho literární eseje (např. monografii *Jaroslav Vrchlický*, 1893) a až s dětinskou radostí se těšil na Albertovy překlady své poezie. Ačkoliv v roce 1896 Albertův vztah k Macharovi poněkud ochladl (na základě pomluv parlamentního dopisovatele *Národních listů* ve Vídni Gustava Eima uvěřil, že Machar psal pro Alberta nepříznivé články do *Času*), věnoval mu Machar veselou osobní vzpomínku, v níž si Alberta vybavuje jako obratného diskutéra o umění a náboženství, který se rád opájel vlastním řečením a často se smál – Machar vůbec viděl „silný nátěr vídeňáctví na tom synu českých hor. [Albert] Miloval Vídeň, srostl s ní, byl persona grata u dvora (jen těžké onemocnění jeho překazilo, za Koerbra tuším, jmenování ministrem), těšil se z úspěchů Luegrových, imponovaly mu tituly a řády, byl rád, že má renomé ve vrstvě hořejších desíti tisíc – ale když přišly prázdniny, jel nedočkavě do místa své mladosti, do rodného Žamberka“; ale o několik stran dále připojuje Machar smířlivý dovětek: „pod tím vídeňským nátěrem žil přec jen český člověk.“³⁴³

Vídeň Machara odpuzovala svou vnější podobou i svým prostopášným duchem, Macharův lyrický subjekt na ni patří v jedné z básní sbírky *Tristium Vindobona I-XX* (1893) s vrchu Kahlenberg, místa naplněného zvláštním smutkem nešťastné bitvy Přemysla Otakara II. proti Rudolfovi Habsburskému u Dürnkrutu, od níž vede „krvavá“ cesta od prohry k prohře

³⁴² Ve snaze přiblížit německému světu českou básnickou tvorbu vytvořil Albert koncepci, napsal literárněhistorické komentáře a pořídil valnou část překladů pro vynikající čtyřdílnou antologii *Poesie aus Böhmen* (1892-1895), doplněnou knihou ukázek ze soudobé české poezie (např. z díla O. Březiny; najdeme zde i deset Macharových básní) *Lyrisches und Verwandtes aus der böhmischen Literatur* (1900) a překladem Erbenovy *Kytice Der Blumenstrauss* (1900). Základní monografie: A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, Praha 1946 (zvláště s. 316-329 jsou věnovány jeho překladatelství); F. A. V. PÍRKOVÍ, *Eduard Albert*, Žamberk 2000.

³⁴³ J. S. MACHAR, *Vídeňské profily*, Praha 1919, s. 72, 76.

až po bitvu na Bílé hoře (srov. kapitulu 2. 1. 1. VÍDEŇ NEMILOVANÁ. VZNIK A VÝVOJ ČESKOVÍDEŇSKÉ MENŠINY JAKO KULTURNĚHISTORICKÝ FENOMÉN).

V erotické alegorii Vídně jako „ženy luzných vnaď“, která „zhýřile leží“ pod Alpami, se lyrický hrdina odvrací od svůdného města a vzpomíná na svou domovinu na severu. Odmítá ji však vidět ve světle „vřavy denní a bombastu žurnálů a frází bez citu“, jimiž se sobecky zaštiťují čeští politici, a lituje, že ve Vídni, kde člověk cyničtí a kde se mu vše protiví a hnusí, je příliš daleko, aby slyšel „vzdechy a steny“ své vlasti. Přesto však lyrický subjekt reflektuje její utrpení, k němuž nemůže být lhostejný:

*„Ó moje otčino, vše, čím tvé nitro stená, / sem v plné síle vždy zaletí,
a každý nerv, jak struna udeřená / musí se ozvěnou zachvěti!“³⁴⁴*

Machar vidí českou národní povahu (a s ní i českou politickou reprezentaci) více než kriticky, válečné tažení proti mladočechům a klerikálům jej sblížilo s Masarykovými realisty a našlo svůj groteskní výraz ve veršované satíře *Boží bojovníci* (1896). Intenzivní touha po Praze zůstávala konstantním rysem jeho osobnosti, pobyt ve Vídni cítil stále jako provizorium, avšak domů by se chtěl navrátit jedině jako nezávislý a samostatný člověk, a takovou volnost, s níž se mohl vrhat do kritiky malých českých poměrů, by doma našel jen stěží: „*Kolikrát bych byl býval už připraven o denní chléb ve své otčině! Kolikrát by mě byli moji chlebedárci v Praze vystrčili na ulici – a třeba nechtíce, byli by mě musili vystrčit – kolikrát bych si byl musil zatesknit po té svobodě vídeňské!*“³⁴⁵ V Macharově charakteristice české politické scény se odráží hořkost z toho, že vidí český národ přesně takový, jaký ho chce mít habsburský stát: „*...jsme a máme být národem otroků, duševních mrzáků, zakřiknutých dušiček, římských rabů, copářů, šosáků, slovem: potvor!*“³⁴⁶ Čeští politici jsou terčem Macharova hněvu pro ignoraci národní individuality a za jejich samolibou spokojenost se sebemenším drobtlem úspěchu je Machar líčí se sobě vlastním ironickým humorem: „*Ach, ti naši státníci jsou ve Vídni jako venkovan na jarmarce: chodí od krámu ku krámu, tu se jim líbí to, tam ono a naposled neví, co by vlastně měl koupit. Doma mu arcí dali seznam: má přinést hrnec do kuchyně, hospodyni máselnici, čeledínovi boty, koni chomout – ale když je tu tolik věcí a tolik lákadel! Prochodí celý den, a když se stmívá, koupí si honem kyselou*

³⁴⁴ J. S. MACHAR, *Tristium vindobona I-XX*, Praha⁵ 1919, s. 27.

³⁴⁵ J. S. MACHAR, *Tricet roků*, Praha 1919, s. 114-115. Na výhody Macharovy vídeňské neodvislosti naráží i J. K. POJEZDNÝ-DOLEŽAL v článku *Macharovy styky s českou Vídni*, in: J. S. Macharovi k padesátinám, Praha 1914, s. 17-19.

³⁴⁶ J. S. MACHAR, *Vzpomíná se...*, Praha 1920, s. 45. Možnou aktualizaci této formulace ilustruje jedna zajímavá drobnost: v exempláři Městské knihovny v Praze je přívlastek „*římských*“ škrtnut tužkou a přepsán na „*ruských*“.

okurku a klukovi trumpetu – a jde domů. ³⁴⁷

Machar hledá příhodné metaforické vyjádření pro osudovou spjatost českých zemí s Vídní a nachází je v biblickém příběhu o Samsonovi s neostříhanou lví hlavou (Samson je symbolem českého národa, k němuž odkazuje český erbovní lev) a zrádné Dalile (u Machara Vídní), přirovnává je porobu českých zemí k Samsonově oddané „lví hlavě“ v Dalilině bujném svůdném klíně. Samson je ve spánku ostříhán, a tím i přemožen, a potom musí zbaven zraku ve vězení mlít obilí (srov. *Knihy soudců* 16, 21). Právě u zevrubného popisu otrocké práce oslepeného Samsona Machar dosahuje nejnaléhavějšího účinku v kontrastivně (*hrdý kdysi – mračna visí*) a gradačně (*otročí – bez očí*) zvýznamněných rýmových dvojicích:

*„ach, pohled příšerný; tam tmavá mračna visí,
z nich vstává lví hlava bez očí – –
jak otrok ostříhán, on, volný, hrdý kdysi,
tam v mlýně otročí, otročí...“* ³⁴⁸

Báseň končí v duchu Wallenrodova hesla „*Zbrání otroka je zrada*“: slepý Samson, jemuž dorůstající vlasy opět navracejí byvší sílu („*lvu hřívá narostla*“), se krutě pomstí Filištínským. Macharova poezie nabývá apelativní funkce, burcuje k zúctování „*po letech ponížení*“. V troskách chrámu nacházejí zkázu všichni: „*Dalila, kněží, lev sám i cizáci v krvavé mase.*“ Machar ve finále básně toto sebeobětování glorifikuje jako „vábivou“ smrt, neboť osobní zánik je vyvážen vědomím, že spolu s ním padl i nepřítel: „*když už nic jiného, než umřít, nezbyvá – / ať mrou též upíři spolu!...*“ Jejimi hlavními motivy jsou svádění, záludnost, zneužití důvěry, zrada, ponížení, výsměch a sebevražedná pomsta, které všechny jen podtrhují antipodičnost obou národů, mezi nimiž zeje nepřeklenutelná propast. Jedinou spojnici mezi oběma zeměmi je tragická cesta prohraných bitev, symbolizující poraženectví českého národa a jeho podčiněnost habsburskému domu.

V podobném duchu je nesená i ostatní Macharova poezie, jejíž zhusta melancholický tón podle Macharova monografisty Fedora Soldana pramení z nespokojenosti s císařským velkoměstem, která může být kompenzována jen uspokojením z aktu tvorby, ze schopnosti literárně zpracovat neutěšenou skutečnost: „*Souviselo to patrně s jeho neblahými zážitky*

³⁴⁷ *Ibid.*, s. 235. – Ale vedle ironického úsměšku není Macharovi cizí ani starší tematický okruh jazykové komiky (připomeňme Štěpánkovu frašku *Čech a Němec* či jazykové žerty Burgersteinovy), jež v jeho pojetí tkví v konfrontaci úsporného vyjadřování češtiny s „neohrabaností“ německé slovo tvorby, libující si v dlouhých kompozitech: „*Čím kulturnější národ, tím víc jeví jeho řeč snahu, vyjadřovat se způsobem co nejstručnějším a výrazy co nejkratšími. [...] a naše milá čeština také pospíchá, aby se co možná rychle zbavila přítěže mnohoslabičnosti [...]. Zajímavé je, že řeč německého národa jeví v tomto ohledu snahu protichůdně: dovede skládat slova, zabírající celou tiskovou řádku, na př. známé ‚vrah tety černošského krále‘ vyjádří složeninou: Hottentottenpotentatentanteattentäter.*“ (*Z jazykozpytu*, in: *Vzpomíná se...*, s. 245-246.)

³⁴⁸ J. S. MACHAR, *Tristium vindobona I-XX*, s. 29.

z Vídně, z jeho ‚dobrovolného vyhnání‘, o němž ve svých sonetech i v pozdějších rozsáhlejších básních píše s nechtí a zatrpklé. Krušná léta strávená ve Vídni v povolání bankovního úředníka, při celodenní práci, ubíjející svou jednotvárností a zpočátku i tak málo honorované, že Machara nezbavila existenčních starostí, byla by asi zlomila menší talent a méně bojovnou povahu. Již to, co o tom Machar sám prozrazuje na okraji svých sonetů, natož pak jeho shrnující soud v prozaické knize vzpomínek *Třicet let*, svědčí o tom, že pobyt ve Vídni ho v žádném ohledu neuspokojoval. Odpuzující scénérie zaprášených velkoměstských ulic, mlhavé a deštivé dny s bezútešnou prázdnotou a jednotvárností sešněrované úřednické existence, únava letní výhně z rozpáleného kamenného moře s pachem asfaltu – to je pozadí velké části sonetů, pokud v nich Machar nevyvolává vzpomínky na vzdálenou českou krajinu: *Literární tvorba je mu útěchou.* ³⁴⁹

V *Sonetu o mlhavém ránu* třeskatá zima, špinavá šed' mlhy i čerň havrana překonávají prvoplánovost zdánlivě romantického výrazového inventáře a v civilní instrumentaci dokonale navozují iluzi mrtvého města:

*„Zas parkem jdu. Mráz v líce pálí. / Mha šedivá a nečistá
na dvacet kroků všecho halí. / [...]
Zde mrtvo. V sněhu černaje*

*se choulí havran, hledí v zem / a s resignací bije časem
v ni špinavým svým zobákem...* ³⁵⁰

Jak neútně, smutně a stísnujícím dojmem působila tato bašta neohrabané všednosti a šedivé sprostoty bez jediného záchvěvu lidské vlídnosti na Macharova lyrického hrdinu, poznáme z veršů *Sonetu o mém očištcí*:

*„Nevlídno, teskno, dusno básníku / v tom sídle těžkopádné banálnosti,
jíž dýchá vše od špatných pomníků / až k ironické chrámů velebnosti.*

*Sta různých titulatur, praktiků / a chudáků a bursiánů hostí,
nadutých hloupě v gestech, jazyku, / a nikde není špetka srdečnosti...* ³⁵¹

Obrazy **města zmaru** jsou variovány dílem přímo – mlha obléká metropoli do umrlčího rubáše a Vídeňané se mátožně potácejí po ulicích v těžkém snu,³⁵² dílem tlumeně –

³⁴⁹ F. SOLDAN, *J. S. Machar*, Praha 1974, s. 50.

³⁵⁰ Ze sb. *Zimní sonety* (1892), in: J. S. MACHAR, *Čtyři knihy sonetů*, Praha 1959, s. 63; podobně se k Macharovu obrazu Vídně pojí havrani a pach smrti v básni *Ve Vídni* ze sb. *Výlet na Krym* (1900), in: J. S. MACHAR, *Čtyři knihy sonetů*, s. 570: „I policisti... vojsko... V chladném vzduchu / havrani plují... též má duše cítí / ten známý zápach umrlčího puchu...“

³⁵¹ Ze sb. *Zimní sonety*, in: *ibid.*, s. 65.

válečná vřava, „zora krve, v které shasne nemocné naše století“³⁵³ bezstarostnou Vídeň jakoby míjí, neboť všepřehlušující **valčík**, jímž se tu uspávají děti a v jehož sladkém rytmu i žebrák prosí o svou almužnu, zbavuje její obyvatele schopnosti střízlivého úsudku a proměňuje je v opilý dav bezhlavě křepčící v tříčtvrtečním taktu:

„Oh, valčík, valčík! Duší všeho / je touhou, heslem, cílem dne,
a v kolébavých tónech jeho / je spito město ohromné!...“³⁵⁴

Se zálibou pro valčík, „jediný typický výraz vídeňského ducha v umění“³⁵⁵ spojuje Machar na jiném místě Vídeňákovu **sentimentálnost**. Pokládá ji za „známku slovanské krve“, která se projevuje rytmickým pokyvováním hlavou, hlubokými vzdechy a cituplným pobrukováním plytkých textů, jež se podvolují dojemným melodiím. Takto vykouzlené valčíkové nálady „jsou prchavé jako stín letících mraků nad zemí – valčík dozní, a milý sentimentalista vypravuje nejnovější pepřenou anekdotu, ale jsou přece jen součástí jeho povahy. Ve vídeňských románech a lokálních kusech jsou celé partie a scény, které ta sentimentalita stavěla, a které jsou cizinci nesnesitelnými a hloupými, k Vídeňákovi však mluví nejčistším hlasem duše.“³⁵⁶ Hlavní stránkou vídeňské povahy je tedy „povrchní duchaplnost, snažící se za každé příležitosti vyraziti v květ vtípu“, k níž v komplementární dvojici stojí „slepá a mělká sentimentalita“, která podle Machara našla svůj literární výraz v pohádkových dramatech Ferdinanda Raimunda, mísících fantastiku s lokálním realismem (koneckonců Tylova *Strakonického dudáka* interpretuje jako „do Čech lokalisovaného Raimunda“).³⁵⁷

Stejně jako v poezii je i v Macharových prózách město antropomorfizováno do podoby negativních postav ženského pohlaví – vedle již dříve doložených starších přirovnání k „maceše“ či „nevěstce Berlína“ je pro Machara Vídeň „kráska určitého druhu: masitá, bezohledná, procovská“³⁵⁸ A ještě dva rysy jsou této krasavici vlastní: **maloměšťácká přízemnost, ubohost a neschopnost** zmocí se na **samostatný úsudek** tuto nafoukanou paničku odsuzují k opičímu přisvojování „veřejného“ mínění, které produkuje a reguluje jakýsi duch této **intelektuální impotence** – vídeňský šmok: „Viedeň je město, které nemyslí, což ostatně víme všichni. Město, které žije beze smyslu života ode dne ke dni jak pánbů dá. Nějak bylo, nějak bude. Literatura jeho není složkou jeho života, malířství, sochařství a

³⁵² *První dojmy*, in: Tristium Vindobona I-XX, s. 11.

³⁵³ *Smutné perspektivy*, in: *ibid.*, s. 17.

³⁵⁴ *Ibid.*, s. 19.

³⁵⁵ J. S. MACHAR, *Viedeň*, Praha²1922, s. 20.

³⁵⁶ *Ibid.*

³⁵⁷ *Ibid.*, s. 21-22.

³⁵⁸ J. S. MACHAR, *Pod sluncem italským* (1918), Praha³1929, s. 48.

architektura jej zajímá jako sportovní výkony jednotlivců, jimž, přinesou-li něco bizarně nového, možno se zasmát a kteří sevšední, jakmile se jim časem zvykne. Město to je hlavou velmoci, která jediná nestala se říší koloniální, totiž světovou a následkem toho je zaostalá, konservativní. Světový van dějin nepronikl k ní, veliké moderní myšlenky jsou jí cizí, ideálem jejím je žít, jak se žilo před sto, dvěma a třemi sty lety, míti denně svou Kaisersemmel, řízky, Heuriger (letošní víno), novou operetu s několika sentimentálními valčíky, pár nových anekdot, Girardiho, Eisenbacha, tu a tam nějaký skandálek z vyšších kruhů a menší či větší bouři v parlamentu nebo aspoň na radnici. Stačí úplně - jinak: zavřeme okna a dveře, co nám po všem, co se děje venku? Vídeň má dva miliony obyvatelů a je největší vesnicí v Evropě, ba, na světě.

Místo ní myslí, totiž vyrábí její mínění šmok. Děje se tak v továrnách a zboží roznáší se po ulicích třikrát denně. Ministři je dostávají z Neue Freie Presse, šlechta a klerus z Reichspostu, vojáci z Armeezzeitungu a Fremdenblattu, ministerstvo zahraničních záležitostí z Zeitu, antisemité z Deutsches Volksblattu, lid z Neues Wiener Journalu a Extrablattu, ostatní buržoasie z Neues Wiener Tagblattu. Zastavte jednoho dne tyto listy – a téhož dne nebude nikdo ve Vídni vědět, co myslit a co chtít. Šmok nemá žádného přesvědčení, proto má všechny a může je měnit jak kabáty.³⁵⁹

Machar u Vídne postrádá duchovnost a historické kořeny, zprotivila se mu (jak sám říká, „nadojela“) „svými procovskými stavbami, svým obyvatelstvem, svou řečí, svými fouňovskými zvyky, falešnou sentimentalitou, vším“³⁶⁰ představuje mu jen směsici slohů všech období a kultur „bez patiny minulosti, bez charakteru a tradice“, město žijící „bez dějin a bez vnitřního smyslu“, v němž je ukryta básníkovi odporná „duše vydržované ženštiny, která se snaží ve svém přepychu působit dojmem vznešené dámy“, zatímco **Prahu velebí** jako oloupenou a zchudlou **šlechtičnu**, která uboze bojuje o každý den své existence, avšak přesto šlechtičnu, neboť „má svou čestnou minulost a čestná je i chudoba dneška jejího“³⁶¹ Když na jiném místě tlumočí rozhovor s jedním známým, dotýká se stereotypní představy, jakou chová Vídeňan o Praze a o Čechách obecně: Češi údajně v Rakousku tajně vládou, vláda si tento „dravý, urputný a bezohledný“ národ předchází, aby nezatoužili po Rusku, a poskytuje Čechům místa v ministerstvech; o kráse Prahy slyšel prý vyprávět mnoho, ale je pro německy

³⁵⁹ J. S. MACHAR, *Šmok*, in: Vídeňské profily, Praha 1919, s. 59-60.

³⁶⁰ J. S. MACHAR, *Třicet roků*, s. 72.

³⁶¹ *Ibid.*, s. 36. – V celkové ikonografii Prahy obecně převažuje ženský prvek – signifikantní je v tomto směru např. obraz Prahy v české obrozenské literatuře, kde je město personifikováno jako „matička“, „panna“, „nevěsta“, „královna“ či „vdova“ po českých králích a obdařeno emblémy „starožitná“, „veleslavná“, „královská“, „chrabrá“ apod., obecně řečeno je tedy Praha v klasické obrozenské podobě pojímána v perspektivě své „minulé slávy“. Srov. M. MACURA, *Znamení zrodu*, Praha 1983, s. 211-214.

hovořícího návštěvníka městem příliš nebezpečným, „rabiátním“, a pokud prý člověk spustí německy, může být i zbit, a policajtů se nedovoláš...³⁶² Je pravděpodobné, že tyto zavádějící modely mohly fungovat jako prostředek pro ospravedlnění tak animózního chování Vídeňanů k českým přistěhovalcům.

Nepříznivá hodnocení – a zde je snad až nespravedlivě hyperkritický – pronáší Machar i o **vídeňské architektuře** a o **památkách a pomnících**. Vídeň je pro něj město „*banální v celku i v jednotlivostech*“ – vysmívá se nepůvodnímu historizujícímu, imitujícímu slohu vídeňské architektury, např. votivnímu kostelu, fádni radnici, splesklému dvornímu divadlu, nechutné dvorní opeře, secesním domům s nemožnými ornamenty, ale především parlamentu, ušetřeny nezůstanou ani do výšky se tyčící vídeňské pomníky, jež představují – až na jediný slušný pomník Beethovenův – ještě větší ztělesnění nevkusnosti než budovy.³⁶³ V seznamu vídeňských objektů, jež upoutaly jeho pozornost, je jen objížďka Okružní třídy (Ringstrasse), procházka do Schönbrunnu a Prátru, výšlap na Kahlenberg a návštěva obrazárny v Belvederu (v ní visí Macharova láska – Velasquez, jíž zůstal věren po celý čas svého pobytu ve Vídni). Tento stručný ústní průvodce po Vídni prý vystačil každému, kdo si chtěl město prohlédnout, a byl s ním za dva dny hotov.³⁶⁴ Seznam vídeňských pozitiv doplňuje ještě několik položek: Machar si cení dobré vody, chrámu svatého Štěpána, kostela Karla Boromejského, Maxmilianova náměstí a především krásného okolí, zvláště Vídeňského lesa a Prátru, které rozeznávaly básnické struny mnoha českovídeňských literátů: „*Večer co večer chodívám pustou alejí. Od těch dob, co Vídeň se stala Velkovídní, patří ta alej k městu a chodím jí vždy, kdykoli se ubírám k svým cifrám a k živné prose svého života. Bydlím nyní skoro až pod Kahlenbergem a než se dostanu do města, jdu vinicemi, lány polí, jdu kolem zahrad a tou alejí. A tak jsem loni z jara slyšel ráno co ráno zase zpívat skřivany – po tolika a tolika letech slyšet zas skřivánka! – viděl jsem kvést kaštan, střemchu, pozoroval jsem proměňující se zeleň od té první mladičké svěží až k té syté potemnělé žhoucího léta, žehnal jsem blahodárnému teplu slunečnímu vděčně i v těch nejparnějších dnech. a minulé léto se mi skutečně zachovalo tak, jak jsem si jen mohl přát – a je-li mi co v tom cizím městě drahým, je to ten kousek přírody, která je zde stejná jako u nás.*“³⁶⁵

Christa Rothmeier nazvala Macharovu esej *Vídeň* přemrštěným katalogem příkladů a invektiv na adresu města, jeho politiků, obyvatel, novinářů, vlády, císařského domu i kultury a právě ve slovních výpadech této eseje se zračí básníková vize velkoměsta v nejryzejší

³⁶² Srov. *ibid.*, s. 69.

³⁶³ Srov. J. S. MACHAR, *Vídeň*, s. 13, 10-15.

³⁶⁴ Srov. J. S. MACHAR, *Třicet roků*, s. 38.

³⁶⁵ J. S. MACHAR, *Epilog*, in: *Vídeň*, s. 237-238; zdūr. M. Č.

formě. Bod po bodě její autor vyvrací mylné pozitivní představy o Vídeňanech, známých ve světě svou pověstnou „Gemütlichkeit“, jež v sobě nese rysy dobrosrdečnosti, přívětivosti, dojmavosti, nezávazné sdílnosti a bodrosti, a pro jejich lehkomyšlnost, povrchnost, utilitárnost, bezcitnost, podřízenost heslu „Carpe diem“ a zálibu v přepychu, pohodlnosti, kratochvilné zábavě a požitkářství je tituluje „podunajští Fajákové“, charakterizuje **Vídeňáka** jako **nejbezcitnějšího a nejukrutnějšího tvora** na světě, který se kochá každým **neštěstím**, špičkovaným **nechutnými vtipy** či slovní hříčkou, a hledá uspokojení své senzacechtivé potřeby, svého „hecu“.³⁶⁶ Dále v něm vidí kvintesenci kariérismu, sebestřednosti, vysmívačnosti, bezohledného zacházení s přírodou, omezenosti nepřesahující svým rozhledem hranice Vídně a netolerance, z níž pramení nenávisť k jinakosti a **xenofobie**, postihující zvláště „*Čechy, Maďary, Židy polské a Židy vůbec*“.³⁶⁷

Padlo-li slovo o antisemitismu, nelze se vyhnout období, kdy na post vídeňského primátora usedl pomyslný „generál katolické pěchoty“³⁶⁸ **Karl Lueger** (1844-1910), častý objekt Macharových kritických glos. Tzv. Luegrova éra (1897-1910), Macharem přirovnaná k „nové protireformaci“ českého národa, se svou snahou o prosazování katolických, úzce prorakouských, a proto vídeňským Čechům krajně nevyhovujících zájmů ve jménu hesla „Christlich und kaisertreu!“ (Křesťansky a věrně císaři!) vyznačovala zostřenými národnostními konflikty.³⁶⁹

Pro Machara bylo toto období vítězstvím „*hloupého chlapa vídeňského*“ (der dumme Kerl von Wien) nebo lépe „*chlapa s velkou hubou a bez kultury*“,³⁷⁰ jež se projevovalo silně protižidovským akcentem („...*antisemitismus je tak přilehlým celé povaze a ducha Vídeňáka, že je věru divno, jak mohlo být jindy vůbec jinak*“³⁷¹), jak jej odrážel tehdejší tisk nenávistně poštvající výroky o Kristových nepřátelích, jimž je křesťanský lid hlavního města vydán, o rituálních vraždách v Uhrách, Polsku i jinde, o státu a městě, vysátých nekřesťanskými upíry, o mizení starých dobrých vídeňských mravů, které je prý smutným důsledkem vládnoucí kastou potlačovaného náboženství. V této situaci se objevil muž na pravém místě: „...*co scházelo ještě, aby se Vídeňák rozhoupal? Pouze člověk, jenž by byl krystalizačním bodem, mající vynikající vlastnosti Vídeňáka, kapelník, jenž sám první housle hraje, dovedl by řídit a vésti celou tu kapelu. Našel se. Karel Lueger. Muž hezký, vtipný, jímající hlasem i pohledem,*

³⁶⁶ J. S. MACHAR, *Vídeň*, s. 16, 13, 17, 13.

³⁶⁷ *Ibid.*, s. 18.

³⁶⁸ Srov. J. S. MACHAR, *Vzpomíná se...*, s. 70-72.

³⁶⁹ O Lügerovi viz M. GLETTLER, *Die Ära Lueger (1897-1910)*, in: Böhmisches Wien, s. 22, 27-33; TÁŽ, *Die Ära Lueger (1897-1909)*, in: Die Wiener Tschechen..., s. 293-337. Jeho vztahem k menšině se zabýval např. J. J. LANGNER, *Lueger a Vídeňané*, Vídeňský národní kalendář 6, 1911, Vídeň 1910, s. 83-91.

³⁷⁰ J. S. MACHAR, *Vídeňské profily*, s. 13-14.

³⁷¹ J. S. MACHAR, *Vídeň*, s. 23.

ovládající mistrovsky vídeňský dialekt, nepřekonatelný debatér, černožlutý a dynastický každým coulem, upřímně zbožný a konečně – nemalé to kouzlo pro ženský svět – člověk neženatý. ‚Unser Karl‘, nebo ‚der schöne Karl‘, říkají Vídeňáci, liberálové pak s denunciační tendencí zovou jej ‚der Herr von Wien‘. A vlastnosti, kterých jinak Vídeňák nemá, učinily jej skutečně tímto pánem Vídně: neobyčejná vytrvalost, sledování pevného cíle, úžasná síla duševní, diplomatický talent, kuráž nahoru a bezohlednost dolů.³⁷²

Začínal jako demokrat a údajně se choval velmi lidově, zůstal člověkem i jako excelence, dával audience prostým Vídeňákům a i ve vztahu k Čechům si v předvolební kampani počínal zdánlivě přátelsky: ‚Typicky rakouský a vídeňský byl i jeho poměr k nám Čechům. Než prorazil, sliboval, že vtáhne-li do radnice, ‚udeří hodina osvobození i našim slovanských bratřím‘ – a dobří Čechové volili jej a jeho gardu jako mameluci. [...] Jinak vyznal otevřeně, že ‚Vídeň je na Čechy odkázána a bez ročního přílivu 40 tisíc duší z Čech a Moravy by byla ztracena‘. Veděť, že vídeňáctví samo o sobě je krátkoživotné.³⁷³

Na konečném zklamání z nenaplněných slibů brala svůj krajíc zodpovědnosti jednak ta část Čechů ve Vídni, kteří se již dostatečně „zvídeňáčili“, jednak ovšem rovněž národně uvědomělé českovídeňské obyvatelstvo, jež doplatilo svou důvěřivostí a sedlo na Luegrovu vějičku: ‚„Až svrhne liberální vládu, pak udeří také hodina osvobození našim slovanským bratřím,“ prolašoval Lueger ve schůzích, ba, byly schůze, kde agitátoři křesťanských sociálů mluvili česky [...]. Když se stal Lueger pánem radnice, a slovanští bratři presentovali směnky zralé k placení, dal se Lueger do smíchu. Co vlastně chtějí? Snad ne české školy? Snad ne české úřadování na radnici? Vídeň je městem německým a německým městem bude na dále. [...] České plakáty na ulicích se netrpí, českým schůzím nepropůjčí obec své místnosti, škola Komenského právo veřejnosti nedostane, na zemském sněmu se přijímá jednohlasně návrh nacionála Koliska, že německý jazyk je výhradně jazykem celých Dolních Rakous.³⁷⁴ A tak nastalo v českovídeňských řadách – až na mladočechy – oprávněné rozčarování z vítězství křesťanských sociálů, vedených právě Luegrem, rozčarování, nad něž se nemohlo povznést ani Macharovo břitké pero.

Avšak zatímco politika Machara provokovala, tehdejší kulturní Vídeň, kterou už „starý kožený“ Grillparzer nazval „capua duchů“, jež Macharovi připadá „jen jako chatrná expositura dnešního chatrného Říma“ a jejíž duchovní život nemůže být ničím jiným než

³⁷² *Ibid.*, s. 24; o Luegrovi viz zvláště s. 24-32.

³⁷³ J. S. MACHAR, *Dr. Karl Lueger*, in: *Vídeňské profily*, s. 27.

³⁷⁴ *Ibid.*, s. 30-31.

fajákismem,³⁷⁵ zanechala v Macharových textech jen velmi málo ohlasů a reflexí. Ojediněle si všímá několika rakouských literátů, jako např. Hermanna Bahra anebo „filozofa vídeňáctví“ Petera Altenberga alias Richarda Engländera,³⁷⁶ Franzi Grillparzerovi (1791-1872) věnoval dokonce celou studii.³⁷⁷ V Macharových očích byl „jedním z nejprotivnějších zjevů celé světové literatury. Svým hrozným jmenem, svým kyselým a morosným obličejem, kožeností svého tvoření, svým rakušáctvím, poťouchlostí charakteru, slovem: vším“. Vytýká mu především „rakušáctví od kosti“, „dobrou lokajskou duši“, jež dokáže poklonkovat před habsburským dvorem verši tak „příšerně suchými“ a „důkladně koženými“,³⁷⁸ dále pak kritizuje Grillparzerův verš, nepříznivě posuzuje i jeho metaforiku a básnický jazyk. V další části pak vybírá nejzajímavější zápisky z jeho posmrtně vydaných deníků a dopisů, až dochází k soucitnému poznání, že básník byl především nešťastným a ubohým člověkem a nositelem pro Rakousko tak typického osudu: „Celou tragedii nosil v uzavřené své duši. A byla desetkrát hlubší a lidštější než všechny ty, které byl napsal. A nazývají-li jej největším rakouským básníkem, pak tato tragedie byla tím nejrahouštějším na něm.“³⁷⁹

Za puls vídeňské kultury považuje **divadlo**, jež je spojeno s **kultem** herců, hereček a operních pěvkyní a zpěváků: „...ne tragedie a dramy, ale herci a herečky“,³⁸⁰ „ne, co se hraje, ale kdo hraje a jak se hraje zde platí“.³⁸¹ Za hanbu a za nedostatek vzdělání se v „tomto městě nápadů, vtipů, anekdot, parodií a trefných pojmenování“³⁸² pokládá nevědět, které úlohy ten který mim má a jak je hraje, stejně jako neznat pikanterie z jejich soukromého života: „...dobrý Vídeňák ví na vlas o každém novém poměru té oné herečky, o milostných románcích, zálibách a půtkách oblíbeného herce, [...] celé město může se dočíst, v kterých dnech v měsíci je oblíbená herečka nebo subreta, unser Liebling, ‚indisponovaná‘. Ano, ano, starosti residence říše.“³⁸³ Korumpovaný tisk se přizpůsobuje „nízkým instinktům svého čtenářstva“ a pečlivě o všech těchto novinkách informuje, pokud ovšem dobrovolně neslouží jako prostředek manipulace „interesům politické partaje, zájmům bursy, vyvoleným jednotlivcům, bankám, pojišťovacím ústavům a slavné vládě především“.³⁸⁴

Zbývá říci několik slov o jeho **poměru k českovídeňským krajanům**. Ač se obecně

³⁷⁵ J. S. MACHAR, *Vídeň*, s. 13, 10, 43.

³⁷⁶ Srov. *ibid.*, s. 43-46.

³⁷⁷ J. S. MACHAR, *Grillparzer*, in: *Vídeň*, s. 88-101.

³⁷⁸ *Ibid.*, s. 88-89.

³⁷⁹ *Ibid.*, s. 97.

³⁸⁰ J. S. MACHAR, *Vídeňské profily*, s. 62.

³⁸¹ J. S. MACHAR, *Vídeň*, s. 46.

³⁸² *Ibid.*, s. 24.

³⁸³ J. S. MACHAR, *Vídeňské profily*, s. 62.

³⁸⁴ Obě citace J. S. MACHAR, *Vídeň*, s. 49.

soudí, že Machar k českovídeňské menšině příliš netíhl,³⁸⁵ je až dojemné, s jakou vervou brojí proti pronásledování české školy Komenského křesťanskými sociály, nazýváje tento typ útlaku „pobělohorskou praxí“. Ještě větší rozčarování mu přináší fakt, že i vídeňští Češi z okruhu týdeníku *Pravda* (vycházel ve Vídni v letech 1908-1938 jako orgán zdejších českých katolíků) útočí na školu Komenského ze svých extremisticky katolických pozic. Machar se s nimi dostal do sporu, neboť jim vadilo, že se např. Macharovy texty octly v české čítance; byli nespokojeni s působením učitele Suly stejně jako školního inspektora Úlehly: „*Tady je máte: krejcaru nedají, ale dávají pozor! A pryč i s jedinou školou ve Vídni – čte-li se tam – Machar! Přímo klasický příklad nahého surového bezohledného klerikalismu! Nikdy škola Komenského nestála tak pedagogicky vysoko, jako za nynějšího inspektora, ředitele Úlehly, nikdy tu nebylo zanícenějších sil učitelských jako v této době – a taková římská kreatura dovolí si posuzovat a vyhrožovat.*“³⁸⁶

Machara přivádí české skrblicí pseudovlastenectví, tak vlažně reagující na potřebu českých škol v národnostně smíšených oblastech (nejen ve Vídni), k formulaci „kardinálního axiomu“, který je podle jeho mínění jedním z pilířů naší národní existence: „*Celé to naše vlastenectví [...] je vyžráno a duto jak stará vrba. Zelená se to, kvete to – ale chraň pánbů každého, kdo by se o takový kmen chtěl opřít, nebo užít ho za podporu nějaké národní stavby! A docela už školy! [...] Ano, to české vlastenectví je rozežráno jako peň staré vrby – a je-li kdo vinen našimi neúspěchy politickými, jsou to jen – čeští vlastenci, neboť vlast jde u nich jen do těch a z těch hrdel, kapsy jsou až tuze egoistické.*“³⁸⁷ A dále ve svém žehráni pokračuje, dotýkaje se pražské inerce vůči zápasům vídeňského Čestva: „*Vlastenci naši nemají smyslu pro kulturní práci doma a Vídeň jim už docela na srdci neleží. Vídeň dělá ministry, dává titule a rády – ale jinak jest jim Hekubou. Že tu žije silná minorita, že je nás tu víc než jich v Praze, že bychom mohli přestat být jednou tady domovníky, metaři a sluhy v úřadech – – eh, která vlastenecká hlava v Čechách má se tím lámat a trápit?*“³⁸⁸

³⁸⁵ Usuzuje se tak na základě poněkud zjednodušené poznámky, kterou Machar pronesl v jednom fejetonu na adresu krajanů ve Vídni: „*Vypravili jsme se jednou do okresu Favoriten. Jednou z mého mála vědomostí o Vídni bylo, že jsou sídlem krajanů. Dojeli jsme tam, chodili po ulicích, četli firmy a nápisy – nic, nic. Bylo poledne, usnesli jsme se zajít na oběd, snad najdeme někde někoho v tu dobu. Zeptal jsem se strážníka, kde je zde český hostinec. [...] Hospoda nečistá, špinavý ubrus na stole, sklepník bez kabátu. U vedlejšího stolu jedí dva muži, jsou již s obědem hotovi a jeden konstatuje: ‚Ty knedlíky nestály dnes za nic.‘ První věta v mateřštině, již slyším ve Vídni. Hostinská mi potom povídá, – také češtinou, ale hodně už vídeňsky prosypanou – že Češi sem chodí hojně, několik úředníků z blízkých továren. ‚Krovotky‘, které dojíždějí z Moravy k trhům, několik spolků mívá tu pravidelné schůze, ‚Favoriten jsou lauter Čechy‘. – Do Favoriten jsme víckrát nezajeli – touha po krajanech mě přešla.“ (J. S. MACHAR, *Tricet roků*, s. 38-39)*

³⁸⁶ J. S. MACHAR, *Vzpomíná se...*, s. 192; srov. zejména ostré polemiky proti Macharovi v *Pravdě* 4, Vídeň 1911, č. 11; 5, Vídeň 1912, č. 18, 32, 41; 7, Vídeň 1914, č. 10, 16, 20.

³⁸⁷ J. S. MACHAR, *Vzpomíná se...*, s. 230-231.

³⁸⁸ *Ibid.*, s. 232.

Machar sám sebe pokládal za rádce a pomocníka nejruznějších vídeňských návštěvníků z Čech, jak vyplývá z oddílu prozaických drobníček *Z paměti českého konsulátu ve Vídni* (součást knihy *Hrst beletrie*), v němž je vypravěč s Macharovými autobiografickými rysy stylizován do role tzv. krajanského konzula. Avšak Macharova dobrosrdečnost byla pochopitelně i zneužívána. V *Kapitolce o lidskosti* vyjadřuje zlost nad krutostí těch krajanů, kteří dávají chudákům hledajícím ve Vídni práci falešnou naději tím, že je posílají za Macharem, aby se zbavili vlastní odpovědnosti postarat se o člověka. Brání se, že nemá žádné styky s mocnými tohoto světa a neustále zápasí s nedostatkem času, a proto nemůže ubožákům poradit nic jiného, než aby dali pár pohlavků té lebce, jež pošle prosebníky a prositelky s vsugerovanou nadějí bezohledně co nejdále od sebe.³⁸⁹ I z této epizody vysvítá, v čem tkvěl hlavní problém Macharova poměru k českovídeňské elitě: její myšlení a konání bylo příliš podobné tomu, co kritizoval i na domácím společenském životě – oba světy procházela průsečnice neschopnosti vybřednout z kruhu českého sobectví, neschopnosti udělat něco pro druhého bez vědomí osobního profitu.

Navzdory tomu se zapsal do dějin menšiny zlatým písmem: Karáskovu sborníku přededlal symbolickou báseň *Opuštěná větev* (srov. kapitolu 2. 2. VÍDEŇ LITERÁRNÍ. K VYMEZENÍ POJMU ČESKOVÍDEŇSKÉ LITERATURY), spolupodílel se na vzniku *Českého spolku pro šíření lidové osvěty ve Vídni* v roce 1896, neúnavně přispíval do krajanského tisku a na sklonku první světové války (25. ledna 1918) svolal ustanovující schůzi filantropického „národně-svépomocného sdružení“ *České srdce* a nabídl mu darem své rukopisy, které byly zpeněženy veřejnou dražbou na deset tisíc korun ve prospěch spolku.³⁹⁰ Jaromír Doležal na okraj Macharova poměru ke spolkovému životu poznamenal: „*Ale nechodil mezi nás. Měl již dávno za sebou první křest menšinového pracovníka, když se staral v roce 1893 o důstojnou oslavu Kollárovu a pak o ‚Spolek k šíření osvěty ve Vídni‘ knihami. Byl po té poctivě snaze své, prospěti, hrubě uražen – a stáhl se zase ke svým knihám do Gersthofu, kam za ním mohli jen nejužší přátelé. Avšak věděl o všem. Znal nás, četl mnoho a pamatoval si všechno. Jeho paměť je obdivuhodná. Nezapomněl nikdy, že Cinnert, vydavatel úctyhodného vídeňského týdeníku ‚Věstník‘ tu o Macharovi napsal, že se staral o zřizování českých knihoven ve Vídni, jen aby ‚měl kde udat své knížky‘ – škoda, že pak leckdy Machar generalisoval a pro takové neomalenosti se uzavíral všemu.*“³⁹¹

³⁸⁹ Srov. *ibid.*, s. 240-241.

³⁹⁰ J. S. MACHAR, *Moje rukopisy*, in: Vídeňské profily, s. 86-93; srov. též A. MACHÁT, *Česká Vídeň. Věnováno příznivcům Českého Srdce vídeňského*, s. 4.

³⁹¹ J. DOLEŽAL, *J. S. Machar. K jeho šedesátinám*, Dunaj 1, Vídeň 1923, s. 417. Své trampoty s redaktorem *Věstníku* Václavem Cinnertem, jež mu přinesla činnost ve spolku, Machar sám vylíčil v knize *Třicet roků*, s.

Navzdory tomu českovídeňská menšina, zvláště její sociálnědemokratická část, chápala Machara a jeho dílo jako svůj vzor. *Vídeňská matice* mu k padesátým narozeninám věnovala svou výpravnou ročenku, v níž Miloslav Hýsek nastínil Macharův celkový přínos pro vývoj české literární Vídně: „...česká literatura vídeňská žije svým vlastním životem [...] – pohybuje se v celku na základech, postavených Macharem: vídeňští čeští spisovatelé, ať vědomě či nevědomě – neboť Macharův českovídeňský problém přešel nám do krve – opakují a rozvádějí, co tak precizně formuloval Machar, přičemž přirozeně občas podléhají vlivům pražským. Literární česká Vídeň po Macharovi dosud neobohatila nového našeho písemnictví novým postižením vídeňského života, novými básnickými tóny, novou národní nebo sociální melodií [...].“³⁹² O dvanáct let později sestavuje Soňa Roušteká v rámci meziválečné *Lidové knihovny vídeňské* speciální „českovídeňskou“ čítanku *Machar: Člověk a dílo* (1926), kterou je Macharův význam pro menšinu vysloven nejkonkrétněji a nejjasněji: „*Touto knížkou dává česká Vídeň dávno zaslouženou daň dílu svého největšího básníka J. S. Machara. [...] přes to, že S. Roušteká přihlížela při svém výběru v první řadě k věcem blízkým vídeňským Čechoslovákům a jejich sympatiím, zachytila markantními rysy duchovní tvář básníkovu a jeho třicetiletého literárního usilování.*“³⁹³

Epilogem Macharova pobytu bylo uspořádání spisů **Františka Baleje** (1873-1918), osobitého esejisty úzce spojeného s českou Vídní a skvělého tlumočnicka díla Rabindranatha Thákura do češtiny. Většina Balejovy fejetonistiky a esejistiky vznikla ve vřavě první světové války a vycházela na stránkách *Vídeňského deníku* (1915-1916), šestidílné *Spisy Františka Baleje* vydával Machar na Kladně v letech 1920-1926.

Vznik republiky v roce 1918 dal Macharovi alespoň prozatímní satisfakci při pomyslném vyrovnání účtů s Vídní, toto zadostiučinění se sice poněkud zkalilo při diskusích s Masarykem jako prezidentem ČSR, leč přesto politické osamostatnění českého národa vítal nadšeně, soustřediv veškeré své síly na boj s druhým, doposud nepokořeným nepřítelem – Římem,³⁹⁴ baštou jím tolik nenáviděného katolicismu: „*Přál jsem si kdysi, abych mohl dvakrát ožít po své smrti: v den zúčtování s Vídní a podruhé v den zúčtování s Římem.*

Nebylo národa, jemuž by ta dvě města byla takovým neštěstím, jako národu našemu. Spojenými silami tiskly dvě ruce – vídeňská brutální bezohledná, římská studená

161-169.

³⁹² M. HÝSEK, *Mladá literatura české Vídně*, s. 92.

³⁹³ F. MELICHAR, *Machar, člověk a dílo. S úvodem S. Roušteké* [rec.], Dunaj 3, Vídeň 1925-1926, s. 195.

³⁹⁴ S tímto „nepřítelem“ se MACHAR vyrovnává i „uvnitř“ domácího duchovního kontextu v polemice s českými zastánci „římské ideologie“, např. v JOSEFU PEKAŘOVI stranicímú pobělohorskému vývoji a odsuzujícímu husitství spatřuje přívržence katolického Říma a dobírá si ho v glose k výročí Husova upálení jedovatým konstatováním, že „*pan prof. Pekař napíše, bohdá, knihu, kde dokáže, jakým neštěstím byl vlastně takový Hus národu, z něhož pošel*“ (J. S. MACHAR, *Vzpomíná se...*, s. 236)

neuprositelná – hrdlo a duši našeho národa po tři sta let.

Osud mi dovolil spolupracovati na zkáze Vídně a dožil jsem se chvíle, že její ruka malátně a zbaběle klesla s našeho hrdla.

*Tož ještě Řím... I toho se chci nyní dožít! I ten musí ležet bezmocen u našich nohou! [...] 28. říjen 1918 byl jen polovicí našeho osvobození. Svým dějinám a své budoucnosti jsme povinni provést a dokonat i polovicí druhou: od Vídně osvobozenou vlast předat bez středověkých strusek našim potomkům!*³⁹⁵

Macharovo skoncování s monarchií a jejím rodem bez jakýchkoli servítků je nejmarkantněji vyjádřeno ve slavnostním projevu prosloveném 8. listopadu 1918 na Pražském hradě, tedy v den neblahého výročí bělohorské bitvy, „dítěte lipanského pole“.³⁹⁶ Prohra českého měšťanstva a šlechty vedla k utužení vlády Habsburků v českých zemích. Machar pro tento panovnický rod nachází atributy více než nepříznivé: „*Tři sta let byla ta neblahá familie Habsburgů [sic!] neštěstím všech národů, jimž vládla, všech, s nimiž přišla do styku. Vedla nesčíslný počet válek a všechny ty války jen pro dynastické zájmy, jen pro zájmy osobní, rodinné. Krev svých národů prolevala po všech koutech Evropy, kostmi svých rabů hnojila na všech stranách prst' tohoto dílu světa. A jaká to byla familie! Lidé osobně zbabělí, lidé degenerovaní, idioti, hlupci a hrubci. Člověk dnes nechápe, jak bylo možné, aby 300 roků po bělohorské bitvě tuto familii lidstvo vydrželo.*“³⁹⁷ Nebo na jiném místě, kde se vyjadřuje k nesmyslnosti existence habsburského kolosu, z jehož područí se chtěly vymanit prakticky všechny menší národy pro jeho kompromitovanost: „*Vyskakovaly vředy a vyrážky: otevřená korupce, pusté kariernictví, nestoudné protekcionářství, laxní administrativa, obcházení zákonů, cynismus s maskou spravedlnosti, vyvanutá slovní morálka – a nade vším tím dynastie senilní, zdegenerovaná, nekulturní, lakotná, požívačná, zbabělá a bigotní.*“ (s. 167) Samotný mocnář Franz Joseph (Machar záměrně nepřizpůsoboval cizí vlastní jména českému úzu) mu byl „*tím krvavým, lysým starcem, jehož jsme museli pokrytecky zváti svým císařem*“ (s. 164) a o kus dál jej dokonce jmenuje „*starým zločincem*“ (s. 165) a „*člověkem necitelným, lhářem, křivopřísežníkem, tvorem nekulturním, chladným sobcem, osobně zbabělcem, jenž nás nenáviděl a námi pohrdal, jak jen takový nafoukaný aristokrat to dovede*“ (s. 169). Ze stejného opojení nově nabytou svobodou čerpá i málo známá báseň *Franz Joseph*, datovaná 1.

³⁹⁵ *Ibid.*, s. 252-253.

³⁹⁶ J. S. MACHAR, *Vídeňské profily*, s. 157. Macharovu reflexi bělohorské katastrofy ilustruje jeho reakce na poznámku jistého Peutelschmieda, že „*dolus* [tj. lstivost] Čechů datuje se od roku 1620“. Machar podle vlastních slov tehdy opáčil: „*Dolus? Ne, pře mezi dynastií a naším národem od roku 1620 – to je správné.*“ (*Ibid.*, s. 172)

³⁹⁷ *Ibid.*, s. 163; ostatní citace v závorkách přímo v textu.

listopadu 1918, která vyšla jako samostatný tisk.³⁹⁸ Po několika úvodních strofách, v nichž lyrický subjekt lituje, že se „lysohlavý stařec“ nedožil konce monarchie, se skladba mění v plamennou obžalobu prokletého habsburského rodu, která svým naturalismem (rozbitá lebka monarchova syna, krev jeho šílené ženy, rána v hrudi vlastního synovce) působí jako nejodkrytější a nejbezlítostnější „krédo“ pohrdání vůči nejdéle panujícím Habsburkovi na českém trůně, jako výsměšný zpěv na marách, s nichž Macharův básnický hrdina shlíží na „naplnění a západ jistý“ nenáviděného rodu:

*„I čekal jsem, jak přijde chvíle jedna, / – kdy praskot hromový ti náhle zděsí
zbabělou duši –
jak studené tvé oči hledat budou / rozprchlé raby, jak své ruce sepneš
jež zrudly krví milionů, k bohu, / jenž opustil tě,
a prchat budeš ulicemi Vídně / a bída rvát ti bude plášť tvůj s těla
a mrzáci ti berlou budou hrozit / a slepci klnout.
Po ulicích těch budou ležet orli / a třísky trůnu v rozšlapaném blátě,
a ty, jenž bez citu šels celým žitím, / jsa modla světa,
zavyješ děsem ve svém opuštění. / Snad myšlenka ti o Hradčanech blyskne
zoufalým nitrem... ticho je v tom hradě... / a věže Prahy...
Leč nový řev té Vídně, tvoji Vídně, / ti nohy podtne, padneš v bláto dlažby
a Hrůza přiskočí a vypije ti / v ráz bídnou duši –
ne, nestalo se. Nás ošálil Osud. / Atropos tiše přestříhla tvé žití
a do krvavých rukou vložili ti / jen černý křížek.“*

Takto chmurně se sice Machar vypořádával s **dynastií**, avšak k Vídni byl přece jen shovívavější. Dříve než v květnu 1918 nadobro ukončil svůj provizorní třicetiletý pobyt návratem do země předků, jíž věnoval svůj elán jako poslanec Národního shromáždění a posléze generální inspektor československé armády, dal Vídni vale v krátkém fejetonu *Na rozloučenou s Vídní*, který vyznívá jako ocenění všeho pozitivního, co bylo v „osamělé vedettě na Dunaji“³⁹⁹ vykonáno a čeho bylo v menšinovém životě dosaženo, a tak se snad neprohřešíme proti autorově intenci, konstatujeme-li, že přece jen ta část Vídně, kterou obývali jeho „bratři“ a „spolubojovníci“, nezůstala jeho srdci tak úplně cizí a macešská: „*I když jsem roky nešel mezi vás, nic mi neušlo, o všem jsem věděl, všechno jsem dovedl oceniti. A měl jsem vás v evidenci tak, že jsem znal jména vás všech, i když mi tváře zůstávaly*

³⁹⁸ J. S. MACHAR, *Franz Joseph*, Svobodné Proudy, č. 2, pořádá F. Žďárský, Praha 1918, b. p. [4 s.].

³⁹⁹ Metaforická označení ztracené, osamělé či opuštěné stráže, hlídky, vedety či varty na Dunaji pro českovídeňskou menšinu patří k těm nejfrekventovanějším; zdá se pravděpodobné, že všechna pramení z Macharem ukotvené představy o „*opuštěné větvi*“ (srov. výše s básní *Opuštěná větev*).

neznámy. *Má víra byla s vámi: věřil jsem a věřím, že vaše práce a vaše tužby nebudou pohlceny zdánlivě jako řeka Jordán ústí v Mrtvé moře, aby zmizely v sirné a prokleté vodě jeho, nezaniknou, ale vstanou jednou k životu – snad po stu, snad po dvou stech letech – a přihlásí se k pramenům, odkud vyšly; řeky netekou nazpět, krev ano; ta Vídeň bude našim srdcím blízká, tuze blízká – ovšem jinak, než je slova toho běžný smysl dnes...*

To bude zásluhou vaší a všech těch, jimž předáte jednou svou práci a své touhy. ⁴⁰⁰

V českovídeňském literárním životě sehrálo Macharovo dílo a z něj plynoucí reflexe tepajícího velkoměsta i jeho do sebe zahleděných obyvatel nepřehlédnutelnou úlohu. S výjimkou klerikálních kruhů bylo s napětím sledováno, ctěno a také čteno, plnic nejednou funkci ochranného štítu vídeňských Čechů, ukázky z něj pak nejednou přebírány do menšinových časopisů a kalendářů. Tento fakt nemohl zůstat izolovaným momentem – jako inspirační zdroj i vzor působila Macharova poezie (jaký ohlas vyvolala jen *Tristia!*) na meziválečnou českovídeňskou generaci básníků (např. na Fráňu Klátíla či Oldřicha Vojena), Macharův kult antiky zanechal svůj otisk v historických vizích *Z dob slávy starého Carnunta* Milady Kalinové a jeho fejetonistika našla svou obdobu v místopisných reportážích z Vídně i dolnorakouského venkova Antonína Macháta či ve čtivých exkurzech do historie Vídně od Soni Rouštecké.

2. 3. 3. VÍDEŇ ÚŘEDNICKÉ BOHÉMY VÁCLAVA HRUBÉHO (S NÁSTINEM VÝVOJE DO VZNIKU ČSR)

*„Tato halda papírů, zaprášených map
a fasciklů – toť tedy to nejvýznamnější,
co kdy emigrantský živel českovídeňský
duchovně vykonal – básnická pozůstalost
Václava Hrubého.“*

(L. ŠÍŠA, *Obelisk. Po shlednutí rukopisné pozůstalosti V. H.*, Dunaj 8, Vídeň 1931, s. 3)

Macharova tvorba je neodmyslitelnou součástí české literatury, což se nedá říci o jeho méně úspěšných (a rovněž menším uměleckým talentem obdařených) českovídeňských současnicích – ačkoli dílo Václava Hrubého by si rozhodně bývalo zasloužilo zájem alespoň ze strany historiků literatury –, jejichž význam zůstal omezen více méně pouze na menšinu. Tito autoři sice nikdy nevytvořili žádné literární skupiny či kroužky, ale dají se snadno

⁴⁰⁰ J. S. MACHAR, *Vídeňské profily*, Praha 1919, s. 107.

rozřadit podle své příslušnosti ke dvěma důležitým českovídeňským kalendářům z období přelomu staletí.⁴⁰¹

První z nich, *Klubem rakouských národností* vydávaný *Kalendář Čechů vídeňských* (23 svazků, na roky 1892-1914), byl orientován spíše konzervativně, konečnou tvář mu zpočátku dával Ferdinand Menčík a po jeho krátkém působení do roku 1896 redaktor **František A. Dastich** (1836-1914). Své prózy zde publikovali Ludvík Klepětka, Alois Dostál, Josef Wildmann, Karel Červenka, Josef Vluka, Vlastimil P. Plavečský, Viktor Moser, poezií přispívali **Ferdinand Pěčka-Místecký** (1861-1937), písíci hojně do katolické *Pravdy*, který vydal dvě sbírky poezie v duchu lidových písní: *Básně* (1888) a *Písně a meditace* (1901), historiograf *Slovanské besedy* **Albert Jan Kalandra** (1826-1909),⁴⁰² Prokop Zaletěl,⁴⁰³ Pavla Maternová aj., v obou oblastech literární tvorby se uplatnil **Alois Vojenov Prosečský** (1877-1928), svým původním jménem Alois Mikuláš Vobejda,⁴⁰⁴ který si nechal jméno úředně změnit. Byl znám jako nadšený a ohnivý řečník na přednáškách *Klubu rakouských národností* ve Vídni,⁴⁰⁵ ale rovněž jako menšinový prozaik. Zaujala již jeho povídka *Obět*, dojemná historka o obětování společné lásky mladého vídeňského Čecha a Vídeňanky z lepší rodiny ve prospěch záchranu rodinného jmění, tedy příběh v nekonečných variacích opakovaný v edicích užitkového čtiva „pro služky“, v tomto případě se odehrávající v kulisách vídeňského prostředí, jež je minimalizováno na názvy vídeňských ulic a několik didaktických narážek na menšinová sdružení: „*Najal si v X. okresu větší, slušnější byt; Lidmilku dal zapsati do české školy spolku ‚Komenský‘, a ženuška jeho, ač není rozenou*

⁴⁰¹ Na počátku 20. století byli s Vídni svázáni i další literáti, kteří nepatřili k okruhu žádného z obou kalendářů, např. autor ve Vídni vydaných sbírek *Pohádka zvadlých květů* (1905) a *Tvrdou cestou* (1909) **František Cetečovský** (vlastním jménem František Zeman, 1881-1957), jejichž „buditelským“ rázem trpí stránka básnická (sbírky vyjadřují zoufale rezignované nálady vídeňského Čecha, teskní po volnosti a předvádějí momentky z mravně rozvráceného nočního života, v němž tonou chudé české dívky); dramatik a beletrista, později redaktor jihočeského tisku **Vítězslav Valenta-Roštinský** (1880-1936), který proslul především jako autor populárních, ve Vídni hraných her *Za pravdou* (Vídeň 1908,³ 1923) a *Noční šichta* (1919,⁴ 1925); učitel **Karel Vojtěch Prokop** (1860-1914), autor sbírky *Co nezvadlo* (1893) a pohádkových her pro děti (přimo ve Vídni vyšel roku 1904 jeho *Král času díky Mistnímu odboru Komenského pro X. okres*) aj.

⁴⁰² Knižně Kalandrovy proslovy a jubilejní a jiné příležitostné básně vyšly v jeho *Dějínách slovanské besedy*, s. 131-178; největší kuriozitou je veršovaný seznam všech členů *Besedy* ke konci roku 1892.

⁴⁰³ Srov. např. jeho agitační báseň *Čechem celým bud'!*, *Kalendář Čechů vídeňských* 8, 1899, Vídeň 1898, s. 54.

⁴⁰⁴ Podrobněji viz A. EHRENBERGER, *Alois Vojenov Prosečský*, *Kalendář Čechů vídeňských* 15, 1906, Vídeň 1905, s. 118-119.

⁴⁰⁵ Vídeň opustil na sklonku roku 1895; od prosince t. r. redigoval v Holešově na Moravě beletristický časopis *Z našich dob*, kam přispěl mnoha povídkami; prózu i národohospodářské články zasílal do *Hlasu, Selských hlasů, Píseckých listů, Katolických listů* a národně katolické *Svatováclavské koruny*, již později sám řídil. Jako ohnivý zastánce katolické moderny měl četné problémy s rigidními představiteli katolické církve (např. po vydání brožury *Pryč od Říma* z roku 1901 byl nucen opustit Hradec Králové, sídlo biskupa). V moravských *Selských hlasech* vyšel na pokračování jeho román *Pozdní bouře*, své dojmy z vojenského života v Sedmíhradsku zachytil v knížce *Na cizí půdě*; později žil v Praze, kde vyšly jeho četné další práce publicistické i beletristické (*Časové úvahy a poznámky*, 1919; *Loutky života*, 1921; *Svět klamu*, 1922; *Šešest soumraku*, 1926; *Z aktovky všetečného člověka*, 1928).

Češkou, je přece přítelkyní všeho slovanského; již vstoupila také co členka do dobročinného dámského spolku ‚Ludmila‘, kdež se stala horlivou podporovatelkou chudých českých dětí.“⁴⁰⁶ V témže ročníku kalendáře předeslal *Pozdrav čtenářům!* – užitkové příležitostné rýmování, jež patří ke kvantitativně nejsilněji zastoupenému žánru českovídeňské poezie:

„My jdeme k lopotivé práci, / klidná jesti naše tvář;
ku potěše opět vrací / nám se český kalendář.
Nimž bychom se pobavili, / naučení vzali v něm;
tím, co malé naše síly / mohou, jesti naplněn.
Kéžby toto nové dílo / šířil každý věrný Čech,
aby s láskou čteno bylo / v podunajských krajích všech!“⁴⁰⁷

Své první drobnější práce publikoval v devadesátých letech ve vídeňském *Věstníku*; knižně debutoval sbírkou *Písně Čecha vídeňského* (1895), která vyšla ve Vídni Dastichovým nákladem. Námětově se sice pokouší vyslovit v jednoduchých rýmovánkách k situaci české menšiny ve Vídni (např. v básních *Zrádci*, *Odrodilec*, *Dupali nás*, *ničili nás*, *U školy „Komenského“*), avšak formálně zůstává na úrovni užitkového veršotepectví. A jako tomu bylo již v několika předchozích případech, i nyní se nabízí pozdní, anachronický ohlas obrozenské „odrodilecké“ lyriky. Na příkladu *Odrodilce* lze pozorovat totéž emotivní zaujetí, projevující se v ostré dehonestaci každého, kdo potlačuje, či dokonce zcela odmítá projevat svou národní identitu. Lyrický subjekt básně na adresu podobných bezpáteřníků laje potupnými slovy opovržení a znechucení (bídník, zrádce vlasti poklonkující cizincům, úskočný a štvavý vadič s rodnými bratry, drzý mučitel otčiny, stojící v jednom šiku s nepřitelem apod.). Ale tím ještě není renegát dostatečně potrestán, konečné zúčtování nastane až v okamžiku pomsty, kterou lze odvrátit včasným návratem mezi „bratry věrné“ dříve, než tento trest dolehne nejprve v podobě výčitek proradníkova svědomí za „černé skutky“, poté symbolickou krvavou řeží, v níž však padne pouze nepřítel vyobcovaný z národní pospolitosti:

„Ne-li – zůstaň v cizím středu, / až čas přijde seče,
pro ně nechť až hnem se k předu, / krev tvá černá teče.“⁴⁰⁸

Druhý okruh českovídeňských literátů byl svázán s *Vídeňským národním kalendářem* (vyšlo 10 ročníků, na roky 1906-1915), vydávaným *Národní radou Čechů dolnorakouských*, resp. *Osvětovým svazem dolnorakouským*, a pečlivě redigovaným **Arnoštem Mádlem** (1870-

⁴⁰⁶ A. M. VOBEJDA, *Obět. Povídka z vídeňského života*, Kalendář Čechů vídeňských 5, 1896, Vídeň 1895, s. 49 (celý text s. 38-50).

⁴⁰⁷ A. M. VOBEJDA, *Pozdrav čtenářům!*, Kalendář Čechů vídeňských 5, 1896, Vídeň 1895, s. 37.

⁴⁰⁸ A. M. VOBEJDA, *Odrodilec*, in: TÝŽ, *Písně Čecha vídeňského*, Vídeň 1895, s. 17.

1930). Básněmi přispívali F. Pečka Místecký, J. S. Machar, František Vrzal-Hačín, propagátor česko-srbských kulturních vztahů a příležitostný básník a překladatel Josef Zdeněk Raušar (1862-1947),⁴⁰⁹ akademický malíř František Pečinka (1869-1917), předčasně zemřelý levicový novinář a spisovatel próz pro mládež Karel Půlpán (1885-1914), britský satirik A. Synek,⁴¹⁰ advokát a publicista orientovaný k českožidovskému hnutí, prozaik, dramatik a autor starozákonních básnických ohlasů E. Leda (= Eduard Lederer, 1859-1944),⁴¹¹ epigonský básník a literární historik, odchovanec vídeňské slavistiky a v meziválečném období ředitel Univerzitní knihovny v Brně Jaroslav Sutnar (srov. podkapitulu 3. 1. 6. „SOUKROMÝ BADATEL“ VE SLUŽBÁCH POPULARIZACE SLAVISTIKY), anonymní satirik Šimon II., publicista, překladatel ze slovanských literatur a propagátor turismu Emerich Čech (1870-1951), publicista Arnošt Polavský (= František Ročen, 1890-1958), význačný překladatel českých básníků, zejména O. Březiny a J. S. Machara, do němčiny Emil Saudek (1876-1941),⁴¹² Josef Stantejský, Vratislav Tourovský a mnozí jiní, z nichž si dva zaslouží více než pouhý jmenný výčet.

Železniční adjunkt **Josef Cipr** (1881-1956) ve svých verších a prózách jednak pozoruje soucitným zrakem trpící, nešťastné a ze života vyřazené jedince (povídky *Hlavy a hlavičky*, 1911), jednak vyniká jako samotářský ironik blízký Macharovi (cyklus *Vídeňské verše a glosy* v ročence *Ze staré a nové Vídně*) a vnitřně rozkolísaný satirik předválečné a válečné Vídně.⁴¹³

⁴⁰⁹ Vídeňským Čechům věnoval několik básní (*První uvítání, Po letech, Z jarních obrázků*), je autorem *Vzpomínek na českou Vídeň a okolí (1897-1919)*, zvláštní otisk z Vídeňského deníku 26, Vídeň 1932; nevydána zůstala jeho novela *Vídeňák* (LA PNP, fond J. Z. Raušar).

⁴¹⁰ Na základě sdělení Milana Rusínského jde podle G. WYTRZENSE (*Die Slavica der Wiener Mechitharisten-Druckerei*, s. 315) pravděpodobně o pseudonym Adolfa Emila Vaška (1881-1948); Synek publikoval řadu satirických básní, zvláště ve *Věstníku, časopise spolků česko-slovanských ve Vídni* (Vídeň 1904-1911, 1913), z jeho dalších prací zaujmou např. básně *Vídeňský Čech*, Vídeňský národní kalendář 4, 1909, Vídeň 1908, s. 42, či ironické *Vídeňské písničky*, Vídeňský národní kalendář 6, 1911, Vídeň 1910, s. 48.

⁴¹¹ Pro propagaci menšiny ve vlasti napsal brožuru *Česká Vídeň*, zvláštní otisk z Osvěty lidu, Pardubice 1905; z básnické tvorby zaujme diptych *Vídeň (I. Prokletá ta Vídeň, II. Má zlatá Vídeň)*, Vídeňský národní kalendář 5, 1910, Vídeň 1909, s. 48-52, jenž je psán blankversem, v spojitosti se současnou českovídeňskou tematikou zcela neobvyklým.

⁴¹² Výjimečně psal i původní poezii, jako např. báseň *České Vídni* (Vídeňský národní kalendář 4, 1909, Vídeň 1908, s. 33-34), v níž nabádá k národní hrdosti: „Ó, český lide! Všude zde cítit horký tvůj dech! / [...] // Však pracuješ pro jiné! Ovšem, dají ti jísti a pítí / I šat i cizí své mravy! // Necítíš přec, jak přirostlo jho již ke tvojí šiji? / Posud jsi českým, však pozbýváš hrdosti denně! // Spočítej na křestních listech, na štítech svých krámků / Háčky a čárky, jež dal jsi si vzít.“ Saudkův lyrický hrdina je nejvíce rozhořčen bídou duše českých lidí, proto v didaktickém dovětku apeluje na český lid ve Vídni, aby měl hrdou mysl, nezaprodal svou duši za přízeň mocipánů, za místa „amtsdýrnů“ a „hodnost lokajů“ a aby dokázal ocenit „svůj význam v tomto městě pýchy“. Podobné znepokojení ze zhoubného vlivu Vídně na český lid vyjádřil v básni *Pionýrům na Dunaji* (Vídeňský národní kalendář 8, 1913, Vídeň 1912, s. 40), jež končí: „Jedinou obavou naší je prodajná úzkost a zrada / těch, kteří píseň svou rodnou, své přijaté dědictví hubí / životem svým a dýchají rádi / Otroctví Města.“

⁴¹³ Jmenujme např. báseň *Za štěstím*, Vídeňský národní kalendář 8, 1913, Vídeň 1912, s. 54, knižně ve sbírce *Chladnoucí země*, Praha 1918, protiválečnou skladbu *Plechoví rytíři*, Praha 1918, či rukopisné epigramy *Ropucha*.

O volný verš se na rozdíl od svých generačních druhů pokoušel bankovní úředník **Zdeněk V. Příbík** (1892-1977), vlastním jménem Josef Kopáček, který sice knižně debutoval až v roce 1922 sbírkou *Srdce a zvony*, ale jeho básně z vídeňského období (1911-1918) zůstaly rozptýleny na stránkách periodik. V básni *My 1912* postihl českovídeňskou depresi z období, kdy kulminoval zjitřený německý nacionalismus nejen ve Vídni. Lyrický mluvčí se stylizuje do zástupce těch, kteří jsou nuceni snášet veškerá příkoří za celý národní kolektiv hned z „první ruky“ a vzhledem ke své obklopenosti nepřítelem v zesílené intenzitě :

*„My tady stojíme, jak skály na předhoří, / do nepřátelských zahrad rosteme a čníme.
Zajatý rebel s rozpaleným zrakem, / který má jenom to, co urval sám,
kterému smějí se a plijí do tváře, / který je bledý, vztekem oněmlý,
kterému jazyk z úst za živa rvou – / to my jsme tu, my přišli od severu!
[...]
Trpí-li národ – my tu dvojnásob, / na šije naše prvé rány padnou,
za celý národ skřípáme tu zuby [...]“⁴¹⁴*

Mnohem pestřejší škálu spolupracovníků tvoří prozaici a odborní publicisté. Fejetony, životopisnými medailony a řadou informativních článků z dosud nejmenovaných přispívali profesor patologie a interní terapie a menšinový pracovník Josef Václav Drozda (1850-1927),⁴¹⁵ geolog a paleontolog Jan Vratislav Želízko (1874-1938), aktivista Sokola Josef Mauerhart (1869-1927), vydavatel satirického *Vídeňského šotka* Toman Dřímalka, světoznámý malíř, muzikolog a etnograf Ludvík Kuba (1863-1956), spisovatelka Marie Majerová (1882-1967), novinář a překladatel z polštiny Jan Josef Langner (1861-1918), hudební skladatel Josef Bohuslav Foerster, vrchní ředitel vídeňské pobočky *Živnostenské banky* Josef Špitálský, poštovní úředník a překladatel František Vever (vlastním jménem Veverka, 1870-1917), etnograf Jan Noháč (1867-1946), slavista a překladatel Jaromír K. Pojezdny (vlastním jménem J. Doležal), Josef Štelovský, Rudolf Jeníček, Jan Hrabě, Albert Pippich, František Fridrich, Emil Polešovský aj.; „dramatickou náladou o jednom dějství“ *Návrat z Vídně* (1911, s. 36-43) překladatele a prozaika Augustina Eugena Mužíka (1859-1925) je zastoupen i žánr dramatický.⁴¹⁶

Prozaik a překladatel ruské literatury **Karel Vladislav Havránek** (1851-1918) si pro svou psychologickou sondu do duše jednoho z chudých „pravých“ Vídeňáků („echt Véanrů“),

⁴¹⁴ Ročenka *Ze staré a nové Vídně*, s. 7; v podobném duchu je nesena i báseň *Ve Vídni*, Vídeňský národní kalendář 8, 1913, Vídeň 1912, s. 37.

⁴¹⁵ Svou zajímavost mají bojovně napsané *Paměti z mého života*, Vídeň 1919; publikoval i pod pseudonymem J. D. HŮRECKÝ, *Čeho nám třeba?*, Vídeň 1904.

⁴¹⁶ A. E. MUŽÍK, *Návrat z Vídně*, Vídeňský národní kalendář 6, 1911, Vídeň 1910, s. 36-43.

kteří se v masivním měřítku rekrutovali z řad českých přistěhovalců, zvolil tajemný titul *Dapšédl*,⁴¹⁷ za nímž se skrývá označení pro slabocha, nevytrvalého, pasivního člověka. Slovo pochází z vídeňského dialektu, jehož autor využívá i v přímých řečech, a ač by se mohlo zdát, že jde vcelku o běžný způsob charakterizace prostředí, je opak pravdou a snad s výjimkou Klostermannova románu *Za štěstím* se tento jazykový prostředek vyskytuje spíše vzácně.

Poštovní úředník, kronikář a knihovník čtenářského a zábavního spolku *Svatopluk Čech*, překladatel z němčiny a rovněž autor publikací o J. A. Komenském **Innocenc Hošťálek** (1872-1966) své vídeňské vzpomínkové bibeloty souhrnně vydal u *Vídeňské matice* pod názvem *Obrázky a vzpomínky z Vídně* (1936), pedagog a autor četných čítanek a knih pro děti a mládež **Pavel Sula** (vlastním jménem Josef Sulík, 1882-1975)⁴¹⁸ publikuje své práce, jež jsou ovšem prosty třeba jen náznakem vídeňského koloritu, v Praze (*Kniha pianissima*, 1904; *Úsměvy v slzách*, 1918 aj.). Drobné arabesky v kalendáři uveřejňoval redaktor *Vídeňského deníku* (1916-1918) a humorista **Otýn Břeněk** (1870-1926), **Petr Balek** je zase typem skeptického žalobce vídeňského habitu – zhoubnému vlivu Prátru, ostatními literáty vychvalovaného a opěvovaného,⁴¹⁹ věnoval provokativní črtu *V kráteru sopky*, v níž líčí v nejtemnějších barvách jeho otravnost a jedovatost pro prostého českého člověka: „*To místo zná každý obyvatel residenčního města, i ten, kdo ve Vídni žil jen krátkou dobu. [...] Z daleka široka směřuji sem stoky jako do nějaké centrální nádržky.*

Centrální nádržky? Ano! Když mohou do Vídně jiné ještě věci spěti, proč by špína nemohla se zde scentralisovati?

Je to zvláštnost Vídně! A proto přátelé a známí provázejíce hosta svého městem přepychu a bídy, vedou ho nejdříve k tomuto místu, kde z utopených mrtvých těl vypařuje se zvláštní plyn, který dusí i omamuje návštěvníka. [...] Tolik krásy je to nashromážděno; tolik požitků všeho druhu očekává návštěvovatele, že oči neví, kam dříve pohlédnouti. Ale kdo má dobrý čich a zajde si na kterýkoliv hřbitov v českých zemích – cítí až tam puch z vídeňského Práteru!

⁴¹⁷ K. V. HAVRÁNEK, *Dapšédl*, Vídeňský národní kalendář 8, 1913, Vídeň 1912, s. 96-105.

⁴¹⁸ Jeho životu a dílu je věnován sborník: M. PETRTÝL – J. HILČR (edd.), *Zlatě doma*, Praha 1972.

⁴¹⁹ Např. v jednom z Karáskových fejetonů je Prátr díky svým přírodním krásám „vymalován“ místy až impresionisticky, i když autorovi neuniká, že tu nejednou „*nás český člověk ubijí v sobě velkou svou důstojnost. To je hlavně tam, kde probíjí při 10 haléřovém tanci týdenní výdělek*“ (-ará- [= J. KARÁSEK], *Vídeňský Prátr*, Moravská orlice 48, Brno 1910, č. 115, Zábavná příloha, s. 9, 21. 5.) – U jiných autorů je zase oceňován práterský ruch a nanejvýš s ním spojené lidové veselice a atrakce (hlavně o nedělích a svátcích) jsou častým objektem přátelsky vlídných až láskyplných reflexí. Srov. CH. ROTHMEIER, *Die entzauberte Idylle* [in: *Wien als Magnet?*], s. 261.

Každé město, každá krajina má své zvláštnosti! Obdivujeme se zcela přirozeně těmto zvláštnostem – však Práteru se nedivíme. [...] Je to něco zcela logického pro Vídeň. Na těle syfilitického člověka provalují se též vředy a hnisají!

*Pro nás je Práter pokračováním Bílé hory! Bílá hora, ta zde dosud je a jenom málo lidí vidí její účinek v době dnešní.*⁴²⁰ Tytéž vídeňské dojmy vtiskly chmurný ráz i Balkově jediné knize *Z vídeňských dlažeb* (Týn nad Vltavou 1909).

Alois Vachata (1886-?) je znám zejména jako spolupracovník *Vídeňského deníku* a historiograf českovídeňského tisku (o jeho seriálu *Z dějin českého tisku ve Vídni* již byla řeč). Byť knižně vyšlo jen jeho historické drama *Castiglione* (nákladem *Fondu Julia Zeyera* při ČAVU v roce 1913), dala by se z jeho historických, v menšinových periodikách roztroušených obrázků z úsvitu (někdy až „pravěku“) českovídeňského národního života sestavit celá kniha, jež by byla vhodným doplňkem k literárním snahám ostatních, k současným námětům inklinujících spisovatelů. To pravděpodobně zamýšlel i sám autor, jak se lze domýšlet z jeho poznámky „*Úryvky z větší práce připravené pro tisk*“, vztahující se ke dvěma ukázkám *Z „Kroniky české Vídně“*.⁴²¹

Jan Janča (1866-1928)⁴²² přišel do Vídně roku 1896 z Prostějova a pokračoval zde až do roku 1907 ve vydávání svého týdeníku *Slovan*, který se však dostával s některými představiteli menšiny do ostrých konfliktů (Janča např. nazval členy *Akademického spolku* „hloučkem národních vykleštěnců“; podobné slovní přestřelky doprovázely i jeho diskuse s Cinnertovým *Věstníkem* nebo s národněsocialistickou *Českou Vídni* Jiřího Stříbrného a Hanuše Sýkory). Po vzniku *Vídeňského deníku* vstoupil do jeho redakce, kde zastával v letech 1908-1914 místo šéfredaktora. Zasloužil se o rozvoj českého školství ve Vídni a

⁴²⁰ P. BALEK, *V kráteru sopky (Z vídeňského ovzduší)*, Vídeňský národní kalendář 3, 1908, Vídeň 1907, s. 40-41 [zdůr. M. Č.]. – Jako smutný kaleidoskop sestavený z drobných práterských výjevů, v nich např. defiluje zpěvačka s „kluzkým popěvkem z práterských šantánů“, důstojníky týraní maširující rezervisté či nevkusný houslista, svým původem kdysi Čech, který přiovilým Vídeňanům hraje „do ouška“ naši národní hymnu, vidí vídeňský zábavní park také A. MACHÁT, *Vídeňské obrázky [Zpěvačka – Vojácci – Vojáci – V Prátru]*, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 218, příloha Nedělní čtení, 22. 9.

⁴²¹ Vídeňský národní kalendář 6, 1911, Vídeň 1910, s. 72-76. – Autor uveřejňoval jednotlivé kapitoly až do násilného zastavení menšinového tisku: *Z pohnutých dob*, Vídeňský národní kalendář 3, 1908, Vídeň 1907, s. 93-104; *Z dějin kacířů*, Vídeňský národní kalendář 4, 1909, Vídeň 1908, s. 123-132; *Svatba*, Vídeňský národní kalendář 5, 1910, Vídeň 1909, s. 88-114; *Půlměsíc*, Vídeňský národní kalendář 7, 1912, Vídeň 1911, s. 39-41; *Hra náhody*, Vídeňský národní kalendář 8, 1913, Vídeň 1912, s. 82-84; *Vlastenecká idyla* [o Hankovi a Hromádkových *Prvotinách*], Dunaj 15, Vídeň 1938, s. 217-224; *Kongres. Z kroniky české Vídně*, Českovídeňský kalendář 1939, Vídeň 1938, s. 130-132; *P. Clemens Maria Dvořák-Hofbauer. Z naší kroniky*, Českovídeňská ročenka 1940, Vídeň 1939, s. 84-92; *Z doby radovánek* [o skladateli Doležálkovi], Ročenka Čechů vídeňských 1942, Vídeň 1941, s. 86-93.

⁴²² Jeho přínosem pro vídeňské Čechy se podrobně zabývala M. GLETTLER, *Zwei Letfiguren der tschechischen Minderheit in Wien: Jan Janča – Josef Václav Drozda*, in: *Die Wiener Tschechen...*, s. 249-267; zajímavá je vzpomínka J. PENÍŽKA, *Z mých pamětí III*, Praha 1928, s. 171-175 [údaji doplňují heslo v *Lexikonu*].

emancipačnímu boji menšiny věnoval i své politické stati.⁴²³ Jeho literární tvorba vycházející ze zkušeností nabytých ve Vídni, např. *Život a jiné vídeňské novely* (1910) nebo *V dravém proudu. Vídeňský román z dob předválečných* (1925), odráží autorovo **varující stanovisko** k velkoměstu, jež v duchu deterministické filozofie poznamenává osudy svých obyvatel – prostí venkované i chudé dívky se stávají obětmi jeho tenat, společensky nerovná či formální manželství „z rozumu“ končí rozvratem. Janča se pokusil o pozvednutí úrovně českovídeňského literárního života založením *Vídeňské ilustrované laciné knihovny*, ta však zanikla vydáním prvního svazku, Jančových „vídeňských povídek a novel“ *Vichřice* (1915). Kniha je sice jen disparátním souborem dojmových střípků – drobných životních tragédií českých lidí ve Vídni, jimž metropole vyrvala někoho blízkého, ale vyniká pěknými ilustracemi mladých českovídeňských výtvarníků Viloše Hemerky, mj. portrétisty J. Karáska (srov. *Obrazovou přílohu*) a Minky Podhajské.⁴²⁴

Ani velice plodný literát **Adolf Brabec** (1875-1928), který ve Vídni prožil celkem devět let, nedokázal ze svého pobytu vytěžit umělecky hodnotné dílo. Začal jako básník sbírkou mělkých, obsahově i formálně monotónních bolestínských veršů ve stylu lumíroveckých epigonů *Dávné dumy* (1894) a ani jeho další sbírka *Svadlé květy* (1896), jež svými pasivními verši, navozujícími ve variovaných obrazech vadnutí, skomírání a zániku unylou atmosféru dočasnosti lidské existence, nepřekonává frázovitě rozervaneckou jednostrunnost Brabcovy eklektické básnické erudice. Ač se v jeho tvorbě – pod zřejmým dojmem z četby Macharovy poezie – objevují i verše se snahou realisticky zachytit sociální problematiku doby (např. v básni *Mezi jízdou* je zachycena zdařilá momentka stařeny, jedoucí ve vlaku s dítětem, jehož matka umírá a otec je zavřen v kriminále), jsou svou zakořeněností v poetickém arzenálu lumírovců (šroubovanost, poetické zkráceniny, patetické exklamace, nepřirozený slovosled) na hony vzdáleny srozumitelnému a neefektnímu verši Macharovu.

Hlavní dějovou osnovu jeho próz i dramát⁴²⁵ tvoří tragický milostný konflikt. Stručné zmínky si zaslouží jeho pokus o klostermannovský román *Česká Vídeň. Román z vídeňského života* (1910),⁴²⁶ na nějž M. Hýsek pohlížel jako na brakové čtivo a nazval ho „kalendářovou pornografií“. Děj Brabcova „románu“ by vystačil sotva na povídku: manželé Sylva a Jaroslav

⁴²³ *Školská otázka v Dol. Rakousích*, Vídeň 1898; *České dítě v Dol. Rakousích*, b. m. 1906; *R. 1909 a dnešní stav české otázky dolnorakouské*, Moravskoslezská revue 7, 1910-1911, s. 81-86, 152-156, 229-232, 276-280, 342-348.

⁴²⁴ Česká ilustrovaná kniha byla ještě na začátku 20. století velkou vzácností; o výtvarnou stránku publikací se začalo dbát až v meziválečném období.

⁴²⁵ Před první světovou válkou měly ve Vídni premiéru některé jeho hry, drama *Na statku* (1904) zde bylo dokonce přeloženo do německého jazyka.

⁴²⁶ Neuvěřitelně působí fakt, že tak špatný text vyšel hned následujícího roku v Třebenicích a roku 1928 ve 3. vydání ve Vídni.

Zvykalovi musejí z existenčních důvodů opustit Šumavu a usazují se ve Vídni, ale nevede se jim dobře. Sylvina nevěra jen zpečetí manželskou krizi, která je záhy ukončena Jaroslavovým podlehnutím tuberkulóze. Nešťastná Sylva končí jako pouliční prostitutka. Tuto řídkou fabuli Brabec podbarvuje okázalými erotickými scénami, křečovitým mileneckým patosem, blízkým poetice „červené knihovny“, a ornamentálně přebujelými secesními popisy, v nichž zastřené, tlumené barvy a splývavé linie evokují pocity únavy a rezignace. Epizodicky pak do děje neústrojně zapojuje klišé typická pro českovídeňskou realitu: kouzlo Prátru a vídeňských hospod a vináren; osud starého menšinového pracovníka Vávry, jehož manželka je Němka a synové renegáti a nenávislní deutschnacionálové; obraz Vídně jako hřbitova českého národa; úděl padlých dívek; karikaturu odnárodnělé Češky, pomlouvačné „echt“ Vídeňáčky Žalaudkové aj. Formální nedostatky navíc zvýrazňuje autorův frázovitý jazyk s mnoha stylistickými neobratnostmi a násilnostmi.

Nejvýznačnějším spolupracovníkem *Vídeňského národního kalendáře* byl bezesporu **Václav Hrubý** (1881-1910), v němž má česká literatura unikum: byl totiž prvním skutečným „spisovatelem“, který si vytvořil svébytnou poetiku čerpající ze života velkoměsta, celé své tvůrčí období zůstal s dunajskou metropolí spojen a rovněž výhradně ve Vídni – bohužel až posmrtně – vyšla všechna jeho knižní díla, na něž s uznáním reagovala i česká kritika (recenze jeho děl lze počítat na desítky, což je u děl českovídeňských literátů jev naprosto ojedinělý). Myslím, že jeho tvůrčí individualita je ztělesněním a reálným naplněním zbožných přání, o nichž snily generace českovídeňských pracovníků, totiž aby se „emigrantský živel“ českovídeňský zmohl na tak silnou, originální a přitom ve velkoměstě na Dunaji pevně ukotvenou uměleckou osobnost, aby jeho dílo mělo celonárodní důsažnost, aby bylo skutečným obohacením české literatury, uvádějíc čtenáře do nových, doposud literárně neznámých prostředí s postavami, jež by nehledaně spoludotvářely zdejší specifický kolorit.

Václav Hrubý se narodil 24. září 1881 v Mláce (jihovýchodně od Lomnice nad Lužnicí na Jindřichohradecku) v rolnické, nepříliš majetné rodině Matěje Hrubého a jeho manželky Marie, rozené Sokolíkové. Maturitu složil v roce 1899 na jindřichohradeckém gymnáziu a hned po prázdninách byl přijat na ministerstvo financí ve Vídni do oddělení pro potravní daně a cla (dekret podepsal český ministr Josef Kaizl). Krátce studoval na vídeňské filozofické fakultě (zapsán 1900) a na právech (1901-1903), v letech 1904-1905 absolvoval v Litoměřicích povinnou jednoroční službu v armádě (vojákoval zde s Františkem Gellnerem⁴²⁷) a Litoměřice byly pravděpodobně svědkem jeho prvních literárních pokusů –

⁴²⁷ Srov. edici Hrubého dopisů o F. Gellnerovi: A. HÁJKOVÁ, *S Gellnerem na vojně (neznámému adresátovi z 1904-05)*, Literární archiv 13-15, Praha 1982, s. 343-354. A. Hájková měla dopisy zapůjčeny z pozůstalosti F.

vlastnoručně zničeného dramatu a básnické sbírky *Amarus*, jíž se v prosinci 1905 marně ucházel o cenu Zeyerova fondu při ČAVU; stejný nezdar jej stíhal při předložení *Lidí jednoho dne* nakladateli Beaufortovi v srpnu 1906, dokonce krátce před smrtí nabídl všechny své doposud publikované práce z *Vídeňského deníku* a *Švandy dudáka* nejmenovanému pražskému nakladateli za neuvěřitelných 400 korun, avšak odmítavá zavrtění hlavou se mu stala jeho doživotním údělem, dokonaným ve Vídni 18. dubna 1910.⁴²⁸ Zemřel na typickou vídeňskou chorobu všech chudých – tuberkulózu, jíž vzdoroval od roku 1907 a která mu brala veškeré úspory z jeho skrovných příjmů (kořeny této nemoci je nutno hledat v plicním kataru, který si Hrubý uhnal již na vojně při manévrech). Pochován byl na centrálním vídeňském hřbitově.

Rukopisy jeho prací se po válce pravděpodobně dostaly do držení Váhalova syna Rastislava (srov. pozn. 426) a mohly by se u něj, resp. u jeho dětí, nacházet dodnes. Kromě letmé známosti s Gellnerem z dob jejich společného vojančení se Hrubý ve Vídni stýkal s šéfredaktorem *Vídeňského deníku* a rovněž českovídeňským spisovatelem Janem Jančou, dále s vrchním komisařem na ministerstvu obchodu Robertem Drbalem a se spolužákem a přítelem Františkem Fridrichem.⁴²⁹ Celou Hrubého literární pozůstalost odkoupila po spisovatelově smrti *Vídeňská matice* a v opatrovnictví ji měl – na autorovo výslovné přání – jeho neúnavný vydavatel a životopisec, povoláním právník a za pomoc při ukrývání parašutistů, kteří spáchali atentát na Heidricha, popravený odpůrce nacismu **František Váhala** (srov. též kapitolu 2. 2. VÍDEŇ LITERÁRNÍ. K VYMEZENÍ POJMU ČESKOVÍDEŇSKÉ LITERATURY), který ji doufal postupně celou vydat, ale uspěl jen částečně.⁴³⁰ Ještě ve třicátých letech se snažil získat Arna Nováka k napsání úvodní studie k edici dosud nevydaných děl V. Hrubého, tedy *Olšinského*, básní, aforismů a snad i korespondence, ale Novák svou spoluúčasť v dopise F. Váhalovi z 16. prosince 1930 ostrými slovy odmítl v podobném stylu jako kdysi Gellnerovu sbírku *Po nás ať přijde potopa* (Rozhledy 12, 1902, s. 491): „*Tištěné práce V. Hrubého jsem četl a získal jsem z nich představu, že literární ceny vůbec nemají.*

Váhaly jeho synem JUDr. RASTISLAVEM VÁHALOU z Prahy, což svědčí o zachování Hrubého pozůstalosti ještě v osmdesátých letech 20. století. „Neznámého adresáta“ lze určit díky starší edici týchž dopisů – byly adresovány spisovatelovu kolegovi ze studií F. FRIDRICHovi (srov. pozn. 428).

⁴²⁸ Nekrology: *Vídeňský deník* 4, Vídeň 1910, 20. 4.; *Švanda dudák* 29, 1910, s. 190-192, s podobiznou a básní Josefa Macha *In memoriam (Václav Hrubý † 18. 4. 1910)*; F. FRIDRICH, *Kazimír †*, *Vídeňský národní kalendář* 6, 1911, Vídeň 1910, s. 78 [s aforismy V. Hrubého na s. 79]; srov. též humoresku *Boj o existenci*, *Vídeňský národní kalendář* 4, 1909, Vídeň 1908.

⁴²⁹ Část dopisů V. Hrubého F. Fridrichovi z let 1904-1907 vyšla v časopise *Dunaj* 8, Vídeň 1931, s. 39-49; viz též Fridrichovy vzpomínky na Hrubého, *ibid.*, s. 13-17 (zde je ovšem autor omylem podepsán jako M. Fridrich).

⁴³⁰ F. Váhala napsal úvodní studii o Hrubém ve vydání jeho *Grotesek*, Vídeň 1912, s. 3-8, a v prvním díle románu *Lidé jednoho dne*, Vídeň 1913, s. V-XII; byl zároveň editorem těchto prací a rovněž pořídil vydání *Olšinského*. O Hrubém psal ještě ve článku *Několik dat k životopisu Václava Hrubého*, *Dunaj* 8, Vídeň 1931, s. 9-12 (Hrubému je věnováno celé jedno číslo osmého ročníku *Dunaje*, tj. bezmála 50 stran).

*Jeho Lidé jednoho dne jsou pornografické dokumenty s omáčkou napolo sentimentální, napolo ironickou a pranic víc. Nahlédl jsem do románu Olšinský a vidím, že není o nic lepší. Prolistoval jsem básně i aforismy; ty stojí ještě pod těmi dvacetikrejcarovými krváky. Myslím, že by bylo k prospěchu literatury, aby se pozůstalost Hrubého vůbec nevydávala; její edicí se neposlouží ani jeho památce, ani literatuře. Snad pro Vás, kdo jste s V. Hrubým v české menšině vídeňské žili, mají po něm pretium affecti [citovou hodnotu; pozn. A. H.], ale jinak nemohou nikoho zajímati.*⁴³¹ Ostatně o paralelách Gellnerova a Hrubého díla a o negativní Novákově reakci se zmiňuje v krátkém komentáři i A. Hájková: „[...] ‚černý humor‘ spisovatelův byl organickým výronem těžké životní mizérie, v níž se tehdy (i jindy) ocital. Odtud jeho cynismus, frivolnost v pojetí milostných vztahů, odtud i inherentní nota společenské kritiky. Neporozumění dílu Hrubého ze strany české literární kritiky, které zde dokládáme příznačným dopisem Arne Nováka, je třeba přičíst právě nepochopení životního pozadí jeho tvorby a smyslu jeho odvážné blasfemičnosti, která byla určována záměrným ‚shazováním‘ všech hodnot posvátných českému měšťákovi v době před první světovou válkou. Tento ráz jeho tvorby staví dílo Hrubého do nejtěsnější blízkosti předválečné tvorby ‚generace z roku 1905‘, Gellnerovy, Šrámkovy, Tomanovy, Mahenovy, Haškovy a St. K. Neumanna, hlavními rysy své doby stojí pak Hrubý nejbliže právě Gellnerovi.”⁴³²

Na sklonku první světové války se o Hrubého pozůstalost také zajímal člen českovídeňské literární obce Z. V. Příbík (viz výše) a vzal si některé jeho práce k sobě, byl však po vzniku republiky přeložen do Bratislavy a při čekání na vlak mu „hladový dav“ na vídeňském nádraží ukradl jeho zavazadlo s knihami i s částí Hrubého rukopisů.⁴³³ Pozůstalost podle Váhaly v roce 1931 obsahovala tyto písemnosti:

1. Sbírkou lyrických a satirických veršů *Amara* s podtitulem *Z krásných dnů mého mládí*, napsanou v roce 1905;
2. *Grotesky* (vydány roku 1912 jako 1. svazek spisů);
3. v nedělních přílohách *Vídeňského deníku* v roce 1908 vycházející *Kazimírovy povídky* (Hrubý používal uměleckého pseudonymu Kazimír), tematicky blízké *Groteskám*, doplněné
4. nerudovskými *Kazimírovými fejetony* (fejeton *Vídeňského deníku* 1908-1909) a
5. *Kazimírovými epigramy a aforismy*, zápisky postřehů a námětů, sestávajícími z drobných básní v próze a aktuálních glos;

⁴³¹ A. HÁJKOVÁ, *cit. d.*, s. 353.

⁴³² *Ibid.*, s. 344.

⁴³³ Srov. J. HEYER, *O nové vydání Václava Hrubého*, *Dunaj* 8, Vídeň 1931, s. 20-21.

6. „epizodický“ román z českovídeňských úřednických kruhů *Lidé jednoho dne* (vyšel roku 1913 jako 2. svazek spisů);

7. autobiografický román *Olšinský* o dětství, studiích a úřednické kariéře V. Hrubého (vyšel v roce 1932 mimo spisy).

Se jménem Václava Hrubého se v literárních dějinách poprvé setkáváme v roce 1907 díky povídce *Auri sacra fames* (spisovatel ji později pojal do románu *Lidé jednoho dne*) na stránkách humoristické revue *Švanda dudák*,⁴³⁴ posléze jako s autorem fejetonů *Vídeňského deníku*, z nichž zvláště jeho *Úřad* (26. dubna 1908) vyvolal pro zlehčování a karikování „posvátné instance“ pověstného rakouskouherského byrokratismu hořkou vlnu nevole u nadřízených do té míry, že si ho zavolal dvorní rada k „vážnému slovu“ a znechucený, ovšem nadále provokující Hrubý si dokonce zadal o přeložení do Prahy, k němuž nakonec nedošlo následkem až příliš neúředního slohu žádosti odvážně koncipované, překypující sarkasmem a „nevhodnými“ narážkami, jedním slovem podobné spíše humoristické črtě než oficiálnímu dokumentu.

O rané sbírce *Amara* lze jen shrnout názory pamětníků, kteří měli možnost verše číst. Jmenujme alespoň Ladislava Šíšu,⁴³⁵ který tuto mladistvou lyriku charakterizuje jako silně subjektivní a egocentrickou předehru k vyvráždějším pracím prozaika, plnou mladistvé elegické autostylizace, jíž kontrapunkticky konkuruje gesto cynického smíchu s hravými rytmy erotického kouzla. Důležitým rysem je silná dialogičnost (a zároveň konverzační stavba) a čitelná „destilovaná, parfémovaná elegance“ vídeňského genia loci.

Vyznění přímočaře vyprávěných *Grotesek* se pohybuje mezi ironií, černým humorem a sarkasmem, dějové zřetězení pak osciluje mezi situační komikou a groteskou.⁴³⁶ Svým vypravěčským švihem, překvapivostí často zcela absurdních zápletek, parodickými metaliterárními odbočkami, především ale živelným zgroteskňováním lidských figur téměř všechny texty posmrtně vydané knížky jako by zdánlivě odvracely pozornost od reálných rysů

⁴³⁴ Další práce V. Hrubého ve Švandovi dudáku 27, 1908: *Činovník*, s. 10-20; *Vítěz*, s. 102-107; *Boj o existenci*, s. 153-157; *Modrý valčík*, s. 163-168; *Bluza*, s. 231-241; *Drama dvou vynálezců*, s. 367-378; ročník 28, 1909: *Klarisa*, s. 34-40; *Aladarův balík*, s. 85-90, 98-100; *Arno z Avora*, s. 176-182; *Sentimentální historie*, s. 234-240; *Čtyry neděle v lázních*, s. 275-282, 292-299; *Smlouva*, s. 326-331; *Ze Švandovy poštovní skříňky (Několik lázeňských a sezonních dopisů milého spolupracovníka X. Y.)* [dopisy redaktoru I. Herrmannovi], s. 285-288; *Aforismy* [pod pseudonymem St. Závora], s. 320; ročník 29, 1910: *Krmná léčba u lidojedů*, s. 22-25; „*Žlutásek*“, s. 34-36; *Útrapy nervosního člověka*, s. 114-116; *Z aforismů Stanislava Závory (V. Hrubého)*, s. 127.

⁴³⁵ Srov. L. ŠÍŠA, *Obelisk. Po shlédnutí rukopisné pozůstalosti V. Hrubého*, Dunaj 8, Vídeň 1931, s. 3. Několik ukázek z této sbírky vyšlo časopisecky, ibid., s. 26-30; zejména básně *Zelená šartrézka* („*Ne, život není žádná ctnost. / Je to tak trochu zbytečnost. / A že je také nemravná, / tím nejsem vinen jenom já; / tu historii nehezkou / zapijme honem šartrézkou.*“) či *Bud' prostřední!* („*Bud' prostřední a nikdy nevynekej, / co mluví všichni, také ty to říkej! / Budeš mít jistě pořád / výnosný ouřad!*“) jsou velmi blízké Gellnerově poetice.

⁴³⁶ Rád bych na tomto místě poděkoval Mgr. MICHALU HRNČÍŘOVI za laskavé zapůjčení jeho rukopisné stati o *Groteskách* V. Hrubého.

zesměšňované skutečnosti a některé pak mířily až k vizi jakési odlidštěné společnosti, v níž se veškerá soudobá i minulá kultura rozpadá ve vyprázdněné citáty, které si protagonisté vyměňují, aniž by ovšem byli schopni opravdové komunikace. V tomto směru asi nejvýrazněji vystupuje povídka *Drama dvou vynálezců*, stylizovaná jako salónní „crazy komedie“, v níž dochází prostřednictvím pseudodialogu – na některých místech se blízcímu nespoutanému gejzíru výrazových prostředků jazykové hry – k důslednému převrácení všech hodnot. Jiné povídky, přes důsledně zachovávaný ironický odstup vypravěče, se však váží k soudobé realitě mnohem úže a autor v nich dociluje výrazného satirického účinku.

Již doboví recenzenti v tomto smyslu vyzdvihli povídku *Aladarův balík*, která nad ostatní čísla sbírky vyniká důkladněji promyšlenou kompozicí – autorské zkáznění tu přispělo k vyznění satirické pointy mířící proti pověstnému rakouskému úřednímu šimlu. Stejně jako v případě ostatních nese dějovou kostru povídky postava „zbytečného“ muže ve středních letech (některé texty jsou typově příbuznými mužskými postavami dokonce v 1. osobě vyprávěny), jehož osobnost vyčerpávajícím způsobem charakterizuje jediná vlastnost či záliba, přesto však taková prázdná lidská figura hravě dosahuje žádaného životního standardu, a třeba v případě vídeňského úředníka Aladara dokonce ztělesňuje společensky oceňovanou osobnost, vzorného reprezentanta své instituce. Zásadově nepracujícím Aladarovi se podaří dospět k pověsti obětavého pracovníka geniálně jednoduchým trikem: nechává si domů pravidelně odnášet balík písemností, na němž pak údajně pracuje. Léta neotvíraný balík obsahuje výsledky sčítání stromů v monarchii, tedy veledůležitá a samým ministerstvem teď vyžadovaná akta, jejichž dočasná ztráta stojí Aladarova šéfa post i zdravý rozum; Aladara však pozdní vysvětlení celé kauzy v jeho nové šéfovské roli nijak neohroží.

Za jednostrunným zpodoběním ústředních mužských postav jako poklidných cyniků ovšem někdy probleskují poněkud rozlišenější kontury opravdových životních příběhů. V nejbanálnější rovině se toto konstatování může vztáhnout na ledabyly roztroušené zmínky o finančních potřebách vyprávějící postavy (autostylizace autora), jež se pokusí čtenářem právě čtenou povídkou alespoň částečně uspokojit, což ho údajně v některých případech dokonce má k tomu, aby dále udržoval při životě příběh, jehož se právě účastní – další „románové“ události by totiž mohly učinit povídku lépe prodejnou. Daleko otřesněji však v tomto směru působí povídka *Krmná léčba u lidojedů*, ztvárněná jako nezávazný hospodský šproch s exotickou tematikou (jeden souchotinář vypráví druhému, jak se uzdravil u černošského kmene lidožroutů, když ho vykrmovali antilopí pečení, buvolími kýtami a jinými delikatesami), za nímž ovšem – vědouce o autorově smrtelném onemocnění – hledáme hořkou grotesku autora vlastního tragického osudu. Latentní odpor k jakémukoli kašírování

skutečnosti konečně tušíme i za častými invektivami vznášenými vůči milostným „lyrickým situacím“ i jejich literárním zpracováním (*Sentimentální historie*) – v tomto ohledu milostná skepse blízká dekadentnímu erotismu patří ke konstantním rysům jeho díla stejně jako odvážnost erotických scén (jedna z kapitol románu *Lidé jednoho dne* je nazvána *Na ostrově blažených*, čímž je myšlen prožitek orgasmu, stav sexuálního uspokojení).

Jestliže se některá z postav ocitne v nezáviděníhodné sociální situaci, kterou autor „realisticky“ reflektuje (v jeho prózách to jen hýří scénami, v nichž protagonisté opakovaně navštěvují milosrdné antikváře, aby dostali za nepotřebné knihy peníz na zakoupení alkoholického životabudiče), nesnaží se nijak o psychologizaci daného stavu či o vyvolání čtenářského soucitu, naopak např. v povídce *Klarisa*, metafoře lidské bezcitnosti a snobismu, se neúspěšný spisovatel žijící v absolutní bídě vrátí na společenské výsluní díky své starší špatné divadelní hře, již nechtěně prosadí k uvádění jeho bývalá milenka. Analýzy duší postav byly obecně vypravěči Hrubého děl cizí, samotný vypravěčův „part“ je shazován a ironizován, čtenář je upozorňován na iluzornost a fiktivnost jeho charakteristik, tj. zprostředkovací odstup je opakovaně tematizován: „*Co se dělo v Ilenině nitru? Nevím, protože jsem nečetl její deník. Ale dohadovati se toho, bylo by příliš odvážné. Mimo to se mi protiví secírování duší více ještě než rozřezávání těla. U mnohého básníka to dnes vyhlíží jako na Albertově klinice – samé anatomické preparáty různých duší.*“⁴³⁷

Podobně jako absentuje veškerá psychologická kresba, vyhýbá se autor jakékoli individualizaci prostředí. Nechává své nudící se hrdiny reflektovat svět kolem sebe jako cosi notoricky známého, stále se opakujícího, a tudíž beznadějně nepřekvapivého. Z bohorovné rovnováhy je tak může vyvést jen nečekaný detail, jenž je potom ve vyprávění zvýznamněn.

Grotesky Hrubému vynesly atribut jemného a vkusného vypravovatele, který nikdy nesahal k „arénním prostředkům“⁴³⁸ neboť v nich „*není sprostoty (jako v našem humoru leckde bývá), není nejapnosti ani hlouposti, jakási duševní útlost všecko přihlazuje a ztlumuje. Víc nežli šprýmař byl to těšitel, který těšil, jak uměl, a víc nežli vyráběč dobrých vtipů, třebaže se vyrábí, byl to soucitný a vnímavý účastník lidské strážně.*“⁴³⁹ Nadšení byli i jiní recenzenti,⁴⁴⁰ a věnuji-li jejich názorům tolik místa, je to v prvé řadě proto, že se zároveň vyjadřovali i ke kvalitě nově založené *Knihovny Vídeňské matice*. V tomto smyslu edici

⁴³⁷ V. HRUBÝ, *Olšinský*, Vídeň 1932, s. 91-92.

⁴³⁸ V. MARTÍNEK, *Moravskoslezská revue* 9, 1912-1913, s. 74.

⁴³⁹ *Čas* 26, 1912, 21. 11.

⁴⁴⁰ *Moravské noviny*, Brno 1912, č. 230; *Mladé Podřipsko* 8, 1912, č. 42; *Česká Vídeň*, 1912, č. 43; *České slovo*, 1912, 1. 12. Výjimku tvoří posudek J. KREJČÍHO (*Naše doba* 20, 1912-1913, s. 538), v němž *Grotesky* nepovažuje za literární čin a řadí je k průměrné humoristické produkci. Aby byly skutečnými groteskami, musely by umněji rozvést několik dovedně načrtnutých případů situační komiky, dále jim chybí účinnější paradoxnost a těsnější splyvání tragičnosti a komiky s jistou dávkou cynismu stejně jako vědomí „české bolesti“.

ocenil menšinový *Český list*, vydávaný chorvatskými krajany: „*Vydání její patří k událostem české literatury, které mají svůj historický význam. Jest to poprvé, že se ve Vídni nákladem českého soukromého nakladatele vydává kniha autora, jehož kořeny tkví v půdě českovídeňské, kterou vytiskne česká knihtiskárna vídeňská a jejíž uměleckou výzdobu opatřil český malíř Čejka, ve Vídni žijící.*“⁴⁴¹

Jen identitou postav spojené kapitoly, či spíše rozptýlené epizody klopotně se sbíhající k jakémusi kompozičně vyššímu celku, tvoří Hrubého „román“ ze života české vídeňské bohémy *Lidé jednoho dne*.⁴⁴² Hlavní hrdina Jaroslav Modráček, kterého vydržovala tetička v Praze na studiích, je donucen studovat ve Vídni a naučit se německy, pokud chce nadále dostávat finanční subvence. Ve Vídni se seznamuje s kruhem „*lidí jednoho dne*“, jakýmsi bohémským sdružením českovídeňských úředníků, kteří se scházejí v hospodě U Modrého šimla (podobnost s Dykovým *Čertovým kopytem*, ale v komornějším a zároveň humorném vydání), aby společně sdíleli a alespoň verbálně řešili problémy všeobecně lidské i národní pod standartou pijáckého kréda:

*„Nic na tom faktu nikdo nezmění –
že jídlo cílem všemu, co tu živo!
Své dny počítám podle pečeni
a štěstí měřím na litry jak pivo!“* (s. 33/I.)

V hedonistické životní filozofii další klíčové figury Bogislava, postavy se silnými autobiografickými rysy, a tím i samotného autora znovu cítíme tóny blízké anarchistické generaci „*buřičů*“: „*A nevěře ani v dobro, ani v nesmrtelnost, ani v Boha, nalézal ke všem otázkám jedinou odpověď – okamžik!*

Okamžik je to jediné, co je bez výhrady naše, jediný bůh, v jehož jsoucnost lze věřit, pouze okamžik nám něco dává, ať bolest či rozkoš.

Pak ovšem spočívá životní moudrost v tom, opatřiti si co nejvíce příjemných okamžiků, jen tak může naše bilance skončiti aktivně. Máme však k tomu sil?

Budoucnost byla mu skorem právě tak lhostejna jako minulost. Viděl, jak jediná náhoda bez výpočtu a systému nám poskytuje tyto příjemné či nepříjemné okamžiky.“ (s. 78/I.)

Ústřední životní konstantou je poznání, že člověk ve svém životě (přirovnaném k jízdě vlakem) neustále kolísá mezi nadšením a rezignací, vzestupem a pádem: „*Život jest proto*

⁴⁴¹ Cit. dle V. HRUBÝ, *Lidé jednoho dne I*, Vídeň 1913, nepaginované *Posudky o ‚Groteskách‘ V. H.* na konci knihy.

⁴⁴² Román vyšel ve dvou dílech jako součást Sebraných spisů Václava Hrubého 2. svazek, Knihovny Vídeňské matice 3. a 4. svazek, Vídeň 1913 (odkazy v závorce přímo v textu, římská čísllice označuje díl).

podoben dlouhé jízdě ve vlaku. Po několik stanic šlapal vám soused na nohy. Konečně vystoupil, vy cítíte se šťastnými – ale právě v téže stanici vešla do vozu stará bába s přibližně stejným počtem škatulí, o němž dějepis mluví při stěhování národů. Škatule padají vám každou chvíli na hlavu a vy utěšujete se jedině tím, že jste v protějším rohu odkryli rozkošnou dívku s nevýslovnými očima. – Ve čtvrté stanici odejde stará – nový příval štěstí. Však běda, zároveň odchází kráska, která byla oasou vašim očím. – Zisk a ztráta zároveň. A tak střídají se ve vašem voze spolucestující, příjemní a nepříjemní.“ (s. 36/I.)

Z této ukázky je patrné, že více než fabule zaujme **aforističnost** autorova stylu, již vyzdvihl Hanuš Sýkora konstatováním, že „je každá skoro věta plná vzácných duchaplností a nápadů, vtipů, šlehů tak zrnitých a zajímavých, že nemůžete knihu odložit, aniž byste ji celou nepřečetli“.⁴⁴³ Pro naše téma se román hodí vzhledem k faktu, že v nelaskavě ostrých šlezích reaguje na ovzduší velkoměsta, uchvacujícího svou „atmosférou voňavek a hříchu“, jehož obyvatelé se Hrubému zdají být „mravenci požitku“, a na českého člověka v něm: „Humor, ironie, satyra, posměšek střídají se tu tak plně a často, že neznám autora hned tak vtipného. Všecko to veselé a rozdováděné nese bohužel známku pesimismu a místy čirého nihilismu. Člověk mimovolně vidí nadaného básníka s podrytým zdravím, s červem v duši. [...] V jeho pesimismu a smutku je ovšem mnoho pravdy, někdy velmi trpké pravdy. Vídeň a především naše česká Vídeň je tu vylíčena se všemi svými slabostmi a špatnostmi, se svým lehkomyšlnictvím a zlovyky – ‚Lidé jednoho dne‘ jsou zrcadlo našeho života“⁴⁴⁴

Ústy střízlivě realistického Bogislava dává Hrubý průchod svým názorům v pomyslném komentáři k schauerovským otázkám o samostatnosti českého národa a svébytnosti české kultury. Pohnut životní zkušeností vídeňského Čecha, napadá naše nízké národní sebevědomí a častou nacionální schizofrenii: „Jest nějaká česká kultura? Jest český národ? [...] Ano, jest jakýsi českoněmecký národ a to jsme my! Jazykoví obojživelníci! Naše kališnictví je nevyhubitelné – přijímati pod obojí, vnímat do sebe všecko českoněmecky. Jaká neurčitá nevyhraněná osobnost z toho vznikne! Maďarský ministr neostýchá se neuměti německy, u nás by to již u podučitele byl důvod, aby byl prohlášen za ignoranta.

Proč nás cizina nemůže rozeznati? Poněvadž jsme hermafroditi! A jediným prostředkem proti tomu jest, aby u nás co nejméně lidí umělo německy, poněvadž by neužívali němčiny i kde toho není potřeba; toho na průměrném Čechu nevymůžete. Jakmile přijme injekci v podobě německé řeči, stává se jeho páteř měkkou jako kaše. Pak není hrdostí u něho,

⁴⁴³ H. SÝKORA, Václav Hrubý. „Lidé jednoho dne“, in: TÝŽ, Dobyvatelé. Po stopách předválečného usilování Čechů podunajských, Politeia, sbírka naučných spisů politických, sv. 6, Praha 1927, s. 234 (celá recenze s. 233-236; původně vyšla v novinách Česká Vídeň, Vídeň 1913, 14. 10.).

⁴⁴⁴ *Ibid.*

může-li někde ukázati, že je Čech, nýbrž může-li toto Kainovo znamení co nejvíce zatajit! [...] Naše kultura je z devíti desetin nenárodní, jest exotickým stromem, který je mnohonásobně štěpován nejrůznějšími štěpy, že dle jeho květů a plodů nelze říci, je-li to lípa, moruše či švestka. Za chvíli bude z něho jenom planý fik, neboť roste na půdě, která prý jest naše, cizinec však jí vládne, a která jest zalévána slzami našeho málomocného vzteku.“ (s. 68-69/I.)

Vídeňská realita probleskuje při pivních řečech, kdy si společnost dobírá české menšinové spolky (např. užitečnost Slovanské besedy prý spočívá v tom, že se tu lze seznámit s dceruškou některého dvorního rady, s. 81/I.), české politiky i česko-německou nelásku (na adresu Němců jedna z postav pronesla: „*Jestliže nejužitečnější národ, Angličané, pokládají ostatní národy za citrony, jež vymačkati je prospěšno, domnívají se Němci, že jsou to pomeranče a že je musí celé snísti...*“, s. 66/I.). Pro představu nízkého duchovního a intelektuálního horizontu drobných českovídeňských živnostníků uvádí Hrubý stylizovaný dopis ševce, který s četnými hrubkami a jazykovými nepatřičnostmi upomíná o peníze:

„Vaše blahorody!

Jak dobře vyte že sem vám dne 30. zaří udělal par bot ale ne s ukradene kuže Tak doufam jako ot inteligentního člověka a krajana Doufam že čestně jako muž se dostavíte a věc dolořadku jako ukrajana date sedum zlatich padesát krejcaru. A doufam že tak učiníte mezi parma dnima. K vám jest mě cesta skrz vaší pani uktere bydlíte zakazaná takže jste ohražen jak vňake pevnosti bi na vás věřitele nemohli coz se nestane ani u 1000 jini lidu kteří sí potrpi na spravedlost.

Povolim si vám oznamiti nevirovnateli budu vaší pevnost dobyvat ne jak přítel třeba jinym spusobem ktery by vám byl nemilej i navaší eksitenc.

Zuctou Mátej Ružička“ (s. 12/II.)

Tento způsob společenské kritiky, apelující na vzdělanost českého dělného lidu a na jeho lpění na národnosti (připomeňme kladné hodnocení těch, kteří píší své jméno „správně česky“, již u Němcové a Klostermanna), dostává u Hrubého novou funkci – komickou. Též účinnu dociluje i využíváním obecné češtiny v přímé řeči (např. při hospodském sporu dvou opilých dělníků).

Osobitě přistupuje i k charakteristice vídeňského Prátru, nazýváje provokativně práterský nevěstinec „klinikou“ dívek, které hodlaly zasvětit svůj mladý život veřejné mravnosti. K přírodě je na rozdíl od svých předchůdců lhostejný, zato více jeho pozornosti budí prostitutky – strážkyně pokoje a preventivní těšitelky, bez nichž by se zdvojnásobil „počet nemanželských dětí, znásilňování a snad i sňatků“, přičemž by tato „nezřízená fabrikace dětí“ vedla jen k boji všech proti všem a k vládě hladu (s. 58/II.) V zachycení jejich

typických osudů mu neujde náročnost nejstaršího „řemesla“, ale je prost jakéhokoli didaktismu, soucitu či lamentace nad „padlými Čěškami“, jen objektivně konstatuje bez emotivní zaujatosti vyprávěcího subjektu: *„V pondělí a v sobotu možno tam spatřiti skoro vždy tytéž zjevy, které se částečně mění v jednotlivých sezónách... Dívky služebné třídy a jiné, které byly služkami a již nejsou... Za tři, čtyry roky najdete je všechny v určitých ulicích vídeňských, z nichž mnohé mají již svá historická jména, jako místa, kde byly svedeny veliké bitvy [...] Co dříve provozovaly ony dívky spíše jako zábavu, to stalo se jejich výživou a posláním, když odvykly každé jiné práci, a nemůže se říci, že by provozovaly své povolání s menší svědomitostí, nežli jiní lidé. Trpělivě chodí v okruhu od policie jim vyměřeném, oslovujíce tichým hlasem osamělé chodce lichotivými slovy: miláčku, myško, chlapečku...! Chodí od prvního soumraku až pozdě do noci, chodí tak dlouho, až vydělají svoje denní existenční minimum. Potom uléhají ve svých pokojích, kde je pohovka nejdůležitějším náradím [...] – uléhají do chladné postele, litujíce, že nepodařilo se jim jako včera dostati „pána“ na celou noc.“* (s. 59-60/II.)

Jeho **Prátr**, nejmilovanější odpočinková oáza každého Vídeňáka, je mu především rejdištěm lehkých žen a panoptikálních existencí, místem, kde je sice puzen přemýšlet o hořkém údělu člena nesvobodného a nepočteného národa, jež ovšem nedokáže nemít rád: *„Směrem k Leopoldovu a k Vnitřnímu městu bylo nebe celé zardělé jako od velikého požáru. Spousta světél vrhala mohutný odlesk do tmy. Na druhé straně, kam proudily vlny Průplavu, čněly na kouřem zataženém pozadí, kterým řídká tma stávala se děsivou, komíny městských plynáren do výšky; a ještě dále k východu, tovární komíny simmeringské. Hrozivé vykřičníky lidské bídy. [...] Bogislavovi se zdálo, že nad nimi vidí na nelítostném nebi ohnivý nápis, jako neúprosnou kletbu...“*

„Natione Bohemus...“

Bogislav cítil právě v tomto okamžiku dosah neštěstí, že narodil se jako člen malého, dědičnou bídou zatíženého národa, jehož ubohých příslušníků byl v Práteru tolik viděl. A přece musil ho tím více milovati s ním cítiti, čím byl sice stíhán osudem své kletby, ač pro něho nemohl nic učiniti, než býti nešťastným s ním.“ (s. 148/II.)

Když po převratu v roce 1918 ztroskotal plán na vydání Hrubého spisů a ještě během první světové války zanikla i *Knihovna Vídeňské matice*, trvalo více než deset let, než se o edici Hrubého začalo znovu seriózně uvažovat. Plodem těchto snah je tematické číslo 8.

ročníku *Dunaje* (1931) a vydání *Olšinského, románu ze života studenta a českovídeňského úředníka*, jimž oběma bezprostředně předcházela podnětný impuls Ladislava Šíši.⁴⁴⁵

Vydavatel *Olšinského* tento román považuje za nejdokonalejší dílo autora, byť se mu ho podařilo rekonstruovat podle původních konceptů jen s námahou, poněvadž Hrubý sice zanechal dispozice, jak měl román vypadat, ale nestihl dopsat tři závěrečné kapitoly a některé části publikoval samostatně nebo je vřadil do *Lidí jednoho dne*.⁴⁴⁶ Jeho hodnocení je spíše oslavným pajánem, poznamenaným nadhodnocením autorova tvůrčího odkazu: „*Neobávám se kritiky, tím méně moralistů. Je tu líčena láska v nejčistší ideální podobě, je tu živelná smyslnost v různé formě, je tu ztroskotání psychologické, povznešení mravní, je tu pokání a obrat; vina a trest. Víc nelze chtít po nejlepším autoru; ostatně již způsob duchaplného líčení postačil by k zvěčnění českovídeňského autora, jehož genialita jest nepopíratelná.*“⁴⁴⁷

Román má mnoho společného s předchozími pracemi Hrubého, zmíním se proto jen v krátkosti, čím se od nich liší. Předně erotická smyslovost zde není eskalována do takové míry, jako v románě předchozím: „*I tam, kde některé partie dostávají příchut' Bocacciova Dekameronu – zůstává líčení delikátní, prosté sensace, přirozené a pravdivé.*“⁴⁴⁸ Mnohem komplexněji tu vystupuje do popředí autobiografičnost: život „nezdary“ a „největšího rozpusty“ Jeníka Olšinského sledujeme od jeho narození (obcím Mílová, Tlachov a Filistrovo Hradiště odpovídají reálné předobrazy Mláky, Třeboně a Jindřichova Hradce), přes první projevy pohlavního probuzení, studium a maturitu až po kariéru úředníka ve Vídni počátku minulého století, kde poznává lásku, ale i zdravotní následky své nezřízenosti, účastní se dělnických demonstrací, sdílí s ostatními svůj strach z války anebo plamenně předpovídá zánik staré monarchie: „*Jediný Olšinský projevoval ve společnosti názor, že Rakousko je kolos na hliněných nohou a že český živel tvoří poslední obruč okolo rakouského těla, drže je pohromadě. Palacký že utvořil ony obruče, jež však praskají, protože dynastie nechápe svého úkolu. Němci že jsou příliš krátkozrací a úzkoprší, že svému zájmu obětují říši.*

Snažil se přesvědčiti své soustolovníky, že v zemích českých jest vyšší mravnost. V Sokolu viděl kus spartánského ducha. Říkal, že tíha zemí českých rozdrtila jednou požívačnou Vídeň. Kdy? Brzy? Dříve nebo později?“ (s. 208)

⁴⁴⁵ Článek znovuobjevující a oceňující Hrubého dílo a usilující o jeho celkové vydání autor publikoval ve Vídeňském deníku 24, Vídeň 1930, 25. 1. [srov. reakci v Naší knize 9, 1930, č. 17] – Tvorbou V. Hrubého se L. Šíša zabýval systematicky: srov. L. ŠÍŠA, *Obelisk. Po shlednutí pozůstalosti V. Hrubého*, Dunaj 8, Vídeň 1931, s. 3-8; TÝŽ, *Václav Hrubý a nové století*, Dunaj 12, Vídeň 1935, s. 165-172; TÝŽ, *V. Hrubý a možnosti literární tvorby českovídeňské*, Dunaj 17, Vídeň 1940, s. 41-57.

⁴⁴⁶ Srov. F. VÁHALA, *Doslov opatrovatele literární pozůstalosti V. H.*, in: Olšinský, s. 219-221.

⁴⁴⁷ *Ibid.*, s. 221.

⁴⁴⁸ *Ibid.*, s. 219.

Nejvyšší hodnotu i autoritu pro protagonistu představuje matka, cosi „neskonale drahého, před čímž zmlká vše – i osud!“ (s. 217), která Olšinského nakonec smiřuje s jeho údělem a jejíž smrt (Hrubého matka zemřela roku 1906) mu dává sílu ukončit floutkovské požívačství a zkázonosné Vídní navzdory projít mravní sebeobrodou. Budoucí zdravé jádro národa nalézá tento „zmoudřelý Don Juan“ na venkově, který „nezná nebezpečí mravnosti, jakým oplývá velkoměsto, udrží národ v plné neporušenosti; práce a povinnosti, které připoutávají lidi na venkově k jejich hospodářství, jsou dostatečnou ochranou, aby venkov nestal se hýřivým a nemravným.“ (s. 206)

Přijetí románu kritikou nebylo jednoznačné. F. Křelina⁴⁴⁹ upozorňuje na fakt, že je užitečné sledovat literární život našich menšin, které předválečné vystěhovalectví rozneslo do Ameriky, do Vídně i na Volyň, ale v případě *Olšinského* shledává pouhý důkaz pomalého duševního odumírání menšiny, její jalovosti, nazývá je román „paliteraturou“ a „ničemně potišťeným papírem“. Podle recenzenta autora ani Olšinského nezajímá nic z vídeňského života, ani politika, ani umění, ani prostředí, ani národnostní problémy, oba si docela vystačí „kavárnou a nejnudnější erotikou“. Pro absenci didaktizujícího apelu je mu kniha odstrašujícím případem lidové četby, v kontextu českovídeňské literatury, jíž dominují právě mimoumělecké funkce, jde však o jev zcela výjimečný: „Vždyť tohleto nelze nazvat ani lidovou literaturou, když se autor omezuje zhusta jen na lektivé líčení pohlavního dospívání a poznávání s nijak netajeným úmyslem vytlouci z nich co nejvíc pro zajímavost svých anekdotek, jimž se nepochopitelným nedopatřením dostalo přídomek román. V listě, který je určen pro venkov, nemůžeme dosti zdůrazniti, jak nám právě v lidové četbě jde o mravní obsah, o výchovný moment a o poctivost prožitku; na tyto věci nutno v lidové literatuře klást důraz mnohem větší, než ve skutečném umění.“⁴⁵⁰

Josef Brabec je na stránkách levicového *Činu* ve svém referátu mnohem shovívavější, hovoří o „předčasně zesnulém českovídeňském autorovi, jehož literární pozůstalost (bohužel dosud velmi málo známá) podává jasný důkaz o slibném talentu, který hledal v literární tvorbě nové cesty“.⁴⁵¹ Oceňuje smělost, s jakou Hrubý vzhledem k době vzniku románu (pravděpodobně kolem roku 1909) freudisticky vyličil pohlavní probuzení mladého člověka v lákavém klimatu frivolního velkoměsta: „Hrubý zde aplikoval psychoanalytické teorie na literaturu. Olšinský, hrdina románu, vyvíjí se pod determinujícím vlivem infantilních zážitků. Vídeň se svou zvláštní erotikou rozpoutá zakleté živly sexu, animální hlad, který

⁴⁴⁹ Srov. F. KŘELINA, *Kniha z české vídeňské menšiny*, Venkov 28, 1933, 8. 1., s. 8.

⁴⁵⁰ *Ibid.*

⁴⁵¹ J. BRABEC, *Čin* 4, 1932-1933, s. 837-838.

z venkovského hocha učiní Ahasvera lásky, jenž po vzrušeném donjuanském životě nahlédne marnost svého počínání a dospěje k tiché, smírné resignaci.“ Na rozdíl od Křeliny nesoudí, že by se Hrubý vyhýbal národnostním otázkám, naopak ve své reflexi vídeňského češství „*bystrým postřehem vycítil to, nač ukázal Herman Bahr ve své Vídni, jak totiž čeští lidé se stávali na vídeňské půdě vyhnanci své vlasti, déracinés, kteří vystoupili ze svého národa.*“⁴⁵²

Nad Hrubého odkazem se naposledy integrálně zamyslel již zmiňovaný Ladislav Šíša, nesporně nejfundovanější reprezentant českovídeňské kritiky (a rovněž obratný prozaik a originální básník), vytyčiv si za cíl v širě pojaté studii *Václav Hrubý a možnosti literární tvorby českovídeňské* demonstrovat, že samostatná českovídeňská literatura není chtěným postulátem, ale fenoménem s konkrétním obsahem. Nahlíží Hrubého dílo z několika zorných úhlů. Nejprve je srovnává s Macharovým, pak se věnuje problematice české dekadence. Zatímco Machar přišel do Vídně jako hotový básník a nikdy tu nezdомácněl, pitvaje veřejný život velkoměsta, najmě politiku a projevy rakouské národní povahy, v historické perspektivě, bylo pro Hrubého velkoměsto hlavním životním zážitkem a zároveň skutečným domovem, prostorem, jehož se zmocňoval intuitivně, vjemově a ahistoricky (přítomnost okamžiku je mu vším): „*Mělo-li toto částečné podlehnutí Vídni svůj neblahý vliv na životní osud básníkův, prospělo potud jeho dílu, že doba i místo, v nichž psal, vešly s plnou zřetelností do jeho díla a zachovaly se tu v celé své živosti a vervě. Bez díla Hrubého byli bychom zbaveni sytého místního i dobového detailu a vystižení onoho něčeho nedefinovatelného, co tvoří ráz Vídně. Vídeň nebyla Hrubým abstraktně myšlena, ale horoucně prožita. A právě v této opravdovosti vidíme český ráz jeho díla*“.⁴⁵³ Dekadentem autor podle Šíši nebyl, byť některé projevy dekadentní poetiky jsou v jeho prózách patrné – všepohlující skepse, kterou nevykupuje ani zázrak umění, a znechucenost společenského nespokojence-světáka, jenž má blízko k dandymu, vyvěrá spíše z „bezútěšné nížiny pozitivní politiky“ s tristními následky pro český národ a z „pekelného kotle“ atmosféry fin-de-siècle. Tento pocit doprovázel bez rozdílu všechny generační vrstevníky dospívající na přelomu století, ať již jejich tvorbu nazýváme dekadentní, anebo nikoli (srov. např. tzv. buřiče).

Je opravdu škoda, že smrt Hrubému zabránila dát konečnou podobu právě druhému románovému pokusu, který mohl stanout na počátku kvalitativně nového vývoje. Celé jeho dílo působí v českovídeňském kontextu výjimečně svou bohémskou optikou, i když zůstalo nedovršeným torzem mladického hledače a harcovníka.

⁴⁵² Obě citace *ibid.*

⁴⁵³ L. ŠÍŠA, *V. Hrubý a možnosti literární tvorby českovídeňské*, s. 50.

3. VÍDEŇ A ČESKÁ SLAVISTIKA

3. 1. JAGIĆŮV SEMINÁŘ JAKO VÝZNAMNÉ STŘEDISKO BÁDÁNÍ O SLOVANSKÉ FILOLOGII

*„Mi dolazimo intolerancijom do toga,
da će doskora kitajski zid dieliti Pragu od Beča.
Kamo to vodi, neka bog zna! [...]
Čini se da smo mi pokvarena rasa;
jesmo li daleko u kulturi, kao Vi Česi, ili nismo,
kao mi Srbi i Hrvati, toute même chose!“*

(V. Jagić J. Gebauerovi 15. listopadu 1889)

Šafaříkova smrt roku 1861 uzavřela romantickou fázi české, resp. světové slavistiky. Byla to etapa význačná, neboť se během ní dotvořila nová vědecká disciplína s centrem v Praze. Další čtvrtstoletí přineslo ztrátu prestiže české slavistiky, znamenajíc období stagnace, koncepční a metodologické ochablosti, konzervativismu, který jen epigonsky rozměňoval výsledky dosažené velkými předchůdci. Vzrůstající význam Vídně jako politického i kulturního ústředí říše způsobil, že Praha počala ztrácet na svém významu špičkového slavistického střediska již po vzniku dvou slavistických kateder v důsledku reorganizace vídeňské filozoficko-historické fakulty v roce 1849: katedru slovanských starožitností obsadil Ján Kollár, jehož smrtí v roce 1852 stolice zanikla; katedru slovanských jazyků vedl v letech 1849-1883 Fran Miklošič (1813-1891). Ovšem zatímco vídeňské filologické slavistice vévodili vědci světového formátu, pražskou katedru vedli básníci a odborníci menšího významu Václav Hanka (do roku 1849), František Ladislav Čelakovský (do roku 1852) a Martin Hattala (v letech 1852-1891!).⁴⁵⁴

Miklošič přijal od svého učitele Kopitara široké pojetí slovanské filologie s ústředním postavením staroslověnštiny a studia jazyků (byl orientován k filologickým a historickým základům církevněslovanského jazyka a kultury, k textologii, k otázkám slovanské etymologie a historickosrovnávací jazykovědy, zvláště balkánského areálu),⁴⁵⁵ ale českou slavistiku přímo neovlivnil (v Praze nebyl o srovnávací metodu zájem, a navíc s Miklošičem měli vztahy více než napjaté Hanka stejně jako svárlivý Hattala). I přes to české slavistice

⁴⁵⁴ M. KUDĚLKA – Z. ŠIMEČEK – V. ŠŤASTNÝ – R. VEČERKA, *Česká slavistika od počátku 60. let 19. století do roku 1918*, Práce Historického ústavu ČAV – Opera Institutii historici Pragaе, Řada A – Monographia, sv. 15, Praha 1997, s. 126.

⁴⁵⁵ Srov. B. МУРДАРОВ, *Времето на Франц Миклошич*, in: Виенската славистика и българското езикознание 1822-1849-1918, Пловдив 1999, с. 43.

během svého dlouhého pedagogického působení až do počátků osmdesátých let 19. století odchoval několik skvělých odborníků, např. Jana Máchala, Leopolda Geitlera, Františka Menčíka, Františka Pastrnka či Václava Vondráka.

Zásadnější, bezprostřední význam měla pro naši slavistiku od osmdesátých let 19. století osobnost **Vatroslava Jagiće** (1838-1923), který s sebou do Vídně přinášel světová měřítká ruského literárněhistorického bádání a nové srovnávací metody.⁴⁵⁶

Po dokončení gymnázia ve Varaždině a Záhřebě přišel Jagić do Vídně studovat klasičtí filologii (1856-1860), kde navštěvoval i Miklošičovy přednášky. Ačkoli se celoživotně zabýval hlavně dějinami slavistiky a edicemi staroslověnských a církevněslovanských památek, při nichž vynikajícím způsobem uplatňoval svůj filologicko-textologický přístup (vydal např. Zografské a Mariánské evangelium, Boloňský žaltář, Chilendarské typikon, řadu jihoslovanských a ruských gramatických traktátů, české církevněslovanské glosy, starochorvátské právní památky, slovanské apokryfy aj.),⁴⁵⁷ spadá do období, kdy působil jako gymnaziální profesor v Záhřebě v letech 1860-1871, také první větší práce z oblasti literární historie (o této oblasti Jagićovy vědecké činnosti viz dále).

Když v roce 1866 vznikla Strossmayerovou zásluhou záhřebská *Jihoslovanská akademie*, Jagić byl jejím zakládajícím členem. Přelomovým datem v životopise chorvatského slavisty lze nazvat rok 1874, kdy byl Jagić povolán do Berlína, aby zde založil a vedl slavistickou katedru a začal vydávat svůj pověstný *Archiv für slavische Philologie* (1876-1920). Právě při vedení *Archivu*, ve své době nejlépe redigovaného časopisu v německé řeči, je dobře patrna jeho všestrannost – nacházíme zde studie a recenze prací z oblasti slovanských jazyků i jejich nářečí, národopisu, starožitností, mytologie, dějin starých i nových slovanských literatur, slovanského práva a umění. Časopis lze chápat jako sjednocenou platformu světové slavistiky, ovšem centrum této discipliny spatřoval Jagić v Rusku, kde také po smrti I. I. Sreznevského převzal katedru slavistiky, usadiv se v letech 1880-1886 v Petrohradě. Během tohoto období zároveň intenzivně uvažoval o vydávání všeslovanského časopisu, akademika J. K. Grota však nápad publikovat studie v různých slovanských jazycích

⁴⁵⁶ Nejnověji jagićologické bádání sumarizoval *Međunarodni znanstveni skup o Vatroslavi Jagiću*, který se uskutečnil 1. listopadu 2005 ve Vídni a pokračoval 13.-15. téhož měsíce a roku ve Varaždinu z podnětu vědeckého sdružení Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu. V současné době je v tisku konferenční *Zbornik o Vatroslavu Jagiću*, který vyjde v rámci ediční řady *Hrvatski književni povjesničari* za redakce Tihomila Maštroviće.

⁴⁵⁷ Jagić vydával tyto texty věrně, hledal jejich řecké prameny, přinášel gramatické i věcné komentáře a namnoze i nový lexikální materiál; díky svému zájmu o staroslověnskou paleografii dovedl k vítězství teorii hlásanou už Kopitarem, Šafaříkem a Miklošičem o prvotnosti hlaholice, avšak vůči odkazu svého učitele umně uplatňoval i kriticky odmítavé stanovisko (vyvrátil Kopitarovu-Miklošičovu panonskou teorii). – Srov. B. МУРДАРОВ, 3. I. *Ватрослав Јагич*, in: *Виенската славистика и българското езикознание*, s. 84-104, tam i další rozsáhlá jagićovská literarura.

(tedy i ukrajinsky a polsky) velmi znepokojoval, neboť se právem obával nelibosti vládních kruhů. Proto až pražská *Slavia*, jejíž první číslo vyšlo v roce 1922, je faktickým naplněním Jagičových představ o ústřední slavistické tribuně v celém jejich rozsahu.⁴⁵⁸

V čele vídeňské slavistické katedry stanul na výslovné Miklošičovo přání, který hodlal předat profesorské místo svému žáku již roku 1869, avšak stalo se tak až roku 1885, resp. řádným profesorem byl Jagić jmenován roku následujícího, zakotviv ve Vídni na dlouhých dvacet dva let (1886-1908), jež mu vydobyla titul koryfeje slovanské filologie.⁴⁵⁹

Na poměry rakousko-uherské monarchie se Jagićovi podařilo nalézt rovněž novou formu institucionální výuky slavistiky, když na podzim roku 1886 otevřel na svou dobu „*vzorný slovanský seminář (byl to druhý v Rakousku; první zřídil Gebauer v Praze r. 1880), v kterém se často scházeli také starší žáci, zanášející se vyššími cíli*“.⁴⁶⁰ Jak ještě dále M. Murko v Jagićově nekrologu vzpomíná, musel být Seminář pro slovanskou filologii (nebo jednoduše Jagićův seminář) v nově zřízené univerzitní budově umístěn „*v bytě jednoho sluhy, poněvadž Miklosich semináře nežádal a takovým ústavům pro jejich ‚drill‘ vůbec nepřál*“.⁴⁶¹ Obrovskou výhodou semináře („semeniště“ ve skutečném smyslu slova) je jeho úloha pro setkávání a soustředování mladých adeptů vědy z celého slovanského i německého světa, kteří po získání doktorátu odcházeli šířit věhlasnost Jagićovy školy i na ostatní univerzitní slavistická pracoviště v Evropě.

Jagičovská literatura je dnes velmi bohatá a nepřehledná, ale většina historiografů slavistiky se shoduje na jednom – Jagić dokázal jako první po zformování slavistiky jako samostatné interdisciplinární vědy navrátit slovanským studiím jejich romanticko-obrozenský étos, chápající slovanskou filologii jako základnu pro vzájemné kulturní poznávání slovanských jazyků, literatur a slovesné tvorby a jako východisko k prakticky naplňované vzájemnosti a součinnosti ve smyslu kollárismu a ilyrismu. Díky teoretickému propracování předmětu slavistiky, jak jej ve finálním tvaru představil ve svém monumentálním kompendiu *История славянской филологии* (viz dále), a v návaznosti na praktické naplňování těchto představ, jež našlo svůj výraz v Semináři pro slovanskou filologii, smíme dnes po právu hovořit o jagićovském konceptu slavistiky, z něž se stal prodlením času *terminus technicus*.

⁴⁵⁸ Srov. V. JAGIĆ, *Vzpomínka*, *Slavia* 1, 1922-1923, s. 3-7.

⁴⁵⁹ Srov. B. МУРДАРОВ, *Преподаватели по времето на Ватрослав Ягич*, in: Виенската славистика и българското езикознание, с. 82-84.

⁴⁶⁰ M. MURKO, *Vatroslav Jagić*, *Slavia* 2, 1923-1924, s. 198 (celý nekrolog s. 193-204).

⁴⁶¹ *Ibid.*

Jakým konkrétním obsahem je tento východiskový pojem naplněn, ukáží následující řádky. Ale nejprve je nutno nastínit, která vypadala bezprostředně předcházející situace v českých zemích.

Počátek teoretického uvažování o koncepci české slavistiky u nás položil v polovině sedmdesátých let 19. století **Jan Gebauer (1838-1907)**, byl však hlavně lingvista a jeho definice slavistiky byla užší v porovnání s Jagičem. Naopak mnohem blíže k Jagičovi se ocitli Jiří Polívka a Miloš Weingart a stejně jako on odmítli studium novějších dějin, v důsledku čehož v Čechách zůstal historický vývoj slovanských národů mimo okruh zájmů slovanské filologie. Pro českou slavistiku je typická i „odštěpná“ bohemistická specializace typická pro Gebauera, avšak je třeba mít na zřeteli, že vzhledem k „regionálnímu“ významu Prahy jakožto duchovního střediska českého národa⁴⁶² je toto zúžení vcelku logické a velice zřetelně se na jeho pozadí rýsuje odlišný statut Vídně v rámci celého mnohonárodního a multikulturního soustátí, totiž úloha řídicího centra jakožto nadnacionální entity, jehož reprezentativní pestrost se má odrážet i na všem národním filologiím říše široce otevřeném, na poli slavistiky konfrontativně a komparativně uzpůsobeném studijním programu. Až se společenským převratem po skončení první světové války dochází k hlubší slavistické profilaci oboru i u nás. Zvláštní katedry ve Slovanském semináři Univerzity Karlovy byly zřízeny až po jeho vnitřním přebudování v roce 1923.⁴⁶³ Reforma spojená s příchodem slovinského, avšak posléze v Čechách zdomácnělého slavisty **Matiji Murka (1861-1952)** do Prahy přinesla své ovoce a v duchu Masarykova „reálného slovanství“ předcházela vybudování pražského Slovanského ústavu, jež je možno nazvat jedním z nejkvalitnějších evropských slavistických pracovišť v meziválečném období. Jeho hlavní předností byl srovnávací přístup uplatňovaný v nejrůznějších oblastech vědy o Slovanstvu. Nahlédneme-li fakt, že slovanská filologie po světové válce reagovala na vznik nových slovanských států, reflektující společenskoideovou atmosféru po rozpadu Rakouska-Uherska, a vyjádřila politické snahy a cíle nacionalismu

⁴⁶² Samozřejmě tato profilace měla své historické kořeny. Výmluvný je fakt, že když byla roku 1847 založena Rakouská akademie věd, vyšla pod zástěrkou poznání slovanské minulosti říše Kollárova vědecky problematická monografie *Staroitalia slavjanská* (1853), k níž se však akademie nehlásila a ani jinak nepodporovala program české národní slavistiky, naopak se v její činnosti projevila tendence paralyzovat vědeckou práci českou národní ideologii (např. studií moravského Němce Julia Feifalika proti pravosti *RKZ*). Vídeň reprezentovala celorakouský, zatímco Praha zemský národní zřetel ve slavistických studiích, roli tu sehrál i starý rozpor mezi zájmy českého státu a centrální mocí habsburského soustátí. Proto již za J. Kopitara byli čeští slavisté kritizováni, že v Praze převládá úzké bohemistické hledisko nad slovanským, což vycházelo z Kopitarovy austroslovanské představy o významu slovanské filologie pro monarchii.

⁴⁶³ Srov. M. MURKO, *Nový seminář pro slovanskou filologii na Karlově universitě*, Naše doba 30, 1922-1923, č. 10, s. 581-596.

jednotlivých slovanských národů soustředěním většiny slovanských slavistů na úzce národní filologie, vynikne přelomovost Slovanského ústavu pro dějiny české i evropské slavistiky.⁴⁶⁴

Jagićovu vizi badatelského záběru slovanské filologie velmi konkrétně charakterizovala již jeho vstupní přednáška, v níž za základní úkol této discipliny označil „*studium základu všeho srovnávacího bádání o jazycích slovanských, jazyka staroslověnského, podle jeho literárních památek, studium živých jazyků slovanských a jejich nářečí, studium literatury církevněslovanské, jejíž jazyk sjednocoval Slovany jižní a východní právě tak jako na západě latina, studium lidové poesie slovanské a novějších literatur slovanských a konečně pěstění pomocných věd, tj. etnografie, mytologie, paleologie atd.*“.⁴⁶⁵ Fundamentální bází a středobodem jeho přednášek tudíž byly srovnávací výklady staroslověštiny (v Jagićově terminologii „*altkirchenslavische Sprache*“, tedy staré církevní slovanštiny), avšak neopomíjel ani literární historii, zabývá se především starším obdobím slovanských literatur. Pokrok oproti Miklošičovi, považujícím ruskou literaturu za předmět slovanské filologie pouze do poloviny 18. století, znamenaly exkursy do ruské literatury 18. a 19. století – knižně vyšel jeho víceméně kompilativní chorvatský přehled *Ruska književnost u osamnaestom stoljeću* (1895), zato vskutku originálním přínosem vysoké vědecké ceny se mohou pyšnit jeho přednášky o slovanské lidové poezii, o etnografii, slovanské paleografii a starožitnostech a zejména o dějinách slovanské filologie.

Konstituování předmětu této discipliny s historickým přehledem jejího vývoje zachytil Jagić v již vzpomenutém monumentálním spise *История славянской филологии* (1910), který vyšel jako první svazek ambiciózního projektu *Энциклопедия славянской филологии*, zastaveného v důsledku neblahých událostí první světové války.⁴⁶⁶ O vřelém přijetí monografie svědčí na dvě desítky obsažných recenzí, v nichž se opakovala pochvalná epiteta jako „drahocenný“, „epochální“, „sloup slovanské kulturní jednoty“ (o českém přijetí díla viz dále v souvislosti s Karáskovou recenzí). Autor dějiny periodizoval do tří hlavních etap: 1. prehistorické (přípravná fáze), 2. počáteční (zformování vědecké discipliny), 3. konsolidační (prohlubování a utvrzování naučného charakteru discipliny a jejích metod). Řídil se zásadou, že posuzována mají být díla pouze těch slavistů, jejichž životní dráha se již uzavřela, proto dějiny působí poněkud nespojitým dojmem, jež podtrhuje i absence vůdčích myšlenkových

⁴⁶⁴ Podrobněji viz J. BEČKA, *Slovanský ústav AV ČR. 70 let činnosti*, Praha 1998; sborník *Slovanský ústav v Praze – 70 let činnosti*, Praha 2000 (zde též bibliografie knižních publikací SLÚ za léta 1928-1999).

⁴⁶⁵ M. MURKO, *Vatroslav Jagić*, in: *Rozpravy z oboru slovanské filologie*, Praha 1937, s. 179 (celý nekrolog s. 173-190); původně stať vyšla německy v *Neue österreichische Biographie* 4, 1927, s. 141-155, přel. J. Horák.

⁴⁶⁶ Стov. М. Н. СПЕРАНСКИЙ, *Жизненный труд и историко-литературная деятельность И. В. Ягича*, Известия Отделения русского языка и словесности Российской академии наук 28, Москва 1924, с. 339-345 (celá studie с. 339-365); viz rovněž níže ohlasy Jagićových *Dějin* v českém prostředí.

proudů, které hýbaly tehdejší slavistikou, a jejich evropských souvislostí; navíc v nich často není ani zmínky o založení a působení univerzitních kateder a jiných institucí, jejichž systematická a organizační práce znamenala mnohdy více nežli činnost pouhých jednotlivců.⁴⁶⁷ I tak zůstávají dějiny právy charakteristice „*эпохален по своя характер завършващ и обобщаващ задълбочен историко-библиографски преглед*“;⁴⁶⁸ přičemž nejde jen o hodnotu informační, nýbrž právě o onu koncepčnost, jak se odráží i v teoretickém uchopování předmětu nauky, o podnětnost, již dějiny ve své době vybízely k reformě slavistiky.

Zde představené Jagičovo pojetí vycházelo z **jednoty slovanské filologie** jakožto vědy o všech Slovanech, jako nauky rozličných souvisejících oborů o kulturním životě celého Slovanstva, jak se projevuje v jazyce, slovesnosti a v národopisných zvláštnostech. Ze slovanské filologie však vylučoval novější literární historii, jež patřila specialistům na jednotlivé slovanské filologie, a historii, ač starší slavisté a ruští filologové běžně přednášeli také dějiny slovanských národů. Tato ruská praxe ovšem Jagiče odstrašovala, ba zúžení zorného pole slavistiky mohl navíc chápat jako vhodný zásah ve prospěch jednotčího metodologického systému.⁴⁶⁹ Jednak viděl v interpretaci historie politikum, chápe dějiny jako nejsnadněji ideologicky zneužitelné a podléhající společenskému tlaku: žádal totiž „čistou“ vědu bez jakýchkoli ohledů, zvláště politických, které viděl stát v přímém rozporu s pozitivistickým kultem vědecké pravdy, na druhé straně vytýkal rozdílnost metod a cest mezi historií a slovanskou filologií. Usiloval o zrovnoprávnění slavistiky s germanistikou a romanistikou, ale již během svého působení ve Vídni postřehl, že se názory na slavistiku začínají měnit – celek byl nahrazován zájmem o kulturu **jednotlivých** slovanských národů a stále více se začínal obracet k současnosti, k novějšímu vývoji. Tuto **specializaci** na bohemistiku, bulharistiku, rusistiku, polonistiku atd. považoval za ohrožení jednotné koncepce slavistiky. Po Jagičově odchodu do penze v roce 1908 se uvažovalo o Rusku jako následném středisku slavistických bádání, z Prahy (za nemalého Masarykova podílu) však vyšel podnět soustředit slavistická studia na české Karlově univerzitě. Svůj význam v tomto dobovém varu měla i ruská slavistika, byť se od vídeňské školy kořenně lišila výrazným společensko-ideovým obsahem, který se projevoval v tematickém zaměření i v teoretických otázkách. V pracích stoupenců slavjanofilství a panslavismu se zformovalo oproti Jagičovi podstatně širší pojetí slavistiky, jež dovolovalo zabývat se shromažďováním důkazů o

⁴⁶⁷ Srov. M. MURKO, *Vatroslav Jagič*, *Slavia* 2, 1923-1924, s. 201.

⁴⁶⁸ В. МУРДАРОВ, *3. I. Ватрослав Ягич*, s. 85.

⁴⁶⁹ Srov. В. ЯГИЧ, *История славянской филологии*, *Энциклопедия славянской филологии*, выпуск 1, Санктпетербург 1910, с. 1 + 878-907 (*Заключительные слова*).

plemenné jednotě Slovanů, o všestranné a trvalé odlišnosti jednolitého řeckoslovanského světa od románsko-germánského Západu (V. I. Lamanskij, A. S. Budilovič). Pro většinu našich i vídeňských slavistů bylo ovšem slavjanofilské pojetí slavistiky přežitkem, jehož vědecká impotence a škodlivost byla dostatečně diskutována a reflektována. Z ruských slavistů, kteří byli těchto ideologických premis prosti, došli na Západě ohlasu zvláště A. N. Pypin a A. N. Veselovskij, signalizující nástup pozitivismu na poli do té doby opomíjeného srovnávacího studia slovanských literatur.⁴⁷⁰

Záběr slavistiky se rozšiřoval i k dalším oblastem a snaha o uplatnění slavistického aspektu v historiografii, národopise, právních dějinách, hudební vědě, výtvarném umění či filozofii s sebou vedle rozšíření rozsahu oboru nesla i časový posun ve slavistických zájmech směrem k současnosti, jak o tom svědčí např. publikace *Slovanstvo. Obraz jeho minulosti a přítomnosti*⁴⁷¹ či demokraticky vedený *Slovanský přehled* (1898-1914) Adolfa Černého. Tato extenze ovšem zároveň slavistiku uvrhla do víru nezodpovězených otázek a váhání: J. Polívka pochyboval o jednotě slovanských literatur, L. Niederle popřel tělesné rozdíly mezi Slovany a Germány, zpochybnila se i migrace folklorních látek na základě jazykové souvislosti ve prospěch kulturního kontextu, v němž daný národ žije (srov. např. s dnešními studii o mémech). Tyto rozpory a tápání, vyvěrající z podloží poválečného kvasu, si udržely svou aktuálnost ještě hluboko do meziválečného období, ba nejednou přetrvaly i tuto etapu vývoje české i evropské slavistiky.⁴⁷²

3. 1. 1. STUDIJNÍ LÉTA JOSEFA KARÁSKA U JANA GEBAUERA

Jistě nepřekvapí, že Jagićovo rozsáhlé a všestranné pojetí slovanské filologie (ovšem rovněž s vyloučením dějepisectví pro jeho snadnou politickou manipulovatelnost) přijal za

⁴⁷⁰ Jak ukázaly diskuse po první světové válce, nedospělo se nikdy ke všeobecně závaznému vymezení předmětu a rozsahu slavistiky. Jagić zavedl kategorii pomocných věd filologických po vzoru klasické filologie, to však nevyhovovalo aktuálnímu stavu slovanských jazyků, které prožívaly – a s nimi i slavistika – svůj prudký rozvoj. – Podrobněji viz M. KUDĚLKA, *O pojetí slavistiky. Vývoj představ o jejím předmětu a podstatě*, Praha 1984. Poměr slavistiky a historie v českých vědeckých kruzích usouvztažnil Jaroslav Bidlo ve článku *O historii Slovanstva jako celku* (Český časopis historický 17, 1911, s. 143-151), neboť uplatnění slavistického hlediska v historiografii se stalo díky politickým změnám na mapě Evropy nutností, jak dokumentovaly dobové diskuse o novoslovanství, polemicky zaměřeném proti slavjanofilské koncepci A. S. Budiloviče. – Podrobněji viz M. KUDĚLKA, *Dějiny Slovanstva a východní Evropy v pojetí J. Bidla*, Slezský sborník 72, 1974, s. 1-15.

⁴⁷¹ Redigovali J. POLÍVKA a J. BIDLO, Praha 1912.

⁴⁷² K aktuálním problémům slavistiky a k diskusím o jejím pojetí viz podrobněji M. KUDĚLKA – Z. ŠIMEČEK – V. ŠTĚPÁN – R. VEČERKA, *Česká slavistika od počátku 60. let 19. století...*, s. 123-137. – K plodnému navázání na Jagićův odkaz inspirativní osobností M. Murka viz zejména sborníky M. JESENŠEK (ed.), *Evropsko leto jezikov. Sodobna slovenska književnost. Matija Murko*, Zbornik slavističnega društva Slovenije 12, Ljubljana 2002; M. ZELENKA (ed.), *Murkova epocha slovanské filologie*, Praha 2003; I. POSPIŠIL – M. ZELENKA (eds), *Matija Murko v myšlenkovém kontextu evropské slavistiky*, Brno 2005.

své i Jagičův žák Josef Karásek. Byl typem komplexního⁴⁷³ slavisty, který upozorňoval četnými drobnějšími pracemi na slovanské literatury i jejich jednotlivé představitele s výrazným, téměř všudypřítomným zřetelem k českému kulturnímu prostředí: „*Karásek [...] měl skutečně potřebu svůj obor pojímati co nejširě, jak tomu bylo za časů Dobrovského a Šafaříkových, a vědění jeho základy byly opravdu hluboké, Karásek se nikdy nepřestal zajímati o všechna slavistická odvětví: bulharské dialekty nebo moderní polská literatura, hláskoslovné problémy stejně jako tradiční písemnictví, otázky bibliografické i metody moderní kritiky – vše studoval, o všem dovedl odborně hovořit a psát, všude usiloval ne pouze přejímat cizí výsledky, nýbrž utvořit si i vlastní stanovisko. Byl duch všestranný, plný badatelského neklidu a stále žíznivý nového poznání.*“⁴⁷⁴

Josef Karásek se narodil v severovýchodních Čechách v Miletíně, známém z Královédvorského rukopisu a také díky mnohem slavnějšímu rodáku Karlu Jaromíru Erbenovi, dne 2. června 1868 jako druhý syn obchodníku s lihovinami a palíru Josefu Karáskovi a Anně, rozené Knappové. Rodina patřila spíše k chudším, což se později projevilo na Karáskově nevalném zdraví, ale rodiče měli porozumění pro chlapcovu zvědavou povahu a nechali jej po ukončení obecné školy v rodném městě dále studovat. V roce 1880 se Karásek dostal na jičínské gymnázium, nesoucí dnes jméno významného klasického filologa a překladatele ze starořečtiny Františka Lepaře (1831-1899), který byl v letech 1871-1891 jeho ředitelem. Za Lepařovy éry jičínské gymnázium kvetlo. Již v šedesátých letech se stalo ryze českým, dostalo novou moderní školní budovu (1883) a Lepařovým přičiněním bylo gymnáziu navraceno právo udělování tzv. valdštejnských stipendií.⁴⁷⁵ To bylo přiznáno ve výši 90 zlatých ročně i Karáskovi za výborný prospěch (patřil k premiantům během celého studia, až na matematiku, z níž měl v oktávě dostatečnou).⁴⁷⁶

Vedle Lepaře měl na mladého gymnazistu pozitivní vliv jeho třídní učitel (profesor českého a německého jazyka), mj. historiograf jičínského valdštejnského gymnázia, editor humanistické literatury a literární historik Antonín Truhlář (1849-1908), jehož v kvartě vystřídal češtinář a latinář Oldřich Kramář (1848-1924), svým odborným zaměřením

⁴⁷³ Někdy se v tomto smyslu uvádí atribut „obrozený“ typ, avšak domnívám se, že jde o označení poněkud nepřesné – motivace i vědecké nároky kladené na badatele na sklonku 19. století byly podstatně rozdílné od situace, potřeb a směřování tzv. obrozenců. Filologickou komplexnost lze chápat nejen jako dědictví národního obrození, nýbrž zejména jako projev panujícího pozitivistického přístupu k poslání a úkolům vědy.

⁴⁷⁴ M. HÝSEK, *In memoriam*, in: *Literární besedy*, Praha 1940, s. 159; poprvé vyšlo již v Národních listech 66, 1926, č. 160, 2. 7.

⁴⁷⁵ Srov. J. HOFMANOVÁ, *František Lepař*, Jičín 1999, a webové stránky jičínského gymnázia [on-line; cit. 12. 3. 2006], <<http://www.gymjc.cz/o-skole/osobnosti/frantisek-lepar/>>.

⁴⁷⁶ O Karáskově rodině a letech učednických viz J. K. DOLEŽAL, *Dr. J. Karásek. (Kus života z české Vědně)*, s. 18-24.

promovaný filozof, podle J. Krále jeden z „*mála metafyziků, jimiž se může vykázat česká filosofie*“, zabývající se rovněž přesahy této nauky směrem k sociologii, logice a psychologii.⁴⁷⁷

Avšak Karáska nelákala ani jedna z vědeckých oblastí jeho pedagogů, ba vzhledem ke své světsky zvědavé povaze se smyslem pro humor a zálibě v odborném diskutování s kolegy a přáteli na nejrůznější témata bylo jasné, že by mu bylo zatěžko splnit i přání své hluboce věřící matky, vstoupit do kněžského semináře. Jeho zájmy se začaly zcela zřetelně orientovat ke slovanským jazykům a literaturám. Již v páté třídě učil ruštině své spolužáky a sledoval dění v ruské literatuře, kromě toho se začal zabývat staročeštinou a lužickou srbštinou (srov. dále kapitulu 3. 3. ZÁJEM O PÍSEMNICTVÍ A KULTURU LUŽICKÝCH SRBŮ). V sextě již vlastnil Miklošičův *Краткий словарь шести славянских языков (русского с церковнославянским, болгарского, сербского, чешского и польского) а также французский и немецкий* (1885) spolu se Schleicherovou mluvnicí *Kompendium der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen I-II* (1861, ⁴1876), tedy studijní příručky určené vysokoškolským studentům slavistiky.⁴⁷⁸ Někdy kolem roku 1885/1886 začal uveřejňovat první, z ohledu na gymnazijní disciplinární řád nepodepsované úvodníky do regionálního *Krakonoše* a rovněž anonymní referáty o ruských spisovatelích a knihách do *Národních listů*. Maturitu složil na svatého Prokopa (4. července) 1888 s dobrým výsledkem – na vysvědčení měl dostatečnou z matematiky, dobrou ze staré řečtiny, z filozofie a z němčiny, chvalitebnou z latiny a fyziky a výbornou z náboženství, češtiny (s prominutím ústní zkoušky), dějepisu, přírodopisu a francouzštiny.⁴⁷⁹

Studium na filozofické fakultě české univerzity s ročním valdštejnským stipendiem ve výši sto zlatých nastoupil v Praze (bydlil v Mariánské ulici č. 8) dne 8. října 1888, kdy se zúčastnil zápisu nováčků. V Praze vydržel jen školní rok 1888-1889, navštěvoval historii literatury německé (oba semestry, 3+3 hodiny týdně), historickou mluvnicí jazyka německého (3 hodiny týdně v letním semestru) a germanistický seminář (oba semestry, „*s prospěchem výborným a dobrou prací seminární podal*“) u Václava Emanuela Mourka (1846-1911), dějiny starofrancouzského básnictví epického (oba semestry, 3+2 hodiny týdně), nejstarší památky jazyka francouzského (2 hodiny týdně v letním semestru), prstonárodní etymologii v jazycích románských (1 hodinu v letním semestru) a románský seminář (oba semestry) u

⁴⁷⁷ J. KRÁL, *Československá filosofie. Nástin vývoje podle disciplin*, Praha 1937, s. 40.

⁴⁷⁸ Srov. J. K. DOLEŽAL, *cit. d.*, s. 20, kde je sice řeč pouze o dvou mluvnických dílech Schleichera a Miklošiče, ale lze předpokládat, že šlo právě o tyto práce.

⁴⁷⁹ Srov. *ibid.*, s. 21, 24; J. KARÁSEK, *Almanah na oslavu 25tiletého trvání „Akademického Spolku“*. *Vzpomínka na počátek let devadesátých*, in: *Almanah Akademického spolku 1868-1908*, Vídeň 1909, s. 80.

průkopníka české rumunistiky Jana Urbana Jarníka (1848-1923), náčrt dějin filozofie (oba semestry, 1+5 hodin týdně) a filozofický seminář (oba semestry) u Tomáše Garrigua Masaryka (1850-1937) a řadu přednášek doplňkových: u Josefa Durdíka (1837-1902) rozdělení věd (1 hodinu týdně v zimním semestru) a encyklopedii nauk filozofických (3 hodiny týdně v letním semestru), u Rudolfa Dvořáka (1860-1920) o kultuře národa čínské (oba semestry 1+1 hodinu týdně), u Martina Hattaly o mladogramatické škole jazykozpytné (1 hodinu týdně v zimním semestru), u Arnošta Viléma Krause (1859-1943) dějiny německé literatury v Čechách (1 hodinu týdně v letním semestru) a u Josefa Zubatého (1855-1931) o hláskosloví jazyků indoevropských (3 hodiny týdně v letním semestru).⁴⁸⁰ Avšak zásadní význam pro jeho další vývoj mělo setkání s Janem Gebauerem, ke kterému „*velmi pilně a s prospěchem výborným*“ docházel na cvičení do slovanského semináře a u nějž se po oba semestry účastnil přednášky o české literatuře naukové (4+5 hodin týdně), v zimním semestru navíc i o nových teoriích jazykozpytu indoevropského (1 hodina týdně). Benjamínkem semináře (v zimním semestru 1888/1889 tehdy čítal 19 studentů, v letním semestru pouhých 12) se Karásek stal spolu s Janem Františkem Hruškou (1865-1937), pozdějším znalcem chodského nářečí a folklóru. Dějinám Gebauerova semináře byl věnován cenný sborník *100. výročí založení semináře pro slovanskou filologii na Univerzitě Karlově*,⁴⁸¹ kde je pramenně zachycen jeho vznik a fundovaně zhodnocen jeho význam z jazykovědného, literárněhistorického, folkloristicko-etnografického a institucionálního hlediska, a díky Theodoru Syllabovi máme k dispozici i několik gebauerovských monografií.⁴⁸²

Za Karáskova studia, podobně jako i předtím a potom, probíhala práce v Gebauerově semináři ve třech rovinách: 1) Ředitel míval výklady o látkách, na něž nedošlo v přednáškách, nebo i jiných důležitých věcech, které z nějakého důvodu nebyly vhodné ke společné četbě. 2) Členové semináře, bedlivě předem připraveni, četli a zejména z mluvnického hlediska vykládali staroslověnské a staročeské památky „*za živé účasti ostatních, kteří výklad doplňovali nebo opravovali. Profesor Gebauer zasáhl jen výjimkou, aby vývody doplnil nebo výtky, jež bývaly zvlášť horlivé, uvedl na pravou míru*“.⁴⁸³ Od podzimu 1888 do léta 1889 šlo

⁴⁸⁰ Tyto přednášky měl Karásek alespoň zapsány v matriční knize *Posluchači při fakultě filosofické. Zimní semestr 1888-89 a Posluchači fakulty filosofické. Letní běh 1889*, Archiv Univerzity Karlovy v Praze. – J. K. DOLEŽAL (*cit. d.*, s. 24-25) navíc uvádí, že Karásek rovněž navštěvoval přednášku o staré bulharštině u Jiřího Polívky; ze stejného zdroje pocházejí i citáty o Karáskově účasti v Mourkově a Gebauerově semináři.

⁴⁸¹ J. PETR (ed.), *Práce z dějin slavistiky* 7, Praha 1979.

⁴⁸² T. SYLLABA, *Jan Gebauer. Bibliografický soupis publikovaných prací s úvodní studií a dokumentací k 100. výročí založení Gebauerova slovanského semináře*, Praha 1979; TÝŽ, *Jan Gebauer na pražské univerzitě*, Praha 1983; TÝŽ, *Jan Gebauer*, Praha 1986.

⁴⁸³ J. F. HRUŠKA, *V Gebauerově semináři*, Český deník 7, 1918, č. 312, s. 3, 29. 12. (dokončení č. 314, s. 3, 31. 12.)

konkrétně o zlomky Alexandreidy, přičemž se zároveň kolektivně korigovalo jejich vydání *Zbytky rýmovaných Alexandreid staročeských I. Texty a transkripce* od M. Hattaly a A. Patery z roku 1881.⁴⁸⁴ 3) Kandidáti se sami pokoušeli literárně tvořit. Jejich pokusy byly dopodrobna analyzovány a kritizovány, pro každou seminární práci byl ustanoven kritik (někdy i dva), jehož posudek Gebauer četl teprve s prací; při další hodině se diskutovalo o práci i o kritice a tuto rozpravu na závěr zhodnotil ředitel semináře.⁴⁸⁵

Jan Herben se zastavil u Gebauerova slovního projevu. Profesor prý nebyl řečník, neměl ani příjemný hlas a při přednáškách z mluvnice i z literatury vždy dost upjatě upíral svůj zrak do svých zápisků. Z těchto poznámek však mluvila veliká moc a vanul z nich neodolatelný duch původců, díky němuž „*filologie nebyla plesnivou vědou, nýbrž průvodkyní v palácích krásného jazyka*“. U Gebauera se musilo napřed vědět, a to solidně vědět, a teprve potom mluvit. Proto v jeho cvičeních nebylo mnoho řečí, nenadělal jich profesor ani žáci, zato „národní význam“ měl obrovský Gebauerův vliv na žáky: „*Umět rovně a logicky myslit a volit slova, která plynula z látky samé, to byl kázeňský řád v jeho posluchárně. A tento vliv Gebauerův na žáky pokládám za nedoceněný, přikládám mu význam přímo národní.*“⁴⁸⁶

O chodu semináře si Gebauer činil poměrně podrobné deníkové zápisky, kde jsou zaznamenány stručné charakteristiky studentů, náplň jednotlivých cvičení a hodnocení seminárních prací. O Karáskovi jsou však svědectví jen velice skrovná, písemné práce totiž „seminaristé“ zpravidla předkládali až ve druhém ročníku.⁴⁸⁷

Z osobních důvodů hodnotil Gebauerovo pedagogické působení negativně – samozřejmě neoprávněně – jeho někdejší žák a později energický polemik a protichůdce Václav Flajšhans (1866-1950), jenž v nekrologu *Za Janem Gebauerem* sice nazval zemřelého papežem české filologie a pokračovatelem díla Dobrovského a Jungmanna, ale mj. nesouhlasil s tím, že se při důkladném čtení staročeských památek (proto mu jeho stoupenci přezdívali Památka) – mnohdy pouze rukopisných – omezoval jen na ty, jež ve své *Historii* jmenoval Jungmann. Jedinou výjimkou byla práce na edici staročeského *Pasionálu*, která se paradoxně stala koncem Gebauerových rukopisných studií, místo aby byla jejich počátkem. Slovanský seminář pak Flajšhans viděl jako jakousi fabriku na mluvnické poučky a

⁴⁸⁴ Srov. J. PETR, *Jazykovědná složka Gebauerova semináře pro slovanskou filologii*, in: cit. d., s. 30-32.

⁴⁸⁵ Srov. J. F. HRUŠKA, *cit. d.*

⁴⁸⁶ J. HERBEN, *Knihy vzpomínek*, Praha 1936, s. 92-93.

⁴⁸⁷ Rukopisné poznámky jsou nadepsány *Slovanský seminář 1880-1905: Seznamy účastníků, probraná látka, písemné práce, referáty o nich, klasifikace*, LA PNP, fond Jan Gebauer starší, neuspořádáno, karton 1/26/34. – Tyto poznámky vhodně doplňují *Zápisky listkové o osobách, jejich výročí a jednáních a o událostech z doby 5. 3. 1884 – 2. 1. 1902 z vědeckých kruhů (na fakultě, v Akademii apod.)*, LA PNP, fond Jan Gebauer starší, neuspořádáno.

zákonitosti: „*Mistr vedl své učeníky, rozdělil úlohy, chválil (málo) i káral (dosti přísně); byla to skutečná továrna, kam s jedné strany podle Jungmannových čísel 1-999 zapadaly rukopisy musejní a klementinské, s druhé pak vypadávaly zákony a pravidla.*“⁴⁸⁸

Je až zarážející, že Karáskovo hodnocení pražského roku u Jana Gebauera je ještě vyhraněnější. Na Gebauerovi mu vadil odměřený, chladný a formálně neosobní přístup ke studentům, nezáměr o hosty ze slovanského světa a ryze bohemistická orientace, jež vládla na pražské slavistice a bohemistice, mající fakticky funkci přípravky pro středoškolské učitele, ba navíc oslabené mocí kontroverzního Martina Hattaly: „*Bojovný Hattala, jenž později nekontroloval vědy – byl pro sebe největší autoritou, která nejraději citovala stránky Musejníka –, ani nepřístupný pedant Gebauer, jednostranný, třeba důkladný specialista v bohemistice, nemohli ani osobně, ani vědecky upoutati cizinců, kteří nesměli býti českými profesory na středních školách. [...] Gebauer se obmezil na malý obzor a tu ještě dlouho pracoval na základě studií Miklosichových (negace), dlouho se nemohl odhodlati, aby vystoupil proti ‚rukopisům‘; pro dialektologická studia měl malý smysl, literárním historikem v moderním smyslu nebyl. [...] Školský pedantismus, nemající smyslu pro historiosofii a produševnění linguistiky, ovládal nehybnou bytostí jeho. Těžce nesl každou výtku a odchylné mínění pokládal za osobní nepřátelství [...]. Gebauer byl netolerantní k samostatným výsledkům jiných, Jagić liberální, snášenlivý. Jméno Gebauerovo spojeno s bohemistikou, Jagićovo vždy žíti bude v dějinách slavistiky.*“⁴⁸⁹

Nelze se divit, že Karáskovo příkře vyznívající srovnání, v němž „*aby vídeňský slavista se oslavil, musil český člověk být snižen*“, vyvolalo poměrně ostrou polemickou reakci, plně zapadající do mozaiky ostatních projevů novodobé pražské averze vůči Vídni.⁴⁹⁰ Oba Karáskovi kritici v sice anonymním, zato pro zasvěcené lehce autorizovatelném článku *K 70. výročí narozenin Jana Gebauera. Několik poznámek* (napsali jej Albert Pražák a Oldřich Hujer) odmítali a vyvraceli jednu protigebauerovskou výtku po druhé: Karáskovy námitky, že Gebauer se prý obmezil na malý bohemistický obzor, vychovával své žáky „pouze“ k tomu, aby byli dobrými středoškolskými profesory, dále prý neměl smyslu pro

⁴⁸⁸ V. FLAJŠHANS, *Za Janem Gebauerem*, Národní listy 47, 1907, č. 145, s. 1-2, 28. 5.

⁴⁸⁹ J. KARÁSEK, *Vatroslav Jagić*, Přehled 6, 1907-1908, s. 737-738. – O vysoké míře subjektivity, neřkuli až extrémnosti v Karáskově jubilejní stati, jejíž tón se zdál být i pro velmi tolerantní *Přehled* nepřijatelný, svědčí nesouhlasný komentář redakce na počátku druhé části stati (*ibid.*, s. 757-758): „*Zejména neshledáváme nic méně cenného v tom, že Gebauer v druhé polovici svého života se zabýval výhradně češtinou, neboť jen tímto soustředěním sil na jeden obor mohla vzniknouti monumentální Historická mluvnice a Slovník, kterými Gebauer pojistil si trvalejší památku, nežli kdyby byl psal četnější a mnohostrannější studie drobné.*“

⁴⁹⁰ Karásek se v tomto ohledu choval dost umanutě a nedal ani na rady svých přátel, např. F. Pastrnka: „*Myslím, že nečiníte dobře, když se příležitostně ostrou kritikou dotýkáte ř Gebauera, abyste jaksi pozvedl Jagiće. Způsobíte si tím nepříjemnosti, aniž účelu svému posloužíte.*“ LA PNP, fond Karásek, Korespondence vlastní – přijatá, složka F. Pastrnek, dopisnice z 26. srpna 1908.

studium nářečí, u soudobých autorů hledal jen jazykové nešvary a chyby a moderní literární historie byla zcela mimo jeho zorné pole, nebo že své suché přednášky jen únavně diktoval, nedoveda větu ani česky dokončit, neměl-li ji napsanu, narazily na věčnost protiargumentů. Karásek ve svém neobratném srovnání obou vědců skutečně poněkud přestřelil, byl-li mu Jagić „generalissimem“ a Gebauer pouhým „obyčejným generálem s jednou hvězdou“, a proto mohl být snadno obviněn z vídeňské povrchnosti, s níž se svezl – v tomto případě nespravedlivě – i Jagićův vídeňský seminář: „*A aby se upřímně zodpovědělo, proč z vídeňského semináře adepti vědy nevraceli se do Prahy: byla tu bázeň, že Gebauer zkouší hluboce a detailně. Ve Vídni doktoruje se koncem osmého semestru pravidlem, v Praze koncem desátého výjimečně. Gebauer ‚provincielní a partikulární‘ vědec, chtěl celého člověka, soustředěného, a ne rozptýleného. Proto ta orientace v bohemistice vyžadovala dlouhé doby i u abnormálně čiperných, než měla mistrovo schválení.*“ Pražák s Hujerem nakonec přiřadili Karásku k tomu typu odborně mělkých rádoby filologů, k jejichž lichým slovům zůstával Gebauer skutečně nepřístupným školským pedantem a autoritářem, zato vůči každému serióznímu badateli, oddanému vědecké pravdě a podstatným vědeckým problémům, se choval otevřeně a ochotně.⁴⁹¹

O Gebauerově individuálním přístupu ke studentům a o demokratičnosti semináře svědčí vzpomínky jeho současníků. I když Gebauer vstoupil již na počátku semestru s uceleným návrhem plánu písemných prací, byl vždy sklonný bez váhání původní rozvrh témat změnit, pokud se u talentovaného posluchače setkal s opravdovým vnitřním zaujetím a mohl-li se opřít o předpoklad, že student dokáže invenčně zpracovat i nějaké jiné užitečné téma, které na seznamu chybělo.⁴⁹²

Karásek Gebauerovi zazlíval úzce profilovaný studijní program, ale nutno si uvědomit, že konec osmdesátých let byl jitrěn rukopisnými spory, jež pouze daly vyniknout skutečné příčině „krize“ pražského slavistického pracoviště. Byla jí osobnost Martina Hattaly, který působil již od půle sedmdesátých let jako anachronismus a jehož komická nesnášenlivost, všerokladná polemičnost, odborná sterilita a stařecká senilita neblaze ovlivňovaly stav pražské slavistiky až do počátku let devadesátých. Výstižně Hattalovy přednášky – vedle několika „lidsky potěšitelných“ vzpomínek na tuto figurku – charakterizoval Josef Janko (1869-1947), Karáskův o nemnoho starší kolega v Gebauerově semináři: „[...] v jeho přednášce o srovnávací skladbě jazyků slovanských jsem po celý zimní

⁴⁹¹ [A. PRAŽÁK – O. HUJER], *K 70. výročí narozenin Jana Gebauera. Několik poznámek*, Čas 22, 1908, č. 277, s. 2-3, 8. 10.; č. 278, s. 4, 9. 10.

⁴⁹² Srov. Z. URBAN, *Význam Gebauerova slavistického semináře pro rozvoj folkloristiky a etnografie*, Práce z dějin slavistiky 7, s. 104.

*běh 1887/88 marně čekal na nějaký obsáhlejší nebo souvislejší výklad z tohoto širokého oboru vědy slavistické; nedočkal jsem se ho, neboť hodina jednakaždá byla rozdělena mezi tři úkony přednašeče, které se střídaly: pečlivou službu šňupací, krátké výklady vědecké s použitím valně zažloutlých skript z doby starší, všelike nájezdy polemické. Byl to pestrý, jen taktak tři čtvrti hodiny trvající kaleidoskop, který sváděl k tomu, aby člověk – zvláště mladý – si vše okoukal a spojil ve výstup téměř kabaretní.*⁴⁹³

Právě na tomto pozadí vynikne Gebauerova zásluha o rozvoj pražské slavistiky, podepřená starostí a péčí o další zajištění optimálního vývoje oboru. V jeho pozůstalosti se např. zachovaly návrhy a laudatia na mimořádnou a řádnou profesuru Jiřího Polívky (nové slovanské jazyky a literatury; 1894, 1902), na docenturu a mimořádnou profesuru Jana Máchala (dějiny slovanských literatur; 1893/1894, 1899/1900) a Jaroslava Vlčka (dějiny české literatury; 1897/1898, 1899/1900), kromě toho provedl habilitaci literárních historiků Josefa Hanuše a Jana Jakubce (oba 1903) a lingvisty Emila Smetánky (1904) a obsazení lektorátu polštiny a lužické srbštiny při Polívkově katedře Adolfem Černým (1901).⁴⁹⁴ S Gebauerovým jménem je spojen rovněž návrh na reorganizaci slovanského semináře (1896), usnadněnou krátce předcházejícím jmenováním Františka Pastrnka a Jiřího Polívky mimořádnými profesory, která umožnila přeměnit seminář, až do roku 1898 postrádající vlastních místností, v moderní a komplexní středisko výuky slovanské filologie. Nové stanovy slovanského semináře, rozšířeného na oddělení staroslověnské (Pastrnek), české (Gebauer) a nových slovanských jazyků a literatur (Polívka), schválilo ministerstvo kultu a vyučování na počátku roku 1897.⁴⁹⁵ Za těchto podmínek byl by Karásek pravděpodobně býval mnohem spokojenější se situací v pražské slavistice a nebyl by prchal tak rychle do Vídně, k Jagičovi.

3. 1. 2. ZA VATROSLAVEM JAGÍCEM DO VÍDNĚ

Od svého pražského učitele Gebauera a ruského profesora Alekseje Leonidoviče Petrova (1859-1932), mj. specialisty na české středověké dějiny a historii Podkarpatské Rusi, Maďarska a Slovenska, dostal dobrá doporučení, s nimiž přijel 8. října 1889 do Vídně a ubytoval se ve druhém okrese v Czerninské ulici č. 6. Na své první osobní setkání s Jagičem později vzpomínal: „*Jagič bydlil v Langeg[asse]. Šel jsem se mu představit; Jagič stál u pultu*

⁴⁹³ J. JANKO, *Ze studijních vzpomínek*, Časopis pro moderní filologii 25, 1939, s. 311.

⁴⁹⁴ Srov. T. SYLLABA, *Jan Gebauer na pražské univerzitě*, s. 77.

⁴⁹⁵ *Ibid.*, s. 80-85.

a psal; tak ho nejčastěji zastihnete. Nastudoval jsem si úvod po německu: ‚Ich erlaube mir‘, načež jsem dával veliký pozor, že následuje infinitiv ‚mit zu‘.

A umíte také jiný slovanský jazyk?

Spustil jsem polsky.

A rusky také umíte?

Kak nět; odpovídal jsem uraženě. ‚Ja byvšij učitel russkago jazyka.‘

Zůstalo to mezi námi při ruštině. Dvě hodiny jsem pobyl u Jagiče; okouzčil mne. Spolubydlíci mne zlobili, že jsem po návratu jen zářil. Vyptával se Jagič na Prahu, na jednotlivé osoby, otázku rukopisnou, na českou literaturu, poznal mou zálibu pro Rusy. Gebauer nesvedl pořádně větu česky, a Jagičovi se linula řeč po rusku, chorvatsku, německu. O vše měl zájem.

‚Hlavní věcí je, abyste mnoho četl. Mnoho číst,‘ doporučoval mně vřele. Nikdy jsem těch slov nezapomněl jako zásady jeho ‚Bez srovnávání není pokroku‘. [...] Bylo arci hned patrné, že se do Prahy ke Gebauerovi sotva kdy vrátím [...].‘⁴⁹⁶

Karásek měl za sebou již z pražského období několik drobnějších publikací a společenských aktivit, z nichž jednak vyzařovala mladická vzpurnost proti uznávaným autoritám, jako v případě polemického článku proti Vrchlickému o ruské kritice a obecných otázkách vývojových možností básnické tvorby, byť nakonec redaktorem Josefem Kuffnerem (1855-1928) seškrtného do podoby „neškodného“ přehledu ruské kritické literatury,⁴⁹⁷ jednak touha pozvednout českou literaturu a prohloubit nevalný zájem o ni, jak o tom svědčí jeho účast na schůzce českých literátů v pražské Umělecké besedě v únoru 1889. Ve vzpomínce na Josefa Jakubce (1858-1889), předčasně zesnulého básníka a Karáskova vzdáleného příbuzného z matčiny strany, později zaznamenal, že na setkání přišel prakticky celý výkvět tehdejší české literární scény a diskutovalo se o možnostech propagace současné české literatury. Nechyběl ani Jakubec a Karásek, který se s básníkem-krajanem (oba byli z Jičína) sblížil a po náhlém Jakubcově úmrtí o něm napsal anonymní nekrology.⁴⁹⁸

Pro Karásku, o němž víme, že již jako gymnazista pilně sledoval český odborný tisk a zajímal se o slavistické dění, nemohl být Jagič neznámou veličinou. Již Josef Kurz charakterizoval hlavní oblasti Jagičových vazeb k českému prostředí, a to zejména na základě

⁴⁹⁶ J. KARÁSEK, *Vatroslav Jagič*, Moravská orlice 46, 1908, č. 152, s. 1, 5. 7.

⁴⁹⁷ J. KARÁSEK, *Z ruské literatury (kritické)*, Národní listy 29, 1889, č. 93, příl., s. 1, 4. 4. – Ruské literatury se týkají i další Karáskovy juvenilie *O ruském realismu*, Krakonoš 11, Jičín 1889, č. 13; *Saltykov-Ščedrin*, Národní listy 29, 1889, č. 168, Příloha, s. 1, 20. 6.

⁴⁹⁸ Srov. J. KARÁSEK, *Památce Jos. Jakubce*, Moravská orlice 47, 1909, č. 195, s. 1, 28. 8.; č. 196, Příloha, 29. 8.; č. 198, s. 1, 1. 9.; srov. též J. K. DOLEŽAL, *cit. d.*, s. 26-27; nekrology: [J. KARÁSEK], *Josef Jakubec*, Národní listy 29, 1889, č. 160, 12. 6.; [TÝŽ], *Úmrtí Josefa Jakubce*, Hlas národa, 1889, č. 161, 13. 6.

důkladné znalosti archivních materiálů, zvláště dopisů, jež jsou pendantem jeho dějin slovanské filologie a memoárů o to důležitějším, že se v nich zrcadlí jeho intimní hodnocení žijících slavistů, kterému se např. v dějinách záměrně vyhýbal.⁴⁹⁹ Věnceslava Bechyňová pak stručně zmapovala soudobé reflexe Jagićova vědeckého působení v českém tisku a načrtla jeho vztahy k Čechám v úvodu své studie věnované Karáskovým vzpomínkám na osobnost svého učitele, z níž v bibliografické části zhusta čerpá i tato kapitola.⁵⁰⁰ Druhým zdrojem četných bibliografických údajů, doposud vědecky jen velmi málo využitých, je lístečková databáze slavik Slovanského ústavu AV ČR, za jejíž zpřístupnění srdečně děkuji svým kolegům z bibliografického oddělení ústavu.

Již v letech 1863-1864 vyšlo několik statí a drobných glos o Jagićově spolupráci s Franjem Račkým (1828-1894) a J. Torbarem na proslulém periodiku *Književnik. Časopis za jezik u povijest hrvatsku i srbsku i prirodne znanosti*, které bylo důležitou tribunou zastánců reformovaného chorvátského pravopisu.⁵⁰¹ V téže době Jagić jako šestadvacetiletý začínající vědec zpracoval část o srbsko-chorvátském písemnictví a jazyce, které chápal jednotně, pro přehled dějin jazyka a písemnictví u Jihoslovanů.⁵⁰² Sám se o této práci zmiňuje ve svých pamětech: „*Můj gymnaziální kolega prof. Kořínek⁵⁰³ byl zprostředkovatel mezi mnou a redakcí; on také můj text ihned v Záhřebu překládal (někdy i přepracovával) do češtiny. I když tato má práce neměla vědecký význam – byla to většinou pouze bibliografická kompilace – přesto to byl v tehdejší době první pokus krátkého přehledu celé srbsko-chorvátské literatury, ve které jsem neodděloval srbské od chorvátského, počítaje již v oněch mladých letech, že je to jako Janus s dvojí tváří, práce dvou bratří, kteří souběžně pracují a neohlížejí se moc jeden na druhého; neboť již tehdy se dalo tušit, že se dříve nebo později octnou pod stejnou střechou, kterou jim vybuďoval jeden jazyk.*“⁵⁰⁴ Šlo v podstatě o první náčrt dějin

⁴⁹⁹ Srov. J. KURZ, *V. Jagić und die tschechische Slawistik*, in: Beiträge zur Geschichte der Slawistik, Berlin 1964, s. 3-12.

⁵⁰⁰ V. BECHYŇOVÁ, *Vatroslav Jagić ve vzpomínkách a ocenění Josefa Karáska. (K šedesátému výročí úmrtí V. Jagiće)*, Slavia 52, 1983, s. 181-193.

⁵⁰¹ Srov. např. V. JAGIĆ, *Literatura horvátská*, Kritická příloha k Národním listům 1, 1863, č. 2, s. 56-58; Kritická příloha k Národním listům 2, 1864, č. 1, s. 18-20; TÝŽ, *Literatura chorvátská. Književnik*, ibid., č. 8, s. 243-245; TÝŽ, *Književnik*, Národ 1, 1864, č. 31, s. 1, 21. 1.; TÝŽ, *Ze Záhřebu* [o pravopisném boji], Národní listy 4, 1864, č. 336, 11. 12.; TÝŽ, *Književnik*, Národní listy 6, 1866, č. 65, 7. 3.

⁵⁰² Přehled vyšel v rámci hesla *Jihoslované* Riegerově *Slovníku naučném*; též separátně jako *Jihoslované*, Praha 1864; vzhledem k tomu, že anonci na toto dílo přinesly např. Národ 3, 1866, č. 83, s. 6, 25. 3.; Národní listy 6, 1866, č. 89, 31. 3., až o dva roky později, lze předpokládat, že separát byl antedatován.

⁵⁰³ František Bronislav Kořínek (1831-1874), český publicista a středoškolský pedagog, který působil v letech 1861-1867 jako gymnaziální profesor v Záhřebě; z politických příčin byl nucen vrátit se do Prahy, kde přispíval zejména do *Národních listů* [pozn. M. Č.]. – Podrobněji viz heslo *F. B. Kořínek* in: Ottův slovník naučný, sv. 14, Kartel – Kraj, Praha 1899, s. 835.

⁵⁰⁴ В. ЈАГИЋ, *Спомени моего живота. I део (1838-1880)*, Београд 1930, с. 57-58 [přel. M. Kvapil]; citováno podle M. KVAPIL, *Vatroslav Jagić – literární historik*, in: Pokrokové tradice česko-jugoslávských literárních vztahů, Studie ČSAV č. 4, Praha 1988, s. 59 (celá studie s. 59-68). – Na sepisování svých pamětí pracoval Jagić

nejstaršího písemnictví Srbů a Chorvatů, jež chtěl původně zpracovat v rámci projektu *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga*, avšak pod stejnojmenným názvem vyšel v Záhřebě roku 1867 pouze první díl s podtitulem *Staro doba*.⁵⁰⁵ Jagićovo pojetí literární historie bylo poznamenáno některými svéráznými axiologickými kritérii, jež celkové panorama srbské a chorvatské literatury značně zesubjektivnila. Jagić např. odsuzoval srbské středověké letopisy, životy a kroniky jako zkažené řeckou osvětou a „převzdělaností byzantskou“ ve formě i obsahu, trnem v oku mu byl zvláště charakter srbské redakce církevní slovanštiny, proto vycházející z jazyka písemných památek, spatřoval vrchol v dalmatské renesanci (ze středisek preferoval Split před Dubrovnikem) a u bosenských františkánů; zároveň však splitským básníkům vyčítal, že básní stejně latinsky, italsky jako slovansky. Skutečným vrcholem „slovanského básnictví“ bylo pro Jagiće dílo Dubrovničana Ivana Gunduliće, který v *Osmanovi* akceptoval slovanskou perspektivu, skloubiv ideu křesťanství a ideu slovanství do jednoho básnického celku. Z novější literatury vyzdvihoval Dositeje Obradoviće, Vuka Stefanoviće Karadžiće, Petra Njegoše a chorvatské reprezentanty ilyrismu Ivana Mažuraniće (*Smrt Smail-agy Čengiće*) a Stanka Vraze. Jagićův přístup k literatuře v jeho rané fázi (avšak v podstatě s obecnou platností) výstižně komentoval Miroslav Kvapil: „*I když tedy byl V. Jagić představitelem onoho dobově objektivně podmíněného názoru, který literaturu v podstatě chápal, interpretoval a hodnotil jako pouhou součást vědy o jazyku, přece jenom se snažil v těchto – podle našeho přesvědčení – skutečně prvních vědecky koncipovaných a ucelených dějinách chorvatské a srbské literatury hodnotit literaturu, i když ne jako samostatné odvětví umění, tak alespoň jako údají doložený doklad o všech kulturních snahách politicky a územně rozděleného chorvatského a srbského národa. – Nenacházíme-li v tomto jeho vpravdě průkopnickém elaborátu přesná umělecká kritéria nebo jednotlivá literární období v širším evropském kulturně politickém a sociálním kontextu – pak je to pouze výsledek smutného svědectví o všech oněch ideových a metodologických marných hledáních a blouděních, která se nepodařilo úspěšně překonat ani pozdějším jihoslovanským*

celých 25 posledních let života; vedle německé verze (1897; s doplňky 1919 a 1923) připravoval obširnou srbskou variantu (od roku 1920) pro SANU, ovšem dospěl jen do roku 1895. Rukopisu se ujal Jagićův zeť M. Rešetar, který jej vydal až několik let po Jagićově smrti a doplnil ho překladem z německé verze; tato verze vyšla jako *Спомени моего живота. I део (1838-1880)*, Београд 1930, 461 c.; *II део (1880-1923)*, Београд 1934, 379 c. M. Murko ve své rozměrné recenzi (*Slavia* 16, 1938-1939, s. 347-384) postřehl nejednotnou koncepci paměti (málo živého vyprávění, suchý výčet s citáty z dopisů různě závažného charakteru, splývání věcí důležitějších s nadbytečnými detaily), ovšem tato disproportionost měla tu přednost, že díky bohatě citované korespondenci Jagićových kolegů a žáků lze nahlédnout do pramenů, které by jinak byly těžko dostupné (pro Čechy je zajímavá korespondence s J. Gebauerem, J. a K. Jirečkovými, J. Perwolfem, A. Paterou či A. V. Šemberou).

⁵⁰⁵ Srov. zprávu o Jagićově knize *Ze Záhřebska*, *Národní listy* 7, 1867, č. 173, 24. 9.; a referát v čas. *Světobzor* 2, 1868, č. 13, s. 127, 27. 3.

vědcům a badatelům, pro něž právě Vatroslav Jagić vykonal onu nevděčnou a únavnou bibliografickou práci.“⁵⁰⁶

V sedmdesátých letech Jagić pravidelně navštěvoval Prahu, v korespondenčních i osobních stycích byl s J. Gebauerem, A. Paterou, Františkem Pastrnkem, od roku 1879 též s Josefem Jirečkem. Celá sedmdesátá léta informoval český tisk např. o pronásledování tohoto chorvatského slavisty domácími úřady,⁵⁰⁷ o jeho jmenování profesorem v Petrohradě,⁵⁰⁸ o jeho dosavadních zásluhách na poli slovanské filologie⁵⁰⁹ či o odmítnutí účastnit se spolu s Račkým a Bogišićem vyučování na budoucí chorvatské univerzitě.⁵¹⁰ Vedle toho Jagić patřil k prvním, kteří již na počátku tohoto decénia pochybovali o pravosti *Rukopisů* a dopisoval si o tom s Gebauerem a Paterou. V tomto směru velmi zajímavá vzájemná korespondence mezi Gebauerem a Jagićem byla chystána k vydání před druhou světovou válkou, avšak nakonec k realizaci této edice nedošlo.⁵¹¹

Velmi kritický poměr měl Jagić k M. Hattalovi, zazlívaje mu negativní vliv na rozvoj slavistických studií v Praze, neboť svými intrikami prý rozešťval celý český národ. Ve svých pamětech Jagić cituje dopis od Konstantina Jirečka ze 17. února 1877, který je výjimečně psán jadrnou češtinou (Jireček jinak uměl obstojně chorvatsky), zřejmě proto, aby mohla lépe vyniknout protihattalovská ironie, zesílená v době vzniku listu Jirečkovým pamfletem, jímž zesměšnil Hattalův *Brus jazyka českého* (1877): „*Měli jsme ku konci masopustu zde v Praze skutečnou Hattaloktonii. O ‚Brusu‘ psalo se velmi mnoho a mluvilo se ještě více per omnes locos et conventus. Zabývali se jím však ne lidé učení, ale belletristé a humoristé. Vždyť § I. ‚Brusu‘ nadepsán jest: ‚O rozdílu mezi člověkem a zvířetem‘! [...] Chud’as Hattala docela je vyplašen, omámen a vystrašen neočekávaně směšným výsledkem svého ‚salto mortale‘. Nikdo s ním ani již mluvit nechce. Že ten člověk sedí tolik let na katedře slovanské filologie v Praze, je pro nás skutečné neštěstí. Čtení jeho jsou filologický Wurstelprater, Polichinell [šášek, kašpar; M. Č.] mezi marionettami, které den co den „kreše a reže“, jsou všickni, kdokoli o věcech slovanských (a i neslovanských) psáti se opovážili. Rozumný študent se od slov[anské]*

⁵⁰⁶ M. KVAPIL, *Vatroslav Jagić – literární historik*, s. 67.

⁵⁰⁷ *Dr. Jagić*, Posel z Prahy 2, 1871, č. 100, s. 2.

⁵⁰⁸ *Ze Záhřebe*, Slovan 3, 1871, č. 49.

⁵⁰⁹ *Dr. Jagić*, Slovan 3, 1871, č. 50.

⁵¹⁰ *Budoucí horvatská universita*, Národní listy 14, 1874, č. 111.

⁵¹¹ Srov. M. MURKO, *Jagićovy paměti*, Slavia 16, 1938-1939, s. 376-377. – O tom, že se na edici začalo s přípravami, svědčí fakt, že originály Jagićových dopisů Gebauerovi jsou spolu s krasopisným opisem (čítá na 700 stran) uloženy v Archivu AV ČR v Praze, fond ČAVU, inv. č. 977, k. 320. Kromě opisu však žádná další práce na plánované edici vykonána nebyla, Gebauerovy dopisy Jagićovi ani jejich opis se v tomto fondu nenacházejí; jsou v majetku Archivu univerzitní knihovny v Záhřebě. – V době závěrečných korektur této disertace jsem se dozvěděl od Z. Hauptové, že vydání vzájemné Gebauerovy a Jagićovy korespondence připravoval kolem roku 2001 T. Syllaba, který kopie originálních dopisů deponoval ve Slovanském ústavu AV ČR. Bohužel v této fázi prozatím ustrnul i tento druhý pokus o vydání důležitého pramene k dějinám slavistiky.

filologie, takto pěstované, odvrací avec un dégoût insurmontable [s nepřekonatelným odporem; M. Č.]. *Docenta pak, ať je kdokoli, Hattala nepřipustí: kolik práce měl Gebauer, muž vysoko stojící na Hattalou, aby vydobyl sobě veniam legendi. Než dost o té věci. Věru nevím, smutná-li je či veselá.*⁵¹²

Lze říci, že na sklonku desetiletí se Jagić již v Čechách těšil poměrně značnému uznání, když v roce 1877 mohl vyjít slavistův anonymní životopis s podobiznou Josefa Mukařovského, nakreslenou podle fotografie.⁵¹³ Toto renomé ztratil u valné většiny reprezentantů českých intelektuálních vrstev, když u něj mírné pochyby ze sedmdesátých let vyústily ve velmi skeptický vztah k *Rukopisům* v letech osmdesátých. Pravda, i mezi Čechy se již intenzivně diskutovalo, avšak Jagićovy připadali argumenty Antonína Vaška (1829-1880) ve spise *Filologický důkaz, že Rukopis Kralodvorský a Zelenohorský, též zlomek Evangelia sv. Jana jsou podvržená díla Václava Hanky* (1879) a Aloise Vojtěcha Šembery v pojednáních *Libušin soud, domnělá nejstarší památka řeči české, jest podvržen* (1879) a *Kdo sepsal Kralodvorský rukopis roku 1817?* (1880) málo přesvědčivé, neboť se nezakládaly na důkladné filologické analýze domněle staročeských skladeb.⁵¹⁴ Hlavní protirukopisovou tribunou však byl Jagićův německy psaný a v Berlíně vydávaný *Archiv für slavische Philologie*, kde hlavní redaktor publikoval v prvním ročníku nejprve bibliografické poznámky týkající se *Rukopisů* a prací o nich (s. 551-554), v dalších ročnících pak umožňoval, zejména Gebauerovi, seznamovat veřejnost s vědeckými námitkami proti jejich pravosti a současně sám toto stanovisko podpíral vlastními kritickými komentáři nejen k *Rukopisům*, nýbrž např. i ke glosám v *Mater verborum*.⁵¹⁵ Jagićův *Archiv* se zase stal předmětem drobných informativních referátů, jež vycházely v dobových periodikách.⁵¹⁶ Na výzvu týdeníku *Čas* se Jagić po letech k rukopisnému boji vrátil a shrnul svůj poměr ke Gebauerovi i k Šemberovi.⁵¹⁷

⁵¹² Dopis K. Jirečka je citován podle В. ЯГИЦЬ, *Спомени моего живота. I део (1838-1880)*, с. 408-409.

⁵¹³ *Vatroslav Jagić*, *Světozor* 11, 1877, příl. k č. 44, s. 526 (obr. s. 521).

⁵¹⁴ Srov. anonymní *Úsudek Jagićův o p. Šemberovi*, *Světozor* 14, 1880, č. 39, s. 466-467; a též S. [= ?], *Jest nám líto, že starého a zasloužilého spisovatele Al. V. Šemberu nemůžeme nechati s pokojem...*, *ibid.*, č. 47, s. 563.

⁵¹⁵ Např. již 2. ročník přinesl Gebauerovu studii přetištěnou z *Filologických listů Ein Beitrag zur Erklärung der königinhöfer Handschrift*, s. 143-155; 3. ročník Jagićovu studii *Die Fälschungen in der Mater Verborum des Prager Codex*, s. 112-123 aj.

⁵¹⁶ Anonymní zprávu o plánovaném založení časopisu přinesl např. *Světozor* 9, 1875, č. 49, s. 584, 3. 12. – Anonymní referáty o prvních třech číslech (prvním ročníku) *Archivu* přinesl *Světozor* 10, 1876, č. 1, s. 9; č. 17, s. 268; č. 40, s. 544; o druhém ročníku *Světozor* 11, 1877, příl. k č. 3, s. 35; příl. k č. 22, s. 263; příl. k č. 45, s. 539; podobně i v dalších ročnících *Světozoru*. Později o časopise informoval např. J. POLÍVKA, *Slovanský sborník* 2, 1883, s. 324 [o 6. ročníku]; *Slovanský sborník* 3, 1884, s. 619 [o 7. ročníku]; *Slovanský sborník* 4, 1885, s. 334-336 [o 1. sešitě 8. ročníku]. – V témže časopise byl vydán český překlad Jagićovy studie *Kraljević Marko kurz skizziert nach der serbischen Volksdichtung* (*Archiv für slavische Philologie* 5, 1881, s. 439-455) pod titulem *Marko Kraljević podle srbské národní poesie*, *Slovanský sborník* 3, 1884, s. 543-554.

⁵¹⁷ V. JAGIĆ, *Jagić o Gebauerovi a rukopisech*, *Čas* 21, 1907, č. 200, s. 3, 22. 7.; srov. též TÝŽ, *Můj poměr k Rukopisu kralovédvorskému*, *Čas* 25, 1911, č. 57, s. 2-3.

Poměrně důraznou pozornost věnovala česká žurnalistika Jagićovi v souvislosti s tzv. mommsenovskou aférou. Berlínský profesor a Jagićův bývalý kolega Theodor Mommsen (1817-1903), zabývající se zejména dějinami římského práva, uveřejnil v deníku *Neue Freie Presse* z 31. října 1897 pojednání o „boji Němců rakouských“, v němž zaujal k německo-slovanské otázce značně tendenční stanovisko, vycházející z nadřazenosti německé kultury slovanské a pokládaje Slované za barbary. Stať v Čechách vyvolala ostrou reakci a dostalo se jí poněkud ubliženecky zavádějícího názvu „manifest proti Čechům“. V prosincovém čísle stuttgartského měsíčníku *Deutsche Revue* byly na výzvu časopisu s krátkým redakčním úvodem otištěny vzájemné listy mezi Mommsenem a Jagićem, jimiž chtěl chorvatský slavista v dobré víře vysvětlit a uvést na pravou míru některé Mommsenovy výpady proti Slovanům a proti mnohonárodnostnímu duchu rakouské monarchie. Tuto korespondenci pak v českém překladu převzaly naše deníky a spor se rozvinul v rozsáhlou diskusi, v níž v český prospěch vystoupili např. historikové Oswald Balzer, Ernst Denis, Jaroslav Goll či Josef Pekař.⁵¹⁸ Jagić s Mommsenem nesouhlasil v překonané koncepci Rakouska jako „centralisovaného jednotného německého státu“, neboť jeho politická pozice musí být podle Jagiće přesně uprostřed mezi Německem a Ruskem, dvěma opačnými a pro Rakousko stejně nebezpečnými extrémními v ohledu slovansko-německého sporu, má a musí zůstat „státem polyglotním, který je složen z různých, ve svém národním vědomí probuzených, ve své kultuře stejnoměrně v před spějících národů, kteří nejsou odkázáni na vzájemné potlačování, nýbrž na podporu snášenlivosti“, krátce „v Rakousku nelze vládnouti ani proti Němcům, ani proti Slovanům“. Rovněž protestoval proti podceňování slovanské kultury stejně jako výsledků, jichž Slované dosáhli díky prvotnímu impulsu kultury a osvěty německé, a zejména v tomto smyslu bránil Čechy: „Čechové, kteří okamžitě netěší se tuze Vaším sympatiím, jako učenliví žáci Němců dosáhli všemi směry již velikého stupně ve vývoji svého vlastního národního života, že pokládají se velice uraženými, jsou-li vyličováni přes úžasný svůj pokrok naproti Němcům jako princip barbarství. [...] v užším okruhu země jimi obydlené zasluhují Čechové, aby vzat byl na ně mnohem větší zřetel, nežli se to stalo ještě do nedávna.“⁵¹⁹ Jagić vidí pramen Mommsenovy předpojatosti v jednostrannosti způsobu, jak je o Slovanech v Německu

⁵¹⁸ Z těch nejobsáhlejších článků polemiky jmenujme *Jagić contra Mommsen*, Národní listy 38, 1898, č. 5, s. 1-2, 5. 1.; přetištěno *ibid.*, v odpol. vyd. v příl. k č. 5, 5. 1.; *Odpověď prof. Jagiće Mommsenovi*, Lidové noviny 6, Brno 1898, č. 3, s. 3, 5. 1.; *Jagić kontra Mommsen*, *ibid.*, č. 4, s. 4, 6. 1.; *Jagić proti Mommsenovi*, *ibid.*, č. 5, s. 1, 8. 1. [přetisk úplného Jagićova projevu ze stuttgartského měsíčníku *Deutsche Revue*, kde Jagić vykládá svůj názor na česko-německý problém v otevřeném listě prof. Mommsenovi; s komentářem redakce]; *Jagić contra Mommsen*, Moravská orlice 36, 1898, č. 5, s. 1, 8. 1. [přetisk téhož projevu]; F. TILŠER, *P. T. panu c. k. dvornímu radovi, členu panské sněmovny. Dru Vatroslavu Jagićovi ve Vídni*, Národní listy 38, 1898, příl. k č. 10, s. 5, 10. 1.

⁵¹⁹ Všechny citace ze stati *Jagić contra Mommsen*, Národní listy 38, 1898, č. 5, s. 1-2, 5. 1.

informováno, a proto se také snaží svého kolegu omlouvat tím, že je tuze málo zpraven o aktuálním duševním a kulturním životě Slovanů. Jagičův přátelsky klidný a vyrovnaný tón se nakonec stal záminkou pro jeho nevděčnou a z dnešního pohledu nespravedlivou kritiku, v níž vyzněl otevřený dopis bývalého českého poslance Františka Tilšera Jagičovi. Nutno však chápat rozjitřenost tehdejší české politické scény a jistou alergičnost na jakékoli nacionálně štvavé provokace, z nichž Tilšer ve svém otevřeném listě připomíná pád Badeniho vlády, proslulé českými jazykovými nařízeními, „*následkem neslýchaných a v celém vzdělaném světě nikdy a nikde nevídaných orgií*“ nebo arogantní protičeský projev pronesený poslancem K. H. Wolfem v Ústí nad Labem 19. prosince 1897 a otištěný o dva dny později ve vídeňském *Fremdenblattu*. Proto Tilšerova ostrá dikce, proto tolik výčitek na Jagičovu adresu až doposud v českém tisku zcela bezprecedentních: „*Vy pravíte, že jste Slovan původem i odborem. To připouštím. Že byste však byl Slovan srdcem, o tom nemluvejte. Žádná ruka, v které koluje krev, ze srdce slovanského proudící, takový dopis, jaký ta Vaše psala, napsati nedovede. [...] Ne – to nebylo hájení národa českého oproti útokům muže, jenž nám všem hrozí vyhubením na základě naprosto nespravedlivé obžaloby, ničím neodůvodněné, leda že ohrožujeme tím, že lpíme na mluvě, od našich matek zděděné, německou kulturu barbarisací.*

Ne, pane dvorní rado, to nebyla žádná obrana, podniknutá Slovanem na uhájení práv národa bratrského, slovanského, to bylo marně podniknuté obhajování bývalého svého milého kollegy, který dnes stojí jako zločinec, navždy odsouzený celým opravdu vzdělaným světem jako soudcem nejspravedlivějším. [...] žijete v klamu, do nějž jste byl zabředl sám tou zářící kulturou německou, jste téhož přesvědčení, které chová Mommsen, ač ne v té míře – vždyť Vy sám do jisté míry to přiznáváte – že ta německá kultura onu všech ostatních národů daleko převyšuje. Váš zrak jest její září tak oslněn, že už ani nespatřujete tu skutečnou naši přetrapnou situaci, v jaké jsme dosud tím do nebe volajícím bezprávím vlád vídeňských a naddržováním jejich kmenu německému upoutáni.“⁵²⁰

Epilogem polemiky lze nazvat stať *Mommsen a Slované*,⁵²¹ v níž neznámý referent résumoval Jagičovu vzpomínku na zesnulého Mommsena z lednového čísla *Deutsche Revue* z roku 1904, poněvadž pokládal za podstatné seznámit čtenáře s Jagičovými argumenty omlouvajícími Mommsenovu protislovanskou příkrost. Byť to byl ku příkladu právě německý historik, kdo přiměl svého švagra a zároveň majitele berlínského Weidmannova knihkupectví

⁵²⁰ Obě citace F. TILŠER, *P. T. panu c. k. dvornímu radovi, členu panské sněmovny. Dru Vatroslavu Jagičovi ve Vídni*, Národní listy 38, 1898, příl. k č. 10, s. 5, 10. 1.

⁵²¹ *Rozhledy* 14, 1904-1905, s. 400-402. Článek je podepsán šifrou K., avšak že by patřila J. Karáskovi, jak připouštěla V. Bechyňová, se mi nezdá být pravděpodobné; proti Karáskovu autorství svědčí i fakt, že se snažil důsledně zachovávat náležité psaní Jagičova jména, kdežto ve stati je užíváno podoby Jagič.

Hanuše Reimera, aby se ujal nákladu Jagičova *Archivu*, čímž mohl časopis začít fakticky existovat, a i v dalších letech, po Reimerově smrti, kdy měl *Archiv* pátým ročníkem zaniknout, Mommsen intervenoval ve prospěch jeho zajištění, zakončuje autor svůj článek zcela jednoznačně a nesmlouvavě: „*Ovšem tušíme, že velmi řídcí, alespoň u Čechů se shledají, ani po omluvě Jagičově zmírní ustálený již o Mommsenovi soud. Veliké většině u nás Čechů zůstane nebožtík přes všelikou svou universálnost a vědeckou vznešenost jako člověk přece – Theodorem Hrozným! Osobní sympatie učence ku učenci, zejména podněcovaná vzájemnými ochotnostmi, soudu našeho nezvrtne.*“⁵²²

Nakonec Jagičův vztah k Čechům prohlubovaly také jeho osobní návštěvy Prahy, které podnikl v letech 1881, 1883 a 1885. O té poslední jmenované, vykonané spolu s protojerejem A. A. Lebeděvem a slavistou Jakovem Karlovičem Grottem (1812-1893), přinesl zprávu i denní tisk.⁵²³ Posléze se Jagičovo jméno objevovalo v novinách stále častěji v souvislosti s jeho příchodem do Vídně a následnou systemizací slovanského semináře na vídeňské univerzitě v roce 1888.⁵²⁴ To mohlo být pro Karáska silným impulsem i pro jeho odchod do Vídně.

Vzájemné přátelské styky V. Jagiče a J. Karáska byly osvětleny již několikrát. Předně se jich na mnoha místech dotkl Karáskův soukromý žák a pozdější životopisec, literární historik, překladatel, slavista (cenné jsou jeho práce o T. G. Masarykovi) a příležitostný prozaik **Jaromír K. Doležal (Pojezdny)** (1883-1965)⁵²⁵ v již několikrát vzpomínané monografii *Dr. J. Karásek. (Kus života z české Vídně)*, která vyšla k 10. výročí Karáskovy smrti ve Vídni v roce 1926. Přátelství učitele a žáka se projevovalo rovněž v korespondenci, jež byla nejintenzivnější v období Jagičových dovolených, nebo když se ocitl mimo Vídeň Karásek, pobýváje v Čechách či na ozdravných pobytech v Dalmácii či Istrii. Tato korespondence, sestávající ze 43 Jagičových dopisů a dopisnic Karáskovi a z 24 Karáskových listů Jagičovi,⁵²⁶ nebyla doposud vydána, avšak z Jagičových dopisů hojně citoval Jan

⁵²² *Mommsen a Slované*, s. 402.

⁵²³ *Hosté z Ruska*, *Národní listy* 25, 1885, odp. vyd., č. 262, 23. 11.; *Národní politika* 3, 1885, č. 262, 23. 11.

⁵²⁴ Řada zpráv se týkala Jagičova jmenování Miklošičovým nástupcem ve Vídni, popř. referovala o Jagičově vstupní přednášce na univerzitě: *Národní listy* 26, 1886, odp. vyd., č. 61, 2. 3.; *Pražský deník* 21, 1886, č. 88, 17. 4.; *Moravská orlice* 24, 1886, č. 89, s. 2, 18. 4.; *Pozor* 15, Olomouc 1886, č. 46, s. 2-3, 20. 4.; *Orel* 2, Telč 1886, příl. k č. 10, s. 3, 1. 5. – Zprávami o tom, že vídeňský slovanský seminář bude systemizován v roce 1888 a řízen V. Jagičem, informovaly např. *Moravská orlice* 25, 1887, č. 77, s. 3, 5. 4.; *Podhořan* 3, Rychnov 1887, č. 15, s. 2, 9. 4.; *Pozor* 16, Olomouc 1887, č. 41, s. 3, 7. 4.; *Pražský deník* 22, 1887, č. 77.

⁵²⁵ Působil ve Vídni od roku 1904, kde v roce 1919 obhájil doktorát ze slavistiky. – Podrobněji viz V. VLAŠÍNOVÁ, *Z galerie našich slavistů*, *Ruský jazyk* 18, 1967-1968, s. 180-181.

⁵²⁶ Jagičovy dopisy Karáskovi jsou uloženy v Karáskově pozůstalosti v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze; srov. Magdaléna Barešová, *Josef Karásek (1868-1916). Soupis osobního fondu*, Edice inventářů č. 600, vyd. Památník národního písemnictví, Praha 1995 (dále jen LA PNP, fond *Karásek*). – Karáskovy dopisy Jagičovi se nacházejí v Archivu Národní a univerzitní knihovny v Záhřebě (srov. Š. JURÍČ,

Heyer,⁵²⁷ třebaže materiálu nebylo využito vyčerpávajícím způsobem, neboť tehdy ještě patrně nebyl kompletně k dispozici, a Věnceslava Bechyňová, která zdůraznila naprostou vzájemnou důvěru obou korespondentů, ač byl Karásek o třicet let mladší než vědecky i společensky úspěšný, ale o to skromnější Jagić: „*Jagić se Karáskovi svěřoval často i se svými osobními záležitostmi a posílal mu pozvánky při slavnostních rodinných příležitostech. [...] Jagić, austroslavista a přitom dobrý znalec Ruska, Německa a Balkánu, byl v době, kdy se s ním Karásek stýkal a udržoval korespondenci, už vědeckou kapacitou světového významu a dostalo se mu také veřejných uznání: byl povýšen do šlechtického stavu, stal se členem panské sněmovny, získal titul dvorního rady. Nelze ovšem říci, že by si na těchto úspěších nějak zvlášť zakládal, nebyl ješitný, byl především univerzitní profesor a vědec.*“⁵²⁸

Do Jagićova semináře v době Karáskových studií a v několika následujících letech nás nechávají nahlédnout již zmiňované vzpomínky samotného Jagiće z vídeňských let (1886-1923) stejně jako memoáry jeho žáků. Byl nejen zakladatelem semináře a všem studujícím vždy ochotně otevřená knihovna, ale i častým hostitelem studentů, které bral jako mladší kolegy; ti pak dále šířili slávu vídeňské, tedy miklošičovsko-jagićovské slavistiky. Mezi Jagićovy české odchovance kromě Karáska patřili např. František Bartoš, Miloslav Hýsek, Jan Jakubec, František Pastrnek, Josef Vašica, Jaromír Doležal, Agathon Koníř, Bohuš Vybíral, Otto Stelzer či Jan Heyer, který zmiňuje zajímavý fenomén, svědčící o magnetické přitažlivosti Vídně, totiž že se mnozí Němci či Poněmčenci z Čech a Moravy vydávali (zhusta neoprávněně) za Jagićovy žáky, neboť to zvyšovalo atraktivitu jejich vzdělání: „*Tato doba, první desetiletí XX. století, znamenala pro vídeňskou slavistiku veliký příliv studentstva. Nejvíce bylo Jihoslovaniů, jež sem vábila rostoucí sláva Jagićova, a Čechů. Mezi těmito rostl tehdy počet ‚Takéčechů‘, jež vedla na slavistiku výhodná právě konjunktura filologické skupiny s češtinou. Byli to většinou moravští židé a úplní nebo částeční renegáti, mluvící jakž takž česky, šmahem z německých ústavů moravských přišli a tam se jako učitelé vrátiti hodlající. Mezi námi v semináři říkali, že jsou Češi, mluvili tam (cvičili se) česky, ale jinak, venku, mluvili spolu německy a bylo je vídati i s buršáky. Členy Akademického spolku ovšem nebyli. Byli ojedinele i čistí, poctiví Němci, kteří pochytivše doma, asi od čeledi, něco češtiny,*

Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu, knj. 3, Zagreb 1994, s. 45), avšak v době psaní tohoto textu mi nebyly dostupny. Jejich počet uvádí J. HAMM, *Register der Korrespondenz von Vatroslav Jagić im Besitz der Universitätsbibliothek in Zagreb*, Wiener slavistisches Jahrbuch 8, Wien 1960, s. 87.

⁵²⁷ J. HEYER, *V. Jagić a J. Karásek*, Dunaj 5, Vídeň 1928, s. 77-80; TÝŽ, *Vatr. Jagić a Jos. Karásek*, Dunaj 9, Vídeň 1932, s. 19-22, 103-106, 133-138.

⁵²⁸ V. BECHYŇOVÁ, *cit. d.*, s. 182.

*rozhodli se pro ni, ale nikdy se jí řádně nenaučili. Z těchto bohemistů se málokdo zabral hlouběji do studia slavistiky [...].*⁵²⁹

V slovanském semináři to však za Karáskových studií vypadalo mnohem skromněji než na počátku 20. století a posluchačstvo obsadilo sotva půl druhé řady stolic. Jen každou středu seminář ožíval hojněji navštěvovanými přednáškami a následnými diskusemi a polemikami, kdy přicházeli i docenti František Pastrnek a Matija Murko a od roku 1893 rovněž Václav Vondrák. Nejslavnějším z Karáskových spolužáků byl slovinský, záhy zesnulý slavista Vatroslav Oblak (1864-1896), „ostrý filolog, bystrá hlava a protivný kritikastr“⁵³⁰, dále Bulhaří Dimitar Apostolov Matov (1864-1896) a Manol Ivanov Lesov (1867-1906),⁵³¹ srbský literární historik Đorđe S. Đorđević (1867-1898)⁵³² nebo proslulý ukrajinský spisovatel Ivan Franko (1856-1916). Všichni jmenovaní zemřeli dříve než Karásek, z ostatních význačnějších intelektuálů Jagićovým seminářem jen jaksi mimoběžně prošli např. pozdější známý moskevský profesor Michail Nestorovič Speranskij (1863-1938), jež učil Karásek česky během jeho delší studijní stáže a díky němuž jej Jagić přizval ke spolupráci na ruském akademickém vydání Chelčického (viz dále), dále ukrajinský literární historik Oleksander Kolessa (1867-1945), v letech 1904-1918 ve Vídni působící redaktor chorvatské části říšského zákoníku (*Lista državnih zakona*) a význačný badatel v oblasti dějin staršího chorvatského písemnictví ve Slavonii Tomo Matić (1874-1968)⁵³³ nebo tajemník Chorvatské matice (v letech 1901-1909) Antun Radić (1868-1919), z Čechů pouze jeden rok ve Vídni strávil pozdější brněnský komeniolog a lingvisticky orientovaný slavista profesor Stanislav Souček (1870-1935). Avšak nechme o létech učednických promluvit samotného Karáska: „*Kolloquia byla velice přísná. Jagić zkoušel nejen to, co přednášel, ale také to, o čem udával literaturu. Hleděl na nás jako na budoucí samostatné učence: chlebařské studování mu bylo protivné. Kolloquia trvala třeba půl druhé hodiny; ale při rigorozech to šlo.*

⁵²⁹ J. HEYER, *V. Jagić a J. Karásek*, s. 78.

⁵³⁰ J. KARÁSEK, *Vatroslav Jagić* (Moravská orlice), s. 1. – Karásek Vatroslavu Oblakovi věnoval delší stať *Dr. Vatroslav Oblak. Vzpomínka. Za příčinou spisu dra Murka píše dr. Josef Karásek*, Česká revue 3, 1899-1900, s. 1244-1248, 1370-1374. Nebyli přáteli, ale Oblak Karáska často vyhledával v seminární knihovně, když potřeboval vyhledat potřebnou odbornou literaturu ke svému bádání. Podle Karáskových slov byl typickým vědcem oddaným slovanské jazykovědě – byl přísný k sobě i druhým, o uměleckou literaturu se nezajímal vůbec a nevyňikal ani vybraným chováním a společenským taktem, jímž by si byl dovedl získat náklonnost pedagogů (kromě Jagíce) či svých kolegů. Vědecká ctižádostivost a neúměrná pracovitost (dnes bychom řekli „workoholismus“) jen vyhrtila jeho neutěšený zdravotní stav v předčasnou smrt.

⁵³¹ O obou viz podrobněji syntetické medailony В. МУРДАРОВ, *Виенската славистика и българското езикознание 1822-1849-1918*, s. 146-155 [М. Иванов], 178-188 [Д. Матов].

⁵³² K jeho nejdůležitějším pracím patří monografie *Сима Милутиновић-Сарајлија (1791-1847)*, Београд 1893; *Матија Дивковић. Прилог историји српске књижевности*, Београд 1896.

⁵³³ Jagićovy listy Matićovi jsou součástí edice *Korespondencija Vatroslava Jagića I*, Zagreb 1953, s. 7-18; tam i více informací o Matićovi.

Hned před vánoce v prvním roce jsem referoval o staropolských památkách Nehringových.⁵³⁴ Nejvíc mně vrtalo mozem, že Poláci mají pouze jedinou legendu Alexiusa. Tvrdil jsem, že nutno toto odvětví literatury také u nich předpokládati, ale že se legendy ztratily. Ukázalo se, že jsem měl pravdu.

Jagić byl k svým žákům velice přísný, ale přece také blahovlnný. Říkával, že můžeme uvést jakékoliv své mínění, ale udati při tomto také své důvody. ‚Není-li Vaše argumentace správná, tedy ji opravím. Jde o to, byste se zde naučili vědecké metodě a samostatné práci.‘ Hlavně nás vybízel, bychom si vážili cizího přesvědčení a byli k němu tolerantní. Varoval před hrubstvím.

Tady byl největší rozdíl mezi genialním, liberalním Jagićem a úzkoprským Gebauerem, který jiného mínění než svého nesnesl.⁵³⁵

Karásek se stal již roku 1891 Jagićovým pomocníkem, nebo jak Jagić sám říkal „asistentem“, a z této doby pochází i první Karáskova stať posvěcená propagací Jagićovy vědecké práce v českém tisku, totiž výtah z Jagićova vzpomínkového projevu na jeho učitele Frana Miklošiče (projev nad rakví si jeho synové nepřáli), proneseného 11. března 1891 na vídeňské univerzitě. Miklošičovo úmrtí musilo být pro Jagiće silným emotivním zážitkem, poněvadž i dva dny poté, kdy se v sobotu 7. března dozvěděl o Miklošičově skonu, předstoupil před své žáky v hlubokém pohnutí s omluvou, že ještě není schopen přednášet, a pozval studenty na již vzpomínuté smuteční shromáždění, konané ve vídeňském Slovanském semináři. V projevu se vyznal z hlubokého přátelství k zvěčnělému, který Jagićovi psal již koncem šedesátých let, aby se připravoval, že se stane jeho nástupcem; a Miklošič mu otevřel cestu do Oděsy, Berlína a Petrohradu, spolupracoval s ním na vydávání Zografského a Mariánského čtveroevangelia a dosáhl i Jagićova přechodu do Vídně.⁵³⁶

3. 1. 3. EDITOREM DÍLA PETRA CHELČICKÉHO

Karáska s Jagićem intimněji sblížil společný vědecký úkol dokončit edici Chelčického *Síti víry*, kterou iniciovala petrohradská akademie věd pod vedením Jurije Semjonoviče Anněnkova (1849-1885). Jmenovitě šlo o napsání obsáhlé úvodní studie, poněvadž sama edice, na níž se jako Anněnkovův spolupracovník podílel i Martin Hattala, byla v podstatě hotova. Jagić působil v době Anněnkovova úmrtí ještě v Petrohradě, ale již následujícího roku

⁵³⁴ W. NEHRING, *Altpolnische Sprachdenkmäler*, Berlin 1888; pozn. M. Č.

⁵³⁵ J. KARÁSEK, *Vatroslav Jagić* (Moravská orlice), s. 1-2.

⁵³⁶ Srov. J. Kk. [= J. KARÁSEK], *Památce Miklošičově*, Čas 5, 1891, s. 202-204.

přešel do Vídně a vzal si s sebou i edici zároveň s opisem tzv. *Olomouckého rukopisu*, též nazývaného *Hagiographa Wikleff* (sign. olomoucké univerzitní knihovny MI 164), z badatelovy pozůstalosti, obdržným od vdovy po zemřelém. Jagićovi se přepis nezdál být bezchybný, jak se o tom přesvědčil při návštěvě Olomouce v roce 1889, zjistiť, že vydavatel nepoužil pro edici originálu, nýbrž nepřesné kopie z pražské muzejní knihovny. Proto Jagić poprosil zástupce představeného (vicesuperiora) olomouckého duchovního semináře Josefa Kachníka (1859-1940), aby Anněnkovův přepis porovnal s originálním rukopisem a při té příležitosti zhotovil nový, přesný opis pro potřeby filologů, jak 12. června 1889 oznamuje Gebauerovi z Olomouce: „*Sit' víry već je davno naštampan, u rukopisu ostao je (kod Anenkova) priepis drugoga djela, za koje sam poslije istom, uz pomoć Vašeg Golla, doznao, da je to replika protiv Biskupca.*⁵³⁷ *Ali priepis Anenkova bio je skroz nekritičan, te ako hoćemo, da ga izdamo, mora biti prije tačno ispravljen po ovdašnjem originalu. Toga će se posla latiti ovdašnji domvikar Dr. Kachnik,*⁵³⁸ *mlad, ali pun dobre volje. On će prepisati tekst da capo rječ po rječ, slovo po slovo, zadržavši i ortografiju staru. Rukopis je iz sredine 15¹⁰⁸ vieka. Ja mislim, da mi nemamo pravo ni u ortografiji ništa mienjati, dakle ne stavljati akcenata dužine i t. d., nego ostaviti sve onako, kako je u rukopisu. Pošto je Sit' víry preštampan po štampanom izdanju 16¹⁰⁸ vieka, to se ona ortografija s ovom starijom ne slaže. Ali ja sam toga mišljenja, da to ne smeta i da nam to ne daje pravo mienjati ortografiju našeg rukopisa, koji je valjda bliži obliku Chelčickog, nego li ono, što je 100 godina poslije naštampano bilo. Jeste li i Vi toga mnienja? Htio bih to znati.*“⁵³⁹ Leč služební povinnosti Kachníkovi znemožnily úkolu zdárně dostát. Jagić si proto u ministerstva kultu a osvěťy vyžádal povolení o revers převézt rukopis z Olomouce do Vídně k dalšímu studiu. Ve Vídni pak konfrontaci obou textů zadal Karáskovi: „*Я поручил этот труд одному из моих учеников, заявившему желание позаняться Хельчицким, д-ру И. Карасеку. Он собирался как раз в то время издать некоторые сочинения Хельчицкого в Праге, где по случаю предстоящего юбилея знаменитого Амоса Конеского стали снова обращать внимание и на труды Хельчицкого. Мы порешили так, что, кроме уже отпечатанной «Сети Веры», из Олумуцкой рукописи войдет в академическое издание еще первый и самый важный трактат Хельчицкого – «Реплика против Николая из Пельгржима, епископа таборского». Прочее же содержание рукописи пусть выйdet в Праге, под редакцией*

⁵³⁷ *Replika proti Mikuláši z Pelhřimova* (viz dále) bývá častěji nazývána *Replika proti Biskupcovi*; jde o identická díla.

⁵³⁸ V originále je jméno zkomoleno na Kamlík; Kachník byl nejprve vikářem metropolitního chrámu (1884-1889) a funkci vicesuperiora semináře vykonával až od konce roku 1889 po dobu pěti let.

⁵³⁹ Archiv AV ČR v Praze, fond ČAVU, inv. č. 977, k. 320, opis dopisu V. Jagiće J. Gebauerovi z 12. června 1889; tam i další citované Jagićovy dopisy Gebauerovi.

д-ра И. Карасека. Так и сделано. «Реплика» напечатана в нашем издании на стр. 411-501, прочие же трактаты Оломуцкой рукописи издаются в Праге (до сих пор вышли два выпуска).⁵⁴⁰ Bohužel nestalo se tak, jak Jagić předpokládal, a Karásek již v Čechách *Repliku proti Mikuláši z Pelhřimova*⁵⁴¹ nevydal, ačkoli jde o traktát důležitý nejen pro Chelčického biografii, nýbrž zejména pro jeho teologickou polemiku s tábory stran jejich pojetí církevního dogmatu o oltářní svátosti (eucharistii) a z toho plynoucích Chelčického reflexí Viklefova učení.

Karásek byl do studia Chelčického díla ponořen několik let a dá se říci, že se tak stalo poté, co byl na Jagićův popud *Olomoucký rukopis* převezzen do Vídně a Karásek pověřen kolacionováním Anněnkovova přepisu. Díky Jiřímu Polívkovi (1858-1933), který jako člen ředitelství spolku *Comenium*, evangelické *Matice Komenského* v Praze, mohl z postu své funkce přijít s návrhem, aby Chelčického traktáty byly zařazeny do edičního plánu vědeckého odboru spolku, Karásek jako plod paralelní činnosti pro ruskou akademii připravil *Menší spisy Petra Chelčického*, jež tvořily první díl řady *Památky české reformace*. Polívka svou výzvu Karáskovi adresoval listem z prosince 1890 a zdá se, že na vydání nebylo mnoho času: „*Platíme za tiskový arch 20 zl[atých] a honorář vyplatíme po vytištění. Kdybyste byl ochoten postoupiti nám svůj přepis, mohli bychom po případě hned aneb aspoň co nejbliže přistoupiti k tisku. Honorář rozumí se zaplatíme po vytištění. Prozatím spokojili bychom se s pouhým textem, úvodní slovo mohli bychom slíbiti k následujícímu číslu.*“⁵⁴² V další části dopisu pisatel Karáska informoval, že případné vydání *Olomouckého rukopisu* jako celku v české akademii by bylo odsouzeno k dlouhým procedurálním průtahům, a zajímal se o rozsah a charakteristiku Chelčického textů, které nevejdou v ediční plán petrohradské akademie. Protože Karásek nabídku přijal, sděluje mu 26. ledna 1891, že by bylo dobré zařadit i *Repliku proti Biskupcovi*, a to bez ohledu na petrohradskou edici, a upřesňuje vydavatelské zásady: „*Co se týče transkripce, myslím zaváděti pravidelně moderní náš pravopis, šetřiti při tom však pokud možná hláskoslovného rázu jazyka starého, a co se týče ie (za í), tu třebas proti*

⁵⁴⁰ И. В. Ягич, *Объем и история издания*, in: *Сочинения Петра Хельчицкого. I. Сеть веры. – II. Реплика против Бискупца*, Труд Ю. С. Анненкова окончил по поручению Отделения русского языка и словесности ординарный академик И. В. Ягич, Сборник Отделения русского языка и словесности Императорской Академии Наук, том 55, Санктпетербург 1893, с. XLI (srov. celý komentář k okolnostem edice XL-XLVII).

⁵⁴¹ Takto v úvodní studii k edici; dnes je běžnější název *Replika proti Mikuláši Biskupcovi*, kterého je ostatně užíváno i v podtitulu knihy (*Реплика против Бискупца*); repliku znovu vydal až padesát let po Karáskově smrti E. Petřů, srov. P. CHELČICKÝ, *Drobné spisy, Památky staré literatury české*, sv. 30, Praha 1966. – Mikuláš Biskupec z Pelhřimova (1379-1451?), Husův žák, od roku 1420 stojící v čele tábořských kněží; písemně formuloval základní táboritská dogmata a hájil je na Basilejském koncilu.

⁵⁴² LA PNP, fond *Karásek*, Korespondence vlastní – přijatá, složka J. Polívka, dopis z 22. prosince 1890; zde se nachází i další Polívkova korespondence Karáskovi, z níž je dále citováno.

znění rukopisnému restituovati pravopis starý, tedy např. den. znamenie, ale dat. loc. znamení atd. Tak račte se zachovati při korektuře.“⁵⁴³ Korektury probíhaly velmi složitě, Karásek byl nucen vzhledem k velkému počtu chyb žádat o čtvery, ale první svazek tematicky věnovaný „nebezpečenstvím Antikristovým“, obsahující *Řeč a zprávu o těle Božím, Řeč o základu zákonů lidských* a traktáty *O šelmě a obraze jejím* a *O očistci*, nakonec vyšel v poměrně nízkém nákladu šesti set výtisků v červenci 1891.⁵⁴⁴ I po tolika korekturách zůstal v textu značně vysoký počet hrubých chyb, nejčastěji vzniklých v důsledku špatného dělení slov či nesprávné interpunkce. Aby druhý svazek dopadl lépe, získal Polívka Karáskovi ku pomoci jako spolukorektora bohemistu Matěje Opatrného (1860-1900): „*Nemyslím, že by bylo nutno ještě ‚hrubé‘ chyby interpunktační p. Opatrným shledané v I. seš[itě] uvésti ještě v II. seš[itě], leda by byly skutečně hodně ‚hrubé‘. Jde tu přece více méně o subjektivní výklad. [...] Než aby se hnidopišským požadavkům zcela vyhovovalo, budeme mu korekturu posílati. Já ovšem ji nebudu více přehlížeti, jest to nyní zbytečno, neboť p. Opatrný jest velmi dobrý češtinář.*“⁵⁴⁵ Na toto úskalí ostatně upozornil i Karásek ve stručném úvodu k 1. svazku, kde rovněž vyložil vydavatelské zásady a charakterizoval rukopis z ortografického a hláskoslovného hlediska. Rukopisné zkratky bez označení rozepsal a použil novočeské transkripce, aby mohla být publikace určena co nejširšímu kruhu čtenářů. Zvláštní komplikace mu působila staročeská jotace, poněvadž rukopis zachycoval stav, kdy už proběhlo úžení dlouhého jať (*ie*) v *i*, ale dvojgrafému *ie* bylo nenáležitě používáno pro označení dlouhého *i* a naopak místo správného *ie* se často objevuje podle výslovnosti *i* (rukopis neoznačuje kvantitu). Rozhodl se tuto rozkolísanost sjednotit podle pravidel staročeské mluvnice, ale na důkladnou rekonstrukci neměl dostatečnou erudici a dopustil se chyb i v tomto směru. Novému pravopisu pak přizpůsobil i dubletní psaní některých slov. Ač odezvy na knihu byly spíše kladné,⁵⁴⁶ nelze přehlédnout fakt, že Karásek nebyl pro vydání tak náročného textu dostatečně editorsky zkušený a ani jeho znalosti staročeštiny se nemohly rovnat badatelům věnujícím se této problematice soustavně, jak dal mladému slavistovi nesmlouvavě najevo obávaný a ostrý recenzent Václav Flajšhans. Svůj referát po krátkém popisu uvedl konstatováním, že je těžké říci o edici cokoli pochvalného, neboť vydavatel staročeštinu neovládá a vlastnímu textu nerozumí, vytvářeje tak mnohá nesmyslná hapax legomena (např. *zápodobné* místo logického *za podobné*, *sutěšenie* m. *s utěšenie*, *příkřič* m. *příkřicě* = zlá příhoda aj.). V závěru referátu

⁵⁴³ Polívkův dopis Karáskovi z 26. ledna 1891.

⁵⁴⁴ PETR CHELČICKÝ, *Menší spisy*, Památky české reformace I, Comenium II, vědecký odbor č. 1, upravil J. Karásek, Praha 1891.

⁵⁴⁵ Polívkův dopis Karáskovi z 22. srpna 1891.

⁵⁴⁶ [F. SCHULZ], *Zlatá Praha* 8, 1890-1891, s. 575-576, 586-587; J. J., *Národní listy* 31, 1891, č. 237, příl., s. 2, 29. 8.; F. F. KONEČNÝ, *Vlast'* 8, 1891-1892, s. 562-563.

napsal: „Ale více se šířiti o nedostacích těchto, bylo by zbytečné; kdo si stránku prohlédne, přesvědčí se o nich sám [...]. Ani výklady úvodní nejsou bez chyb: tak na př. D Lok. sg. fem. je ie (-iej) koncovka etymologicky oprávněná (v. Gebauer Stč. sklonění sklonění složené 20) atd.

K účelům grammatickým se tedy toto vydání, tak jak jest, nehodí; a myslím z toho důvodu, že se ani nehodilo do vědeckého odboru Comenia.“⁵⁴⁷ J. Doležal měl k dispozici Karáskovu rukopisnou reakci na tuto recenzi (datovanou 1. března 1892), která je v současné době ve svém celku ztracena a známe ji jen z Doležalova výtahu. Podle něj se cítil Karásek dotčen tím, že Flajšhans viděl jen chyby, ačkoli šlo o průkopnický ediční počín, ba navíc je Chelčický důležitý „pro historika i kněze“ jako myslitel, proto je primární věcný obsah, a pokud zajímá Chelčického jazyk lingvistu, má se obrátit přímo na originál. V závěru Karásek protestoval proti pašovskému tónu Flajšhansových posudků: „Tak kantorovati dovede jen bývalý starší kolega a mladý nešetrný člověk. [...] Pro mne byla jeho kritika jako pro začátečníka a ještě studenta, který potřebuje spíše povzbuzení nežli strhání, smutnou pobídkou k další práci.“⁵⁴⁸ Karásek se zřejmě Flajšhansovi přece jen svěřil se svým pocitem křivdy, neboť mu starší vrstevník odpověděl: „Co se týče oné kritiky Chelčického, požádal mne o ni Kaizl sám 6. ledna t. r. Nevěděl jsem nic o vydavateli Chelčického, když jsem kritiku psal – teprv potom mi trochu zpráv podal pan Šťastný.⁵⁴⁹ Že byste byl mohl se obrániti – nepochybuji; zdali platně, nechci rozhodovati.“⁵⁵⁰

I přes Polívkovu, Šťastného a Opatrného spolupráci na edici druhého svazku Chelčického *Menších spisů*, obsahujícího *Řeč svatého Pavla o starém člověku*, *Řeč na dvacátou kapitolu svatého Matouše* „O dělnících na vinici Páně“ a *Výklad na pašiji svatého Jana*, nepodařilo se Karáskovi připravit jej zcela uspokojivým způsobem. Poměrně zdařilá je analýza teologicko-spekulativní metody výstavby Chelčického traktátů (po odborné stránce nechal Polívka Karáskův úvod posoudit vinohradským evangelickým duchovním a náměstkem superintendanta L. B. Kašparem) stejně jako výkladový komentář, jakýsi základní přístupový klíč ke správnému chápání a interpretaci textů. Zřejmě poučen Flašhansovými poznámkami přesně označil, čím se jeho vydání liší od diplomatického; jmenovitě šlo o rozvázání zkratk, záměnu velkých písmen uprostřed věty malými, označování kvantity, transkripci *jať* (ě) podle „ideální gramatiky staročeské“, přizpůsobení některých slov

⁵⁴⁷ V. FLAJŠHANS, *Athenaeum* 9, 1891-1892, únor (1892), s. 149-150.

⁵⁴⁸ J. K. DOLEŽAL, *cit. d.*, s. 40. – Zaráží patrně mylný Doležalův komentář, že se Karáskovi nedostalo druhé korektury; z Polívkových dopisů totiž vysvítá, že četné chyby byly nalezeny ještě ve čtvrté korektuře. Monografista se tak nepochybně snažil zjemnit kritiku Karáskovy odborné práce.

⁵⁴⁹ Jaroslav Šťastný pomáhal Karáskovi srovnat část přepisu *Výkladu na pašiji sv. Jana z Olomouckého rukopisu* s redakcí tzv. *Kapitulního rukopisu*, začež mu Karásek děkuje. Srov. PETR CHELČICKÝ, *Menší spisy*, Památky české reformace I, Comenium III, vědecký odbor č. 2, upravil J. Karásek, Praha 1892, s. XIII.

⁵⁵⁰ LA PNP, fond *Karásek*, Korespondence vlastní – přijatá, složka V. Flajšhans, dopis z 22. června 1892.

novějšímu pravopisu (*ježto* m. *ješto*) a o některá typografická zjednodušení (háček místo tečky u ž, š, č, ř). Nedovedl se však těmito zásadami v plné míře řídit, a proto i další Flajšhansova kritika byla zdrcující (Karáskův staročeský slovníček prý připomíná „známá hankovská ,vysvětlení zatmělejších sloviček““) a recenzent kumulování desítek chyb, nedostatků a nesmyslů edice ukončil prozaickým zvoláním: „*Eheu, iam satis est!*“⁵⁵¹

I přes filologickou nespolehlivost obou útlých svazků Chelčického *Menších spisů* zůstává bohužel nadále v platnosti konstatování předního odborníka na starší českou literaturu Eduarda Petru, že u mnohých zde obsažených traktátů jde o vydání jediné.⁵⁵²

O Chelčickém pak Karásek přednášel i v Jagičově semináři a rozšířenou písemnou verzi dal k dispozici svému učiteli, aby byla včleněna do rozsáhlé úvodní studie k výše jmenované petrohradské edici *Сочинения Петра Хельчицкого. I. Сеть веры. – II. Реплика против Бискупца* z roku 1893 (celý údaj v pozn. 540). Jagič hned na počátku *Введения* (s. I) vysvětluje, že použil Karáskovy české práce, kterou přeložil do ruštiny M. N. Speranskij; Karásek se Speranským navíc pořídili ruský výtah ze *Síti víry* pro čtenáře neznalé češtiny. Některá místa pojednání Jagič doplnil či upřesnil, jiná podle vlastního uvážení zkrátil, zřejmě byl však s textem spokojen a převzal jej celý, pouze připsal pasus *Объем и история этого издания* (s. XL-LI), v němž vyložil okolnosti vzniku, charakterizoval *Olomoucký rukopis* z hlediska ortografie a představil zesnulého slavistu Anněnkova. Svým jménem celé *Введение* podepsal z ryze formálních důvodů: „*Tko stane pisati o Chelčickom, neka ne hvali i ne grdi mene. Ja sam htio biti tek ‚ein ehrlicher Mackler‘. Svakako je ono, što je pod mojim nadzorom štampano, izišlo kao vjerna slika i prilika olomuckog rukopisa; kako je postupao Hattala kod Síti víry – to je njegova stvar. Uvodu Karaskovu ja sam dao literarnu formu – a podpisao sam svoje ime iz formalnih razloga.*“⁵⁵³

I v dalších letech se Karásek k Chelčickému vracel. Věnoval mu např. samostatnou kapitolu v 1. díle svých *Slavische Literaturgeschichte*, kde jej nazývá „*prvním českým, ba možná dokonce prvním evropským spisovatelem, který se zabýval přetvořením lidské společnosti způsobem téměř revolučním*“⁵⁵⁴ nebo se o něm zmínil v recenzi českého vydání monografie *Lev Nikolajevič Tolstoj. Jeho život a činnost literární* (1899) z pera Jevgenije

⁵⁵¹ V. FLAJŠHANS, *Athenaeum* 10, 1892-1893, leden 1893, s. 120-122.

⁵⁵² Srov. E. PETRŮ, *Soupis díla Petra Chelčického a literatury o něm*, Praha 1957, s. 126.

⁵⁵³ Dopis V. Jagiče J. Gebauerovi ze 4. prosince 1893.

⁵⁵⁴ J. KARÁSEK, *Slavische Literaturgeschichte I. Ältere Literatur bis zur Wiedergeburt*, Leipzig 1906, s. 56; srov. též J. Z. RAUŠAR, *Phdr. Josef Karásek o Chelčickém*, Svědomí 1, Vídeň 1918, č. 9, příl. Náboženské a kulturní směry, 1. 5.

Andrejeviče Solovjeva.⁵⁵⁵ A s Chelčickým se symbolicky rozloučil v souvislosti s Tolstého úmrtím, kdy zesnulému věnoval zevrubný nekrolog v *Moravské orlici*.⁵⁵⁶ V jeho posledním, pátém pokračování vyzdvihl zásadní význam Chelčického, „*tohoto reformátora a filosofa z 15. století, jenž byl co do zásad křesťanských a společenských Tolstému nejbližší a jako filosof též nejdražší*“, pro Tolstého etickou doktrinu „*непротивления злу насилуем*“. Na Chelčického podle Karáskových slov upozornil Tolstého Tomáš Garigue Masaryk (1850-1937). Navštívil jej v Jasné Poljaně roku 1887 a 1888 a díky tomu se v Masarykově filozofickém semináři četly Tolstého *Народные рассказы* v originále, resp. ostatním je předčítal Karásek, poněvadž Masaryka na nich přitahovala jejich rozjímavost nad jemu blízkými etickými otázkami smrti a sebevraždy. V osobní rozmluvě prý Tolstého upozornil na Chelčického *Sít' víry*, ale již dříve Tolstému napsal jistý „*profesor pražské univerzity*“, podle Karáska i podle masarykologů s určitostí T. G. Masaryk.⁵⁵⁷ Tato hypotéza vychází ze svědectví samotného Tolstého, který v první kapitole svého *Království božího ve vás* uvozuje pasus o Chelčickém těmito slovy: „*Záhy, když vyšla má kniha v německém jazyku [Worin besteht mein Glaube?, deutsch von Sophie Behr, Leipzig 1885; M. Č.], dostal jsem z Prahy dopis od profesora tamější university, oznamující mi, že existuje nikdy nikde netištěný spis Čecha Chelčického z XV. století nazvaný Sít' víry. Ve spise tomto, jak psal mi profesor, Chelčický asi před 4 stoletími projevoval totéž mínění o pravém a falešném křesťanství, které projevoval jsem i já ve spise Jaká je moje víra? Profesor psal mi, že spis Chelčického má být vydán poprvé v českém jazyku v časopise Petrohradské akademie věd. Poněvadž jsem si nemohl opatřit onen spis, vynasnažil jsem se seznámiti se s tím, co známo o Chelčickém; a takových zpráv nabyl jsem z německé knihy, zaslané mi tímže pražským profesorem, a z dějin české literatury Pypina.*⁵⁵⁸ *Seznáv tímto způsobem podstatu učení Chelčického, s tím větší netrpělivostí očekával jsem, až objeví se Sít' víry v časopise Akademie. Ale uplynul rok, dva tři a kniha se neobjevovala. Teprve roku 1888 dověděl jsem se, že počaté tištění knihy bylo zastaveno. Opatřil jsem si kartáčový otisk toho, co bylo vysázeno, a pročetl jsem knihu.*“⁵⁵⁹

⁵⁵⁵ J. KARÁSEK, *L. N. Tolstoj. Jeho život i činnost literární. Životopisný nástin od E. Solovjeva. Přeložil K. Kohlman. Vyšlo v Pelclově knihovně Rozhledův*, Česká revue 3, 1899-1900, s. 477-483; srov. též Karáskův medailon k osmdesátinám *Lev N. Tolstoj*, Moravská orlice 46, 1908, č. 206, s. 1, 8, 9.

⁵⁵⁶ J. KARÁSEK, *Lev Nikolajevič Tolstoj*, Moravská orlice 48, 1910, č. 266, s. 2-3, 21, 11.; č. 267, s. 1-2, 22, 11.; č. 268, s. 1-2, 23, 11.; č. 270, s. 1-2, 25, 11.; č. 271, s. 1, 26, 11.; č. 272, s. 1, 28, 11.; též separátně.

⁵⁵⁷ Srov. např. S. POLÁK, *T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou II. (1882-1893)*, Praha 2001.

⁵⁵⁸ Jde o tyto tituly: J. GOLL, *Quellen und Untersuchungen zur Geschichte der Böhmischen Brüder II. Peter Chelčický und seine Lehre*, Prag 1882; *Петр Хельчицкий*, in: A. H. ПЫПИН – В. Д. СПАСОВИЧ, *История славянских литератур II*, Санкт-Петербург 1881, s. 880-886 (v českém vydání A. N. РУПИН – В. Д. СПАСОВИЧ [= W. D. SPASOWICZ], *Historie slovanských literatur II*, přel. A. Kotík, Praha 1882, s. 342-347).

⁵⁵⁹ L. N. TOLSTOJ, *Království boží ve vás. Křesťanství nikoliv jako mystické učení, nýbrž jako nové pojetí života*, Praha 1925, s. 25.

Jak nejnověji dokázal Martin Maleček, Karásek se mýlil, neboť pisatelem onoho „zasvěcovacího“ dopisu nebyl Masaryk, nýbrž Pavel Durdík (1843-1903). Podle Malečka korespondence mezi Durdíkem a Tolstým pravděpodobně poté ustrnula; české prvenství v navázání písemných styků s ruským spisovatelem a myslitelem však patří Durdíkovi, i kdyby bylo možné připustit námitky, že by se Tolstoj mohl o Chelčickém dozvědět i bez jeho přispění o necelý rok při Masarykově návštěvě nebo že by Masaryk s Tolstým korespondoval ještě před jejich osobním setkáním, ač přímé důkazy pro to neexistují.⁵⁶⁰

Nicméně je pravda, že hlavní myšlenky z úvodní Jagičovy-Karáskovy studie, ačkoli již v leccčems zastaralé, uveřejnil Tolstoj v lidové edici *Сеть веры* (Посредник № 637, 1907) a ruský Karáskův a Speranského výtah ze *Síti víry* vydal znovu v ediční řadě moskevského vydavatelství *Посредник* pod titulem *Круг чтения – сборник мыслей мудрецов для ежедневного чтения I-II*. (1906-1907), jímž se trest' hlavních myšlenek z Chelčického těžiskového díla dostala do celého Ruska; v českém překladu se pak tento zkrácený text dostal i ke čtenáři českému.⁵⁶¹

3. 1. 4. PŘÁTELSTVÍ UČITELE A ŽÁKA

O Karáskově studijním období ve Vídni se dozvídáme i na základě dochovaných listů od Jagiče. Jeho nejstarší zachovaný dopis Karáskovi z léta 1891 je psán do Steinachu, kde Karásek učil češtině prince Konstantina von Hohenlohe-Schillingfürst. Jagič věděl o skromných finančních možnostech svého žáka a rád jej doporučoval za preceptora do šlechtických rodin. O přátelském poměru ke svému žákovi svědčí vřelý tón tohoto listu: „*Jedna srpska poslovice kaže ,na mladjima svijet ostaje‘, a nas starijih sveta je dužnost, da gledamo da budu ti mladiji bolji, mudriji i vještiji od nas. To želim ja svim svojim mladim prijateljima, a tako i Vama, koji ste medju nama zbilja ,unicum‘. Ne čudim se tomu, da Česi teže u ,Zlatnu Pragu‘, jer svaka ptica leti k svomu jatju. Ipak mi je milo, što ste i Vi osvjedočeni, da se u našem institutu nijedan Čeh neće izroditi, neće iskvariti svojega slovenskog oduševljenja. Tako ćete i Vi ostati dobar Čeh, makar ste u Beču, a neke stvari možda ćete ovdje bolje*

⁵⁶⁰ M. MALEČEK, *T. G. Masaryk, či Pavel Durdík? Několik poznámek k tématu L. N. Tolstoj a české myšlení*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, Řada filozofická (B) 51, č. 49, Brno 2002, s. 125-136.

⁵⁶¹ L. N. TOLSTOJ, *Kruh četby II*, Praha b. d. [1907-1908], s. 398-403, 440-416, 537-545; po Karáskově smrti pořídila s největší pravděpodobností vdova po zesnulém rešerši z původního českého textu, dnes již ztraceného (alespoň se nenachází v Karáskově pozůstalosti v LA PNP v Praze), a vydala ji v periodiku *Svědění*, listě Literárního a nakladatelského družstva „Chelčický“: *Dr. Josef Karásek: Petr Chelčický*, *Svědění* 1, Vídeň 1918, č. 13, s. 98-100, 1. 7.

*izučiti, nego li bi kog kuće.*⁵⁶² Závěrečná Jagićova poznámka („*Gledajte da dobijete jednog vojnika i borca na bedem češki.*“) naráží na možnost probudit u vysoké šlechty přes výuku českého jazyka zájem o naši kulturu a národní život ve všech jeho sférách.

Ostatně Karáskovy styky s českou i rakouskou šlechtou a vysoce postavenými státními úředníky jsou personálně zachyceny v jeho memoárových drobnostech a přehledně je zpracoval jeho monografista J. Doležal. Karásek celou svou podstatou tíhl k apolitičnosti, proto mu musel konzervativismus elitních českovídeňských vrstev dobře konvenovat. Již jako novopříchozí do Vídně vstoupil do *Akademického spolku* (13. listopadu 1889) a polemickým dopisem ve studentském časopise se postavil proti frakci pokrokového studentstva, jež usilovalo vnášet do spolkového ruchu politické akcenty (vůdčí osobností tohoto směru byl Josef Urban, pozdější zasloužilý bojovník za práva vídeňských Čechů). Díky svému bydlišti ve Schwarzspaniergasse č. 5, proslavenému i díky někdejšímu nájemníkovi Ludwigu van Beethovenovi, se sblížil i se svými dvěma pedagogy Františkem Pastrnkem a Václavem Vondrákem: „*Pět let bydlil jsem v tom zasmušilém bývalém klášteře jesuitů s ohromným dvorem, který je nyní rozdělen novým domem. Já byl v něm první, Pastrnek druhý, nad sebe jsem uvedl dr. Vondráka. Tak se stalo, že několik let bydlila česká slavistika ve Vídni v jednom domě, i suchý profesor protestantské fakulty, Slovák Seberinyi. V předu byla kavárna, kde každodenně po poledni čítal noviny drov. r. Albert, mající tu zvláštní své křeslo.*“⁵⁶³ Potkával tu často „starého pána“ Františka Ladislava Riegera, když chodil do parlamentu ze svého nedalekého bydliště u Votivního chrámu. Rieger si Karáska oblíbil, poněvadž jeho učitel se jmenoval rovněž Karásek, a doporučil ho k dvornímu radovi Janu Svatoplukovi rytíři Mezníkovi, který finančně vypomáhal *Akademickému spolku*.⁵⁶⁴ Mezi další spřízněné osoby směl Karásek počítat nestora poslední generace českých obrozenců Antonína Rybičku, vlivného politika, historika a Fügnerova švagra Josefa Alexandra barona Helferta, německy píšícího českého vlastence Antonína Jaroslava Becka, Ferdinanda Menčíka, v jehož soutředěné literárněhistorické práci mohl spatřovat svůj vzor pro budoucí činnost historiografa české Vídně, právního historika Hermenegilda Jirečka či bývalého ministra Karla Habětínka: „*Právě v té době [samý počátek 90. let 19. století; M. Č.] požádal Karel Habětínek, bývalý ministr spravedlnosti a přední český právník, tenkrát president nejvyššího soudního dvora ve Vídni, aby mu H. Jireček doporučil nějakého učitele češtiny pro jeho syna, také právníka. Jireček požádal Menčíka a lístek od něho otevřel Karáskovi cestu k nepřeberné*

⁵⁶² LA PNP, fond *Karásek*, Korespondence vlastní – přijatá, složka V. Jagić, dopis ze 13. července 1891; tam i ostatní citované Jagićovy písemnosti Karáskovi.

⁵⁶³ J. KARÁSEK, *Fr. Pastrnek šedesátníkem*, Vídeňský deník 7, Vídeň 1913, č. 229, s. 1-2, 4. 10.

⁵⁶⁴ Srov. J. KARÁSEK, *Almanah na oslavu 25tiletého trvání „Akademického Spolku“*, s. 82.

*studnici vědomostí a paměti rodiny Jirečků, z domu Habětínků pak do kruhů šlechtických.*⁵⁶⁵

Tak např. v rodině „velezasloužilého vídeňského Čecha“ hraběte Jana Harracha učil syna Arnošta, rovněž působil v rodině českého šlechtice Kusého z Dúbrav, dále byl preceptorem Anežky, Hedviky, Kristiny a Vincence Windischgrätzových, Filipa von Hohenlohe-Schillingfürst, potomků hraběte Osvalda von Thuna-Hohenstein Adolfa, Osvalda a Pavla, dále synovce knížete J. K. von Khevenhüller-Metsch Antonína, díky čemuž se sblížil s kněžnou von Khevenhüller-Metsch, také svou žačkou a později zároveň vydatnou podporovatelkou a přítelkyní, a nebo Richarda Metternicha, syna v Čechách nechvalně proslulého kancléře Klementa.⁵⁶⁶ Soukromně učil i svého univerzitního učitele germanistu Richarda Heinzela (1838-1905) a údajně s ním četl Čechovy *Petrklíče*, ačkoli nejraději s žáky čítal *Babičku* Boženy Němcové.⁵⁶⁷

Od roku 1892 Karásek vykonával rok funkci seminárního knihovníka, pokračuje v díle svého předchůdce, historicky prvního knihovníka Evgenije (Eugeniu) Kozaka (1857-?), díky Jagićovi působícího jako profesor slavistiky na univerzitě v Černovicích.⁵⁶⁸ Za Jagićova přispění (v Karáskově pozůstalosti je zachováno dobrozdání z 6. března 1892) obdržel státní podporu České akademie císaře Františka Josefa pro vědy slovesnost a umění ve výši 100 zlatých na tzv. haličskou cestu po Slovensku a Polsku (léto 1892),⁵⁶⁹ během níž se osobně poznal se spisovatelem a redaktorem *Národních novin* Svetozárem Hurbanem-Vajanským,⁵⁷⁰ literárním historikem a redaktorem *Slovenských pohľadů* Jozefem Škultétym, historikem Felixem Konecznym či s budoucím kolegou, tehdejším redaktorem radikálnědemokratického listu *Kurjer Lwowski* Ivanem Frankem.

Jagićova společenská prestiž dosáhla v tomto období svého vrcholu – císař jej povýšil do šlechtického stavu, stal se dvorním radou a členem panské sněmovny říšské rady, a když byl předsedou vlády Paul von Gautsch v letech 1905-1906, pověřil Jagíce rozhodováním v záležitostech týkajících se Slovanů a dal mu rovněž na starosti referát o státních stipendiích pro české spisovatele (Jagić psal několikrát o radu Gebauerovi, která díla současných českých

⁵⁶⁵ J. DOLEŽAL, *cit. d.*, s. 31.

⁵⁶⁶ Srov. *ibid.*, s. 32-37.

⁵⁶⁷ Srov. M. MURKO, *Paměti*, Praha 1949, s. 44.

⁵⁶⁸ Srov. Ф. А. БРОКХАУЗ – И. А. ЕФРОН [eds], *Козак (Eugeniu Kozak)*, in: Энциклопедический словарь. Дополнительный том I. Аа – Кочубей, С.-Петербург 1906, с. 925; В. ЯГИЦЬ, *Спомени моего живота. II део (1880-1923)*, с. 154; J. DOLEŽAL, *cit. d.*, s. 29. Z Kozakova popudu vstoupil Karásek do prorusky orientovaného menšinového spolku *Bukovina*, sdružujícího Ukrajince (Malorusy) z nejvýchodnějšího cípu monarchie, který vznikl jako protiváha nacionalistického ukrajinského (tehdejší jazykem „rusínského“) spolku *Sič*.

⁵⁶⁹ Srov. LA PNP, fond *Karásek*, Korespondence vlastní – přijatá, Korporace – *Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění*, dopis z 1. července 1892.

⁵⁷⁰ Podrobněji ke Karáskovým stykům s Vajanským viz J. KARÁSEK, *Vajanský ve Vídni r. 1894*, Vídeňský deník 7, Vídeň 1913, č. 147, s. 1-2, 24. 5.

literátů jsou hodna ocenění). V žádném případě to však neznamenalo, že by se z univerzitního profesora a badatele stal přes noc povýšenecký ješita. Zachovaná Jagićova navštívenka z roku 1913 adresovaná Karáskovi má sice všechny náležité tituly: „*Prof. em. Dr. V. Ritter von Jagić, Hofrath, Mitglied des österr. Herrenhauses, Russ. Geheimrath und Akademiker*“, ale Jagić tištěný text seškrtnal jen na pouhé „*Dr. V. Ritter von Jagić, Wien VII/1, Kochgasse 15*“ a připsal stručné poděkování za blahopřání k 75. narozeninám, ve kterém si stěžoval, jako profesionální a bedlivý redaktor vědeckých spisů, že gratulační medailony vyšlé v berlínských a vídeňských denících kromě jiných nepřesností zkomolily německé jméno Záhřebu na Wagram místo náležitého Agram.⁵⁷¹

Rok 1893 je důležitý nejen pro Karáska, který získal doktorský titul, ale rovněž pro slovanský seminář: Jagićovi se podařilo přetáhnout z Prahy do Vídně **Konstantina Jirečka** (1854-1918), byť se jeho katedra zaměřená na slovanské (zvláště jihoslovanské) dějiny stala jen „z nouze druhou slavistickou“ (možnosti založit katedru slovanských literatur Jagić nevyužil), protože historie studenty slavistiky nikdy příliš nelákala. Stal se tak vedle Jagíce, **Jana Leciejewského** (1854-1929), **Karla Štrekla** (1859-1912) a **Františka Pastrnka** (1853-1940) pátým pedagogem, účastnícím se na každodenním chodu stolice slovanské filologie na vídeňské univerzitě. Téhož roku se na vídeňské univerzitě habilitoval i Miklošičův žák **Václav Vondrák** (1859-1925), který později, v roce 1910,⁵⁷² zdědil Jagićovu katedru. Karásek v letech 1889-1892 absolvoval tyto zkoušky (resp. „kolokvia“): u Jagíce ze skladby slovanských jazyků, ruské mluvnice, analýzy Nestorovy kroniky, slovanských starožitností, srbskochorvatského hláskosloví, gramatických teorií u Slovanů ve středověku, slovanské lidové epiky, staroslověnštiny, přehledu literární historie jižních Slovanů; kromě toho v semináři referoval o nosovkách ve staročeštině, o Nehringových *Altpolnische Sprachdenkmäler* (1888) aj.; u Pastrnka z historické mluvnice češtiny; dále navštěvoval dva semestry litevštiny u Rudolfa Meringera (1859-1931) a srovnávacího jazykozpytu u Friedricha Müllera (1834-1898); jeden semestr měl zapsanu starou francouzštinu u Adolfa Mussafie (1835-1905) a dějiny německé literatury u Jakoba Minora (1855-1912). V únoru 1893 zažádal o přípuštění k rigorózní zkoušce, předloživ disertaci s názvem *Die Würdigung des ‚Lehrgebäudes‘ von Dobrovský mit besonderer Berücksichtigung der Sprachlehren von Pelzel und Nejedlý*. Jagićovo mínění o ní podle úředního protokolu resumoval J. Doležal: Jagić nepovažoval za šťastnou volbu tématu této práce, jelikož doktorandu poskytuje jen málo

⁵⁷¹ Jagićova navštívenka Karáskovi z 11. července 1913. – Na tento fakt upozornila již V. BECHYŇOVÁ, *cit. d.*, s. 182.

⁵⁷² Srov. *Nástupce dv. r. dra Jagíce*, Vídeňský deník 4, Vídeň 1910, č. 255, s. 4, 8. 11.

možností, jak obohatit současný stav poznání o nová fakta. Zároveň však uznával, že věcný a téměř vždy správný hodnotící úsudek kandidáta o Dobrovského mluvnici v kontextu jeho prekurzorů i pokračovatelů zasluhuje uznání. Přínos disertace spatřoval zejména v argumentovaně prokázané a bohatě dokumentované závislosti *Lehrgebäude* na Adelungovi a Fuldovi, již však na druhou stranu poněkud zmateně vyvracel nekritickým přečeňováním Dobrovského mluvnice, čímž si zjevně protiřečil. Jagić vytkl, že měl doktorand přihlédnout ke komplexní mluvnické produkci Dobrovského, i bez *Lehrgebäude* monumentální a pouze ve svém celku imponující. Na závěr práci uznal za dostatečnou ke kvalifikaci mladého učenice k dosažení doktorského titulu. A přestože ji Karásek hodlal vydat (zřejmě po přepracování do češtiny) v *Časopise Českého muzea*, práce nikdy nevyšla a v němčině nemohla být rovněž publikována vzhledem k četným hrubým prohřeškům proti německému jazykovému úzu, jež konstatoval oponent R. Heinzel.⁵⁷³ Hlavní rigorózní zkoušku úspěšně vykonal u Jagíce, R. Heinzela a F. Müllera 17. května 1893, tzv. malé rigorozum z filozofie pak 28. června t. r. a dne 1. července 1893 byl prohlášen doktorem filozofie.

Na studia pomýšlel i další rok, zapsal se na Právnickou fakultu vídeňské univerzity na akademický rok 1893-1894, ale brzy studia římského, rakouského a německého práva zanechal a věnoval se cele slavistice. Kromě toho se 1. července 1893 zasnoubil s učitelkou na vídeňských školách Komenského a překladatelkou české literatury do němčiny **Melanií Horovou** (1872-1934),⁵⁷⁴ dcerou vrchního železničního revidenta a rovněž vídeňského Čecha Josefa Hory (1834-1900), a další studium by jen oddalovalo možnost nalézt vhodné zaměstnání a trvale se usadit. Prázdnin Karásek využil k cestování po Lužici (k získání menšího stipendia mu opět pomohl Jagić), kde se proměnil v zapáleného sorabofila. Kvůli nadšenecké recenzi na dolnolužickosrbskou mluvnici A. Muky *Historische und vergleichende Laut- und Formenlehre der Niedersorbischen (Niederlausitzisch-wendischen) Sprache* (1891), pro Jagićův *Archiv für slavische Philologie*, již musil Karásek několikrát předělávat (srov. kapitulu 3. 3. ZÁJEM O PÍSEMNICTVÍ A KULTURU LUŽICKÝCH SRBŮ),⁵⁷⁵ se jeho hlavní redaktor zřejmě na Karásku zlobil a v dopise Gebauerovi z října 1894 svěřil, že má o

⁵⁷³ Srov. J. DOLEŽAL, *cit. d.*, s. 47-48.

⁵⁷⁴ Četné překlady Melanie Karáskové nejsou doposud bibliograficky podchyceny. Pro mnohá příkoří a ostrakizování ze stranu německých nacionálů, jež musela jako učitelka na německých měšťanských školách ve Vidni snášet za jakékoli projevy své české národnosti, je podepisovala svým dívčím jménem v nepřechýlené podobě (Melanie Hora) nebo pseudonymem Kara-Mela na stránkách *Österreichisch-ungarische Revue a Čechische Revue* (1907). Překládala zejména z děl Jaroslava Vrchlického, Otokara Březiny, Karla Václava Raisa, Josefa Svatopluka Machara, Julia Zeyera, Antonína Sovy aj. Její fotografii (spolu s manželem) a přehledné společné heslo zařadil B. VAVROUŠEK, *Literární atlas československý II*, Praha 1938, s. 161 (srov. obrazou přílohu na konci disertace).

⁵⁷⁵ Recenze nakonec přece jen vyšla: *Archiv für slavische Philologie* 16, Berlin 1894, s. 530-548.

Karáskově vědeckém růstu vážné pochybnosti. Tento pasus je jediným Jagičovým takto vyhraněně kritickým hodnocením slavistické erudice vlastního žáka a dokazuje, že se Jagić uměl rozlítit i tehdy, jestliže odborně selhával jeho oblíbenec a chránělec: „*Da je Dr. Karásek velika neznanica, to sam ja znao već davno; njegova zlosretna kritika na Muku bila je njemu 3 puta vraćena da ju preradi. A kako je Muka lamentirao, zašto je tako dugo nema, pristao sam 3. put da izide kakva je da je – s potpunom njegovom odgovornošću i njegovom korekturom. Neće mu ništa škoditi, ako ga malko počešete. To je čovjek, koji se u sve miješa, ali ničega pravo ne razumije.*“⁵⁷⁶ Zdá se, že Karáskův ohromný tematický rozptyl si s nelibostí – zdůrazněnou trochu rozpačitým konečným dojmem z disertace – uvědomoval i jeho učitel a snažil se jej v tomto smyslu usměrňovat, avšak vzhledem k životním těžkostem svého žáka na další pedagogické působení rezignoval.

Vždyť na Karáskovi bylo znát, že se nikdy netěšil příliš pevnému zdraví, a neušlo to ani jeho učiteli, který jej od vyčerpávající a fyzicky náročné „novinářské chlebařiny“ odrazoval. Hned po návratu z balkánské, v pořadí již třetí studijní cesty (od 24. července do 14. srpna 1894), při níž s podporou 150 zlatých od pražského uměleckého spolku *Svatobor* navštívil Lublaň, Záhřeb, Nový Sad, fruškogorské kláštery, Bělehrad, Niš a Sofii, nastoupil Karásek dne 15. srpna 1894 na místo referenta o slovanských věcech do úředního listu *Wiener Zeitung*, ale již od počátku následujícího roku se stal starším vědeckým pomocníkem při knihovně ministerstva vnitra ve Vídni. Ani toto zaměstnání Karáska nenaplnovalo a toužil po místě se stálým platem a jistotou státní penze. Ucházel se o místo ve vídeňské univerzitní knihovně, účastnil se konkursu na post překladatele slovanských jazyků při prezidiu ministerské rady, uvolněný po habilitaci Matiji Murka,⁵⁷⁷ uvažoval i o přestěhování do Prahy – pomýšlel na státní zkoušku, jež by mu umožňovala vyučovat na střední škole, a u Jiřího Polívky se informoval o situaci v pražském Klementinu: „*Poměry úřednické při universitní knihovně znám hlavně jen z officialního ‚seznamu osob‘. Dle něho byl v letním běhu 1895 jeden amanuensis, tři praktikanti a jeden volontair. Dle mého vědomí stal se amanuensis Jan Šťastný skriptorem, amanuensy pak při univ[ersitní] bibliothéce dva (mezi nimi dr. V[áclav] Tille), jeden praktikant (Ant. Schubert přesazen do Olomoucké knihovny), a přibyl nový volontair dr. Jaromír Jedlička (srovnávací jazykozpytec, žák Zubatého). Zřídí-li se nové místo amanuensa, vezme se na ně nejspíše jeden z dosavadních praktikantů. Musel byste míti velikou protekci, abyste Vy dostal místo takové. Bud’te ubezpečen, že bych zároveň Vám i přál místo to zaujmouti, tím spíše, že v bibliothece mimo mladší (dr. Tille a Jedlička) nikdo není,*

⁵⁷⁶ Jagićův dopis Gebauerovi z 19. října 1894.

⁵⁷⁷ Srov. J. DOLEŽAL, *cit. d.*, s. 66, 73.

kdo by i cyrillský nadpis knih dovedl přeslabikovati. Slavistu bychom zajisté potřebovali, ale ředitelstvo bibliotéky nehledí na odbornou kvalifikaci úředníků, neboť neptá se jich nikdy při doplňování knihovny. Aspoň náš nynější, tj. chvála Bohu již pensionovaný ředitel nikdy s nikým se neradil.

Nevím, jaké jsou cesty v kariéře biblioteční; dle mého zdání bylo by nejlépe, kdybyste se dostal k Vídeňské univers[itní] bibliothéce, a z ní spíše byste se mohl dostat do naší.⁵⁷⁸

3. 1. 5. NERADOSTNÉ „PRAŽSKÉ INTERMEZZO“

Do Prahy se sice dostal, avšak nikoli jako pedagog či knihovník, nýbrž opět k vládnímu listu: díky spolupráci s vládním radou Janem Lukešem, za nějž pořizoval dvakrát po dva měsíce (1895 a 1896) přehledy z českého, polského a ukrajinského tisku pro císaře Františka Josefa I. Když Lukeš poznal Karáskovu pohotovost a činorodost, vyzval ho, aby od počátku roku 1896 přešel jako redaktor fejetonu a kritiky k nově založeným *Pražským novinám*, jejichž vedením byl spolu s ostatními pražskými oficiálními listy *Prager Zeitung*, *Prager Abendblatt* a *Pražský deník* (měly jednotnou redakci) pověřen právě Lukeš, aby deníky inovoval a proměnil některé rubriky.

Karásek do Prahy odcházel rád, jednak chtěl se svou manželkou Melanií⁵⁷⁹ žít v Čechách, jednak doufal v „definitivu“ a věřil, že se v českých vydáních bude moci více věnovat kulturní problematice a proměnit jejich podobu ve smyslu česko-německé vzájemnosti. Podle svého návyku z Vídně seznamoval německy hovořící krajany s kulturním životem Čechů a zase na oplátku si všímal německy psané literatury a zajímavostí z nedaleké ciziny, aby se o ně podělil s českými čtenáři. Během pražských let se Karásek osvědčil jako pohotový referent o výstavách v Berlíně, Drážďanech, Pešti i o pražské *Národopisné*, o své návštěvě Opatije či Lublaně, o stycích Černé Hory s Itálií, o nejnovější etnografické, lexikografické, historiografické i jiné odborné knižní produkci (významná je zpráva o Murkových *Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der slavischen Romantik*). Kromě toho psal např. nekrology na významného vídeňského Čecha F. B. Ševčíka, arcivévodu Karla Ludvíka či perského šacha Nassr-ed-dina, řadu jubilejních fejetonů o Hermenegildu Jirečkovi, Jiřím Bittnerovi, Richardu Wagnerovi, egyptologu Georgu Ebersovi či o šlechtickém rodě Kekulových ze Stradonic, věnoval se významným českým institucím (Strakově akademii,

⁵⁷⁸ Polívkův dopis Karáskovi z 12. října 1895.

⁵⁷⁹ Svatební se podle svatebního oznámení (LA PNP, fond *Karásek*, Dokumenty) konala „v sobotu dne 15. února 1896 o 4. hod. odpo. ve Vídni XV. v chrámu ‚Panny Marie Vítězné‘ (Maria v[on] Siege)“, svatebním družbou byl Matija Murko, svědky Louis rytíř von Eggenberger a vydavatel českovídeňského *Věstníku* Václav Cinert.

České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, Společnosti vlasteneckých přátel umění, českému archivnictví) i výročním literárního a kulturního života (reedici barokního cestopisu D. Fettera *Islandia*, Puchmajerovu almanachu *Sebrání básní a zpěvů*, koncertům Českého kvarteta, *Horskému věnci* Petra Petroviče Njogoše) a soustavně pěstoval informativně-kritické přehledy o beletristických novinkách. Z hlediska recepce německé literatury v českém prostředí je na místě připomenout i jeho činnost překladatelskou. Jím zprostředkované ukázky či celá díla Kristiny hraběnky Thunové z Hohensteinu, rozené Waldsteinové (kratší prózy *Velké hoře*, *Blbý Michal*, *Tichý dům*, *Dřevěná paní*, soubor *Drobné povídky*, román *Stará kouzelnice*), Marie svobodné paní z Ebner-Eschenbachu (1830-1916; román *Božena*), Josefa svobodného pána z Eichendorfu (1788-1857; novela *Ze života darmochleba*), Otta Ludwiga (1813-1865; román *Mezi nebem a zemí*), spisovatele s mužským jménem Ossip Schubin (1854-1934; pseudonym českoněmecké prozaičky Loly Kirschnerové; novela „ze slovanského národního života“ *Bludička* a román *Con fiocchi! – S Parádou!*) a Paul Maria Lacroma (1851-1929; pseudonym v Terstu žijící rakouské prozaičky Marie Edle von Egger-Schmitzhausen; rozsáhlý román *Kvítko ze ztracené varty*) či známého českorakouského prozaika Adalberta Stiftera (1805-1868; novela *Tajemná dívka*) vycházely sice pouze na pokračování v *Pražských novinách* v letech 1896-1898, popř. v *Pražském deníku* z roku 1897 (Stifter), zato však šlo o překlady první a mnohdy jediné.

Práce v redakci byla velmi vyčerpávající a vedení novin, jež měly být zejména hlásnou troubou pražského c. k. místodržitelství, dávalo Karáskovi stále intenzivněji na srozuměnou, že jeho kulturní podniky zabírají více místa, než se na oficiální politický list sluší. Proto do Karáskových textů často zasahovala cenzura, mnoho příspěvků nebylo tištěno vůbec, neustále do sebe narážely dvě koncepce: na jedné straně Karáskova šíře kulturní, na straně druhé oficiální, šedivá, vedená pověstným byrokratickým „šimlem“. Po necelém roce a půl tohoto fyzického i nervového vypětí propukla u Karáska v květnu 1897 tuberkulóza, v důsledku které se musil mladý doktor navždy vzdát myšlenky na habilitaci, nemoc, již byl slibný vědecký talent ochromován a paralyzován až do konce života.⁵⁸⁰

V Karáskově pozůstalosti se k tomuto období nacházejí dva Lukešovy dopisy, z nichž seznáme, za jakých poměrů se Karásek stal pražským novinářem, jaké byly jeho finanční podmínky a jak se cítil dotčen, když krátce po propuknutí své choroby dostal výpověď. Celou „genesis Karáskova postavení v redakci *Pražských úředních listův*“ Lukeš popsal v listě z 9. března 1899. V organizačním elaborátu ze 14. prosince 1895 pražskému místodržitelství

⁵⁸⁰ Srov. J. DOLEŽAL, *cit. d.*, s. 73-78.

podal tento návrh: „*Dr. Josef Karásek (bisher in der Bibliothek des h. Ministeriums des Innern) für die Redigirung sämmtlicher belehrenden und Unterhaltungsrubriken, vorzugsweise für die böhmischen Blätter, auf der Basis der X. Rangsclassen mit 900 fl. Gehalt und 240 fl. Activitätszulage, zusammen 1140 fl., welche im Falle der Bewährung nach drei Monaten auf 1500 fl. zu erhöhen wären; vom 16. December d. J. an zu engagiren. – Sämmtliche neu zu engagirende fünf Herren werden außerdem, gleich den bisherigen Herren, zu allen allgemeinen Redactions- (Referats-) Obliegenheiten, ohne Unterschied der Blätter, sowie zur Aushilfe in anderen Ressorts nach Bedarf, eventuell zum Wechsel der Ressorts nach Befähigung, und zwar mit mindestens 3stündiger Vor- und dreistündiger Nachmittags-Frequenz, mit wochentlich einmaligen Nachtdienste verpflichtet sein.*“ 20. prosince 1895 dostal Lukeš jako představený „Zeitungskasse“ nařízení, aby bylo Karáskovi od 16. t. m. „bis auf Weiteres“ ročně vypláceno 1140 zlatých. 3. dubna 1896 zaslal Lukeš Karáskovi „písemné dorozumění o definitivním engažování“, ale nikoli dekret k trvalému jmenování („*Byl to žurnalistický engažement jako každý podobný ústním ujednáním a tak zvaným „Schlußbriefem“, podléhajícím obchodním zákoníku a obvyklosti žurnalistické.*“), což později Karásek pocítil, když onemocněl tuberkulózou. Tímto dopisem bylo Karáskovi zároveň oznámeno, že mu byl na Lukešův návrh z rozhodnutí prezidia pražského c. k. místodržitelství a českého místodržitele (v letech 1896-1911) hraběte Karla Marii von Coudenhove (1855-1913) s účinností od 1. dubna 1896 zvýšen roční plat z dosavadních 1140 na 1500 zlatých rakouské měny (ač Lukeš žádal vzhledem k časové i fyzické náročnosti práce a obrovskému pracovnímu vytížení svého podřízeného o zvýšení na 1800 zlatých ročně). 18. dubna 1896 podal Lukeš na místodržitelství přípis, v němž oznámil zredukování Karáskových povinností vzhledem k tomu, že mu nebyl přidělen plat Lukešem požadovaných 1800 zlatých (rubriky německého fejetonu, románu a literatury přiděleny H. Rosenbergovi). Krátce nato ovšem propukla tuberkulóza a Karásek se v září 1897 se svou manželkou odebral na jih Evropy.⁵⁸¹ Pokus nastoupit znovu do redakce pak skončil chrlením krve a následnou dlouhodobou pracovní neschopností.

Od listopadu 1898 byl Karásek opět nucen vydat se na zdravotní dovolenou, tentokrát do italské Rivy na Gardském jezeře, kde si osvojil základy italštiny, ale již v březnu 1899 obdržel dekretem místodržitele hraběte von Coudenhove šestiměsíční výpověď (podle obchodního zákoníku dostávali redaktori běžně šestitýdenní výpověď!) ze státních služeb bez

⁵⁸¹ Zejména pobyt ve slovinské Gorici, kde osobně poznal spisovatelku Lacromu, prý spřízněnou s českým šlechtickým rodem Šliků, a na ostrově Mali Lošinj, proslulém osobitým dialektem, využil Karásek i literárně a v březnu 1898 se vrátil do Prahy.

nároku na odstupné či penzi, a obrátil se o radu na Lukeše. Reakcí na tuto žádost byl právě onen mnohastránkový dopis, jemuž byla doposud věnována pozornost. Lukeš, nacházející se právě v těžké životní situaci, jej ukončil útěšnými, ale zároveň i varovnými slovy: „*Víte dobře, že nemám pražádné příčiny, stranit oněm, jež Vám výpověď dali, ale v tomto pádu se zachovali ještě úžasně šetrně. Ze stanoviska formálního práva dosáhnete sotva více. Protož dle mého soukromého soudu byste neměl pouštět se do nějakého sporu, nýbrž hledět, aby z lidskosti, blahosklonnosti, milosti a. p. buď nějaké jiné postavení dáno, čili Vám k němu dopomoženo. Ode mne nedoufejte, nežádejte ničeho. Mohl bych Vám jen škodit. Jsem více než v nemilosti a sám s rodinou zničen, bez nejmenšího vlivu. Vegetuji co zapadlík na vsi!*“⁵⁸²

Je zcela logické, že vzhledem k okolnostem doprovázejícím jeho působení v redakci *Pražských novin*, zůstal v Karáskovi z pražského pobytu pocit křivdy a nevzpomínal na něj rád, nazýváje jej „něšťastným intermezzem svého života“.⁵⁸³

3. 1. 6. „SOUKROMÝ BADATEL“ VE SLUŽBÁCH POPULARIZACE SLAVISTIKY

Po návratu do Prahy Karásek na doporučení „*dobrého člověka*“ z Vídně (zřejmě historika a tehdejšího ministra krajana Antonína Rezka) v červnu 1899 vyhledal Jaroslava Vrchlického, který byl faktickým zastupujícím redaktorem *České revue* za nemocného Prokopa Podlipského, s žádostí, zda by se nemohl stát spolupracovníkem časopisu, do něž by se vynikajícím způsobem hodily Karáskovy referáty, glosy, přehledové stati, jubilejní črty a kritické postřehy ze slavistického dění. Vrchlický Karásku vřele přijal (znali se již od počátku Karáskova pražského období, kdy mladý redaktor potřeboval znát nějaké detaily pro úvodní medailon k německému překladu z Vrchlického básní z pera Viktora hraběte Boos-Waldecka, vycházejícímu na stránkách *Prager Zeitung* od ledna 1896) a zaručil mu jeden tiskový arch měsíčně, který v honoráři představoval jeden z Karáskových hlavních zdrojů příjmu.⁵⁸⁴ Během Karáskovy „nepsané dohody“ s neoficiálním vedením periodika *Klubu národní strany svobodomyšlné* vznikly v letech 1899-1902 desítky literárních prací nevyrovnané kvality (o jejich kompletní tematické šíři si lze učinit představu podle připojené 6. BIBLIOGRAFIE PUBLIKACÍ JOSEFA KARÁSKA A VYBRANÝCH PRACÍ O NĚM). Z dosud nevzpomínaných titulů upozorněme např. na životopis *Apollona Nikolajeviče Majkova*,⁵⁸⁵ cestopisné postřehy ze své

⁵⁸² Všechny čtyři citace LA PNP, fond *Karásek*, Korespondence vlastní – přijatá, složka J. Lukeš, dopis z 9. března 1899.

⁵⁸³ Srov. J. HEYER, *Vatr. Jagić a Jos. Karásek*, s. 22.

⁵⁸⁴ Srov. J. KARÁSEK, *O Jaroslavu Vrchlickém*, Moravská orlice 50, Brno 1912, č. 217, s. 2-3, 21. 9.

⁵⁸⁵ *Česká revue* 2, 1898-1899, s. 1290-1296, 1417-1424.

pětiměsíční cesty po severní Itálii (Riva, Salò, Benátky), podniknuté mezi listopadem 1898 a dubnem 1899,⁵⁸⁶ na studii o vývoji bulharského novinářství, za niž obdržel děkovný dopis z kanceláře bulharského knížete Ferdinanda I. Koburského,⁵⁸⁷ dále na přehledný medailon k výročí slovinského národního básníka Franceta Prešerna,⁵⁸⁸ na stať mapující Havlíčkovobrixenské vyhnanství,⁵⁸⁹ na pojednání o korespondenci Josefa II. s rakouským velvyslancem v Rusku, hrabětem Ludvíkem Cobenzlem,⁵⁹⁰ a zejména na referáty a stati seznamující českou veřejnost s odbornými pracemi Karáskovi blízkých pedagogů vídeňské slavistické katedry.

Nejprve to byla jen rešerše z posudku Konstantina Jirečka o pracích F. I. Uspenského, T. D. Florinského a L. Miletiče posvěcených novému objevu nejstaršího datovaného cyrilského nápisu z roku 993, jež vyšly jako separát tiskového orgánu *Ruského archeologického institutu v Cařihradě*.⁵⁹¹ Nápis byl nalezen na rodinném kamenném náhrobku postaveném carem Samuilem v kostele v makedonské vsi German na břehu Prespanského jezera a změnil dosavadní představy o stáří cyrilice, neboť až do tohoto objevu bylo za nejstarší cyrilskou památku pokládáno Ostromirovo evangelium z let 1056-1057. Karásek je opatrný ve vyvozování obecných závěrů o stáří a původní vlasti mladšího slovanského písma, ale naznačuje, že tato otázka bude ozřejmena, až budou objeveny nápisy pohanských Protobulharů a až se lépe prozkoumá řecké uncíální písmo, v Bulharsku 9. a 10. století ještě zcela běžné.⁵⁹²

⁵⁸⁶ *Benátská umělecká výstava*, Česká revue 2, 1898-1899, s. 1490-1501; *Vzpomínky a dojmy ze severní Itálie*, Česká revue 3, 1899-1900, s. 48-58, 177-183, 293-300, 434-439, 570-576, 697-701, 838-842, 955-959, 1087-1092, 1192-1197, 1317-1322, 1446-1453.

⁵⁸⁷ *Bulharský periodický tisk*, Česká revue 4, 1900-1901, s. 23-33, 170-178, 300-311 [pod pozměněným názvem *Z dějin bulharského periodického tisku*]. – Karásek adresoval bulharské knížecí kanceláři třetí pokračování své studie, věnované rozvoji bulharského tisku za vlády stávajícího knížete Ferdinanda, začež mu byl jménem ředitele vědeckých ústavů a knížecí knihovny Pavla Leveskühna zaslán děkovný dopis (v současné době ztracený) jako výraz Ferdinandových sympatií k českému spisovateli za zajímavý článek propagující Bulharsko ve světě (kníže byl údajně schopen česky číst i psát). Srov. *Uznání bulharského knížete dru J. Karáskovi*, Česká revue 4, 1900-1901, s. 1243; J. DOLEŽAL, *cit. d.*, s. 88.

⁵⁸⁸ J. K. [= J. KARÁSEK], *František Prešeren. K slavnostním dnům slovinského národa*, Česká revue 4, 1900-1901, s. 393-401, 546-554; srov. též *Prešerniana*, Česká revue 5, 1901-1902, s. 66-69.

⁵⁸⁹ J. KARÁSEK, *Po stopě Havlíčkově v Brixenu. K padesátiletému internátu Havlíčkovu*, Česká revue 4, 1900-1901, s. 1160-1170, 1288-1296; srov. též *Havlíček a Slovinci* [na základě zapomenuté brožury Božidara Raiče a Antona Tomšiče *Havlíček Borovský. Životopis in politički nazori*, Maribor 1869], *Naše doba* 13, 1905-1906, s. 729-734, 823-831, 893-898; *Neznámé rukopisy Havlíčkovy*, *Národní listy* 46, 1906, č. 207, s. 2, 29. 7.; *Brixenská přítelkyně rodiny Havlíčkovy* [o Terezii Mayrové], *Moravská orlice* 45, Brno 1907, č. 167, s. 1-2, 24. 7.; *Rusové o Havlíčkovi*, *Moravská orlice* 45, Brno 1907, č. 11, *Nedělní čtení*, 13. 1.

⁵⁹⁰ J. KARÁSEK, *Několik kapitol ze styků česko- a rakousko-ruských*, Česká revue 5, 1901-1902, s. 723-730, 828-833, 910-921.

⁵⁹¹ *Надпись царя Самуила*, *Известия русского археологического института в Константинополе*, т. 4/1899, София 1899, 20 с.

⁵⁹² J. KARÁSEK, *Nejstarší slovanská cyrilská památka z r. 993*, Česká revue 3, 1899-1900, s. 1003-1004, 1117-1118. – Posudek K. Jirečka: *Die cyrillische Inschrift vom Jahre 993*, *Archiv für slavische Philologie* 21, Berlin 1899, s. 543-551.

Ve článku o edici charvátského hlaholského zlomku tzv. Sienského rukopisu z 15. století, kterou pořídil v transkribované podobě František Pastrnek (1853-1940),⁵⁹³ Karásek v krátkosti předstřel hlavní zlomové body celého vývoje charvátohlaholského písemnictví (*Glagolita Clozův, Vídeňské zlomky, nápisy v Bašce, povolení slovanské bohoslužby Innocencem IV. v roce 1248 a následný rozkvět písemnictví v Istrii a Dalmácii, zejména na Krku a Kvarnerských ostrovech, přičemž vznikaly nejen liturgické knihy, ale i poučné sborníky, didaktické povídky, kázání či právní památky*). Potom volně přešel k vyličení svého studijního pobytu na Malém Lošinji, podniknutém od února do dubna roku 1900 díky menší podpoře (200 zlatých) vídeňské akademie věd, k níž mu dopomohl Jagić. Předběžné (a bohužel, jak se u Karáska zhusta přiházelo, i jediné) výsledky svého studijního pobytu uveřejnil v podobě zprávy *Über eine Studienreise zur Erforschung des kroatischen Dialektes in Lussin piccolo und der Literaturdenkmäler in Ragusa*.⁵⁹⁴ Z let 1900-1901 pochází i nejintenzivnější Karáskova korespondence s K. Jirečkem, s nímž konzultoval některé otázky stran studia dubrovnických rukopisů (viz níže) a malološinjského nářečí. Karásek sám se domníval, že dialektologickou studii dokončí co nejdříve: „*Především jsem skončil své práce pro ‚Českou revui‘; hned včera jsem se pustil do Malološinjského dialektu, s nímž bych byl rád ještě tento týden hotov, ale nic neslibuji!*“⁵⁹⁵ Ačkoliv rozsáhlejší rozprava tiskem nevyšla, zajímavá je poznámka M. Karáskové o materiálech z Karáskovy pozůstalosti, v níž však v současné době bohužel chybějí rukopisy vlastních Karáskových textů a její hlavní bázi tvoří korespondence: „*Pojednání o Malém Lošinu, které přijala Jihoslovanská Akademie (zaslal jsem prof. Milčetičovi) [...]*“⁵⁹⁶ Více údajů měl k dispozici na základě osobních konzultací s Karáskovou chotí J. Doležal, podle něhož varaždinský profesor Ivan Milčetić (1853-1921)

⁵⁹³ J. KARÁSEK, *Fr. Pastrnek. Chorvatsko-hlaholský rukopis sienský*, Česká revue 4, 1900-1901, s. 223-225; Pastrnkova studie: *Chrvatsko-hlaholský rukopis Sienský*, Věstník Královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-jazykozpytná, roč. 1900, přednáška č. 4, předloženo 5. 2. 1900, Praha 1901, s. 1-38. – Srov. též jubilejní stať o Pastrnkově působení mezi vídeňskými Čechy a slovníkové heslo: J. KARÁSEK, *Fr. Pastrnek šedesátníkem*, Vídeňská deník 7, Vídeň 1913, č. 229, s. 1-2, 4. 10.; -ará- [= TÝŽ], *Pastrnek František*, in: Ottův Slovník naučný, sv. 19, Praha 1902, s. 305-306.

⁵⁹⁴ Vorläufige Berichte der Balkan-Commission, Bericht 7, Wien 1900; zvl. otisk z čas. *Anzeiger der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse* 37, Wien 1900, № 18, s. 1-24, 11. 7.

⁵⁹⁵ Karáskův dopis Jirečkovi, b. d., nejspíše kolem 26. května 1900, Архив на БАН, София, фонд К. Иречек, sign. 3к, 1, а. е. 419. – Překvapí důvěrný ráz Karáskových dopisů, někdy naplněných hořkostí z finanční nouze a vlastní nemožnosti způsobené těžkou chorobou: „*Já nežiji v sanatoriu čili hospodě u dra Navrátila, kde každý den stojí 6 z[atých] 50 kr[ejcarů]. Ale stovka je měsíčně v pekle. Když vypotím ze sebe do ‚České revue‘ 20 tiskových stránek, tedy mám teprve 50 z[atých]. A dvacet tiskových stránek se dá hezky psát, k nim studovati etc.! [...]* Ostatně – celý můj život jest pouze prodlužování zoufalého stavu mého. Cítím to nejlépe sám, jak to jde se mnou s kopce. Zatím uvidíme... Aspoň kdyby mne chtěl někdo udělati archivářem s 1200 z[atými] – beze služby, abych neměl starostí o chleba. Ale – humoru neztrácím, než někdy přicházejí chvílky, kdy jsem přece silně sklíčen.“ (Karáskův dopis Jirečkovi z 10. ledna 1901)

⁵⁹⁶ M. KARÁSKOVÁ, *Dodatky k soupisu prací dra Josefa Karáska*, Dunaj 11, Vídeň 1934, s. 344 (celá bibliografie na s. 168-170, 242-248, 344-347; rovněž jako separát).

vysoko ocenil výpisky z lošinjských hlaholských matrik, svědčící o slavicitě ostrova patřícího k Itálii, která se záměrně snažila zahlazovat všechny stopy po autochtonním slovanském obyvatelstvu, a poslal český rukopis o cestě po Istrii a Lošinji a německý elaborát o lošinjském dialektu i s přílohami a opisy záhřebské akademii, ať jedná podle svého uvážení.⁵⁹⁷ Podle soupisu rukopisů Národní a univerzitní knihovny v Záhřebě bylo možno dohledat, že nevydaný (akademií evidentně odmítnutý) rukopis uvízl v jejích fondech, i když nikoli u písemností I. Milčetiće, nýbrž mezi spisy z pozůstalosti Stojana Ivšiče.⁵⁹⁸ Tento nález je při nedostatku Karáskových rukopisů jistě potěšitelný, třebaže o existenci těchto prací jsem se dověděl v době, kdy je již nebylo možno z časových důvodů osobně prostudovat, a tak na ně alespoň upozorňuji touto cestou.

Na ostrově Mali Lošinj se Karásek obíral hlaholskými matrikami z let 1594-1674 a knihami snoubenců z let 1622-1666, na Velkém Lošinji probral farní knihy, křestní knihy („battesimi“) od roku 1560, knihy manželské z roku 1597, u nichž ukázal, že ossorský biskup Simon Gaudentius intrikoval proti hlaholici, jejíž poslední zápisky podle Karáska pokračovaly až do roku 1708 (ale boj o hlaholici se zde jinak vedl dále až do počátku 19. století); mimo to našel hlaholské knihy notářské, jež „*prozrazují starý výborný správní systém republiky benátské, který zvláště dospěl svého rozkvětu v dubrovnícké republice pod ochranou sv. Blaha*“.⁵⁹⁹ O hlaholáších tvrdí, že je našel na Kvarneru, v Istrii a severní Dalmácii, mše se např. na Malém Lošinji čte latinsky, ale evangelium a epištola se zpívá chorvatsky. Na závěr Karásek připomíná, že většina hlaholských tisků z šedesátých až sedmdesátých let 19. století (Berčić) má pražský původ, a končí výtkou na adresu chorvatského kléru, který není ochoten osvojit si hlaholici: „*Ti, kdož hlaholskou bohoslužbu nejvíce podkopávají, jsou sami chorvatští kněží, kteří absolvovali seminář gorický, nenaučivše se ani hlaholsky čísti. (V Gorici totiž velice neradi vidí slovinští a italští páni professori, když klerikové chorvatští se cvičí v glagolštině.)*“ (ibid.)

I pojednání o posledním dvojsešitu *Archiv für slavische Philologie* je mu zčásti jakýmsi překlenovacím můstkem k vlastním reflexím o popisované problematice, záminkou k prezentaci vlastních náhledů a řešení.⁶⁰⁰ Po souhlasném přitakání Jagičovu závěru o charakteru praslovanštiny, že v „*jednotlivých slovanských jazycích přicházejí už od*

⁵⁹⁷ Srov. J. K. DOLEŽAL, *cit. d.*, s. 94.

⁵⁹⁸ Srov. Š. JURIC, *Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu*, knj. 3, Zagreb 1994; jde o rukopisy *Aus dem Matrikeln Libri Copulatorum und Urkunden von Lussin piccolo* (153 l.) a *Poznámky z pobytu na Malém Lošinju* (20 l.), sign. R 4845, III br. 3-4. – Za zprostředkování těchto údajů srdečně děkuji Václavu Čermákovi ze Slovanského ústavu AV ČR.

⁵⁹⁹ J. KARÁSEK, *Fr. Pastrnek. Chorvatsko-hlaholský rukopis sienský*, s. 225; další citace v závorce v textu.

⁶⁰⁰ Jagičův *Archiv für slavische Philologie* (dvojsešit XXII. svazku), Česká revue 4, 1900-1901, s. 1379-1384.

nejstarších dob takové rozdílly dialektické, že nelze mluvit o jednotné slovanské prařeči ani v dobách předhistorických“ (s. 1379), tedy stanovisku kořenně opačnému teorii zastávané A. Schleicherem o možnostech rekonstrukce jednotné indoevropštiny, rozepisuje se na více než polovině celého textu o Vondrákově kritice Vlčkova pojmu „obrození“, který lépe vyhovuje konceptu kontinuálního vývoje české literatury až do nové doby, v opozici k dříve proklamovanému „znovuzrození“, jež podle J. Vlčka implikuje zánik, vymření české literatury na přelomu 17. a 18. století. Dnešní barokologická studia snášejí stále více materiálu svědčícího ve prospěch této kontinuity, zneužívaný termín tzv. „doby temna“ a s ní spojeného literárního úpadku je dnes již překonanou minulostí. Přesto Karásek, vycházející z premisi intencionality („vědomí a úmyslnost“; s. 1380) českého „znovuzrození čili obrození“ (je to prý „slovní lapalie“; s. 1380) za spoluúčasti vědomí slovanské sounáležitosti a pozitivní motivačně-edukativní úlohy školy, církve, divadla, šlechty, herderiánství a rukopisného mystifikátorství, v opozici vůči Vlčkovi trvá na tom, že „k znovuzrození českého národa se pracovalo systematicky a vědomě, a právě proto nelze zamítati slovo ‚Znovuzrození‘ českého národa, a není třeba přeháněti význam ‚Obrození‘“ (s. 1381-1382).

Jednou z nejzdařilejších statí propagujících v českém prostředí Jagičovo dílo je Karáskova do dvou částí rozdělená rozměrnější kompilace podle slavistovy těžiskové monografie *Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache* (1901).

V první části nazvané *Život slovanských věrozvěstů podle Jagičova nového díla*⁶⁰¹ Karásek nastínil historii církevní mise svatých bratří a zhodnotil její kulturní význam důkladným rozborem teorií o původu staroslověnštiny (u Karáska podle Jagiče jazyka církevněslovanského) a o vzniku jejích dvou písem – hlaholice a cyrilice. Díky Jagičovi došla tzv. velkomoravská teorie o prvotním působišti Konstantina a Metoděje všeobecného uznání, vyvrátivši Miklošičovu zastaralou teorii panonskou, s níž Jagič na mnoha místech polemizuje. Z každého Karáskova řádku je patrný jeho rozhled po cyrilometodějské literatuře, zejména když srovnává Jagičovu monografii se studií Františka Pastrnka *Apoštolové slovanští Cyrill a Method. Nástin života a působení, jakož i význam jejich v dějinách osvěty slovanské* (1900). Karásek po stručném historickém úvodu o podmínkách a motivaci mise („liturgie slovanská povstala z příčin čistě politických“ „církevně se od říše franské emancipovati“) vyzdvihuje hlavní momenty ze života světců, prokládá je nejdůležitějšími Jagičovými postuláty: na moravsko-slovenském pomezí existoval již v době cyrilometodějské svébytný, od církevní slovanštiny odlišný dialekt (s. 54); ač se Metoděj po Konstantinově smrti (roku 869) nalézal

⁶⁰¹ Česká revue 5, 1901-1902, s. 51-59; další citace v závorce v textu.

kratší čas v Panonii, s jistotou po roce 672 působil hlavně na Velké Moravě, k níž patřila i část Slovenska (s. 55); Metoděj se po roce 882 skutečně odebral k císaři do Cařihradu, jak se ostatně domníval i Leopold Karl Goetz v jinak problematičtém spise *Geschichte der Slavenapostel Konstantinus (Kyrillus) und Methodius* (1897), neboť Metoděj potřeboval znát, zda má jeho činnost podporu Cařihradu, odkud byl také vyslán (s. 57); Metodějův překlad celé bible (kromě knih Makabejských) za šest měsíců je zcela nepravděpodobný a hyperbolizovaný, Metoděj mohl uspět pořídit staroslověnské znění parimejníku, popř. Pentateuchu a Proroků, přičemž žalmy, evangelia, skutky apoštolů a officia byly přeloženy již dříve oběma bratry (s. 58, 53); kromě částí bible Metoděj zřejmě přeložil i Nomokánon a Paterik; Metodějovi žáci našli po vyhnání z Moravy útočiště v Bulharsku, v němž se znovu rozvinula „*radostná perioda slovanské liturgie a církevně slovanského písemnictví*“ (s. 58).

Druhou část pojmenovanou *Osudy slovanské liturgie v Čechách*⁶⁰² Karásek zahajuje reflexemi otázky, zdali a jak se u nás rozšířila bohoslužba ve slovanštině (zvláště s ohledem na Bořivojův křest), ve světle nejstarších, nanejvýš domácích pramenů (Kosmovy kroniky, análů Opatovického kláštera, Dalimilovy a Pulkavovy kroniky, Moravské legendy). Seznamuje čtenáře s Jagičovou tezí, že slovanská liturgie na severu nevymizela pádem Velké Moravy, nýbrž se (oficiálními kruhy neuznávaná) tu a tam udržovala, kterou slavista rozpracoval pod zorným úhlem dvou starších studií: *Die slavische Liturgie in Böhmen und die altrussische Legende vom heiligen Wenzel* (1857) Wilhelma Wattenbacha, již slovanská svatováclavská legenda poprvé pronikla do západoevropské slavistiky, a *Zur Würdigung der altslovenischen Wenzelslegende und der Legende vom heiligen Prokop* (1892) Václava Vondráka, vůči které se Jagič vyhraňuje zejména pro Vondrákovo sporné tvrzení, že slovanská liturgie nepřišla do Čech za časů Metodějových, nýbrž později. Stran vzniku staroslověnské svatováclavské legendy zastává Jagič názor, že se tak mohlo stát „*teprve v druhé polovici 10. století, když se říše česká za Boleslava II. (967-999) značně na východ rozšířila a tím také do styku s územím Rusínů přišla*“ (s. 158), zatímco Vondrák teprve v této době předpokládá příchod prvních slovanských mnichů, ač je značně znejistěn skutečností, že staroslověnská legenda má pouze jeden zázrak, kdežto latinská z roku 980 několik. Navíc Vondrák nevěří tomu, že by mladý kralovic uměl číst knihy latinské, řecké i slovanské a překvapivé jsou – u jinak pozoruhodné a vědecky rigorózní práce – i jeho některé nelogické explikace, např. že jednotliví mniši zaváděli později slovanskou liturgii v Čechách z rusínského území nebo že jejími zvláštními přestiteli byli kupci přicházející z východu. Jagičovi (a s ním i Karáskovi) se kupecký stav

⁶⁰² Česká revue 5, 1901-1902, s. 156-163; další citace v závorce v textu.

nezdál být schopen tak vznešeného poslání, a tak za mnohem přirozenější považoval možnost, že slovanský ritus byl v Čechách praktikován od Metodějových dob in continuo, i když kvetl jako „*postranní, zanedbaná, ale přece jen jako význačná bylinka*“ (s. 159). Jedním z důkazů pro tuto hypotézu (byť negativním) je pro Jagiće výslovný zákaz bohoslužby v bulharském, ruském či slovanském jazyce při založení pražského biskupství. Dále je tradice slovanské liturgie sledována v souvislosti se Sázavským klášterem a pozdějším světcem a jeho prvním opatem Prokopem. Jagić nepokládá za pravděpodobný názor Dobrovského a Kopitarův, že se slovanská liturgie dostala na Sázavu prostřednictvím dalmatských resp. chorvatských hlaholášů. Kdyby tomu tak bylo, neuchýlili by se sázavští mniši po Prokopově smrti do Uher, nýbrž zpět do své vlasti, a nemění na tom nic ani jejich opětný návrat na Sázavu v čele s opatem Vítem za Vratislava II. Poslední pasus stati se zabývá otázkou, v jakém ritu konali Sázavští bohoslužbu a jakým písmem si sloužili. Na základě filologické analýzy Remešského evangelia (podle Jagiće vzniklo během 12. století kdesi „*v rusínských krajinách v Uhrách*“, s. 161) dospěl Jagić k závěru, že podle tohoto rukopisu nelze soudit na vnitřní charakter slovanské liturgie na Sázavě, neboť starší, cyrilská část kodexu byla napsána ve 12. či na počátku 13. století a Vondrákova datace, že jde o rukopis z 11. století, je mylná. Pro sázavskou periodu tedy nelze bezpečně určit ani ritus, ani písmo, ale co se písma týče, vyslovuje se Jagić pro hlaholici, opíraje se o prokazatelně české památky (Kyjevské listy, Pražské zlomky), ač někteří slavisté (např. Ščepkin) jejich český původ celkem bez úspěchu zpochybňují. Celý text uzavírá Karáskův postřeh, že stopy církevní slovanštiny jsou patrné v chorálu *Hospodine, pomiluj ny*, v české křesťanské terminologii a že její obnovení za Karla IV. pomocí chorvatských hlaholášů nebylo náhodným činem. Dokonce připouští (ovšem spíše ve snaze provokovat), že tajemný poustevník Ivan mohl patřit k učedníkům svatých bratří (s. 163).

Vynikající úroveň Karáskových zevrubných komentovaných parafrází hlavních momentů Jagićových *Entstehungsgeschichte* a jejich celkovou přínosnost pro soudobou českou naukovou publicistiku – *Česká revue* tímto způsobem vlastně dosáhla díky Karáskovi jisté exkluzivity, ponecháme-li stranou česká periodika striktně vědecká – pozitivně ocenila již V. Bechyňová: „*Od Jagićových soudů o působení Cyrila a Metoděje na Velké Moravě a o slovanské liturgii v Čechách se za posledních osmdesát let [vztáhnuto k dnešku, ani za posledních bezmála sto deset let; M. Č.] nedospělo o mnoho dále a také motivace různých individuálních názorů bývá doposud stejná – vlastenecké důvody nebo náboženská příslušnost. V Karáskových článcích o těchto otázkách máme dosud příklad výborného referování o významné Jagićově práci v kontextu dobové odborné literatury, především*

literatury české. Jagičovo školení se projevuje i v tom, že Karásek nemá tendenci přiklánět se k míněním, která by byla ke kulturní historii Velké Moravy a Čech lichotivá, ale vždycky o nich uvažuje zcela věcně.⁶⁰³ O stálé aktuálnosti *Entstehungsgeschichte* nelze pochybovat i z toho důvodu, že se zcela reálně uvažuje o novém vydání tohoto spisu zejména pro potřeby současné paleoslovenistiky, jež se k němu stále vrací jako k jednomu ze svých úhelných kamenů.

Třebaže Karáskova spolupráce s mladočeskou revuí byla velmi plodná a potřeboval v ní setrvat především z finančních důvodů, rozhodl se na protest proti změně redakce na sklonku roku 1902 přerušit s časopisem veškeré styky, a vyžádal si ze solidarity s právě odstraněným J. Vrchlickým, jehož se tento výpad mladočeské opozice v čele s Janem Heroldem hluboce dotkl, veškeré své do tisku přijaté příspěvky zpět. Po jednom ročníku nového vedení *Česká revue* zanikla; byla sice obnovena jako „*měsíčník Národní strany svobodomyšlné, věnovaný veřejným otázkám*“ v roce 1907, ale ke své předchůdkyni se nehlásila, počítajíc nový běh znovu od prvního ročníku.⁶⁰⁴

Sledujeme-li další prolínání a stýkání životních drah učitele a žáka v chronologické perspektivě, neunikne nám, že na Jagičovo doporučení byla Karáskovi v roce 1903 svěřena zakázka lipského vydavatelství Göschen na přehledné dějiny slovanských literatur s výjimkou ruské. Byl to úkol více než nesnadný, který přinesl „soukromému učenci“ nejednu hořkou chvíli, a pocit neuspokojenosti po vyjití dvou malých knížek dolehl nejen na jejich autora, leč dávala jej najevo i odborná kritika (podrobněji viz kapitolu 3. 2. HISTORIOGRAFEM SLOVANSKÝCH LITERATUR – METODOLOGICKÁ KONCEPCE A DOBOVÉ PŘIJETÍ *SLAVISCHER LITERATURGESCHICHTE*).

K nejlepším Karáskovým příspěvkům z následujícího období pak patří tři obsáhlejší stati psané pro Jagičův *Archiv für slavische Philologie*. První z nich byla recenze s doplňky na magisterskou disertaci Vladimira Andrejeviče Franceva (1867-1942) *Очерки по истории чешского возрождения. Русско-чешские ученые связи конца XVIII и первой половины XIX столетия* (1902),⁶⁰⁵ kterou si Jagič u Karáska vyžádal dopisem z 13. ledna 1903. Práce

⁶⁰³ V. BECHYŇOVÁ, *cit. d.*, s. 190.

⁶⁰⁴ Srov. J. KARÁSEK, *O Jaroslavu Vrchlickém*, Moravská orlice 50, Brno 1912, č. 219, s. 1, 24. 9.

⁶⁰⁵ *Archiv für slavische Philologie* 26, 1904, s. 145-156. – Karásek o Francevových dílech soustavně informoval rovněž v českém tisku: *Reforma slavistických studií na Rusi. Spisy K. J. Grota a Vl. Franceva* [každý z obou slavistů publikoval svůj vlastní návrh pod názvem *Об изучении славянства*], *Česká revue* 4, 1900-1901, s. 1119-1125; *Vl. A. Francev: Nová ethnografická mapa Severních Čech (Новая этнографическая карта северной Чехии)*. *Separátní otisk z ruského Žurnalu ministerstva narodnogo prosvěščenija*, *Česká revue* 4, 1900-1901, s. 1241-1242; *Z korespondence Maciejowského* [fejeton o korespondenci W. A. Maciejowského vydané V. A. Francevem], *Národní listy* 41, 1901, č. 229; *V. A. Francev: A. V. Kolcov v češskoj literaturě*, *Přehled* 8, 1909-1910, s. 432-433; *Vl. A. Francev: Slavjanskije elementy v literaturnoj dějatelnozi J. J. Kraševskago*, *Moravská orlice* 51, 1913, č. 96, s. 12, 26. 4.

na základě nalezení, sumarizace a interpretace neznámých nebo dotavad vědecky nevyužitých pramenů z pražského Národního muzea a z petrohradských archivů, týkajících se česko-ruských kulturních styků za obrození (jejich hlavními aktéry byli Dobrovský, zejména v souvislosti se snahami o ruský překlad jeho *Institucí*, Hanka, Kollár, Čelakovský či Šafařík, jehož *Slovanské starožitnosti* měly být rovněž přeloženy do ruštiny), do jisté míry polemizovala s Murkovým výkladem českého národního obrození, jak jej předestřel v monografii *Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik* (1897). Oproti Murkově argumentaci, že české obrození je zejména výslednicí vlivů západoevropského osvícenství a německé romantiky, postavil Francev silný motivační potenciál mezislovanské kulturní výměny, iniciované vědomím slovanské vzájemnosti, jejímž přirozeným garantem musil být největší slovanský stát – Rusko.⁶⁰⁶ Karásek připojil svůj názor na otázku kontinuity české literatury (srov. výše jeho výklad termínu znovuzrození, resp. obrození) a několik detailů o Dobrovského, Hankových a Čelakovského vztazích k ruské literatuře. Nutno podotknout, že již v roce 1901 Francevovi pomáhal se shromažďováním Hankovy korespondence,⁶⁰⁷ kterou ruský slavista souborně vydal pod titulem *Письма к Вячеславу Ганке из славянских земель* v roce 1905.

Druhý svůj článek věnoval Karásek Kollárovým politickým názorům a jeho účasti na národnostním boji Slováků ve čtyřicátých letech 19. století v souvislosti s jeho postojem k revolučnímu roku 1848.⁶⁰⁸

Poslední příspěvek z této trojice, recenzi syntetického přehledu české literatury pro německojazyčný svět *Geschichte der českischen Litteratur* (1907) z pera Josefa Jakubce a Arna Nováka, si u Karáska jakožto badatele na poli dějin slovanských literatur (podrobněji viz kapitolu 3. 2. HISTORIOGRAFEM SLOVANSKÝCH LITERATUR – METODOLOGICKÁ KONCEPCE A DOBOVÉ PŘIJETÍ *SLAVISCHE LITERATURGESCHICHTE*) objednal sám Jagić. Již na počátku roku 1908 se ohlásil dopisem, v němž Karáskovi popřál mnoho štěstí a úspěšný boj s nemocí, aby mohl nadále šířit znalosti o kulturních podnicích stále nedostatečně oceňovaného Slovanstva, a vyjádřil lítost, že doposud žádný vídeňský list nezahořel pro podobnou myšlenku. Zároveň se zmínil o Jaroslavu Vlčkovi, který přislíbil napsat recenzi, neboť práce podobného typu si to

⁶⁰⁶ Murkova kniha byla průlomen v badatelově kariéře. Jak upozorňuje T. SYLLABA (*Vladimír Andrejevič Francev. Bibliografický soupis vědeckých prací s přehledem jeho činnosti*, Praha 1977, s. 21, 39), nachází se ve Francevově pozůstalosti v LA PNP na dvě desítky dobových recenzí Murkovy monografie spolu s torzem jejího chystaného českého překladu.

⁶⁰⁷ Např. v dopise z 24. února a 9. března 1901 žádá Francev Karáska, aby mu opsal Hankovy dopisy Bandkieru; srov. LA PNP, fond *Karásek*, Korespondence vlastní – přijatá, složka V. A. Francev.

⁶⁰⁸ J. KARÁSEK, *Kollár's Antheil an politischen Broschüren*, Archiv für slavische Philologie 27, 1905, s. 154-160. – Stať byla podrobně analyzována v kontextu Kollárových českovídeňských současníků (srov. podkapitolu 2. 1. 3. VÍDEŇ ČECHOSLOVANSKÁ. VÝZNAM VÍDEŇ PRO MEZISLOVANSKOU KULTURNÍ VÝMĚNU).

zaslouží, vezme-li se v potaz obecná obtížnost podmínek pro studium slovanské literární historie: „*Wie schwer es ist ein Buch über die slavischen Literaturgeschichten zu schreiben, zeigt am besten der Umstand, daß man selbst für einzelne Literaturen keinen berufenen Beurteiler zu finden im Stande ist. Das muß für Sie große Genugtuung sein.*“⁶⁰⁹ Po dvou týdnech Karáskovi sdělil, že Vlček není zadobře s A. Novákem a bojí se kriticky vyjádřit o jím zpracované části (současná literatura), a proto požádal být úkolu zproštěn a jako svého náhradníka navrhl Karáska. Jagić však cítil, že by se Karáska mohlo dotknout, že byl osloven až jako druhý, a snažil se ho motivovat, aby byl nad drobné nepříjemnosti povznesen a jeho prosbě přitakal: „*Es würde mich freuen, wenn Sie zeigten, daß Sie über kleine Nörgeleien, denen man ja immer ausgesetzt ist, erhaben sind. Wenn Sie aber die Besprechung des Werkes Jakubec-Novák zusagen, so werden Sie nicht nur der Sache einen Dienst leisten, sondern auch mich sehr erfreuen und aus egoistischen Zwecken meinen Weg zu Ihnen beschleunigen.*“⁶¹⁰

Karásek nemohl odmítnout a recenzi úspěšně ukončil v červenci 1908.⁶¹¹ Nejprve se zabýval stručným přehledem dosavadních německy psaných literárněhistorických příruček věnovaných českému písemnictví, přičemž zdůraznil její středoevropský charakter, ohrazuje se proti jejímu zařazení mezi literatury Východu, kam odkazuje název edice *Die Litteraturen der Ostens in Einzeldarstellungen*, v jejímž rámci publikace vyšla. Poté přešel k bibliografii německých překladů z české poezie a prózy a konstatoval, že lepší se jeví situace u prozaických překladů, zejména díky Ottově *Slavische Romanbibliothek*, ačkoliv výběr titulů nebyl vždy šťastný, neboť není brán zřetel k německému čtenáři, v mnohém náročnějšímu a přísnějšímu ve volbě své četby: např. stěží se německé obecenstvo nadchne pro Jiráskova či Ráise, kdežto Vrchlický, Neruda, Zeyer nebo z poslední doby Šlejhar (*Erzählungen und Skizzen* z roku 1907 v překladě Z. Hostinské) již naleznou své čtenáře.

Dále se již Karásek věnoval samotným autorům recenzované monografie, reprezentantům dvěma diametrálně odlišných přístupů k literární historii. Jakubec je pro něj předním odborníkem na národní obrození, jež umí vyrovnaným a klidným tónem plasticky vylíčit na základě metod moderní filologie, přičemž díky bezpečné znalosti celého literárního vývoje si může dovolit uvádět i paralelní jevy z literatury německé. Karáskův jediný ostřejší nesouhlas s Jakubcovým výkladem se týká termínu „novoromantismus“ ve smyslu Máchova

⁶⁰⁹ Jagićův dopis Karáskovi ze 3. ledna 1908.

⁶¹⁰ Jagićův dopis Karáskovi z 22. ledna 1908.

⁶¹¹ J. KARÁSEK, *Geschichte der českischen Litteratur von Dr. Jan Jakubec 1-255+IX S. Die českische Litteratur der Gegenwart von Dr. Arne Novák 256-376. Namenregister 377-383. Leipzig 1907. C. F. Amelangs Verlag: Die Litteraturen des Ostens in Einzeldarstellungen. Band V. I. Abteilung, Archiv für slavische Philologie 30, Berlin 1909, s. 241-265; též jako separát; další citace v závorce přímo v textu.*

romantismu, který je podle recenzenta neadekvátní a anachronický, odkazující k novému kultu romantiky na konci století (Zeyer), a navrhuje termín „*slavisch-romantische Periode*“ (s. 253). Novák se oproti tomu jeví jako mladý a temperamentní kritik a estetik, který sice ovládá brilantní sloh, avšak ve svých úsudcích je velmi subjektivní. Jako habilitovaný germanista, odborník na mladoněmeckou kritiku, má výborné předpoklady pro sledování německých „vlivů“ (raději bychom viděli termín analogie) v moderní české literatuře, jejíž směrová typologie není dosud ustálena. Karáskovi je mnohem bližší literárněhistorická koncepce Jakubce, který charakteristiky jednotlivých spisovatelů staví na hledání společného, typického, zatímco vůči impresionistickému estetizujícímu přístupu Novákovu má četné výhrady. Předně, spisovatelé jsou nahlíženi z hlediska svých individuálních rysů, čímž je narušena celková dynamika literárního procesu, a vývoj nové české literatury se pak jeví jako nespojitá mozaika, jako galerie portrétů jednotlivých představitelů; navíc Novákova hodnocení působí odtažitě chladně: „*Jakubec befolgt die natürliche historische Methode, obzwar auch sie nicht immer konsequent werden konnte. Ich bin von der Materie ausgegangen, wodurch das historische Prinzip in der alten Periode gestört wurde: jede gut angewendete Methode hat ihre Vorzüge und ihre Schattenwähnen: es ist die Wärme und der Humor, wie er seinen Stoff behandelt. Der zu viel ästhetisierende Kritiker Novák läßt den Leser trotz seines Esprits kalt; der kritisierenden Vernunft fehlt bei Novák wie bei Machar die Harmonie mit dem Herzen.*“ (s. 246; zdůr. M. Č.) Karásek rovněž ostře nesouhlasí s Novákovým směřováním tak kořenně umělecky i filozoficky odlišných individualit, jakými byli Kollár, Kirejevskij a Towiański (s. 251), s užíváním termínu „*die panslavistischen Tendenzen*“ místo správnějšího „*slavjanophilischen*“ (s. 259), s jeho charakteristikou jihoslovanských námětů v poezii E. Krásnohorské jako „*Janitscharenmusik*“ (s. 252) a s podceněním významu básnířky, překladatelky, literární historičky a hlavní hybatelky českého ženského hnutí (s. 258). Ač je Novák obdařen nevšedním citem pro formální stránku uměleckého díla, nelze se ztotožnit s celkovým tónem jeho výkladu, který příliš protežuje Prahu, než aby objektivně informoval cizinu („*sein inneres Auge ist mehr auf Prag als auf die Fremde gerichtet*“; s. 254). Novákův esejismus by byl Karásek ochoten akceptovat pouze z pozice nespoutaného mládí, které nemá pochopení pro genetický vývoj literatury („*Ein Essayist hat immer eine Entschuldigung für seine Einseitigkeit; er sieht, wie er will.*“; s. 255), ale literární historik má pracovat zodpovědněji, rozvážněji, komplexněji, český literární historik má pak hledět k národnímu svérázu i k souvislostem mezislovanským: „*Ich wiederhole noch einmal, daß ich weniger Gewicht auf das Artistische in der čech. Literatur gelegt hätte; diese Richtung ist erst bei der jüngsten Generation beliebt. Ich hätte lieber das*

Verhältnis zu dem Nationalen, das Urwüchsige, das čech. Originelle gesucht und die Beziehung zum Slavischen betont.“ (s. 265)

Jakubcova-Novákova monografie byla průlomem do kvantitativně nové etapy, jak byl německý svět informován o české literatuře, vzhledem k originálnosti a zasvěcenosti zpracování všech period její dosavadní existence. V roce 1913 vyšlo druhé, rozšířené vydání a po první světovou válkou přerušném jednání M. N. Speranského o jejím ruském překladu objevila se kniha v třetím, nově doplněném ruském vydání v Praze 1926 za přispění J. N. Matvejevové a V. Kusta jakožto překladatelů. Z hlediska ostatních Karáskových pojednání patří recenze *Čechische Literaturgeschichte* k těm nejfundovanějším a lze ji chápat jako pendant a zároveň epilog k jeho ostatním literárněhistorickým pracím, zejména k *Slavische Literaturgeschichte*.

Karásek se pokoušel při mnoha příležitostech nejen hlásit se k Jagícovu odkazu a vyzdvihovat v českém tisku jeho lidské i odborné kvality, nýbrž také sledoval odbornou literaturu o něm. Např. referát o Jagícových petrohradských letech, na něž se zejména soustředila samostatně vydaná čtyřicetistránová studie *Краткий очерк ученой деятельности академика Игнатия Викентьевича Ягича* (1901), shrnoval autentické vzpomínky Jagíцова odchovance z petrohradské univerzity, kam autor jubilejního spisku ke čtyřicetiletí oslavencovy vědecké činnosti **Boris Michajlovič Ljapunov** (1857-1918) vstoupil v roce 1881.⁶¹² Jagíc prý už tenkrát své přednášky nečetl, nýbrž přednášel v perfektní ruštině tak charismaticky, že „i nejsušší přednášky jeho o grammatice nebo syntaxi jsou zajímavý“ (s. 298). K seminárním pracím s oblibou volil taková témata, kdy byla literárněhistorická fakta podepřena filologickou kritikou materiálu. Z představitelů ruské slavistiky si vážil zejména Feodora Ivanoviče Buslajeva (1818-1897), Nikolaje Savviče Tichonravova (1832-1893), Alexandra Afanasjeviče Potebni (1835-1891) či Filippa Fjodoroviče Fortunatova (1848-1914). Svým žákům vštěpoval, aby na studie svých kolegů pohlíželi s respektem a psali o jejich mínění vždy se slušností a vědeckým klidem. Mladým adeptům vědy dále radil, aby se v prvním běhu zabývali latinou, starořečtinou, sánkrtem a obecnou jazykovědou podle tehdy moderní příručky Bertholda Delbrücka *Einleitung in das Sprachstudium* (1880). Druhý rok se měli věnovat staroslověnštině a památkám církevněslovanského písennictví (pro vzbuzení většího zájmu vypsál konkurs na nejlepší filologický rozbor *Savviny knihy*), k čemuž vydal Jagíc jako praktickou pomůcku chrestomatii se slovníčkem *Specimina linguae palaeoslovenicae* (1882), která se lišila od zastaralých učebnic *Handbuch der altbulgarischen*

⁶¹² Slovanský přehled 4, 1901-1902, s. 297-299, 342; další citace v závorkách přímo v textu.

(altkirchenslavischen) Sprache. Grammatik, Texte, Glossar (1866) A. Leskien a *Altslovenische Formenlehre in Paradigmen mit Texten aus glagolitischen Quellen* (1874) F. Miklošiče tím, že autor navíc vybral (vedle panonských *Životů*) i ukázky textů ruské, srbské a české („moravské“) redakce. Ve třetím ročníku pak Jagić přednášel dějiny ruského jazyka, přičemž také podal krátký přehled některých otázek ze slovanských starožitností a dotkl se vzájemného poměru „slovanských nářečí“. Toto srovnávací hledisko se pak následujícího roku stalo v kontrastním pohledu jejich vydělování z církevní slovanštiny vlastním předmětem dalších přednášek (s. 299). Tento úctyhodný program doplňovaly exkursy do slovanské paleografie, do litevské, srbochorvatské a polské mluvnice a do dějin společné literatury Srbů a Chorvatů.

Karásek převzal i Ljapunovem zdůrazněné nejdůležitější principy Jagićovy badatelské práce: všeslovanský prajazyk je pouhou fikcí a již pro nejstarší fázi předpokládá nářeční diferenciaci jednotlivých slovanských jazyků; staroslověnština (církevní slovanština) je jazykem bulharsko-makedonského původu, který vykonal své velké kulturně-historické poslání v Panonii a na Velké Moravě (zde „nářečí toto dělalo koncesse také domorodému jazyku“, s. 342); hlaholice, která vznikla z řecké kurzivy, je starší než cyrilice, jež se objevuje ve východním Bulharsku v 10. století; o slovanském bájesloví smýšlí skepticky; při přejímání látek ve slovanském folklóru přitakával vlivům kulturním a literárním; na staré památky hleděl realisticky, základem mu byla čistě vědecká analýza, jejímž prostřednictvím mohl rozpoznat v některých kvazistarých rukopisech romantická falza 19. století; počátky ruských dějin souvisejí s příchodem skandinávských Varjagů do Ruska (normanská teorie); umírněné stanovisko v otázce svéprávnosti ukrajinského („maloruského“) jazyka. Dodal pouze „dvě maličkosti“, jichž se dotkl i na jiných místech: „*Jagić byl patriot. Když prof. Mommsen měl o vtluštění kultury do našich lebek ‚archaeologické‘ poněti, odpověděl mu veřejně a veřejně se nás Čechů zastal. V otázkách vědeckých a jako učitel byl Jagić velice přísný. Ale při tom vždy jako člověk stojí velmi vysoko. Sám referent vděčně doznává šlechtnost, dobrotu a humanitu srdce Jagićova.*“ (s. 342; zdūr. J. K.)

Byl-li Karáskův zdravotní stav stabilizován, docházel pravidelně do slovanského semináře ověřit si nějaký údaj v odborné literatuře nebo jen tak se pozdravit se svým stárnoucím profesorem či s mladšími kolegy, kteří uměli ocenit jeho komunikativní schopnosti a jimž učaroval svými znalostmi i konexemi se známými osobnostmi vídeňského života. Jeden z posledních Jagićových odchovanců, českovídeňský pracovník a literární historik Jan Heyer, zaznamenal jednu z takových návštěv z konce páně profesorovy pedagogické kariéry: „*Karáskovou návštěvou slovanský seminář vždy oživil. Utvořil se kruh*

kol hovorného hosta s pečlivě ovázaným krkem, který přinášel vždy plno zpráv a – vzpomínek. Rád vypravoval o dřívějších letech, kdy bylo možno sice slavisty v semináři spočítati na prstech, ale za to něco znamenali. Tehdy prý ‚starý‘ (Jagić) byl jiný než nyní, byl jakoby přítel a starší kolega studentů, chodil s nimi na výlety a večírky. Radil a pomáhal jim v práci. [...] Z nás Čechů si Karásek nejraději pohovořil se svým užším krajanem z Jičína J. Bernatem (nyní profesorem v Kolíně) a s Moravanem Mil. Hýskem (nyní univ. profesorem v Praze), s nímž navázal styky trvalé. Karásek nám imponoval svým rozhledem, svými známostmi, pracemi a zvláště svými styky s Jagićem. Zašel obyčejně k němu do kanceláře, kde pak dlouho spolu debatovali. Někdy Jagić, tuše asi příčinu ruchu v semináři, sám dříve vyšel a pozdravil se srdečně s Karáskem, obyčejně několika českými slovy, z nichž hned přecházel do němčiny nebo chorvatštiny; prakticky češtiny neovládal.“⁶¹³

Pokud padlo jméno Karáskova přítele literárního historika **Miloslava Hýska** (1885-1957), v pouzorné době neprávem perzekvovaného a násilně vyloučeného z vědeckého i veřejného života, posmrtně však plně rehabilitovaného, nelze se vyhnout jeho hodnotným *Pamětem* (1970), které vedle memoárů Murkových představují významný, ač málo využívaný pramen k dějinám naší slavistiky a novodobých česko-jinoslovanských vědeckých kontaktů, zvláště s ohledem na Hýskovy studijní pobyty v Berlíně, Vídni, Mnichově či Krakově.⁶¹⁴

Hýsek přijel do Vídně v září 1906, a ač přijel pouze na semestr, Vídeň ho tak okouzila, že zůstal celý rok. Cestou do Vídně se zastavil v Brně, kde mu prozaik Josef Merhaut, tehdejší redaktor *Moravské orlice*, svěřil, že získal pro spolupráci vídeňského žurnalistu Josefa Karáska (přispíval do listu od sklonku roku 1906 až do své smrti), a doporučil mu, aby se s ním určitě seznámil. Sám první setkání s Karáskem a jeho chotí zaznamenal v této srdečné vzpomínce: „*Jméno Karáskovo jsem znal, nedávno v Göschenově bibliotéce vyšla jeho Slawische Literaturgeschichte, kterou jsem četl v Berlíně, ale nic bližšího jsem o něm nevěděl. Ve Vídni jsem za nějaký týden dostal najednou do Jagićova semináře od dr. Karáska pozvání, abych ho navštívil. Karásek tehdy bydlel blízko Schönbrunnu ve Schwenkgasse v Meidlingu, kam jsem za ním zajel. To byl počátek našeho desetiletého přátelství, jež potrvало do smrti Karáskovy. Karásek ležel v posteli, výrazná hlava s dlouhatánskými kníry a brádkou, a omlouval se nemocí, každou chvíli kašlal, ale byl živý a čilý, stále vypravoval, až překotně, o všem možném, hned byl v Rusku, hned na slovanském Balkáně, a zase o Praze a pak o Polsku, o lidech, o posledních sešitech časopisů,*

⁶¹³ J. HEYER, *Vatr. Jagić a Jos. Karásek*, s. 19.

⁶¹⁴ Nejnověji si Hýskových *Pamětí* povšimla CH. ROTHMEIER a zařadila jejich pasus věnovaný Vídni do své antologie *Die entzauberte Idylle*, několikrát vzpomínané v první části této práce.

o otázkách literárních i jazykových; měl jsem dojem, že kdekoho zná a všechno ví. Stěžoval si, že mu v Slawische Literaturgeschichte vyškrtali bez jeho vědomí mnoho stran, že měl smlouvu na určitý počet archů a co je přesahovalo, odstranili škrty, kde se jim zamloulo; k tomu se občas celý život vracel. Sám že je churav, každou chvíli že musí ulehnout, jít do knihovny že bývá většinou nemožno, všechno že musí nosit v hlavě a co mu dá práce, než pro citace zjistí časopisy a strany; proto psal tak rád do novin, kde mu stačila paměť a nemusil užívat přísně vědeckého aparátu. Na stole ležela kterási sbírka Březinova, a Karásek nedovedl pochopit, co na té spoustě nesrozumitelných slov Březinovi ctitelé mají; začal jsem mu o Březinovi vykládat a mluvivali jsme i později o něm často – z nevěřícího Šavla se nakonec stal nadšený Pavel. Byla s námi také Karáskova paní, odborná učitelka, jemná, vysoce vzdělaná dáma – opravdová dáma –, jeho spolupracovnice a ošetřovatelka, jak jsem časem poznal, taková, že nemohl mít lepší; u nich bylo opravdové splnutí duší.“⁶¹⁵

Dále Hýsek popisuje nešťastnou Karáskovu návštěvu v domě svých rodičů v Rájci, která se pro nemocného stala téměř osudnou, a jeho následný pobyt v Boskovicích, kde poznal mnoho nových přátel (zejména později proslaveného malíře Otakara Kubína, jemuž byl Karásek v počátcích kariéry, „pokud hubená kapsa stačila“, velmi ochotným mecenášem) a kam se pravidelně každé léto vracel.

I za Hýskových studií se vídeňský slavistický život soustředil kolem slovanského semináře, který vstupoval do jubilejního dvacátého roku své existence. Původně byl umístěn v obytných místnostech pro univerzitní zřízení v přízemní části křídla u radničního parku, do nichž se vcházelo přímo z ulice, nikoli hlavním vchodem na monumentální rampě, představoval svébytný svět sám pro sebe, odloučený od ostatního univerzitního ruchu. Jistě nebude od věci ocitovat ještě kousek z Hýskových memoárů, kde se zasloužilý literární historik na sklonku svého života vyznal ze své fascinace osobností jeho duchovního otce a zakladatele: „*Vatroslav Jagić! Pastrnek často vyslovil jméno, ale u něho to bylo pouhé jméno; s Jagićem se znal dlouho z Vídně, kde ho habilitoval ještě Miklošič, a když později přišla v hovorů na Jagiće řeč, nemluvil o něm s nadšením, jaké jsem si k velkému učiteli dodnes zachoval já. Každý, i sebevětší člověk má slabé lidské stránky, a měl je jistě i Jagić, ale těch jsme neznali a nás nebolely. Teprve u Brücknera jsem se dověděl o Jagićově vědeckém významu, proto jsem šel do Vídně. A jsem hrdý, že jsem poslední český slavista, třebaš omezený na českou literaturu, který byl žákem Bartošovým, Gebauerovým a Jagićovým; Bartoše a Gebauera jsem ovšem užil málo, ale Jagiće jsem jako učitele poznal v celé jeho*

⁶¹⁵ M. HÝSEK, *Paměti*, Brno 1970, s. 149-150.

velikosti. Zase, jako před dvěma roky na Gebauera, jsem čekal v první hodině semináře, až vstoupí Jagić. Také starý bílý pán, také trochu při těle, ale mnohem svěžejší a temperamentnější než Gebauer. Usedl za katedru a začal jubilejně vzpomínat. Mluvil dobře, pravým řečníkem však také nebyl, jak jsem brzy poznal na jeho přednáškách o církevněslovanské literatuře, které četl, hlavu ponořenu do lejšter, nijak zvlášť výrazně; ale co podával, byl výtěžek celého dosavadního bádání, také jeho. V semináři vůbec rád vzpomínal, příležitost mu poskytovala úmrtí významných slavistů, kterým potom psal nekrology do svého *Archivu für slawische Philologie*; v těch opakoval, co řekl nám v semináři. Když Jagić potom žádal, abychom si připravili nějaké referáty, přihlásil jsem se první já; četl jsem právě Bartochovu monografii o češtině na olomoucké universitě, téma mne zajímalo, v dvorní knihovně jsme si k němu našel literaturu a vše jsem brzy zpracoval tak, že jsem referát mohl Jagićovi ohlásit. Měl jsem s ním úspěch, hned po semináři si mne Jagić zavolal do své pracovny a vyslovil přání, abych mu jej připravil do jeho Archivu. Jaká pocta! Za týden jsem mu rukopis odevzдал s prosbou, aby jej jazykově laskavě opravil, kde by bylo třeba. „Jak?“ povídá Jagić, „vždyť jste už studoval v Berlíně!“ Zanedlouho byl mezi časopisy v semináři nový svazek *Archivu*⁶¹⁶ a v něm můj referát – jazyková oprava nebo úprava v něm žádná [...].⁶¹⁷

V týdenním rytmu semináře se střídala dvouhodinová četba nějakého slovanského díla s filologickým výkladem s dvouhodinovým přednesem referátů a seminárních prací a následnou diskusí. V zimním semestru 1906/1907 se četl Mickiewiczův *Pan Tadeusz*; jako četba v letním semestru 1907 byla oznámena staročeská *Alexandreida*, ale Jagić s ohledem na nového studenta z Belína ohlásil Njegošův *Gorski vijenac*.

Do opozice ke sdílnému, široce orientovanému Jagićovi staví Hýsek ve svých memoárech vášnivého vykladače dějin balkánských národů: „Josef Konstantin Jireček byl docela jiný: vysoký krásný člověk s ušlechtilou hlavou s dlouhým plnovousem a s jímavými měkkými očima. Přicházel do posluchárny, ne zcela obsazené Jihoslovany, kterým platily jeho historické výklady, usedl za katedru a začal spatra přednášet. Slova se mu jen odlamovala od úst, nikdy se proud jeho výkladů nezastavil, neměl nikdy ani papírek; a v těch výkladech datum na datum. O každé dubrovnické listině věděl, kterého dne, měsíce a roku je datována, a jeho dubrovnické dějiny byly samá listina a její obsah. Poznám jsem brzy, že z těchto přednášek pro literaturu nezískám nic, a tak jsem po nějakém týdnu přestal do nich

⁶¹⁶ M. HÝSEK, *Čeština na bývalé universitě a stavovské akademii v Olomouci. Účinek obou ústavů na obrození naše v Olomouci a na Moravě. Napsal Josef Bartocha. V Olomouci u R. Prombergera 1906*, *Archiv für slawische Philologie* 28, 1906, s. 623-627.

⁶¹⁷ M. HÝSEK, *cit. d.*, s. 153.

chodit. Jireček zřejmě žil osamoceně, s vídeňskou českou kolonií se nestýkal, do Slovanské besedy nepřišel, ale nezapomněl jsem na jeho krásný zjev; našel si svůj ráj a z něho nevyšel.“⁶¹⁸ Z ostatních vídeňských učitelů Hýsek zmiňuje „literárního dějepisce ze staré filologické školy“ **Milana Rešetara** (1860-1942), jehož chtěl Jagić mít svým nástupcem (tím se však stal, jak podotknuto výše, V. Vondrák) a směřoval podle toho i svou univerzitní politiku, na kterou např. s nelibostí naráží Matija Murko ve svých *Pamětech*.⁶¹⁹ Vzpomíná i na vynikajícího znalce staroslověnštiny **Václava Vondráka**, ke studentům vždy velmi přátelského „typického Čecha venkovského rázu“, který se na plesech či oficiálních banketech cítil „jako medvěd na ledě“; Hýsek s lítostí konstatoval, že jeho paní i syn byli Němci a Vondrákovi se je nepodařilo počestit ani po příchodu na brněnskou univerzitu. Kromě pedagogů se Hýsek osobně poznal s kustodem vídeňské dvorní knihovny a pracovitým literárním historikem Ferdinandem Menčíkem, s tehdejšími studenty slavistiky Agathonem Konířem, Janem Heyerem a Jaromírem Doležalem-Pojezdným, v parlamentu slyšel hovořit Karla Kramáře, Ervína Špindlera či Josefa Sokola, stýkal se s malířem Ludvíkem Kubou, s novináři a spisovateli Josefem Penížkem, Josefem Štelovským, Josefem Svatoplukem Macharem, Josefem Zdeňkem Raušarem nebo Emilem Saudkem a mnohými jinými.⁶²⁰

Hned příští rok po Hýskově odchodu z hlavního města monarchie (odolal nabídce, aby zůstal, že s ním má Jagić „jiné plány“) dosáhl nejvyšší představitel vídeňské slavistiky věku sedmdesáti let, kdy univerzitní profesori odcházeli do výslužby. Rozlučka s Jagićem v roce 1908 proběhla v tichosti, ba vídeňská filozofická fakulta nevěnovala slavistovu odchodu do důchodu vůbec žádnou pozornost, zato hodnotný vědecký dar mu připravili jeho žáci a příznivci.

Celkem osmdesát osm Jagićových ctitelů ze slovanských i neslovanských zemí (až na několik málo výjimek každý ve svém rodném jazyce) přispělo do kolektivního *Zborniku u slavu Vatroslava Jagića* (1908), o němž referovaly i naše domácí časopisy.⁶²¹ Z českých slavistů F. Pastrnek sestavil bibliografický soupis oslavencových prací, V. Vondrák pojednal o místě atributivního adjektiva a substantivního genitivu ve větě, K. Kadlec rozebral Pergošićův překlad Verböczyova *Tripartita*, V. Vajs se zabýval nadpisy charvátolaholských breviářů, J. Polívka lidovými pověstmi o původu tabáku, K. Jireček listinami cara Uroše a

⁶¹⁸ *Ibid.*, s. 155-156.

⁶¹⁹ Např. v souvislosti s Jagićovým úmrtím uvádí, že dokázal zcela nestranně vystihnout Jagićovu skutečnou velikost, aniž by přehlížel jeho slabosti, a dodává: „Jagićovi samému jsem byl přece velmi blízký, ačkoliv jsem nepracoval v jeho staroslověnském oboru, a přes kritický náš poměr jsem se nerozešel s ním navždy a zachoval jsem si objektivní posouzení jeho zásluh.“ (M. MURKO, *Paměti*, s. 194)

⁶²⁰ Srov. M. HÝSEK, *cit. d.*, s. 156-169.

⁶²¹ Srov. recenze J. PÁTA, *Slovanský přehled* 11, 1909, s. 454-456; P. VÁŠA, *Časopis Matice moravské* 33, Brno 1909, s. 309-312; Č. ZÍBRT, *ČČM* 83, 1909, s. 181-187.

carevny Mary, týkajícími se Dubrovníka a jeho podpory srbského kláštera sv. archanděla Michaela v Jeruzalémě, L. Niederle se věnoval archeologickým otázkám spojeným s pravlastí Slovanů, F. Snopek polemickému spisku proti Frankům, mladý slavista a Karáskův soukromý žák Jaroslav Sutnar (1873-1947), o jehož odborné erudici však Jagić neměl valného mínění,⁶²² přispěl rozpravou o jménu Čech, J. Zubatý statí o etymologii slovanského *внѣ*, *внѣ* a Karásek doplnil Polívkovu studii o apokryfním listě krále Abgara Kristovi a Kristově listě Abgarovi⁶²³ příspěvkem *Epistolae Abgari ad Christum et Christi ad Abgarum*,⁶²⁴ v němž vydal doposud neznámou variantu ze sborníku (rukopis č. 19 Milichovy knihovny ve Zhořelci), který byl napsán ve Slížanech (Sléžanech) na Moravě v letech 1577-1579. Součástí studie je i edice verze tvořící součást českého překladu *Desatera knih Historie církevní od Eusebia* od Jana Kocína z Kocinetu z roku 1594, k níž je připojena latinská a německá podoba apokryfu. Karásek došel k závěru, že slížanský rukopis, literární plod moravských bratří (podle Karáska by autorem přepisu apokryfní „korespondence“ mohl být Tobiáš Othoniel, v rukopise podepsaný snad jáhenským jménem Tomáš Podivinus), je první, starší recenzí listů mezi Abgarem (vlastním jménem Ukkâmâ Edeský) a Kristem, která měla za předlohu týž vzor, jako je u Lipsia.⁶²⁵ Druhou, mladší recenzi tvoří Kocinetův překlad Eusebiovy *Historie*, opravený a po druhé vydaný Krbcem v Praze roku 1855. Latinský text Eusebiovy kroniky pořídil chichesterský biskup Johannes Christophorsonus z řeckého originálu. Opis apokryfu ve slížanském rukopise je pro Karáska „*dosti vzácný důkaz, že se hloubaví, seriosní Bratří obírali také tímto druhem literatury, která tenkrát představovala jaksi naše krásné písemnictví*“ (s. 642). Dodatek ke Karáskově studii publikoval následujícího roku Čeněk Zíbrt, upozorniv na texty domnělých dopisů Abgara, Krista a navíc Panny Marie, jež uveřejnil Leopold Benedikt Červenka v knize *Curiosus tolerabilis, tj. Vševěd snesitelný*, vydané v Praze roku 1697.⁶²⁶

Karásek se osobnosti svého učitele při příležitosti Jagićových sedmdesátin věnoval v několika příspěvcích, z nichž některé byly zmíněny již výše.

⁶²² Jagić např. ve svém posledním dopise Gebauerovi z 27. listopadu 1906 lituje, že přijal do *Archivu* Sutnarovu na pokračování vycházející studii v rozsahu knihy *Prosodisches und Metrisches bei K. J. Erben, mit besonderer Berücksichtigung des Gedichtes „Záhořovo lože“* (Archiv für slavische Philologie 27, 1905, s. 527-562; 28, 1906, s. 94-116, 292-305; 29, 1907, s. 184-220): „*One drvene članke Sutnarove žalim, što sam u opće primio u „Archiv“. To je vrlo konfuzna glava. Sad će donijeti članak o diakritičkim znakovima i njihovu postanju. Ne znam, da li će naći više saglasice, nego li njegova čudnovata analiza Erbenove metrike!*“

⁶²³ J. POLÍVKA, *I. Legendy o uzdravení nemocného císaře pohanského učeníkem (obrazem) Kristovým. I. Legenda o Abgarovi*, in: TÝŽ, *Drobné příspěvky literárně historické I-IV*, Praha 1891.

⁶²⁴ Zborník u slavu Vatroslava Jagića, Berlin 1908, s. 636-643; též jako separát.

⁶²⁵ R. A. LIPSIIUS, *Die edessenische Abgar-Sage kritisch untersucht*, Braunschweig 1880, s. 15.

⁶²⁶ Srov. Č. ZÍBRT, *Epistolae Abgari ad Christum et Christi ad Abgarum. Epistolae Mariae*, ČČM 83, 1909, s. 420-424.

V medailonu v *Moravské orlici* s „*rozehvělým srdcem*“ oznamuje, že „*mistr vědy slovanské*“ opouští univerzitu, aby o to intenzivněji mohl pracovat na projektu *Encyklopedie slovanské filologie*. V patetické zkratce klade jméno Jagičovo hned vedle Dobrovského, Šafaříkova a Miklošičova, nazýváje jubilanta jedním ze čtyř pilířů vědy slovanské, posledním mohykánem s geniálním duchem, který „*objímá veškerou tuto vědu ve všech jejích oborech a u všech slovanských národův*“. Oceňuje jej jako odborníka na staré slovanské literatury, z moderních pak zejména na ruskou a jihoslovanské, vidí v něm nejslavnějšího slovanského filologa, jenž pro praslovanský jazyk kriticky užívá výsledků srovnávacího jazykozpytu, přednáší úchvatně etnografii i dialektologii všech slovanských jazyků a vedle toho je rovněž vzorným literárním historikem, je mu specialistou, který kontroluje obrovskou slovanskou vědu „*až do poslední chvíle ve všech jejích odvětvích*“ a s jejími ostatními představiteli je v písemných či osobních stycích. Neopominutelnou součástí Jagičových aktivit je jeho zájem o česká témata (studie o lidové poezii, o svatováclavské legendě nebo o *Vídeňských glosách*), z nichž číší upřímná sympatie k našemu národu, prokázaná zvláště při tzv. mommsenovské aféře (srov. výše). Jeho orgán *Archiv für slavische Philologie* je bezprostředním výrazem „*tohoto agilního, obezřetného organizátora, který v části kritické sám je vzorem tolerantního a přece vědecky objektivního a přísného recensenta*“.⁶²⁷

V podobném duchu vyzněl Jagičův portrét otištěný v týdeníku *Přehled*, věnovaném veřejným otázkám, jak hlásí jeho podtitul. Oslavenec je líčen jako fascinující přednášející, jenž „*vléval celou agilní bytost do předmětu, volně mluvil, unášel krásnou libozvučnou němčinou, v níž z počátku bylo cítiti chorvatské h*“. Zvláště pak vynikají jeho zásluhy o zřízení vídeňského slovanského semináře, který se stal živým střediskem slavistiky, a k již dříve jmenovaným oblastem slovanské filologie, jež Jagič „*obhospodařoval*“, připojil Karásek slovanské starožitnosti. Mnozí „*všeslované*“ totiž nacházeli elementy slovanského etnika v Itálii či ve Francii, kdežto Jagič vždy spojoval kulturní historii s archeologií a jazykovědou, čímž se vystříhal romaticky přemrštěných teorií o územním rozšíření Slovanů v minulosti. Zcela ve shodě se svým univerzitním profesorem Karásek v závěru varuje před úzkou specializací ve slavistice, která je jakožto projev vnitřního intelektuálního ochromování a ochabování nebezpečím pro budoucnost tohoto vědního oboru: „*V našich dnech se každá věda specialisuje. V některých vědách je to přímou podmínkou, chce-li učenec vyniknouti na př. v medicíně, technice, vědách přírodních. Ale v jiných vědách je ‚specialisace‘ příznakem úzkého obzoru ducha, jednostrannosti, národnostní a provinciální obmezenosti. Kontrola*

⁶²⁷ J. KARÁSEK, *Vatroslav Jagič*, *Moravská orlice* 46, 1908, č. 152, s. 1-2, 5. 7.

slavistiky naráží dnes již na nesmírné obtíže; ale málo jest těch, kteří jako Jagić a Brückner a několik málo jiných celou slavistiku zможou. A všichni ti s úctou k Jagićovi pohlížejí!“⁶²⁸

Propagaci Jagićova monumentálního projektu *Encyklopedie slovanské filologie*, zaštitěného Oddělením ruského jazyka a slovesnosti petrohradské akademie věd (*Отделение Русского Языка и Словестности Императорской Санкт-Петербургской Академии Наук*), Karásek posloužil stručným referátem o celé plánované edici. Jako první spatřil světlo světa její poslední, dvanáctý svazek *Очерк истории современного литературного русского языка (XVII-XIX век)* (1908) z pera Jevgenije Fjodoroviče Buddeho. Než podal osnovu encyklopedie, zažehral si znovu na rozdrobování slavistiky na jednotlivé národní filologie: „Všude patrně specialisování, u nás zaviněna Gebauerem jednostranná bohemistika, v Srbsku pěstují hlavně svůj jazyk a literaturu, a Poláci se věnují zase skoro výlučně vyjma Brücknera nebo Zdziechowského svým zájmům. Je to pochopitelné z více příčin. Je snáze ovládnouti malý obor nežli duchem obejmouti obrovské lány slavistiky; pro první dostačí pilný pedant, pro druhé je zapotřebí již genialního ducha. Mimo to jsou tu jiné obtíže. Studovat slavistiku možno v Petrohradě nebo Stockholmu, kde mají hojnost pomůcek i z moderní literatury. Ale jak možno kontrolovati slovanské literatury ve Vídni, kde nedostaneš v knihovnách časopisu z Bulharska, Srbska, ba ani polské knihy z království neuvidíš, není-li v slovanském semináři nebo nepůjčí-li jí Jagić (arci vždy ochotný)?“⁶²⁹

Jagić se o projektu *Encyklopedie slovanské filologie* zmínil již na podzim roku 1894 v dopise Gebauerovi, že o věci jednal již 17. července v Opatiji s K. Jirečkem, A. Brücknerem, V. Oblakem, M. Murkem, L. Stojanovićem, T. Smičiklasem aj., a posléze v užším kruhu (jen s Jirečkem a Brücknerem) 19. a 20. září vytvořili „plan novog poduzeća: ‚Grundriss der slavischen Philologie‘, koji bi imao izići u 2 sveske, na 100-120 tabaka“.⁶³⁰ Z českých spolupracovníků bylo počítáno např. s Gebauerem (měl vypracovat stručnou českou mluvnici současného jazyka i s přehledem vývoje jazyka a nářečí, asi na tři tiskové archy) nebo s F. Bartošem (moravské dialekty). Po téměř devíti letech mohl pouze projevit naději, že petrohradská akademie uvede naučnou slavistickou edici konečně v život: „...više mi hoda po glavi sudbina Enciklopedije (= Grundrissa), koju je naš drugi razred (kojega ste članom i Vi) povjerio mojoj skrbi. Vi znate, da ja to dijete povijam, mazim i gladim već 10 godina, i nikako ne može da stane na noge! Vidjet ćemo, hoće li sada ushoditi, kad ga je uzela

⁶²⁸ J. KARÁSEK, *Vatroslav Jagić*, Přehled 6, 1907-1908, s. 758 (celý článek 737-738, 757-758).

⁶²⁹ J. KARÁSEK, *Encyklopedie slovanské filologie*, Moravská orlice 46, 1908, č. 158, s. 1-2, 12. 7. – Kupodivu Karáskův referát je téměř ojedinečný, z ostatních zpráv o Jagićem vedeném projektu *Encyklopedie slovanské filologie* jsou mi známy jen tyto dvě: Dr. A. F. [= A. FRINTA], *Slovanský přehled* 11, 1908-1909, s. 171-173; [an.], *Rozmanitosti z vědeckého světa*, Občanské listy 24, Nymburk 1910, č. 8, příl. *Národ*, č. 4, s. 6, 19. 2.

⁶³⁰ Jagićův dopis Gebauerovi z 27. září 1894.

pod svoje okrilje petrogradska akademija.“⁶³¹ Gebauera pak pověřil úkolem, aby oslovil české bohemisty a slavisty a podle plánu encyklopedie, který zaslal F. Pastrnkovi, je získal pro zpracování jednotlivých partií. Podrobný nástin bohemisticko-slovakistických témat do encyklopedie je sice ještě předmětem dalšího dopisu z 31. prosince 1903, avšak v dalších letech až do Gebauerovy smrti v roce 1907 se již Jagić k této záležitosti nevrací.

Jagić určil provizorní půdorys díla v roce 1903 na předběžném sjezdu⁶³² a o dva roky později bylo rozhodnuto, že první oddíl bude věnován otázkám spisovných slovanských jazyků a dialektů, druhý dějinám slovanských literatur a třetí etnografii a osobitostem (problematice tzv. bytu čili habitu) jednotlivých slovanských národů, celkem šest svazků, každý po 80-100 tiskových arších. Těmto oddílům bude předcházet úvod rozdělený do tří samostatných částí: *Dějiny slovanské filologie* od V. Jagiće, *Přehled nynějšího Slovanstva* od L. Niederla a *Grafika u Slovanů*, jež měla obsáhnout problematiku run, řeckého písma v 9. století a později u Bulharů, hlaholice a cyrilice u Jihoslovanů, na Rusi a u Rumunů, tajného písma a užívání latinky u Poláků (Brückner), Čechů (Gebauer), Lužických Srbů (Muka), Slovinců (Štrekelj) a Chorvatů (Rešetar). Závěr Karáskova referátu pak patřil schématu prvního oddílu encyklopedie, nazvaného *Славянское языковедение*,⁶³³ v němž bylo počítáno s účastí mnoha vynikajících českých lingvistů: v části obecné (I.) se měl J. Zubatý zaměřit na charakteristiku slovanského jazyka v rodině ostatních indoevropských jazyků; v části zaměřené na mluvnice jednotlivých slovanských jazyků (II.) byl F. Pastrnek pověřen zpracováním „dialektologických“ změn církevněslovanského jazyka na českomoravské půdě, tedy de facto vypracováním důkladné mluvnice české redakce církevní slovaštiny, a kolektiv autorů se pak měl podílet na monografii posvěcené vývoji jednotlivých jazyků tzv. česko-lužické skupiny: V. Flajšhans (historický úvod), E. Smetánka (historická mluvnice češtiny), V. Vondrák (stav nynějšího českého literárního jazyka), F. Pastrnek (slovakistická část: stav nynějšího slováckého literárního jazyka a přehled slováckých nářečí), A. Frinta („českoslovácký“ přízvuk), A. Muka (kompletní sorabistická část). V rámci části pojednávající o vzájemných kontaktech slovanských jazyků mezi sebou a s neslovanskými jazyky (III.) je ještě zmíněna účast V. Vondráka (sledy vlivu církevněslovanského) a V. Flajšhans (vliv latinský).

V době, kdy byl referát psán, však bylo jasné, že encyklopedie „*bude arci velice objemná a nebude vycházeti podle programu, jaký jí vytkl Jagić*“. Po Buddeho přehledu

⁶³¹ Jagićův dopis Gebauerovi z 21. května 1903.

⁶³² Srov. J. KARÁSEK, *Přípravný sjezd ruských filologů*, *Naše doba* 10, 1902-1903, s. 637-640.

⁶³³ Schéma vyšlo jako příloha Buddem zpracovaného 12. svazku encyklopedie *Очерк истории современного литературного русского языка (XVII-XIX век)*.

vývoje novoruského jazyka následovala tato pokračování jen zčásti realizované encyklopedie: L. Niederla *Обозрение современного славянства* (1909, 2. díl),⁶³⁴ O. Broka *Очерк физиологии славянской речи* (1910, 5. díl, 2. svazek), Jagićova *История славянской филологии* (1910, 1. díl) a *Графика у славян. Глаголическое письмо* (1911, 3. díl), P. A. Lavrova *Палеографическое обозрение кирилловского письма* (1914, 4. díl, 1. svazek), E. Kałużniackého *Кирилловское письмо у румын* (1915, 4. díl, 2. svazek), S. M. Kuřbakina *Грамматика церковнославянского языка по древнейшим памятникам* (1915, 10. díl), A. A. Šachmatova *Очерк древнейшего периода истории русского языка* (1915, 11. díl, 1. svazek) a po mnoha letech vyšla ještě M. N. Speranského *Тайнопись в юго-славянских и русских памятниках письма* (1929, 4. díl, 3. svazek).

M. Kudělka se ve vynikající studii *Über die Auffassung der Geschichte der Slawistik bei V. Jagić in dem Werk „История славянской филологии“* se zevrubně zabýval genezí a koncepcí Jagićovy slavné syntézy, charakterizoval dobové ohlasy (překvapivě ne zcela pozitivní) a detailně si všiml nejdůležitějších podnětů a impulsů ze soudobého slavistického dění pro tuto práci. Hlavní námítky recenzentů k *Dějínám* autor nejprve shrnul v obecné rovině: „Die überwiegende Mehrzahl der Kritiker erkannte zwar einmütig Jagićs Versuch eines komplexen Bildes der historischen Entwicklung der Slawistik als nützlich und verdienstvoll an. Aber bei der Einschätzung der Konzeption und der Beurteilung von Teilfragen traten scharfe Unterschiede zutage, die vom unkritischen und uneingeschränkten Lob bis zur Ablehnung des ganzen Werkes reichten. Diese großen Gegensätze in den Ansichten betrafen zweifellos vor allem den Charakter der ‚Geschichte‘, die als erste Synthese ihrer Art neue Bewertungskriterien erforderte und naturgemäß nicht in jeder Hinsicht allen Vorstellungen von der kulturellen Vergangenheit der einzelnen slawischen Völker und der Slawenwelt im ganzen entsprechen konnte.“⁶³⁵ Dále pak Kudělka přešel k vlastní, hlubší příčině nespokojenosti některých posuzovatelů: bylo jí konfliktní jádro samotné koncepce *Dějín*, s nímž se každý z kritiků vyrovnal po svém. Avšak tyto problematické a sporné body byly buď odsunuty stranou, anebo záměrně zmíněny jen krátce a zcela všeobecně. Je příznačné, že totéž stanovisko, českými slavisty chválené, vzbuzovalo na ruské straně nejvíce námitek a zcela protichůdných mínění. Základem tohoto rozporu byla skutečnost, že otázku mezislovanských vztahů Jagić pojednával v souvislostech historického vývoje Ruska. Navzdory Jagićově snaze o objektivnost a vědecky apolitické stanovisko se

⁶³⁴ Český dílo vyšlo pod titulem *Slovanský svět. Zeměpisný a statistický obraz současného Slovanstva*, Praha 1909; bylo později rovněž přeloženo do slovinštiny, francouzštiny a angličtiny.

⁶³⁵ M. KUDĚLKA, *Über die Auffassung der Geschichte der Slawistik bei V. Jagić in dem Werk „История славянской филологии“*, in: *Beiträge zur Geschichte der Slawistik*, s. 35 (celá studie s. 34-57).

nemohl vyhnout politickému rozměru problému.⁶³⁶ Zdrženlivost českých slavistů vůči této stránce Jagićova spisu je nutno vysvětlit jako výraz politické obezřetnosti, jež vyplynula z konkrétní české situace stejně jako z protikladu mezi Masarykovým pojetím slovanské otázky a Kramářovým novoslovanstvím. O to souhlasněji, až na ojedinělé, mimovědecké námitky, byly přijaty metodické zásady *Dějin*.

J. Polívka, z jehož pera pochází vůbec nejrozsáhlejší české posouzení monografie,⁶³⁷ cení dílo velmi vysoce, ač nesouhlasí s úzkostlivým omezením záběru pouze na činnost již nežijících slavistů, poněvadž je tak automaticky pohřešováno i zhodnocení vědecké práce hlavního představitele slovanské filologie – samotného Jagiće, čímž se celkový historický obraz této disciplíny jeví jako fragmentární a kusý. Druhým důsledkem tohoto zúžení je pak paradox, že do knihy sice byli pojeti mnozí učenci zesnuvší před svými učiteli (V. Oblak, D. Matov, P. A. Syrku aj.), avšak zhodnocení jejich žijících pedagogů nemohlo být provedeno, což při Jagićově důrazu na průpravu slavistů a na kontinuitu mezi vědeckým dílem učitelů a jejich žáků působí rušivě. Podle Polívky se Jagić netají s projevováním sympatií (resp. antipatií) vůči různým duchovně-literárním směrům (západníci, slavjanofilové) a jejich zájmy o slovanské národy vytrhuje z těsného rámce vědy a kabinetní učenosti, konsekventně zůstává na výši přímé vědecké objektivity; zároveň se však Polívka vyhýbá otázce Jagićovy koncepce Slovanstva a zcela přehlíží její politický ráz.

Jen mezi řádky prosvítá, čím se Jagić tolik dotkl ruských konzervativních kruhů, jako např. u Polívky, když hovoří o „*zvrácených představách některých ruských literátů o Slovanech*“ (s. 35), o gramatikářském blouznění K. Aksakova (s. 36) nebo o jednostrannosti a mysticismu O. Millera jakožto důsledku „*oddanosti teoriím slavjanofilským*“ (s. 37), či v recenzi J. Páty z *Časopisu pro moderní filologii*: „*Jen letmo možno se zmíniti o názoru Jagićově na ruské slavjanofily, jichž činnost spíše studiu slavistickému uškodila (kap. XVIII.); také ruský názor o pravoslaví Husově už dávno vyvrácen.*“⁶³⁸ Sdílnější a konkrétnější byl tentýž recenzent na stránkách *Slovanského přehledu*: „*Pozoruhodná je tu charakteristika slavjanofilství, které mělo spíše škodlivý vliv na vývoj studia slovanské filologie. Neboť*

⁶³⁶ J. K. Doležal-Pojezdny (J. K. POJEZDNÝ, *K osmdesátinám Dra Vatroslava ryt. Jagiće*, Vídeň 1918, s. 12) podal o ruské nelibosti k Jagićovým dějinám střizlivě objektivní komentář. Tvrdí-li prý Jagić, že není rozporu mezi slovanskými a všeevropskými principy vzdělanosti, že se nikdo nesmí na úkor dnešní kultury vracet k starobylostem, že dnešní pozice Slovanů mezi ostatními národy neuspokojuje, pročez je třeba „*pilně pracovati s pomocí moudře přejímané západní kultury*“, míří svým hrotem přímo proti slavjanofilům, „*chtějícím bláhově sváděti vše pod pravoslavné žezlo*“. S ostrou protireakcí vyrukoval např. M. P. POGODIN (Биржевые Ведомости, Санкт-Петербург 1910, 24. 4.) v tom smyslu, že „*by bylo lépe, kdyby Jagić svou ‚Historii‘ nebyl vydal, neboť prý odvrátí mnoho mládeže od slavistiky a přivede k přezírání Slovanstva*“.

⁶³⁷ J. POLÍVKA, *Listy filologické* 38, 1911, s. 28-43.

⁶³⁸ J. PÁTA, *Časopis pro moderní filologii* 1, 1911, s. 257 (celá recenze s. 155-159, 254-259).

slavjanofilové první drželi se jen prázdných hesel, znajících tři cíle: samoděržaví, pravoslavi a národnost. O ostatní Slovany se nestarali, spíše nechut' k nim měli. „Na štěstí oficiální představitelé slavistiky,“ tak praví Jagić na str. 459, „nenáleželi k této straně, aspoň ne vši svou duší. Bodjanskij a Srezněvskij byli romanticky naladěni ethnografové a starožitníci, Preis náležel k nevelikému počtu pravých jazykozpytců-gramatiků, a Grigorovič byl přívržencem byzantsko-slovanských kulturněhistorických styků. Všichni milovali Slovanstvo bez předsudků slavjanofilských. Proto jejich činnost přinesla filologii více výsledků než činnost slavjanofilů.“⁶³⁹ Ostatně Jagićovu náhledu na slavjanofilství se Polívka věnoval v druhé recenzi pro denní tisk, byť se zdržel vlastních komentářů a pouze parafrázoval Jagićovy formulace.⁶⁴⁰ Podobně postupovali i ostatní recenzenti. Je nápadné a zároveň příznačné, že co bylo v české recepci Jagićova díla typické, je v ruských posudcích zcela výjimečné.⁶⁴¹

Karásek o Jagićově monumentálním spise *История славянской филологии* přinesl rozsáhlý referát na stránkách týdeníku *Přehled*, jímž se vřadil do mohutného proudu v konečném vyznění nadšených reakcí, které Jagić svým jedinečným historiografickým dílem v českém prostředí vyvolal.⁶⁴² Přednost jeho referátu tkví v tom, že se nesnažil reprodukovat celou monografii kapitolu po kapitole, nýbrž se zastavil jen u několika okruhů a poznámek. Nejprve stručně charakterizoval Jagićovy zásluhy o rozvoj oboru a o vídeňský slovanský seminář, postesknuv si na specializaci, a proto nezdravou provincializaci slavistiky. Sama recenze díla – Karásek je nazývá „opus giganteum“ – se rozpadá na dvě části. Období zpracované v první půli Jagić nemohl znát z autopsie, a tak se spolehl zejména na tradici Miklošiče, Kopitara a ruských slavistů, přihlížeje i k vydaným dobovým korespondencím význačných slavistů (Dobrovského, Kopitara, Vuka Karadžiče, Hanky aj.). Oproti Jagićovi mnohem více cení zásluhy a vědecké práce Jungmannovy a dodává, že u nás se názor na Dobrovského a Jungmanna stal „věcí citu a politicko-vědecké stranickosti“ (s. 108); rovněž se zastává Hanky pro jeho skvělé znalosti staré češtiny a působení v muzejní knihovně, jež do Prahy jakožto slavistické Mekky spolu se Šafaříkem lákala badatele z celého světa. Na rozdíl od svých kolegů Karásek dost podrobně komentuje Jagićovo pojetí slavjanofilství. Starší pokolení moskevských slavjanofilů vycházelo z Hegelovy filozofické školy podobně jako

⁶³⁹ J. PÁTA, *Slovanský přehled* 13, 1910-1911, s. 241 (celá recenze s. 236-243).

⁶⁴⁰ J. POLÍVKA, *Národní listy* 51, 1911, č. 8, s. 9, 8. 1.

⁶⁴¹ O ruských hodnoceních *Dějin* viz M. Kudělka, *cit. d.*, s. 37-41.

⁶⁴² J. KARÁSEK, *I. V. Jagić: Enciklopedija slavianskoj filologii. Svazek první. „Istorija slavjanskoj filologii“*. VIII + 961 str. 4°. Petrohrad, 1910, *Přehled* 9, 1910-1911, s. 100-101, 108, 134-135. – Z dalších necitovaných recenzí: J. FOLPRECHT, *Česká revue* 4, 1910-1911, s. 478-486; V. FLAJŠHANS, *ČČM* 85, 1911, s. 175-177; -m [= ?], *Časopis Vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci* 28, Olomouc 1911, s. 92-94.

pozdější představitelé západoevropského liberalismu. Teprve když ruští hegeliani začali různě nazírat na staroruský život a vývoj ruských národních dějin, rozešli se i v otázce mezislovanských vztahů: na jedné straně se ocitli „zbožňovatelé staroruského konservativního života“ (s. 134) a přívrženci náboženského a kulturního byzantinismu, na straně druhé sympatizanti západoevropského pokrokářství. Ruský překlad Kollárovy rozpravy o slovanské vzájemnosti např. vyšel ještě před rozlukou v západnickém orgánu *Отечественные Записки* v roce 1840. Až když v ruské inteligenci nastal v polovině čtyřicátých let rozkol, ujali se slovanské otázky jaksi oficiálně slavjanofilové (Chomjakov a Kirejevskij), na jejichž vrub je nutno připočíst i mystifikaci ve výkladu osobnosti Jana Husi jako bojovníka za zásady pravoslavné církve proti Římu.

Při zpracování druhého období se již autor mohl opřít o vlastní zkušenosti a osobní styky (s Pypinem či Miklošičem), čímž dílo nabývá „jakési teploty“, vždy ovšem v součinnosti s Jagičovým „jemným smyslem pro spravedlivou zásadu *distingue tempus*“ (s. 108). Podle Karáska je povinností mladé generace, aby při plánovaném novém vydání a rozšíření díla (bohužel neuskutečněném) byla autorovi nápomocna bibliografickými doplňky, jichž při tak rychlém rozvoji slavistiky je a bude třeba. Avšak absence nejnovějších údajů v bibliografickém aparátu nic neznamená pro originalitu a velkolepost Jagičova průvodce rozlehlým labyrintem historického vývoje slovanské filologie: „*Obrovská tato studnice vědy a kritiky má hluboce a široce promyšlenou stavbu, takže na celá desetiletí bude průpravou pro další studium. Sklánějíc se s úctou před dílem mistrovým, dívíme se obrovitosti tohoto kompendia slovanské vědy, jaké mohl stvořiti jen takový titan práce a jen tak kritický duch jako Jagič.*“ (s. 135)

V souvislosti s 50. výročím biskupem Josipem Jurajem Strossmayerem (1815-1905) a kanovníkem Franjem Račkým založeného chorvatského deníku *Obzor* (původně *Pozor*), těšícího se obdobnému věhlasu jako *Národní listy* v Čechách, do něhož podle vlastních slov Karásek rovněž přispíval, přetlumočil Jagičovu vzpomínku *V opposici kvůli pravopisu* z jubilejního čísla, které bylo svým způsobem životopisným albem předních osobností kulturního a politického dění v Chorvatsku v průběhu 19. století. Fejeton⁶⁴³ Jagiče ukazuje ve světle bojů o moderní pravopis chorvatského jazyka a zachycuje jeho osobní vzpomínky na chorvatské přátelé a kolegy, např. ředitele gymnázia, na němž Jagič vyučoval, A. Vebera, I. a A. Mažuranićovy, F. Račkého či I. Kukuljeviće, a na problémy, vyvolané jeho odmítáním staré ortografie a prosazováním pravopisné reformy, jak ji uváděl v život na stránkách svého

⁶⁴³ J. KARÁSEK, *Jubileum chorvatského Obzoru*, Moravská orlice 49, 1911, č. 6, s. 5-6, 9. 1.

časopisu *Književnik*. Avšak Jagić měl k této Karáskově stati několik připomínek, zaslaných jejím autorovi dopisem z ledna 1911.⁶⁴⁴ Nejprve konstatoval, že v nepodepsaném Jagićově medailonu v jubilejním čísle listu byla řada omylů, které si každý mohl lehce opravit, kdyby se byl podíval do *Ottova slovníku naučného*. Karásek se konkrétně dopustil několika nepřesností, jež pisatel uvádí na pravou míru (např. Kořínek byl profesorem malostranského gymnázia, nikoli v Táboře, bratří Mažuranićovi se jmenují Ivan a Antun, nikoli Alois a Antun, Veber překládal zejména z polštiny, nikoli z latiny aj.). I tak však musí být *Obzor* Karáskovi za jeho sympatické řádky vděčen, ačkoliv dobu svého největšího rozkvětu má list již za sebou. V dalším textu se Jagić vyznává – a činil tak poměrně vzácně – ze svých politických názorů týkajících se Chorvatska. *Obzoru* prý chybí pero Josipa Miškatoviće (1836-1890; pseudonym Koritić), Ivana Perkovce (1826-1872) či F. Račkého; ač byl kdysi nejpřednějším orgánem opozice, teď třešá mezi různými politickými proudy: jednou je trochu liberální, pak zase klerikální, jednou je s koalicií, podruhé s představitelem Národní strany Nikolou Tomašićem (1864-1918). Sám Jagić se neidentifikuje ani s obzoraši, ani s pokretaši, ani se směrem Tomašićovým, ale pokud by měl zaujmout nějaké politické stanovisko, zřejmě by se přiklonil k frakci milinovců, nazvaných podle Mile Starčevića, „*wenn sie nur in ihr Programm die vollkommene Parität und Einheit der Serben mit den Kroaten aufnehmen wollten*“. Jak vidno, idea nerozdílné jednoty chorvatského a srbského národa prostupuje nejen Jagićovými pracemi vědeckými.

V dalších letech již nalezneme v Karáskových člancích jen několik drobnějších zmínek věnovaných Jagićovi. Tak např. v září 1911 navštívil Jagić se svou chotí chorvatské Zagorje a rodný Varaždin. Místní zastupitelstvo operativně využilo této příležitosti, a aby „*pocitilo velikého syna varaždínského, nazvalo jednu z nejkrásnějších ulic ‚Jagićovou ulicí‘*“.⁶⁴⁵ A jak Karásek ironicky připodotkl, stalo se to zvláštním sběhem okolností právě čtyřicet let po pádu bána Levina Raucha, který Jagiće propustil ze služby a vypuzením do

⁶⁴⁴ Jagićův dopis Karáskovi z 23. ledna 1911; vydal jej J. HEYER, *cit. d.*, s. 137-138. – V. BECHYŇOVÁ (*cit. d.*, s. 188) uvádí, že tento dopis byl reakcí na chorvatskou verzi fejetonu *Jubileum chorvatského Obzoru*, jak prý z Jagićova dopisu vysvítá. Podle mého soudu se však v dopise vůbec nehovoří o článku chorvatském, nýbrž o onom fejetonu českém. Jagićově větě „*Sie haben zu viel Ehre meiner Kleinigkeit in der Festnummer des Obzor erwiesen, daß Sie ihre ganze Inhalt wiedererzählt haben.*“ je nutno rozumět v tom smyslu, že Karáskovi děkuje za převyprávění své „maličkosti“ (tj. příspěvku v jubilejním čísle *Obzoru*) ve fejetonu v *Moravské orlici*. M. KARÁSKOVÁ, *Dodatky k soupisu prací dra Josefa Karáska*, Dunaj 11, 1934, s. 242, článek přímo nazývá *Vatroslav Jagić (dle jeho dopisu)*, ale patrně rovněž chybnou interpretaci Jagićových slov. Je velmi nelogické, že by byl do chorvatštiny přeložen článek, který jen česky opakuje chorvatský, před nedávnem vyšlý originál. – Vzhledem k tomu, že se *Obzor* nenachází v českých knihovnách, nemohu tuto hypotézu ověřit; rovněž nemohu podat přesné bibliografické údaje Karáskových zde publikovaných článků, jejichž existenci je možné na základě jeho vlastních slov předpokládat: „*Pisatel těchto řádků si rád připomíná, že mnohý jeho článek vyšel v tomto časopise.*“ (J. KARÁSEK, *cit. d.*, s. 6)

⁶⁴⁵ -ará- [= J. KARÁSEK], *Kulturní drobnosti*, Moravská orlice 49, Brno 1911, č. 217, příl., 25. 9.

ciziny jej – i když pouze zeměpisně – odtrhl od mateřského národa chorvatského. Na sklonku téhož roku Karásek čtenáře *Moravské orlice* v sinopsi seznámil s jubilejní statí Miloše Weingarta *Půl století vědecké práce (K padesátiletí vědecké práce Vatroslava Jagiče)*, v níž její autor vyjádřil přání, aby Jagić napsal své memoáry jako cenný doplněk ke svým *Dějinám*.⁶⁴⁶ O Jagićovi psal Karásek naposledy v lednu 1912, reprodukuje jeho vzpomínku na první pobyt v Berlíně (1871-1872) z časopisu *Savremenik*, k níž se pojí několik detailů o Jagićově podíle na vzniku nové slavistické katedry v hlavním městě Pruska (1874) a zde založeném *Archivu für slavische Philologie* (1875).⁶⁴⁷

V českém kontextu byl Karásek jedním z nejpilnějších propagátorů Jagićovy osobnosti. Jak vyplývá z dosavadního výkladu, Karáskovým hlavním záměrem bylo postihnout charakteristické rysy odborných prací Vatroslava Jagiče, aniž by však zároveň usiloval o jejich kritické zhodnocení, i jeho lidský rozměr, pokud mu stačila vlastní paměť a zkušenost. Určujícím důvodem pro to, že se nepokusil o hlubší odborné posouzení Jagićova díla, nepochybně byla úcta k učiteli a sebekritičnost (vždyť Karásek dobře věděl, že tím, kdo má právo opravovat a usměrňovat, ostatně právo několikrát využité v dopisech svému žáku, je Jagić). Jako vedlejší faktor vystupuje vlastní poslání a podstata periodik, kde byli ochotni za Karáskovy referáty poskytovat přiměřený honorář (nezapomínejme, že psaní bylo hlavním zdrojem jeho příjmů): vesměs šlo o deníky a kulturně-vzdělávací revue, kde měli redaktoři o „slavistické“ rubrice spíše představu jako o kaleidoskopu aktualit a zajímavostí ze života slovanských národů než jako o tribuně pro třibení vědeckých názorů úzce specializovanými polemikami a diskusemi. Ochotě pěstovat nejrůznější slavistická „okénka“, „kulturní drobnosti“, „hlídky“ apod. lze rozumět i tak, že obrozenský kult slavistiky, i po letech jisté regrese (po Šafaříkově smrti), kdy Praha ztratila své dominantní postavení, kontinuálně uchoval vědomí obecné závažnosti slavistiky. V Karáskův prospěch, který zhusta informoval o slovanských podnikcích ve Vídni a u jižních Slovanů, pak jistě hrála i okolnost, že rozkvět slavistiky v ostatních zemích monarchie „*musil nutně upoutat pozornost Čechů a základní slavistické otázky byly stále posuzovány jakožto problematika národní kultury*“.⁶⁴⁸

Velké zásluhy měl Jagić o Karáskovu poslední monografii *Dubrovačke legende*, již autor dedikoval svému učiteli. Vydání knihy provázely četné komplikace. Vznikala během Karáskova léčebně-studijního pobytu v Dubrovníku (Karásek podle latiny jeho jméno

⁶⁴⁶ -á- [= J. KARÁSEK], *Kulturní drobnosti (Slovanský přehled č. 2)*, *Moravská orlice* 49, 1911, č. 276, Příloha, 4. 12. – Weingartův článek *Slovanský přehled* 14, 1911-1912, s. 64-67; v chorvatském překladu jej přetiskl i chorvatský list *Obzor*, Zagreb 1911, 28. 11.

⁶⁴⁷ -á- [= J. KARÁSEK], *Kulturní hlídka*, *Moravská orlice* 50, Brno 1912, č. 6, Příloha, 9. 1.

⁶⁴⁸ V. BECHYŇOVÁ, *cit. d.*, s. 184.

humorně překřtil na Rohoznici) od půli prosince 1899 do března 1900, k níž mu byla filozoficko-historickým odborem vídeňské akademie věd udělena finanční podpora 400 korun na základě dobrozdání Jagićova a Jirečkova a kniha byla připravena k tisku již v roce 1900. Karásek v proslulé františkánské knihovně studoval rukopis *Codex varia variorum* (zapsaný v Čulićově katalogu rukopisů pod číslem 39), z nějž si pro svou edici po písemné konzultaci s Konstantinem Jirečkem⁶⁴⁹ vybral v žánrových souvislostech dubrovnického písemnictví málo známé chorvatské překlady (v dubrovnickém dialektu) několika prozaických legend, přičemž nejrozsáhlejší z nich byl *Život svetoga Jozafata i Barlama*. V úvodní studii editor zevrubně pojednal o historickém rudimentu legendy, o jejím obsahu, o překladech (redakcích) u Gruzínců, v jednotlivých slovanských literaturách (i o staročeském překladu ze samého počátku 15. století) a o specifikách překladu dubrovnického. Kromě jiného zjistil, že jeho předlohou nebylo známé latinské znění Migneovo,⁶⁵⁰ ale kratší verze italská *Vita di San Giosafat convertito da Barlaam, Nouvamente corretta, ristampata, e di belle figure adornata* (Basano s. a.; nové vydání Ragusa 1784), na několika málo místech doplněná dle potřeby latinským textem, jak jej má *Legenda aurea* Jacoba de Voragine. Pro potřeby filologů pojal Karásek do své publikace navíc i edici jiné chorvatské verze Barlaama a Josafata, a sice ikavsko-čakavský (severodalmatský, nejspíše z okolí Splitu) překlad z počátku 18. století, připravený Franjem Fancevem (1882-1943) a uložený v záhřebské univerzitní knihovně (sign. SM 32 D 2). Stručné komentáře se týkají i dalších legend dubrovnického kodexu – *Života svetog Abrahama pustinjaka i Marije mer*, *Života svete Eufrozine*, *Života svete Pelagije* a *Života svete Marije Egipatske*. Na závěr studie Karásek legendy oceňuje jako vážný příspěvek

⁶⁴⁹ V dopise Konstantinu Jirečkovi z 5. ledna 1900, Архив на БАН, София, фонд К. Иречек, sign. 3к, 1, а. е. 419, se Karásek podělil o první dojmy z literárního bohatství františkánské knihovny v Dubrovniku. Velmi ochotně mu zde pomáhal profesor Gelčić a jistý Kvardian Talia, který ho upozornil i na vydaný Čulićův katalog: *Biblioteca di fra Imm. Cuilich nella libreria de' RR. PP. francesani in Ragusa* (1860). Karásek nebyl vůbec rozhodnut, že se bude zabývat právě legendami, a prosil Jirečka o radu, které téma by bylo nejvhodnější: kromě legend se zmínil o *Osmanu* Nikoly Ohmučeviče, částečně psaném i v Praze roku 1654, o možnosti zpracovat obléhání Vídně Turky, dějiny arcibiskupství v Dubrovniku aj. – Jireček krátce nato Karáskovi odpověděl: „*Dle mého mínění měli byste nejdříve zvolna beze spěchu vypracovati své pojednání o nářečí v Lošinji a sice, jak jsem Vám ústně řekl, nejdříve materiál ze starých aktův a z nynější mluvy jako sbírku textův, a pak úvod filologicko-historický. K té práci o Lošinji dala Vám cis. akademie subvenci; Váš pobyt v Dubrovniku je více jako přídavek k tomu.*

Chcete-li vedle toho pracovati ještě něco jiného, doporučujeme Vám prosaické texty ve Františkánské knihovně rkp. č. 39, Josafat i Barlaam, život bl. Rozane atd. Jim se posud nikdo nezabýval.“ Vydávat znovu *Osmana*, po tolikerých edicích z 19. století, považuje za zbytečné; práce, které navrhuje prof. Eugen Gelčić (též Gelcich, Đelčić; 1854-1915), se podle Jirečkova názoru těžko hodí i pro velmi zkušeného diplomatika (začátky arcibiskupství v Dubrovniku souvisí s otázkou pravosti a nepravosti celé řady středověkých papežských listin, jejichž studium vyžaduje dobrou znalost papežské historie a velikou znalost středověké paleografie, navíc potřebné originály se v Dubrovniku nenacházejí). Srov. LA PNP, fond *Karásek*, Korespondence vlastní – přijatá, složka K. Jireček, dopis z 12. ledna 1900.

⁶⁵⁰ J.-P. MIGNE, *Patrologia latina*, Tomus 73, s. 443-606.

k historii dubrovnického nářečí, jež je v nich zachyceno jak ve své archaické fázi (biblické citáty), tak ve stádiu pozdějším.

Hotový rukopis nejprve nabídl záhřebské Jihoslovanské akademii věd a umění; odborní recenzenti požadovali, aby byl text připraven podle akademických zásad, tedy tzv. akademickým pravopisem, nikoli v transliteraci, jak text předložil Karásek. Tím bylo vydání práce odsunuto na celých třináct let.

Jagićovy dopisy Karáskovi z let 1910-1912 ukazují, jakou starost měl pisatel o vydání práce svého žáka. Karásek již dříve uvažoval (psal o tom Jagićovi 10. prosince 1909), že by se publikace mohla ujmout Nová srbská společnost v Dubrovniku, ale Jagić v novoročním listě z následujícího roku vyjádřil obavu, že by ve stávající podobě dílo stejně nevydala, uštěďruje Srbům ironickou poznámku o důležitosti, jakou má pro ně užívání cyrilského písma: „*Dan werden Sie hoffentlich auch die Publikation der ‚Dubrovačke legende‘ erleben! Der Gedanke, an die neue serbische Gessellschaft in Ragusa sich zu wenden, wäre nich übel, nur fürchte ich, daß man Ihnen sagen wird, Sie wollten den Text mit serbischen Buchstaben, also cyrillisch, herausgeben. Denn, wie ich höre, ist die Bestimmung der Gesellschaft, alle Publikationen nur mit cyrill[ischer] Schrift zu drücken. Wodurch würde sich sonst die serbische Nation von der kroatischen unterscheiden!*“⁶⁵¹

Krátce nato Jagić Karáska s neskryvanou radostí informuje, že o *Dubrovnických legendách* jednal s lidmi z ministerstva kultu a vyučování, sekčním šéfem Ćwiklińským a ministerským radou Kellem, kteří přislíbili již na počátku února přidělit kýženou finanční částku.⁶⁵²

V červnu 1910 mohl Jagić Karáskovi oznámit, že fedrování legend dosáhlo svého účelu, neboť dvorní rada věděl, na jaké argumenty bylo slyšeno (v odůvodnění Karáskovy žádosti psal o budoucí publikaci jako o obohacení Dalmácie, která je prý na řadě „*aus dem Füllhorn der Zentrale etliche Brocken zu bekommen*“), a pokud se nemýlí, je povolení subvence pro tisk jisté. Upozorňuje ještě Karáska, že počítá s úvodní studií psanou srbochorvatsky: „*Nun hab’ ich in meiner Begründung gesagt, daß ich erwarte, daß Ihre Bemerkungen, resp. Einleitung u[nd] d[er]gl[eichen] in serbokroatischen Sprache zu den Texten hinzugefügt werden wird. Ich weiß nicht, ob Sie das so gemeint haben, aber ich glaube ja, da Sie ja ohnehin ursprünglich das Werk in Agram oder Belgrad herausgeben wollten.*“⁶⁵³

⁶⁵¹ Jagićův dopis Karáskovi z 1. ledna 1910.

⁶⁵² Srov. Jagićův dopis Karáskovi z 20. ledna 1910.

⁶⁵³ Jagićův dopis Karáskovi z 22. června 1910.

O *Dubrovnických legendách* opět jedná až korespondence z konce roku 1912. Jagić dává na srozuměnou, že na ministerstvu Karáskovu práci pochválil (byl požádán o dobrozdání, zda má být vyplacena i druhá polovina pomoci), a navíc zdůraznil její přínosnost, zvýšenou zařazením Fancevova čakavského textu. Přidává svůj návrh, jak publikaci propagovat v Dalmácii, kde by o ni měl být logický zájem: „*Betreffs der ‚angemessen‘ Anzahl von Exemplaren meinte ich, daß man 12-15 Exemplare von Ihnen verlangen könnte, um die Gymn[asial]-Bibliotheken Dalmaziens damit gratis zu versehen. Weiter konnte ich nichts tun, da man nichts anderes von mir verlangt hat. Da meine Begutachtung für Sie sehr günstig lautet, so könnten Sie versuchen, entweder durch das Abtreten von einer grösseren Anzahl von Exemplaren oder sonst wie noch eine Erhöhung der zweiten Hälfte der Subvention zu erlangen.*“⁶⁵⁴

Dubrovnické legendy nakonec vyšly v Praze na počátku roku 1913 (k podpoře ministerstva kultu a vyučování přibyl příspěvek na tisk od *Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových* ve výši 500 korun⁶⁵⁵) a Jagić zůstal i nadále Karáskovi nápomocen, všemožně se staraje o to, aby část nákladu odkoupily rakouské středoškolské knihovny s chorvatským a srbským vyučovacím jazykem a aby se prostřednictvím rakouského ministerstva kultu a vyučování dostala jako dar do evropských akademických institucí: „*Dragi gospodine doktore, poštovani prijatelju! Ja sam pred nekoliko dana dobio ‚zur gutächtlichen Äusserung‘ Vašu molbenici, da Ministarstvo odkupi više eksemplara Vaših ‚Dubrovačkih legenda‘. Razumije se, da sam ja molbu vrlo toplo preporučio te rekao da bi se knjiga mogla pokloniti 1° svim srednjoškolskim bibliotekama sa hrvatskosrpskim nastavnim jezikom, 2° bibliotekama slavenskih seminara kod universiteta austrijskih i njemačkih, 3° bibliotekama u Ljubljani, Olomoucu, u češk[ome] muzeju, u Ossolińsk[ome] institutu, zagrebačkoj akademiji, beogradskoj akademiji, sofijskoj akademiji, Petrogradskoj akademiji i Vatikanskoj biblioteci. Rekao sam, da će za to trebati valjda 50 eksemplara. Ali rekao sam i to, da bi Ministarstvo imalo Vas upitati, niste li Vi već kojemu god od ovih instituta od sebe knjigu poslali. Sada ne znam, kakav će imati uspjeh moja preporuka.*“⁶⁵⁶

Ohlasy na tuto Karáskovu práci nebyly četné a recenzenti z větší části pouze ve zhuštěném výtahu opakovali fakta z Karáskovy úvodní studie. Recenze Bohuše Vybírala, rovněž člena českovídeňské komunity, přivítala Karáska jako nově jmenovaného dopisujícího člena Královské české společnosti nauk a na základě dobré osobní známosti s ním upozornila

⁶⁵⁴ Jagićův dopis Karáskovi z 10. prosince 1912.

⁶⁵⁵ Srov. LA PNP, fond *Karásek*, Korespondence vlastní – přijatá, Korporace – *Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění*, dopis z 6. prosince 1910.

⁶⁵⁶ Jagićův dopis Karáskovi z 24. července 1913.

na obtíže s několikerými korekturami vydávaného textu: „*Nebyla to snadná práce, která čekala dra Karáska po pečlivém studiu rukopisu, po jeho opsání a srovnání s řadou textů jiných (italských, českých atd.), po vědeckém ocenění nalezené památky dubrovnické a po jejím doplnění cennými poznámkami: na těch šest korektur, které mu tolikrát zkalily záviděníhodný jeho humor, nezapomene asi nikdy. Kéž je mu za to útěchou vědomí poctivě vykonané významné práce, po níž sáhne vděčně nejen Chorvat a nejen slavista, nýbrž také mnohý cizí literární historik.*“⁶⁵⁷

Jiří Horák celkově konstatoval přínosnost edice jako cenného kontrapunktu k mnohem proslulejšímu dubrovnickému renesančnímu a baroknímu básnictví: „*Umělecké ideály italské renaissance nalezly oddané ctitele v patricijských rodinách jemně vzdělaných ‚vlastelinů‘ a pod vlivem vlašské poesie vyrostly v XVI.-XVII. stol. básnické generace, jejichž nejlepší představitelé dovedli šťastně sloučiti lidové prvky slovanské s přísnějšími požadavky kompozičního umění italského. Proto také skvělá plejada dubrovnických básníků poutala zájem literárních dějepisců mnohem více než dubrovnická prósa, která ani rozsahem ani uměleckým významem památek nerovná se dílům básnickým. A přece i tato literatura jest důležitá nejen pro literárního historika, nýbrž i pro filologa, poněvadž umožňuje studovati dubrovnický dialekt, jemuž přčetné italismy dodávají zvláštního rázu. Přes mnohostrannou vydavatelskou činnost jihoslovanských badatelů zbývá v tom směru ještě mnoho práce a právě tato edice dra Karáska ukazuje, jak zajímavý materiál jest ještě skryt v jihoslovanských knihovnách.*“⁶⁵⁸ Méně spokojen byl však se vstupní studií. Karásek prý četnými digresemi a zbytečnými detaily přetěžuje svůj komentář, jako kdyby byl psal o jednotlivých apokryfech monografii, dovolává se často sekundární literatury, které ani pořádně nečetl (Horák Karáska usvědčuje z povrchního čtení monografie jeho kolegy Ivana Franka *Варлаам у Їѳоасаф* z roku 1897); jindy polemizuje s interpretací básnického „hymnu“ Jana Kasprowicze *Maria Egipcjanka* ze sbírky *Salve Regina* z roku 1902, v němž je prý Marie podle Karáska personifikovaná smyslnost, ale Horákovi se Mariina bytost jeví mnohem složitěji, jako „*věčné podobenství duše hlodané pochybnostmi, jichž se nezbaví smyslnou vášní, duše raněné velikou touhou po světle*“.⁶⁵⁹ Vyčítá rovněž celkovou neúměrnost a nesouměrnost výkladu, kdy vydavatel sice stopuje reflexy legendy o Marii Egyptské v moderní literatuře, ale opomíjí prameny důležité pro samotnou středověkou povídku, a tak konečný dojem vyznívá rozpačitě: Karáskova edice je cenným příspěvkem k dějinám středověké apokryfní literatury, text je

⁶⁵⁷ B. VYBÍRAL, *Dubrovnické legendy*, Vídeňský deník 7, Vídeň 1913, č. 15, s. 9, 19. 1.

⁶⁵⁸ J. HORÁK, *Listy filologické* 40, 1913, s. 308-309.

⁶⁵⁹ *Ibid.*, s. 310.

vydán s „*velikou péčí*“, ale předmluva má četné vady na kráse, jež jsou zřejmě důsledkem chvatné a nedostatečně koncepčně promyšlené práce.

Pražské vydání do Chorvatska bohužel proniklo jen výjimečně a od počátku bylo více méně bibliofilii. Vysoce Karáskovy dubrovnické legendy hodnotil Mihovil Kombat ve svých dějinách chorvatského písemnictví předobrozenské periody, nazývá je nejkrásnějšími legendami v chorvatském jazyce ze staršího období.⁶⁶⁰

Jak podotkla V. Bechyňová, z dopisů Karáskovi se Jagić jeví jako člověk plný pracovního elánu a životní síly, až první světová válka a její balkánská předehra změnily dikci jeho listů. Tak např. v listě z června 1913 psal Karáskovi o návštěvě A. Belice a D. I. Šišmanova, jejichž hádka pisatele pohněvala i mrzela: „*Žao mi je, da se nismo u Beču vidjeli. Ali kad bi se bili i vidjeli, mogli bismo samo jadikovati nad sramotom, koju nam čine pred cijelim svijetom i Srbi i Bugari. Ja sam već u Petrogradu vidio, kakova izmedju njih vlada mržnja i zavist. Ovdje su u svoje vrijeme bili Belić i Šišmanov. Tako su se grdili, da je mene pred Rusima kao južnog Slavena bilo stid! Imao sam prilike osvjedočiti se, koliko je to sreća, da ima na svijetu ipak Rusija! Kod nje raste svakim danom saznanje, da ima velike dužnosti kao slovenska država. Hvala bogu, da smo već i to doživjeli, da car ruski govori o slovenstvu! Ako mu samo Srbi i Bugari ne pokvare dobre volje? Jer bogami treba mnogo strpljivosti, da čovjek ne plane i da ne rekne: neka vas djavo nosi!*

Evo to su kod mene in camera caritatis dnevne misli, koje me i žaloste i zabrinjuju.“⁶⁶¹

V poslední dochované písemnosti Karáskovi, nedatované dopisnici, podle ne zcela čitelného poštovního razítka nejspíše ze září 1915), jejíž text Bechyňová vydala, vyjevil pak Jagić veškeré své zklamání a znepokojenost z válečného běsnění naplno, aniž by si bral jakékoli servítky: „[...] *srce mi se kida, kada do njega dopiru strašni glasovi okrutna vremena! [...] Što je čovjek prema grozoti, koja je spopala čitav svijet?! Nadam se, da ću Vas primiti u vojsku i time dokazati, da je Vaše zdravlje junačko!! Još ću, ako tako dalje podje, i ja doći na red.*“⁶⁶²

3. 1. 7. DOBROZDÁNÍ VE PROSPĚCH PETRA BEZRUČE

V této neradostné době mohl Karásek ještě jednou (a fakticky naposledy) prokázat, že je žákem vzešlým z velké líhně filologické školy Jagićovy: jako hlavní arbiter v procesu

⁶⁶⁰ Srov. M. KOMBOL, *Poviest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, Zagreb 1945, s. 30.

⁶⁶¹ Jagićův dopis Karáskovi z 23. června 1913.

⁶⁶² V. BECHYŇOVÁ, *cit. d.*, s. 183-184.

s **Petrem Bezručem** (1867-1958) podat důkaz, že provokativní verše oslavující ruského cara a jeho armádu jako osvoboditele českého národa a záměrně podepsané průhlednou šifrou P. B., v důsledku čehož se Bezruč ocitl v kriminále a málem uvázl v oprátce, jsou neumělé imitace a s básníkem *Slezských písní* nemají nic společného.

„Velezrádné“ básně *Bratrům – Osvoboditelům a Jeho Veličenstvu caru Mikuláši II.* vyšly v pařížském časopise *L'Indépendance Tchèque*,⁶⁶³ což vyvolalo okamžitý zájem rakouských úřadů o Bezručovu osobu. Je obecně známo, že básník zůstával dlouho v anonymitě – existence nebezpečného slezského barda stála i po knižním bibliofilském vydání *Slezských písní* (1909) zcela stranou od nerušené úřednické kariéry zaměstnance brněnské pošty Vladimíra Vaška.

V rakouském kriminále se ocitli i jiní čeští literáti, např. Viktor Dyk nebo Josef Svatopluk Machar,⁶⁶⁴ v Bezručově případě však šlo v první řadě o nešťastnou záměnu s Lžibezručem, jímž se později ukázal být kontroverzní, nepříliš talentovaný básník a lehkovážný dobrodruh proniknuvší mezi členy českého odboje ve Francii Jan František Grmela (1861-1932). Zlomyslná mystifikační hra na Bezruče, jím samým záměrně iniciovaná, tomuto „*patologickému šejdiři a pisálkovi*“, jak jej nazval O. Králík,⁶⁶⁵ plně vyhovovala, aniž by dohlédl všech jejích nebezpečných následků. Proto lze Bezručův spor s vojenskými úřady označit za důsledek pouhé neblahé souhry náhod a jeho uvěznění za neoprávněné, neboť se do této situace dostal bez vlastního přičinění.

Na počátku září 1915 byl Bezruč předveden na brněnské policejní ředitelství a vyslýchán, 4. září pak internován v posádkovém vězení na Hernalsergürtlu, přezdívaném též vídeňskou bastilou, na základě obvinění z velezrady. Jeho případ vedl pražský Němec Eduard von Zechmeister, zapisovatelem a translátorem českých dokumentů byl kolínský advokát dr. Richard Herrmann. Jako velké přitížení pro Bezruče je nutno vzít v potaz fakt, že tehdy ještě neprozrazený básník kryjící se za pseudonymem Bezruč byl obviněn poprvé z velezrady na základě konfiskace básní *Den Palackého* a *Škaredý zjev* pro urážku člena císařského dvora, jež byly publikovány v Herbenově *Čase*.⁶⁶⁶ Vojenský soud potřeboval dokázat, že autor dvou velezrádných básní z roku 1899 je identický s pseudonymem P. B. z *L'Indépendance Tchèque*. V této chvíli zasáhl český záložní důstojník a tlumočník v kanceláři dr. Premingera

⁶⁶³ *L'Indépendance Tchèque* 1, Paříž 1915, č. 10-11, příloha, 1. 6. – Veškeré prameny a komentáře k účasti jednotlivých osob v procesu vyšly v monografii B. PRAČKA – O. KRÁLÍK – J. DVOŘÁK, *Bezručův proces. Soudní a úřední dokumenty 1915-1918*, Ostrava 1962.

⁶⁶⁴ Srov. J. S. MACHAR, *Kriminál. Žito 1916, psáno 1917-18*, Praha 1918.

⁶⁶⁵ O. KRÁLÍK, *Básník Slezských písní za první světové války*, in: B. PRAČKA – O. KRÁLÍK – J. DVOŘÁK, cit. d., s. 20.

⁶⁶⁶ *Čas* 13, 1899, č. 7, Beletristická příloha č. 4, 11. 2.

(nechvalně proslulého z procesu proti Karlu Kramářovi) dr. Alfréd Maria Mayer, který vnukl Zechmeisterovi myšlenku, aby se soud obrátil na literární znalce, nejlépe pro zachování nestrannosti jednoho Čecha a jednoho Němce. Byli vybráni dva kandidáti: překladatel básní J. Vrchlického do němčiny Friedrich Adler (1857-1938) a Josef Karásek, soudním úřadem nejprve mylně pokládáný za pedagoga vídeňské univerzity. Karáskova choť zaznamenala přesnou vzpomínku na okolnosti Karáskovy účasti v této záležitosti: „*Do vídeňského žaláře uvržený básník P. Bezruč dobře vytušil, jak hrozný trest ho očekával. Měl totiž divisní soud v VIII. okrese v ruce jisté dobrozdání, neví se určitě, zda s české či německé strany, ve kterém bylo zdánlivě dokázáno, že ony básně jsou skutečně od Petra Bezruče a ten tedy spáchal zločin dle § 58 c stát. zák.*

*Vojenský zástupce – major auditor Mottl – nepovažoval však přece jen dobrozdání jakéhosi laika za postačitelé k odsouzení, a proto povolal mého chotě, slavistu dra Josefa Karáska, dne 19. listopadu 1915 před soud, aby podal své dobrozdání v této choulostivé věci [...]. Dr. Karásek byl vyzván, aby se dostavil 23. XI., list však došel pozdě, takže se mohl hlásiti u soudu až 24. XI. Tam mu byl dán materiál, totiž ono číslo z 1. června 1915 [...]. Manžel můj byl velice vzrušen, když poznal nebezpečí, v němž se slavný básník nacházel. Dr. Karásek byl tehdy těžce churav. Jen s námahou se vydal na cestu k soudu a obával se, že mu snad síly nestačí, aby vyvrátil důvody prvního cizího dobrozdání, které mu ostatně ani předloženo nebylo.*⁶⁶⁷ Vyžádal si lhůtu na rozmyšlenou, ale když neumné podvrhy přečetl, považoval za svou povinnost ujmout se tohoto úkolu. Na vypracování posudku dostal osm dní, jež proležel v posteli, diktuje při současném důkladném studiu Bezručovy poezie svůj text manželce. Záchrané dobrozdání bylo hotovo za šest dní, Karásek je vlastnoručně přepsal a s datem 1. prosince 1915 odeslal vyšetřovateli. M. Karásková pak po letech v dopise J. Z. Raušarovi uvedla, že Karáska doporučil „*Němec, který četl německou Slavische Literaturgeschichte a dle této usoudil, že je Karásek znalec. Poptal se na universitě a tam asi se dozvěděl adresu v slovanském semináři*“.⁶⁶⁸

Kuriózně si chtěl Karáskovy zásluhy při Bezručově procesu po mnoha desetiletích přivlastnit druhý z českých literárních Karásků – Jiří Karásek ze Lvovic (1871-1951). Nejprve se v prosinci 1935 Bezručovu životopisci Břetislavu Pračkovi písemně pochválil, že byl Karásek bezradný a obrátil se na Karáska ze Lvovic s žádostí, aby jako kritik znalý nové literatury dobrozdání vypracoval sám a zaslal mu je. Chvástavě k tomu dodal, že analýzu

⁶⁶⁷ M. KARÁSKOVÁ, *Dobrozdání dr. Josefa Karáska o „básnické“ tvorbě Jana Grmely, napodobitele básní Petra Bezruče*, Vídeňský deník 26, Vídeň 1932, č. 157, 11. 10., s. 1 (celá stať s. 1-2; č. 158, 12. 10., s. 1-2; č. 159, 13. 10., s. 1).

⁶⁶⁸ Dopis M. Karáskové J. Z. Raušarovi ze 4. prosince 1919; citováno dle O. KRÁLÍK, *cit. d.*, s. 34.

vypracoval, za což mu Karásek poděkoval a memorandum jen podepsal. Ještě podrobněji svou údajnou účast popsal ve vzpomínce *Bezruč za první světové války*, jež vyšla ve sborníku k Bezručovým 80. narozeninám: „*Poněvadž neovládá [Josef Karásek; M. Č.] bezručovskou literaturu, prosil mne, abych vypracoval příslušnou analytickou studii o ‚nebezpečných básních‘. Rozumí se, že naše jednání mělo zůstatí pro veřejnost tajemstvím, aby se neškodilo ani Bezručovi, ani Dr Karáskovi.*

Hned po přečtení přiložených domněle Bezručových básní jsem viděl, že se křivdí Bezručovi. Básně byly tak nesmyslný brak, že jsem se divil Adlerovi, že v nich vyciřuje Bezruče. Okamžitě jsem vypracoval koncept dobrého zdání, v němž jsem odmítl autorství Bezručovo klidně, ale rozhodně. Vyjednali jsme spolu s Dr Karáskem, že korespondence po použití bude oboustranně spálena, aby se neškodilo Bezručovi, a já jsem se zavázal, že budu mlčet.“⁶⁶⁹

Jak spolehlivě prokázal O. Králík, Karásek ze Lvovic si celou historku v duchu své spisovatelské stylizace vymyslíl. Nejprve si vystřelil z „*dobromyslného sběratele bezručovských památek*“, využiv čerstvé situace, která nastala díky spisku *Pseudobezruč. Válečná epizoda z básníkovy života (4. IX. 1915 – 25. II. 1916)*, připraveného F. Frydeckým a vydaného v září 1935, a po dvanácti letech ve své hře pokračoval i před veřejností. Za velmi nevkusný druh šibalství je nutno považovat fakt, že čekal na okamžik, až zemře vdova po Karáskovi (1934), zřejmě aby se nedostal do otevřeného konfliktu, kdyby se Pračka náhodou býval obrátil i na ni. K této kauze se vrátil Karáskův životopisec J. Doležal. V srpnu 1950 Jiřího Karáska osobně navštívil a „přesvědčil“ ho, že „*snad na základě jeho dat rozvedl dr. Karásek samostatně, co při svém studiu falsifikátů našel*“.⁶⁷⁰ Když básník následujícího roku zemřel, demystifikoval nemístný žert v denním tisku (ale mnohem jemněji než o několik let později O. Králík) a nadále mylně věřil, že Josef Karásek se na počátku skutečně obrátil na básníka Karáska dopisem, aby zjistil jeho mínění o podvržených verších.⁶⁷¹

Je jasné, že pro Josefa Karáska nebyla Bezručova poezie prázdným pojmem. Již ve svých dějinách slovanských literatur podal v kapitole věnované slovanské moderně její stručnou, leč trefnou charakteristiku: Bezruč psal „*krví srdce ostravských horníků*“ verše, které prý dopadají na duši jako „*těžké údery kladiva dělníkova*“, a zachycení surové

⁶⁶⁹ J. KARÁSEK ZE LVOVIC, *Bezruč za první světové války*, in: *Vzpomínky na Petra Bezruče*, Brno 1947, s. 231-232.

⁶⁷⁰ Srov. O. KRÁLÍK, *cit. d.*, s. 34-40.

⁶⁷¹ Srov. J. DOLEŽAL, *Petr Bezruč a dva Karáskové*, *Práce* 13, 1957, č. 222, s. 5, 15. 9.

skutečnosti by jistě i v překladě dokázalo „*otrást majiteli slezských dolů*“.⁶⁷² Tím se Bezručovo jméno dostalo i do německého a obecně světového povědomí.⁶⁷³

Celé znění Karáskova posudku – v německém originále i českém překladu – bylo sice veřejnosti zpřístupněno až v roce 1962 (a s ním i mnohem povrchnější analýza Adlerova, která připouštěla Bezručovo částečné autorství) v již citované monografii o Bezručově procesu, ale ve výtahu bylo Karáskovo dobrozdání známo již z dřívějšího.⁶⁷⁴ Podívejme se na ně z hlediska výstavby, v níž se odráží Karáskova filologická erudice získaná díky Jagičovu školení.

Karásek nejdříve podal formální analýzu obou básní a vysledoval jako zkušený komparatista silnou inspiraci Kollárovou *Slávy dcerou. Bratrům-Osvoboditelům* je podle slavisty neumělou parafrází Kollárova *Předzpěvu*, avšak v Pseudobezručově „slovanském velezpěvu“ se to jen hemží novinářskými frázemi, triviálními výrazy a klišé, jeho jazyk je bez dialektického zbarvení a autorské osobitosti. Panslavistická tendence je navíc Bezručovi zcela cizí: „*Dobře si pamatujme: básník, který píše nesčetněkrát proti zrádným Polákům a nezná jiných slovanských bratrů než svých 70.000, nyní by náhle vystupoval jako šířitel panslavismu!*“ Báseň *Jeho Veličenstvu caru* psaná jako kollárovská znělka nepřipomíná Bezruče lexikálně ani ideově, navíc forma sonetu mu byla zcela cizí. Zevrubně je pak charakterizoval Bezručova lyrického hrdinu jako soucítícího pesimistu, který vyniká „jedinou strunou“ svých „skřípek“, na něž hrá rapsódie o neutišitelném smutku, zoufalství a bídě pouze svého slezského lidu, nikdy však není mluvčím celého českého národa (dokumentuje to interpretací básní *Leonidas*, *Škaredý zjev* a *Den Palackého*). Jeho jazyk je úsečný, jadrný a plastický, v duchu lidové písně nářečně zbarvený a prostý bombastičnosti či dutého patosu. Metricky Bezruč využívá rýmované i nerýmované („veršů s přirozenými odstavci“) strofické formy se spádem jambickým, trochejským či daktylským, ale nikdy neobětuje formě myšlenku, kdežto jeho imitátor se dopouští jazykových násilností (např. s příklonkami) a je

⁶⁷² J. KARÁSEK, *Slavische Literaturgeschichte II. Das neunzehnte Jahrhundert*, Leipzig 1906, s. 185-186 [překlad M. Č.].

⁶⁷³ Srov. např. -rský- [= M. RUSINSKÝ], *Jméno Dr. Josefa Karáska*, Ostravský kulturní zpravodaj 16, 1973, č. 6 (červen), s. 18-19. Jde o jedno z mála „socialistických“ ocenění Karáskova přínosu, v němž je vedle pomoci Bezručovi „*vysmeknout se z dravčích spárů rakouské justice*“ vyzdvižena zejména průkopnost jeho dějin slovanských literatur a jejich inspirativnost pro to, že „*českou básnickou moderní tvorbou se krátce před první světovou válkou, během ní a po ní začala zabývat řada překladatelů*“, poezii Petra Bezruče z tohoto kontextu nevyjímaje.

⁶⁷⁴ M. KARÁSKOVÁ, *Dobrozdání dr. Josefa Karáska...*; F. FRYDECKÝ (ed.), *Pseudobezruč*, s. 17-23; celý text in: B. PRAČKA – O. KRÁLÍK – J. DVOŘÁK, *cit. d.*, s. 173-182 (*Gutachten des Ph. Dr. Josef Karásek*; s přílohou *Anhang. Einige Worte über literarische Fälschungen*), s. 255-262 (*Dobrozdání PhDr. Josefa Karáska*; s přílohou *Dodatek. Několik slov o literárních padělcích*); Adlerův posudek *ibid.*, s. 187-192 (pouze německy), český výtah in: F. FRYDECKÝ (ed.), *Pseudobezruč*, s. 24-25; kompletní český překlad in: B. PRAČKA – O. KRÁLÍK – J. DVOŘÁK, *Bezručův proces 1915-1918*, Ostrava 1964, s. 136-141.

nucen si namnoze vpomáhat zbytečnými slovními vycpávkami, nevyvaruje se ani prohřešků mluvnických a stylistických (rusismy a germanismy, nenaléžitě užití duálu „*tři stě let*“). Z toho Karásek dokonce dedukuje, že text první básně je jen špatným překladem ruského originálu a jeho německého převodu. Velmi takticky postupoval i v argumentaci Bezručovou plachostí a několik let trvající anonymitou, na niž musily rakouské úřady reflektovat: „*Vladimír Vašek uveřejnil své básně pod pseudonymem Petr Bezruč. Dlouhou dobu nikdo neznal pravé jméno autora senzačních ‚Slezských písní‘, on tedy ze slávychtivosti nebo z ješitnosti nepsal!*“

Nyní by měl tentýž básník tímto nenávisným způsobem vystupovat v cizině a označit básně známou šifrou ‚P. B.‘, a to v časopise, proti němuž se již dříve (při začátku jeho vydávání) důrazně vyslovily všechny české listy?“ Čistě logickou cestou (narážka na vypovězení války Itálii Rakousku-Uhersku 22. května 1915) Karásek dokázal, že autor básní žije v cizině, protože Bezruč by nemohl uspět do 1. června básně složit, poslat do Paříže a zkorigovat (zde Karásek ze své zkušenosti ironicky dodává: „*což u cizojazyčných sazečů musí být provedeno nejméně čtyřikrát*“). Na závěr pak připojil dovětek o nejznámějších literárních padělcích v naší i evropské literatuře, odhaluje především postup Hankův při „výrobě“ staročeských falz. Za vznikem každého padělku je prý nutno hledat nějaký záměr. V případě Bezručova imitátora je nutno v něm spatřovat součást politických piklů nepřátelské ciziny, neboť pravý Bezruč by nedokázal podobnou „slátaninou“ zhanobit své vlastní básně, své celoživotní dílo.

Pro výjimečnost Karáskova činu hodného jen odchovance Jagiцова slovanského semináře nachází uznaná slova téměř panegyrická odborník nad jiné povolání – vynikající textolog a badatel v oblasti staročeského písemnictví Oldřich Králík: „*Posudek exceluje i v interpretaci textu. Nejpádnějším důvodem podezření, že Bezruč je autorem inkriminovaných básní, byly slovné shody. [...] Takové shody nejvíce matou laika, je těžko odolat dojmu, že tak podobné výrazy napsal jeden a týž autor. Je nesmírně obtížné bojovat s těmito přirozenými dojmy, Karásek se zhostil svého úkolu s výjimečným úspěchem. Tvrdil bych, že je potřeba vycvičit příslušné textově kritické schopnosti na staré literatuře. [...] Po všech stránkách je patrné, že dobrozdání psal vynikající filolog. [...] Karáskovo dobrozdání je **skvělé dílo, které dělá čest filologické vědě a mělo by jednou přejít do učebnic.***“⁶⁷⁵

I když žádost Bezručova obhájce H. Bulína o propuštění byla zamítnuta, dostal se básník alespoň z tenat vojenského soudu a 29. ledna 1916 byl převezen do Brna. Tak skončila

⁶⁷⁵ O. KRÁLÍK, *cit. d.*, s. 41-42 [zdúr. M. Č.].

nejdramatičtější epizoda z jeho souboje s rakouskou justicí, jejímuž šťastnému rozuzlení dopomohl filologický rozbor z Karáskova pera, v dějinách kriminalistiky snad ojedinělý případ, kdy filologie někomu zachránila život. Byť se Karásek jeví spíše jako člověk apolitického, spíše konzervativního smýšlení, zůstal celou svou duší oddaným Čechem a slouží mu nepochybně k cti, že se i jako těžce nemocný dokázal chovat občansky odvážně a podle Doležala svědčil u soudu i v prospěch Macharův.⁶⁷⁶

⁶⁷⁶ Srov. J. DOLEŽAL, *cit. d.*, s. 155.

Poslední desetiletí života Jagićovi zhořklo, neboť neblahé události následovaly jedna za druhou. V roce 1914 mu umřela manželka. Cítil se osamocen a psal velmi smutné dopisy, v nichž se odrážel – ještě v intimnější rovině než v dopisech Karáskovi – jeho nesouhlas se světovou válkou jako apokalypsou devastující celou společnost dohasínající monarchie v oblasti vědy i mezilidských vztahů.⁶⁷⁷ V roce 1920 pak bylo po 37. ročníku zastaveno vydávání Jagićova *Archivu für slavische Philologie*. Při obnovení časopisu v roce 1923 Jagićovi nikdo nenabídl čestné šéfredaktorství a nový redaktor E. Berneker nepovažoval za nutné se o svém předchůdci ani zmínit, jediná pražská *Slavia* se k jeho odkazu hrdě přihlásila. Po úmrtí K. Jirečka (1918) a odchodu M. Rešetara do Záhřeba a V. Vondráka do Brna v roce 1919 neměl Jagić ve Vídni nikoho z přátel a kolegů, s nimiž by se mohl pravidelně scházet a diskutovat o aktuálních slavistických tématech. Navíc strádal i hmotně (byl nucen stát se korektorem vědeckých spisů vydávaných vídeňskou akademií!), přestože kdyby býval přijal návrh vrátit se do Záhřeba se zetěm Rešetarem a stanout v čele Jihoslovanské akademie věd, byl by této trpké zkušenosti ušetřen. Návrat do domoviny mohl Jagićovi v těžkých popřevratových časech zajistit tělesný i duševní blahobyt, doma by nebyl potřeboval darů, jakých se mu ve Vídni z různých stran dostávalo, vícekrát např. od T. G. Masaryka nebo prostřednictvím tehdejšího československého vyslance ve Vídni K. Krofty, ale byla to určitá tragika v jeho životě, že jedni ho ve Vídni považovali za tajného nepřítele německví, druhým byl zase příliš málo Slovanem.⁶⁷⁸

Když Karásek 2. července 1916 zemřel, vyprovodil jej Jagić na jeho poslední cestě spolu s torzem českých a slovanských přátel, kteří za války ve Vídni zbyli.⁶⁷⁹ Podruhé se Jagić v těchto pohnutých dobách se zesnulým symbolicky rozloučil v nekrologu na stránkách posledního ročníku jím vedeného *Archivu*, ač se tak stalo s téměř dvouletým zpožděním. Jagićovi velmi záleželo na tom, aby se k textu mohla vyjádřit vdova po zemřelém M. Karásková.⁶⁸⁰ V červnu 1917 se již autor mohl poděkovat za poskytnuté výtisky Karáskových příspěvků a rukopisný seznam prací: „*Ich schreibe jetzt seinen Nekrolog, wobei ich Ihre*

⁶⁷⁷ Srov. např. jeho listy R. Nahtigalovi, Ljubljanski Zvon 43, Ljubljana 1923, s. 465-475.

⁶⁷⁸ Srov. M. MURKO, *Jagićovy paměti*, s. 367-368.

⁶⁷⁹ Poslední okamžiky Karáskova života a jeho pohřeb líčí J. DOLEŽAL, *cit. d.*, s. 154-157.

⁶⁸⁰ Již 2. října 1916 Jagić dopisnicí požádal o základní údaje týkající se Karáskova a osobní schůzku s adresátkou, aby mohl být nekrolog napsán co nejdříve. V dopise z 25. ledna 1917 se obdivuje (na základě přiloženého nákresu) krásnému Karáskovu náhrobku, jež si vdova objednala u proslulého českovídeňského sochaře Vojtěcha Eduarda Šaffa (1865-1923); fotografii náhrobku, dnes již bohužel nedochovaného (místo, kde se Karáskův hrob nacházel, bylo prodáno), reprodukoval J. DOLEŽAL, *cit. d.*, obr. příl. za s. 160 (srov. též Obrazovou přílohu této práce). – LA PNP, fond *Karásek*, Korespondence rodinná – Melanie Karásková, přijatá, složka V. Jagić; tam i další Jagićovy dopisy Karáskové.

*Notizen und auch Alles gedruckte, daß Sie die Freundlichkeit hatten mir zu geben oder nachzuschicken, fleißlich dankgelesen und für meinen Zweck verwertet habe.*⁶⁸¹ Zároveň však lituje, že tuto bibliografii nemůže vytisknout spolu s nekrologem, a doufá, že vyjde na jiném místě. Důvěrně Karáskovou utěšuje v novoročním listě z roku 1918 srovnáním, že oba sblíží ztráta drahého člověka: „*Hochverehrte gnädige Frau! Sie sind die erste, an die ich diese Zeilen des neuen Jahres 1918 richte, möge Ihnen und uns allen das neue Jahr den viel ersehnten Frieden und mit ihm Beruhigung bringen. Ihre treue Anhänglichkeit an Ihren unvergesslichen lieben Gatten ergreift mich bis zur innigsten Rührung. Auch ich lebe in unauslöschlicher Erinnerung an meine gewesene teure Lebensgefährtin und fühle mich gerade an solchen Tagen wie Weihnachten, Silvesterabend, Neujahr besonders vereinsamt. Ich muß Gott für die große Gnade, daß ich durch 52 Jahre das Glück eines schönen Familienlebens genießen konnte, innigst danken und den Rest der Tage geduldtig hinnehmen. Ihr viel zu früh verstorbener braver Mann hätte erst den 2. 6. seinen fünfzigsten Geburtstag gefeiert. Der Verlust kam viel zu früh.*“⁶⁸² Tisk *Archivu* probíhal ke konci války velmi pomalu, teprve spolu s dopisem z 19. března 1918 zaslal Jagić M. Karáskové korekturu nekrologu, který konečně po několika týdnech v květnu vyšel.⁶⁸³ Karásek v něm byl oceněn jako velice agilní pracovník v oblasti slovanského kulturního a literárního dějepisu, který svou hřivnu vložil cele do služeb vzájemného poznávání slovanských národů stejně jako šíření vědomostí o duševním životě Slovanů v českém a německojazyčném prostoru. Vzhledem k tomu, že mu trvalá choroba kladla do cesty nepřekonatelné překážky, aby si mohl založit nezávislé životní postavení s pravidelným platem, podal jen malý počet souvislejších studií, zato převládá bezpočet v různých periodikách rozptýlených drobnějších statí různorodého charakteru. Byl však více než žurnalistou, spíše by mu přiléhalo označení „*velmi nadaného popularizátora různých vědeckých témat ze staršího i novějšího duševního života Slovanů*“, který byl nejen bystrým referentem o výsledcích cizích bádání, nýbrž se dobral při řešení mnoha vědeckých otázek i vlastních náhledů. Jako člověk vynikal zvláštní pozorovatelskou schopností, jemnou povahou a přátelským poměrem ke svým kolegům i učitelům. Bibliografický soupis všech jeho prací by byl podle Jagiće dokladem tvrzení, že je třeba těžce litovat ztráty „*tak užitečného spolupracovníka na poli udržování a rozšiřování slovanských literárních zájmů*“. Jiří Horák (1884-1975) vyzdvihl zejména Karáskovy etnografické statí a jeho zálibu pro

⁶⁸¹ Jagićův dopis Karáskové z 8. června 1917.

⁶⁸² Jagićův dopis Karáskové z 1. ledna 1918.

⁶⁸³ V. JAGIĆ, *Archiv für slavische Philologie* 37, Berlin 1918, s. 268-270; celý ročník byl však ukončen až 1920.

terénní sběr národních písní, vánočních koled a starého lidového dramatu.⁶⁸⁴ Mladší kolega z vídeňské slavistiky a pozdější i v Československu hojně publikující historiograf jihoslovanských literatur Dragutin Prohaska (1881-1964) se zaměřil zejména na vykreslení Karáskových zájmů o Jižní Slované a připomněl i své osobní styky se zemřelým.⁶⁸⁵ Varaždinský profesor Ivan Milčetić krátce vystihl moment v různých variacích společný všem Karáskovým nekrologům: „*Poradi svoje raznovrsne radinosti bijaše i mnogo poznat i cijenjen, te će mu se teško naći zamjenik. Nijedan prosvjetni napredak kod Slavena nije izbegao njegovom opažanju.*“⁶⁸⁶ Ostatní nekrology se ke Karáskovu odbornému profilu vyjadřovaly minimálně, vesměs pouze parafrázovaly všeobecně dostupné údaje z Ottova *Slovníku naučného*,⁶⁸⁷ měly ráz spíše informativního přehledu nebo byly zabarveny čistě osobně na Karáskovy lidské stránky.⁶⁸⁸ Jagićův nekrolog neměl v odborné ani životopisné rovině souměřitelného konkurenta (i díky konzultaci s M. Karáskovou), rovněž těžko bychom hledali nějaký pendant k intenzitě Jagićovy vroucnosti, k mužnému, a přesto vlídně teplému tenoru jeho slov.

Karásek ovládal umění nejen objektivně referovat o vědeckých závěrech ostatních slavistů, nýbrž uměl tuto problematiku navíc vhodně vřadit do kontextu širších diskusí a nejednou i věcně glosovat, vybízející k dalším úvahám na témata buď přímo vyvěrající z podstaty problému, anebo na témata příbuzná, vedoucí k nalézání nových řešení, nových cest dalšího bádání. Tento fakt budiž svědectvím o vysoké odborné erudici referenta, znamením jeho obrovské sečtělosti v oblasti literatury předmětu i vhodných kombinatorických a analytických dispozic. Lze jen litovat, že mu nebylo dopřáno pojednat o svém učiteli monograficky. Koncepce ucelených, osobně zabarvených vzpomínek kombinovaných se zhodnocením Jagićova vědeckého a pedagogického přínosu, třeba s převzetím některých soudů od ostatních posuzovatelů jeho díla, v analogické formě, jak je odborné veřejnosti nabídli B. M. Ljapunov nebo P. Oreškov,⁶⁸⁹ byla Karáskovu naturelu

⁶⁸⁴ J. H. [= J. HORÁK], *Národopisný věstník československý* 11, 1916, s. 357-358.

⁶⁸⁵ Dr. D. P. [= D. PROHASKA], *Savremenik* 11, Zagreb 1916, s. 262-263.

⁶⁸⁶ I. MILČETIĆ, *Obzor*, Zagreb 1916, № 188.

⁶⁸⁷ Jde o hesla *K[arásek] Josef*, in: *Ottův Slovník naučný*, sv. 13, Praha 1898, s. 1014, a *Karásek Josef*, in: *Ottův Slovník naučný*, sv. 28, *Doplňky*, Praha 1909, s. 744. – Nekrology: *Moravská orlice* 44, č. 149, 3. 7.; *Národní listy* 56, 1916, č. 183, s. 4, 4. 7.; *Český deník* 5, Plzeň 1916, č. 184, s. 2, 5. 7.; -i [= ?], *Topičův sborník* 3, 1915-1916, s. 528; *Zlatá Praha* 33, 1915-1916, s. 491; -n- [= F. SEKANINA], *Zvon* 16, 1915-1916, s. 587-588; F. V. VYKOUKAL, *Osvěta* 1916, s. 577-578; *Český časopis historický* 22, 1916, s. 375-376.

⁶⁸⁸ *Ostravský deník* 16, Ostrava 1916, č. 336, Příloha, s. 2, 5. 7.; *Zeit*, Wien 1916, 5. 7.; *Videňský deník* 10, Vídeň 1916, č. 151 a 157; *Obzor* 7, Přešov 1916, č. 186; J. Z. RAUŠAR, *Za přítelem Dr. J. Karáskem*, *Moravská orlice* 44, č. 168, s. 1, 26. 7.

⁶⁸⁹ Srov. B. M. ЛЯПУНОВ, *Краткий очерк ученой деятельности академика Игнатия Викентьевича Ягича*, Одесса 1901; П. ОРЕШКОВ, *Ватрослав Ягич. Кратък очерк на живота и дейността му досега*, Известия на Семинара за славянска филология, София 1911, № 3.

poměrné blízká, jak ostatně v nábězích vysvítá z jeho publikovaných příspěvků, ba byl přímo k podobné publikaci povolán. Není náhodou, že za českou stranu tento čestný dluh u příležitosti Jagičových osmdesátin alespoň částečně vyplnil Karáskův mladší přítel a příznivec J. Doležal-Pojezdny, patos jehož slov mohl stejně dobře vyplynout i z pera Karáskova: „*Ti, kdož ovládali ještě všechna odvětví slavistiky, nesou čestný přívlastek: patriarchů. A posledním z nich je Vatroslav Jagić, muž světového jména a rozhledu, zasypaný přehojnými důstojnostmi světa, tituly, řády a členstvím akademií učených, což si vybojoval houževnatou prací a bezpříkladnou pílí přes všechny nástrahy osudu a nepřejících lidí...*“⁶⁹⁰

⁶⁹⁰ J. K. POJEZDNÝ, *K osmdesátinám Dra Vatroslava ryt. Jagiče*, s. 2 [zdůr. J. K. P.].

3. 2. HISTORIOGRAFEM SLOVANSKÝCH LITERATUR – METODOLOGICKÁ KONCEPCE A DOBOVÉ PŘIJETÍ *SLAVISCHER LITERATURGESCHICHTE*

„Prozrazuji Vám, že pracuji jako ‚Ochs‘ (řikal Albert),
neboť koriguji druhý svazek ‚Slavische Literaturgeschichte‘
u Goeschena. Ať po mně hodí kamenem ten, kdo ví,
co je to mít vyměřenou cestu, napsat lit[erární] historii
(ale ne každou zvlášť) po prvé,
a pro Prušáky a po německu.“

(Karáskův dopis Adolfovi Černému z 10. října 1905)

Karásek se o problematiku slovanských literatur zajímal již jako student, ale pouze jako pilný čtenář a referent; téma jeho doktorské disertace věnované iniciativě *Ausführliches Lehrgebäude* J. Dobrovského pro soudobé české mluvnictví (srov. podkapitulu 3. 1. 4. PŘÁTELSTVÍ UČITELE A ŽÁKA) naznačovalo spíše jeho orientaci jazykovědnou.

Záhy se však ukázalo, že převážil odborný zájem o kulturu a písemnictví slovanských národů, jimiž se zabýval zejména jako informátor monitorující překlady české literatury do ostatních slovanských jazyků, propagátor mezislovanských styků a jako příležitostný kritik.

V roce 1903 publikoval první rozsáhlejší literárněhistorickou studii *Чешка литература у новије доба*, která byla zvláštním otiskem z časopisu novosadského matičního *Letopisu*.⁶⁹¹ K jejímu sepsání byl vyzván tajemníkem *Matiče srbské* Milanem Savićem počátkem srpna 1902 formou dopisu, v němž jsou uvedeny konkrétní podmínky zakázky: „Према одлуци Књижевног Одбора Матице Српске част ми је умотити Вас, поштовани Господине, да бисте имали доброту за *Летопис Матице Српске* написати расправу: *Кратак преглед савремене чешке белетристичке књижевности*.

Уједно Вас најучтивије молим, да свој рад удесите тако, да цела расправа стане у једну књигу *Летописа*, дакле: два до два и по штамп[арски] табака.

Још ми је част јавити, да *Матица Српска* својим поштованим сарадницима уступа хонорар од 80-90 круна по штамп[арскоме] табаку.

Молећи Вас, да ми своју одлуку исто прејавите, част ми је бележити се с одличним поштовањем.“⁶⁹²

⁶⁹¹ *Летопис Матице српске*, Нови Сад 1903, књ. 217, свеска I, с. 31-75; књ. 218, свеска II, с. 59-91; књ. 219, свеска III, с. 39-71.

⁶⁹² LA PNP, fond *Karásek*, Korespondence vlastní – přijatá, složka M. Savić, dopis z 9. srpna 1902.

Celé dílko čítající 113 stran dedikoval „genialnímu spisovateli našemu, člověku šlechtnému, ozdobě českého národa“ Jaroslavu Vrchlickému,⁶⁹³ jemuž autor v pomyslném českém literárním panteonu přiřkl nejvyšší místo. Přehled je napsán jako obrana proti výpadku pangermánského poslance Bergera, který veškeré literární a kulturní snažení českého národa pokládal za příliš závislé na německém vzoru, a proto Karásek hned v úvodu sebejistě vyzývá ke konfrontaci českých úspěchů vědy a literatury s rakouskými: „Штета је, што ни један од чешких посланика није на то реаговао. Да је случајно неки чешки посланик, који би био писац и познавалац словенских и осталих светских књижевности, сутра дан донео у парламенат Гебауерову чешку граматику, Отов ‚Научны́й Словник‘, последње свеске укупних дела Врхлицкога и Јураска, свеске ‚Сvětová knihovna‘, ‚Čechy‘, ‚Hrady a zámky‘, позвавши аустријске Немце да и они покажу таква дела из немачко-аустријске књижевности, то би зацело успех и утицај таквога говора био врло драстичан. [...] Не треба да говорим о значају Двојака, мајстора музичке вештине, јер то није моја задаћа, и најзад нама Чесима не може нико ту славу одузети да ми владамо у царству тонова.“⁶⁹⁴ A Karásek se necítí být dotčen jen německou nadřazeností a inferiorizací české kultury. Žehrá i nad tím, že ostatní národy nemají ve svých jazycích dostatečné množství antologií české literatury, aby mohly samy posoudit kvalitu českých slovesných děl, zabarvuje svůj výklad subjektivními stesky, že o vydání „неколико килограма“ jeho vlastních překladů do němčiny není zájem a marně hledá vhodného sponzora („[...] до сада се не нађе нити какав меценат, нити родољубиви адвокат, месар или неимар, нити каква словенска банка или друштво, који би га колико толико помогли у издавању ових превода“).⁶⁹⁵

Veškerý vývoj české literatury až do sedmdesátých let 19. století (tam podle něj začíná „novější“ období české literatury) shrnul na 25 stranách (s. 7-31), přičemž právě k této kompilační části se ozvalo nejvíce kritických připomínek: baroko je povrchně (a nepatříčně) zjednodušeno na „потпун застој литерарне продукције“, „на духовном пољу завладала је пустош, изумро беше сваки душевни покрет, изуzeвши оно неколико црквених књига, на чијем се језику опажа ужасно опадање“ (s. 7), národní obrození (v překladu stojí „препорођај“, s. 8; český termín „obrození“ však Karásek jinak odmítal, nahrazuje jej

⁶⁹³ Text psal Karásek česky, jeho manželka Melanie Karásková jej překládala do němčiny a z této verze byl dr. Milanem Savičem a redaktorem Jovanem Radoničem pořízen překlad srbský; srov. J. K. DOLEŽAL, *cit. d.*, s. 101. – Česky Karásek publikoval pouze kapitolu věnovanou Vrchlickému; srov. J. KARÁSEK, *Jaroslav Vrchlický mrtev*, Moravská orlice 50, Brno 1912, č. 207, s. 1-2, 10. 9.

⁶⁹⁴ J. KARÁSEK, *Чешка литература у новије доба*, Нови Сад 1903, с. 6.

⁶⁹⁵ *Ibid.*, s. 7.

zavádějícími pojmy „znovuzkříšení“ či „znovuzrození“⁶⁹⁶) je mechanicky vyloženo jako přímá reakce na centralizační a germanizační úsilí Josefa II. (s připomínkou neblaze proslulého biskupa Kindermanna von Schulstein, s. 8) a osvícenství jako „vstupní brána“ tohoto obrodného procesu; zcela spolehlivě nejsou uváděny ani jím citované tituly (např. Nebeského básnickou skladbu nazývá *Protinožci* místo náležitého *Protichůdci*, s. 13). Recenzentům vadilo rovněž množství „dělidel“, podle nichž je materiál strukturován, a z něj plynoucí nepřehlednost a „příliš optimistický ráz díla“, zdůvodnitelný však jeho polemicko-apologetickým charakterem.⁶⁹⁷

Hlavní část knihy je věnována období od sedmdesátých let 19. století dále, jež pro Karásku představují dobu „neočekávaného rozkvětu české literatury“ (s. 31-81). Jednotlivé kapitoly informují o díle S. Čecha, J. Vrchlického, lumírovců (k jejich okruhu však vedle J. V. Sládka a J. Zeyera neadekvátně řadí i A. Staška, L. Quise a E. Krásnohorskou!, s. 50-51), o básnících nejnovější doby (Macharův význam v porovnání s Vrchlickým přirovnává k poměru Heina a Goetha v literatuře německé, s. 58), dramatu (kriticky konstatuje, že dramatika je nejslabší žánrovou oblastí české literatury a slovanských literatur vůbec, s. 62) a próze (většinou si všímá druhořadých autorů, ale právem oceňuje J. Arbesa a J. K. Šlejhara, s nímž se stýkal i osobně a jež nazýval „českým Dostojevským“, s. 74⁶⁹⁸).

Námítky budí i chyby, jež se vloudily v souvislosti s překlady křestních jmen prostřednictvím němčiny (Vencel Klicpera, s. 12, vedle Venceslav Hanka, s. 13; dále na s. 63 dokonce Gavrilu Prajs, na s. 86 již správně Gabrijela Prajsova; Ernst Prohaska a Hainrich Vodak, s. 96), ve většině případů však zůstala jména česká, a jak potvrzují jeho německy psané práce, Karásek odmítal transkripci příjmení či překládání českých a slovanských křestních jmen do němčiny (viz dále). Jindy zase některé autory a díla nedoceňuje (Čelakovského *Ohlas písní českých*, s. 11; F. X. Šaldovi věnuje pouze sedm řádků! a ještě s výtkou, že je škoda, že jej nepřitahují slovanské literatury, s. 60) nebo přeceňuje (např. o V. Šolcovi praví, že „*његов снажни дух оставио је дубоке трагове у чешкој писмености*“, s. 31; rovněž nadhodnocuje tvorbu A. Klášterského či A. Heyduka, jenž má samostatnou

⁶⁹⁶ Srov. jeho polemiku s J. VLČKEM v podkapitole 3. 1. 6. „SOUKROMÝ BADATEL“ VE SLUŽBÁCH POPULARIZACE SLAVISTIKY.

⁶⁹⁷ Srov. např. stručný referát es. [= ?], Listy filologické 30, 1903, s. 479. – Kladně Karáskův přehled hodnotí např. Č. ZÍBRT, ČČM 77, 1903, s. 416-418, který pouze dodává, aby autor „*se stejnou důkladností pojednal také o vědecké a odborné literatuře české v nové době, aby byl celkový, úplný obraz*“. Podobně A. Č. [= A. ČERNÝ], Slovanský přehled 7, 1904-1905, s. 142-143, připojil poznámku: „*Práce jest poněkud nesouměrná, ale to, jak se dovídáme, není vinou autorovou, nýbrž zkracováním z příčin technických. Také bychom si přáli mnohde jiného seskupování literátů, určitějšího profilování jednotlivých hlav básnických atd. Ale to vše nezmenšuje významu dobré a prospěšné práce, kterou zaznamenáme s plným uznáním.*“

⁶⁹⁸ Srov. též J. KARÁSEK, *J. Šlejhar*, Moravská orlice 52, 1914, č. 185, Příloha, s. 5, 12. 9.

kapitolu, s. 28-30, nebo zcela marginálního, na venkově poblíž Vídně žijícího katolického básníka F. Pěčku-Místeckého, s. 112).

Jakožto vídeňský Čech pojednal speciálně o tvorbě českých zahraničních menšin (s. 81-82), o literatuře Slováků, jejichž jazyk sice pokládá za společný s Čechy, ale historii a písemnictví za samostatný systém (s. 82-84), o literárně činných kněžích (s. 84-85), o spisovatelkách a specifikách ženského způsobu psaní (s. 85-86), o žánru historického románu (s. 86-89) nebo o tzv. slovanofilech (s. 90-95), u nichž zmiňuje chladný přístup Čechů k Holečkovu géniu, zabývá se příliš detailně činností svého přítele J. Z. Raušara-Žuboriče, který je mu předním reprezentantem česko-srbských kulturních styků, kdežto Jan Hudec či Konstantin Jireček se mihnou pouze jako vzpomenutá jména.

K neoriginálnějšími partiím bezesporu patří pasus o moderně a nezařazených „nejmladších“ (s. 95-108) a o katolické moderně (s. 108-112). Celé období moderny Karásek chápe jako několik tendencí v rámci tzv. duchovní secese (s. 95), což v podstatě odpovídá i dnešní interpretaci tohoto klíčového období.⁶⁹⁹ Karáskův přehled v této části nezapře své inspirace – minimálně ve výběru těžiskových osobností – výkladem moderny Jiřího Karáska ze Lvovic, který se s Karáskem podělil o svůj plán na novou publikaci věnovanou právě tomuto tématu: „*Ted' budu pracovati o knize vykládající vývoj České Moderny i dávám Vám k dispozici své rozdělení látky:*

Vývoj kritiky (Schauer, Šalda, Procházka, Krejčí, Marten)

Vývoj poesie (Machar, Kvapil, Borecký, Auředniček, Březina, Hlaváček, Sova, Neumann, Bezruč, Dyk, Opolský, Josef Holý, Jan z Wojkowicz, Theer)

Vývoj dramatu (Svoboda, Hilbert)

Vývoj prózy (Mrštík, Svobodová, patologické stavy u J. K. Šlejhara)

[...] *Velmi rád Vám dám i dále informace, račte mi vždy jen dopsati, vím sám, jak se těžce shání materiál k literárním studiím zde v Praze, tím hůře ovšem ve Vídni.*“⁷⁰⁰

Karáskovo sledování reflexí (a „vlivů“) světových literatur, zejména francouzské, na českou modernu (subjektivizace básnické výpovědi, Baudelaire, dekadence a amorálnost, symbolismus, heslo *l'art pour l'art*, resp. *la beauté pour la beauté*, spojené s kultem „dokonalé formy“, hudebnost, individuální styl, nietzscheánství, překladatelský zájem o V. de l'Isle-Adama, B. d'Aurévilly, K. J. Huysmans aj.) napovídá již leccos i o jeho *Slovanských literárních dějinách*. Všeobecný úvod o moderně uzavírá zdůrazněním její protirealističnosti a

⁶⁹⁹ Srov. J. KUDRNÁČ, *Doslov*, in: *Vteřiny duše (Drobná próza české secese)*, Praha 1989; TÝŽ, *Úvod do české secesní literatury*, in: *Z času Moderní revue*, Sborník LA PNP 28, Praha 1997, s. 9-26.

⁷⁰⁰ LA PNP, fond *Karásek*, Korespondence vlastní – přijatá, složka J. Karásek ze Lvovic, dopis ze ze 7. ledna 1903.

anacionálnosti: „*Већ овде можемо истакнути тај факат, што се у осталом из наведеног лако да видети, да се сви правци чешке Модерне слажу у томе, да слабо маре за словенске литературе а нарочито за њихов реалистички или националан правац. [...] Модерни се извисили над националним питањем. [...] Наша Модерна наћи ће у свима светским литературама сродне духове, али за то се још не може тврдити, као да је преузела туђе мисли или их плагирала.*“ (s. 99-100; zdůr. J. K.)

Celou knihu uzavírá *Završna reč* (112-113), v níž se snaží najít typologické paralely českého a srbského literárního vývoje: přísným kritickým měřítkům mohou obě literatury vyhovovat až od šedesátých let 19. století, obě spojuje „zpoždění“ za Evropou. Jeho výběr zakladatelských literárních osobností je však velmi subjektivní (ze staršího období např. uvádí Čelakovského, zapomínáje ovšem v první řadě na Máchu), v době novější vyzdvihuje Nerudu, Čecha a Vrchlického. Citelně postrádá kvalitní kritický časopis typu *Вестника Европы* nebo *Revue des deux mondes*, který by se soustavně věnoval slovanské kultuře a literaturám „bez politické tendence“ (Černého *Slovanský přehled* tedy zjevně pokládal za neobjektivní), a apeluje na vznik druhé české univerzity, jež by korigovala přílišný pragocentrismus českého kulturního života.

Vlastní přípravou ke Karáskovým *Slovanským literárním dějinám* možno nazvat německou mutaci *Die Tschechische Literatur in den letzten Dezennien*, jež měla být původně rozšířením srbské verze, avšak přes veškerou autorovu snahu zůstala torzem.⁷⁰¹ Karásek se stran přepracování obrátil na *Českou akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění* s žádostí o stipendium, v níž mj. uvedl i vlastní hodnocení své srbské studie: „*Před rokem dostalo se mně velice čestného vyzvání od redakce nejstaršího srbského časopisu ‚Letopisu Matice srpske‘, který zakládal náš Šafařík, abych napsal dějiny nové české literatury. [...] Psal jsem u vědomí, že činím věc dobrou, národu mému prospěšnou, poněvadž ‚Letopis‘ je také rozšířen mezi Chorvaty a Jihoslovany vůbec [...]. Stanovisko mé bylo informační se stálým zřetelem k Jihoslovánům; přehledné partie jsou zcela nové, rozdělení samostatné, [...], forma lehká, by cizince neunavovala.*

Vůdčí mou snahou bylo, abych správou informací získal přátely české literatury a povzbudil Jihoslovany k překládání z našeho písemnictví, odborník pozná, kde jsem byl také kritický a zcela originelní.

Nyní bych rád pojednání toto vydal německy, arci přepracované. Tím by znalost naší literatury vnikla i do dalších kruhů evropské intelligence.

⁷⁰¹ Oesterreichisch-Ungarische Revue 30, Wien 1903, s. 182-196, 248-259, 316-324; 31, Wien 1904, s. 42-50, 104-112, 298-312.

Předně nutno přepracovati úvod, aby tvořil co do souměrnosti a obšírnosti pendanty k ostatním částem. Krátce přibírám partie o době obrozenské; také další jednotlivé partie, s nimiž dnes již nejsem spokojen, doplním a přepracuji; mimo to podám německému čtenáři ukázky č[eské] literatury ve výboru. [...] Stěžoval jsem si již třikráte v ‚České Revui‘ a v úvodu k mé stati v ‚Memonucy‘, že naše bohaté a vlastenecké kruhy nemají smyslu, aby cizině sprostředkovaly náš duševní život.

*Pojednání vycházející srbsky mám v rukopise česky i německy již hotové. Z tohoto německého přepracování zamýšlím dáti poříditi ruský (eventuelně polský a italský) překlady. “⁷⁰² Stipendium mu však uděleno nebylo⁷⁰³ a stejným způsobem bylo rozhodnuto i ve věci žádosti o podporu na vydání separátních otisků z *Oesterreichisch-Ungarische Revue*.⁷⁰⁴*

V německé verzi (obsáhla pouze přibližně dvě třetiny textu srbského) byly zejména vynechány všechny odkazy k srbskému prostředí a nahrazeny se zřetelem ke kontextu německému, navíc bylo přidáno několik do němčiny přeložených úryvků z tvorby B. Němcové, V. Háalka, G. Pfliegera-Moravského a J. Nerudy.

Lipské vydavatelství G. J. Göschena (G. J. Göschen'sche Verlagshandlung) tehdy hledalo vhodného kandidáta pro zpracování konfrontativního přehledu slovanských literatur pro širší německou veřejnost, ovšem s výjimkou té nejvyvinutější a ve světě nejznámější – ruské, neboť se jí dostalo samostatného svazku *Russische Literaturgeschichte* (Sammlung Göschen № 166, Leipzig 1902) z pera v Mnichově působícího slavisty Jurije (Georga) Polonského. Obrátilo se na Jagiče, který zřejmě vzhledem k výše jmenovaným literárněhistorickým přehledům novější české literatury navrhl Karáska a uvědomil jej o tom dopisem z května 1903, v němž zároveň adresáta seznámil se základními podmínkami zadavatele: „*Lieber Freund! Göschen schreibt mir, daß er für seine Zwecke nur ein Bändchen für alle übrigen slav[ischen] Literaturen (mit Ausnahme der schon herausgegebenen russischen) bestimmen kann. Er sagt, sein Wunsch wäre es, eine Schilderung der Richtungen, ihrer Befruchtungen von den anderen Literaturen etc., also eine Zusammenfassung des Typischen, die betreffende Literatur Kennzeichnenden‘ zu bekommen.*

Er wünscht zu erfahren, ob ich ihm einen solchen Verfasser nennen könnte. Wollten Sie nicht vielleicht das übernehmen? Sie könnten ein solches Bild für ihn schaffen. Überlegen Sie sich und schreiben Sie es dann mir, damit ich Ihren Namen nenne.“⁷⁰⁵

⁷⁰² Karáskův dopis III. třídě akademie z 28. dubna 1903, Archiv AV ČR v Praze, fond ČAVU, inv. č. 111, k. 62.

⁷⁰³ Srov. odpověď na Karáskovu žádost z 18. června 1903, ibid.

⁷⁰⁴ Srov. Karáskův dopis IV. třídě akademie z 28. června 1903, ibid., a zápornou odpověď z 19. prosince 1903, ibid., inv. č. 111, k. 63.

⁷⁰⁵ Jagičův dopis Karáskovi z 12. května 1903; edici listu pořídil J. HEYER, *cit. d.*, s. 133.

Karásek tenkrát jistě netušil, kolik trpkých chvil mu jeho literární dějiny připraví, třebaže smlouvu s nakladatelem měl sjednánu již dopředu. Byla to práce s přesně stanoveným termínem a vyměřeným rozsahem a to Karáskův těžký zdravotní stav stejně jako jeho roztěkaná povaha nesly velice těžce.⁷⁰⁶

V Karáskově fondu je zachována bohatá korespondence mezi nakladatelem a autorem objednaných dějin a v opisu též část Karáskových dopisů Göschenovi.⁷⁰⁷ Göschen Karáska ke spolupráci vyzval na sklonku května roku 1903 a požádal jej o zaslání stručné osnovy celého dílka, o stanovení nároků ohledně honoráře a o přibližný termín dokončení rukopisu. Podle jeho původní představy se dějiny rýsovaly jako jednosvazkové a ilustrované: „*Die Anlage denken wir uns etwa so, dass das Ganze äusserlich nicht eine Reihe von in sich geschlossenen Aufsätzen, sondern eine Geschichte der slavischen Literatur in ihren Grundzügen darstelle, gewissermassen illustriert durch Herausheben der Haupttypen. – Die Zusammenfassung der gesamten slavischen Literaturen [...], die ja teilweise nur in recht losem Zusammenhange miteinander stehen, in ein Bändchen sieht vielleicht für ersten Moment sehr schwierig aus, wir bitten aber, gefl. zu berücksichtigen, dass das Werkchen nicht für die Länder, deren Literatur behandelt wird, sondern für deutsche Leser bestimmt ist, und dass diese nicht eine Schriftstellerstatistik, sondern eine Schilderung der Richtungen, ihrer Befruchtungen von andern Literaturen etc., also eine Zusammenfassung des Typischen, die betreffende Literatur Kennzeichnenden, wünschen.*“⁷⁰⁸

Karáskovi se však zdálo nemožné pojednat o tak rozsáhlém předmětu jen v jedné útlé knížce, a podrobně nakladateli vyložil svou představu slovanských literárních dějin, ohrazuje se najmě proti Göschenově implikaci, že lze předpokládat jednotnou slovanskou literaturu: „*Ich habe mir das Anerbieten überlegt und wäre nicht abgeneigt, es anzunehmen. Dennoch kann ich nicht umhin, auf die zahlreichen Schwierigkeiten, die sich bei einer solchen Arbeit ergeben und die jeder Fachmann gewiß anerkennen wird, hinzuweisen. Vor allem ist schon der Umstand zu berücksichtigen, daß **man eigentlich von keiner Geschichte der slavischen Literatur sprechen kann, da sich die einzelnen Literaturen selbständig entwickelt haben, in äußerst lasen Beziehungen zu einander stehen, ja einzelne überhaupt keine innerlichen Verknüpfungsmomente besitzen. Überhaupt tritt in der Entwicklung der Literaturen eine Zweiteilung zutage, die man auch bei der Behandlung des Themas unbedingt beibehalten***

⁷⁰⁶ O genezi Karáskových dějin a o jeho potížích s nakladatelem viz J. K. DOLEŽAL, *cit. d.*, s. 103-113.

⁷⁰⁷ Dále citované dopisy z nakladatelství Karáskovi: LA PNP, fond *Karásek*, korespondence přijatá – Göschen'sche Verlagshandlung Leipzig – nakladatelství, koncepty Karáskových dopisů nakladatelství: LA PNP, fond *Karásek*, korespondence odeslaná – Göschen'sche Verlagshandlung Leipzig – nakladatelství.

⁷⁰⁸ Göschenův dopis Karáskovi z 23. května 1903.

müßte. So bilden die **böhmische, polnische, kroatische u[nd] slov[enische]** Literatur eine Gruppe, welche unter **abendländischem Kultureinfluß** entstanden ist, während die **serbische u[nd] bulgarische** sich an die **byzantinische Kultur** angelehnt haben und eigentlich **mit der russischen gemeinsam behandelt werden sollten**. Ich müßte mich also auch vorbehalten, Streiflichter auf die herrschenden Kulturzustände zu werfen, welche die Literaturen beeinflusst haben, bin ich genötigt, alte Literaturen gründlich zu studieren, da von dem von Ihnen gegebenem Standpunkte aus gar keine Vorarbeiten bestehen. Das Verschaffen der südslavischen, besonders der bulgarischen Literatur ist mit riesigen Schwierigkeiten verbunden. **Einzelne Partien** sind überhaupt noch **nirgends behandelt**, so daß ich sie speziell studieren muß, wie ich es in meiner ‚*čech[ischen] Literatur des 19. Jahrhundert*‘ – soeben serbisch erschienen – bei den ‚modernen‘ Dichtern tun mußte.

Trotz dem würde mich gerade diese ganz neue Bearbeitung anlocken, aber da ich **meinen Namen nicht zu einer oberflächlichen Arbeit hergeben könnte**, so müßte ich gehörige Zeit zur Verfügung haben. Da soeben eine größere literarische Arbeit von mir in der kroatischen Akademie angenommen wurde, wird mich die Korrektur derselben auch in Anspruch nehmen, so daß ich nicht mit Bestimmtheit angeben kann, wie lange ich zur ‚*Slavischen Literaturgeschichte*‘ brauchen werde. Jedenfalls würde ich wachen, daß sie bis zum nächstjährigen Slavistenkongresse (im August) schon gedruckt wäre.

Wäre es nicht angezeigt, **dieser slavischen L[iteraturen] ein Dopplebändchen zu widmen?**

Was das Honorar anbelangt, geschehe ich Ihnen aufrichtig, wie ich für meine letzte Arbeit ‚*Neueste böhmische Literatur*‘ von der serbische Matice honoriert wurde: 90 K öst[erreichische] W[ährung] per Druckbogen u[nd] dabei wurde die Arbeit auf Kosten des Verlegers übersetzt und ich hatte mir vorbehalten, die Arbeit im Originale oder in der Übersetzung anderwärts noch zu veröffentlichen. Ich hoffe aber, daß Sie in Erwägung ziehen werden, daß sich bei dem beanspruchten Werkchen selbst für einen Fachmann enorme Schwierigkeiten ergeben und dementsprechend besser honorieren werden.

Da ich einen bedeutenden Verkehr mit der slavischen Gelehrtenwelt pflege und Sie mit Recht auf einen großen Absatz dieser Arbeit rechnen können, ersuche ich auch um eine genügende Anzahl Freiexemplare, wodurch ich Ihnen neue Reklame machen werde. Den Plan der Arbeit werde ich einsenden, sobald wir uns über die Bedingungen definitiv geeinigt

*haben. Bezüglich der Entrichtung des Honorars würde ich bitten mir anzugeben, wann dieselbe bei Ihrer Firma üblich ist.*⁷⁰⁹

Göschen vyhověl Karáskovu požadavku napsat dějiny jako dvojdílné, svazek po 8-10 arších maximálně, protože jinak by se pojednání stalo „zu speziell“. Na vypracování byl Karáskovi poskytnut dostatečný čas, neboť „es liegt uns mehr an der Güte einer Arbeit als am raschen Erscheinen“. Honorář byl navržen „einmalig“ ve výši 40 marek za tiskový arch a za eventuální nové vydání přislíbena „eine den gehalten Bemühungen entsprechende Entschädigung“.⁷¹⁰

Přibližně po roce, v červenci 1904, nakladatel nekompromisně připomněl, že trvá na oné podobě spisu, k níž se Karásek byl zavázal. Termín odevzdání rukopisu prodloužil na začátek listopadu 1904 a nabídl Karáskovi, že volné místo může pro oživení použít k připojení ukázek ze slovanské umělé i lidové poezie,⁷¹¹ avšak vzhledem k objemu rukopisu této výzvy autor nevyužil.

Karáskův hotový rukopis Göschen obdržel v prosinci téhož roku a přislíbil, že jej dá odborně posoudit a brzy bude moci sdělit další, eventuálně poslat první korektury.⁷¹² Ale zanedlouho poslal Karáskovi velice ostrý dopis v tom smyslu, že rukopis nemůže být ve stávající formě přijat a spisovatel jej má použít při jiné příležitosti: „*Form und Stil würden bei den deutschen Lesern – und diese kommen naturgemäss für uns in der Hauptsache in Betracht – unserm Ermessen nach grössten Anstoss erregen, und von der Kritik würden sicher scharfe Vorwürfe kommen. Das möchten wir in Ihrem und in unserm Interesse vermeiden. Da eine unsern Zwecken entsprechende Verbesserung unserer Meinung nach einer völligen Neubearbeitung gleichzuachten wäre, wir Ihnen aber eine derartige grosse Arbeit nicht zumuten wollen, so möchten wir Sie bitten, das Manuskript gütigst anderweit zu verwerten.*“⁷¹³

Tato odmítavá reakce i hrubý tón dopisu se Karáska hluboce dotkly a poznamenaly jeho až doposud korektní vztah s nakladatelem. Byl nucen ohradit se způsobem stejně vehementním: „*Mit Verwunderung habe ich Ihre Mitteilung, daß Sie meine Arbeit zurückweisen, und Ihren Rat, sie anderweitig zu verwerten, gelesen. Mit einer Verurteilung meiner mehr als einjährigen gewissenhaften Arbeit durch den bloßen Vorwand, daß sie in Form und Stil Anstoß erregen würde, kann ich natürlich mich nicht ohne weiteres zufrieden*

⁷⁰⁹ Opis Karáskova dopisu Göschenovi ze 3. června (opisovač chybně uvedl 6. červen, ale podle Göschenovy odpovědi byl dopis datován 3. června) 1903; zdūr. M. Č.

⁷¹⁰ Göschenův dopis Karáskovi z 11. června 1903.

⁷¹¹ Göschenův dopis Karáskovi ze 14. července 1904.

⁷¹² Göschenův dopis Karáskovi z 19. prosince 1904.

⁷¹³ Göschenův dopis Karáskovi ze 16. února 1905.

stellen und möchte Sie höflich aber bestimmt auf den § des geschlossenen Vertrages aufmerksam. Ich fürchte keine fachmännische Kritik, bin aber natürlich bereit auf Ihre strikten Vorschläge in Bezug auf Form und Stil, insofern sie dem ganzen Geiste und der Sache nicht Abbruch tun, Korrekturen im Manuscripte vorzunehmen, denn dieselben können sich ja doch nur auf Außerlichkeiten beziehen. Die Mühe u[nd] der Fleiß, die materiellen Opfer, die ich für diese Arbeit verwendet habe, meine schriftstell[erische] Ehre, sind es wohl wert, daß ich das Manuscript einer nochmaligen Revision unterzeihe; doch bitte ich, mir die beanstandeten Punkte genau zu präzisieren. Über meinen individuellen Stil haben Sie sich gewiß schon vor der Bestellung aus meinen anderen Schriften informiert. Die Anordnung des Stoffes, die eine natürliche Folge der von Ihnen gestellten Bedingung ist, die Literaturen nicht einzeln, sondern in ihrer Beziehung zu einander zu behandeln, ferner der Umstand, daß ich die merklichen Löcher ausfüllen mußte, welche die russische Literatur in Ihrer Sammlung aufweist, wäre ein Hindernis, das Werk anderwärts zu verwerten, auch Ihrerseits bestehen muß. Schießlich verwahre ich mich auch dagegen, daß Ihre Verlagshandlung oder Ihr Referent, der zwei Monate hindurch die Arbeit studieren konnte, nun ein ähnliches Werk veröffentlicht, ehe diese Arbeit im Druck erschienen ist.“⁷¹⁴

Dosáhl tím u nakladatele prislibu, že nechá Karáskův rukopis ještě jednou posoudit nějakým německým univerzitním specialistou na slovanské literatury, např. jedním z profesorů působících v Lipsku (dal Karáskovi k úvaze A. Leskiena, G. Weiganda a Scholvina).⁷¹⁵ To však Karáska nemohlo uspokojit, neboť za dostatečnou oporu kvality své práce pokládal úsudek Jagičův: „Den Empfang Ihrer gefäll[igen] Zuschrift v[on] 2. III. 05 bestätigend, erlaube ich mir darauf hinzuweisen, daß dieselbe keine Erwiderung auf meinen Brief enthält, da sie meinen Vorschlag, die Arbeit nach bestimmten Wünschen abzuändern gar nicht in Betracht zieht, aber auch für den Fall der Nichtannahme des Werkes auf die übrigen Punkte des Vertrages keine Rücksicht nimmt. Auf eine neue Vereinbarung, die mir die durch den Vertrag gewährleisteten Rechte benimmt, kann ich natürlich nicht eingehen schiedsrichterlichen Urteile unterwerfen, von dem im Vertrage keine Rede war. Abgesehen davon, daß ich zweifle, Herr Universitätspr[ofessor] Leskien würde selbst gegen ein hohes Honorar privatim eine so verantwortungsvolle Prüfung des M[anuscripts] übernehmen wollen, kann ich das Erscheinen der Arbeit nicht von einem privaten Urteile abhängig machen, gegen welches ich keinen Einwand erheben dürfte. Für meine Überzeugung genügt mir – bei aller Verehrung für d[en] H[errn] Pr[ofessor] Leskien – das Urteil des H[errn]

⁷¹⁴ Opis Karáskova dopisu Göschenovi z 22. února 1905.

⁷¹⁵ Göschenův dopis Karáskovi z 2. března 1905.

*Hofrates Jagić, der ja auch Prof[essor] an einer deutschen Universität und Spezialist in der Slavistik ist. Ich kann also nur wieder auf der Einhaltung des Vertrages auch Ihrerseits bestehen, widrigenfalls ich genötigt wäre, auf gerichtlichem Wege öffentlich mein Recht zu suchen, wobei dann ohnehin Sachverständige u[nd] zw[ar] nicht nur ein deutscher Universitätsprofessor ihr Urteil abgeben müßten.*⁷¹⁶

Göschen Karáska ujistil, že mu jde jen o to, aby byl rukopis v takovém stavu, aby se nakladatelství bylo nemuselo obávat následné zdrcující kritiky, kdyby bývala byla oprávněná. Referent (jeho jméno zůstalo Karáskovi utajeno) totiž zastává názor, že práci nepomohou pouhé změny v jednotlivostech, pročež nakladatel prosí Karáska o opětné zaslání rukopisu, aby byl znovu předložen k detailnějšímu posouzení někomu jinému, pokud referent bude trvat na svém stanovisku.⁷¹⁷

Karásek nehodlal přistupovat na žádné nové podmínky, které nebyly součástí původní smlouvy a ohrazoval se i proti nadsazenosti přednesených formálních a stylistických připomínek, týkajících se jen maličností.⁷¹⁸

Na poslední chvíli, několik málo dní před vypršením lhůty Karásek 1. května 1905 poslal opravený a znovu důkladně přehlédnutý rukopis s přípisem, že pokud Göschen nebude chtít text uveřejnit, žádá o odpovídající finanční náhradu a vrácení rukopisu.⁷¹⁹

Avšak ani tyto úpravy Göschena neuspokojily a obrátil se na Karáska s prosbou ještě jednou projít stylistickou a formální stránku textu, hlavně nahradit cizí slova „*durch gute deutsche Worte*“; text by měl být rovněž zkrácen, protože Karásek překročil rozsah ujednaný smlouvou. Pokud rukopis upraví podle zmíněných pokynů, které se zakládají na úsudku několika referentů, nebude stát jeho tisku již nic v cestě. Práce vyjde ve dvou svazcích a ke každému zvlášť by měl být vypracován jmenný ukazatel.⁷²⁰

Karáskovi nezbývalo, než i tyto námitky akceptovat. Přijetí opraveného a značně zkráceného rukopisu nakladatelství potvrdilo dopisnicí z 29. srpna 1905. Korektury tištěného díla probíhaly v dalších měsících až do konce roku, sjednanou odměnu Karásek obdržel na dvakrát ve výši 1000 marek.⁷²¹ Jak si později několikrát postěžoval, bylo to mnohem méně, než kolik by ve skutečnosti zasluhoval. V jeho pozůstalosti se nachází Karáskem naformulovaný propagační leták na *Slavische Literaturgeschichte* („*Selbstanzeige*“), rozesílaný do redakcí časopisů i možným zájemcům jako reklama, na něž si Karásek

⁷¹⁶ Opis Karáskova dopisu Göschenovi z 8. března 1905.

⁷¹⁷ Göschenův dopis Karáskovi z 15. března 1905.

⁷¹⁸ Opis Karáskova dopisu Göschenovi z 28. března 1905.

⁷¹⁹ Opis Karáskova dopisu Göschenovi z 1. května 1905.

⁷²⁰ Göschenův dopis Karáskovi z 5. července 1905.

⁷²¹ Göschenovy dopisy Karáskovi z 26. října 1905 (500 marek) a 13. února 1906 (500 marek).

poznámek: „*Knihkupectví nechtělo jednotlivé literatury; měl jsem uváděti málo jmen, vyloučeno bylo citování literatury. Mrzuté bylo, že jsem musel vyhoditi 7 archů v rukopise a za tři (přes 20) jsem nebyl honorován. Teď arci budou rady hojně, spokojen nebude nikdo, a kdyby byl, byla by to chyba.*“⁷²²

Autorské výtisky (10 kusů) byly Karáskovi dodány spolu s dopisem z půlky února 1906 již dva týdny před jejich oficiálním uvedením do prodeje⁷²³ a dodatečně si autor přiojednal ještě dalších 25 kompletů, které si však musel zaplatit. Zároveň doufal v brzké druhé, opravené a doplněné vydání⁷²⁴ a hodlal si vyhradit právo na eventuální překlad do češtiny, které Göschen skutečně pro Karásku předběžně rezervoval.⁷²⁵ Ale Göschenovy podmínky byly zřejmě velmi přísné a autorizace pro českou stranu příliš drahá, proto Karásek v tomto směru nic dalšího nepodnikal.⁷²⁶ Rukopis Karáskových dějin se bohužel nezachoval, ač z korespondence s Göschenem vyplývá, že mu nakladatel vrátil jak původní delší variantu rukopisu, tak pozdější zkrácenou verzi.⁷²⁷

I když mezi Göschenem a Karáskem nedošlo stran překladu dějin do jiného slovanského jazyka k uzavření oboustranně výhodného kontraktu, máme těchto překladů k dispozici hned několik. Oba díly *Slavische Literaturgeschichte*, první s podtitulem *Ältere Literatur bis zur Wiedergeburt* a druhý s podtitulem *Das neunzehnte Jahrhundert*, byly nejprve, poněkud svévolně, nepřesně a s mnohými vynechávkami, přeloženy do ruštiny.⁷²⁸

⁷²² LA PNP, fond *Karásek*, korespondence vlastní – přijatá, složka J. K. Doležal-Pojezdný.

⁷²³ Göschenův dopis Karáskovi ze 13. února 1906.

⁷²⁴ Karásek byl totiž popuzen zprávou v nejmenovaných českých novinách, že jinak velice povrchně a neprofesionálně napsaný *Grundriß der českischen Literatur* (1906) z pera Adolfa Brabce (srov. např. recenzi M. HÝSKA, *Dvě německé knihy o české literatuře*, Moravská orlice 44, Brno 1906, č. 238, 19. 10., [an.], Čechische Revue 1, 1907, s. 88-87, či J. MÁCHALA, *Listy filologické* 33, 1906, s. 467-468), vydaný krátce po Karáskových dějinách, je údajně „*erste deutsche Bearbeitung der čech[ischen] Literatur bis in die neueste Zeit*“, a proto se chtěl veřejně ohradit a ohlásit brzké nové vydání své práce (Karásek Göschenovi 28. května 1906). – Göschen Karáskovi 30. května 1906 oznámil, že o druhém vydání v nejbližší době nakladatelství neuvažuje, neboť má na skladě dostatečnou zásobu, která pokryje i příští rok. V novinách prý sice může reagovat notickou, ale o plánovaném druhém vydání svých dějin nemá psát.

⁷²⁵ Göschenův dopis Karáskovi z 12. března 1906, k němuž je přiložena účtenka na sumu ve výši 31 marek.

⁷²⁶ Poslední dopis z Göschenova nakladatelství je datován 6. února 1907. Göschenův zástupce K. Grethlein v něm reaguje na Karáskovu prosbu, aby byl osloven, jakmile bude nakladatelství uvažovat o překladu jeho dějin do češtiny. Nyní prý nastal okamžik, ohlédnout se po nakladatelích, kteří by byli s to, zajistit překlady do slovanských jazyků takovým způsobem, aby firma nepřišla v Rakousku o autorská práva: „*Wir bitten Sie deshalb uns gef[ä]ll[ig] baldigst mitzuteilen, ob und eventuell in welcher Weise Sie selbst schon die eine oder andere Vorbereitung getroffen haben.*“ Žádné další podrobnosti ohledně jednání o české vydání dějin nejsou známy.

⁷²⁷ V dopise z 12. března 1906 Göschen Karáskovi výslovně napsal: „*Ferner übermitteln wir Ihnen, Ihren Wunsche entsprechend, das abgesetzte Manuskript, damit Sie die gestrichenen Stellen anderweitig zu verwenden in der Lage sind.*“

⁷²⁸ *История славянских литератур. Часть I. Древняя литература до возрождения*, Санкт-Петербург 1908; *История славянских литератур. Часть II. Деятельный век*, Санкт-Петербург 1908. – Vydání mělo všechny atributy „pirátské“ publikace: není uveden překladatel (snad jím mohl být S. M. Propper, nakladatel petrohradského deníku *Буржевые Ведомости*), překlad obsahuje řadu tiskových i věcných chyb (např. „*slovenische*“ je přeloženo jako „*славянская*“, „*Bettlertragödie*“ jako „*масленичные представления*“

Cílovým jazykem i dalšího překladu byla ruština, avšak tentokrát šlo o mnohem profesionálnější počín: redaktor a vydavatel v Petrohradě vycházející osvětové revue *Вестник Знания* V. V. Bitner oznámil jako bezplatnou prémii na rok 1910 překlad krátké historie slovanských literatur „doktora Osipa Osipoviče Karáska“, aniž by se však předem obrátil na jejich autora či majitele vydavatelských práv. Díky J. K. Doležalovi byly mezi redakcí časopisu a Karáskem dohodnuty podrobnosti vydání, doplnění textu, výběr ilustračního materiálu a rovněž honorář, jehož vyplácení cizím autorům bylo v Rusku jen výjimečné (srov. pozn. 728). Sám Bitner se o tom zmiňuje v předmluvě k ruskému vydání: „Желая, чтобы перевод этого ценного сочинения был по возможности более безупречен, я обратился к автору с просьбою вновь проредактировать свой труд для русского издания, внести в него необходимые дополнения и подыскать иллюстрации, которым в немецком издании не имеется вовсе. Благодаря благосклонному содействию друга автора, Яромира Кириловича Долежала, [...] нам удалось обезпечить издание с этой стороны. Доктор О. О. Карасек взял на себя не только редактирование книги, в которую, таким образом, внесены и авторы, выступившие на литературное поприще в течение последних лет, но и согласился принять на себя нелегкий труд доставить необходимые для издания портреты.“⁷²⁹ Tato možnost ovlivnit konečnou podobu vlastně jediného druhého, opraveného a doplněného vydání se autorovi vyplatila –

apod.), u autora je chybně přidán titul „profesor“, a navíc jej nikdo o publikaci ani neuvědomil, ani mu neposlal autorský exemplář. Vše plně v souladu s posteskutím G. J. Göschena v dopise Karáskovi z 11. května 1906: „Ihre Annahme, dass die ‚Slavische Literaturgeschichte‘ in Russland vogelfrei sei, ist ganz richtig. Russland hat die Berner Konvention nicht anerkannt, und so drucken die russischen Verleger alles nach, was ihnen begehrenswert scheint, ohne er nur der Mühe wert zu halten, den Autor und den rechtmässigen Verleger in Kenntnis zu setzen.“ – Podle dopisu Petra Alexandroviče Zabolotského Karáskovi z 29. (16.) března 1908 (LA PNP, fond *Karásek*, korespondence vlastní – přijatá, složka P. A. Zabolotskij) překlad vyšel jako příloha listu *Биржевые Ведомости* v mnohatisícovém nákladu, k čemuž pisatel dodal: „Жаль, что между нами и Австрией нет литерат[урных] конвенций, а то у Вас был бы приличный гонорар.“

⁷²⁹ V. V. БИТНЕР, *Предисловие к русскому изданию*, in: О. О. КАРАСЕК, *История славянских литератур*, *Перевод с немецкого Л. Двига под редакцией и с дополнением автора*. Глава *Молодые хорватские писатели* написана специально для русского издания проф. Драгутином Прохаской, бесплатное приложение к № 8 *Вестника Знания*, Санкт-Петербург [1910], с. 2. – Podle dopisu Nikolaje Pavloviče Kašina zasláného Karáskovi z Moskvy z 24. (11.) listopadu 1910 (LA PNP, fond *Karásek*, korespondence vlastní – přijatá, složka N. P. Kašin) si redakce *Вестника Знания* zřejmě nejprve objednala ruský překlad právě u pisatele tohoto listu. Jak však lze na jeho základě soudit, pravděpodobně jej měl v ruce sám Karásek, který překlad nepokládal za dobrý: „Будьте любезны сообщить мне, присылали-ли к Вам из Петербурга (из редакции ‚Вестника Знания‘) сделанный Н. Кашиным перевод (в рукописи) Вашей книжки ‚Slavische Literaturgeschichte‘ (изд[ание] Göschena), делали-ли Вы в рукописи этого перевода вставки красными чернилами, и местами и исправления перевода, писали-ли Вы в редакцию ‚Вестника Знания‘, что нашли этот мой перевод плохим. – Через М. Н. Сперанского мне известно о Вашем сообщении Ягичу, что в Петербурге ‚Вестником Знания‘ издается перевод Вашей книжки. Я когда-то отправил туда свою рукопись, но мне ее вернули обратно, сославшись на то, что автор, согласившийся сделать дополнения для русского издания, нашел мой перевод плохим. Будьте любезны сообщить мне, правда-ли это! По некоторым данным, я не вполне доверяю всему этому, но убедительно прошу Вас, не утаивая, сказать всю правду – если дело было действительно так. Главное же имели-ли Вы в руках мой перевод?“ A proto byl nakonec vydán překlad L. Dviga.

cenné životopisné údaje, nová jména a díla (zejména v oddíle o české literatuře), kondenzování celého prvního dílu do úvodní syntetizující kapitoly *Краткий очерк славянских литератур до XX века* a přizvání D. Prohasky ke spolupráci (přispěl zcela novým přehledem literární tvorby chorvatské moderny *Молодые 1900-1910*) knize v porovnání s Göschenovým vydáním opravdu prospělo. Tato ruská verze byla ještě po dalších devíti letech přeložena (s vynecháním částí o bulharské literatuře) do bulharštiny V. Jurdanovem a pod názvem *История на славянските литератури* (1919) vydána jako příručka „prvního dotyku“ pro bulharské střední školy i širokou veřejnost: „С настоящия превод се допълни една празнота в нашата книжнина; той ще послужи твърде много като пособие на учащите се в средните учебни заведения и на българския четец изобщо, който е твърде малко запознат с литературите на нашите братя славяни и ще послужи за взаимно културно сближение между народностите на голямото славянско племе.“⁷³⁰ V roce 1922 někdejší Jagičův žák a rusenský středoškolský profesor Spas Petrov Ganev (1881-1957) přeložil z téhož ruského vydání několik kapitol pro časopis *Родна мисъл*.⁷³¹

Pro úplnost je třeba ještě jmenovat polský překlad německého vydání od známého polského literárního historika Wilhelma Feldmana (1868-1919; pod pseudonymem M. Wawrzycki), který však obsáhl pouze první díl a vyšel jako 527. číslo ediční vzdělávací řady *Książki dla wszystkich* pod názvem *Dzieje literatur słowiańskich. Część pierwsza – Literatura dawniejsza aż do czasów odrodzenia* ve Varšavě v roce 1911.⁷³²

Podívejme se nyní podrobněji, jaký obraz slovanských literatur Karásek ve svých dějinách vytvořil.⁷³³

Slovanský svět vstoupil na kulturní a literární pole oproti románským a germánským národům později (s. 8), tedy jejich hlavním atributem je **opožděnost**. Počátky slovanské literatury jsou těsně svázány s **křesťanstvím a činností slovanských věrozvěstů Cyrilem a Metodějem** (s. 10), mají tedy **společný počátek**, spojený se vznikem společného hlaholského písma, rozšířeného později o písmo cyrilské, a s užíváním prvního literárního jazyka –

⁷³⁰ ПРЕИЗДАВАЧЪТ [= В. ЮРДАНОВ], in: Д-Р КАРАСЕК, *История на славянските литератури*, София 1919, с. 4.

⁷³¹ *Новата сръбска литература*, Родна мисъл 2, Плевен 1922, № 1, с. 97-110; *Чехската нова литература*, с. 110-112; *Неочакван разцвет на чехската литература*, № 3, с. 177-192; *Новата хърватска литература*, № 4-5, с. 241-248; *Новата словенска литература*, с. 249-254; *Новата полска литература*, с. 255-272.

⁷³² Podle seznamu ostatních svazků této ediční řady, který je součástí vydání, byl ohlášen i díl druhý (jako 528. číslo řady) *Wiek dziewiętnasty*, avšak jak možno soudit podle našich knihoven, zřejmě nikdy nevyšel.

⁷³³ Následující údaje v závorkách se týkají vydání J. KARÁSEK, *Slavische Literaturgeschichte I. Ältere Literatur bis zur Wiedergeburt*, Leipzig 1906.

staroslověnštiny, u Karáska (alt)kirchenslavische Sprache, která má pro slovanskou filologii a liturgii týž význam jako latina pro romanistiku a katolický svět. Celá tato problematika je uspokojivě vyložena díky bezpečné znalosti Jagičova spisu *Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache* (1901).

Jednotné staroslověnské písemnictví se brzy začalo vnitřně diferencovat, a proto je nutno hovořit o **dualismu** slovanského kulturního světa jako dvou paralelně se rozvíjejících subsystemů *Slavia orthodoxa* a *Slavia romana*: „*So entwickelt sich in der Literatur der orthodoxen Slaven allmählich ein eigentümlicher Charakter, wodurch sich die ostslavische Welt von der westlichen unterscheidet. Die ostslavische Literatur steht unter dem Drucke der aus Byzanz eingedrungenen griechischen Scholastik mit schwulstigen Stil, Wortformalismus, der Vorliebe für Übertreibung bei gewisser geistiger Leere – kurz, unter den sogenannten Byzantinismus – bei den katholischen Slaven im Nordwesten mit lateinischer Kultur errang die subtile Scholastik die Vorherrschaft, welche in dem Begriffe der Transsubstantiation gipfelte: vere, realiter, ac substantialiter; daneben sind auch Strömungen von Mystizismus oder asketischer Philosophie bemerkbar. Dieser Unterschied bei beiden slavischen Welten zeigt sich nicht nur in der Religion, sondern auch in der Literatur hauptsächlich darin, daß die Beweisführungen in der Lösung kirchlicher Fragen voneinander völlig abweichen, also in den scharfen Gegensätzen in der Patrologie.*“ (s. 16)

Ve středověkém písemnictví pravoslavných národů Karásek nachází jen málo originálního, vyznačovalo se zálibou v překladech a kompilacích z řeckých předloh (srovnávací formule typu: „*Für die altserbische Literatur gilt daher dieselbe Charakteristik, wie wir sie in der bulgarischen vorgeführt haben.*“ s. 23); vliv řeckého písemnictví a kultury lze pozorovat i na ilustracích a v paleografii, podobným způsobem podléhala i česká a polská literatura vlivům latinským (s. 15-16). **Byzantinismus** je vůbec traktován s negativním příznakem, vyznačujícím se nabubřelostí, emocionálním chladem a nepřirozeností, a v opozici k němu je stavěn např. český středověký patriotismus (poněkud překvapivé je Karáskovo záměrné, ač nesoustavné užívání novodobých označení „Čeche“, „česchisch“ místo zemského „Böhme“, „böhmisch“): „*Nicht einmal in Chronographen vermochten die Serben einen einfachen, natürlichen Ton anzuschlagen und die großen Ereignisse ihres Vaterlandes aufrichtigen Herzens wiederzugeben. Wie ganz anders verfahren die Čechen in ihren ‚Annalen‘, in denen sie mit Feuer und kampfbereit die Rechte ihrer Parteien verteidigten!*“ (s. 26)

Navzdory svému cizímu původu je za svérázný projev slovanského ducha pokládáno **bogomilství**, které mělo důležitou úlohu při mezislovanské kulturní výměně a pro rozvoj lidového jazyka jakožto jazyka bohoslužebného (kapitola § 5. *Die Bogomilen*, s. 27-29).

Karásek striktně **rozlišuje srbskou a chorvatskou literaturu** jako literaturu dvou samostatných nábožensky i kulturně rozrůzněných, třebaže jazykově identických národů (s. 29). **Chorvatská literatura** má v porovnání s ostatními Slovany ten **primát**, že již od 12. století existují literární památky psané lidovým jazykem („*So können sich die Kroaten der ältesten slavischen Literatur in der Volkssprache rühmen [...].*“ s. 30), a její vazbu k Čechám zpečetil Karel IV. na počátku své vlády povoláním hlaholášů do Prahy (s. 31). Druhým prvenstvím se může pyšnit díky **Kačičovi-Miošiči**, jehož je možno pokládat za **objevitele krásy lidové poezie**, kterou uměl ocenit i jako historický dokument (s. 33-34).

Nejstarším písemnictvím **severozápadních Slovanů** je **literatura česká**, která začíná záhy mezi touto částí Slovanstva zaujímat **vedoucí postavení**, ovlivňujíc zejména svou polskou sousedku (s. 35). Všechny literatury nepravoslavných národů pak spojuje „*duch latinské literatury*“ (s. 36), jenž později prostupuje i památky psané již národním jazykem. Vliv německé literatury na českou pokládá jen za nepřímý a méně určující (s. 42). Svérázný český duch plně vystupuje již v nejstarších právních památkách (s. 44).

Nejdůležitějším **sjednocujícím elementem** všech slovanských literatur je **bible** (§ 9. *Die Bibel*, s. 45-49) a zvláště Češi se mohou pyšnit téměř čtyřmi desítkami jejích rukopisných překladů, „*eine Anzahl, deren sich nicht leicht ein anderes Volk rühmen kann*“ (s. 45). Český překlad sloužil mj. jako vzor pro pražský Skarynův (Skorinův) překlad *Starého zákona* (1517-1519), ale řídili se jím i Poláci a Lužičtí Srbové (s. 47-48). Vedle Husa (§ 10. *Johannes Hus (1369-1415)*, s. 50-53) je za nejoriginálnější zjev staršího českého písemnictví pokládán Petr Chelčický: „*Chelčický war der erste cechische, vielleicht sogar der erste europäische Schriftsteller, der den Gedanken von einer Reorganisation der menschlichen Gesellschaft beinahe revolutionär verkündete.*“ (s. 56) V této formulaci poznáváme někdejšího vydavatele spisů tohoto jihočeského reformátora (srov. podkapitolu 3. 1. 3. EDITOREM DÍLA PETRA CHELČICKÉHO). Největšího rozmachu česká literatura dosáhla v druhé polovině 16. století a Karásek tuto periodu synekdochicky zastupovanou osobností Daniela Adama z Veleslavína (s. 66) pojmenoval „*zlatým věkem*“ (§ 14. *Das goldene Zeitalter*, s. 61-67). Zdůraznil vysokou úroveň slovesných památek tohoto období, srovnatelnou s tehdejší literaturou německou: „*Auch die früher schon angeführte volkstümliche Lektüren wurde wie in Deutschland in Böhmen gepflegt und ihre Abdrucke erfreuen sich noch heutigen Tages einer gewissen Beliebtheit. Die Bücher erschienen meist in großen Folianten und mit Bildern*

ausgestattet.⁷³⁴ (s. 62) **Pobělohorský vývoj** byl poznamenán povlovným **upadáním** českého jazyka. Posledním světlem zazářivším na literárním nebi a zároveň epilogem českého „zlatého věku“ je génius Jana Amose Komenského (§ 15. *Johann Amos Komenský (Comenius 1592-1670)*, s. 68-70).

Polská literatura se začíná rozvíjet později než česká, a to pod jejím silným vlivem, hlavně během 15. století (§ 16. *Anfänge der polnischen Literatur*, s. 71-75). Její starší období je pak rozpracováno portréty jejích tří ústředních literátů: Reje z Nagłowiec (§ 17., s. 75-78), Jana Kochanowského (§ 18., s. 78-81) a jeho současníků a následovníků (§ 20. *Zeitgenossen und Epigonen Kochanowskis*, s. 82-86), jejichž tvorba spadá do období „netušeného rozmachu“, „den die polnische Literatur gegen das Ende des 16. Jahrhunderts in Bezug auf Güte und Menge erführt“ (s. 82), nazvaného později „zlatým věkem polského písemnictví“, a Piotra Skargy (§ 19., s. 81-82).⁷³⁵ Z hlediska **polsko-českých literárních vztahů** se Karásek poměrně důkladně věnoval tvorbě Bartoloměje Paprockého, jež pokládá za zajímavý příklad spisovatele, který se stal součástí dvou národních literatur najednou (dnes bychom použili termínu biliterární tvůrce).⁷³⁶

Dějiny **dalmatsko-dubrovnického písemnictví** (§ 21. *Die dalmatinische Literatur. Ragusa*, s. 87-92) jsou sledovány pod zorným úhlem **italských vlivů**, zejména v důsledku hospodářské i kulturní závislosti na Benátské republice. Jedinou institucí udržující kontinuitu slovanského jazyka byla církev (Karásek v této souvislosti připomíná Kvarnerské ostrovy a část Istrie). Celkově vzato je však v hodnocení dalmatské renesanční literatury velmi přísným, až přenáhleným kritikem: „[...] *man kann nicht behaupten, daß sich diese reiche Literatur urwüchsiger Erzeugnisse rühmen könnte. Überall treten uns Werke in eleganter Form, gewandter Sprache, die in ihrem Wohllaute die italienische noch übertrifft, entgegen, aber selbst in der Blütezeit dieser Literatur fehlt es an wahren Talenten.*“ (s. 88-89) Vrchol této literatury Karásek spatřuje v „jednom z nejvýznamnějších literárních děl 17. století“, v Gunduličově historickém eposu *Osmanovi*, jehož podrobná analýza je předmětem celé jedné kapitoly (§ 22. *J. Fr. Gundulić*, s. 92-99).

⁷³⁴ Mezi řádky jako by bylo cítit obrannou polemiku vůči německému znevažování českých tisků z 19. století, jež byly posměšně nazývány „eine Löschiapierliteratur“ (srov. kapitolu 2. 1. 2. VÍDEŇ FILOLOGICKÁ. PRVNÍ INSTITUCIONALIZOVANÉ STŘEDISKO VÝUKY ČESKÉHO JAZYKA).

⁷³⁵ Na partiích o starší polské literatuře lze pozorovat dobrou znalost literárněhistorických kompendií A. BRÜCKNERA, *Geschichte der polnischen Literatur*, Berlin 1901; v polském rozšířeném vydání *Dzieje literatury polskiej I-II*, Warszawa 1902-1903; později vyšly i v českém překladu *Dějiny literatury polské I-II*, Praha 1905-1906.

⁷³⁶ Karásek se Paprockým intenzivněji zabýval již dříve, srov. J. KARÁSEK, *Polská dedikace Paprockého Vilémovi z Rosenberka*, Časopis Matice moravské 27, Brno 1903, s. 1-13, 130-145 (též jako separát Brno 1903).

Dále Karásek probírá vznik a vývoj **dramatu** u katolických Slovanů (§ 23. *Čechische, polnische und kroatische Schauspiele im Mittelalter*, s. 99-107), přecházejí pravoslavné Slované („Bei den orthodoxen Südslaven fehlten die Bedingungen zur Entwicklung dieser Dichtungsgattung; weder die politischen noch die kirchlichen Verhältnisse waren der Bühne günstig.“ s. 104) a opětně upozorňuje na literární **kontakty z polsko-českého pomezí**: „Da zeigt sich eine überraschende Erscheinung; aus der kaum hervorsprossenden polnischen Literatur beginnt man ins Čechische zu übersetzen; mehrmals geschah es, daß das polnische Original verloren ging, wie Reys ‚Lupus und Warwas‘, oder daß nur unansehnliche Bruchstücke auf die Nachwelt übergegangen sind, wie aus der ‚Bettlersragödie‘, aber die čechische Übersetzung hat sich erhalten. Faschingsspiele erscheinen in beiden Literaturen und gewisse ‚Intermedien‘ sind einander sehr ähnlich.“ (s. 101) Pásek o chorvatské dramatice se do této části příliš nehodí, je neústrojně odtržen od předchozí kapitoly o dalmatsko-dubrovnické literatuře nejspíše proto, že autorovi tanulo na mysli uspořádání podle **žánrového principu**, nedovedl však být důsledný, střídáje **promiskuitně** hlediska **chronologická, ideologická a genologická**.

Období let 1600-1750 v polské literatuře je Karáskem nazváno **úpadkem**, a nelze se ubránit dojmu, že **katolické baroko** ve slovanských literaturách je Karáskem generálně hodnoceno veskrze **negativně**: „Wie in anderen Literaturen ist in diesem Zeitabschnitte auch in Polen der Mangel an Talenten und an Phantasie fühlbar. Während die frühere Periode schon Schriften aufweist, die den nationalen Geist widerspiegeln, macht sich jetzt eine Vielschreiberei sowohl in lateinischer als in polnischer Sprache bereit, die selbst den polnischen Literaturhistoriker ihrem Gehalte nach nicht befriedigen kann, denn sie trägt das Siegel des starren Jesuitismus und religiöser Unduldsamkeit an sich.“ (§ 24. *Verfall der polnischen Literatur*, s. 107) Politická suverenita Polska je sice v následném období (§ 25. *Die zweite Hälfte des 18. Jahrhunderts bei den Polen*, s. 113-117) tragicky ukončena jeho trojím dělením, paradoxně se však právě u Poláků (vynecháme-li Rusy) jako prvních mezi Slované začíná rozvíjet nová epocha rozkvětu, zatímco česká i slovinská literatura se nacházejí pod silným německým vlivem (s. 114). Ke slovu se v Polsku dostává „romantická“ ideologie **sarmatismu**, který vykazuje **typologické shody** s ostatními projevy **slavismu**: „Dieser Sarmatismus hat etwas Ähnliches mit dem russischen Slavjanophilentum und mit dem čechischen Slavophilismus, dessen Vertreter Kollár, der Begründer der slavischen Wechselseitigkeit, war.“ (§ 26. *Sarmatismus. Niemcewicz*, s. 117) Z tohoto podloží pak vyrůstá kult slovanské velikosti a slavné minulosti i u ostatních Slovanů (zásadním tvůrčím impulsem byl sarmatismus např. pro Jána Hollého).

Čím více bylo 18. století u Slovanů neseno ve znamení úpadku, o to více se dařilo **lidové písni** (§ 27. *Das Volkslied*, s. 121-139). Kapitola o ní patří k nejlépe zpracovaným v celých Karáskových dějinách. Zatímco na jihu (a rovněž u Rusů) má vedoucí postavení hrdinská epika, západním Slovanům je vlastní lyrika, najmě milostná, dále ukolébavky a písně svatební (s. 122) a balady (s. 125); tyto písně často vznikly improvizací (lze je srovnat s německými „Schnadahüpfeln“), odtud jejich nelogická struktura, která vynikne zejména při překladech (s. 123). Karáskovi neuniká, že lidová píseň je kořenně spojena s habitem jednotlivých slovanských národů, že přímo vyvěrá z jeho proměnlivé každodennosti podléhající celoročnímu cyklu: „*Bei jeder Gelegenheit erleichtert sich der slavische Mann aus dem Volke das Gemüt durch ein Lied: zu Weihnachten, bei den Koleden (St. Stephan), am Feste der hll. Drei Könige, beim Todaustragen, am Ostermontage, beim Kirchweihfeste, bei verschiedenen nationalen Festlichkeiten, zur Erntezeit, nach dem Tanz, überall kommt das Lied zu Ehren; am liebsten singt aber das Mäglein und der junge bäuerliche Stutzer, wenn die Liebe in ihrem Herzen erblüht ist.*“ (s. 122-123) Karásek neopomíjí ani sběratelství lidových písní, tolik důležité pro počátky národního obrození, a význam folkloristiky a etnografie pro slovanskou vědu. V dalším výkladu se zaměřuje na tzv. ženské písně jižních Slovanů, které odrážejí patriarchální poměry rodinného života („*Das serbische, montenegrische oder bosnische Weib ist im allgemeinen ein unterjochtes Geschöpf, welchem noch türkische Traditionen anhaften [...].*“ s. 125-126), a na evropsky proslulou jihoslovanskou epiku. Její kořeny tkví v bojích s Turky, a proto pronikla i k neslovanským národům Balkánského poloostrova, především k Albáncům, Turkům a Řekům; díky guslarům byla její tradice živá ještě v prvních desetiletích 20. století. Karásek rozlišuje na jedné straně epiku mýtického a legendárního charakteru, v níž je možno se setkat s nejrůznějšími pohádkovými bytostmi (samodivý, posestrici a jiné víly, umrlci, draci), na straně druhé epiku hrdinskou (Vukašinův syn kralevič Marko, Đorđe Crnojević, Skanderbeg, Stojan), která je hlavní doménou Srbů (s. 138). Ostatně i Vuk Karadžić, první slovanský sběratel folklórního bohatství, byl rovněž Srb a jeho příkladu brzy následovali mnozí další, nejen jižní Slované.

Předposlední kapitola 1. svazku Karáskových dějin je věnována – poněkud nelogicky – rozvoji slovanských literatur během 19. století (§ 28. *Allgemeine Charakteristik der slavischen Literaturen im 19. Jahrhundert*, s. 139-160). Místo závěrečného shrnutí problematiky starších slovanských literatur, které by bylo namístě, předkládá Karásek náčrt hlavních tematických okruhů, které budou probírány ve svazku následujícím: „*Das 19. Jahrhundert brachte dem Slaventume ein ganz neues Leben. Die russische und die polnische Literatur entwickelten sich auf Grundlage der aus dem 18. Jahrhundert übernommenen*

Traditionen, aber der Romantismus stellte sich diesen entgegen und die Genies der dreißiger Jahre werden Klassiker ihrer Literaturen, die in immer breiteren Strömen dahinfließen. Für die Čechen bedeutet dieses Jahrhundert das Zeitalter der Wiedergeburt und eines ungeahnten Aufschwunges der Literatur. Die Südslaven werfen die unnatürliche Kirchensprache von sich und beginnen in den Volkssprachen zu schreiben, besonders nachdem sie sich vom Türkenjoch befreit haben.“ (s. 139) Částečně pak jakousi slovníkovou „trestí“ kompenzuje systematický výklad o vývoji těch slovanských literatur, o nichž autor neuspěl (literatura ukrajinská, slovenská a lužickosrbská) či nesměl (literatura ruská) pojednat v samostatných celcích. Kapitola je ukončena přehlídkou toho nejlepšího, čím slovanské literatury přispěly do pokladnice evropského kulturního dědictví: „největší slovanský spisovatel“ je podle Karáska L. N. Tolstoj, „nejvýznamnější psychopatolog světa“ F. M. Dostojevskij, ruský realismus patří k uznávaným uměleckým směrům v evropských literaturách, „nejpopulárnějším a daleko za hranicemi své vlasti proslulým“ autorem je H. Sienkiewicz, za „nejplodnějšího a nejunivezálnějšího“ spisovatele je označen J. Vrchlický apod. Odhlédnuto od Karáskových subjektivních kritérií, je zřejmé, že s ohledem na německy čtoucího zájemce je zde vyvíjena svého druhu propagační akce, jejímž hlavním cílem bylo učinit slovanské literatury pro cizinu atraktivní a představit je jako nedílnou součást evropské kultury: „*Die wohlentwickelte Literatur aus dem ländlichen Leben verliert bei der Übersetzung viel von der natürlichen Frische und dem rein slavischen Charakter. Gewiß würden aber viele slavische literarische Schöpfungen auch in der Fremde Anerkennung finden, wenn eine glückliche Hand jene Werke zur übersetzung auswählte, die dem Geschmacke des nichtslavischen Lesers entsprächen. Gar häufig würde eben der originelle Hauch, der aus manchem slavischen Werke weht, den Kunstsinn des europäischen Lesers sehr befriedigen.*“ (s. 160)

Závěr 1. svazku Karáskova kompendia patří fenoménu národního **obrození u Slovanů** (§ 29. *Die slavische Wiedergeburt und ihre Ursachen*, s. 160-175). Německý termín „Wiedergeburt“ odpovídá českému ekvivalentu „obrození“ i „znovuzrození“ a Karásek v českých textech užíval obou podob, z jeho reakce na Vondrákovu kritiku pojmu „obrození“, kterým Vlček navrhl nahradit starší „znovuzrození“, je však evidentní, že dával přednost právě tomuto poněkud zavádějícímu termínu, implikujícímu úpadek a zánik české literatury na přelomu 17. a 18. století.⁷³⁷ Ostatně Karáskem je literární proces i u ostatních Slovanů skicován jako střídání „zlatých věků“, jejich vyžití a pádů a „náhlých“ obnov, „procitnutí“ či „blesků z čistého nebe“. Jeho ústřední srovnávací metodou je tedy hledání **typologických**

⁷³⁷ Srov. podkapitulu 3. 1. 6. „SOUKROMÝ BADATEL“ VE SLUŽBÁCH POPULARIZACE SLAVISTIKY, s. 209.

shod, hlavního společného jmenovatele obrození u Slovanů, které však autor chápe jako pracovní označení pro několik různých a rozdílně se projevujících paralelních procesů: „*Der Entwicklungsgang der Wiedergeburt ist bei den verschiedenen slavischen Völkern verschieden; sogar dieselben Ideen finden verschiedene Aufnahme und Ausgestaltung. Wenn aber auch die einzelnen Völker auf verschiedene Weise zum Nationalbewußtsein erwachten, weist diese Wiedergeburt doch auch manches Gemeinsame auf.*“ (s. 160-161)

Slovanské obrození má podle Karáska své vnější i vnitřní příčiny. Z oněch vnějších měla zásadní působnost ideologie **osvícenství**, přejímaná u katolických Slovanů německým prostřednictvím a volně přerůstající v **romantické hnutí** (jako hlavní ideové zdroje slovanského obrození jsou jmenovány rousseauismus, byronismus, recepce historického románu W. Scotta, vliv německých klasiků, zejména J. W. Goetha a F. Schillera, herderismus), Karáskem však chápané – zřejmě pod vlivem studia Murkovy monografie o německých vlivech na počátky české romantiky,⁷³⁸ jež je uvedena i v seznamu sekundární literatury na počátku 1. svazku dějin – širě než čistě literární či umělecký západoevropský proud: „*[D]as Interesse der Deutschen für die Vergangenheit und das Mittelalter, die große Nationalbewegung bei den Deutschen und der Romantismus hatten eine Rückwirkung auf die Slaven. All diese Ideen fanden bei den Polen, Čechen, Slovenen und Kroaten Anklang; doch hat der Romatismus auch in der russischen Literatur tiefe Spuren hinterlassen.*“ (s. 162-163) Vnitřními příčinami, aspoň pokud se lze domnívat na základě jeho značně zjednodušeného výkladu, Karásek zřejmě míní **vědomí slovanské sounáležitosti** (v podstatě pozdější inovace humanisticko-barokního slavismu, ač kollárovskou kulturní vzájemnost klade do těsné souvislosti s německým humanismem a kosmopolitismem, s. 171) a s ním spojenou představu o Rusku jako největším a nejsilnějším slovanském „bratru“: „*Es ist psychologisch begreiflich, daß der Schwache seine Augen gern zu dem Mächtigen erhebt, wenn es ihm schlecht ergeht wie den slavischen Völkern zur Zeit der Metternich-Reaktion in Österreich.*“ (s. 174) Svou váhu mají také **vlastní dispozice** každé jednotlivé slovanské literatury **k recepci vnějších západoevropských podnětů**: „*Aber die westeuropäischen Ideen wurden von den Slaven nicht einfach übernommen, sondern auch den slavischen Verhältnissen angepaßt; dies läßt sich am besten daran erkennen, wie verschieden die Einwirkung des Romantismus auf die slavischen Literaturen war.*“ (s. 163) Avšak samu recepci těchto impulsů nakonec nedokáže postihnout jinak než **mechanickým transferem** (vždy v zorném úhlu příčin a jejich automatických následků), který pouze **registruje** konstatováním, že **podnět vyvolal** (např. že

⁷³⁸ M. MURKO, *Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik. Mit einem Anhang: Kollár in Jena und beim Wartburgfest*, Graz 1897.

německý romantismus u Slovanů aktivizoval snahu rekonstruovat někdejší historickou velikost nebo analogicky probouzel vědomí příslušnosti k vlastnímu národu určenému jazykem, s. 161-162; podobně že národní hnutí u Slovanů je přímým důsledkem germanizace a maďarizace⁷³⁹) či **nevyvolal** odpovídající **reakci** (např. že myšlenka slovanské vzájemnosti nebyla v Polsku vstřícně přijata vzhledem k historicky podmíněné rusofobii, s. 173).

Poslední řádky prvního dílu svědčí o Karáskově rezignaci pokoušet se dále o srovnávací výklad slovanských literatur. Jak vyplynulo z jeho korespondence s nakladatelem Göschenem, byl toho názoru, že slovanské literatury by měly být probírány každá zvlášť: „Die ‚Wiedergeburt‘ schlug bei jedem der slavischen Völker einen anderen Weg ein, da bei jedem andere innere Ursachen vorlagen; daher ist es angezeigt, auf diese Erscheinung in jeder der slavischen Literaturen zurückzukommen.“ (s. 175) Jinými slovy Karásek ve druhém dílu změnil původní kurs k „novým břehům“, aby se vrátil k tradičnějším metodologickým východiskům ustáleným již Alexandrem Nikolajevičem Pypinem (1833-1904).

Karásek Pypinovy práce věnované dějinám slovanských literatur nepochybně znal, zejména jeho a W. D. Spasowiczovu (v polské části) *Historii literatur slovanských I-II* (1880-1882)⁷⁴⁰ kterou podle druhého, značně přepracovaného a doplněného vydání z ruštiny (1879-1881) přeložil A. Kotík.

Pypin však na sebe upoutal pozornost již první verzí svých dějin – dílem *Обзор истории славянских литератур* (1865). Před jejich napsáním jednotlivé slovanské literatury ještě neměly žádných úplnějších dějin, které by snesly přísnější kritéria, chyběly i bibliografické příručky. Je zajímavé, že bezprostřední pohnutkou ke vzniku *Obzoru* byla snaha doplnit nedostatečný obraz o slovanském písemnictví, jak jej předestřel J. Scherr v *Allgemeine Geschichte der Literatur* (1863), s nimiž se Pypin seznámil jako jejich překladatel. Svou roli samozřejmě sehrála i potřeba nahradit starší příručky, hlavně Šafaříkovy *Geschichte* a rovněž romanticky prodchnuté práce Pypinova učitele V. Grigoroviče *Краткое обозрение славянских литератур* (1841) a *Опыт изложения литературы славян в главнейших эпохах* (1843). F. Wollman tento Pypinův spis (zejména na základě analýzy jeho poslední kapitoly *Возрождение и панславизм*) výstižně nazval „epitafem panslavismu“, byl totiž ostrou a zdrcující polemikou s ruským slavjanofilstvím,

⁷³⁹ Srov. J. KARÁSEK, *Slavische Literaturgeschichte II. Das neunzehnte Jahrhundert*, Leipzig 1906, s. 32, 54.

⁷⁴⁰ Přibližně v téže době vyšel i německý a francouzský překlad. Oproti 1. vydání se dílo rozrostlo hlavně objemem, byla zcela vyloučena ruská literatura, odpadla samostatná kapitola o lidové poezii, místo ní byl každý oddíl věnovaný jedné ze slovanských literatur opatřen dovětkem o její ústní slovesnosti, zvláště o lidové poezii, v úvodu a závěrečné úvaze o „znovuzrození“ byl pouze oslaben polemický hrot Pypinova stylu šedesátých let a zpřesněny některé formulace, skeptický poměr ke slovanským literaturám však zůstal nezměněn.

jehož odmítání a kritika z *Obzoru* čiší doslova na každém kroku.⁷⁴¹ Tento odmítavý postoj byl ve skutečnosti výrazem napětí romantické vědy a pozitivistického evolucionismu, jak jej prosadili západoevropští literární badatelé (H. Taine, H. Hettner aj.), tedy sporu o existenci slovanské jednoty a její negaci (argumenty minulosti svědčící ve prospěch jednoty jsou empiricky nedokazatelné). Pypinovým *Obzorem* byla ustálena **kulturněhistorická metoda**, podle níž je literární historie hlavní **součástí dějin kulturních a společenských**. V literatuře se odráží duševní a myšlenkové hnutí národa, jeho elity (umělecké dílo musí být výpovědí o společenských poměrech), hlavním úkolem literárního historika pak podle Pypina je zachytit neustálé myšlenkové proudění mezi literaturou a jejími nositeli (všeobecná charakteristika myšlenkového kvasu určité epochy, analýzy idejí zmítajících národem). Tímto zevšeobecňováním však přicházelo zkrátka vlastní hodnocení literární tvorby, celistvý pohled na literární činnost jednotlivých význačných spisovatelů příliš ulpíval na ideovém obsahu uměleckých děl, čímž opomíjel, až ignoroval jejich formální a estetické hodnoty.⁷⁴² Z týchž ideových pozic vychází i ústřední otázka, již chtěl Pypin svými dějinami zodpovědět: do jaké míry mají slovanské literatury a duchovní život Slovanů význam pro obecný kulturní pokrok, zda a čím mohou být zajímavé pro Evropu a svět a v čem tkví jejich originalita. Jeho odpověď vyzněla pro slovanské literatury velmi skepticky: dávnověká slovanská jednota byla rozrušena už v prehistorii a neobnovilo ji ani křesťanství, polarizující Slovany na katolíky a pravoslavné; tato jednota je snad ideálem, ale mnohem spíše snem, utopií; Slované jsou zaostalí kulturně i literárně, vývoj Slovanů musí být založen na **západoevropské osvětě a pokroku**. Tato premisa **vzorovosti** západoevropské kultury je zásadní pro Pypinův – a dodejme i Karáskův – historickosrovnávací přístup, zacílený k hledání literárních **vlivů, přejímek a souvislostí** (odtud poněkud přezíravě označení „vlivologie“). Pypin však nenašel pochopení pro diferenciacní procesy jednotlivých, už existujících slovanských národů, Karásek se o toto pochopení alespoň pokusil, Slovany nahlíželi oba jako **jednostranné a jednosměrné** přijímatele impulsů vycházejících ze „středu“, tedy ze západní Evropy, u Karáaska je navíc možno ocenit zřetel k mezislovanské kulturní výměně (vedle hlavního středu předpokládá Karásek i hustou síť mezislovanských spojnic, pojmenovává však jen její menší část).

⁷⁴¹ F. Wolmann měl však výhrady k tomu, jak je tato polemika vedena. Pypinovi vyčetl nekoncepčnost v užívání pojmu „panslavismus“, který je u něj vymezen značně pofidérně (objevuje se ve významu programu kulturní vzájemnosti, jindy jako „strašidlo“ panslavismu u rakouských Němců, tedy jako předmět nenávisťi, dokonce jako výsledek národního obrození). Pypinovi zjevně chyběl diachronní pohled, v různých dobách ponechal panslavismus v celé jeho neurčitosti a nejednoznačnosti, nedokázal odlišit panslavismus od ostatních slavismů jako kulturní slovanské vzájemnosti, slavjanofilství a západnictví. Srov. F. WOLLMANN, *Pypinův epitař panslavismu z r. 1865*, in: TÝŽ, *Slavismy a antislavismy za jara národů*, Praha 1968, s. 416-446.

⁷⁴² Srov. J. POLÍVKA, *A. N. Pypin. Jeho práce vědecká a publicistická*, *Naše doba* 12, 1905, s. 500-501.

Podle bulharského slavisty a komparatisty Panajota Karagiozova Pypin neutralizoval a subjektivně oslaboval fakta, svědčící o slovanské spolupatřičnosti, aby mohl spojit vývoj Slovanů s evropským pohybem idejí, s pozitivistickou evolucí. Z hlediska komparatistiky ignoroval etnojazykové prvky a genetické shody vysvětloval analogickou kulturní situací: přijetí bulharského písemnictví na Rusi či husitství v Polsku nenastalo díky rodové spřízněnosti Slovanů, ale díky kulturněhistorické obdobnosti, jinými slovy chápal spojitosti kontaktologicko-typologické, ovšem vylučoval možnost genetického urychlení v důsledku „vstřícných proudů“. Pypinova pochybnost o schopnosti slovanských národů, vytvářet a realizovat vlastní idey, vyústila v závěr, že veškerý ideový vývoj Slovanů je bez výjimky podřízen křesťanství, čímž Pypin zcela nahradil národní a (vše)slovanské vědomí křesťanským univerzalismem jakožto středobodem evropské civilizace.⁷⁴³

Ještě je třeba zastavit se u jednoho bodu Pypinovy práce, a tím je způsob, jak jsou slovanské literatury představeny. Jakési komparatistické opatrnictví Pypina nutilo pojednat o každé slovanské literatuře zvlášť, třebaže si byl zároveň vědom jejich evropského kontextu. O Karáskovi víme, že se rovněž zpěchoval přistoupit na komparativně-konfrontativní výklad slovanských literárních dějin. Slavomír Wollman poukázal na fakt, že v 19. století nalezneme celou řadu děl, která v synchronických výkladech vývojových období kladla jednotlivé národní literatury paralelně vedle sebe nebo o nich postupně pojednala v celkových historických náčrtech. Upozornil, že při jejich zpětném posuzování je třeba mít na zřeteli, za jakých okolností a na jakém stupni vývoje literární historiografie vznikala a k jakým cílům směřovala: „*Někteří autoři se rozhodli pro paralelní výklady z nedostatku předběžných srovnávacích studií, jiní tím odpovídali na vyhranění národních literárních celků v 19. století a snažili se nenarušit jejich suverenitu, ostře vnímanou národním vědomím. Pypin a Spasowicz reagovali tímto řešením na krystalizaci národních literatur a na dosažený stupeň formování moderních slovanských národů a snažili se také čelit iluzím ruského panslavismu. Současně však jednotlivé literatury, které oddělovali od sebe navzájem, komparatisticky spojovali s působením jiných literatur na každou z nich a neuvědomovali si, že takovým zobrazením difúze a recepce cizích vlivů nepřímou zase přicházejí k vzájemné spojitosti slovanských literatur, která se ovšem objevuje jako v křivém zrcadle. Tento příběh antikomparativní syntézy se v obměnách opakuje i v 20. století.*“⁷⁴⁴ Karáskova metoda je kompromisní – sám se přísně konfrontativnímu výkladu bránil pro nedostatek takto

⁷⁴³ П. КАРАГЬОЗОВ, *Самосознание словесности. Историографии славянских литератур*, София 1996, с. 88-89.

⁷⁴⁴ S. WOLLMAN, *Česká škola literární komparistiky (Tradice, problémy, přínos)*, Praha 1989, s. 79.

zaměřených prací, jasné řešení nenalezl ani pro otázku **slovanskosti** kultury a literatury a jejího reálného, vědecky verifikovatelného obsahu, ač tušil, že antikvovaná romantická představa o jazyce a slovesnosti jakožto emanaci národního či plemenného (v tomto případě slovanského) „ducha“ je nadále neudržitelná. Přesto ho sledování západoevropských „vlivů“ na slovanské literatury a v náznaku i souvislostí mezislovanských přivedlo k vysledování některých zákonitostí, jež bychom mohli s klidným svědomím označit za specifika historického vývoje slovanských literatur (např. všechny slovanské literatury – s výjimkou polské a ruské – se vyznačují přerušeným literárním vývojem a některé postřehy týkající se starších slovanských literatur – srov. výše).

Jak již bylo naznačeno, druhý díl Karáskových dějin již zcela opouští synchronně-konfrontativní hledisko.⁷⁴⁵ Literární vývoj slovanských národů je představen pouhým „asyndetickým“ seskupením stručných přehledů jednotlivých slovanských literatur podle převážně chronologického klíče. Zákonité literární jevy nabývají v jeho výkladech povahy neočekávaných a náhlých událostí: polská literatura počátkem 19. století překonává „šok“ z konečného rozdělení Polska (§ 1. *Renaissance der polnischen Literatur*, s. 4-10),⁷⁴⁶ poté se „z ničehož nic“ objevují její tři největší géniové (§ 2. *Periode polnischer Genies (Mickiewicz, Slowacki, Krasiński)*, s. 11-30), žijící většinu života v emigraci (Karásek tuto literaturu přímo pojmenoval „*Auswandererliteratur*“, s. 11; „*Emigrantenliteratur*“, s. 149), nebo v české literatuře dochází nejprve k „omlazení“ (§ 11. *Die verjüngte böhmische Literatur (Hálek, Neruda, Heyduk)*, s. 110-118) a koncem šedesátých let 19. století dokonce k „nečekanému rozkvětu“ (§ 12. *Unerwartete Blütezeit der českischen Literatur (Čech, Vrchlický, Zeyer)*, s. 118-128). Karásek písemnictví rozděluje na folklór, poezii, prózu, drama a v náznacích – podobně jako A. Novák – rovněž vědeckou literaturu (*Kroatische Gelehrte*, s. 101-103), zhusta se však omezuje na střídání výkladu o poezii a próze, nabízejí čtenáři v Pypinově duchu zprostředkování fabule základních (mohli bychom říci kanonických) děl slovanských literatur; podobně „převypravoval“ stěžejní díla slovanských autorů i J. Máchal. Při charakterizaci jednotlivých literatur Karásek hojně využívá terminologie různých -ismů (osvícenství, pseudoklasicismus, romantismus, novoromantismus, umělecký realismus, symbolismus), avšak tyto termíny nejsou podepřeny žádným estetickým rozbořem či historickou poetikou, nejsou ani blíže definovány a osvětleny (zvláště frapantní je to v případě romantismu; naopak dostatečně je pojednáno i ilyrismu, § 5. *Illyrismus*, s. 53-65), z českého

⁷⁴⁵ J. KARÁSEK, *Slavische Literaturgeschichte II. Das neunzehnte Jahrhundert*, Leipzig 1906; další citace přímo v textu.

⁷⁴⁶ Signifikantní je Karáskovo rozlišování termínu „Wiedergeburt“ pro literatury s přerušeným literárním vývojem a „Renaissance“ pro literaturu polskou.

prostředí je mu známo vymezení literárních škol (např. „*Lumírkreis*“, s. 127, nebo celá kapitola *Freunde und Epigonen Vrchlickýs*, s. 128-133).⁷⁴⁷

Jediným symbolickým návratem k celoslovanskému kontextu je poslední kapitola Karáskových dějin s mnohoslibným názvem § 19. *Slavische Moderne* (s. 179-189). Slovanské modernistické hnutí (Karásek o něm hovoří u literatury polské, české, ruské, chorvatské a slovinské) je vyloženo v souvislosti s evropským „koncem století“, a to opět v přímé spojitosti s intenzivním ovlivňováním západoevropským písemnictvím, zejména francouzským: „*Diese [roz. die Moderne; M. Č.] schöpfte ihre Anregungen aus den Werken der französischen Dekadenten und Symbolisten.*“ (s. 180) Avšak záhy dodává, že francouzský symbolismus a dekadence nezapustily ve slovanské půdě hluboké kořeny a že „*diese Strömung etwas Ungesundes in sich barg*“ (ibid.). Vysoko Karásek hodnotí přínos moderny pro zdokonalení formy, zejména hudebněmalebných možností básnického jazyka, a pro její sblížení literatury s výtvarným uměním, modernistickou kritiku však vidí jako jednostrannou a nazývá ji „impresionistickou“. Neuniká mu ani fakt, že moderna je důsledkem generačního napětí v jednotlivých slovanských literaturách, vyostřovaného konfrontací tzv. mladých se „starými“, tedy s tradicionalisty. Dodnes bývá modernistické hnutí spojováno literárním mládím např. v chorvatské, polské a rovněž bulharské historiografii.⁷⁴⁸

Slovanské literární dějiny byly vstřícně přivítány především Karáskovými přáteli a sympatizanty. Např. Jan Jakubec své mínění vyjádřil v přátelském dopise z počátku dubna roku 1906: „*Co jsem mohl při zběžném, jen více zevnějším prohlédnutí postřehnouti, vidím, že jsi prokázal velmi dobrou službu i mně. Píšu totiž pro Amerlanga v Lipsku dějiny české literatury (co měl psát Vlček, má vyjít zároveň s dějinami jihoslovanských literatur od Murka v jednom svazku). A tu nám Brückner svými dějinami literatury polské, jinak jistě znamenitými, pokaňhal tolik svým neodpustitelným transkribováním slovanských jmen do německého pravopisu. Nesouhlasím s tímto pokusem a jsem rád, že v Tvé knize nacházím provedeno stejné stanovisko, jaké chci zachovávat i též já: reprodukovat i věrně našim pravopisem. A souhlasím i v užívání názvu „čechisch“, proti kterému se u nás některé noviny tak horkokrevně ohrazují. Myslím, že podobně bude postupovati i Murko.*“⁷⁴⁹

Podobně Karáskovi chválil i Jiří Karásek ze Lvovic, který si již v dřívější době s Karáskem dělil o své názory na českou modernu, k níž sám jako básník, kritik, prozaik i

⁷⁴⁷ Srov. П. КАРАГЬОЗОВ, *cit. d.*, s. 112-117.

⁷⁴⁸ Zde je třeba dodat, že o „bulharské moderně“ se hovoří až od sedmdesátých let 20. století, a to díky objevné práci významného slovenského komparatisty a bulharisty Jána Košky *Bulharská básnická moderna*, Bratislava 1972.

⁷⁴⁹ Dopis J. Jakubce Karáskovi z 2. dubna 1906, LA PNP, fond *Karásek*, korespondence vlastní – přijatá, složka J. Jakubec.

dramatik patřil: „*Milý příteli, děkuji Vám za dar Vaší knihy. Nalezl jsem v ní tolik nového pro mne a zajímavého, věřím rád, že je resultátem namáhavé, dlouhé práce. Líbí mi se na Vaši knize právě Vaše synthetické stanovisko a pak to, jak dovedl jste míti vždy zřetel ke vzájemnému sepětí zjevů, k jejich relativnosti. Že obtíže psátí o těchto věcech pro německého čtenáře byly dvojnásobné, vycitují jasně. Myslím, že jste je překonal výborně: Budou-li jací nespokojenci, nedbejte jich. Kdo uváží, jaká ohromná byla látka, a že Vaše roztrídění je docela originální, musí uznati Vaši práci, i když v detailech se různí.*“⁷⁵⁰

Přímo zásadní význam měly Karáskovy dějiny pro tehdy začínajícího středoškolského učitele němčiny **Paula Percyho Selvera** (1888-1970), který se samostudiem vypracoval v překladatele ze slovanských literatur. Jak sám ve vzpomínce k desátému výročí Karáskova skonu přiznává, „*poslušen instinktu vděčnosti za nové perspektivy*“, jež mu *Slavische Literaturgeschichte* otevřely, napsal jejich autorovi o tom, co pro něj dvě útlé běžové knížky představují.⁷⁵¹ Tím začala mezi oběma aktéry srdečná korespondence (vzpomínaný první dopis se dochoval v Karáskově pozůstalosti, není však datován),⁷⁵² jež měla na další Selverovy snahy rozhodný pozitivní vliv. Dovolme si u této zajímavé osobnosti česko-anglických lingvoliterárních vztahů učinit krátkou digresi. Již na počátku roku 1911 se Selver mohl novému vídeňskému známému pochlubit juvenilními překlady z Hálkových *Večerních písní*, Kolárova *Předzpěvu* v původní časoměrné prozódii, pro angličtinu jinak velmi neobvyklé, a několika básní Asnykových, Tetmajerových, Rydelových a Lermontovových. Jeho nadšení pro slovanské literatury šlo tak daleko, že se chtěl zabývat i slovinskou a chorvatskou poezií: „*Jetzt habe ich meine Aufmerksamkeit den südslavischen Sprachen zugewendet und ich möchte mir slovenische und kroatische Texte (z. B. Gedichte von Prešeren und Vraz) anschaffen. Vielleicht wären Sie so freundlich, mir einen Wink zu geben, wie sich das am besten tun lässt.*“⁷⁵³ 10. ledna téhož roku se již přímo vyjadřuje o plánované antologii ze slovanského básnictví a věří, že bude možné přeložit do angličtiny Karáskovy dějiny; z tohoto záměru však sešlo, zřejmě jako v případě českého vydání pro přemrštěné podmínky nakladatele Göschena. Podařilo se mu v Londýně koupit výbor *Nová česká poesie* (1908) a blíž ho zaujali Bezruč a Sova; chyběl tam však Vrchlický, bez něhož by jinak antologie byla neúplná. První české překlady začali Selverovi překvapivě velmi ochotně uveřejňovat v květnu 1911 v časopise *The New Age* a přispíval tam také v dalších letech,

⁷⁵⁰ Dopis J. Karáska ze Lvovic Karáskovi z 11. dubna 1906, LA PNP, fond *Karásek*, korespondence vlastní – přijatá, složka J. Karásek ze Lvovic.

⁷⁵¹ P. SELVER, *Hrsti vzpomínek*, Vídeňský týdeník 20, Vídeň 1926, č. 145, s. 2, 3. 7.

⁷⁵² Selverův nejstarší datovaný dopis Karáskovi byl psán 10. květnem 1910, LA PNP, fond *Karásek*, Korespondence vlastní – přijatá, složka P. Selver; tam i ostatní listy.

⁷⁵³ Selverův dopis Karáskovi ze 4. ledna 1911.

seznamuje anglickou veřejnost i s poezií ostatních slovanských národů a se zajímavostmi z jejich kulturního života. O veškerých svých literárních úspěších a aktivitách nadšeně psal Karáskovi, který na Selverovy dopisy promptně reagoval a informoval jej o mladších českých básnících, obstaral mu např. vydání Bezručových *Slezských písní*, Březinových *Rukou* či *České lyry* F. S. Procházky, s nímž poté Selver navázal písemné styky. I jinak byl mladému překladateli nápomocen, za což se mu dostávalo odpovídajícího vděku: „*Überhaupt möchte ich Ihnen meinen innigsten Danke dafür aussprechen, dass mir durch Ihre Anregung die herzliche Slavenwelt, an der ich sonst achtlos vorbeigegangen wäre, erschlossen worden ist.*“⁷⁵⁴ Selver Karáskovi posílal i ukázky ze svých překladů (zvláště si cenil přebásnění několika čísel z Vrchlického *Melancholických serenád*) a ten pak o nich psal do českého tisku.⁷⁵⁵ Na sklonku roku 1911 již mohl na základě dopisu ze 7. prosince 1911 čtenáře *Moravské orlice* zpravit o antologii z českého básnictví, pro niž se našel nakladatel a která anglickou veřejnost seznámí zejména s tvorbou současných autorů (Vrchlický, Březina, Sova, Bezruč, Procházka, Machar, Karásek ze Lvovic, Theer, Neumann aj.).⁷⁵⁶ Když Selverova *An Anthology of Modern Bohemian Poetry* v létě roku 1912 v Londýně vyšla se společnou dedikací Karáskovi a F. S. Procházce, napsal o ní zevrubný referát, v němž se neopomněl zmínit o dalších překladatelských záměrech svého mladšího anglického kolegy.⁷⁵⁷ Karásek výtisk dostal spolu s děkovným dopisem, který je nejen projevem hluboké přízně a úcty k adresátovi, nýbrž též jakýmsi programovým slibem, kam by se chtěl v budoucnu Selver-překladatel dále vyvíjet: „*Wenn es mir vergönnt war, Ihnen durch mein Buch eine Freude zu bereiten, so hat die warme Begeisterung, die aus Ihrem schönen Briefe spricht, mich nicht minder erfreut. Sie wissen, dass ich mich in keinen leeren Phrasen ergehe, dass alles aus tiefstem Herzen kommt. Dass ich es innerhalb zwei Jahre so weit bringen konnte, wäre ohne Ihr Zutun undenkbar gewesen. Und ich hoffe, dass dieses Buch nur einen Anfang bildet, – dass ich als Vermittler böhmischer Poesie werde auch späterhin tätig sein dürfen, und zwar vollkommener und umfassender als dies bisher der Fall war. Betrachten Sie also diese Anthologie, mit ihren vielfach bedenklichen Lücken, nur als tastende Vorarbeit zu etwas Grösserem, der böhmischen Literatur Würdigerem.*“⁷⁵⁸ Jeho další chrestomatie *Modern*

⁷⁵⁴ Ibid.

⁷⁵⁵ Srov. [an.] [= J. KARÁSEK], *K stému výročí zrozenin K. J. Erbena*, *Přehled* 10, 1911-1912, s. 105-106, kde informuje o Selverových překladech z *Kytice* (připojen překlad *Mateřidoušky – The Garland*); J. KARÁSEK, *České básnictví v Anglii*, *Přehled* 9, 1910-1911, s. 397-398, kde je otištěn Selverův překlad Bezručovy *Ostravy*.

⁷⁵⁶ Srov. J. KARÁSEK, *Anglická anthologie české poesie*, *Moravská orlice* 49, Brno 1911, č. 288, s. 1, 19, 12.

⁷⁵⁷ Srov. J. KARÁSEK, *Anglická anthologie nové české poesie*, *Přehled* 10, 1911-1912, s. 765-767. – O Selverovi přinášel drobné zprávy i v dalších letech; srov. např. J. KARÁSEK, *Novinky o P. Selverovi*, *Vídeňský deník* 7, Vídeň 1913, č. 172, s. 10, 27, 7.

⁷⁵⁸ Selverův dopis Karáskovi z 11. července 1912.

Russian Poetry (1917), *Anthology of Modern Slavonic Literature in Prose and Verse* (1919) či *An anthology of Czechoslovak literature* (1929), vynikající překlady české dramatiky (F. Šrámka nebo K. Čapka, jehož anglický překlad *RUR* vyšel mnohokrát), rozsáhlá Masarykova biografie, dále např. *The Jail. Experience in 1916* J. S. Machara, *My war memoirs* E. Beneše, *Tales from two pockets* a *Letters from England* K. Čapka, Haškův *The good soldier Schweik* a mnohé jiné jsou svědectvím toho, že svému závazku dostal plnou měrou.

Dostatečné pozornosti se dějinám dostalo i ze strany publicistiky. Kompletní bibliografie recenzí, ohlasů a drobných referátů je v připojeném bibliografickém soupisu Karáskových prací. Zmíním se proto pouze o těch nejvýznačnějších.

Jagičův *Archiv* přinesl hned tři recenze. Jako první vyšel posudek Slovince Ivana Grafenauera, věnovaný Karáskovu zpracování jeho mateřské literatury. Slovinská literatura bývá v podobných sbírkách jako v Karáskově obvykle pojednávána příliš stručně. Příčinou je zejména fakt, že autoři tuto literaturu neznají a nevědí si rady s tím, jak ji představit v jejím historickém vývoji. Tato stinná stránka je vlastní i Karáskovu přehledu. Čím méně má autor místa k dispozici, tím méně frázovitý by měl být. To však nelze říci o Karáskovi, alespoň ne o jeho zpracování slovinské literatury. Hned v části o reformaci a protireformaci se objevují chyby, hemží se to obecnostmi a nesprávnostmi. Většina slovinské literatury je prý určena jen venkovskému lidu, neboť Slovinci podobně jako Lužičtí Srbové nemají svých kulturních středisek, v literatuře vítězí výchovná a vzdělávací tendence, zvláště jsou-li spisovatelé duchovními (u Karáska s. 150-151/I.) – je přehlížena Lublaň jakožto centrum *Slovinské matice*, časopisy určené inteligenci (*Ljubljanski Zvon*, *Slovan*, *Stritarův Zvon*, *Janežičův Glasnik*), Prešernův fundamentální význam pro slovinskou literaturu je pouze nedostatečně načrtnut (u Karáska s. 51-53/II.), komplimenty jsou obdařeni jen moderní autoři a profesor Ivan Stritar (u Karáska s. 68-70/II.), neboť s ním prý Karásek spolupracoval a osobně jej zná. Jeho posudek je přímo zdrcující: „*Es ist geradezu großartig, was in diesen paar Zeilen an Nichtwissen geleistet ist. Das sich Herauswinden mit Ausdrücken wie ‚zum größten Teile‘, ‚am meisten‘, ‚besonders‘, ‚auch‘ ist ein beliebtes Hilfsmittel von Gymnasiasten, wenn sie ihre Lektion nicht gelernt haben, also auch für einen Schriftsteller nicht von Ehre. [...] Was also den slovenischen Teil des Werkchens anbelangt, so ist er mindestens stiefmütterlich behandelt; da der Verfasser diesen Stoff offenbar nicht beherrscht, hätte er sich an jemanden wenden sollen, der ihm bei der Arbeit geholfen hätte.*“⁷⁵⁹

⁷⁵⁹ I. GRAFENAUER, *Archiv für slavische Philologie* 29, Berlin 1907, s. 141-142 (celý text s. 140-142).

Dragutin Prohaska se ve svém posudku omezil na problematiku chorvatské a srbské literatury. Základním vodítkem Karáskovy práce je podle něj fakt, že slovanské literatury podléhají dvěma sférám vlivů: „*Junge slavische Stämme mit einerseits byzantinisch-griechischer und andererseits deutscher und romanischer importierter Kultur, ihr Temperament: heißes südliches Blut, der Geschmack etwas orientalisches exotisch. Auf diese plausiblen Grundzüge läuft auch die Darstellung Karáseks hinaus. – Von einer hohen Warte werden da die Dinge beurteilt.*“⁷⁶⁰ Recenzentu vadí skepticky zabarvené hodnocení literárních jevů, které mají v srbské a chorvatské historiografii úplně jiný obraz, např. při poznámce o tom, že i v době největšího rozkvětu dubrovnicko-dalmatské renesance chybí této literatuře opravdové talenty (u Karáska s. 89/I.). Podobné „*dicitur-konstrukce*“ na posuzovatele působí dojmem, že mezi Karáskem a jeho předmětem nepanuje právě nejlepší shoda (s. 143), ilustrovaná později jeho ironickým zabarvením při hodnocení ilyrismu (Gaj jako „*ein Offiziosus Metternichs*“, s. 145), a navíc autor dějin přeceňuje – ze svého čistě bohemocentrického stanoviska – vlivy českého písemnictví na srbochorvatské (Gaj je pouhým Kollárovým žákem, s. 143, apod.).

Dále sleduje jednotlivé paragrafy týkající se jím posuzovaného oddílu: rozkolísanost v užívání *Serbisch* a *Kirchenslavisch* u starosrbského písemnictví, kapitola o dubrovnicko-dalmatské renesanci by měla být v novém vydání zcela přepracována (zlehčující kritika potlačující její chorvatské kořeny; u ilyrismu vidí jen nápodobu; M. Držiće oceňuje jen jako dramatika, nejmenuje vůbec významného básníka I. Đorđiće). Karásek neumí správně zařadit tvorbu jednotlivých duchovních a uměleckých směrů do literárních souvislostí jejich domovské literatury a úplně přehlíží tvorbu slavonských Chorvatů v 17.-18. století, která by mohla být právě pro německého čtenáře zajímavá, „*weil sie große europäische Strömungen und zwar gerade durch deutsche Vermittlung im Kleinen aufweisen*“ (s. 144) Jako zdařilé je hodnoceno pojednání o lidové písni u Slovanů, ale opět s výtkou, že se autor nepokusil o srovnání, které bylo nasnadě (ibid.).

Hrubě Prohaska nesouhlasí s Karáskovou charakteristikou chorvatské moderny („mladých“), protože se v ní projevuje jeho sklon k polarizované paušalizaci, kvůli níž mnohdy hodnotí sourodě jevy zcela protichůdně: „*Denn sein Schlußurteil über dieselben [roz. ‚Jungen‘; M. Č.]: ‚nervöse, in Träumen hindämmernde, nebelhaft verschleierte unverständliche Dichtung‘ und dem gegenüber die günstige Meinung über die ‚Alten‘: ‚tiefer, klarer und natürlicher‘ nicht um die eigene Meinung des Verf. handelt, versichert mich sein*

⁷⁶⁰ D. PROHASKA, Archiv für slavische Philologie 29, Berlin 1907, s. 143 (celý text s. 143-148); další odkazy přímo v textu.

Verständnis für böhmische Produkte der Moderne: über Erscheinungen wie ‚Magdalena‘ weiß Karásek besseren Bescheid.“ (s. 146; zdūr. D. P.)

Pasus o srbské literatuře považuje recenzent za zdařilejší než o chorvatské, poněvadž byl Karásek s jejím vývojem mnohem lépe obeznámen, jak je vidět i na častějších srovnávacích exkurzech, a srbská literatura mu byla jako objekt zájmu mnohem bližší: *„Kann sein, daß ihn die volkstümlichere Art der serbische Erzähler, die vornehmere Sprache und das orientalische Kolorit der Poesie mehr anzogen.*“ (s. 147)

Na obou recenzích je jasně vidět, že posuzovatelé usilovali o „nápravu“ podle nich nedostatečného obrazu svých mateřských literatur, jakého se jim pro „cizinu“ v Karáskově přehledu dostalo. Zaměřili se primárně na věcné chyby, nepřesnosti, nedostatečnou specifikaci „jedinečného“, čím jednotlivé literatury vynikají v mezislovanském kontextu, avšak zcela přehlédli Karáskův pokus o vzájemnou konfrontaci, o zdůraznění typologických shod a mezislovanských literárních souvislostí. Ostatně to bylo plně v intencích Jagićovy stručné poznámky pod čarou, v níž bylo vyjádřeno jádro nesnadnosti vymyslet správnou koncepci pro dílo typu Karáskových dějin: *„Da die zwei kleinen Bändchen der ‚slavischen Literaturgeschichte‘ Dr. Karáseks voraussichtlich viele Leser finden und hoffentlich bald eine neue Auflage erleben werden, so wollte ich dem Verfasser, dessen Verdienste bei dieser Arbeit nicht zu unterschätzen sind, die nächste Aufgabe, nämlich die Herstellung einer neuen Auflage, dadurch wesentlich erleichtern, daß über jeden Bestandteil der etwas unnatürlich in eine ‚slavisches Literaturgeschichte‘ zusammengepreßten slavischen Einzelliteraturen besonders referiert werden sollte, mit möglichst sachlicher Berichtigung der Ungenauigkeiten – ohne zu viel subjektive Beimischung von Lob oder Tadel. Merkwürdig, wie schwer es ist, dieses Ziel zu erreichen. Das rührt eben von der geringen Kenntnis der slavischen Literaturen unter den Slaven selbst her.*“⁷⁶¹

K tomuto opomenutí došlo v důsledku toho, že zevrubný posudek z pera Jaroslava Sutnara, původně zamýšlený jako úvodní, byl zřejmě pro svůj rozsah zařazen až do dalšího

⁷⁶¹ V. J. [= V. JAGIĆ], Archiv für slavische Philologie 29, Berlin 1907, s. 140-141 [zdūr. M. Č.]. – M. Hýsek Karáska o obou recenzích informoval hned po jejich otištění dopisnicí z 18. června 1907 (LA PNP, fond Karásek, Korespondence vlastní – přijatá, složka M. Hýsek): *„Četl jsem také Archiv a mohu Vám o recenzi již napsati něco bližšího. Grafenauer (dělal prý před rokem zkoušky) slovinskou část trhá – z důvodů, o nichž jste mluvil: nenašel u Vás o Ant[onu] Medvedovi tolik, kolik chtěl, nebylo prý třeba mluvit o bojích s klerikály (ukázalo se to nyní v jednání o jihoslov[anský] klub!) apod. 2 stránky píše – ale nejlepší je, že ho Jagić v pozn[ámce] hned pořádně srazil: Jagić sám napsal, že Lit[eratur]gesch[icht]e je práce záslužná a že jistě vyjde co nejdříve ve druhém vydání, což že jí přeje. Dal prý recenzovat jednotlivé literatury, abyste mohl recensí v druhém vydání užít, pokud to bude třeba. Ale že vidí, že většína recenzentů nezná než svoji literaturu – a odtud prý ty nářky, že jejich literatura je málo oceněna, odtud to citování cizích úsudků (právě Grafenauer se odvolává na Rusy, že kdosi řekl, že Prešern je básník prvního řádu a že není menší než např. Zejler). Druhý referát je od Prohasky, větší a mnohem slušnější. Více prozatím jich není. Můžete být docela spokojen.*“ – 19. května 1908 pak Karáska upozornil, že Sutnar napsal na Karáskovy dějiny rovněž do Archivu drsnou kritiku (srov. dále).

čísla *Archivu*.⁷⁶² Sutnar věnoval mnoho místa samotné koncepci Karáskových dějin, zamýšleje se nad otázkou, zda lze hovořit o jedné „slovanské literatuře“ jakožto celku. V podstatě její existenci pokládá za stejně možnou jako existenci „slovanského jazyka“: „*Es verhält sich damit genau so, wie mit einer ‚slavischen Sprache‘.*“ (s. 581) Pro nejstarší období slovanských literatur byla podle recenzenta jednotícím prvkem tradice staroslověnského písemnictví („*ein einheitliches Schrifttum in altkirchenslavischer Sprache*“); pouta této podkřídly Byzance vzniklé literatury obemkla všechny slovanské kmeny, které však byly již od prvopočátku vnitřně rozštěpeny sférou dvojího kulturního vlivu: „[...] *im Gegensatz zu den – im großen und ganzen von Anfang an der byzantinischen Bildung huldigenden – Südostslaven beugten sich die Nordwestslaven (und zum Teil auch Südslaven) von Anbeginn an unter dem Joche römischer Gesittung, welcher Umstand selbstverständlich ebenfalls in den Schriftwerken beider Gruppen sehr bald beredten Widerhall fand. Allerdings bildeten anderseits die Literaturen der Süd- und Ostslaven miteinander bis tief in die Neuzeit hinein ein unzertrennbares Ganzes.*“ (s. 581-582) Prostředkující úloha mezi těmito dvěma kulturními světy připadla Jihoslovanům, resp. Srbům, Chorvatům a Slovincům. Národní obrození pak přineslo všem slovanským literaturám náhlou konfrontaci s duchovním světem západní Evropy. Z dosavadních uspokojujících vědeckých pokusů o zodpovězení otázek, jak tato konfrontace probíhala, co přinesla a jakou úlohu v ní měly jednotlivé slovanské literatury, mohl Sutnar vlastně jmenovat pouze Pypinovo-Spasowiczovo dílo *История славянских литератур* (1879, 1881),⁷⁶³ které však bylo stejně jako Karáskův přehled postiženo tímž nedostatkem, odhlížejíc od historického vývoje největšího slovanského písemnictví – ruského.⁷⁶⁴ Jak poznamenáno výše, Pypin zpracoval dějiny jednotlivých slovanských literatur paralelně (jako do sebe uzavřené celky vedle sebe), proto Sutnar oceňuje Karáskův pokus zdůraznit jejich někdejší jednotu: „*Den geraden Gegensatz zu Pypin bildet nun Karásek, der sich wieder den tatsächlichen Bestand der einstigen Einheit in der slavischen Literatur zum Ausgangspunkte seines – fünfundzwanzig Jahre nach Pypin umfangreichem und streng wissenschaftlich geschriebenem Werke veröffentlichten und für die weitesten Schichten deutscher Leserwelt bestimmten – Kompendiums wählte. Ihm schwebte der Gedanke vor, die gesamten Schriftdenkmäler der Slaven zu einem möglichst organischen Ganzen zu verschmelzen, und auf eben das Ziel steuert sein Bestreben los, die Hauptströmungen des*

⁷⁶² J. SUTNAR, *Archiv für slavische Philologie* 29, Berlin 1907, s. 581-610; další citace v textu.

⁷⁶³ Práce B. GRABOWSKÉHO, *Dzieje literatur słowiańskich*, Warszawa 1891, a J. IVANOVA, *История на славянските литератури*, Пловдив 1896, mohly být recenzentu ve Vídni jen stěží dostupné.

⁷⁶⁴ Dějiny ruské literatury byly A. N. Pypinem později zpracovány jako samostatné čtyřsvazkové dílo *История русской литературы*, Санкт-Петербург 1898-1899.

ganzen Schrifttums auf Schritt und Tritt – unter beständiger Vergleichung der einzelnen Literaturgebiete miteinander – stufenweise zu verloren und ihre wesentlichsten Charakterzüge samt den verschiedenen Unregelmäßigkeiten zusammenhängend in Form kleinerer Abschnitte darzustellen.“ (s. 583-584) Ale záhy recenzent dodává, že zdolání látky, která od dob Pypinových značně „nabobtnala“, je Karáskem zvoleným synchronistickým přístupem značně problematické a staví badatelovi, jenž by chtěl materiál zpracovat na odpovídající odborné úrovni, do cesty nejednu překážku.

Dále Sutnar reaguje na konkrétní fakta a podněty Karáskova textu, ale k metodické stránce dějin se již nevrací. Doplnuje odbornou základní literaturu předmětu, která Karáskovi unikla (s. 585; zde je třeba připomenout, že byl Karásek nucen omezit se na minimum citací, jmen a sekundární literatury), chválí, že autor přijal transkripci cyrilských liter českými místo německých spřežek (s. 586), ale má četné výhrady k rozvržení jednotlivých kapitol (zjevný důsledek drastického krácení, jež si vyžádal nakladatel), vytýká nepřehlednost, nekonciznost výkladu, jíž jsou některé důležité jevy vytrženy z věcných souvislostí (s. 589-590), stejně jako nedostatečnou („macešskou“) pozornost slovenské a lužickosrbské literatuře (s. 591).

Poté Sutnar podal charakteristiku autorova **subjektivně nevyváženého**, a tudíž pro literární historii nikoli nejvhodnějšího způsobu psaní: *„Überhaupt trägt das Karáseksche Buch vielfach das Siegel der äußersten Subjektivität, und zwar sowohl im guten als auch im schlechten Sinne dieses Wortes, so daß der Verfasser hiermit vorläufig nur einem Bruchteile der an einen modernen Literarhistoriker gestellten Anforderungen entsprochen hat. Auf Schritt und Tritt begegnet man Spuren von Flüchtigkeit, die an mancher Stelle die letzte Feile gänzlich, ausbleiben ließ, obwohl anderseits wieder anerkennend auf den künstlerischen Schwung sowie die temperamentvolle Darstellung hingewiesen werden muß, zu welcher sich diese Schrift oft emporschwingt. (Auch von sprachlichen Härten ist das Buch ziemlich frei.)“* (s. 592-593)

Dříve než se recenzent pustil do líčení záporných stránek Karáskovy subjektivity, věnoval téměř jednostránkovou poznámku pod čarou svým představám o ideálním literárním historikovi: opravdové literárněhistorické dílo je prý *„ein über Kunstwerke handelndes Kunstwerk“* (s. 593), které musí být vybudováno na přísně vědeckém základě, literární historik pak musí ke své látce přistupovat s chladnou hlavou badatele a vroucím srdcem umělce, zatímco *„er überall in objektivster Weise seine Person beiseite schiebt und doch wieder überall in subjektivster Weise seine Fußstapfen zurückläßt“* (ibid.); jeho věrnými druhy má být ledový klid s „nejostřejší hornickou lampou esteticko-psychologicko-sociologické analýzy“ a s co možná nejbohatší „zásobou potravy ze světového písemnictví,

kulturních dějin a jazykovědy“. Je však jasné, že při dnešní rozsáhlosti materiálu nemůže mít vše z první ruky, proto se jeho erudice nejlépe vyjeví při hledání důležitých kvalitních pomůcek, které vytvořili jeho předchůdci, a o ně se musí opřít, ale zároveň přitom projevit svou individualitu (srov. *ibid.*). V Karáskově případě však často místo vzácného vkusu nastupují zvětralá rčení, která by chtěla duchaplně vyhlížející nabubřelostí zakrýt nedostatek vlastního pochopení a hloubky. Podaří-li se čtenáři uvyknout na Sutnarovy barokně rozvinuté věty, jež vzbudily nelibost i u jeho pedagoga Konstantina Jirečka,⁷⁶⁵ pochopí, že autorovi recenze vedle již vzpomenutého „vycpávkového balastu“ vadilo – ne zcela oprávněně – např. převypravování obsahu, dále libovolnost a nestejnóměrnost kompozice výkladu a falešná originalita za každou cenu, místo aby se Karásek opřel o uznávané autority.

Karáskova subjektivita má však i své kladné stránky – vede Karáska „strmou horskou stezkou“ k uplatnění nové srovnávací metody. Tento způsob je možno nazvat „květinou přesazenou z cizí zahrady“, která je již řadu let sice pěstována historiky světové literatury (např. M. Carrierem, G. Brandesem a A. Sternem), ale v každém případě Karásek tento postup poprvé aplikoval na společné písemnictví Slovanů, pomineme-li náznaky u Pypina v poslední kapitole o obrození. Nicméně tkví tato metoda u Karáska ještě v plenkách. Na závěr svého úvodního komentáře ke Karáskovým dějinám Sutnar vyjádřil své konečné mínění: *„Der ganzen Arbeit fehlt es an einem eisernen System (bei Einleitung des Stoffes dienen bald die Zeitperioden und bald wieder die Gattungen der Dichtkunst [z. B. Drama in Band I und Poesie und Prosa in Band II] als Ausgangspunkt), was um so mehr zu bedauern ist, als meistens ohnehin kein kräftiger Gesamtcharakter die einzelnen Literaturteile zusammenhält, wiewohl anderseits schon eine bloße Feststellung des Nichtvorhandenseins anhaltender und innigerer Wechselbeziehungen zwischen den einzelnen Gliedern (mithin ein ganz und gar negatives Ergebnis) an und für sich auch keine verachtenswerte Leistung wäre: Dieses viele Schwanken [...] hat nun manchen Zug des darzustellenden Gegenstandes eher verdunkelt als aufgehellt (vgl. die Behandlung des Drama!), und aus demselben Grund tritt überhaupt kein deutliches Gesamtbild an die Stelle der klaren Einzelbilder Pypins, die überdies hier in dem Wust von Vergleichen zumeist untergegangen sind; soll jedoch dieses neue Verfahren eine feste Grundlage gewinnen, so kann das bekanntlich nur in der angedeuteten Weise [...] durch den engsten Anschluß an die Hauptströmungen des*

⁷⁶⁵ 11. ledna 1897 si Jireček ve svém deníku poznamenal: *„Dissertace Jarosl[ava] Sutnara o Svat[opluku] Čechu; s Jagičem propustili jen pro pilnost autora; hrozný sloh vsouvaných vět (Strudelstil), žádný širší rozhled, mechanický talent, sám kand[idát] plačtivá figura.“* Архив БАН, София, фонд Иречек; sign. 3 к, оп. 1, 912, *Denník 1896 oct. – 1898 dec.*

Weltschriftums geglichen, welche natürlich auch in diesem Falle den allerhöchsten Gesichtspunkt vorstellen.“ (s. 594-595)

Pak již Sutnar sleduje pouze způsob, jakým Karásek zpracoval českou literaturu (s. 595-609), aby se ještě jednou vrátil ke zhodnocení celého díla: navzdory nesčítelným nedostatkům a chybám Karáskova kniha svým novým řešením srovnávací metody vytyčila slovanskému literárnímu dějepisectví nový cíl, k němuž jistě budou směřovat mnozí budoucí badatelé. Zároveň autorovi popřál mnoho sil, aby Karásek mohl při příležitosti druhého vydání znovu vykročit od začátku, důkladně vyčistit ladem ležící masu materiálu a provést ostrý řez, aby „své vlastní duchovní dítě vyprostil ze znetvoření“, neboť „jen to nejlepší je dost dobré též pro nejširší čtenářskou veřejnost jakožto i pro mládež“ (s. 609-610).

Ze slovanského světa podrobil Karáskovy dějiny kritice záhřebský spolupracovník *Maticе chorvatské* dr. Zahar (snad pseudonym?). Předslal, že chorvatský tisk sice nešetřil na dějinách chválou a přinesl i přeložené ukázky týkající se chorvatské literatury, „*ali se pri tome ne smije ostati*“, neboť je velký rozdíl, „*da li se pred evropsko općinstvo stavlja prava i čista hrvatska šljivovica, ili pako samo ona voda, u kojoj su šljive oprane*“.⁷⁶⁶ Zahar např. nesouhlasí s tím, že modernisté „*se drže stanovitih gesala, a sam život i motrenje za njih ne ima važnosti*“, že kajkavci si jen velmi těžko osvojují spisovný (štokavský) jazyk (s. 87) nebo že Petar Preradović je „*básnická hvězda druhé velikosti*“ (s. 89); doporučuje novější odbornou literaturu o Gunduličově *Osmanu* (s. 88) a doplňuje mnohá jména z chorvatské literatury, jež u Karáska postrádá, s ironickou poznámkou, že kdyby si byl přečetl Jagićův článek o chorvatském písemnictví z *Naučného slovníku* (1865), „*bio bi do onoga vremena nešto boljega napisao, svakako mu se ne bi bio dogodio boykot znamenitih naših starijih spisatelja*“ (s. 89). Ušetřeno nezůstalo ani Karáskovo zavádějící užívání výrazu „nové pokolení“ (neues Geschlecht), příbuzného výše zmíněným „neočekávaným rozkvětům“, které v literárních dějinách zpravidla znamená nástup umělecky nové generace: „[T]ime, što on veli: ‚u Hrvatskoj stupi u osamdesetih godinama novi naraštaj sa Šandorom Gjalskim na čelu na književno polje‘, a ovaj se je pojavio u javnosti prvi put god. 1884., [...] hoće da kaže, da sva hrvatska književnost od prijašnje trideset i četiri godine nije vrijedna ni spomena. Izraz ‚novi naraštaj‘ u naturalnom smislu znači, da je to naraštaj, koji se do onda nije bio javio; u literarnom smislu pako znači, da je nastao novi pravac u književnosti hrvatskoj. Ono prvo je istina, a ako je i ovo drugo istina, onda je hrvatska književnost takovo čudovište, da sve vrvi samim novim pravcima, jer svaki je književnik kad se prvi put pojavi, ‚novi‘ naraštaj i svaki

⁷⁶⁶ dr. ZAHAR, *Književno-povjesne primjedbe*, Glas Maticе hrvatske 1, Zagreb 1906, № 10, s. 87, 25. 5. (celý text s. 87-90, další citace v textu).

donese nešto novoga pravca.“ (s. 88) Zahar nemohl dojít k jinému závěru, než že chorvatská literatura je u Karáska představena velmi ledabyle.

Karáskův ruský přítel P. A. Zabolotskij konstatoval, že se slovanské literární dějiny nikterak nevymykají z rámce ostatních „göschenek“ a představují „сжатый обзор литературных явлений в связи с биографическо-библиографическими указаниями о писателях и с обрисовкой важнейших историко-культурных отношений эпохи“.⁷⁶⁷ Celkově dílko oceňuje jako dobře zvládnuté, na rozdíl od přehledu dějin ruské literatury G. Polonského, kde bylo zejména starší písemnictví zpracováno velmi nešťastně, a předesílá Karáskův poměrně zevrubný odborný životopis. Větší část recenze je čistě popisná, informativní, hlavní přednosti dějin pak vystihuje stručné závěrečné hodnocení, oceňující zejména zřetel k rusko-slovanskému kontextu: „Заслуживает внимания затем и то обстоятельство, что рассматриваемая книжка, вошедшая в собрание ‚Göschen‘, проникнута славянским духом, но чужда всякого шовинизма. Не всегда ясная связь между отдельными главами труда, местами догматичность тона и наличие неизбежных мелких недочетов и неточностей искупаются вышеуказанными достоинствами, которые для русского читателя увеличивают еще серьезным вниманием, уделяемым д-ром Караском при каждом удобном случае русской литературе; исследователь русско-славянских отношений найдет в рассматриваемой книжке ряд интересных указаний относительно переводов с русского языка на славянские и обратно, параллелей между явлениями русской и славянских литератур; наконец нельзя не заметить и того обнаруживаемого автором уважения к завоеваниям русского и славянского духа, которого мы тщетно бы искали в большинстве новейших трудов на немецком языке, касающихся так или иначе славянского вопроса.“⁷⁶⁸

Ač lze v německém tisku předpokládat poměrně bohaté ohlasy na Karáskovy dějiny, podařilo se mi najít pouze tři, z nichž mi však byl dostupný pouze jediný, a to stručný referát barona J. A. Helferta (podepsaný jeho pseudonymem dr. Guido Alexis). Je naprosto unikátní tím, že jeho autor sveřepě brání pravost *Rukopisů*, nehodlaje přijmout, že by se v české literatuře v polovině desátých let 19. století našel takový génius, který by byl s to tak

⁷⁶⁷ П. ЗАБОЛОТСКИЙ, Журнал Министерства народного просвещения, Новая серия, Санкт-Петербург 1907, часть 7, январь, с. 384 [I. díl] (celý text s. 384-389).

⁷⁶⁸ *Ibid.*, s. 389. – Pokračování recenze věnované druhému dílu bylo neseno ve stejném duchu, srov. П. ЗАБОЛОТСКИЙ, Журнал Министерства народного просвещения, Новая серия, Санкт-Петербург 1907, часть 12, ноябрь, с. 209-212. Autor pouze vytkl, že mnohem větší pozornosti by zasluhovala bulharská literatura. – O Karáskových bulharistických pracích srov. V. BECHYŇOVÁ, *Josef Karásek a bulharská literatura*, Acta UC – Philologica 2, Slavica Pragensia 18, Praha 1985, s. 69-76.

vynikající dílo padělat: „*Solange aber die Existenz eines derartigen Wundermannes nicht zu erweisen ist, steht die Annahme einer Fälschung in der Luft.*“⁷⁶⁹

Jiří Polívka vyzdvihl smělost, s jakou Karásek přijal úkol napsat dějiny srovnávacím způsobem, ale vytkl nesouměrnost, uspěchanost, která se projevila v mnohých pochybeních, a nenáležité střídání německých ekvivalentů „Čech“, „český“. Nemá sice nic proti užívání „*čechisch*“ v němčině, ale u zažitých institucí nemůže autor např. psát „*das česische Museum*“ a u básníka z doby poobrozené zase „*der Böhme Vítězslav Hálek*“: „*Zdá se, jako by někdo jiný nepovoláný byl místy, nestejně a nesprávně ,korigoval‘ autorův výraz ,Böhme‘ ,böhmisch‘ v ,Čeche‘ a ,čechisch‘.*“⁷⁷⁰ Polívka měl pochopení pro mnohé nesnáze a překážky, s nimiž se bylo Karáskovi jakožto průkopníkovi utkat, o to větší vyjádřil naději, že dějiny vyjdou v přepracované verzi, v níž bude systematictější uplatněno „*pevné dodržení určitého hlediska*“.⁷⁷¹

Podobně reagoval i Jan Máchal, podle nějž je celá dispozice Karáskova spisu čistě mechanická, neřídí se pevnými principy a není ani logická, ani přehledná. Za zvláště nešťastná pokládá epiteta, jimiž jsou obdařeni někteří autoři: S. Čech jako „*poslední český byronista*“, A. M. Šimáček jako „*český Gončarov*“ či K. V. Rais jako „*nejlepší český naturalista*“.⁷⁷² Máchal, poučen Karáskovými úskalími, nastínil svou vizi synchronisticko-komparativního pojetí slovanských literárních dějin, jíž byl podřízen recenzentův několik let nato vydaný *Obzor*⁷⁷³ stejně jako jeho pozdější *Slovanské literatury* (1922-1929): „*K srovnávací historii slovanských literatur, jaká asi Karáskovi tanula na mysli, nebylo přece nesnadno najítí určitější a přesnější rozdělení. Poskytují je literární směry a ideové proudy platné pro literatury evropské vůbec, jako křesťanství, středověká romantika, renaissance a humanism, reformace, pseudoklassicism, osvícenství, romantism, byronism atd. Vykresliti, jak se v tomto rámci jednotlivé literatury slovanské vyvíjely, jak si soudobé proudy literární a ideové osvojovaly, jakým způsobem je zpracovaly, co ze svého k nim přidaly a pokud mimo ně svou samostatnost projevíly, bylo by bývalo zajisté prací nadmíru vděčnou a záslužnou.*

⁷⁶⁹ DR. GUIDO ALEXIS [= J. A. HELFERT], Allgemeines Literaturblatt (dříve Österreichisches Literaturblatt) 15, Wien – Leipzig 1906, s. 527. – Oněmi dvěma položkami, k nimž však mohou pouze poukázat, jsou referáty tehdejšího profesora štýrskohradecké univerzity Matiji Murka. Srov. M. MURKO, Wiener Zeitung, Wien 1906, № 135, 14. 7.; TÝŽ, Deutsche Literaturzeitung, 1906, № 36, s. 2262-2263.

⁷⁷⁰ J. POLÍVKA, Český časopis historický 12, 1906, s. 369 (celý text s. 366-370).

⁷⁷¹ *Ibid.*, s. 369-370.

⁷⁷² J. MÁCHAL, Listy filologické 33, 1906, s. 470 (celý text s. 468-471); srov. též TÝŽ, Čechische Revue 1, 1907, s. 282-284.

⁷⁷³ J. MÁCHAL, *Obzor literatur slovanských*, in: Slovanstvo. Obraz jeho minulosti a přítomnosti, Praha 1912, s. 450-546.

*V takovém srovnávacím obraze byl by též mnohý zbytečný detail odpadl a zjevy zvláště význačné by se byly náležitě zjasnily.*⁷⁷⁴

Esej Arna Nováka *Naše literární slovanství* patří k nejzajímavějším reakcím, které Karáskovy dějiny vyvolaly.⁷⁷⁵ Srovnávací literární dějepis se prý ocitl před nelehkým úkolem: soustavně vylíčit velké etnické a kulturní slovesné celky, v něž se jako podřízené částice organicky skládají jednotlivé národní literatury, jinými slovy vyzývá ke studiu jednotlivých literatur v rámci literatury generální („*dějinná a vzdělanostní jednota veškerého dění a rozvoje literárního, která obsahuje národní organismy se zákonnou jistotou*“), které bývalo ještě dlouho po roce 1906 nahrazováno pouhým pohodlným seřazováním uzavřené probraných literatur národních. Komparativní studium se pak omezovalo alespoň na dílčí monografické práce, založené buď na principu slovesné morfologie, anebo na kulturně psychologické typologii význačných literárních (či literárně společenských) fenoménů. S o to větší sympatií Novák přivítal Karáskovu iniciativu přistoupit k „*slovanským literárním dějinám srovnávacím*“ a v souvislosti s ní si předsevzal osvětlit, jaké místo Karásek uděluje české slovesnosti v rozvoji slovanských literatur.

Karásek se podle Nováka do nejvyšší míry snaží odkrýt organický společný růst slovanských národních literatur: „*kde měly společné podmínky, kde podlehly společným vlivům, kde se oplodňovaly a doplňovaly navzájem, všímá si jich nejzevrubněji; vyšetřuje jejich styčné body, pomáhá názornosti případnými analogiemi; kvituje literární neb životní zájem toho onoho spisovatele o věci slovanské zvláštní sympatií, často i nekritickou.*“ (s. 1-2) Avšak filologie Karáska zavádí – s argumentací na základě jazykové příbuznosti a společné prehistorie etnické a kulturní nelze vystačit, má-li se obhájit koncept jednotné „slovanské literatury“. Zavádějící je i uchopování slovanských shod prostřednictvím vlivů evropských podnětů: „*Ale literární vlivy právě nedokazují ničeho, nejsou-li dokonce mocným protidůvodem: těleso národní nerecipuje arcíť součástí úplně různorodých, naprosto cizích, nepřijímá však též toho, co jest mu zcela identickým, dokonce vlastním životním podílem.*“ (s. 2) Mnohé vlivy byly dokonce vzbuzeny čistě uměle: středověké česko-polské diplomatické styky upravily cestu literárnímu soužití obou literatur, podobně naše záliba pro slovanský jih „*jest pouhou odrůdou západoevropského exotismu, oreintalismu, někdy též rousseauovské romantiky*“ (ibid.). Dějiny českého písemnictví musejí být probírány v rámci kulturních, náboženských a slovesných tradic evropského západu, neboť z hlediska českého slovesného

⁷⁷⁴ J. MÁCHAL, Listy filologické 33, 1906, s. 470. – Srov. П. КАРАГЪЗОВ, „Славянские литературы“ Яна Махала – наиболее полное целостное освещение славянской словесности, in: Самосознание словесности. Историографии славянских литератур, с. 118-133.

⁷⁷⁵ A. NOVÁK, *Naše literární slovanství*, Přehled 5, 1906-1907, s. 1-3.

vývoje je pojem jednotné slovanské literatury pouhou spekulací a Karáskova kniha pomohla ukázat absurdnost tohoto pojmu: „*Slovanství, tento předmět mystické touhy u slavjanofilů a hluboké nenávisti u západníků, jest pouhou fikcí, je-li pojat v širokém, matném, neurčitém, vágním, všeobecném smyslu; jestliže na prahu XIX. věku pomáhala romantická literární historie, sloužící oddaně propagaci moderního nacionalismu, pojem ten vytvářeti, odmítne jej v XX. století srovnávací, exaktní literární dějepis, chtěje mrtvou illusi opíjející sen a touhu nahraditi realitou stojící ve službě života a opřenu o jasný úsudek.*“ (s. 3)

Veskrze pozitivní dojem vyvolaly Karáskovy dějiny v anonymním posuzovateli (snad J. Pelclovi) z revue *Rozhledy*. Oceňuje živý, místy až zábavný styl, schopnost empatie do stanoviska Němců, kteří neznají historický ani kulturní kontext slovanských národů (odtud praktické historické exkursy a charakteristiky duchovního prostředí, z nějž jednotliví spisovatelé vyrůstali), nové je podle recenzenta zejména zdůraznění úlohy vědy a osvěty a motivační funkce myšlenky slovanské vzájemnosti pro národní obrození slovanských národů stejně jako Karáskovo hledačství „*vůně*“ slovanské originalnosti. Obsáhlou látku autor ovládl a dobře podle svého účelu roztřídil takovým způsobem, že jeho zpracování v dobrém smyslu slova místy až zaráží naše konvenční pojmy. V klasifikaci materiálu i v jednotlivostech se čtenář zhusta setkává se samostatným Karáskovým úsudkem plným taktu: „*Němec sice vycítí, že knihu sepsal Slovan teplého srdce a přesvědčení, ale přece z ní nevane ani přepjatý šovinism nebo nezdravý provincialism a přemrštěné přeceňování veličin v malých literaturách [...] S druhé strany viděti, že má spisovatel takt i proti Slovanstvu. V Němcích by byli raději čtli slova kritického ničení a posměchu: Dalimil němcožrout, Hus šovinista, němcožrout, Chelčický blázen jako Tolstoj, Comenius všečlověk, Vrchlický pouhý versifikator, Čech, Mickiewicz národní zuřivci a podobně. [...] Karásek netrhal, jen aby působil sensaci, ale stanovisko své si dovedl pronésti také ostře a kriticky.*“⁷⁷⁶

Tato recenze je jednou z mála, která neulpívá buď na analýze srovnávací metody, jíž bylo z výše zmíněných příčin leccos vytknout, nebo na pouhém výčtu jmen, na něž se nemělo zapomenout, nýbrž s porozuměním reflektovala **hlavní cíl a záměr** Karáskovy práce: **informovat** německy čtoucí veřejnost, **přihlédnout** k jejím **potřebám a specifikům** a **probudit** u ní **zájem** o doposud **ignorované, podceňované a velmi málo známé slovanské literatury**.

Skutečnou první zdařilou historickosrovnávací konfrontaci slovanských literatur vytvořil až dvanáct let po Karáskově smrti Frank Wollman svou *Slovesností Slovanů* (1928),

⁷⁷⁶ [an.] [= J. PELCL?], *Rozhledy* 16, 1905-1906, s. 300 (celý text s. 298-301).

jejímž trefným portrétem ve světle prekurzorů bych rád skončil: „Романтическая школа (Шафарик, Григорович, Челаковский) включила славянскую словесность в ‚созвездие‘ европейской литературы как особую самостоятельную ‚звезду‘, отличающуюся априорно взятыми генетико-языковыми особенностями; Пыпин и Карасек превратили славянские литературы в сателлитов, зависящих от Западной Европы; а Махал сделал ‚орбиты‘ славянских и западноевропейских литератур параллельными. [...] Точка зрения Франка Вольмана – ‚все зависит от всего‘ – закладывается в основу ‚Словесности славян‘, которая становится для славянской компаративистики трудом со значением тем, чем для физики является теория относительности Эйнштейна (1905, 1916).“⁷⁷⁷

⁷⁷⁷ П. КАРАГЪЗОВ, „Словесность славян“ Франка Вольмана – феномен сравнительно-исторической методологии, in: Самосознание словесности. Историографии славянских литератур, с. 135.

3. 3. ZÁJEM O PÍSEMNICTVÍ A KULTURU LUŽICKÝCH SRBŮ

„...choval jsem neobyčejné sympatie
k tomuto malému, bratrskému národu –
je to čistě lidské, že milujeme slabšího,
a u Čecha zcela přirozené, že si oblíbí
lužické bratry...“

(J. Karásek A. Mukovi 15. března 1894)

Karáskovy sorabistické zájmy byly zpracovány již několikrát, ale ani v jednom z těchto případů se tak nestalo komplexně, s přihlédnutím k celé jeho vědecké, recenzní i novinářské činnosti a s bezpečnou znalostí jeho rozsáhlé a až v posledním desetiletí archivně uspořádané, a tím široké badatelské obci zpřístupněné pozůstalosti. Poprvé se výšeč této problematiky v zúžené perspektivě pokusila uchopit slavistova choť Melanie Karásková, jež v českovídeňském periodickém tisku publikovala stať o Karáskových stycích s Arnoštem Mukou jako připomenutí význačného lužickosrbského slavisty a kulturního činitele krátce po jeho úmrtí.⁷⁷⁸ Ani článek Karáskova mnohaletého přítele a v předválečném období rovněž aktivního člena českovídeňské komunity Josefa Zdeňka Raušara s generalizujícím záhlavím *Slavista dr. Josef Karásek a Lužičané* nevytěžil téma vyčerpávajícím způsobem.⁷⁷⁹ Třetí a heuristicky nejvydatnější studii, zabývající se v širším měřítku sorabiky trojice vídeňských Čechů L. Kuby, J. Z. Raušara a J. Karáska, napsal lužickosrbský badatel Timo Meškank.⁷⁸⁰ Dodejme, že sorabistickým tématům v pracích vídeňských Čechů je věnována samostatná kapitola *Sorabistická témata v pracích vídeňských Čechů* v právě dokončené monografii Petra Kalety, zasazující vědecký odkaz Adolfa Černého do obecnějších souřadnic slovanské filologie na předělu 19. a 20. století.⁷⁸¹

O Karáskovi je známo, že již během svých gymnaziálních let v Jičíně navázal první osobní styky s Lužicí. Díky svému mladickému zápalu pro slovanské jazyky se naučil již tehdy rusky a přes zájem o staročeštinu a severočeská nářečí se v sextě (pravděpodobně v roce 1885) dostal i k lužické srbštině. Jak se v několika verzích svých vzpomínek na **Michala**

⁷⁷⁸ M. KARÁSKOVÁ, *Styky mezi lužickým buditelem dr. Mukou a drem Karáskem*, Vídeňský deník 26, Vídeň 1932, č. 162, s. 1-2, 19. 10.; č. 163, 20. 10. s. 2.

⁷⁷⁹ J. Z. RAUŠAR, *Slavista dr. Josef Karásek a Lužičané*, Lužickosrbský věstník 15, 1934, s. 6-7.

⁷⁸⁰ T. MEŠKANK, *Česká Vídeň a serbska Lužica na proze létstoika*, in: *Práce z dějin slavistiky*, sv. 20, Praha 1998, s. 99-113.

⁷⁸¹ P. KALETA, *Češi o Lužických Srbech. Český vědecký, publicistický a umělecký zájem o Lužické Srby v 19. století a sorabistické dílo Adolfa Černého*, Praha 2006, s. 243-251.

Hórnik (1833-1894) přiznal, nešlo pouze o motivaci ryze odbornou – pudilo jej k Lužici i „*чисто људско осећање, које увек симпатише слабом, малом, бедном*“,⁷⁸² neboť prý pro každého Čecha je zcela přirozené, že „*lubosć haji k lužiskim bratram*“.⁷⁸³ Rozhodl se napsat Hórnikovi „něžně romantický dopis“ (nedochovaný), v němž se vyznal ze své lásky k slovanským jazykům, a poprosil ho o lužickosrbské knihy. Po jisté době mu lužickosrbský badatel poslal s osobním věnováním jako dar *Historiji serbskeho naroda* (1884), Hórnikův doplněný překlad dějin Lužice z pera Wilhelma Józefa Bogusławského, a *Knihu sonettow* (1884) Jakuba Barta-Ćišinského.

Svůj odborný zájem o Lužici Karásek zpečetil studijní cestou podniknutou v létě roku 1893, k níž mu rakouské ministerstvo vyučování vypomohlo menší podporou, ač již ve své žádosti adresované České akademii o stipendium na tzv. haličskou cestu (léto 1892) z 10. března 1892 v souvislosti s nerealizovaným záměrem napsat pojednání o vlivu staročeštiny na staropolské památky uvažoval rovněž o části sorabistické: „*Žadatel by prostudoval znovu tuto dobu slávy české literatury, připojil by k tomu vliv češtiny na lužičtinu (Jakubicův Nový Testament 1548, Ticinovu Grammatiku, Frenzela atd.) a vydal.*“⁷⁸⁴ Bohužel tato zmínka je jediným hmatatelným důkazem o Karáskových plánech v tomto směru, neboť studii Karásek nevydal a ani v jeho pozůstalosti se nenachází žádný přípravný materiál k podobně zaměřené práci.

O Karáskově studijním pobytu v Lužici jsme poměrně dobře zpraveni.⁷⁸⁵ Ústředním zájmem mladého adepta vědy prvotně bylo prostudování bohemik v drážďanské, zhořelecké a budyšínské knihovně, o nichž se předem informoval u svého dobrého přítele Jana Voborníka. 14. srpna 1893 začal v Drážďanech se studiem opisu redakce nejstaršího kompletního staročeského překladu bible, tzv. Leskovecké (byla majetkem rodiny Leskovecké; je známa i pod názvem Drážďanská).⁷⁸⁶ 18. srpna pokračoval dále do Budyšína, kde jej velmi vlídně přijal kanovník M. Hórnik: „*V pondělí [tj. 21. srpna; M. Č.] odpoledne opustil jsem teprve Budyšín, který mi na vždy zůstane v nejlepší paměti. Jak jsem se potěšil, když jsem mohl pohleděti do těch dobráckých, milých očí Hórnikových, když jsem mu mohl stisknouti ruku! Zdá se mi stále, že fotografie nedovede vystihnouti onoho pravého, šlechtného, něžného*

⁷⁸² *Михаило Хорник*, Дело. Лист за науку, књижевност и друштвени живот, књ. 2, Београд 1894, с. 332 (celý text 331-337; vyšlo rovněž jako separát).

⁷⁸³ *Spomnjenka na Michala Hórniku*, Lužica 13, 1894, s. 43.

⁷⁸⁴ Žádost je uložena v Archivu Akademie věd ČR v Praze, fond ČAVU, inv. č. 100, karton 46, č. j. 498/1892; za upozornění na tento pramen srdečně děkuji Janu Boháčkovi z Archivu AV ČR v Praze.

⁷⁸⁵ J. K. DOLEŽAL, *Dr. J. Karásek. (Kus života z české Vidně)*, Vídeň 1926, s. 50-54.

⁷⁸⁶ Rukopis vznikl počátkem 15. století, avšak zachycoval překlad pocházející z 60. let 14. století. Originál se do dnešních dní nedochoval; v roce 1916 shořel, padnuv za oběť válečné vřavy. – Podrobněji viz V. KYAS, *První český překlad bible*, Rozpravy ČSAV 81, Praha 1971.

výrazu *Jeho oči, mimo to nesmíme zapomenouti, že byl Hórnik již silně sehnutý, a nikoli rovný, jak fotografie předpokládá.*⁷⁸⁷

Karásek v této právě citované rukopisné črtě popsal rovněž itinerář svého putování po Lužici. V sobotu 19. srpna šel s Hórnikovým doporučením do vísek Čemjerc (něm. Temritz) a Wjelkow (něm. Welka), kde si prohlédl tamější bratrskou osadu a představil se zdejšímu kazateli jakožto vydavatel Chelčického. V neděli 20. srpna se zúčastnil lužickosrbské katolické ranní mše, načež si prohlédl budyšínský trh. Odpoledne jel s Hórnikem a Nowakem do Radworje, kde si prohlédl za doprovodu učitele Krale hřbitov a znamenitosti kostela. V pondělí 21. srpna ráno navštívil budyšínské Lužickosrbské muzeum a Gersdorfskou knihovnu, slynoucí svými staročeskými rukopisy. Než se téhož dne odpoledne „s těžkým srdcem“ rozloučil s Hórnikem i s Budyšínem, zaznamenal do památní Knihy Matice lužickosrbské, že si z Lužice odnáší posilu k další práci.

Dále Karásek pokračoval do Zhořelce se zastávkou v dolnolužických Bórkowech (něm. Burg), kde strávil několik hodin po boku známého polyglota a příznivce Lužických Srbů Georga Sauerweina alias **Juro Surowina** (1831-1904). Jak Karásek zaznamenal ve své vzpomínce, hovořil Surowin velmi slušně česky a k nerozeznání od Lužického Srba i dolní srbštinou, chlubě se pohotovým užíváním duálu v rozhovoru s děvečkou. Byl totiž přesvědčen, že je poněmčeným potomkem bývalých polabských a pooderských Slovanů. Z přibližně čtyř desítek jazyků, jež Surowin ovládal na komunikativní úrovni, horoval především pro lužickou srbštinu (a rovněž pro litevštinu) a nabádal k jejímu užívání i ostatní Srby: „*Na zpáteční cestě nás dohonili sedláci se ženami; ženy mluvily lužicky (srbsky), měly na sobě krásný kroj, ale muži, ač oba Lužičané, lámali němčinu. Pozdravili sice srbsky, avšak dali se s námi do hovoru po německu. Ale zle pochodili, dr. Sauerwein se ukrutně rozhorlil a vyjel si na ně prudce, proč nemluví srbsky.*

„A to už tak je, pane doktore. Co dělat. Nás je málo, ve škole němčina, na vojně němčina, co si bez němčiny počít. Němců je tolik milionů, s němčinou projdeme kus světa, ale s lužičtinou? Vždyť svýma očima přehlédneme naše vesnice, kde vládne náš lužický jazyk,“ zněla odpověď resignovaně.

Ale Sauerwein prudce se rozhovořil:

*A já jsem Němec a mluvím srbsky, a jak rád! Jsem na to hrd, že mám v žilách také kapku ‚ser(b)skeje kšeje‘ (krve); ten genitiv mi podnes zní v uších.*⁷⁸⁸

⁷⁸⁷ LA PNP, fond *Arnošt Muka*, Korespondence vlastní – přijatá, složka J. Karásek, dopis z 15. března 1894; zde se nachází i další Karáskova korespondence Mukovi, z níž je dále citováno.

⁷⁸⁸ *Vzpomínka na dra J. Sauerweina*, *Slovanský přehled* 7, 1904-1905, s. 217.

Od 22. srpna do 2. září Karásek meškal ve Zhořelci, kde studoval pozůstalost německého osvícenského slavisty Karla Gottloba Antona (1751-1818), zakladatele zhořelecké vědecké společnosti (Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften = Towarstwo wędomosćow we Zhorjelcu). Našel zde Dobrovského a Palackého listy a pravopisné navedení autora četných náboženských písní (tzv. kěrluší) **Michala Jana Waldy** (1721-1794), popsal bohémica v Milichské (městské) knihovně a jednotlivosti z polabského slovníku, tzv. Hennigova. K tomu „ve své filologické zuřivosti“ opsal čtyřicet tři dolnolužickosrbských písní, sebraných na konci 18. století Antonem nebo jeho německým spolupracovníkem: „[...] kombinuji z jednoho dopisu od nepodepsané osoby, že je sbíral Němec. Rukopis by ušel, ale orthografie je hanebná.“⁷⁸⁹ Karásek s pomocí A. Muky (viz níže) vydal tyto doplňky variant lidových písní k dvojsvazkové edici Leopolda Haupta a Jana Arnošta Smolera *Volkslieder der Sorben in der Ober- und Niederlausitz* (1841, 1843) v *Časopise Mačicy Serbskeje*.⁷⁹⁰ Mimo to se zajímal o Karla Gottlieba Herrmanna, který působil v letech 1820-1830 v Budyšíně, a o rodilého Lužického Srba a Antonova instruktora *in slavicus* **Jana Hórčanského** (1722-1799; Karásek jeho jméno uvádí v německé variantě Hortzschansky), autora známé lužickosrbské obrany *Gedancken eines Ober-Lausitzer-Wenden über das Schicksaal seiner Nazion* (1782).⁷⁹¹ Mukovi následně doporučil, aby se sám osobně vypravil za lusatiky do zhořelecké knihovny, kde se k němu doktor Fecht choval velmi laskavě.

2. září opustil Karásek Zhořelec a navštívil bratrskou knihovnu v Ochronově (Herrnhut), kde byl hostem proslulého historiografa Bratrské jednoty ochranovské **Josepha Theodora Müllera** (1854-1946).⁷⁹² Ještě tentýž den navštívil i knihovnu v Žitavě a večer zavítal do České besedy v Liberci. Druhý den odjel do Jičína a na začátku října se vrátil zpět do Vídně (srov. Karáskův dopis Mukovi z 11. září 1893).

Návštěva v Budyšíně se pro Karásku stala inspirací pro jubilejní medailon při příležitosti Hórnikových šedesátin, za něž mu oslavenec, vyjadřující se v perfektní češtině, poděkoval listem z 12. září 1893. Karásek přirovnává lužickosrbského spisovatele k Veleslavínovi a oceňuje jeho zásluhy o povznesení prostého lidu, který nepotřebuje učená

⁷⁸⁹ Karáskův dopis Mukovi z 11. září 1893.

⁷⁹⁰ *Pohrabki z rukopisa dr. Antona w Zhorjelcu*, *Časopis Mačicy Serbskeje* 47, Budyšin 1894, zešiwk 1, č. 89, s. 23-26.

⁷⁹¹ Muka projevil zájem o edici Hórčanského dopisů pro čas. *Lužica*, které Karásek ve Zhořelci studoval a jejichž vydání se nabídl ujmout. Ale později se o tomto projektu nedozvídáme nic bližšího. – Srov. LA PNP, fond *Karásek*, Korespondence vlastní – přijatá, složka A. Muka, dopis ze 17. února 1894; zde se nachází i další Mukova korespondence Karáskovi, z níž je dále citováno.

⁷⁹² Studium dějin staré Jednoty bratří byl úředně pověřen v roce 1886, v letech 1905-1922 vykonával funkci ředitele ochranovského bratrského archivu. Svě celoživotní studium o dějinách ochranovské komunity shrnul v monumentálním trojsvazkovém díle *Geschichte der böhmischen Brüder* (1922, 1931).

pojednání, nýbrž „*modlitební knihy, zpěvníky, bibli, národní písně, prstonárodní romány*“, v obdivných slovech chvály s dobově typickým patosem zdůraznil Hórnikovu obětavost a zanícení pro národní celek s nejistou a stále ohroženou existencí: „*Uvažte jen, že pracujete ve jménu národa, o kterém nevíte, za jak dlouho bude počítán k mrtvým. Představte si, jakou trpělivostí, jakou moralností a nezištností musí tu býti vyzbrojen člověk, jenž započal práci na mrtvém skoro poli, ví již předem, že materiálního užítku bude málo, že snad práce jeho bude jistě nemilá mocnému sousedovi – ale muž ten, vyvolenec páně, pracuje dále, přemáhá hrozné obtíže, klesá si přece jen cestu, přitahuje příkladem svým pomocníky, volí vhodné prostředky, a když se po letech v duchu zpět obrací, vidí přece jen: „Snad jsem marně nepracoval.“*

*Bude to řada mnohých, nesčíslných dojmů, jakou v den tento zažiješ, drahý vlastence. Ty Jsi sám hezký kousek historie bratrského národa – v Tobě je zosobněn ideální, pracovitý Lužičan – Slovan. [...] V Lužici se nepracuje ještě pro honoráře...“*⁷⁹³ Dále Karásek mapuje Hórnikovu literární činnost a stručně nastiňuje jeho styky z představiteli české obrozenské filologické a historické vědy (V. Hanka, P. J. Šafařík, K. J. Erben). Karáskovým přispěním byl získán již z dřívějšíka v Čechách velmi dobře známý Lužický Srb pro vídeňský sborník *Jan Kollár 1793-1852* (Vídeň 1893), do něhož poskytl drobnější stať *Jan Kollár a lužiscy Serbja* (s. 249-251).⁷⁹⁴ Jen několik měsíců poté psal Karásek na milého starce nekrolog, ačkoliv by bylo přesnější hovořit o vzpomínkové přednášce, jež zazněla ve vídeňské *Slovanské besedě* někdy na jaře roku 1894. Její český text se zachoval v obsáhlém Karáskově dopisu A. Mukovi z 15. března téhož roku; Muka pak z přednášky pořídil lužickosrbský výtah a otiskl jej v hórnikovském čísle *Lužice* (srov. pozn. 783). Při své balkánské cestě, vykonané v létě roku 1894, se Karásek zastavil v Lublani, Záhřebě a před odjezdem do Sofie i v Bělehradě, kde se prostřednictvím J. Z. Raušara seznámil s tamějšími Čechy, mezi nimiž právě pobýval i pozdější blízký Karáskův přítel Ludvík Kuba,⁷⁹⁵ a řadou Srbů,⁷⁹⁶ mj. také se

⁷⁹³ *Michal Hórník*, Jičínský obzor 14, Jičín 1893, č. 17, s. 1-2, 3. 9. Fejeton údajně přeložila do němčiny Karáskova choť Melanie pro pražskou Politik 32, 1893, mně se však tento článek nalézt nepodařilo.

⁷⁹⁴ O Hórnikově vztahu k Čechám viz J. PETR, *Michal Hórník. Žiwjenje a skutkowanje serbskeho wótčınca*, Budyšin 1974, 166 s.; Z. URBAN, *Neznámé stránky vztahu Michala Hórnika k českým zemím a pražské univerzitě*, in: *Práce z dějin slavistiky*, sv. 17, Praha 1994, s. 91-103; TÝŽ, *Michal Hórník a Edvard Jelínek*, in: *M. Hórnikowe skutkowanje w cyrilometodskim duchu*, Budyšin 1995, s. 26-30; S. DZIAMOVÁ, *Stati Michala Hórnika publikované v Čechách*, in: *Práce z dějin slavistiky*, sv. 20, Praha 1998, s. 79-86.

⁷⁹⁵ Ve strojopisné, patrně nevydané karáskovské vzpomínce *Památce přítelově* Kuba uvádí, že se s tehdejším doktorandem Karáskem poprvé poznali roku 1892 v Jagičově slovanském semináři (ještě spolu s M. Murkem a F. Pastrnkem), ale k vlastnímu „sblížení došlo teprve tam, kam nás to oba od mládí táhlo: na slovanských cestách, v srbském Bělehradě. Od těch dob jsme byli v nepřetržitém písemním styku po celou dobu mého mnichovského exulství, a jakmile jsem se potom r. 1904 začal „zdržovati“ ve Vidni, vystřídána papírová výměna myšlenek za ústní“. LA PNP, fond *Karásek*, Korespondence rodinná – Melanie Karásková, přijatá, složka L. Kuba, příloha k dopisu z 15. února 1926.

⁷⁹⁶ Srov. J. Z. RAUŠAR, *Vzpomínka na dr. Josefa Karáska*, Dunaj 17, Vídeň 1940, s. 90-93.

členy redakce časopisu *Дело*, v němž vyšel kompletní text přednášky v překladu Karáskova kolegy Đorđe Đorđevíce (srov. pozn. 782).⁷⁹⁷

Studijní pobyt v Lužici v roce 1893 ovlivnil prakticky celý pozdější Karáskův sorabistický horizont, který by se dal tematicky rozčlenit do několika kvantitativně nesouměrných oblastí.

První z nich jsou Karáskovy sympatie k **Adolfovi Černému** (1864-1952), jež se projeví ještě před navázáním písemného kontaktu. V souvislosti se založením nové národopisné revue L. Niederleho a Č. Zírta *Český lid* se Karásek pochvalně zmínil o Černého zásluhách o propagaci lužickosrbské kultury, avšak omylem bylo jeho jméno zkomoleno na A. Čermáka: „*Zvláště důležitý jest ‚Rozhled‘ od známého přítele lužického národa pana A. Čermáka; tomuto pilnému konsulu lužickému v Čechách nemůžeme býti dosti vděční za cenný ten příspěvek.*“⁷⁹⁸ Poté napsal A. Černému nadšenecký dopis, v němž se omluvil za nedopatření v *Jičínském obzoru*, způsobené nepozornými sazeči, a požádal o pomoc se zaopatřováním odborných slavistických publikací: „*Mne velice zajímala kritika Vaše, kterou Jste měl v ‚Nár[odních] Listech‘ o Muckově grammatice lužičin.*“⁷⁹⁹ Já jsem nyní ve čtvrtém roce filosofie a studuji slavistiku (neustále sám a sám z celého českého národa), a proto je Vám pochopitelné, že si takové knihy koupiti nemohu. Sám se musím kondicemi živiti – trpké, ale bohužel pravdivé. Dílo p[áně] Muckovo bych si přál čísti jednak pro své vzdělání z povinnosti jako slavista, za druhé však, napsal bych o něm referát buď do ‚Čas[opisu] čes[kého] Muzea‘ nebo ‚Archivu für slav[ische] Philologie‘. Autora oné grammatiky nemohu přece obtěžovati, aby mně ji zaslal ve snížené ceně, nebo dokonce daroval. Obracím se tedy s důvěrou k Vašnosti, prose, mohl-li byste mně ji na nějakou dobu zaslati. Vrátil bych Vám ji v neporušeném stavu zpět. Budu Vám za to vděčen. Rovněž byste se mně zavděčil jinými pracemi (zvláště z oboru folkloru), ježto je zde těžko dostati.“⁸⁰⁰ Adresát mu krátce nato (12. listopadu 1891) odpověděl v tom smyslu, že již napsal příteli Mukovi o jeho grammatiku, aby ji mohl darovat Karáskovi, avšak nemůže mu ji nyní zapůjčit, ba ani Muka nemá k dispozici žádný volný exemplář, proto bude potřeba poprosit V. Jagiče o jeho výtisk (o Karáskovi a Mukovi viz dále). Osobně se Černý s Karáskem poznali u Hórnika 18. srpna 1893 (viz výše). Ze vzájemné korespondence vyměněné v letech 1891-1914 vyplývá, že Černý byl Karáskovi

⁷⁹⁷ Đorđević sdělil Karáskovi již 28. dubna 1894, že jeho Hórník vyjde v květnovém čísle časopisu *Дело*; LA PNP, fond *Karásek*, Korespondence vlastní – přijatá, složka Gj. Gjorgjević, dopisnice z 28. dubna 1894.

⁷⁹⁸ „*Český lid*“, *Jičínský obzor* 12, 1891, č. 20, s. 2, 18. 10.

⁷⁹⁹ Srov. A. ČERNÝ, *Lužická literatura*, *Národní listy* 31, 1891, č. 195, příl., 18. 7.

⁸⁰⁰ Archiv AV ČR v Praze, fond *Adolf Černý*, uspořádáno pouze částečně, korespondence přijatá – J. Karásek, dopis z 23. října 1891; dopisy A. Černého Karáskovi jsou uloženy v LA PNP, fond *Karásek*, korespondence vlastní – přijatá, složka A. Černý.

vděčen za pilné recenzování jeho prací v českých i zahraničních časopisech.⁸⁰¹ Černý Karáskovi umožnil publikovat menší příspěvky a články na stránkách jím vedeného *Slovanského přehledu* a sám v tomto časopise ocenil Karáskovy historiografické přehledy *Slavische Literaturgeschichte I-II* (Leipzig 1906)⁸⁰² a *Чешка литература у новије доба* (Нови Сад 1902).⁸⁰³ Když Karásek tento náčrt dějin novější české literatury přepracoval pro německého čtenáře,⁸⁰⁴ projevil Černý (básnickým pseudonymem Jan Rokyta) tato slova upřímného uznání: „*Srdečné díky za ‚Oesterr[eichisch-]Ung[arische] Revue‘ se zmínkou o Rokytovi. Věřte, že mnohem lépe jste jej vystihl, než naši patentovaní kritikové, kteří buď knihu ‚Za Kristem‘ považovali za náboženskou a klerikální (!), buď proti ní bouřili se stanoviska nacionalistického. A přece je to kniha spíše protiklerikální, reformační a sociální – tak jako bylo vůbec učení Kristovo. Práce Vaše o české literatuře jest velmi záslužná – nebylo o novějším písemnictví našem v cizích literaturách dosud tak obšírně a důkladně pojednáno.*“⁸⁰⁵ Pro samotnou Karáskovu inklinaci k sorabistice měl Černý překvapivě spíše podružný význam a litoval toho i samotný Karásek, který pravděpodobně doufal v mnohem užší spolupráci s uznávaným „lužickosrbským konzulem“ v Čechách: „*Domníval jsem se, že vejdemo v užší literární spojení, ale Vy si toho snad nepřejete.*“⁸⁰⁶ Při ohromném pracovním vytížení Černého, zvláště při vyčerpávajících redakčních úkonech ve *Slovanském přehledu*, je zcela pochopitelné, že slabší komunikace obou slavistů byla prvořadě důsledkem těchto závazků, nikoli Černého nechuti, či snad dokonce předpojatosti vůči Karáskově osobě.

Živý zájem projevoval Karásek o dílo básníka **Jakuba Barta-Čišinského** (1856-1909). Na samém počátku se toto zaujetí prokázalo v důkladné recenzi *Výběru básní* z jeho díla, který připravil, přeložil a roku 1906 v Praze vydal A. Černý. Karásek zde – přihlížeje k soudobému literárnímu dění – zůstával poměrně střízlivým kritikem Bartovy poezie: „[...]“

⁸⁰¹ Šlo např. o tyto Karáskovy posudky a referáty: *Mythiske bytosće lužiskich Serbow. Napisal Adolf Černý. I. zwjazk. Budyšin 1893*, ČČM 67, 1893, s. 640-641; *Wobydlenje lužiskich Serbow* („Die Wohnung der Lausitz-Wenden“) von Adolf Černý. Separatabdruck aus *Časopis Mačicy Serbskeje. Bautzen 1889*, Neues Lausitzisches Magazin 69, Görlitz 1893, s. 299-301; *Mythiske bytosće lužiskich Serbow*. („Mythische Wesen der Lausitz-Wenden“). Napisal Adolf Černý. I. Bd. Bautzen 1893, Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft 24, 1894, s. 55-56; 6. H. [sic!] A. Černý: *Svatba u lužických Srbů (Lausitz-wendische Hochzeit)*, Zeitschrift für österreichische Volkskunde 1, 1895, s. 19; *Lužice a Lužičtí Srbové*, Moravská orlice 50, 1912, č. 131, příl., s. 5, 10. 6. – Sporná zůstává recenze *Adolf Černý, Lužice a Lužičtí Srbové, Česká knihovna zábavy a poučení. Vydává Ústřední spolek českých profesorů. Pořádá Jan Satranský. Č. XXVIII. v Praze, m. 8°, 1912*, ČČM 87, 1913, s. 192-195, jež je podepsána nejistou šifrou J. V. K., monografistou J. Doležalem (*cit. d.*, s. 181) připisovanou Karáskovi. Tuto šifru Karásek nikdy jindy nepoužil, zato ji v téže době užíval publicista Richard Fischer (1872-1954), viz J. VOPRAVIL, *Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře*, Praha 1973, s. 549.

⁸⁰² Slovanský přehled 8, 1905-1906, s. 388.

⁸⁰³ Slovanský přehled 7, 1904-1905, s. 142-143.

⁸⁰⁴ *Die Tschechische Literatur in den letzten Dezennien*, Oesterreichisch-Ungarische Revue 30, Wien 1903, s. 182-196, 248-259, 316-324; 31, Wien 1904, s. 42-50, 104-112, 298-312.

⁸⁰⁵ Černý Karáskovi 8. prosince 1904.

⁸⁰⁶ Karásek Černému 7. února 1902.

není v ní velkého světového rozmachu, nejsme v ní na výši soudobých světových problémů a snah básnických. Je v ní jen trochu drobných, mírných a obyčejných dojmů z přírody nebo z nezvláštních osobních zkušeností a osudů; a je v ní jen trochu horlivých, hrdých nebo varovných vlasteneckých pobídek.⁸⁰⁷ Karásek u básníka nacházel vnitřní myšlenkovou sourodost s aktuální českou politickou situací – stejně jako Češi prožívá tytéž rozpory mezi svou národní příslušností a z ní plynoucími národními povinnostmi na jedné straně a mezi svým povoláním k „vysokým, dalekým vzletům a rozhledům“ na straně druhé. Vyzdvihl především skutečnost, že jsa knězem, nepatří mezi bázlivé vesnické faráříky, skládající mravoučně neškodné a nábožensky didaktizující verše, nýbrž mezi hrdě stojící pěvce hněvivě vzpurného gesta, kteří se nezaleknou stanout ve svém plemenném bolu všem nepřátelům tváří v tvář: „Své srbství, jež horoucně cítí, vidí právě v tom, nedat se, vzepnout šiji, ozvat se hlasitě a bez vší bázně: ‚Co srbské, srbským bud‘, díím. Napnout luky! A nic si vzítí nedej z rabské kázně!‘ Nazývá-li se orlem, jenž ‚píje jas a sílu ve svobody křiku‘, tož chce jím být jen ‚krví a chrabrostí rasy‘. Kněz! Práví přímo: ‚Ne! Vždy zpřímá Srb jde s tvrdou lebkou, nezměkčí ji ani pop lstí hebkou, ni svou mocí soudce.‘ Abychom tak místo Srb mohli položit Čech a říct, že to psal náš kněz!“⁸⁰⁸ Ač Černého překlad, jímž byl do českého receptivního prostředí přiveden básník, jehož „rádi přijmeme mezi své“, hodnotil recenzent jako hladký a vybroušený, jedním slovem výborný, přivítal by zrcadlové vydání s paralelním uvedením lužickosrbských originálů, poněvadž vzhledem k vysoké vytříbenosti češtiny je poněkud zastíráán Čišinského tvůrčí zápas o nové možnosti poetické výrazivosti lužické srbštiny. Karásek správně připodotkl, že jeho druhá sbírka *Formy* (1888) neměla a nemohla být pouhou úlitbou veršovníckému žonglérství a virtuóznosti: „*Užití chudé mateřštiny v nových a nových způsobech ho unášelo. Uchvacovalo ho, když ji viděl kroužit se a točit podle jeho vůle a kynu, když ji slyšel zvonit a bravurně zpívat v nejnebezpečnějších polohách a spojeninách.*“⁸⁰⁹ V závěru posudku vyjádřil Karásek přání, aby se Černý k Čišinskému vrátil v dalším výboru, do něhož by byly zahrnuty – vedle ukázek ze sbírek *Serbske zynki* (1897) a *Z juskom wótčinskim* (1904) ve stávající publikaci – rovněž balady a romance s evokacemi lužickosrbského dávnověku ze sbírky *Krew a kraj* (1900).⁸¹⁰

⁸⁰⁷ *Lužicko-srbský básník*, Čas 20, 1906, č. 69, s. 3-4, 11. 3. – Šlo opravdu o první Karáskovu zmínku o Čišinském, kratičkou noticku podepsanou -r-, *Slovanský přehled* 8, 1905-1906, s. 343, napsal sám překladatel výboru A. Černý, a nikoli J. Karásek, jak se někdy mylně uvádí (např. T. MEŠKANK, *cit. d.*, s. 104).

⁸⁰⁸ *Ibid.*, zdůr. J. K.

⁸⁰⁹ *Ibid.*

⁸¹⁰ Bohužel se tak nestalo (srov. T. MEŠKANK, *cit. d.*, s. 105), Černý pouze vydal svůj výbor podruhé v roce 1946; o překladech Čišinského díla do češtiny viz H. ULBRECHTOVÁ, *Česko-lužické vztahy od konce 18. do počátku 20. století. Český podíl na formování lužickosrbské literatury*, in: *Západoslovanské literatury v českém*

Kromě toho Karásek o Lužici a jejím kulturním dění přinášel pravidelné zprávy na stránkách českého periodického tisku, zejména staročeského brněnského listu *Moravská orlice*. Tak např. v říjnu 1906 informoval o lužickosrbském mecenáši Jakubu Hermannovi (1836-1916) a jím podporovaném časopise *Lužica*, jež doporučoval spolu se *Slovenským týždenníkem* do všech spolkových knihoven (uvedl i přesné adresy redakcí). Neopomněl zmínit ani dva hlavní redaktory – „*vysoce zasloužilého učence a vlastence dr. Arnošta Muku, který letos v dubnu navštívil Prahu a Vídeň, kde s přáteli svými byl v ‚Slovanské Besedě‘ co nejvřeleji uvítán*“, a právě Čišinského, jenž v Njeswačidlech oslavil 20. srpna padesátiny a jehož jedenáctá sbírka *Za čichim* (1906) při této příležitosti vyšla.⁸¹¹ Poněkud opožděně se k básnickovým padesátinám vrátil v dubnu následujícího roku ve vzpomínkovém portrétu. Čišinského statut nepřizní stíhaného básníka ve výslužbě Karásek připodobnil k osudům slovinského spisovatele Antona Aškerce: „*Oba mužové jsou tedy již pensisty; život jejich, pouť trnitá, dále než na kaplany to nepřivedli. Čiš[inski] byl sice několik měsíců farářem, ale to bylo takřka z trestu, jako dříve poslán na německou Sibiř; je to bída, že v osudech literátů rozhodují lidé s mocí a s hodnostním označením, obyčejně proti spisovateli ještě zaujatí; zle je, je-li člověk pro svou národnost – u nás pro Umgangssprache – pronásledovaný, a více ještě bolí, jestli literátovi život ztrpčují vlastní jeho krajané – obyčejně ještě duševní nicky.*“⁸¹² Proces zrání Čišinského poezie podle Karáska kulminuje teprve v poslední době, až on, nejlepší dědic a pokračovatel Zejlerův, překlenul národním buditelstvím prakticky a utilitaristicky omezené obzory lužickosrbské literatury: „*Ale Čišinski rozšířil horizont tento. Sám od přírody jsa velkým poetickým talentem, vzdělával se zvláště českými a polskými vzory, do literatury své vnesl bohatost všech možných rhytmických forem a při tom je řeč jeho klasicky čistá, slovansky a lidově dokonalá, a zároveň prostá a jasná. V tom leží zásluha jeho, že se stal malému národu svému Goethem nebo Vrchlickým, ale rozhledem svým daleko a daleko převýšil dosavadní hlediska lužické literatury.*“⁸¹³ V souvislosti s Čišinským se Karásek dále snažil ospravedlnit, proč se ve své *Slavische Literaturgeschichte* (1906) nemohl – vzhledem k omezujícím podmínkám lipského nakladatele Göschena – věnovat lužickosrbské a slovenské (u Karáska „slovácké“) literatuře do té míry, jak by toho byly zasluhovaly (srov. kapitolu 3. 2. HISTORIOGRAFEM SLOVANSKÝCH LITERATUR – METODOLOGICKÁ KONCEPCE A DOBOVÉ PŘIJETÍ *SLAVISCHER LITERATURGESCHICHTE*).

prostředí do roku 1918, Praha 2003, s. 201-212; TÁŽ, *Receptce lužickosrbské literatury v 1. polovině 20. století*, in: *Západoslovanské literatury v českém prostředí ve 20. století*, Praha 2004, s. 302-304.

⁸¹¹ *Lužičané*, Moravská orlice 44, 1906, č. 228, příl. Nedělní čtení, s. 2, 7, 10.

⁸¹² *Lužičané*, Moravská orlice 45, 1907, č. 86, příl. Nedělní čtení, s. 2, 14, 4.

⁸¹³ *Ibid.*

Jindy informoval o studii Henryka Ułasyna *Jakub Ćišinski* (separát z čas. *Świat Słowiański*)⁸¹⁴ či v souvislosti s uvedením Jiráskova historického dramatu *Gero* v Radworji a Bukecích využil příležitosti upozornit na nesváry a nevraživost mezi jednotlivými lužickosrbskými vískami, nešvar panující nejen v Lužici, ale rovněž mezi vídeňskými Čechy, jak neopomněl na základě vlastní empirie připojit.⁸¹⁵ A necelý měsíc po znepokojivé zprávě, že Ćišinski byl stížen těžkou nervovou chorobou,⁸¹⁶ přinesla *Moravská orlice* básníkův nekrolog z Karáskova pera, v němž byl opět zdůrazněn Ćišinského celoslovanský význam: „*Byl to lužický Vrchlický, byl prvním mezi básníky tohoto chudičkého Parnassu a bohužel skoro jediný.*“⁸¹⁷ Když se Karásek s básníkovým skolem vyrovnával na stránkách týdeníku *Přehled*, alespoň poněkud zbrousil hrot jeho fatální unikátnosti a nenahraditelnosti: „*Když se na rovinách Lužických rozhlédneš, v pravo, v levo dohlédnouti můžeš, kde jsou hranice tohoto malého a přece tak sympatického národa, jehož intelligence nezoufá, nenaříká jako malomocné dítě, ale obětavě pracuje.*

Největší básník jeho odešel [...]. Kdo bude nástupcem jeho? Těžko říci; s chudičkého Parnassu se nevrací echo na naše volání... Poeta nascitur, musí přijít sám, ale Ćišinski mu cestu připravil.“⁸¹⁸

Karáskovým ústředním inspirátorem i podněcovatelem sorabistických výstupů a zároveň nejagilnějším informátorem o kulturním dění v Lužici byl však beze sporu odchovanec lipské univerzity, jazykovědec, etnograf, statistik, literární historik, editor, redaktor a rovněž spiritus agens tzv. mladolužickosrbského národního hnutí **Arnošt Muka** (1854-1932; německy Karl Ernst Mucke). Stručný nástin jejich spolupráce načrtl T. Meškank ve výše vzpomenuté studii (srov. pozn. 780), opíral se však především o hodnocení druhých osob a samu vzájemnou korespondenci obou aktérů jen zběžně prošel, proto myslím nebude od věci zaměřit se na tomto místě právě na ni.

Na jejím počátku stojí Mukova dopisnice datovaná ve Freibergu 4. listopadu 1891, která je mile kuriózní svým stylem poznamenaným četnými interferencemi s pisatelovou mateřštinou a díky snaze psát česky svědčí o jeho úctě a vstřícnosti ke Karáskově osobě: „*Velectěný páne! Děkuji Vám srdečně, až chtíte, jak můj přítel pan Adolf Černý mi psal, recenziju mluvnice mé dolnosrbské napsat a do Jagićového ‚Archiva für slavische Philologie‘ a do ‚Časopisa Českého musea‘ zaslat. Bych Vám proto rád eksemplař poslal, ale není to*

⁸¹⁴ V „*Časopise Maćicy Serbskeje*“ ..., *Moravská orlice* 46, 1908, č. 45, příl. Nedělní čtení, 23. 2.

⁸¹⁵ *Jiráskův „Gero“* ..., *Moravská orlice* 45, 1907, č. 236, příl. Nedělní čtení, s. 1, 13. 10.

⁸¹⁶ *Literární drobnosti*, *Moravská orlice* 47, 1909, č. 215, Příloha, 22. 9.

⁸¹⁷ *Jakub Ćišinski*, *Moravská orlice* 47, 1909, č. 240, Příloha, s. 5, 21. 10.; přetištěno v čas. *Věstník* 27, Vídeň 1909, č. 46, s. 1-2, 13. 11.

⁸¹⁸ *Jakub Bart-Ćišinski*, *Přehled* 8, 1909-1910, č. 6, s. 113-114, 29. 10.

možna dla tého, že nemam žednych eksemplařů více. Poslal pak jsem dla recensije eksemplar na p. prof. dr. Jagića v Vídně a prosím Vás, abyste račili se pana prof. ptat, či jest recensiju napisal abo napisanu dostal abo či by Vám eksemplar podal a požyčil dla recensije. Z veškeré uctou Vašnosti dr. Ernst Muka.⁸¹⁹

V prvním dochovaném Karáskově dopise z Vídně 25. listopadu 1891 Jagićův žák oznamuje, že bude mít v Jagićově Slovanském semináři přednášku o střídnících za zadní nosovku (nazální o) v češtině a obou lužičtinách: V té době již Karásek studoval Mukovu výše zmíněnou mluvnici *Historische und vergleichende Laut- und Formenlehre der Niedersorbischen (Niederlausitzisch-wendischen) Sprache* (Leipzig 1891) souběžně s mluvnici polabštiny *Laut-und Formenlere der Polabischen Sprache* (Санкт-Петербург 1871) od Augusta Schleichera a nacházel pro precizně připravenou a materiálově bohatou gramatiku svého budoucího nejbližšího lužickosrbského přítele pouze slova chvály: „Beze všeho přehánění musím říci, že nejmenší národ slovanský má největší gramatiku. Je to ironie... Dnes musí slavista se spokojiti jen Miklosichem, třeba velikým Miklosichem, ale bylo by též záhodno, abychom mohli čísti též vytištěného Gebauera, Maleckieho, Maretiće; od Sobolevského jsem právě tyto dni obdržel jeho *Фонемукы*. Vždyť se nemůžeme roztrhnouti na několik universit, zvláště když p. ministr financí to přísně zapovídá. A tomu Jste Vy, velectěný příteli, odpomohl! Nemáte sice university (a kdybyste ji měli, pak byste byl nejdůstojnější vykladatel Svě mateřštiny), ale za to největší, nejsystematičtější mluvnici. Velmi správně Jste volil, že Jste si zvolil za vzor Miklosicha a dle rozdělení a pořádku Jeho postupoval. Vaši píli ohromné, s níž Jste sebral obrovský onen material a jej spracoval, patří můj obdiv.⁸²⁰ V témže listě nabízí eventuální reedici nevelké latinské mluvnice lužické srbštiny (Karásek o ní hovoří – poněkud nepřesně – jako o pomůcce pro Čechy) *Principia linguae vendicae quam aliqui Wandalicam vocant* (Praha 1679) jezuity Jakuba Xavera Ticina (1656-1693) s vlastním odborným německým pojednáním, přičemž nejraději by knihu vydal v Lužici nákladem Mačicy serbskeje anebo v Jagićově *Archivu*. (Třeba podotknout, že tento Karáskův plán – podobně jako mnohé další – nutno řadit mezi neuskutečněná *pia desideria*.) Na závěr prosí Muku, aby mu napříště psal pouze lužickosrbsky, nechává pozdravovat „veledůstojného pana Hórniku“, který Karáskovi před šesti lety poslal lužické knihy, a budyšínského faráře, publicistu a pozdějšího matičního předsedu **Jakuba Skalu (1851-1925)**, s nímž se seznámil téhož roku v létě během ozdravného pobytu ve Štýrsku.

V listě psaném z Freibergu 5. prosince 1891 – spolu s ním poslal Muka Karáskovi

⁸¹⁹ Mukova dopisnice Karáskovi ze 4. listopadu 1891.

⁸²⁰ Karáskův dopis Mukovi z 25. listopadu 1891.

darem několik svých publikací, mj. *Statistiku a ethnografiju lužiskich Serbow* s národopisnou mapou (1886), vlastní životopis (1886) či 1. a 3. svazek Zejlerových spisů, jichž byl editorem – dal Muka jasně na srozuměnou, že spoléhá na Karáskovy pozitivní recenze, neboť záporný posudek mladého lipského doktora Oskara Wiedemanna by mohl ohrozit prodejnost mluvnice, a to navzdory tomu, že byla počtěna cenou lipské společnosti *Societas Jablonoviana* (německy *Fürstlich-Jablonowskische Gesellschaft der Wissenschaften*). Následující citát z Mukova dopisu je zajímavým svědectvím o tom, jak lipské akademické kruhy poněkud podceňovaly záslužnou práci A. Černého a jakou autoritu pro lužickosrbského badatele představoval V. Jagić a jeho slavistický časopis: „*Moja ‚Laut- u[nd] Formenlehre‘ je so mjenujcy dotal jeničcy w jenyh němskich nowinach ‚Literarisches Centralblatt‘ wot mlodeho němskeho dra Wiedemanna,⁸²¹ kiž w Lipsku hišće študuje, recenzowała, ale jara zwjeršnje a njesprawnje (sehr oberflächlich und ungerecht) a wotkhadžujcy wot recensije prof. dr. Leskiena a druhich Lipsčanskich professorow při wudželenju čestneho myta (abweichend von der Recension der Leipz[iger] Profers der Fürstl[ich-]Jablonowskischen Gesellschaft) a duž so sprawniša a dokladniša a nadrobniša recensija w ‚Archivje‘ a druhđe wočakuje a nadžijam so, zo Wy tu dobroćiwje napišeće. Tež Ad[olfa] Černého rozprawy, tak dobre hač hewak su, so prof. Leskienej njespodobaju, dokelž wona do drobna (ins einzelne) njeńdu, a wo mojej methodže přepytowanja a wo maćiznje a zarjadowanju maćizny (Stoff u[nd] seine Einteilung u[nd] Behandlung) ničo njepodawaju. Tež jednotliwe wěcy dyrbja so wuzběhować, kiž su so mi radžile abo – njeradžile. Duž prošu Was, napišće dobroćiwje wobšěrnu a dokladnu (umfassende u[nd] aufs einzelne eingehende) recensiju za ‚Archiv‘ a za te druhe wote mje mjenowane slowjanske časopisy,⁸²² do slowjanskeho ‚Archiva‘ pak skerje lěpje; jenož prošu, woprašejće so kn. prof. dr. Jagića, hač wón sam recensiju hižo napisał abo nikomu druhemu hižo přepodal njeje, zo njebyšće podarmo pisali. Wězo bych rad widzał, hdy byšće ju Wy prawje rjenje napisali, wosebje tež w interessu Jablonowskeho towařstwa, kotrež je wjele pjenjz za čišć mojeje knihi woprowało.⁸²³*

Muka se cítil zápornou glosou O. Wiedemanna vcelku oprávněně dotčen. Mladší kolega mu vyčetl, že k mluvnici není přiložena jazyková mapa (zřejmě nevěděl, že Muka je autorem etnografické mapy Lužických Srbů) a že je v hláskosloví nesystematický, neboť

⁸²¹ O. WIEDEMANN, *Literarisches Centralblatt für Deutschland*, Leipzig 1891, № 34, 15. 8., s. 1162-1163.

⁸²² V dopisnici z 24. listopadu 1891 Muka Karáskovi vyjmenoval celkem šest časopisů: varšavský *Русский филологический вестник*, petrohradský *Журнал Министерства народного просвещения*, záhřebský *Rad jugoslovenske akademije znanosti i umejetnosti*, lvovský *Новый Галичанин*, petrohradský *Przegląd literacki* a časopis krakovské akademie věd; Karáskova recenze se nakonec (s výjimkou *Archivu*) neobjevila v žádném z doporučených periodik.

⁸²³ Muka Karáskovi 5. prosince 1891.

jednak vychází ze „starobulharštiny“ (tj. staroslověnštiny), aby demonstroval, jaké dolnolužickosrbské hlásky odpovídají starobulharským, jednak z dolnolužické srbštiny, čímž dokládá, které starobulharské hlásky zastupuje příslušná hláska dolnolužickosrbská. Podle Wiedemanna, přísně vědecky vzato, by měl Muka vycházet z praslovanského hláskového kmene („*vom urslavischen Lautbestand*“) a představit vývoj praslovanského hláskosloví v dolní lužické srbštině. Kupení neopodstatněných připomínek vyústilo v tvrdě kritický závěr, jenž by mohl celou práci ve vědeckém světě znemožnit: „...so darf doch nicht unerwähnt bleiben, daß der Werth der Arbeit insofern eine Beeinträchtigung erleidet, als der Verf[asser] sich mit den übrigen slavischen Sprachen nicht immer genügend vertraut zeigt, und sich daher, namentlich in der Lautlehre, Versehen hat zu Schulden kommen lassen.“⁸²⁴

Jako reakci na tuto výtku Muka Karáskovi na svou obranu sdělil: „*Prof. dr. Leskien žada, zo by so z tej słowjanskej řeče přirunowalo, kotraž je historiscy najstarša, a to je starosłowjeńska; tak su wšitcy slavistowjo dotal přirunowali. Tuž to njeje žadyn ‚Fehler!‘*“⁸²⁵ Byl si jist, že nepochybil, opíraje se o dobrozdání k udělení ceny *Societas Jablonoviana* z pera svého učitele Augusta Leskiena (1840-1916),⁸²⁶ když cítil značnou nedůvěru k rekonstruovaným praslovanským tvarům.

Wiedemann nedal na sebe dlouho čekat podrobnější recenzí Mukovy mluvnice, již uveřejnil v listopadu 1891.⁸²⁷ Je pochopitelné, že Muka – rozezlen nekorektností, jak si recenzent může dovolit záměrně knize škodit – zaslal Karáskovi jakožto odborníku, který měl Wiedemannovy námitky vyvrátit, nejen recenzi, ale podrobné německy psané polemické poznámky (s přiznáním tří vlastních omylů), jimiž adresáta naváděl, jak má při psaní recenze postupovat. Dopis datovaný ve Freibergu 28. prosince 1891 si dovolím ocitovat celý jako důležitý pramen k dějinám česko-lužickosrbských vědeckých styků.

⁸²⁴ O. WIEDEMANN, *cit. d.*, s. 1163.

⁸²⁵ Muka Karáskovi 5. prosince 1891.

⁸²⁶ Vyšlo v čas. *Jahresbericht der Fürstlich-Jablonowskischen Gesellschaft der Wissenschaften* v roce 1887 (přesnější údaj nemám k dispozici, neboť v českých knihovnách není titul dostupný). Sám Muka parafrázuje malou část Leskienova posudku v dopise z 5. prosince 1891, když se nesouhlasně zmiňuje o Wiedemannově závěrečné výtce: „*To direktnje přečiwo recensiji kn. prof. dr. Leskiena při wudžělenju čestneho myta stej, kiž w Jahresbericht der Fürstlich Jablonowskischen Gesellschaft 1887 takle sudži: ‚Die Arbeit bietet einen ausserordentlich reichhaltigen Stoff, den der Verfasser vollkommen beherrscht; seine überall hervorstretende lebendige Kenntniss des Obersorbischen hat er zur Erläuterung niedersorbischer Erscheinungen höchst zweckmässig verwendet und seine Darstellung zieht ein getreues Bild der jetzt lebenden Sprache; dabei ist die Geschichte der Sprache nicht vernachlässigt und die ganze Behandlung ruht auf dem Grunde guter Kenntniss der Grammatik der slavischen Sprachen überhaupt.‘*“

⁸²⁷ *Anzeiger für indogermanische Sprach- und Altertumskunde*, Beiblatt zu den Indogermanischen Forschungen, Bd. 1, № 1, November, Strassburg 1892, s. 33-35.

„W Freiberku, 28/12 1891

Wysokočesćeny knježe a přećelo!

Pódlu sćelu Wam nowu recensiju znateho kn. Oskara Wiedemanna. Tutón knjez ma woprawdže wotpohlad mi a mojej knizy po móžnosći škodzić a džiwam so, kak móže sebi Wied[emann] zwažić tak njeprawje sudzić. Achcu tu swoje mysle na jeho němsku recensiju němski wuprajić z dowólnosću, zo směće wot mojich słow we Wašej rozprawje wužić, štož chceće.

Der Herr Dr. Oskar Wiedemann sucht bloss überall nach Fehler, Mangeln u. Verstössen und glaubt, darin allein bestehe die Aufgabe einer Recension, nicht aber ebenso gut auch darin, dass Gute und Gediehene im Einzelnen anzuerkennen. Davon z. B. sagt er kein Wort, wie ins Einzelne gehend ich die Phonetik behandelt habe und dazu die nötigen Schriftzeichen angesetzt habe, wie ich bemüht gewesen bin möglichst alle einschlägigen Beispiele zu sammeln, wie ich die einzelnen Localdialecte ins Einzelne durchforscht und ihre Eigentümlichkeiten festgesetzt habe etc. etc. Nur die Einleitung und der Schluss der Wiedemannschen Recension hat einige allgemeine lobende Bemerkungen, die Recension selbst besteht nur aus der Aufzählung angeblicher Mängel, von denen ich nur folgende drei Einzelheiten als Mängel anerkennen kann:

1) bei dlymoki u. glymoki können vielleicht besser 2 verschiedene Stämme angenommen werden, ebenso

2) bei karwona u. hawron

3) S. 33. Gromada gehört anscheinend nicht in die Kategorie der Wörter broda, grad etc.

Zur Übrigen thut er mir meiner Überzeugung nach Unrecht und am meisten darin, dass er in d[er] Recension und namentlich am Ende 50 thut, als könnte er noch mehr Mängel aufzählen, er jedoch nicht thut, um nicht den Raum zu überschreiten, nun seinem darunter stehenden Werk, das nur 1/3 von meinem ausmacht, ist ja mehr Raum geboten! Aber nun meine Erwiderung. Wie Sie sich selbst überzeugt haben werden, habe ich:

1) gar keine gewisse Schau, die urslav[ischen] Formen zu erschliessen, obgleich ich es zumeist für unnütz halte, der die altslovenischen gerade zur Erklärung auszeichnen u[nd] als bestimmt existierende Formen beim Vergleichen bessere Dienste leisten, als nur angenommene urslav[ische] Gerade in den Lautgruppen tert, tort, trët, tlat etc. habe ich aufs Urslavische wohl Rücksicht genommen, wie Sie sehen werden, und doch wirft es mir Wiedemann vor! Es ist mir dies unbegreiflich.

2) Eine rein äusserliche Auffassung der Laute! – Unrecht! Ich bin immer bestrebt

gewesen, so tief wie möglich uns wahre Wesen der Laute einzudringen u[nd] verstehe nicht wie W[ie]d[emann] mir auf S. 209f. einen Fehler vorwerfen kann. Dort wird nur Beisp[iel] von *cj = č* angeführt sub a) und sub b) ist *kj = cj = č* angeführt, wie doch ganz klar dort zu lesen. Aber dort ist *č* nicht direkt aus *kj* entstanden.

3) Auf S. 128 hat mich W[ie]d[emann] gar nicht verstehen wollen. Die Sache ist viel verwickelter als er sich's denkt, und seine Wiedemanns Regel herrscht auf einer Masregelung der sorb[ischen] Sprache.

4) 286f. ‚um nur ein Beispiel herauszugreifen‘ ist herabsetzend: Wiedemann musste alle Beispiele, die er für falsch hält, anführen. Wenn er es nicht that, fand er wohl nicht mehr.

5) Der Verstoss gegen Lautgesetze S. 288: über den Abfall des *-t*. Ich will meinetwegen Herrn Wiedemann die neue Lehre über die unechten Konjunktive glauben, dann aber darf er mir nicht den Vorwurf des Verstosses machen, sondern ebenso gut unseren grössten Slavisten wie z. B. Miklosich, prof. dr. Leskien in Leipzig, bei dem er ja auch lernt und der in der neusten Auflage seiner albulgar[ischen] Grammatik noch annimmt, das *t* sei abgefallen. Wie stellt sich Herr Prof. Jagić zu dieser Frage?

6) Ungerecht ist der Vorwurf, dass ich die nichtsorb[ischen] slavischen Sprachen mehrfach nicht genügend berücksichtigt hätte, u[nd] doch kann er nur 1 Beisp[iel] anführen.

7) Die sorb[ische] Declination lässt sich nicht anders als nach dem Geschlecht anordnen, wie Sie auch sehen werden u[nd] wie auch Prof. Leskien mir billigend zugestanden. Desgleichen ist die Dreiteilung der Conjugation durch die sorb[ische] Sprache gegeben und von mir zuerst begründet. – Doch genug.

Die Wied[emanns] Recension, die ich Ihnen beilege, bitte ich mir mit der anderen wieder zuzuschicken.

Nadžijam so wot Wašeje lubosće prawje nadrobnu a dokładnu recensiju w Archivje dostać. Moje najserdečnejše zbožepřeća k nowemu roku 1892. W bratrowskej lubosći

Waš Wam swěru přikhileny přěcel

Dr. Ernst Muka“

A sluší se poznamenat, že Karásek Mukových argumentů nejen dbal, nýbrž je rozmnožil i o několik dalších postřehů. Nejprve se o své první dojmy z mluvnice podělil s autorem v dopise z počátku roku 1892, zdůrazniv její důležitost pro současnou srovnávací jazykovědu: „Pro nás Čechy jest Vaše grammatika neobyčejně důležitá, poněvadž Vy, Poláci a my tvoříme jistou slovanskou skupinu, která má mnoho svých speciálních zvláštností na rozdíl od jazyků jihovýchodních. Mimo to musíme určit, v čem se OSor. [roz. horní lužická

srbština; M. Č.] *přikloňuje k češtině, a NSor. [roz. dolní lužická srbština; M. Č.] k polštině. Mně pak zvláště připadne úkol, abych ukázal i dialektické styky severní češtiny s lužičtinou. [...] Svatá pravda jest – žádný slovanský jazyk nemá té grammatiky, jako NS, kde jest ohled brán na OS, češtinu i polštinu (společná Gruppe), altslov[enisch], historii jazyka i dialekty!*⁸²⁸ Nepříznivé Wiedemannovy recenze považoval Karásek za neobjektivní a jejich autora za spřízněnce „tvrdohlavých českých sedláků“. Dal Mukovi za pravdu, že vycházel z praslovanštiny jen výjimečně (např. u skupin *tert, *tort), každý badatel ví, že třet, trat je tvar staroslověnský, pro diachronní výklady vhodnější: „*Je však v mnohých případech (jak naproti p. Wiedem[annovi] dokáží) naprosto nemožno vycházeti od urslav[isch] forem, poněvadž jich nedovedeme konstruovati. – Máte vycházeti od formy *slevo [...] nebo slovo, kryti – *kreuti nebo kry? Zde (a jinde) nejsou názory filologů dosud ustáleny, to jsou tvary hypotetické, které nám někdo za rok opět vyvrátí. Na opak: 1) není zde dosud vzoru (grammatiky), která by činila, jak si p. Wied[emann] přeje; 2) tvary staroslověn[ské] jsou skutečné doklady, od nichž se jen dle usu vychází, ač se ví kp. HOИТЬ že není ‚urlavisch‘. To je konvence. 3) Jste se držel Miklosicha.*“⁸²⁹ V závěru dopisu si všimá Mukových pravopisných změn (schvaluje odstranění grafémů ř a í z dolní lužické srbštiny) a ptá se na rozdíly mezi -ě- a -je- (we krwě – do krwje), poněvadž jejich rozlišování se mu zdá být (ovšem nikoli oprávněně!) zbytečnou komplikací pro pravopis: „*Cizinec nemá zde tak jemného smyslu pro tento rozdíl. Kdyby to nebylo v lidu, nebylo by to stěžování orthografie?*“⁸³⁰

Již 3. srpna 1892 poslal Karásek Mukovi kratší, rusky psanou recenzi, jakýsi předobraz pozdější, v korespondenci mnohokrát vzpomínané a s mnohými oddalováními v Jagičově *Archivu* vyšlé práce. Muka Karáskovi 21. srpna téhož roku sdělil, že ruskou recenzi, která se mu velmi líbila (nemusel v ní měnit ani slovíčko ani nic přidávat), poslal A. S. Budilovičovi do časopisu *Славянское обозрение*; tam pak také v zářijovém čísle (№ 3) prvního ročníku (1892) vyšla.⁸³¹ Pouze Karáska prosí, aby s ohledem na prof. Leskiena v *Archivu* nekritizoval způsob řazení sloves⁸³² a podrobněji posoudil konjugaci a deklinaci, především vzhledem k Wiedemannově zcela nepřijatelné výtce, že deklinační typy neměly být utvořeny na základě rodu, nýbrž hláskového kmene. Mezitím Mukově *Laut- und Formenlehre* věnovali pozornost i ostatní čeští slavisté (A. Černý, J. Polívka, s několikaletým

⁸²⁸ Karásek Mukovi 5. ledna 1892.

⁸²⁹ Ibid.

⁸³⁰ Ibid.

⁸³¹ Přesný rozsah stran nemám k dispozici, neboť v českých knihovnách není titul dostupný.

⁸³² Muka podle 2. vydání Leskienovy monografie *Handbuch der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache. Grammatik, Texte, Glossar* (Výmar 1866) uspořádal slovesné třídy dle přítomného kmene.

zpožděním i E. Kovář), hodnotíce práci vesměs kladně, ač zejména prostředně jmenovaný podal cenná doplnění a zpřesnění, najmě v oblasti historického hláskosloví.⁸³³

Ač měl Karásek obšírnou recenzi pro *Archiv* připravenou již na počátku roku 1893 (podle dopisu Mukovi z 24. ledna již odevzdal rukopis, čítající 32 strany, Jagićovi), musel po roce svému příteli oznámit, že V. Jagić měl k textu připomínky, a proto doposud nevyšla: „*Jako každá věc musela se i ona pořádně uležeti – novum prematur in annum. Se zlostí jsem nepsal již nic do ‚Archivu für sl[avische] Phil[ologie]‘. O vánocích to chtěl dáti Jagić do tisku, ale neshoduje se s formou mé recense. Mou zásadou bylo, aby se při tak ohromné práci, za niž Vám nemůžeme býti dosti vděčni, nevybíraly pouze chyby, a kritik jen moudře káral – nýbrž, aby se tato práce také pochválila. Ostatně i v diferencích jsem vytkl zcela taktně své mínění, a při Vašich výkladech eventuelně připojil výklady týkající se češtiny etc. To však p. Jagićovi nestačilo – skrátka, my jsme se shodli v ten úmysl, že já prostředek recense přepracuji, při čemž musí jasně vysvitnouti, v čem s Vámi souhlasím a v čem ne, co je můj přídavek.*“ Poté slíbil být s přepracováním hotov do dvou týdnů.

Muka na tuto zprávu nemohl nezareagovat. Jagićovo váhavé otálení s tiskem recenze bylo Mukovi, který, jak líčí, zažil při sběru materiálu pro mluvnicki mnohá příkoří, sypaním soli do ran, vyloživ si je – snad bolestínsky přecitlivěle a nedůtklivě, a tudíž ne zcela oprávněně – jako výraz Jagićova negativního vztahu vůči své osobě, ba k sorabistice a k Lužickým Srbům obecně: „*Štož nětko recensiju mojeje Laut- und Formenlehre nastupa, to wodžu, zo ma kn. redaktor Archiva, kn. radźiciel Jagić, njekajku njelubosć přećiwo mi abo snano zcyła přećiwo nam Serbam. Po mojim zdaću pak dyrbjal wón jako Slowjan runje zwjeseleny nad tym być, zo my Srbja při wšej našej snadnosći na ličbje a mocach džělamy a so po móžnosći žiwi wopokažemy a zo so ja prócuju wot delnjoserbskeje řeče za slowjansku wědomosć telko zdžeržeć a zakhować, kelkož je móžno, prjedy hač budže přepozdže. To hišće dotal žadyn recensent spóznał a wuprajil njeje, zo je to runje won sobu najwětša zasužba mojeje řečnicy a druhich mojich skutkowanjow; a nictó to dotal prawje wažil njeje, z kajkimi wobćežnosćemi sym ja swoju Laut- und Formenlehre zestajał a pisał; ja sym lěta dolho po serbskim kraju ze wsy do wsy čahał, wšě swoje prózniny ma to wažiwši; sym při tom wšě njeluboznosće tajkeho dundanja přetrał: zymu, horcotu, hlód; njerědko sym dyrbjal z dundakami (Handwerksburschen) hromadže něhdže na lubi nocować a husto sym wot*

⁸³³ Srov. A. ČERNÝ, *Wisła* 5, Krakov 1891, s. 659-660; TÝŽ, *Athenaeum* 9, 1891-1892, s. 55-56; J. POLÍVKA, *ČČM* 67, 1893, s. 297-302; E. KOVÁŘ, *Listy filologické* 24, 1897, s. 143-152.

tajkeho njeporjadneho rohowanja cyle khory domoj prišal a so dyrbjal tydzenje dolho lěkować: a to wšo z lubosću k swojemu narodej a slowjanskej wědomosći.“⁸³⁴

Muka musel mít ke Karáskovi značnou důvěru, neboť nejen že nasazoval na jeho oblíbeného pedagoga, ale pokračoval v jeremiádě poznámkami i na adresu Jagićova kolegy **Františka Pastrnka** (1853-1940), nadhodnocuje svůj „jistě autentičtější“ terénní výzkum na úkor „zápečnické dotazníkové metody“, kterou prý Pastrnek uplatnil při práci na projektu známém jako *Študovanie slovenčiny* (s výsledky této akce seznamoval v revui *Slovenské pohľady* v rozmezí let 1893-1897): „*To drje je tola tež něšto winojte a ćežše, hač hdyž kn. dr. Pastrnek we Wienje prašeńske listna (Fragebogen) po Slowakach wokolo sćełe sedžo změrom za kachlemi we Wienje a tak swój material za slowjensku dialektologiju zběra: to je mjenje wobćežne, tuńše a nješkodži strowoće a žiwjenju – ale hač budža jeho resultaty tak woprawdźite (authentiske) kaž moje su, to so jara prašu: ja sym wšo sam swěru zapisował z ludowych hust, wón pak ma zapiski wot wšelakich ludži, kiž su jara wšelako za tajke řečniske zapisowanja wzdźělani. [...] Přetož toho Jablon[owskeho] myta dla tu knihu pisał njesym, ale nadžiwejo so připóznaća slowjanskeho wučeneho swěta; přetož wothladajo wot prócy zběranja materiala a při spisaniu sym ja na mojich wědomostnych čahach po delnjoserbskim kraju z najmjeńša telko pjenjez woprował, kaž to Jablonowskeho myto wučinja (1000 hr[iwnow]).*“⁸³⁵ Muka se dále bojí, že Jagić chce raději Mukovo dílo „*schlecht činjene měć, kaž je jo schlecht činil (hanil) kn. dr. Wiedemann*“. Vzhledem k „bezohledné útočnosti“ a „destruktivnosti“ současné vědecké kritiky (naráží na Wiedemanna a Jagíce, jejichž stanoviska jsou přejímána a opakována jako „*swjate njemylne pismo*“), podle hesla „*Khwalbu po uncach, swar po puntach*“, se Muka Karáskovi přiznává, že doposud nezačal práci na dolnolužickosrbském slovníku, ač má nasbíran bohatý materiál, a pokud si Jagić přeje jen hanět a odkrývat slabiny, nenapíše více ani řádky, protože jeho renomé bude úplně zničeno. V další části tohoto obsáhlého dopisu Muka Karáskovi podrobně vysvětluje své stanovisko k některým námitkám k recenzi J. Polívky, o nichž se domnívá, že vznikly v důsledku nesprávného výkladu Mukova textu. Svůj komentář poskytuje Karáskovi ve snaze, aby se podobných přeháleností uvaroval, a zároveň doufá, že mu Karásek dobře vyargumentovaným posudkem v prestižní slavistické tribuně napomůže napravit pokaženou reputaci. V Mukových představách má být totiž posláním kritiky vyzdvihnout na posuzovaném díle vše nové a dobré, nedostatky by měly být sděleny autorovi soukromně jako přátelská rada či pomoc. Nutno přiznat, že v tomto ohledu byly Mukovy představy o

⁸³⁴ Muka Karáskovi 17. února 1894.

⁸³⁵ Ibid.

fundovaném posouzení naučných spisů příliš ovlivněny „malými“ lužickosrbskými poměry a musely působit v tehdejšímu kontextu naší územně rozprostraněnější (rozuměj pěstované a reflektované na celém teritoriu Rakouska-Uherska) a světově rozkročenější vědy sice kolegiálně a dobrosrdečně, leč idealizovaně, ba naivně.

Za kýženou Karáskovu recenzi,⁸³⁶ již autor musil celkem třikrát přepracovat podle Jagičovských pokynů, mohl Muka poděkovat stručnou dopisnicí ze 3. října 1894. Recenzent vyzdvihl fakt, že Mukova mluvnice dolnolužické srbštiny dostatečně přihlíží i k srbštině horní, čímž vzniká komplexní historicko-srovnávací (zvláště ve vztahu k polštině a češtině), synchronní (zvláště v části tvaroslovné) a zároveň i dialektologická analýza jazykového materiálu **obou lužických srbštin**, který byl zpracován i po metodologické stránce samostatně, a navíc na základě vlastního sběru, což jen zvyšuje unikátnost tohoto díla. Karásek neopomněl rovněž nastínit vývoj lužickosrbského mluvnictví (Zejler, Jórdan, Pful, Hauptmann), zdůrazniv Dobrovského vztahy k Lužici a jeho styky s Antonem a Frycem na základě korespondence, kterou Karásek našel ve Lvově a Zhořelci a přepsal pro Jagičovu již druhou objemnou edici listů Dobrovského, Kopitara aj.⁸³⁷ Podobně jako v dalších případech, kdy mu opisy mnoha dalších listů opatřili jeho spolupracovníci (např. Adolf Patera, Ferdinand Menčík, Stanoje Stanojević, Hilarion Ruvarac, Đorđe S. Đorđević či Ljubomir Stanojević), spolehl se Jagić na svého žáka, který se s ním podělil o svůj objev doposud neznámých dopisů Dobrovského, a ve stručné, německy psané ediční poznámce se o zprostředkování přepisu krátce zmínil: „*Beitrage zur Correspondenz Dobrowsky's aus Lemberg und Görlitz, beigesteuert von Herrn dr. Jos. Karásek, auf S. 624-637* [...]“⁸³⁸ V obsáhlé úvodní studii, jež je pak psána rusky, Jagić podrobně zhodnotil význam těchto archivních materiálů (Karáska se týkají s. XIV-XVIII). Z obou dopisů Frycovi prý sálá Dobrovského horoucí cit k Lužickým Srbům a jejich jazyku, první z nich ze srpna 1797 je pak svým tenorem blízký romantickým horovatelům pro slovanskou vzájemnost. A sorabistiky se týkají i dva Dobrovského dopisy tajemníku *Hornolužické společnosti nauk* ve Zhořelci I. G. Neumannovi (Dobrovský se stal zahraničním údem společnosti 5. července 1826, za což ve vydaném listě z 22. července t. r. děkuje) a pasus z dopisu K. G. Germanna, pozoruhodný několika detaily o Dobrovského pobytu v Lužici v roce 1825, o němž se doposavad nevědělo mnoho. U dvou lvovských listů

⁸³⁶ Archiv für slavische Philologie 16, Berlin 1894, s. 530-548.

⁸³⁷ Předcházela jí edice В. И. Ягич, *Письма Добровского и Копитара в повременном порядке*, ed. Источники для истории славянской филологии, т. 1, Сборник Отделения русского языка и словесности Императорской Академии Наук, т. 39, Санктпетербург 1885.

⁸³⁸ В. И. Ягич, *Новые письма Добровского, Копитара и других югозападных славян*, ed. Источники для истории славянской филологии, т. 2, Сборник Отделения русского языка и словесности Императорской Академии Наук, т. 62, Санктпетербург 1897, с. II.

Dobrovského hraběti J. M. T. Ossolińskému Jagić vyzdvihl jejich význam pro vztahy českého slavisty k Polsku, na počátku dvacátých let 19. století jinak velmi řídké.

Než vraťme se opět k recenzi. Karásek jako jediný posuzovatel Mukova spisu přidal odpovídající hláskoslovně vývojové paralely k severovýchodočeským nářečím (a částečně i k obecné češtině, tehdy ne zcela běžně uváděné – u Karáska je zastupována termíny jako „vulgärisches böhmisch“, „Volkssprache“ nebo „böhmische Umgangssprache“). Ocenil i přínos mluvnice pro ustálení dolnolužickosrbského pravopisu⁸³⁹ a pro sblížení obou spisovných lužických srbštin. Jediné výhrady měl k některým hláskoslovně-etymologickým výkladům (jež ovšem ani u Karáska nebyly zcela bez kazu⁸⁴⁰), ale nepokládal je za jakkoli snižující celkový význam Mukovy fundamentální práce: *„Mucke's Verdienst vergrößert noch eine gewissenhafte historische Uebersicht beider Sprachen, so dass man mit gutem Gewissen behaupten kann, dass diese Grammatik zugleich eine lausitz[ische] Literaturgeschichte sei. Mucke analysirt nicht nur alle gedruckten lausitz[ischen] Schriften, sondern er studirte auch viele bis jetzt unbekannte und ungedruckte Literatur- und Dialektendenkmäler.*

[...]

Das Ns. [= Niedersorbisch; M. Č.], und inderecť auch Os. [= Obersorbisch; M. Č.], haben jetzt eine gründliche Grammatik. Wir dürfen nichť vergessen, dass das Ns. jetzt leider auszusterben im Begriffe ist. Es ist ein unschätzbares Verdienst sed Herrn Mucke, dass er diese Sprache so gründlich und gewissenhaft durchstudirt und bearbeitet hat. Es war aber auch keine leichte Aufgabe, der er sich unterzog. Jahre lang musste er von Dorf zu Dorf pilgern, seine Ferien statt für die Erholung dazu verwenden, und mit den grössten Schwierigkeiten kämpfen (Kälte und Hunger ertragen, weil es in diesen Gegenden nicht einmal schlechte Gasthäuser gibt). Leider hat diese riesige Arbeit seine Gesundheit untergraben. Dafür hat sein Buch den Vorzug, dass es lauter autentische Formen enthält, die der Autor aus dem Munde des Volkes gehört hat. Es ist kein Zimmergelehrter, der die Literatursprache zwischen seinen vier Wänden behandelt; er erschöpfte den Sprachschatz des Ns. so gründlich, dass wir uns auf sein künftiges (vorbereitetes Lexicon) aufrichtig freuen.“⁸⁴¹

Z řečeného vyplývá, jakou nenahraditelnou službu český slavista pro Muku vykonal – mluvnici totiž nejen rehabilitoval, ale díky její zevrubné analýze v prestižním vídeńském

⁸³⁹ Z Mukovy mluvnice pořídil stručný výtah B. ŠWELA (*Grammatik der niedersorbischen Sprache*, 1. vyd. Budyšin 1905; 2. vyd. přepracoval a vydal Frido Měťšk, Budyšin 1952), což bylo potvrzením jejího zvláštního významu – stala se, aniž by to Muka prvotně zamýšlel, mluvnici kodifikační.

⁸⁴⁰ Srov. např. diskutabilní výklad o Kjarchob – krchov – hřbitov (s. 540), kritiku Gebauerova výkladu o sklonění složených (dlouhých) tvarů adjektiv (s. 545) či komentář k tzv. zpětné přehlásce -aj- > -ej- (s. 548).

⁸⁴¹ Archiv für slavische Philologie 16, Berlin 1894, s. 533 a 549.

slavistickém časopise jí nechal vejít i v širší známost. Je příznačné, že sepjetí vídeňského *Archivu* a jeho hlavního redaktora bylo ve vědeckém světě tak samozřejmé a automatické, že Karáskova recenze byla – jen několik let po jeho smrti – neprávem připisována právě V. Jagićovi.⁸⁴²

Z dalšího vzájemného listování mezi Mukou a Karáskem se vynořuje obraz širokého spektra aktivit, o kterých vídeňský slavista uvažoval, avšak ve většině případů mu síly nedovolovaly rozvinout je v takové míře, jak by si býval přál. Proto sloužil svému příteli – a Lužickým Srbům – alespoň jako pohotový referent a propagátor. Nadšeně přivítal vydání čtvrtého, posledního svazku Zejlerových spisů, jejichž redakce se ujal Muka.⁸⁴³ Když se v létě roku 1896 konala v Drážďanech velká etnologická výstava, chtěl ji navštívit i Karásek a při té příležitosti se osobně s Mukou poznat: „*Byl jsem již v Berlíně, kde jsem viděl lužický dům z Bórkow.*⁸⁴⁴ *Nyní bych se rád podíval do Drážďan, abych poznal lužické oddělení výstavy. Chci tam přijeti v sobotu 15. t. m., v neděli večer bych odjel. O výstavě bych rád psal nějaký feuilleton do našich listův a pak separátně pojednání o Lužičanech (v ‚Osvětě‘ nebo v ‚Zlaté Praze‘ – mám mnoho fotografií z Dolní Lužice, ty chci uveřejniti), abych své vzpomínky už jednou světu předal. Prosím Vás, pište mi, nemohli-li bychom se viděti v Drážďanech, kde, místo, čas – na výstavě v lužickém oddělení*“⁸⁴⁵ Karásek Drážďany navštívil dle avizovaného plánu i se svým otcem. Roli jejich průvodce touto výstavou (oficiálně se nazývala *Výstava saského řemesla a uměleckého průmyslu*), pořádanou pod patronátem saského krále Alberta a princezny Matyldy, s potěšením přijal sám Muka. V srpnu 1896 Muka Karáska informoval o složitém pozadí lužickosrbské účasti na výstavě. Již na počátku roku 1895 prý dostal královský inspektor Karl Schmidt příkaz studovat „*serbske wašnje twarbow (Bauweise)*“, díky čemuž se s Mukou osobně poznali. Muka se snažil iniciovat, aby byla v rámci drážďanské výstavy zřízena i lužickosrbská ves, ale když tento návrh přednesl Srbům na zhrmadzizně v Budyšíně dne 10. prosince 1895, všichni se mu vysmáli. Jediný Gustav Adolf Sommer ho pochopil a s jeho pomocí mohl Muka na počátku roku 1896 založit přípravný výbor a najít v Lužici důvěrníky nutné pro podobnou akci.⁸⁴⁶

V druhém srpnovém dopise byl Muka mnohem detailnější: „*Naš wubjerk (komitet) wobstoji z 12 wosobow, dźělawi we nim su nimo mje wosebje jenož Ad. Sommer, Dr. Pilk,*

⁸⁴² Srov. O. WIĆAZ, *Zeznam Mukowych literarnych dźělow*, in: Dr. Arnošt Muka, Budyšín 1924, s. 64.

⁸⁴³ *Z Lužice*, Národní listy 33, 1893, č. 13, s. 1, 13. 1.; *Zejlerja Handrija: Zhromadžene spisy. Zrjadował a wudal Dr. Ernst Muka. IV. Heft. Bautzen 1891*, Österreichisches Litteraturblatt 3, 1894, s. 748-749.

⁸⁴⁴ Srov. J. KARÁSEK, *Dojmy z Berlínské výstavy*, Pražské noviny 1, 1896, č. 183, 11. 8.; č. 184, 12. 8.; č. 185, 13. 8.

⁸⁴⁵ Karásek Mukovi 5. srpna 1896.

⁸⁴⁶ Srov. Muka Karáskovi 26. srpna 1896.

Bjarnat Krawc, wučer Ernest Holbjan a Handrij Zymny, naš hłowny dohladowař (kustos) a dowěrnik w museju, wón je předsyda Drježdžanskeho serbskeho towařstwa ‚Čornoboha‘. Wosebje stajće we Wašim nastawku do praweho, zo njeje knjez twařski inspektor Schmidt w Drježdžanach Vater der Idee der wendischen ethnogr[aphischen] Ausstellung, kaž su wšeljake němske nowiny pisale a samo tež A[dolf] Č[erný] v Národních Listech, ale moja maličkosć, a zo sym ja knjeza Schmidta a druhich za tutu ideju dobył a tež jich wabił, zo su do serbskeje Łužicy pućowali a tam wosebity typus serbskich burskich twarjenjow studowali, a zo sym jim ja direktivy dawał, hdže maju hić, zo bychy što namakali. ⁸⁴⁷ I ostatní informace obsažené v tomto rozsáhlém dopise Karásek mohl zůžitkovat při psaní podrobné a bohatě ilustrované reportáže z výstavy. Muka – snad až poněkud neskromně – zevrubně vylíčil všechny své zásluhy o výstavu, o sběr výstavních exponátů mezi lužickosrbským obyvatelstvem (sám obcházel staré švadleny a krejčí a na vše se jich vypytał a vyplácel jim z vlastních prostředků odkoupené předměty jejich každodenní potřeby), o konečnou podobu vnitřního zařízení muzea, o vyhledání četných fotografiů, kteří výstavu a do ní mířící davy Srbů z celé Lužice dokumentovali: *„Dále sym ja fotografow pytał a dobył, zo su wulke ličbu serbskich fotografijow, kotrež sće widželi, nam za wustajeńcu zhotowali, a zo su Serbja ze wšěch kónčinow do Drježdžan přišli a so pola našeje krajanki dwórskeje fotografowařki Mile Hoeffertoweje, rodženeje Wjelic ze Židowa p[ola] Budyšina dali fotografować. Na mój namjet smy dali po cyłych Serbach na 60 pyšnych klankow (loutkow, pupow) wot serbskich knježnow a knjenjow atd. we wšěch serbskich drastach zhotować; Wy sće je widželi, kak su so radžile. Wězo sym pódla wjele pjenjez ze swojeje kapsy wudał, dotal na 1500 hriwnow, kotrež rad za swój narod wopruju, zo bych jón z česću móhl před šěršim swětom pokazać, a to je so mi bohudžak derje radžilo.* ⁸⁴⁸ Zato litoval, že se mu nepodařilo představit „wobrazy ze serbskeho žiwjenja“ na divadle, jelikož mu blíže nejmenovaný básník (snad Jakub Bart-Ćišinski?) nedodal slíbený jevištní text. Z ostatních zásluh jmenoval uspořádání krojové slavnosti (spolu s A. Sommerem) a lužickosrbského koncertu v Drážďanech, který řídil hudební skladatel Bjarnat Krawc (Karáskovi osobně známý již z jeho cesty po Lužici v roce 1893) a spoluorganizoval dr. Jurij Pilik. Celá lužická vesnice, postavená dle Mukova libreta a pod Schmidtovým dohledem architektem A. Grothem, od něhož pochází i plán matičního Lužickosrbského domu v Budyšině, by se podle jeho představ měla stát součástí lužickosrbského muzea, pro něž je nutno najít vhodné mecenáše. Dále koriguje (v němčině)

⁸⁴⁷ Muka Karáskovi 31. srpna 1896.

⁸⁴⁸ Ibid.

malou nepřesnost z Karáskova článku v *Pražských novinách*,⁸⁴⁹ který se mu jinak velmi líbil: „Bei der Eröffnung der wend[ischen] ethn[ologischen] Ausstellung hat die Protektorin Prinzessin Mathilde keine wendische Eröffnungrede gehalten, sondern sie ist mit Ihrem Vater Prinz Georg und Ihrem Gewistern und deren Frauen mit grossem Gefolge nebst Ministern vor dem Museum zur Eröffnung erschienen und wurde von mir durch eine wendische (serbische) Ansprache begrüsst, die sie freundlichst entgegennahm, ich übernahm die Führung und Erklärung und dabei hat sie verschiedentlich wendisch gesprochen und gezeigt, wie gut sie bereits wendisch (serbisch) gelernt hat; alle bezeugten des grösste Interesse für die Ausstellung und dabei fiel der uns ehrende und erhebende Ausdruck ‚das wendische ethn[ologische] Museum ist ein Prunkstück der ganzen Ausstellung‘. Beim Volkstrachtenfest, an dem über 1100 Serben teilnahmen (2/3 des ganzen Zuges) habe ich eine Anprache an S[einer] M[ajestät] d[em] König Albert gehalten, die wendisch endete mit Slawa-rufen meiner Landsleute begleitet war u[nd] vom König sehr wohlwollend aufgenommen ward. Auch hatte ich die Erklärung der mit Slawa-rufen vorbeidefilirenden Gruppen meiner Landsleute.“⁸⁵⁰

V poznámce Muka Karáskovi nedoporučuje posílat článek princezně Matyldě ani hofmistrovi vzhledem k provokativním článkům proti Čechům, které vyšly v drážďanských listech. „Es könnte dies nur unserer Sache schaden,“ dodal ještě v závěru.⁸⁵¹ Dopis obsahoval i Pilkův a Sommerův životopis a musil být pro Karáska cenným zdrojem informací a zároveň korektivem při psaní stati pro *Zlatou Prahu*.⁸⁵² Reportáž kromě vlastního provedení výstavou zahrnuje zejména návštěvu improvizovaného Lužickosrbského muzea, v němž si Karásek všímá fotografií ze všedního i svátečního dne Lužických Srbů, portrétů významných vlastenců, starobyklých listin, lidových hudebních nástrojů a zvláště velkého množství nádherných svatebních krojů z různých oblastí Lužice.

Karásek se velmi aktivně angažoval ve finančních sbírkách pro **matiční Lužickosrbský dům (Serbski dom)**. 17. února 1894 mu Muka poděkoval za pomoc při sbírání příspěvků, přislíbenou Adofovi Černému: „Tohodla sym so wolcy zradował na Wašej powěšci, zo chceće lubemu bratrej Adolfej Černému pomhać mjez Čechami srědki zběrač za

⁸⁴⁹ V širě zaměřeném referátě Karásek chybně napsal, že saská vévodkyně princezna Matylda „přijala sama protektorát nad Lužickou výstavkou, otevřela ji srbskou řečí, a jak ona, tak ostatní členové saského dvora projevíli nad uspořádáním Lužického Musea a národopisné vesnice svou úplnou spokojenost“. Srov. *Drážďanská výstava*, *Pražské noviny* 1, 1896, č. 198, s. 1-2, 29. 8.; č. 199, s. 1-2, 30. 8.

⁸⁵⁰ Muka Karáskovi 31. srpna 1896.

⁸⁵¹ Ibid.

⁸⁵² J. KARÁSEK, *Lužická vesnice na Drážďanské výstavě (řemesla a umělecký průmysl)*, *Zlatá Praha* 13, 1896, s. 526-527, 531, 534, 546-547; obr. 527 (svatební průvod), 539 (lužické přástky), 548 (děvče z Bórkow, děvče ze Slepého). – Bohužel Mukův dopis dostal Karásek až poté, co vyšla první část reportáže, a proto se romanticky znějící nepřesnost o princezně Matyldě, jež údajně zahájila výstavu v lužické srbštině, opakovala.

*twar našeho serbskeho narodneho doma. Z tym sčiniće so Wy sobu z hłownym dowěrnikom a dobroćerjom Maćicy Serbskeje. Nadźijam so, zo Wy pola wysokich čěskich knjezow Metternichow, Harrachow atd. wěšće něšto wjetšich darow a zamołwjenjow na podžěle (Anteilsscheine po 1000 hr. atd.) dostanjeće. Rozpisane su naše naležnosće we Lužicy 1894 č. 1 a 2. Wosebje witane je nam tež, zo chceće hłowne dowěrnistwo sobu na Chorwatow a Polakow rozšěrić. Moja jenička mysl je nětko přeco, zo by naš serbski narod skerje lěpše hódne widome srjedžišćo we Budyšinje dostał. To by był najwětši dobytk za pozběhnjenje a zdźerženje našeje narodnosće a to by samo na delnjołužiskich Serbow skutkowało a snano tam hišće zdźeržalo to, štož je dotal njenakažene we Choćebuzskom wokrjesu. Druhe wokrjesy su abo budža bohužel za nas zhubjene!*⁸⁵³ A za necelé dva měsíce již Karáska žádal o nějaké dobré tipy na důvěrníky Matice lužickosrbské ve slovanských zemích, ustanoviv ho zástupcem za přechodně nemocného hlavního důvěrníka („General-Vertrauensmanna“) A. Černého a zevrubně mu vyloživ, jaké jsou hlavní povinnosti matičních důvěrníků (sběr darů pro stavbu matičního domu; získávání organizací i jednotlivců se statutem tzv. zakladatelů, tj. těch, kteří v průběhu pěti let darují buď sto zlatých (guldenů) jako jednotlivci, nebo dvě stě jako spolky; prodej podílových listů). Dům měl být postaven v letech 1894-1897 a slavnostně otevřen na Velikonoce 1897 k 50. jubileu založení Matice lužickosrbské, avšak jak z historie víme, bylo to poněkud neskromné přání. Vídeňští Čechové se sběrem příspěvků snažili pomáhat ještě na počátku minulého století. I o další Karáskově účasti ve prospěch budyšínského národního domu se dozvídáme především z jeho korespondence. Tak například se zprávou o svém zvolení hlavním redaktorem *Časopisu Maćicy Serbskeje* „na hłownej shromadźiznje jednohlósnyje pod hlušnym applausom mlódšeho pokolenja“ Muka Karáska podněcuje v dalším shánění peněz ve slovanském světě.⁸⁵⁴ Karásek krátce nato odpovídá, že čekal odpověď od kolegy Stanojeviće, zdali našel nějakého důvěrníka mezi uherskými Srby, ale odpovědi se nedočkal. Dal Mukovi své tipy, kam poslat vyzvání ke sběru na matiční Lužickosrbský dům: do Chorvatska dr. Amrušovi (Záhřeb) a redakci *Obzoru* a *Hrvatska* (obě v Záhřebě), do Dalmácie redaktoru zadarských novin *Narodni list* a parlamentnímu poslanci Biankinimu, do redakce novin uherských Srbů *Branik*, Hermině Tomićové do Záhřeba, dr. Tavčarovi do redakce lublaňského listu *Slovenski narod* a na Slovensko redaktoru *Slovenských pohľadů*, kam Karásek v mládí sám přispíval, Jozefovi Škultétymu. Nejtěžším problémem se pisateli zdála být Morava, kde byly národní síly rozptýleny mezi mnoho politických stran, avšak žádná neměla zůstat přehlédnuta, zvláště ne vlastenečtí kněží. Proto

⁸⁵³ Muka Karáskovi 17. února 1894.

⁸⁵⁴ Muka Karáskovi 14. dubna 1894.

radí napsat Wurmovi do Olomouce, redakci *Velehradu* do Kroměříže, dr. Stránskému do Brna, baronu dr. A. Pražákovi do Brna, dr. Vychodilovi, redakci *Literární hlídky* do Rajhradu, redakci brněnské konzervativní *Moravské orlice* a rovněž do brněnských mladočeských *Lidových novin*.⁸⁵⁵ Ač momentálně nemáme k dispozici žádných hmatatelných důkazů o účasti těchto slovanské součinnosti nakloněných středisek ve financování budyšínského národního domu, je nutno zdůraznit, že Karáskův podíl na snaze zapojit tyto kruhy do sféry sorabofilských slovanských pracovníků je nepřehlédnutelný.

Karásek byl vyzván pomoci Lužickým Srbům i s pořízením srbochorvatského a slovinského překladu instrukcí pro matiční důvěrníky, které se spolu s německou a českou verzí měly tisknout v Praze.⁸⁵⁶ O rok a půl později Muka ve svém apelu neustává a svého přítele žádá psát o Srbech, zejména o domě, na jehož stavbu doposud nebyla sebrána ani třetina potřebných peněz, v českém a slovanském tisku.⁸⁵⁷ Karásek se snažil tomuto úkolu dostat, jako např. ve svém fejetonu o drážďanské výstavě: „*Mimo to shledáš tu [...] také miniaturní ‚Matiční dům‘, k němuž Lužičané budoucí rok položí kámen. Je zde také pokladnička – Lužičané na svůj národní dům teprva sbírají, nemajíce dosud středu svého. Bylo by záhodno, aby žádný náš krajan neopominul přispěti hřivnou na šlechetný účel tento. Dávejte jen rakouské peníze, aby se vědělo, co pochází od Čechů.*“⁸⁵⁸

V květnu 1903 Muka Karáska poprosil o článek o matičním domě pro ruský *Славянскій век* s upřesněním, že se už začalo se stavbou jeho druhé poloviny.⁸⁵⁹ Karásek byl ochoten vzdát se svého honoráře z novosadského *Лемонuca Mamуce Cpнке* ve prospěch Lužickorbského domu, ale provázela jej smůla a jeho delší referát o Mukově mudroslovné edici z pozůstalosti Jana Radyserba *Wjely Příkladowa a přislowne hrónčka a wusłowa Hornjołužiskich Serbow* (1902) se želbohu ztratil.⁸⁶⁰ Radostnější zprávu Karáskovi přinesla Mukova dopisnice z července 1904, totiž že dne 27. září 1904 bude Lužickosrbský dům posvěcen. Karáskovi byly pod křížovou páskou – spolu s pozvánkou od Předsednictva Matice lužickosrbské – zaslány i listiny pro upisování dárců (*zběrne listiny*) a diplomy pro podporovatele domu, jež má dle svého uvážení poslat Jihoslovanům, aby dluh na stavbu nebyl tak obrovský.⁸⁶¹ O konkrétní těžké finanční situaci poskytuje dostatečnou představu Mukův

⁸⁵⁵ Karásek Mukovi 23. dubna 1894.

⁸⁵⁶ Muka Karáskovi 8. května 1894.

⁸⁵⁷ Muka Karáskovi 4. ledna 1896.

⁸⁵⁸ *Drážďanská výstava*, Pražské noviny 1, 1896, č. 199, s. 2, 30. 8. – Podobně se o Lužickosrbském domě zmiňuje např. ve stati *Lužičané*, Česká revue 3, 1899-1900, s. 1009 (celá stať s. 1004-1009).

⁸⁵⁹ Muka Karáskovi 7. května 1903.

⁸⁶⁰ Srov. Karásek Mukovi 4. května 1904; Karáskova česká recenze vyšla v čas. *Naše doba* 10, 1902-1903, s. 631-632.

⁸⁶¹ Muka Karáskovi 4. července 1904.

dopis z června 1906: stavba stála doposud 356 800 marek, zapláceno bylo 111 800 marek, zbývající dluh tedy činil celkem 245 000 marek. Rozpočet zatížilo i zařízení lužickosrbské kavárny (otevřené v březnu 1906) ve výši 2 000 marek a dalších pět až šest tisíc bude potřeba na výstavbu „*swjedžeńskeje sale*“. Proto je Muka nucen ve jménu Matice lužickosrbské opět žádat o dobrovolné finanční dary u krajanů a Slovanů, jež se mají posílat na adresu „*podpisaneho dopisowarja a dowěrnika Maćicy Serbskeje*“, tedy Mukovi.⁸⁶²

Karásek v duchu této výzvy angažoval do sběru finančních prostředků a neúnavné propagace matičního domu ve slovanském tisku i další kulturní pracovníky. Již dříve získal svého slovinského švagra Antona Dolara pro napsání informativního článku o Mukovi a Lužickosrbském domě do lublaňského časopisu *Ilustrovani narodni koledar*.⁸⁶³ Spolu se starostou vídeňského *Čtenářského a zábavního spolku Svatopluk Čech Innocencem Hošťálkem* (1872-1966), překladatelem a příležitostným spisovatelem (mj. se zabýval J. A. Komenským), zorganizoval Karásek vlastní přednášku, výtěžek z níž byl rovněž určen Lužickým Srbům, avšak výsledek nebyl valný: „*Chtěl jsem Vám ještě poděkovat za laskavé účinkování a odevzdat sbírku na Lužičany, která bohužel dopadla velice spoře – což bych rád vysvětlil a omluvil se. Posílám tuto sebrany obnos, abyste jej mohl odevzdati pu dru Mukovi. Lituji, že toho není víc; však udá-li se mi někdy zase příležitost, pokusím se věc napravit. – Že Vám přednáška poškodila, je mi opravdu líto, však doufám, že zas bude brzo docela dobře.*“⁸⁶⁴

Muka se – v souvislosti s pravidelnými zastávkami ve Vídni během svých ozdravných cest k pobřeží Jadranu – mnohem blíže spřátelil nejen s Karáskem, ale i ostatními vídeňskými Čechy a Slovany, kteří se pravidelně účastnili spolkových schůzek a přednášek Slovanské besedy. Poprvé se o svém záměru jet na jih (do Abazzie nebo Dalmácie) zmínil v dopise z března 1906. Z Freibergu hodlá vyjet 3. dubna; ve Vídni bude 5.-6. dubna a ubytuje se v hotelu Hamerand (znal jej již z roku 1898; jindy bydlil v hotelu Victoria); zpáteční cestu by rád podnikl 22.-25. dubna.⁸⁶⁵ Kromě jiného prosí Karáska o pomoc s vytvořením přesného itineráře a o kontakty na vhodné osoby, na něž by bylo možno se v případě nouze obrátit. Že měl k vídeňskému příteli důvěrný vztah, napovídá jeho intimní prosba o pomoc s hledáním vhodné životní partnerky: „*Chcu Wam tež jako dobremu přećelej přeradžić, zo sym žiwjenja jako caelebs syty a zo sebi dobru, zdžělanu a nic přemłodu Słowjanku za mandželsku pytam, pódla by wona měla być ewangelska a nic bjez zamoženja (dla mojich narodnostnych*

⁸⁶² Muka Karáskovi 21. června 1906.

⁸⁶³ Karásek Mukovi 10. března 1905.

⁸⁶⁴ LA PNP, fond *Karásek*, Korespondence vlastní – přijatá, složka I. Hošťálek, dopisnice z 9. dubna 1907.

⁸⁶⁵ V letech 1906-1911 se z vídeňských mezizastavení při cestě k slunnému jihu stala tradice. Srov. Z. URBAN, *Korespondence Ludvíka Kuby s J. Z. Raušarem a její význam*, in: *Práce z dějin slavistiky*, sv. 13, Praha 1989, s. 169-181, zvl. s. 171-172.

*prócowanjow) – snano byśće so Wy mjez tym we słowj[anskim] Wam znatym swěće za mnje trochu wobhladowali a mi mohli při tym radzić.*⁸⁶⁶

Jindy se snažil zprostředkovat Karáskovi vědecké kontakty s lidmi sobě blízkými a od přítele, jak tomu bylo i v předchozích případech, očekával, že ve formě glos či fejetonů seznámí s jejich dílem českou, slovanskou i německou odbornou veřejnost. Tak např. v květnu 1905 se Muka ohlásil s prosbou, jestli by si Karásek mohl u nakladatele Abela zadarmo vyžádat monografii Mukova strýce prof. Richarda Muckeho (Muky) *Das Problem der Völkerverwandtschaft* (Dorpat = Tartu 1905) a napsat o ní příznivou recenzi, poněvadž sám se takového úkolu nechtěl ujmout: „*Ja z jeho problemami njejsym přezjene, ale pak tola je jeho spis jara zajimawy.*“⁸⁶⁷ Podobně se v listopadu téhož roku ohlásil dopisnicí, že Mukův „*wučomc a přećel pastor Bogumił Šwela z Chošebuza*“ pošle Karáskovi svou dolnosrbskou mluvnici *Grammatik der niedersorbischen Sprache* (1905), aby ji „*prawje nadrobno wukwalili w Slav[ischem] Archiv a w druhich časopisach, wosebje južnosłowjanskich*“.⁸⁶⁸ Šwjela se Karáskovi ohlásil dopisem hned na počátku prosince 1905: „*Von Herrn Professor Muka in Freiberg Ihnen empfohlen erlaube ich mir, Ihnen ein Exemplar der von mir verfaßten Grammatik der niederwendischen Sprache zu übersenden mit der ergebensten Bitte, das Buch freundlichst im Archiv für slawische Philologie zu besprechen.*

Bezüglich des Äußeren bemerke ich, daß Herr Otto Ficker, Verlagsbuchhändler in Heidelberg, das Buch in Kommission genommen hat. Mit der Firma ‚Cottbus 1905 Selbstverlag‘ ist nur eine beschränkte Anzahl von Exemplaren hergestellt worden, während der größere Teil mit der Angabe ‚Heidelberg 1906; Otto Ficker, Verlagsbuchhandlung‘ erscheinen soll. Leider sind diese Exemplare noch nicht fertig, sodaß ich Ihnen noch eins von den älteren schicken muß, um die Sache nicht noch länger hinauszuschieben. Sie haben gewiß die Freundlichkeit, bei der Angabe des Tituls dies zu berücksichtigen. Der Preis beträgt gebunden 2,80 Mark, broschiret 2,40 M. Zu beziehen durch den Buchhandel oder auch direkt von mir. Für einen Abzug der Rezension würde ich sehr dankbar sein.“⁸⁶⁹

⁸⁶⁶ Muka Karáskovi 3. března 1906. – Jak podotýká T. MEŠKANK (*cit. d.*, s. 103), již roku 1901 se Muka obrátil na pražského profesora Martina Hattalu a jeho hospodyní, aby mu pomohli najít nevěstu se několika „p“: pěknou, poctivou, pokornou, poslušnou, pilnou, pobožnou a „prachatou“ (v lužické srbštině „*pjenježitu*“); srov. J. MUDRA, *Ze serbskeho listowanja Měrcina Hattale*, *Lětopis Institutu za serbski ludospyt* A 21, 1974, s. 100. – Ač nelze s určitostí říci, čím přičiněním se Muka poznal se svou druhou chotí (svou první manželku Losku Klementinu z Rekyčkow pochoval již roku 1893), zůstává faktem, že se jí stala Češka Louisa (Loska) Valentina Irmleřová dne 15. července 1909 v evangelickém chrámu sv. Salvátora v Praze na Starém Městě.

⁸⁶⁷ Muka Karáskovi 22. května 1905.

⁸⁶⁸ Muka Karáskovi 24. listopadu 1905.

⁸⁶⁹ LA PNP, fond *Karásek*, Korespondence vlastní – přijatá, složka G. Schwela (německá varianta lužickosrbského Bogumił je Gottlieb), dopis z 1. prosince 1905.

V případě publikace Mukova strýce stejně jako u Šwjelovy mluvnice však Karáskovi nestačily na napsání recenze síly, anebo se závazku zprostil sám jeho odřeknutím. Ve vzájemné Karáskově korespondenci s Mukou se o těchto posudcích již na jiném místě nejednalo.

Muka se přes Karáska poměrně dobře poznal s **Josefem Zdeňkem Raušarem** (1862-1947).⁸⁷⁰ Tento nadšený pracovník v oblasti česko-jihoslovanských kulturních styků před svým příchodem do Vídně (v roce 1897) působil od roku 1885 v Bělehradě jako velice agilní člen české menšinové komunity, jehož tamější společnost pokládala do té míry za domácího, že ho poctila srbským pseudonymem Жуборић.⁸⁷¹ A byl to Karásek, kdo sehrál iniciační roli v Raušarově intenzivním zájmu o Lužici a její lid: „*Dr. Jos. Karásek hleděl i hmotně pomoci ze skromných svých příjmů luž[ickým] Srbům. Sbíral na jejich Matiční dům v Budyšíně, k čemuž mne též získal. [...] Měl blankety akcií pro Matiční dům a sbíral naň. Uspořádali jsme přednášku v ‚Slov[anské] Besedě‘ ve Vídni, kde jsem líčil dojmy z cesty po Lužici, a výtěžek jsme poslali do Budyšína Matici na její dům.*“⁸⁷² Raušar se chystal v srpnu 1906 navštívit Budyšín a Lužici, a protože Muka neodpověděl na jeho dopis, obrátil se na Karáska.⁸⁷³ V srpnu jej pozdravuje i spolu s matičním tajemníkem a kazatelem Jakubem Šewčikem a kanovníkem Jakubem Skalou přímo z Budyšína.⁸⁷⁴ Ze své návštěvy Lužice vytěžil několik článků. Tak např. ve svých *Vzpomínkách na Lužici* se zmiňuje o návštěvě „*sprévských Benátek*“, jak nazývá dolnolužická Błota, o jízdě do Kamence, kde je krajina rozryta těžbou uhlí, a o setkání s Jakubem Bartem-Čišinským v Pančicích a následné scházowance v Njeswačidle, jež byla uspořádána u příležitosti básnickových padesátin.⁸⁷⁵ 15. prosince 1906 měl Raušar přednášku o své cestě po Lužici. Podle týdeníku českovídeňských menšinových spolků *Věstník* byla navštívena jen půlstem účastníků a vynesla 29 korun, které byly zaslány ve prospěch Lužických Srbů. Přednášející připomenul, že ač jsou vídeňští Češi chudí, Srbové jsou v situaci ještě mnohem horší, a proto je nutné, „*abychom jsouce bohatší přispěli jim, kteří vidí v národu českém svůj vzor a svoji duševní oporu, malým dárkem na*

⁸⁷⁰ Podrobněji o Raušarovi viz M. ČERNÝ, *Nevydaná edice „Dopisů ctihodného otce Sávy Chilandarce“ od Josefa Zdeňka Raušara – příspěvek k dějinám česko-srbských kulturních styků*, in: *Od Moravy k Moravě. Z historie česko-srbských vztahů v 19. a 20. století*, k vydání připravili L. Hladký a V. Štěpánek ve spolupráci s B. Chocholáčem a L. Janem, Brno 2004, s. 93-133.

⁸⁷¹ Německé *rauschen* odpovídá českému *šumět* a to srbskému *жуборуму*.

⁸⁷² J. Z. RAUŠAR, *Slavista dr. Josef Karásek a Lužice*, s. 7.

⁸⁷³ LA PNP, fond *Karásek*, Korespondence vlastní – přijatá, složka J. Z. Raušar, dopisnice z 15. července 1906. – Muka Raušarovi odpověděl 17. července 1906, jeho dopis vydal T. MEŠKANK, *cit. d.*, s. 107-108.

⁸⁷⁴ Raušar Karáskovi 10. srpna 1906.

⁸⁷⁵ *Vzpomínky na Lužici*, Vídeňský národní kalendář 3, 1908, Vídeň 1907, s. 90-92. – O jeho dalších stycích s Lužickými Srby viz J. P. [= J. PÁTA], *Lužický přítel J. Z. Raušar šedesátníkem*, Českolužický věstník 3, 1922, č. 10; REDAKCE, *J. Z. Raušar. Jeho styk s Lužickými Srby*, Lužickosrbský věstník 12, 1935, č. 1; J. PETR, *J. Z. Raušar, česki přečel Serbow*, Rozhľad 21, Budyšín 1971, s. 355-358; T. MEŠKANK, *cit. d.*, s. 107-110.

národní dům, aby mohli závazkům svým dostáti“.⁸⁷⁶ Sám Raušar přednášku krátce vystihl v dopise Karáskovi, který se vzhledem ke špatnému počasí nemohl akce zúčastnit osobně: „*Jak dopadla přednáška, snad jste se dozvěděl od přítele Kubu. Popsal jsem Budyšín, nár[odní] dům, cestu do Pančic, pobyt u Čišinského a jeho působišti, zajel si do Lublova a Benátek sprévkých, kde kapitola s okurkami vyvolala veselí, popsal skadžovánku, načež v několika črtách vyznačil literaturu. To se ví, že na Vás, Kubu, Černého jsem nezapomněl.*“⁸⁷⁷ Paralelní konfrontace obou menšin Raušarovi později posloužila k agitaci ve prospěch českého národního domu – když se 160 tisícům Lužických Srbů podařilo postavit reprezentativní stánek pro prezentaci svého kulturního života, proč by neuspěly statisíce vídeňských Čechů? „*Nedejme se zahanbiti malým národem lužickosrbským, jehožto osudy podobné jsou našim, vlastní silou ku předu!!*“ hřímá Raušar na závěr své stati.⁸⁷⁸ Že finanční sbírky – i přes vnitřní nesoulady a nejednotnost panující v poměrně silně sociálně i politicky polarizované českovídeňské komunitě – probíhaly opakovaně a byla do nich zapojena trojice nejbližších vídeňských přátel Lužických Srbů, spolehlivě dokládá jejich další korespondence, např. Karáskův humorný dopis Mukovi z října 1908: „*Ale buďte jist, že my něco uděláme, totiž trojice: Raušar (Bůh Otec), Kuba (Syn – není přítomen) a Karásek – já budu Duch svatý, inspirator, a nějakou korunu pošlem.*“⁸⁷⁹ Sluší se podotknout, že matiční Serbski dom byl do definitivní podoby dostavěn až po čtyřech dalších letech, tedy v roce 1912.

Jak je patrné z doposud uvedeného, těšil se Karásek mezi vídeňskými Čechy pověsti znalce Lužice a zastánce jejího slovanského obyvatelstva perem i skutkem. Obrátil se na něj i jeho soukromý žák a životopisec Jaromír K. Doležal (Pojezdny), pro kterého byl celý slovanský svět inspirací pro velice bohatou cestopisnou publicistiku, a tak vedle Polska, Ruska, Bosny, Chorvatska či Černé Hory figuruje v Doležalově seznamu „zemí spatřených“ také Lužice. Karáskovým prostřednictvím se mu zřejmě nejprve dostalo několika konkrétnějších rad od Raušara: „*Doufám, že jste byl již u p. dr. Karáska stran cesty do Drážďan a Lužice [...]. Odporučuji Vám na každý pád zájezd do Budyšina, který sice na Vás prvním dojmem působí jako město německé – srbskoluž[ických] návěstních tabulí poskrovnu – ale musíte vniknouti do jeho života, vyhlédati si památky Lužičanů – a pak se Vám bude město líbiti. Dřív byl tu spisovatel Ševčík, jenž stav se farářem na venkově, odstěhoval se, toho jsem dobře znal. Snad p. kanovník Skala, který dobře česky mluví a jest z kapitole, mohl*

⁸⁷⁶ *Ze Slovanské besedy*, Věstník 24, Vídeň 1906, č. 52, 22. 12. Srov. též *Přednášky (O své cestě po Lužici)*, Národní politika 24, 1906, č. 342, s. 7.

⁸⁷⁷ Raušar Karáskovi 18. prosince 1906. – V dopise Karáskovi z 9. ledna 1907 oznamuje, že Ševčíkovi do Budyšina poslal ještě 60 korun.

⁸⁷⁸ Rr. [= J. Z. RAUŠAR], *Český dům*, Věstník 26, Vídeň 1908, č. 38, s. 2, 19. 9.

⁸⁷⁹ Karásek Mukovi 13. října 1908.

by Vám někoho k průvodu a orientaci dáti. Národní dům, tiskárnu Smoleře nesmíte vynechati, rodný hrob Hórnika a evang[elický] hřbitov. [...] Upozorňuji Vás, že Skala, Ševčík i Čišinský jsou kněží – katolíci – již drží stranu národní – tak asi, jako to bylo u nás v době probuzení. Dle toho musel byste vše posuzovati.“⁸⁸⁰ S blížícím se odjezdem Karásek Doležalovi v červnu 1908 doporučil konzultaci s Raušarem a ubezpečil ho, že v Lužici katolický klérus umí slušně česky, „řekněte jim, že přicházíte ode mne, a je dobře“.⁸⁸¹ Doležal svůj cestopis *Horní Lužici* publikoval v menšinovém českovídeňském *Věstníku*, kde Lužici nazval „Benjaminem mezi dětmi Slavie“. První část je věnována setkání s Bartem-Čišinským. Doležal je obratným pozorovatelem a v žádném případě si kulturní mikroregion neidealizuje, častuje kritickými reflexemi kromě jiného též konfesionální napětí, jež je pomyslnou dělicí čarou mezi „dvěma“ Lužicemi: „Tu jsem slyšel o prostém lístku korespondenčním, který oficiální vůdce národa lužického, Ernst Mucke (Muka), právě poslal spoluredктору časopisu ‚Lužice‘, Čišinskému, jímž stručně a úsečně oznamuje své vystoupení z redakce. Proč, zač a co ho pohnulo k tomu, aby opustil místo, kde obyčejně svorně vedle sebe pracovali evangelík jako katolík, nikdo neví. Snad cítí, že to vůdcovství národa přechází právem na Čišinského, jenž žije mezi lidem a věnuje se mu cele, a že sídlo Mukovo, německý Freiberg, je příliš vzdáleno od Lužice, než aby mohlo býti střediskem, v němž sídlí vůdce, který svými pracemi vědeckými, jinak velice záslužnými, přímo lidu mnoho neprospěl. Nebo se evangelík Muka za to stydí, že asi 140.000 jeho souvěrců, převážná většina Srbů lužických (dolní), nevykazuje těch úsěchů, co hrstka asi 15.000 katolíků v nejjižnější horní Lužici?

Z malichernosti vznikají i v malé Lužici spory literární – věc ostatně dosud u nich nová a ne nezdravá. Snad se tím způsobem rozhoupe evangelická Dolní Lužice a založí si samostatný časopis, takže by nastalo vzájemné zápolení.“⁸⁸² Z kromě právě jmenovaných Lužických Srbů poznal Doležal v Chróščicích „vikáře“ (podučitele bez zkoušek) Krale, průvodce zdejším kostelem a školou, v níž však prý Srbové nesmějí slyšet svého rodného jazyka, pouze výjimečně, žádá-li toho dorozumění učitele a žáka. Svou návštěvu zakončil v Budyšíně, kde jej upoutal čilý národní ruch: Smolerova tiskárna, Serbski dom, knihkupectví, knihovna a národní muzeum, v němž obdivoval portréty národních buditelů zhotovené Ludvíkem Kubou, jež nazývá „doposud jen za hranicemi uznávaným portretistou, jehož díla teprve po letech budou v Čechách kupovat z ciziny zpět!“. Po shledání s kanovníkem Jakubem Skalou si prohlédl romantické zříceniny Mikławšku a své líčení

⁸⁸⁰ LA PNP, fond J. Z. Raušar, Korespondence vlastní – přijatá, složka J. Doležal, dopisnice z 19. února 1908.

⁸⁸¹ LA PNP, fond Karásek, Korespondence vlastní – přijatá, složka J. Doležal, dopisnice z 20. června 1908.

⁸⁸² *Věstník* 26, Vídeň 1908, č. 48, s. 2, 28. 11. – Pokračování vyšlo *ibid.*, č. 49, s. 1-2, 5. 12.; č. 50, s. 1-2, 12. 12.; č. 51, s. 1-2, 19. 12.

zakončil proroctvím, že i v Čechách bylo mnoho německy píšících vlastenců, a přesto se národ neponěmčil. Stejně by měli vzdorovat i Srbové!

O svém vztahu k Lužickým Srbům a jejich písemnictví se v korespondenci s Karáskem, který pro něj často opatřoval exempláře novějších básnických sbírek českých autorů, vyjadřoval rovněž anglický slavista a překladatel ze slovanských literatur **Paul (Percy) Selver** (srov. též kapitolu 3. 2. HISTORIOGRAFEM SLOVANSKÝCH LITERATUR – METODOLOGICKÁ KONCEPCE A DOBOVÉ PŘIJETÍ *SLAVISCHER LITERATURGESCHICHTE*). V dopise z května 1913 píše o svých dojmech z Lužice, srovnává Zejlerovu a Čišinského poezii: „*Vorige Woche verschaffte ich mir durch ein Leipziger Antiquariat die ‚Zhromadžene Spisy‘ von H. Zejler und ‚Serbske Zynki‘ von Jakub Čišinski. Vor beinahe 6 Jahren reiste ich im Wendenlande, und ich erinnere mich genau des tiefen Eindrucks, der ein Slavenstamm inmitten stockdeutscher Umgebung auf mich machte. Zejler ist allerdings interessanter als Wegweiser, als Bearbeiter deutscher Volks- und Kirchenlieder. Aber Čišinski ist offenbar eine [sic!] Dichter: gewesen wäre, aber ... ‚still‘ / ‚Füg‘ ich mich wie Gott es will‘, wie es im schönen Hauff’schen Lied heisst.*“⁸⁸³

Volně se k vídeňským Čechům, kteří se soustavněji věnovali sorabistickým tématům, přimyká nakladatel **Fráňa Šidák** (1872-1958).⁸⁸⁴ V blízkosti Vídně žil od svého narození až do roku 1906, kdy mu Milan Zuna, šéf opery záhřebského Národního divadla, nabídl místo v divadelním orchestru a na tamější konzervatoři. Kromě svých muzikologických zájmů (redaktor časopisu *Jugoslavenski muzičar*, vydávání kompozic jihoslovanských skladatelů v edici *Jugo-Muzika*) projevoval vřelý vztah k Lužici a „severním“ Srbům: stál u zrodu *Spolku přátel Lužických Srbů v Záhřebě* (Društvo prijatelja Lužičkih Srba u Zagrebu), zorganizoval výstavu zaměřenou na lužickosrbskou kulturu, vůbec první chorvatskou výstavu svého druhu, a rovněž je autorem první *Bibliografije jugoslavenske literature o Lužičkim Srbima* (Društvo prijatelja Lužičkih Srba u Zagrebu, Sambor 1937, 30 s.), mapující binární styky Jihoslovanů s Lužicí.⁸⁸⁵ Jak víme z jeho korespondenčních styků, choval v rukopise cenný historický přehled dějin českovídeňské hudební kultury, který pro českovídeňskou menštinovou revui *Dunaj* chystal i kulturní historik a středoškolský profesor Ota Manoušek (srov. kapitolu 2. 2. VÍDEŇ LITERÁRNÍ. K VYMEZENÍ POJMU ČESKOVÍDEŇSKÉ LITERATURY).

⁸⁸³ LA PNP, fond *Karásek*, Korespondence vlastní – přijatá, složka P. Selver, dopis z 31. května 1913. Karásek podal výtah z tohoto dopisu v příspěvku *Novinky o P. Selverovi*, Vídeňský deník 7, Vídeň 1913, č. 172, s. 10, 27. 7.

⁸⁸⁴ Podrobněji viz L. [= K. LOUŽENSKÝ], *Příklad menšináře*, *Dunaj* 14, Vídeň 1937, s. 196-197; *Šidák František*, in: G. ČERNUŠÁK – B. ŠTĚDRŇ – Z. NOVÁČEK (edd.), *Československý hudební slovník osob a institucí*, sv. 2, M-Ž, Praha 1965, s. 691.

⁸⁸⁵ Srov. recenzi H. [= J. HEYER], *Franjo Šidák: Bibliografija jugoslavenske [sic!] literature o Lužičkim Srbima*, *Dunaj* 14, Vídeň 1937, s. 306-307.

Šidák požádal vdovu po zemřelém slavistovi Melanii Karáskovou listem z července 1934, aby mu zprostředkovala písemný kontakt s Manouškem, s nímž Šidáka pojily obdobné zájmy: „[...] pracuji již delší dobu na článku ‚Naši v emigraci. Příspěvek k dějinám české hudby‘. V té práci jsou zastoupeny všechny státy kont[inentu] a právě Vídeň jako sídlo tehdejší dvoru a středisko kult[ury] hud[ebního] života byl[a] pro naše lidi jaksi magnetem přitažlivosti, a tak jsem do té práce shrnul asi 170 hesel. Jsou tam i osobní známí, z dob 1884 až 1905 do mého odchodu z Vídně. Byl jsem pak v Petrohradě, v Německu, v Lužici (Budyšíně), Varšavě atd. [...] Když již jsem se zmínil o tom, co jsem napsal, musím se dále zpovídat: ‚Vzpomínky českého hudebníka‘. Na té práci pracuji již několik let.

Jsou to vzpomínky na osoby, s kterými jsem přišel do styku a které hrají v našem kulturním životě velkou úlohu! V té práci jsou zastoupeny i tací, o kterých se vůbec neví, neb se na ně úplně zapomnělo.“⁸⁸⁶ Objevení těchto prozatím neznámých memoárů by mohlo být důležitým pramenem ke studiu historie české hudební kultury v zahraničí, která je doposud zpracována jen fragmentárně. Zdá se, že tento materiál obsahuje i několik neznámých detailů z oblasti česko-lužickosrbských hudebních styků.

Než vraťme se k ústředním dvěma aktérům této studie. Muka jakožto význačný badatel o jazyce a kultuře Dřevanopolabských Slovanů byl pro Karásku důležitým rádcem rovněž v otázkách z oblasti **polabistiky**. Se svým záměrem zajet do Zhořelce prostudovat Hennigův polabský slovník⁸⁸⁷ a vydat jej v ČAVU se Mukovi svěřil v dopise ze 3. srpna 1892, kdy v souvislosti se studijním pobytem na Haliči meškal v Krakově. Jako červená nit probleskuje tato myšlenka Karáskovými dopisy i v dalších letech. Například v květnu 1904 se opět vrací ke svému studiu Hennigova slovníku ve zhořelecké knihovně v roce 1893, zaujat „zbytky polabskými“. Kromě jiného sděluje, že má „o polabic-ách dlouhý krásný informační dopis od nebožtíka Wenera (z Kodaně – *Wernerisches Gesetz*)“, který později uveřejní, pokud neumře.⁸⁸⁸ Avšak o osudech tohoto textu neznáme nic bližšího, jen to, že nebyl publikován a v Karáskově pozůstalosti se nezachoval. Hned nato si Muka Karáskovi stěžuje, že Hennigův a Inglerův polabský slovník chce vydat doc. Roth v Královci, ačkoliv si Muka již opsal celý zhořelecký rukopis s cílem vydat jej. Aby mělo jeho úsilí alespoň nějaký užitek, daroval opis Archivu Matice lužickosrbské. Karáska podněcuje dát Rothovi „*praevenire wuprac a Waše ‚Polabica‘ a wosobje tež dopis Wenera wudać prjedy njeho w ‚Materyalach*

⁸⁸⁶ LA PNP, fond *Karásek*, Korespondence rodinná – Melanie Karásková, přijatá, složka F. Šidák, dopis z 8. července 1934.

⁸⁸⁷ O Hennigovi viz A. MUKA, *Christian Hennig*, *Slovanský přehled* 11, 1908-1909, s. 149-153, 223-226.

⁸⁸⁸ *Karásek* Mukovi 4. května 1904; v podobném duchu Muku opět informuje v dopise z 28. prosince 1908. – Karl Adolf Verner (1846-1896), dánský indoeuropeista, autor tzv. Vernerova zákona – po nepřízvučné slabice se germánské neznělé spiranty mění na gótské **b**, **d**, **g**, **g(w)**, **z** a starohornoněmecké **p**, **t**, **k**, **g(w)**, **r**.

a pracach' Krakowskeje Akademije abo w Archivu für slav[ische] Phil[ologie]“.⁸⁸⁹ Na sklonku roku 1905 Karásek píše o návštěvě profesora Mikkoly z Helsingforsu, který by se rád s Mukou poznal a pohovořil s ním o Hennigově polabském slovníku.⁸⁹⁰

Fakt, že Karásek nezanechal – s výjimkou recenze na *Słownik języka polabskiego* Jana Szulce (Krakov 1892, vydal A. Kalina)⁸⁹¹ – jediné polabistické dílo, je pravděpodobně důsledkem Mukovy vědecké autority, jež mohla Karáska, aniž by to Muka zamýšlel, odradit. Zásadním Karáskovým handicapem – a to je obecně platné pro jeho veškerou odbornou činnost – bylo navíc vratké zdraví a nedostatek fyzických sil.

Zcela symbolicky je Karáskovým posledním sorabistickým textem medailon k Mukovým šedesátinám, v němž gratulant slibuje dárek – „*listy Hórnikovy, Jordanovy a Smolerja, poslané na K. J. Erbena; budeš z nich míti radost*“.⁸⁹² Jak však víme, Karásek edici Erbenovy korespondence z celého českého i slovanského světa, již mělo jeho celoživotní slavistické usilování vyvrcholit, nikdy nedokončil (srov. podkapitulu 2. 1. 3. VÍDEŇ ČECHOSLOVANSKÁ. VÝZNAM VÍDNĚ PRO MEZISLOVANSKOU KULTURNÍ VÝMĚNU).

Po Karáskově skonu byl Muka sice nápomocen jeho manželce Melanii s vydáním sorabik a lužických bohemik z pozůstalosti zesnulého. Počátkem března 1918 se jí ohlásil dopisnicí, v níž doporučuje, aby Karáskovu německy psanou práci o Hennigově slovníku dřevanské polabštiny zaslala tajemníku *Hornolužické společnosti nauk* (Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften), profesoru Richardu Jechtovi, k uveřejnění ve zhořeleckém vědeckém periodiku *Neues Lausitzisches Magazin*. Rozpravu o českých rukopisech prostudovaných během lužické cesty rád zaslat do Prahy Josefu Pátovi.⁸⁹³ Avšak tyto práce – zřejmě vzhledem k jejich nehotovosti a přípravnému charakteru – nespátřily nikdy světlo světa. 2. června téhož roku poděkoval za darovanou brožuru *Příspěvek k dějinám Bible boskovské a kostela boskovského* (1918), vydanou z Karáskovy pozůstalosti péčí Bohuše Vybírala, kterou si uschová „*als teures Andenken an meinen verstorbenen lieben Freund*“.⁸⁹⁴ Poslední zachovanou Mukovou písemností určenou Melanii Karáskové je poděkování za zasloučenou Doležalovu monografii *Dr. J. Karásek (Kus života z české Vídně)*.⁸⁹⁵

Karáskovo sorabistické dílo má pro česko-lužickosrbské lingvoliterární vztahy vcelku podružný význam. Jeho osobní styky s lužickosrbskými vlastenci a intelektuály, zejména jeho

⁸⁸⁹ Muka Karáskovi 6. května 1904.

⁸⁹⁰ Karásek Mukovi 29. listopadu 1905.

⁸⁹¹ Österreichisches Litteraturblatt 3, Wien 1894, s. 494-495.

⁸⁹² -ará- [= J. KARÁSEK], *Dvě slovanská jubilea*, Moravská orlice 52, Brno 1914, č. 28, s. 1, 6. 3.

⁸⁹³ LA PNP, fond *Karásek*, Korespondence rodinná – Melanie Karásková, přijatá, složka A. Muka, dopisnice z 6. března 1918.

⁸⁹⁴ Muka Karáskové 2. června 1918.

⁸⁹⁵ Muka Karáskové 25. září 1926.

přátelství s Arnoštem Mukou, však svědčí o tom, že choval k tomuto nářůdku vřelý cit a měl ambice sledovat jeho literární a vědecký růst. Obdivovaný vzor lužickosrbské věci oddaného národního pracovníka pro Karásku představoval právě Muka. Ostatně sílu a intenzitu této náklonnosti vystihuje Palackého emotivní zvolání, kterým Karásek při charakteristice Mukovy ideální povahy postavil oba tvůrce na roveň: „*Kdybych byl třebaš cikánského rodu a již poslední jeho potomek, ještě za povinnost bych si ukládal, přičiníti se všemožně k tomu, aby aspoň čestná po něm zůstala památka v dějinách člověčenstva...*“⁸⁹⁶

⁸⁹⁶ Srov. J. KARÁSEK, *Slavische Literaturgeschichte I*, s. 157, kde je tento okřídlený výrok, údajně pronesený Palackým při rozmluvě se Šternberky a Dobrovským dne 20. prosince 1825, uveden v německém překladu; citace českého originálu dle J. GOLL, 2. *František Palacký*, *Český časopis historický* 4, 1898, č. 4, s. 211-279.

4. ZÁVĚR

*„Příští posuzovatel našeho poměru k Vídni
v dobách nejodhodlanějšího politického zápasu se
jistě zastaví u nepatrného ohlasu tohoto boje v soudobé
naší literatuře. Vídeň, jež českému lidu ssála krev
jako nelítostný noční upír, jež tak dlouho rozhodovala
o našem osudu, naši povahu kazila jedovatými bacily mravního
rozkladu a celá desetiletí byla heslem pro náš vzdor a odpor,
jakoby pro naše spisovatele ani neexistovala.“*

(M. HÝSEK, *Jos. R. Hradecký: Zaslíbená země*, Kmen 4, 1920-1921, s. 34)

V první části této práce 2. VÍDEŇ A ČESKÉ PÍSEMŇICTVÍ byla věnována pozornost vzájemnému sepětí města Vídně s novodobou českou kulturou, zejména filologií a písemnictvím.

Úvodní kapitola 2. 1. 1. VÍDEŇ NEMILOVANÁ. VZNIK A VÝVOJ ČESKOVÍDEŇSKÉ MENŠINY JAKO KULTURNĚHISTORICKÝ FENOMÉN nastínila hlavní charakteristiku poměru českého národa k Vídni na základě její proměňující se úlohy v intelektuálním životě Čechů, zejména po masovém přílivu českého obyvatelstva do Vídně za prací, kulminujícím ve čtyřicátých letech 19. století. Při sledování duchovního růstu menšiny jsem se zaměřil na **vídeňské Čechy**, tedy uvědomělou, reprezentativní a dynamickou složku českovídeňského obyvatelstva, jejíž příslušníci své češství udržovali, byli aktivními členy komunity a ztotožňovali se s pospolitostí mateřského národa. Platí-li pro většinu evropských literatur, že Vídeň bývala častou inspirátorkou hodnotných uměleckých děl a Múzou jejich autorů, obdivovanou díky svému císařskému lesku a prestiži, již jí rakouský dvůr propůjčoval, jeví se česká literatura pod zorným úhlem závěrů této disertace jakousi bílou vranou, nejkuli černou ovčí, která jako by si s Vídni nechtěla zadat, záměrně se jí vyhýbala a nechávala ji zcela stranou svých stěžejních témat a námětových okruhů. A pokud se již o hlavním městě uvolila vyjádřit, nebyla to nikdy slova upřímného nadšení, elegantních poklon nebo obdivné chvály. Hlavní příčinu takto nepříznivě nastavené optiky nutno shledávat v historickém podloží českého **bělohorského traumatu** – národní obrození si vytvořilo obraz o umrtveném a ujařmeném, ač kdysi slavném a silném národě, který vlastním přičiněním začíná znovu ožít. Stala-li se pak **střediskem** této obrody **Praha**, byl její „**temný**“ **protipól** spatřován **ve Vídni**, která symbolicky zastupovala vše protičeské: germanizační útlak, habsburský rod, monarchii i

s ní ruku v ruce jdoucí protislovanskou politiku. Odtud jsou tedy umělecké reflexe Vídně v české literatuře – vzhledem ke svému pozdnímu artikulování – určovány implikovanou nenávisť k panující habsburské dynastii, prokazatelně jedinému „**viníku**“ všech strážní **pobělohorského vývoje**. Je však nesporné, že jako modelový příklad českého konfliktního vztahu se státním kolosem, vyvěrajícího z obrozenského úsilí dosáhnout téže kulturní úrovně, na níž se nacházela vyspělejší kultura německá (ve smyslu jazykovém), tyto reflexe v sobě mezi řádky zároveň skrývají **komplex** českého národa o vlastní **nedostatečnosti** a **méněcennosti**, komplex, který je nejednou **maskován akcentem sebelítostivým** (Němci mají vše, ale Čechům nedovolí ani vlastní školu), **didaktickým** (ve Vídni je třeba mít se na pozoru, slabé duše se rychle odnárodní a zaniknou v německém moři) nebo **obranným** (ten se do literatury dostává až v době, kdy vídeňští Češi vstupují do komunální politiky i „svého“ města).

Následující kapitola 2. 1. 2. **VÍDEŇ FILOLOGICKÁ. PRVNÍ INSTITUCIONALIZOVANÉ STŘEDISKO VÝUKY ČESKÉHO JAZYKA** se zabývá nespornou a důležitou, avšak ještě donedávna vesměs povrchně a pouze z negativního bohocentristického stanoviska osvětlovanou úlohou Vídně pro filologická bádání o českém jazyce. Vídeň má nepochybné prvenství v **institucionalizovaném, soustředěném studiu českého jazyka**, jež je spojeno s vládou císařovny Marie Terezie. Jí Vídeň vděčila za bohatý kulturní a společenský život, prudce se rozvíjející v přímé úměře k vzrůstající intenzitě centralizační státní politiky, kterou panovnice prováděla ve jménu racionalizace státní správy a zlepšení komunikace mezi jednotlivými soudními, školskými či vojenskými úřady. Tehdejší školská politika, osvícenská i skeptická vůči ostatním instrumentům státní moci, byla vedena střídme a úkonně, univerzity a učební ústavy byly podřízeny principu **užitečnosti**, z níž vyplynul požadavek nezabývat se „akademickým“ pěstováním vědy, nýbrž vzděláváním pro stát potřebných kvalifikovaných úředníků, pedagogů, soudců, vojáků, lékařů apod. I přes usilovnou germanizační snahu po jazykové jednotě patřila znalost češtiny k nutné výbavě úřednictva, duchovenstva, majitelů či správců statků nebo obchodnictva, které s tímto obyvatelstvem vstupovalo do styku. Byla to tedy nakonec **jazyková skutečnost**, jež císařovnu přivedla ke zřízení lektorátů a kateder českého jazyka. Primát v tomto ohledu drží vídeňské **Theresianum** (1746), po němž následovaly další vzdělávací ústavy **C. k. Tereziánská vojenská akademie** (Vídeňské Nové Město; 1752), **Šlechtická vojenská akademie** (Vídeň; 1755), **Vídeňská univerzita** (Vídeň; 1775), **C. k. Inženýrská akademie** (Vídeň; 1785) a **Reálná škola při c. k. Polytechnickém institutu** (Vídeň; 1808). Ve funkci pedagogů se zde uplatnila řada osobností, které se významně spolupodílely na českém národním obrození.

Jméno **Jana Václava Pohla** (Póla) (1720-1790), patrně v záporném smyslu slova „nejproslulejšího“ reprezentanta vídeňské bohemistiky, dodnes vzbuzuje představu podivína, který chtěl z Vídně puristicky „opravovat“ náš národní jazyk neústrojným „kováním“ nových slov. V hodnocení pátého (1783), posledního vydání jeho mluvnic *Grammatica linguae Bohemicae oder Die böhmische Sprach-Kunst...* (1756; od třetího vydání 1773 měla titul *Neuverbesserte Böhmische Grammatik mit all erforderlich tüchtigen Grundsätzen...*) Josef Dobrovský poprvé tematizoval českou stereotypizovanou představu o Vídni jakožto zosobněné kazitelce našeho mateřského jazyka: vyjádřil neslučitelnost politické správy monarchie a na ní nezávislé problematiky jazykové praxe, která na rozdíl od oné být řízena z Vídně nemůže. Neopomíjel při každé příležitosti častovat Pohla atributem „břídil“ a vídeňské učitele češtiny jdoucí v jeho stopách, např. **Atanáše Jana Blažeje Spurného** (1744-1816) nebo **Maximiliána Václava Šimka** (1748-1798), hanlivě opatřoval etiketou „vídeňských oslů“.

Jiným příkladem neblahého vlivu na českého intelektuála ve Vídni je fenomén **renegátství**, ilustrovaný vývojem **Matěje Miloty Zdirada Poláka** (1788-1856), který začínal jako „nadějný křisitel české řeči“, ale skončil jako „ztracený syn“, kárající české studenty, aby s ním hovořili „služebním jazykem“, tedy němčinou.

Naopak jisté satisfakce došla čtveřice významných, ale pozapomenutých českých literátů spjatých s vídeňskonovoměstskou akademií, představovaná **Tomášem Akvínem Burianem** (1802-1874), **Mořicem Fialkou** (1809-1869), **Emanuelem Salomonem Friedbergem-Mírohorským** (1829-1908) a **Ferdinandem Čenským** (1829-1887). Jak předčasem trefně podotkl Alexandr Stich, kulturní, literární, vědecká, jazykovědná a didaktická činnost rakouských důstojníků českého původu je důležitou součástí česko-rakouských lingvoliterárních vztahů v 19. století, byť musel konstatovat, že lexikální subsystém názvosloví z oblasti vojenství a válečnictví, o jehož vznik a ustálení se tito pedagogové a odborní spisovatelé významnou měrou zasloužili, je doposud probádán jen v základních rysech. Nepřehlédnutelným vídeňským impulsem pro české národní obrození je rovněž např. jazyková obrana **Františka Josefa Kinského z Vchynic a z Tetova** (1739-1805) *Erinnerung über einen wichtigen Gegenstand von einem Böhmen* (1773), již je nutno chápat jako nejranější program českého čistě jazykového nacionalismu, o mnoho let anticipujícího koncepci Herderovu či Jungmannovu. Podobně vyvstala nutnost rehabilitovat osobnost **Josefa Valentina Zlobického** (1743-1810), současníka a přítele Josefa Dobrovského, jak o tom svědčí průlomový česko-rakouský sborník *Vídeňský podíl na počátcích českého národního obrození – J. V. Zlobický (1743-1810) a současníci: život, dílo,*

korespondence. – Wiener Anteil an den Anfängen der tschechischen nationalen Erneuerung. J. V. Zlobický (1743-1810) und Zeitgenossen: Leben, Werk, Korrespondenz (Praha 2004), v němž zejména výsledky soustředěného a vytrvalého výzkumu S. M. Newerkly, V. Petrboha, J. Vintra aj. přesvědčivě dokazují, že napříště nebude možné, aby se české literární dějepisectví vyhýbalo tak důležité otázce, jakou je osvětlení funkce osvícenské Vídně v duchovním životě Čechů, a důkladnějšímu probádání jejích podnětů pro ranou fázi českého obrozenského procesu.

Kapitola 2. 1. 3. VÍDEŇ ČECHOSLOVANSKÁ. VÝZNAM VÍDNĚ PRO MEZISLOVANSKOU KULTURNÍ VÝMĚNU pojednala o dunajské metropoli jako důležitém průsečíku, v němž se soustřeďoval kulturní život i ostatních Slovanů. **Jan Nepomuk Norbert Hromádko** (1783-1850) zde vydával *Prvotiny pěkných umění* (1813-1817), do nichž přispíval tehdejší výkvět mladičké české literatury (V. Hanka, P. J. Šafařík, J. Jungmann, A. Marek, A. Puchmajer aj.), **František Cyril Kampelík** (1805-1872) kolem sebe v letech 1839-1842 sdružil pokrokovou skupinu tzv. vídeňských Čechoslovanů, která usilovala o československou jednotu a jako jedna z prvních žádala – v souvislosti s poraženým polským povstáním (1831) – přehodnocení zdevalvovaného programu kulturní slovanské vzájemnosti hlášaného Kollárem. Díky vídeňskému studijnímu pobytu **Václava Bolemíra Nebeského** (1818-1882) dostala česká literatura své první fejetony s náměty z českovídeňského života (typický je paralelismus českovídeňských nešvarů s pražskými), a ačkoliv pro českou Vídeň bylo příznačné, že se činnost jejích spisovatelů v této době ubírala nejčastěji po cestách vědeckých či žurnalistických, objevil se i první skutečný českovídeňský básník **Vincenc Furch** (1817-1864).

Čtyřicátá léta 19. století byla zásadním periodizačním mezníkem v intelektuálním životě českovídeňské komunity. Z tohoto podhoubí vyrůstaly první zájmové spolky, jejichž tradice byla později rozvíjena proslulými slovanskými tanečními a pěveckými „besedami“. První slovanský spolek tvořili vlastenečtí odchovanci brněnského profesora Františka Matouše Klácela, kteří se již v letech 1841-1842 scházeli pod heslem „*Pěstovati vzájemnost a bratrské přátelství se všemi kmeny slovanskými*“ v kavárně v 9. vídeňském okrese na Währingerstraße 18. Právě ve čtyřicátých letech 19. století začalo do vídeňské němčiny hromadně pronikat pojmenování „Slované“ („die Slaven“), které rozšířilo stávající obzory doposud omezené pouze na „die Böhmen“ a „die Krovoten“ (chybně tak byli nazýváni Slováci).

Význačnou úlohu v tomto období sehrála Vídeň i pro ostatní Slovanů a zejména pro politické emigranty z Balkánského poloostrova byla Vídeň častým a preferovaným cílem.

Působila zde celá řada významných Jihoslovanů jako Jernej Kopitar, Vuk Stefanović Karadžić, vydavatelé vídeňského deníku *Новине Сербске из царствујушичега града Вијене* (1813-1822) Dimitrije Frušić a Dimitrije Davidović, Vasil Aprilov aj., slovanskými knihami ve Vídni obchodoval již od roku 1835 zasloužilý knihkupec a přítel Slovanů Vojtěch Wenedikt. Pravidelně konané tzv. **slovanské plesy** (první se konal 4. února 1844), hojně navštěvované i vysokou šlechtou a učenici, patřily ve své době k prestižním akcím, stavějícím před převážně německou vídeňskou veřejnost na odiv vysokou kulturní vyspělost Slovanů.

Na samém sklonku čtyřicátých let 19. století povzbudil českovídeňský národní život příchod několika dalších významných osobností do dunajské metropole. Stadionovou ústavou ze 4. března 1849 byla kodifikována rovnoprávnost národů rakouské monarchie, tedy i rovnoprávnost jazyková, jež byla hnacím motorem pro vznik říšské **terminologické komise** pro právní záležitosti (ustavující schůze se konala 1. srpna 1849). Ke společnému dílu v ní zasedli předseda **Pavel Josef Šafařík** (1795-1861), **Alois Vojtěch Šembera** (1807-1882), který patří spolu s Antonínem Vaškem k nejvýznamnějším předbojovníkům proti pravosti *Rukopisů* v předvečer nástupu generace sdružené kolem časopisu *Athenaeum*, dále **Jan Kollár** (1793-1852), **Antonín Jaroslav Beck** (1812-1895), **Karel Jaromír Erben** (1811-1870), **Antonín František Rybička (Skutečský)** (1812-1899) a **Karol Kuzmány** (1806-1866); v odděleních pro ostatní jazyky monarchie např. pracovali F. Miklošič, I. Mažuranić, V. S. Karadžić či J. F. Holovackyj. Komise zasedala od srpna do listopadu 1849, její členové se denně vzájemně navštěvovali a konzultovali nejrůznější terminologické záležitosti. Český oddíl terminologického slovníku *Juridisch-politische Terminologie für die slawischen Sprachen Oesterreichs* (Wien 1850) podstatně napomohl ustálení novočeské ortografie a sloužil za vzor ostatním slovanským redakcím rakouského mocnářství.

Jako hodnotící subjekt osobností spjatých s činností komise se v souvislosti s vlastními badatelskými zájmy mohl uplatnit i **Josef Karásek** (1868-1916). Celonárodního významu nabyl dodnes hojně citovaný almanach *Jan Kollár 1793-1852* (Viedeň 1893), v němž mladý adept vědy vyčerpávajícím způsobem pojednal o Kollárových posledních letech strávených ve Vídni, ve výtahu uvedl hlavní zásady Kollárovy reformy slovenské školy a církve a přeložil Kollárův do té doby neznámý vlastní životopis. Studie předjímala Karáskem později vydaná dvě *Kollárova dobrozdání a Nástin životopisný z roku 1849* (1903), která získal spolu s německy psanou Kollárovou autobiografií od Josefa Alexandra Helferta (1820-1910). Tato dobrozdání svědčila o Kollárově úsilí působit ve prospěch slovenského národa i z Vídně jako Bachův pověřenec (sám snil o Slovensku jakožto vévodství), ač se na tuto periodu Kollárova života tradičně pohlíželo s nedůvěrou jako na období Kollárovy národní vlažnosti a

konformnosti s habsburským domem, kdy celoslovensky váženého básníka a obětavého kazatele vystřídal státní úředník a fantastický archeolog. Podle císařského rozhodnutí z 29. dubna 1849 byl Kollár jmenován mimořádným profesorem slovanské archeologie na vídeňské univerzitě. Tato druhá, vedlejší slavistická katedra ovšem neměla dlouhého trvání a Kollárovou smrtí zanikla, zatímco z katedry slovanské filologie vedené Franem Miklošičem se stalo jedno z předních pracovišť slovanských studií na světě.

Několik desítek let po Kollárově smrti začalo vídeňským Čechům vadit, že Kollárovo tělo zůstávalo uloženo ve Vídni na Svatomarxském hřbitově, poněvadž to chápali jako příznak pozvolného zapomínání a nevděku ze strany krajanů doma ve vlasti. Nejprve Ferdinand Menčík již v osmdesátých letech 19. století upozorňoval českou veřejnost, že by Kollárovy ostatky měly být převezeny do Prahy; stranou nestál ani Karásek, který na počátku devadesátých let v českém tisku naléhal, aby se tohoto symbolického aktu ujali co nejdříve sami Češi ve své domovině. S Vídni se však Kollár symbolicky rozloučil až půl století po své smrti, kdy byly jeho ostatky převezeny do Prahy a dne 16. května 1904 slavnostně znovu uloženy na olšanském evangelickém hřbitově.

Díky svým stykům s Rybičkovým vnukem Jiřím Řebíčkem a s konzervativními českovídeňskými kruhy měl Karásek to štěstí, že se přátelsky sblížil s A. Rybičkou a zachytil leccos z jeho osobních vzpomínek, jež mu starý vlastenec trpící nedoslýchavostí diktoval. Třebaže se tyto materiály ztratily, Karásek je alespoň částečně využil při psaní několika životopisných statí (Rybička např. usiloval již v roce 1849 o založení českých obecných škol ve Vídni, ale bezúspěšně). Na mnoha místech pojednal o Rybičkových kontaktech s bývalým spolužákem z pražské právnické fakulty K. J. Erbenem. Zejména pramenná studie *Příspěvky k poznání Ant. Fr. Rybičky-Skutečského* (Česká revue 1915-1916) osvětluje Rybičkovy napjaté vztahy s V. B. Nebeským nebo pozdější činnost v terminologické komisi na základě korespondence s Erbenem, na jejíž edici pro *Sbírku pramenů České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění* Karásek pracoval od počátku desátých let minulého století až do své smrti. Erbenova korespondence dokumentuje třicet let vývoje české literatury (1840-1870), dotýkajíc se nejednou i slovanské vztahové problematiky (nakonec jen tato část Erbenova listáře spatřila po mnoha letech světlo světa, když se v šedesátých letech 20. století k práci na edici vrátila V. Bechyňová a spolu s J. Jiráskem vydala *Slovanskou korespondenci K. J. Erbena*, Praha 1971). V listech se odráží dobové ovzduší pražského slavistického dění: česká výprava na slovanskou výstavu v Moskvě v roce 1867 (způsobila Erbenovi mnoho mrzutostí, mj. měl pomoci získat kandidátům profesury místa v Rusku, např. J. Gebauerovi či H. Jirečkovi), pletichy „*uraženého slovanského mytologa*“ a Erbenova

odpůrce I. J. Hanuše, styky s F. Palackým, K. Havlíčkem, B. Němcovou, Š. Hněvkovským aj. Zvláštní skupinu tvoří dopisy miletínských přátel A. Lhoty, faráře J. Roštlapila či notáře J. Richtera a listy týkající se brněnského kulturního života. Nejdůležitějším celkem jsou pak dopisy Erbenových vídeňských korespondentů (A. Rybičky, A. V. Šembery, A. J. Becka, bratří J. a H. Jirečkových, J. A. Helferta, M. Miklošiče, V. S. Karadžiče aj.).

Karásek edici nedovedl ke zdárnému konci a po jeho smrti bylo rozhodnuto, že bude pietně ponecháno původní rozvržení v podobě tří svazků (1. vídeňští přátelé, 2. miletínský přítel Josef Roštlapil, 3. ostatní dopisovatelé čeští a slovanští A-W) a že ji dokončí Jan Kabelík (1864-1928), avšak ani jemu se nepodařilo projekt realizovat. Karáskových opisů Erbenových listů užil Antonín Grund při psaní své monografie *Karel Jaromír Erben* (1935), celá pracovní verze edice Erbenovy korespondence je uložena v Archivu AV ČR v Praze (fond ČAVU, inv. č. 976, k. 317-319), včetně dvou Karáskových rozsáhlých úvodních studií, týkajících se vídeňských přátel a Josefa Roštlapila, jež jsou o to cennější, že jde o dva z mála Karáskových autografů práce odborného charakteru. Karáskem nejkompaktněji připravený svazek věnovaný Erbenovým vídeňským přátelům je nejen důležitým příspěvkem erbenologickým, nýbrž rovněž nepostradatelnou pramennou základnou pro studium kulturních dějin vídeňských Čechů v období, v němž docházelo k výrazné národnostní emancipaci menšiny.

Následující oddíl 2. 2. VÍDEŇ LITERÁRNÍ. K VYMEZENÍ POJMU ČESKOVÍDEŇSKÉ LITERATURY zdůraznil pozitivní roli J. Karáska jakožto iniciátora projektů zaměřených na historiografický výzkum menšiny, zejména v souvislosti se *Sborníkem Čechů dolnorakouských* (Viedeň 1895), jehož koncepci vymyslel a který rovněž redakčně připravil a opatřil několika vlastními texty. Dílo vyvolalo v Čechách bohatou odezvu a vše nasvědčovalo tomu, že je Karásek povolán k napsání prvních syntetických dějin českovídeňské menšiny, leč zůstalo pouze u drobnějších studií a článků, které si však i přes svou různorodost uchovaly svou faktografickou cenu; první a zároveň jedinou českou vědeckou monografií věnovanou historickým proměnám českovídeňské komunity *Česká menšina v Rakousku. Přehled vývoje české menšiny na území dnešní republiky Rakouské, zvláště ve Vídni* napsal až v roce 1928 František Alois Soukup (1880-1971).

Karáskem zahájená snaha o založení menšinového archivu a o systematický výzkum historie menšiny (řada statí publikovaných v roce 1907 založeném *Vídeňském deníku*, jehož byl pilným spolupracovníkem) došla naplnění u jeho četných pokračovatelů, např. u Františka Váhaly (1881-1942), Josefa Pilnáčka (1883-1952), Jana Heyera (1883-1942), Oty Manouška (1888-1966), Ladislava Šíši (1909-1966), vesměs sdružených kolem prvního

českovídeňského časopisu „vyššího stylu“ *Dunaj*, jenž vycházel od roku 1923 za redakce Emila Kališe a Františka Melichara. Revue *Dunaj* zasáhla do diskusí o úkolech a kulturním poslání menšiny, nepřehlížejíc ani specifika českovídeňského literárního organismu (kromě původní poezie a prózy byla vedle *Vídeňského deníku* a *Dělnických listů* prvním periodikem, kde se mj. pěstovala i literární kritika, historie a naučná publicistika). Zvláště podnětné jsou v tomto směru závěry českovídeňského literáta a žurnalisty L. Šiši, který se vymezováním identity českovídeňské umělecké literatury zabýval ve stati *Václav Hrubý a možnosti literární tvorby českovídeňské* (*Dunaj* 17, 1940). Byl představitelem mladé generace českovídeňských intelektuálů, jež ve Vídni vyrůstala v meziválečném období, přijala ji za svou a začala s přehodnocováním svého vztahu k městu, pokládaného až doposud za macešské a nenáviděné. Z těchto pozic si Šiša položil otázku, jak se vídeňská realita odrazila v literární tvorbě česky píšících autorů, lituje, že třebaže tvorba českovídeňských literátů byla určena i adresátům mimo samotnou menšinu, přece si jí česká kritika ve vlasti všimla jen výjimečně. **Českovídeňskou literaturu** definoval jako integrální součást českého písemnictví, resp. jako jeho **regionální odnož**. Domnívám se, že přednost regionalistického přístupu je nasnadě, hojná regionalistická literatura usiluje již od poloviny 19. století o umělecké vyjádření **svéráznosti a jedinečnosti jednotlivých krajů**, proto stejně jako uznáváme literární existenci Baarova Chodska, Klostermannovy Šumavy, Merhautova Brna nebo Slovácka bratří Mrštíků, smíme hovořit i o Vídni B. Němcové, K. Klostermanna, J. S. Machara nebo V. Hrubého.

Tři závěrečné podkapitoly první části se v rámci jednoho vnitřně propojeného celku 2. 3. TOPOS DUNAJSKÉ METROPOLE V ČESKÉ UMĚLECKÉ LITERATUŘE OD POLOVINY 19. STOLETÍ PO VZNIK ČSR) z imagologického hlediska soustředily na proměny vídeňských *loci communes* v české literatuře od padesátých let 19. století do vzniku Československa v roce 1918.

V obsáhlém přehledu jsem se pokusil shromáždit, roztřídit a zhodnotit rozsáhlý a v dosavadní literatuře předmětu doposud jen v malé míře a nesoustavně zpracovaný materiál, na jehož základě si lze udělat uspokojivější představu o tom, jak se utvářel českovídeňský literární život, jaký byl charakter tvorby jeho jednotlivých představitelů a jak se v těchto literárních aktivitách odrazily reflexe, které vyplynuly z konfrontace vídeňských Čechů s velkoměstem. V zorném poli dalších úvah pak byla snaha podat charakteristiku této interakce a zároveň v historické perspektivě načrtnout, co Vídeň znamenala pro českou literaturu a jak se zrcadlil její obraz v konkrétních dílech česky píšících, nejen menšinových autorů ve sledovaném období.

Nutno zdůraznit, že pozvolna se formující českovídeňská literatura nedokázala sát z duchovní atmosféry metropole ani zlomek toho, co se jí nabízelo, a „velká“ česká literatura

dávala přednost domácím námětům a tematizaci Vídně se záměrně – z přirozené, historicky podmíněné nevraživosti – vyhýbala, proto se samo velkoměsto během 19. století stávalo objektem literárního ztvárnění spíše vzácně (Němcová, Kubíček, Klostermann), byť se objevovaly i první signifikantní texty českovídeňských autorů (Jireček, Burgerstein). Dalším argumentem pro pozdní artikulaci českého poměru k Vídni je fakt, že Vídeň lákala zejména české vědce, filology, lékaře a výtvarníky na úkor umělců slova.

Již v nejstarším textu českovídeňské literatury, v několika subtilních žánrových obrázcích *Náš lid ve Vídni* (1855) **Josefa Jirečka** (1820-1888), byl ostatním autorům poskytnut pestrý tematický „vzorkovník“ stereotypizovaných představ a obrazů o Vídni a českém prostém člověku v tomto „rakouském mikrokosmu“: české učedníky, jimž se nedostávalo ani duchovního opatření v mateřském jazyce, žebráky, cihláře, nádeníky, kuchařky, komorné aj. přilákala do Vídně **vidina snadného výděлку** a rychle dosažitelného „**šťěstí**“ (Klostermannův román *Za štěstím* je umělecky nejhodnotnějším českým zpracováním lživosti tohoto vídeňského obrazu), avšak tato fata morgána vyústovala v nevyhnutelnou **deziluzi**, místo „Eldoráda“ na všechny čekal jen „Nouzov“. Zvláště ohroženo bylo ženské služebnictvo. Dívky nejprve odložily svůj **kroj** a začaly se strojit po panskou (lpění na tradičním lidovém oděvu jako záruka odolání svodům velkoměsta je příznačné např. pro Němcovou), později padly do tenat kuplířek nebo „*zákupných dohazovačů*“, ztratily svou poctivost a staly se z nich prostitutky (odtud charakteristika Vídně jako **Sodomy**, např. v *Dobřím člověku* B. Němcové).

Jiný typ českého osvojování Vídně představuje humorista **Josef Burgerstein** (1813-1873). Ve svých příležitostných deklamovánkách, absurdních předpovědích, scénických žertech, anekdotách (vymyslel si vlastní žánr, tzv. švingulace) či improvizovaných popěvcích si vzal na mušku nedostatečnou znalost němčiny v řadách vídeňských Čechů, politizaci česko-německého jazykového napětí (ve formě parodizovaného projevu Němce, snažícího se vyjadřovat česky), přehnaný **český purismus** (z jeho ironické hravosti vycitujeme účtování se „ztrřštěnou“ češtinou J. V. Pohla) nebo neohrabanost německé slovtvorby (jazyková komika se uplatňuje v Burgersteinově *Českém názvosloví ulic ve Vídni*). V satirické veršované *Český učedník ve Vídni* domyslel téma odlivu českých námezdních dělníků do Vídně: pokud chce Čech ve Vídni dosáhnout nějakého postavení, musí **se vzdát své národní identity a poněmčít se**. Toto schéma je pak nesčetněkrát využito při fabulační konstrukci příběhů o českém člověku ve Vídni: prostáček (či jiná modelová postava z Čech či Moravy) je velkoměstem zaskočen a uchvácen, posléze se začne Vídni přizpůsobovat na úkor vlastní jedinečnosti a stává se příšlecem bez vlasti, masovým výrobním mechanismem (např. u

Klostermanna pracovním „dobytkem“, u Němcové „otrokem k služebnosti od Boha určeným“).

Nejeden autor tematizoval i **xenofobii** Vídeňanů vůči českému obyvatelstvu. Zajímavé jsou v tomto směru memoáry **Aloise Beera** (1833-1897), které díky své subjektivitě a nefabulovanosti účinkují mnohem pravdivěji a přirozeněji než obdobně zpracovaná témata v dílech profesionálních spisovatelů: zdánlivě nekončící proudění nově příchozích, jejich **dezorientovanost** v ulicích **nepřátelské Vídně**, jež dává ostentativně najevo své opovržení vůči inferiorním „*Pémákům*“ a která svým potencionálním **obětem** vnucuje pocit ztracenosti, vykořeněnosti a opuštěnosti. Češi jsou zhusta častováni **pejorativními výrazy**, odkazujícími k jejich zlodějské povaze (např. „*před Čechem se beztoho každý hřeb třese*“ u Němcové nebo „*der böhmische Zirkel*“ u Machara) a druhořadosti („*die Saubüttelböhm*“, „*tupé lebky*“, „*ksindl*“, „*potvory*“, „*žebrácká pakáž*“ apod.).

Macharovo stanovisko k Vídni jako místu jeho „dobrovolného exilu“ plně korespondovalo s jeho extrémně hostilním poměrem ke všemu, s čím dunajská metropole konotuje: k vládě, již neúnavně kritizuje, k vládnoucí dynastii (báseň *Franz Joseph*) i k povrchním a duchovně vyprázdněným Vídeňákům (místo pověstné „*Gemütlichkeit*“ vidí jejich hlavní rys ve **fajákismu**, Vídeňák je podle něj otrok své senzacechtivé potřeby, **nejbezcitnější a nejukrutnější tvor** na světě, radující se z každého cizího neštěstí, jež s chutí špičkuje **nechutnými vtipy**).

Vídeň Machara odpuzovala svou vnější podobou i svým prostopášným duchem. Ve sbírce *Tristium Vindobona I-XX* (1893) a v eseji *Vídeň* (1903) umělecky kodifikoval českou nevraživost vůči Vídni v historické projekci, vzorové i pro ostatní českovídeňské autory, zejména báseň *Na Kahlenbergu* s ústředními motivy svádění, záludnosti, zneužití důvěry, zrady, výsměchu a sebevražedné pomsty spojuje erotickou alegorii města jako „*ženy luzných vnaď*“, zhýřile ležící pod Alpami, s místem naplněným osudovým smutkem nešťastné bitvy Přemysla Otakara II. proti Rudolfovi Habsburskému u Dürnkrutu, od níž vede „krvává“ cesta od prohry k prohře až po bitvu na Bílé hoře. Nepříznivá hodnocení pronáší Machar i o **vídeňské architektuře** a o **památnících a pomnících**, vše je mu nabubřelé, nafoukané, banální a nepůvodní, neboť město postrádá historické kořeny. Jedinou pozitivní hodnotu spatřuje v přírodě, především v krásném vídeňském okolí, zvláště **Vídeňském lese a Prátru**, které rozeznávaly básnické struny mnoha českovídeňských literátů.

Vzmáhající se český národní život ve Vídni na přelomu staletí dal výrazný podnět i k oživení českovídeňských literárních podniků, ale rostoucí počet tu šel na vrub jakosti. Celá řada autorů jen variovala a stereotypizovala modely kodifikované Němcovou, Klostermannem

či Macharem, hlavním arbitrem především českovídeňských básníků. České „imago“, které Vídeň dostává v konkrétních literárních dílech, je i nadále veskrze negativní (byť se najdou i nečetné výjimky). Situace se začíná měnit až na počátku 20. století. V osobnosti **Václava Hrubého** (1881-1910) nalezla česká literatura prvního profesionálního spisovatele, který si vytvořil svébytnou poetiku čerpající ze života velkoměsta, celé své tvůrčí období zůstal s dunajskou metropolí spojen a rovněž výhradně ve Vídni vyšla všechna jeho knižní díla, na něž s uznáním reagovala i česká kritika (recenze jeho děl lze počítat na desítky, jev v českém hodnocení českovídeňských literátů naprosto unikátní). V. Hrubý představuje reálné naplnění zbožných přání, o nichž snily generace českovídeňských pracovníků, totiž aby se „emigrantský živel“ zmožil na tak silnou, originální a přitom ve velkoměstě na Dunaji pevně ukotvenou uměleckou osobnost, jejíž dílo by mělo celonárodní důsaznost a v tomto smyslu přineslo tematické obohacení tzv. velké české literatury.

Tato přeměna byla plně dovršena až po vzniku republiky, kdy ve Vídni dorůstala generace, která zde již zdomácněla, tedy přestala postrádat „rodnou půdu pod nohama“, a zbavila se bolestínské distance k „nenávidstnému“ či „macešskému“ městu.

Druhý oddíl disertace 3. **VÍDEŇ A ČESKÁ SLAVISTIKA** byl zaměřen na problematiku dějin slavistiky. Konkrétně se předmětem úvah stala jednak iniciativa tzv. **jagičovského konceptu slovanské filologie** pro slavistiku českou, jak se ve svém důsledku promítla na odborné činnosti odchovance vídeňského slovanského semináře Josefa Karáska, jednak přehledný nástin recepce Jagičova díla v českém prostředí, a to zejména její rané fáze.

Ačkoliv práce nepretendovala být souvislou a systematickou personální monografií, snažila se v kapitole 3. 1. **JAGIČŮV SEMINÁŘ JAKO VÝZNAMNÉ STŘEDISKO BĀDÁNÍ O SLOVANSKÉ FILOLOGII** alespoň v hrubých rysech zaznamenat zejména tu část Karáskovy biografie, jež byla spjata s vídeňskou drahou soukromého slavisty a zároveň spolupracovníka a podporovatele jeho univerzitního pedagoga **Vatroslava Jagiče** (1838-1923).

V jednotlivých podkapitolách byly nejprve sledovány počátky Karáskova studia na pražské univerzitě (1888-1889) u **Josefa Gebauera** (1838-1907), na kterém Karáskovi – v pozdějším porovnání s Jagičem – vadil formálně odměřený přístup ke studentům a převažující bohemistická orientace, panující na pražské slavistice. Jeho příkře vyznívající kritika Gebauerova vědeckého profilu narážela v Čechách na poměrně ostré polemické reakce.

Po svém přechodu na vídeňskou univerzitu (1889) se stal oddaným Jagičovým stoupencem a stal se jedním z jeho českých žáků (z ostatních jmenujme např. Františka Bartoše, Miloslava Hýska, Jana Jakubce, Františka Pastrnka, Josefa Vašicu nebo Jaromíra

Doležala). Studium slavistiky završil roku 1893 obhajobou doktorské práce *Die Würdigung des ‚Lehrgebäudes‘ von Dobrovský mit besonderer Berücksichtigung der Sprachlehren von Pelzel und Nejedlý*. Jagić jej ještě před obhajobou doktorátu přizval (na základě Karáskových zkušeností s vydáváním traktátů Petra Chelčického) ke spolupráci na dokončení edice *Síti víry*, k němuž byl Jagić vyzván petrohradskou akademií věd po zemřelém ruském slavistovi Juriji Semjonoviči Anněnkovovi (1849-1885). Tato edice vyšla v roce 1893 a Jagić při psaní úvodní studie použil větší část Karáskova textu, zřejmě jeho seminární práce. I v dalších letech zůstal se svým chráněncem v úzkém kontaktu, pomáhaje mu získávat finanční podpory na studijní cesty nebo na tisk jeho odborných publikací (např. cenného souboru dubrovnických legend).

Karásek se pak ve větší míře uplatnil jako agilní **popularizátor** Jagićova vědeckého díla v Čechách i jako přispěvatel Jagićem založené mezinárodní slavistické tribuny, časopisu *Archiv für slavische Philologie* (1875-1920). Svou cenu si dodnes uchovaly zejména Karáskovy osobní vzpomínky a životopisné stati věnované jeho učiteli, ačkoli nutno podotknout, že je škoda, že neoceníl Jagićovu osobnost monograficky nebo alespoň v systematičtějším přehledu.

V pohnutém období světového válečného konfliktu mohl Karásek ještě naposledy zúročit svou slavistickou erudici, jíž vděčil Jagićovi. Jako hlavní vědecký konzultant v procesu s **Petrem Bezručem** (1867-1958), uvězněným na základě falešného obvinění, že je autorem provokativních veršů velebicích ruského cara a jeho armádu jako osvoboditele českého národa, podal odbornou expertízu, kterou zcela vyvrátil Bezručovu účast na vzniku tohoto pamfletu. Vstoupil tak do dějin kriminalistiky jako aktér případu, v němž filologie zachránila lidský život, a zároveň prokázal svou občanskou statečnost.

Kapitola 3. 2. HISTORIOGRAFEM SLOVANSKÝCH LITERATUR – METODOLOGICKÁ KONCEPCE A DOBOVÉ PŘIJETÍ *SLAVISCHES LITERATURGESCHICHTE* se pokusila odpovědět na otázku, jaký vklad Karásek vnesl do srovnávacího studia dějin slovanských literatur svým literárněhistorickým kompendiem *Slavisches Literaturgeschichte* z roku 1906.

Karásek si práci literárního dějepisce vyzkoušel již v roce 1903, kdy publikoval rozsáhlou studii určenou pro srbské prostředí *Чешка литература у новије доба*, kterou v paralelní německé mutaci přizpůsobil s ohledem na veřejnost německou. Lipské vydavatelství G. J. Göschena (*G. J. Göschen'sche Verlagshandlung*) tehdy hledalo vhodného kandidáta pro zpracování populárního přehledu slovanských literatur (s vyloučením literatury ruské, která byla zpracována již dříve) a Jagićovým přispěním získal tuto zakázku Karásek.

Třebaže v Karáskových dějinách zůstalo příliš bílých míst a literární vývoj byl

„učebnicově“ či „slovníkově“ zjednodušen a mnohé výklady pak načrtnuty perem pouhého „ušlechtilého fejtonisty“ a školácky černobílou optikou, tkví jejich hlavní zásluha v průkopném pokusu o **synchronně-konfrontativní srovnávací přístup** (s poznámkou, že sám autor by raději býval dal přednost tradičnější formě uspořádání látky, pojednané jako „jednotlivé dějiny v dějinách“, jak o tom svědčí jeho rozsáhlá korespondence s nakladatelem Göschenem) a v praktické a ve své době tolik potřebné popularizaci slovanských literatur.

Pro Karáskův historickosrovnávací přístup byla zásadní – podobně jako v Pypinově syntéze *Обзор истории славянских литератур* (1865) – premisa **vzorovosti** západoevropské kultury, jež vedla k hledání literárních **vlivů, přejímek a souvislostí** (odtud poněkud přezíravé označení „vliologie“). Slovanů nahlíželi oba jako **jednostranné** a **jednosměrné** přijímatele impulsů vycházejících ze „středu“, tedy ze západní Evropy, Pypin však nenašel pochopení pro diferenciativní procesy jednotlivých, už existujících slovanských národů, Karásek se o toto pochopení alespoň pokusil, a navíc je u něj možno ocenit i zřetel k mezislovanské kulturní výměně (vedle hlavního středu sice předpokládal hustou síť mezislovanských spojnic, pojmenoval však jen její menší část).

Chápeme-li Karáskovo kompendium jako inteligentní reklamu slovesným dílům slovanských autorů, musíme obdivovat úroveň a vkus, s jakým byla provedena. Díky svému příklonu k pozitivistické „vliologii“ mohl Karásek ukázat, že ani vývoj jedné národní literatury, ani vývoj literární tvorby určitého etnického společenství nemůže být zkoumán izolovaně od širšího (slovanského, evropského, světového) kontextu, že některé hodnoty nelze považovat za specificky národní nebo slovanské, nýbrž za obecně lidské.

Téma závěrečné kapitoly 3. 3. ZÁJEM O PÍSEMNICTVÍ A KULTURU LUŽICKÝCH SRBŮ bylo zvoleno jako ilustrativní příklad Karáskových aktivit na poli česko-jinoslovanských styků. Sorabistický odkaz Josefa Karáska svědčí o pouze částečně naplněném odhodlání pracovat pro Lužické Srby a všemožnými prostředky podporovat jejich kulturní, literární a osvětovou činnost v nelehkých poměrech, určených specifiky tohoto slovanského mikroorganismu. Ač česká sorabistika dosáhla jednoho ze svých kulminačních bodů v celoživotním díle **Adolfa Černého** (1864-1952), který rozvíjel tradici započatou J. Dobrovským, P. J. Šafaříkem, V. Hankou či F. Douchou, lze právě na Karáskově příkladě demonstrovat, že český zájem o Lužici není pouze projekcí vědeckého díla jediné ústřední osobnosti, nýbrž že jej lze pokládat za výslednici procesů, zakládajících se na mnohem širším tkanivu vzájemných kontaktů a možných přístupů. Karásek do tohoto kontextu vstupoval v první řadě jako publicista, který ve svých článcích, recenzích a referátech na stránkách německého, českého i ostatního slovanského periodického tisku seznamoval odbornou i

laickou veřejnost s životem a působením kulturních pracovníků, jakými byli např. M. Hórník, J. Surowin, J. Bart-Ćišinski, A. Muka nebo A. Černý. Jeho osobní kontakty s Lužicí se zřetelně zrcadlí v renomé, jemuž se Karásek těšil mezi ostatními krajany, obracejícími se na něj ve víře, že jim pomůže praktickou radou i doporučujícím listem na vhodného lužickosrbského intelektuála. Avšak nehlouběji se odrazily v hlubokém přátelství s A. Mukou, který v Karáskovi našel ochotného informátora o svých vědeckých dílech i o práci na poli národním. Jediné Karáskovo vědecké sorabistické pojednání, zevrubný posudek Mukovy dolnolužickosrbské mluvnice, přinesl jejímu autorovi zasloužené uznání v celém slavistickém světě a vlastně mu do něj otevřel cestu.

Karásek sice nepatřil k význačným osobnostem české slavistiky, ale spjatost jeho života s Vídní jej učinila zajímavým typem českovídeňského „soukromého učence“ a intelektuála, udržujícího velmi bohaté korespondenční styky s vynikajícími slavisty své doby. Tato práce chtěla ukázat, že Karásek ovládal umění nejen objektivně referovat o vědeckých závěrech svých kolegů, nýbrž navíc uměl tuto problematiku vhodně vřazovat do kontextu širších diskusí, vybízející k dalším úvahám na témata buď přímo vyvěrající z podstaty problému, anebo na témata příbuzná, vedoucí k nalézání nových řešení, nových cest dalšího bádání. Tento fakt budiž svědectvím zejména o vysoké odborné erudici Karáska-referenta a Karáska-popularizátora, znamením jeho obrovské sečtělosti v oblasti literatury předmětu i vhodných kombinatorických a analytických dispozic.

5. SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A ODBORNÉ LITERATURY

- Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond *Josef Karásek*.
Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond *Arnošt Muka*.
Archiv AV ČR v Praze, fond *Česká akademie věd a umění (ČAVU)*, inv. č. 100-111, k. 46, 48, 49, 55, 59, 60-63, korespondence J. Karáska s Akademií v chronologicky řazených spisech.
Archiv AV ČR v Praze, fond *ČAVU*, inv. č. 976, k. 317-319, rukopis Karáskovy edice korespondence K. J. Erbena.
Archiv AV ČR v Praze, fond *ČAVU*, inv. č. 977, k. 320, opisy dopisů V. Jagiče J. Gebauerovi.
Archiv AV ČR v Praze, fond *Slovanský ústav*, Publikace SÚ, inv. č. 116, sign. H₃, Nevydané práce, 1936-1938, složka *Josef Jirásek: 2) Korespondence slavistů s K. J. Erbenem (1938)*.
Архив на БАН, София, фонд *К. Иречек*, sign. 3к, 1, а. е. 419, deníky.
- a. [= ?], *Jindy a nyní*, Slovan 1, Vídeň 1887, č. 2, s. 12-13, 15. 6.
[an.], *Rovnoprávnost' ve Vídni*, Slovan 1, Vídeň 1887, č. 8, s. 14, 15. 9.
Almanach Akademického spolku ve Vídni 1868-1908, Vídeň 1909.
Almanah na oslavu sedmdesátých narozenin Al. Vojt. Šembery, Vídeň 1877.
J. ARBES, *K. V. Šembera contra J. S. Skrejšovský*, Rozhledy 6, 1897.
J. BÄHLCKE, *Land und Dynastie: Böhmen, Habsburg und das Temno*, in: W. KOSCHMAL – M. NEKULA – J. ROGALL (edd.), *Deutsche und Tschechen. Geschichte – Kultur – Politik*, München 2001, s. 57-65.
P. BALEK, *V kráteru sopky (Z vídeňského ovzduší)*, Vídeňský národní kalendář 3, 1908, Vídeň 1907, s. 40-41.
M. BAREŠOVÁ, *Josef Karásek (1868-1916). Soupis osobního fondu*, Edice inventářů č. 600, Památník národního písemnictví, Praha 1995.
A. BARTUŠEK, *Nechejte si vavříni!*, in: V. FURCH, *Plná luna*, Brno 1974, s. 88-122.
J. BEČKA, *Slovanský ústav AV ČR. 70 let činnosti*, Praha 1998; sborník *Slovanský ústav v Praze – 70 let činnosti*, Praha 2000.
A. BEER, *Lituj, že nejsem básník...*, vybral a připravil K. Michl a R. Skřeček, Praha 1970.
V. BECHYŇOVÁ, *Josef Karásek a bulharská literatura*, Acta UC – Philologica 2, Slavica Pragensia 18, Praha 1985, s. 69-76.
V. BECHYŇOVÁ, *Projev bulharského austroslavismu v l. 1850-1851*, Slavia 29, 1960, s. 411-433.
V. BECHYŇOVÁ, *Vatroslav Jagić ve vzpomínkách a ocenění Josefa Karáska. (K šedesátému výročí úmrtí V. Jagiče)*, Slavia 52, 1983, s. 181-193.
V. BĚLÁK – FR. ŠIMÁČEK, *Čeští tovaryši a učedníci ve Vídni. Dva obrázky ze života*, Posel z Prahy 4, 1860, s. 47-50, 102-104.
T. BERGER, *Tschechischunterricht in der Habsburgerfamilie ab 1526*, Wiener Slavistisches Jahrbuch 46, Wien 2000, s. 61-71.
J. BIDLO, *O historii Slovanstva jako celku*, Český časopis historický 17, 1911, s. 143-151.
J. B. BLÁHA, *Protichůdčata*, Věstník, časopis spolků česko-slovanských ve Vídni 17, Vídeň 1899, č. 31-36.
A. BRABEC, *Česká Vídeň*, Praha 1910.

- V. BRANDL, *Život Josefa Dobrovského*, Praha 2003.
- K. M. BROUSEK, *Wien und seine Tschechen. Integration und Assimilation einer Minderheit im 20. Jahrhundert*, Schriftenreihe des Österreichischen Ost- und Südosteuropa-Instituts, Bd. 7, Wien 1980.
- J. BURGERSTEIN, *Švingulant*, Vídeň 1854, č. 1-7.
- J. BURGERSTEIN, *Deklamovánky I*, Vídeň 1860.
- J. BURGERSTEIN, *Žertovné výpisky z tobolek starých studentů I-II*, Vídeň 1860-1862.
- T. BURIAN, *Český jazyk ve vojenské akademii v Novém Městě za Vídní*, ČČM 18, 1844, s. 515-535.
- F. CETECHOVSKÝ [= F. ZEMAN], *Pohádka z vadlých květů*, Vídeň 1905.
- F. CETECHOVSKÝ [= F. ZEMAN], *Tvrdou cestou*, Vídeň 1909.
- F. ČENSKÝ, *Český jazyk v císařské rodině*, Osvěta 16, 1886, s. 97-105, 204-211, 312-322, 404-415.
- F. ČENSKÝ, *K dějinám řeči a literatury české v XVIII. století*, Osvěta 6, 1876, s. 81-98, 251-267.
- M. ČERNÝ, „Bez rodné půdy pod nohama a s budoucností nejistou!“ *Příspěvek k problematice literárního ztvárnění Vídně se zvláštním zřetelem k dílům českovídeňských prozaiků a básníků*, in: H. ULBRECHTOVÁ-FILIPOVÁ (ed.), *Západoslovanské literatury v českém prostředí ve 20. století*, Praha 2004, s. 399-487.
- M. ČERNÝ, *Česká Vídeň jako součást zvláštního meziliterárního společenství?*, in: *Česká slavistika 2003*, Praha 2003, s. 185-198.
- M. ČERNÝ, *Nevydaná edice „Dopisů ctihodného otce Sávy Chilandarce“ od Josefa Zdeňka Raušara – příspěvek k dějinám česko-srbských kulturních styků*, in: *Od Moravy k Moravě. Z historie česko-srbských vztahů v 19. a 20. století*, k vydání připravili L. Hladký a V. Štěpánek ve spolupráci s B. Chocholáčem a L. Janem, Brno 2004, s. 93-133.
- M. DAŇKOVÁ, *Piarista Athanasius Spurný*, *Časopis Národního muzea* 116, 1947, s. 93-94.
- Н. ДАНОВА, *Д-р Надя Данова „преглежда“ имажинистиката на Величко Тодоров*, *Алманх Бохемия '96*, София 1996, с. 199.
- Das Kaiser-Album Viribus unitis*, Wien 1858.
- J. K. DOLEŽAL, *Dr. J. Karásek (Kus života z české Vídně)*, Vídeň 1926.
- J. DOLEŽAL, *J. S. Machar. K jeho šedesátinám*, *Dunaj* 1, Vídeň 1923, s. 417.
- J. DOLEŽAL, *Petr Bezruč a dva Karáskové*, *Práce* 13, 1957, č. 222, s. 5, 15. 9.
- J. K. POJEZDNÝ-DOLEŽAL, *Macharovy styky s českou Vídní*, in: *J. S. Macharovi k padesátinám*, Praha 1914, s. 17-19.
- J. K. POJEZDNÝ [= DOLEŽAL], „*Vídeňský denník*“ *v letech 1850-1851 a Havlíčkův „Slovan“*, in: *Ze staré a nové Vídně*, s. 13-32.
- J. V. DROZDA, *Zpěvácký spolek slovanský. Zpráva o činnosti spolku v prvním pětadvacetiletí 1862-1887*, Vídeň 1887.
- Dunaj*, Vídeň 1861, ²1864 jako *Nezabudky vídeňské*.
- J. DVORSKÝ, *Český apologeta Fr. J. hr. Kinský, pedagog, filantropista*, Hranice 1931.
- „*Эмигрантология – наука о литературе и культуре эмиграции.*“ *Круглый стол (Международный конгресс славистов: 27. 5. – 2. 9. 1998, Краков)*, *Rossica* 3-4, 1998-1999, № 1, s. 111-119.
- S. DZIAMOVÁ, *Stati Michala Hórniky publikované v Čechách*, in: *Práce z dějin slavistiky*, sv. 20, Praha 1998, s. 79-86.
- A. EHRENBERGER, *Alois Vojenov Prosečský*, *Kalendář Čechů vídeňských* 15, 1906, Vídeň 1905, s. 118-119.
- Z. FIŠER (ed.), *Korespondence Aloise Vojtěch Šembery I-IV*, Vysoké Mýto 2002-2004.
- V. FLAJŠHANS, *Za Janem Gebauerem*, *Národní listy* 47, 1907, č. 145, s. 1-2, 28. 5.

- L. FORMANOVÁ – J. GRUNTORÁD – J. PŘIBÁŇ, *Exilová periodika. Katalog periodik českého a slovenského exilu a krajanských tisků vydávaných pro roce 1945*, Praha 1999.
- O. FRIEDLÄNDER, *Letzter Glanz dert Märchenstadt. Das Wien um 1900*, Wien – München²1977.
- M. GLETTLER, *Böhmisches Wien*, Wien – München 1985.
- M. GLETTLER, *Böhmisches Wien historisch*, in: CH. ROZHMEIER, *Die entzauberte Idylle. 160 Jahre Wien in der tschechischen Literatur*, s. 77-108.
- M. GLETTLER, *Die Wiener Tschechen um 1900. Strukturanalyse einer nationalen Minderheit in der Großstadt*, Veröffentlichungen des Collegium Carolinum, Bd. 28, München – Wien 1972.
- A. HÁJKOVÁ, *S Gellnerem na vojně (neznámému adresátovi z 1904-05)*, Literární archiv 13-15, Praha 1982, s. 343-354.
- J. HAMM, *Register der Korrespondenz von Vatroslav Jagić im Besitz der Universitätsbibliothek in Zagreb*, Wiener slavistisches Jahrbuch 8, Wien 1960.
- J. HANUŠ, *Život a spisy Václava Boleslava Nebeského*, Praha 1896, s. 62.
- J. HR. Z HARRACHU, *Čechoslované ve Vídni*, Osvěta 11, 1881, s. 1-9.
- A. H. [= A. HARTL], *Otázka vídeňská v čes. literatuře. (Několik poznámek.)*, Otavan 3, Písek 1918-1919, s. 137.
- J. HAUBELT, *České osvícenství*, Praha 1986.
- J. HAUBELT, *František Josef Kinský*, Věstník ČSAV 78, 1969, s. 560-577.
- K. V. HAVRÁNEK, *Dapšedl*, Vídeňský národní kalendář 8, 1913, Vídeň 1912, s. 96-105.
- J. HERBEN, *Bratří naši v Dolních Rakousích*, Slovanský sborník 4, 1885, s. 31-34, 94-96, 138-142, 182-186, 253-258, 306-314.
- J. HERBEN, *Kniha vzpomínek*, Praha 1936.
- J. HERBEN, *Na pomezí dolnorakouském*, Světozor 16, 1882.
- J. HEYER, *Česká hudební viennensia*, Dunaj 17, Vídeň 1940, s. 81-89, 212-220, 339-352; Dunaj 18, Vídeň 1941, s. 46-54, 132-138, 240-256.
- J. HEYER, *Nová kniha o naší menšině (Poznámky a doplňky)*, Dunaj 5, Vídeň 1928, s. 173-183; Dunaj 6, Vídeň 1929, s. 70-83.
- H. [= J. HEYER], *Nový příspěvek k životopisu Arn. Förchtgotta-Tovačovského*, Dunaj 16, Vídeň 1939, s. 300.
- J. HEYER, *O některých neznámých nebo méně známých skladbách Arnošta Förchtgotta-Tovačovského*, Dunaj 13, Vídeň 1936, s. 73-80.
- J. HEYER, *O nové vydání Václava Hrubého*, Dunaj 8, Vídeň 1931, s. 20-21.
- H. [= J. HEYER], *Pozdní dopis Arnošta Förchtgotta-Tovačovského*, Dunaj 14, Vídeň 1937, s. 79.
- J. HEYER, *První české noviny ve Vídni a jejich vydavatel*, Dunaj 11, Vídeň 1934, s. 23-32.
- J. HEYER, *Rukopisové boje a jejich ohlasy ve Vídni*, Dunaj 13, Vídeň 1936, s. 230-240.
- J. HEYER, *Školská otázka českovídeňská před rokem 1870*, in: J. HEYER – J. JAHN – F. MELICHAR (edd.), *Šedesát let školského spolku „Komenský“ ve Vídni*, Vídeň 1932, s. 21-30.
- J. HEYER, *Terebelský či Terebelští?*, Dunaj 16, Vídeň 1939, s. 301.
- J. HEYER, *Účast Čechů dolnorakouských na Národopisné výstavě v Praze 1895 a její významný plod*, Dunaj 12, Vídeň 1935, s. 65-70, 111-120.
- J. HEYER, *V. Jagić a J. Karásek*, Dunaj 5, Vídeň 1928, s. 77-80.
- J. HEYER, *V. K. Šemberiana*, Dunaj 18, Vídeň 1941, s. 29-36.
- J. HEYER, *Vatr. Jagić a Jos. Karásek*, Dunaj 9, Vídeň 1932, s. 19-22, 103-106, 133-138.

- H. [= J. HEYER], *Vídeňské paběrky k životu a dílu Arnošta Förchtgotta-Tovačovského*, Dunaj 12, Vídeň 1935, s. 235-238.
- J. HEYER, *Vocelova báseň Lumír ve vídeňském zábavníku z roku 1833*, Dunaj 9, Vídeň 1932, s. 186.
- J. HEYER, *Zemřel před šedesáti lety „v bídě a nouzi“*, Dunaj 11, Vídeň 1934, s. 249-255.
- J. HOFMANOVÁ, *František Lepař*, Jičín 1999.
- J. K. HORŇANSKÝ (za pomoci J. K. Mrázka) *Professor František Bedřich Ševčík. Životopisný nástin*, Brno 1898.
- I. HOŠŤÁLEK, *Jak jsme budovali základy Ústřední knihovny ve Vídni*, zvl. o. z Českovídeňského kalendáře na r. 1937, Vídeň 1936.
- M. HROCH, *V národním zájmu. Požadavky a cíle evropských národních hnutí 19. století ve srovnávací perspektivě*, Praha 1999.
- V. HRUBÝ, *Grotesky*, Vídeň 1912.
- V. HRUBÝ, *Lidé jednoho dne I-II*, Vídeň 1913.
- V. HRUBÝ, *Olšinský*, Vídeň 1932.
- J. F. HRUŠKA, *V Gebauerově semináři*, Český deník 7, 1918, č. 312, s. 3, 29. 12. (dokončení č. 314, s. 3, 31. 12.).
- M. HÝSEK, *Čeština na bývalé universitě a stavovské akademii v Olomouci. Účinek obou ústavů na obrození naše v Olomouci a na Moravě. Napsal Josef Bartocha. V Olomouci u R. Prombergera 1906*, Archiv für slavische Philologie 28, 1906, s. 623-627.
- M. HÝSEK, *Jeden ze zapomenutých. (Fr. Jar. Kubiček.)*, Moravsko-slezská revue 4, Moravská Ostrava 1907-1908, s. 111-112.
- M. HÝSEK, *K historii vídeňské „profesury“ Jana N. Hromádky*, Listy filologické 63, 1936, s. 427-432.
- M. HÝSEK, *Literární Morava v letech 1849-1885*, Moravská Ostrava – Praha 1911.
- M. HÝSEK, *Mladá literatura české Vídne*, in: F. VÁHALA – J. K. POJEZDNÝ (edd.), J. S. Macharovi. Ročenka Vídeňské matice za rok 1913, Knihovna Vídeňské matice, svazek 5, Vídeň 1914, s. 90.
- M. HÝSEK, *Paběrky z dějin moravského písemnictví. 2. O vídeňské ‚Moravě‘*, Časopis Vlasteneckého musejního spolku v Olomouci 29, Olomouc 1912, č. 114, červen, s. 55-58.
- M. HÝSEK, *Paměti*, Brno 1970.
- D. HÝSEK, *Wiener tschechische Petriodika zur Zeit der Donaumonarchie (1761-1918). Integrations- bzw. Assimilationsfunktion von Minderheitenmedien in einer multiethnischen Gesellschaft*, Wien 1998, Phil. Diss.
- Ch. [= B. Chaloupka], *K. Klostermann. Za štěstím. Román ze života vídeňských Čechů*, Moderní revue 1895, sv. 2, s. 46.
- F. CHALUPA, *Alois Vojtěch Šembera. Almanach vídeňské mládeže k 70. narozeninám Šembery*, Ruch 4, 1882, č. 9, s. 141, 25. 3.
- F. ILEŠIČ, *Eine Erklärung Jan Kollár's aus dem Jahre 1848*, Archiv 26, 1904, s. 159-160.
- M. IVANOV, *Zahrada života paní Betty*, Praha 1992.
- J. JAKUBEC, *Jana Hromádky Prvotiny pěkných umění a jejich přispěvatelé*, in: Literatura česká devatenáctého století I, Praha 1911, s. 591-609.
- В. ЯГИЧ, *История славянской филологии*, Энциклопедия славянской филологии, выпуск 1, Санктпетербург 1910, с. 1 + 878-907 (Заключительные слова).
- V. JAGIĆ, *Jagić o Gebauerovi a rukopisech*, Čas 21, 1907, č. 200, s. 3, 22. 7.
- V. JAGIĆ, *Književnik*, Národní listy 6, 1866, č. 65, 7. 3.
- V. JAGIĆ, *Literatura horvatská*, Kritická příloha k Národním listům 1, 1863, č. 2, s. 56-58; Kritická příloha k Národním listům 2, 1864, č. 1, s. 18-20.

- V. JAGIĆ, *Literatura chorvátská. Književnik*, *ibid.*, č. 8, s. 243-245.
- V. JAGIĆ, *Můj poměr k Rukopisu královédvorskému*, *Čas* 25, 1911, č. 57, s. 2-3.
- В. И. ЯГИЧ, *Новые пьеса Добросовского, Копитара и других югозападных славян*, ед. Источники для истории славянской филологии, т. 2, Сборник Отделения русского языка и словесности Императорской Академии Наук, т. 62, Санктпетербург 1897.
- И. В. ЯГИЧ, *Объем и история издания*, in: *Сочинения Петра Хельчицкого. I. Сеть веры. – II. Реплика против Бискупца*, Труд Ю. С. Анненкова окончил по поручению Отделения русского языка и словесности ординарный академик И. В. Ягич, Сборник Отделения русского языка и словесности Императорской Академии Наук, том 55, Санктпетербург 1893, с. XL-XLVII.
- В. И. ЯГИЧ, *Письма Добровского и Копитара в повременном порядке*, ед. Источники для истории славянской филологии, т. 1, Сборник Отделения русского языка и словесности Императорской Академии Наук, т. 39, Санктпетербург 1885.
- В. ЈАГИЋ, *Спомени мојега живота. I део (1838-1880)*, Београд 1930; *II део (1880-1923)*, Београд 1934.
- V. JAGIĆ, *Vzpomínka*, *Slavia* 1, 1922-1923, s. 3-7.
- V. JAGIĆ, *Ze Záhřebu*, *Národní listy* 4, 1864, č. 336, 11. 12.
- Jan Kollár 1793-1852*, Vídeň 1893.
- J. JANČA, *Čechové dolnorakouští. Jsou-li Dolní Rakousy zemí německou?*, *Osvěta* 39, 1909, s. 289-302, 385-399, 481-495 aj.
- J. JANKO, *Ze studijních vzpomínek*, *Časopis pro moderní filologii* 25, 1939.
- Š. JANŠÁK, *Daniel G. Lichard. Životopisný nástin*, Uherská Skalice 1912.
- M. JESENŠEK (ed.), *Evropsko leto jezikov. Sodobna slovenska književnost. Matija Murko*, Zbornik slavističnega društva Slovenije 12, Ljubljana 2002.
- A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, Praha² 1946.
- V. JIRÁT, *Deutsche Vorlagen zu einzelnen Beiträgen der Prvotiny (1813-1817)*, *Germanoslavica* 1, 1931-1932, s. 277-286.
- J. JIREČEK, *Náš lid ve Vídni*, in: A. J. VRÁTKO (ed.), *Perly české*, Praha 1855.
- J. JIREČEK, *Vzpomínky na časopisectvo české před půlstoletím*, *Světazor* 13, 1879, s. 291-292.
- Š. JURIĆ, *Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu*, knj. 3, Zagreb 1994.
- J. KABELÍK, *O Karáskově korespondenci K. J. Erbena*, *Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci* 40, Olomouc 1928, s. 119-124.
- Kalendář Čechů vídeňských* 1, 1892, Vídeň 1891 – 23, 1914, Vídeň 1913.
- P. KALETA, *Češi o Lužických Srbech. Český vědecký, publicistický a umělecký zájem o Lužické Srby v 19. století a sorabistické dílo Adolfa Černého*, Praha 2006.
- A. J. KALANDRA, *Dějiny slovanské besedy*, Vídeň 1895.
- П. КАРАГЪЗОВ, *Самосознание словесности. Историографии славянских литератур*, София 1996.
- J. KARÁSEK ZE LVOVIC, *Bezruč za první světové války*, in: *Vzpomínky na Petra Bezruče*, Brno 1947, s. 231-232.
- M. KARÁSKOVÁ, *Ještě několik slov o Karáskově korespondenci K. J. Erbena*, s. 291-293.
- J. V. KLÍMA, *Čechové dolnorakouští*, in: *Národopisná výstava československá v Praze 1895*, Praha 1895, s. 280-289.
- J. V. KLÍMA, *Dolnorakouské oddělení na Národopisné výstavě československé v Praze*, *Kalendář Čechů vídeňských* 5, 1896, Vídeň 1895, s. 85-89.

- Z. KONSTANTINVIĆ, *Vom Werden einer Metropole- Anmerkungen zum Thema „Wien als Magnet“*, in: G. MARINELLI-KÖNIG – N. PAVLOVA (edd.), *Wien als Magnet? Schriftsteller aus Ost-, Ostmittel- und Südosteuropa über die Stadt*, Wien 1996, s. 21-33.
- K. KLOSTERMANN, *Za štěstím*, Praha 1895, Praha⁷1987.
- J. KOSÍKOVÁ – J. POSPÍŠILOVÁ – M. TONCROVÁ, *Česká menšina v Rakousku – do roku 1945*, in: *Češi v cizině* 9, Praha 1996, s. 105-119.
- P. KOVAŘÍK, *Literární mýty, záhady a aféry*, Praha 2003.
- J. KRÁL, *Československá filosofie. Nástin vývoje podle disciplin*, Praha 1937.
- K. KREJČÍ, *Šemberovy „Důvěrné listy z Prahy“*, *J. S. Skrejšovský a Jan Neruda*, in: K. KREJČÍ (ed.), *Z doby Nerudovy. Příspěvky k dějinám českého života kulturního a společenského v šedesátých a sedmdesátých letech XIX. století*, Praha 1959, s. 221-272.
- F. KŘELINA, *Kniha z české vídeňské menšiny*, *Venkov* 28, 1933, 8. 1., s. 8.
- F. J. KUBÍČEK, *Přímé povahy. Román ze života, Zábavné večery. Listy věnované ušlechtilé zábavě* 1, Brno 1864, s. 21-24, 57-58, 81-86, 113-118, 145-149, 185-188, 245-248, 298-306; [od 10. kapitoly, tj. s. 298, dokončuje podle autorova nákresu A. H. SOKOL]; torzo je náhle zakončeno kapitolou *XV. Z paměti Karlových*, stylizovanou jako zápisky těžce nemocného K. Bardoviče, s. 337-340, 358-362.
- V. KUČERA, *Český živel v Dolních Rakousích*, *Osvěta* 17, 1887, s. 575-586.
- M. KUDĚLKA, *Dějiny Slovanstva a východní Evropy v pojetí J. Bidla*, *Slezský sborník* 72, 1974, s. 1-15.
- M. KUDĚLKA, *O pojetí slavistiky. Vývoj představ o jejím předmětu a podstatě*, Praha 1984.
- M. KUDĚLKA, *Über die Auffassung der Geschichte der Slawistik bei V. Jagić in dem Werk „История славянской филологии“*, in: *Beiträge zur Geschichte der Slawistik*, s. 34-57.
- M. KUDĚLKA – Z. ŠIMEČEK – V. ŠTASTNÝ – R. VEČERKA, *Česká slavistika od počátku 60. let 19. století do roku 1918*, Praha 1997.
- M. KUDĚLKA – Z. ŠIMEČEK – R. VEČERKA, *Česká slavistika v prvním období svého vývoje do počátku 60. let 19. století*, Praha 1995.
- J. KUDRNÁČ, *Úvod do české secesní literatury*, in: *Z času Moderní revue*, *Sborník LA PNP* 28, Praha 1997, s. 9-26.
- J. KURZ, *V. Jagić und die tschechische Slawistik*, in: *Beiträge zur Geschichte der Slawistik*, Berlin 1964, s. 3-12.
- M. KVAPIL, *Vatroslav Jagić – literární historik*, in: *Pokrokové tradice česko-jugoslávských literárních vztahů*, *Studie ČSAV* č. 4, Praha 1988, s. 59-68.
- V. KYAS, *První český překlad bible*, *Rozpravy ČSAV* 81, Praha 1971.
- Lexikon české literatury (A-Ř)*, CD-ROM Ústavu české literatury AV ČR, 2001.
- A. LISICKÝ, *Ztřeštěná čeština Jana Václava Póla a Josef Dobrovský*, *Osvěta* 46, 1916, s. 57-67, 121-129.
- Б. М. ЛЯПУНОВ, *Краткий очерк ученой деятельности академика Игнатия Викентьевича Ягича*, Одесса 1901.
- K. LOUŽENSKÝ, *Dr. Jan Dvořáček (1808-1865). (Památce bývalého vůdce vídeňských Čechů)*, *Dunaj* 13, Vídeň 1936, s. 117.
- M. MACURA, *Znamení zrodu*, Praha 1983.
- A. MÁDL, *Český národní kostel ve Vídni*, *Vídeňský národní kalendář* 4, 1909, Vídeň 1908, s. 60-70.
- A. MÁDL, *Sv. Klemens Maria Hofbauer – Čechem*, in: *Ročenka Vídeňské matice roku 1911 – Z vedetty na Dunaji*, Vídeň 1912, s. 41-44.
- J. MÁCHAL, *Konfiskovaný „Slovanský almanach“ vídeňský z r. 1880 (Věnováno Jos. Penížkovi)*, *Národní listy* 63, 1923, č. 2, s. 2, 3. 1.

- J. MÁCHAL, *Obzor literatur slovanských*, in: Slovanstvo. Obraz jeho minulosti a přítomnosti, Praha 1912, s. 450-546.
- J. S. MACHAR, *Čtyři knihy sonetů*, Praha 1959.
- J. S. MACHAR, *Franz Joseph*, Svobodné Proudy, č. 2, pořádá F. Žďárský, Praha 1918.
- J. S. MACHAR, *Kriminál*, Praha 1918.
- J. S. MACHAR, *Opuštěná větev*, in: Sborník Čechů dolnorakouských, s. 3; knižně ve sbírce 1893-1896, Praha 1897.
- J. S. MACHAR, *Pod sluncem italským*, Praha 1929.
- J. S. MACHAR, *Tristium Vindobona I-XX*, Praha 1893; cit. dle Praha 1919.
- J. S. MACHAR, *Třicet roků*, Praha 1919.
- J. S. MACHAR, *Vídeň* (1903), in: Vídeň, Praha 1919.
- J. S. MACHAR, *Vídeňské profily*, Praha 1919.
- J. S. MACHAR, *Vzpomíná se...*, Praha 1920.
- A. MACHÁT, *Vídeňské obrázky [Zpěvačka – Vojácci – Vojáci – V Prátru]*, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 218, příloha Nedělní čtení, 22. 9.
- A. MACHÁT, *Česká Vídeň. Věnováno příznivcům Českého Srdce vídeňského ???*
- A. MACHÁT, *Naši ve Vídni*, Praha 1946.
- V. MAIDL, *Literární ztvárnění života Čechů ve Vídni*, in: Kultura českých enkláv ve světě [speciální číslo časopisu *Estetika*], Praha 1999, s.
- M. MALEČEK, *T. G. Masaryk, či Pavel Durdík? Několik poznámek k tématu L. N. Tolstoj a české myšlení*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, Řada filozofická (B) 51, č. 49, Brno 2002, s. 125-136.
- Вл. Мал. [= В. МАЛИНА], Дело. Лист за науку, књижевност и друштвени живот, књ. 8, Београд 1895, с. 133-137.
- O. MANOUŠEK, *Českovídeňské básnictví, obzvláště po převratu*, Dunaj 13, Vídeň 1936, s. 109-114 a 174-184.
- O. MANOUŠEK, *Dějiny pěveckého spolku Lumír ve Vídni*, in: 70 let Lumíra ve Vídni, Vídeň 1935, s. 25-129.
- G. MARINELLI-KÖNIG – N. PAVLOVA (edd.), *Wien als Magnet? Schriftsteller aus Ost-, Ostmittel- und Südosteuropa über die Stadt*, Wien 1996.
- K. MATAL, *Vídeň a my. Mimoходом*, Vídeňské svobodné listy Menšinové rady české a slovenské větve v Rakousku 56, Vídeň 2001, srpen, č. 25-26.
- V. MAYER, *Češi ve Vídni: Migrační a emancipační procesy české menšiny ve Vídni*, in: K. HRUBÝ – S. BROUČEK (edd.), *Češi za hranicemi na přelomu 20. a 21. století. Sympozium o českém vystěhovalectví, exulantství a vztazích zahraničních Čechů k domovu* (29. – 30. 6. 1998), UK v Praze ve spolupráci s Etnologickým ústavem AV ČR v Praze, Praha 2000, s. 89-100.
- Д. МЕДАКОВИЋ, *Срби у Бечу*, Нови Сад 1998.
- F. MELICHAR, *Machar, člověk a dílo. S úvodem S. Roušteké* [rec.], Dunaj 3, Vídeň 1925-1926, s. 195.
- E. MEHNERT (ed.), *Bilderwelten – Weltbilder. Vademekum der Imagologie*, Technische Universität Chemnitz, Philosophische Fakultät, Chemnitz 1997.
- T. MEŠKANK, *Česká Vídeň a serbska Lužica na proze lětstotka*, in: *Práce z dějin slavistiky*, sv. 20, Praha 1998, s. 99-113.
- A. MEŠŤAN, *Wien, tschechische Literatur und tschechische slawistik Ende des 19. und Anfang des 20. Jahrhunderts*, Wiener Slavistisches Jahrbuch 45 [tematické číslo *150 Jahre Slawistik an der Universität Wien*], Wien 1999, s. 105n.
- D. MIHELIC (ed.), *Dunaj in Slovenci*, Ljubljana 1994.
- D. MOLDANOVÁ, *Znovu o původu Boženy Němcové*, Česká literatura 37, 1989, s. 377-380.

- J. MOURKOVÁ, *Arnošt Muka – literární pozůstalost*, Literární archiv Národního musea – Literární pozůstalosti č. 489, Praha 1959.
- V. МУРДАРОВ, *Вуенската славистика и българското езикознание 1822-1849-1918*, Пловдив 1999.
- M. MIKULCOVÁ, *František Váhala, právník, spisovatel* [heslo], in: M. MIKULCOVÁ – M. GRACLÍK, *Kulturní toulky Valašskem, Frýdek-Místek 2001*, s. 291.
- J. MUDRA, *Ze serbskeho listowanja Měrcina Hattale*, *Lětopis Instituta za serbski ludospyt* A 21, 1974, s. 95-111.
- M. MURKO, *Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik. Mit einem Anhang: Kollár in Jena und beim Wartburgfest*, Graz 1897.
- M. MURKO, *Jagićovy paměti*, *Slavia* 16, 1938-1939, s. 376n.
- M. MURKO, *Nový seminář pro slovanskou filologii na Karlově universitě*, *Naše doba* 30, 1922-1923, č. 10, s. 581-596.
- M. MURKO, *Paměti*, Praha 1949.
- M. MURKO, *Rozpravy z oboru slovanské filologie*, Praha 1937.
- M. MURKO, *Vatroslav Jagić*, *Slavia* 2, 1923-1924, s. 193-204.
- A. E. MUŽÍK, *Návrat z Vídně*, *Vídeňský národní kalendář* 6, 1911, Vídeň 1910, s. 36-43.
- M. NAVRÁTIL, *O kulturní a jiné práci Moravanů ve Vídni vůbec a o záslužné činnosti presidenta dr. Jos. Zavadila zvláště*, *Dunaj* 4, Vídeň 1927, s. 124-130, 280-282, 343-349, 441-459.
- V. B. NEBESKÝ, *Něco o poměru Slovanů a Židů*, *Květy* 11, 1844, s. 323-324.
- V. B. NEBESKÝ, *Slované a Židé*, *Květy* 12, 1845, s. 51-55.
- W. NEHRING, *Altpolnische Sprachdenkmäler*, Berlin 1888.
- B. NĚMCOVÁ, *Dobry člověk*, in: *Dobry člověk*, Výbor z díla I, Praha 1974, s. 246.
- J. NERUDA, *Studie, krátké a kratší II.* [včetně *Studií výstavní*], in: *Spisy Jana Nerudy* 6, ed. J. Zima, Praha 1958, s. 165-292.
- J. NERUDA, *Roku 1873 ve Vurstlprátru*, in: *Spisy Jana Nerudy* 9, ed. A. Haman, Praha 1961, s. 145-149.
- S. M. NEWERKLA, *Johann Wenzel Pohl – Sprachpurismus zwischen Spätbarock und tschechischer Erneuerung*, in: G. ZAND – J. HOLÝ (edd.), *Tschechisches Barock. Sprache, Literatur, Kultur. – České baroko. Jazyk, literatura, kultura*, Frankfurt – Wien 1999, s. 49-67.
- S. M. NEWERKLA, *Josef Dobrovský a jazykové příručky výuky češtiny ve Vídni a jejím okolí*, in: V. VAVŘÍNEK – H. GLADKOVA – K. SKWARSKA (edd.), *Josef Dobrovský – Fundator studiorum slavivorum*, Praha 2004, s. 428-438.
- S. M. NEWERKLA, *Maximilián Václav Šimek (1748-1798): nejstarší česky psaný přírodopis, všeslovanská mluvnice, Hanáci, náboženství Rusů, česká literatura, bosenská historie a mj. i rakousko-rusko-turecký vojenský atlas*, *Listy filologické* 125, 2002, č. 1-2, s. 52-83.
- S. M. NEWERKLA, *Der österreichische Beitrag zu den Anfängen und Grundlagen der tschechischen Militärterminologie*, in: J. ERNST (ed.), *250 Jahre Fremdsprachenausbildung im österreichischen Militär am Beispiel des Tschechischen*, *Schriftenreihe der Landesverteidigungsakademie* 8, Wien 2003, s. 60-84.
- S. M. NEWERKLA, *Počátky institucionalizované výuky češtiny v rakouské monarchii v druhé polovině 18. století*, in: V. PETRBOK – R. LUNGA – J. TYDLITÁT (edd.), *Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století*, Boskovice 1999, s. 122-149.
- S. M. NEWERKLA, *Toulka příspěvků vídeňských učitelů češtiny k národnímu obrození (k 225. výročí bohemistiky ve Vídni)*, *Listy filologické* 124, 2001, č. 1-2, s. 107-113.
- П. ОРЕШКОВ, *Ватрослав Ягич. Кратък очерк на живота и дейността му досега*, *Известия на Семинара за славянска филология*, София 1911, № 3.

Památník vydaný r. 1888 o jubilejní slavnosti ochotnického spolku „Pokroku“ ve Vídni, Vídeň 1888.

Památník vydaný v roce 1903 k oslavě 40letého jubilea prvního divadelního ochotnického spolku „Pokrok“ ve Vídni, Praha 1903.

J. PÁTA, *Lužickosrbská účast při vídeňském Slovanském almanahu roku 1880*, in: A. FRINTA – F. TICHÝ (edd.), *Slovanský přehled 1914-1924*, Praha 1925, s. 182-192.

K. PAUL, *Pavel Josef Šafařík*, Praha 1961.

J. PENÍŽEK, *Národní listy* 70, 1930, 25. 9.

J. PENÍŽEK, *Z mých pamětí III*, Praha 1928, s. 171-175.

V. PETIOKY, *Německo-český slovník právní terminologie z roku 1850*, *Slovo a slovesnost* 56, 1995, s. 55-59.

J. PETR, *Michal Hórnik. Žiwjenje a skutkowanje serbskeho wótčınca*, Budyšin 1974.

J. PETR (ed.), *Práce z dějin slavistiky* 7, Praha 1979.

V. PETRBOK, *Jan Nepomuk Norbert Hromádka – ein Bohemist im vormärzlichen Wien*, *Wiener slavistisches Jahrbuch* 46, Wien 2000, s. 85-97.

V. PETRBOK, *Der literarische Beitrag von Tschechischlehrern und tschechischen Absolventen der Theresianischen Militärakademie*, in: J. ERNST (ed.), *250 Jahre Fremdsprachenausbildung im österreichischen Militär am Beispiel des Tschechischen*, *Schriftenreihe der Landesverteidigungsakademie* 8, Wien 2003, s. 45-59.

V. PETRBOK, *Příspěvek vídeňských a vídeňskonovoměstských bohemistů k české literární historii, bibliografii a knihopisu v letech 1770-1810*, in: J. VINTR – J. PLESKALOVÁ (edd.), *Vídeňský podíl na počátcích českého národního obrození – J. V. Zlobický (1743-1810) a současníci: život, dílo, korespondence. – Wiener Anteil an den Anfängen der tschechischen nationalen Erneuerung. J. V. Zlobický (1743-1810) und Zeitgenossen: Leben, Werk, Korrespondenz*, Praha 2004, s. 80-100.

E. PETRŮ, *Soupis díla Petra Chelčického a literatury o něm*, Praha 1957.

J. PILNÁČEK, *Čechoslováci na vídeňské universitě v XV. až XVII. stol.*, *Dunaj* 4, Vídeň 1927, s. 61-63.

J. PILNÁČEK, *Československé paběrky z vídeňských archivů*, *Dunaj* 7, Vídeň 1932, s. 163-166.

J. PILNÁČEK, *Vídeňský básník Jan František Pilnáček*, *Dunaj* 6, Vídeň 1929, s. 104-105.

J. PILNÁČEK, *Z dějin československé menšiny až do roku 1860*, in: J. HEYER – J. JAHN – F. MELICHAR (edd.), *Šedesát let školského spolku „Komenský“ ve Vídni, Vídeň 1932*, s. 11-20.

F. A V. PÍRKOVÍ, *Eduard Albert*, Žamberk 2000.

J. PLESKALOVÁ, *Jazykovědné zájmy Josefa Valentina Zlobického*, in: J. VINTR – J. PLESKALOVÁ (edd.), *Vídeňský podíl na počátcích českého národního obrození – J. V. Zlobický (1743-1810) a současníci: život, dílo, korespondence. – Wiener Anteil an den Anfängen der tschechischen nationalen Erneuerung. J. V. Zlobický (1743-1810) und Zeitgenossen: Leben, Werk, Korrespondenz*, Praha 2004., s. 61-69.

J. K. POJEZDNÝ, *K osmdesátinám Dra Vatroslava ryt. Jagiče*, Vídeň 1918.

J. K. POJEZDNÝ, *Kulturní poměry v české Vídni*, *Česká osvěta* 9, 1913.

S. POLÁK, *T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou II. (1882-1893)*, Praha 2001.

J. POLÍVKA, *A. N. Pypin. Jeho práce vědecká a publicistická*, *Naše doba* 12, 1905, s. 500-501.

I. POSPÍŠIL – M. ZELENKA (edd.), *Matija Murko v myšlenkovém kontextu evropské slavistiky*, Brno 2005.

B. PRAČKA – O. KRÁLÍK – J. DVOŘÁK, *Bezručův proces. Soudní a úřední dokumenty 1915-1918*, Ostrava 1962.

- F. PRAVDA, *Nepozdravím kněze*, in: TÝŽ, *Sebrané povídky pro lid* 10, Praha 1890.
- A. PRAŽÁK, *Jan Šalomoun Dobromír Petěň (Petain)*, Sborník filosofickej fakulty University Komenského v Bratislave 1, Bratislava 1922-1923, č. 11, s. 249-273.
- [A. PRAŽÁK – O. HUJER], *K 70. výročí narozenin Jana Gebauera. Několik poznámek*, Čas 22, 1908, č. 277, s. 2-3, 8. 10.; č. 278, s. 4, 9. 10.
- A. PRAŽÁK, *Národ se bránil*, Praha 1945.
- A. PRAŽÁK, *Neruda v dopisech*, Praha 1941.
- A. PRAŽÁK, *Samuel Hojč*, in: TÝŽ, *Slovenské studie*, Sborník filosofickej fakulty University Komenského v Bratislave 4, Bratislava 1926, č. 43 (5), s. 333-349.
- G. PRESSLER, „*Když Čechy ještě byly za Rakouska*“. *K toposu českého elementu ve vídeňské písni 19. a 20. století*, in: V. VALEŠ (ed.), *Doma v cizině. Češi ve Vídni ve 20. století. – Zu Hause in der Fremde. Tschechen in Wien im 20. Jahrhundert*, katalog, Praha 2002, s. 22-32.
- K. V. PROKOP, *Co nezvadlo*, Vídeň 1893.
- K. V. PROKOP, *Král času*, Vídeň 1904.
- K. PRŮŠEK, *Česká menšina ve Vídni od r. 1919 do r. 1938 (Fakta a vzpomínky)*, in: *Češi v cizině 3*, Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV ve spolupráci s Československým ústavem zahraničním v Praze, Praha 1988, s. 271-295.
- K. RAJNOCH, *Das literarische Profil der Wiener Slowakischen Zeitung (Vjedenské Slovenské Noviny), 1849-1861*, Wiener Slavistisches Jahrbuch 34, Wien 1988, s. 188-197.
- K. RAJNOCH, *Wien im Geistesleben der Slowaken (19. Jahrhundert)*, in: G. MARINELLI-KÖNIG – N. PAVLOVA (edd.), *Wien als Magnet? Schriftsteller aus Ost-, Ostmittel- und Südosteuropa über die Stadt*, Wien 1996, s. 293-315.
- J. RANDÁK, *Odpadlý vlastenec v Itálii*, Klaudyán – internetový magazín pro historickou geografii a environmentální dějiny, č. 5 [on-line; cit. 12. 2. 2006], <<http://klaudyan.psomart.cz/clanky.php>>.
- J. Z. RAUŠAR, *Vzpomínky na českou Vídeň a okolí (1897-1919)*, zvl. o. z Vídeňského deníku, Vídeň 1932.
- J. REMEŠ, *Poznámky a doplňky ke knize Dra F. Soukupa „Česká menšina v Rakousku“*, Dunaj 6, Vídeň 1929, s. 237-242.
- R. RÖSSEL, *Čeština na vojenské akademii v Novém Městě za Vídni*, in: J. KARÁSEK (ed.), *Sborník Čechů dolnorakouských*, s. 73.
- S. ROTH, *Božena Němcová. Sehnsucht nach einem anderen Leben*, in: A. WAGNEROVÁ, *Prager Frauen. Neun Lebensbilder*, Prag 2000, s. 12-15, 238.
- CH. ROTHMEIER, *Die entzauberte Idylle. Das Wien-Bild in der tschechischen Literatur seit Mitte des 19. Jahrhunderts bis in die Gegenwart*, in: G. MARINELLI-KÖNIG – N. PAVLOVA (edd.), *Wien als Magnet? Schriftsteller aus Ost-, Ostmittel- und Südosteuropa über die Stadt*, Wien 1996, s. 255-292.
- CH. ROTHMEIER, *Die entzauberte Idylle. 160 Jahre Wien in der tschechischen Literatur*, Österreichische Akademie der Wissenschaften – Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse Bd. 712, Veröffentlichungen der Kommission für Literaturwissenschaft № 24, Wien 2004.
- S., *Úsudek o Videnském almanahu Dunaji*, Hvězda 3, Olomouc 1861, s. 289-290, 304-306, 326, 340-342.
- K. SABINA, *Prvotiny pěkných umění. Příspěvek k historii českého časopisectví*, in: TÝŽ, *Spisy II, Články literárnědějepisné* 1, Praha 1912, s. 385-386 [časopisecky Národní listy, Kritická příloha, 2, 1864, s. 161-167, 228-231].
- Sborník Čechů dolnorakouských*, Vídeň 1895.
- M. SEKERA, *Čeština v rakouské armádě a v císařské rodině*, Dějiny a současnost 16, 1994, č. 2, s. 15-18.

- J. SERKE, *Hugo Sonnenschein. Žid, který přežil Osvětim, ne však vražedný útok svých soudruhů*, in: *Böhmische Dörfer. Putování opuštěnou literární krajinou*, Paprsek, sv. 6, Praha 2001, s. 348-379.
- S. SIMONEK, *Drei Blicke auf Wien: I. Franko – J. S. Machar – I. Cankar. Eine komparatistische Skizze*, Wiener Slavistisches Jahrbuch 39, Wien 1993, s. 131-143.
- S. SIMONEK, *Josef Svatopluk Machars Parallel- und Gegenwelten zur Wiener Moderne (Schnitzler, Andrian, Hofmannsthal)*, Germanoslavica 5 (10), 1998, s. 55-61.
- S. SIMONEK, *Zur wechselseitigen Lektüre Josef Svatopluk Machars und Peter Altenbergs*, Slavia 67, 1998, s. 305-315.
- J. SKALIČKA, *Literární historik Alois Vojtěch Šembera*, in: *Kapitoly z dějin české literární historiografie*. Václavkova Olomouc 1987, Olomouc 1989, s. 51-60.
- B. SLAVÍK, *Od Dobnera k Dobrovskému*, Praha 1975.
- Славянский альманах – Slovanský almanah*, Vídeň 1879.
- F. SOLDAN, *J. S. Machar*, Praha 1974.
- F. A. SOUKUP, *Česká menšina v Rakousku*, Praha 1928.
- F. A. SOUKUP: *K „Poznámkám“ Jos. Remeše k mé knize*, Dunaj 7, Vídeň 1930, s. 106-108.
- М. Н. СПЕРАНСКИЙ, *Жизненный труд и историко-литературная деятельность И. В. Ягича*, Известия Отделения русского языка и словесности Российской академии наук 28, Москва 1924, с. 339-365.
- J. P. STERN, *Das Wien der Jahrhundertwende aus tschechischer Sicht*, Österreichische Osthefte 28, Wien 1986, № 1, s. 5-21.
- J. STIEBLEROVÁ, *Jan Stiebler. 1857-1930. Památce průkopníka českého sborového zpěvu ve Vídni*, Lidová knihovna vídeňská sv. 26, Vídeň 1933.
- A. STICH, *Emanuel Salomon Friedberg-Mírohorský*, Wiener Slavistisches Jahrbuch 46, Wien 2000, s. 99-105.
- F. STRNAD, *Cestou z republiky do spolkového státu! Naše krajanská větev v Rakousku*, Vídeň 1935.
- F. STRNAD, *Československá Vídeň po válce*, Vídeň 1926.
- T. SYLLABA, *Jan Gebauer*, Praha 1986.
- T. SYLLABA, *Jan Gebauer. Bibliografický soupis publikovaných prací s úvodní studií a dokumentací k 100. výročí založení Gebauerova slovanského semináře*, Praha 1979.
- T. SYLLABA, *Jan Gebauer na pražské univerzitě*, Praha 1983.
- T. SYLLABA, *Vladimir Andrejevič Francev. Bibliografický soupis vědeckých prací s přehledem jeho činnosti*, Praha 1977.
- SYNEK, *Vídeňské písničky*, Vídeňský národní kalendář 6, 1911, Vídeň 1910, s. 48.
- SYNEK, *Vídeňský Čech*, Vídeňský národní kalendář 4, 1909, Vídeň 1908, s. 42.
- Z. ŠAMBERGER, *Vídeňští Čechoslované. Jejich působení a význam na počátku 40. let 19. století*, Slovanské historické studie 14, Praha 1984, s. 5-25.
- A. V. ŠEMBERA: *Mnoho-li jest Čechů, Moravanů a Slováků a kde obývají. Příspěvek k ethnografii československé*, ČČM 50, 1876, s. 393-418, 647-685.
- A. V. ŠEMBERA, *O Slovanech v Dolních Rakousích*, ČČM 18, 1844, 19, 1845.
- V. K. ŠEMBERA, *Důvěrné listy z Prahy*, Vídeň 1871.
- F. B. ŠEVČÍK, *Zpěv slovanský a pěstování společenského života ve Vídni od r. 1841 až do r. 1862*, in: J. KARÁSEK (ed.), *Sborník Čechů dolnorakouských*, s. 11-27, 37-40.
- L. ŠÍŠA, *Obelisk. Po shlednutí rukopisné pozůstalosti V. Hrubého*, Dunaj 8, Vídeň 1931, s. 3.
- L. ŠÍŠA, *V. Hrubý a možnosti literární tvorby českovídeňské*, Dunaj 17, Vídeň 1940, s. 43-44.
- L. ŠÍŠA, *Václav Hrubý a nové století*, Dunaj 12, Vídeň 1935, s. 165-172.

- E. ŠKORPIL, *Alois Vojtěch Šembera. Přehled života a díla*, Vysoké Mýto 1946.
- F. ŠTĚDRONSKÝ, *Zahraniční krajanské noviny, časopisy a kalendáře do roku 1938*, Bibliografický katalog ČSR, sv. 6, Praha 1958.
- J. ŠTELOVSKÝ, *Vídeňský posel*, Vídeňský národní kalendář 5, 1910, Vídeň 1909, s. 68.
- R. TABORSKI, *Polacy w Wiedniu*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1992.
- F. TICHÝ, *Ada Christen a V. K. Šembera*, Svět, Zlín 1944, č. 10, 8. 3.
- B. ТОДОРОВ, *Чешкият сюжет. Чехия и чехите в българската литература*, София 1992.
- B. ТОДОРОВ, *И свой своя (не)позна... Етюди по славянска имагинистика I*, Славянска библиотека № 1/1996, София 1996.
- B. ТОДОРОВ – E. МЕНЕРТ, *И Свой своя (не)позна... Етюди по славянската имагинистика III*, София 1998.
- D. TUREČEK, *Murkovy „Deutsche Einflüsse“ a jejich české přijetí*, in: I. POSPÍŠIL – M. ZELENKA (edd), *Matija Murko v myšlenkovém kontextu evropské slavistiky*, Brno 2005, s. 87-99.
- H. ULBRECHTOVÁ, *Česko-lužické vztahy od konce 18. do počátku 20. století. Český podíl na formování lužickosrbské literatury*, in: *Západoslovanské literatury v českém prostředí do roku 1918*, Praha 2003, s. 175-214.
- H. ULBRECHTOVÁ, *Recepte lužickosrbské literatury v I. polovině 20. století*, in: *Západoslovanské literatury v českém prostředí ve 20. století*, Praha 2004, s. 267-309.
- J. URBAN, *Čechové v Dolních Rakousích, zvláště ve Vídni a za hranicemi*, Vídeň 1892.
- Z. URBAN, *Korespondence Ludvíka Kuby s J. Z. Raušarem a její význam*, in: *Práce z dějin slavistiky*, sv. 13, Praha 1989, s. 169-181.
- Z. URBAN, *Michal Hórnik a Edvard Jelínek*, in: *M. Hórnikowe skutkowanie w cyrilometodskim duchu*, Budyšin 1995, s. 26-30.
- Z. URBAN, *Neznámé stránky vztahu Michala Hórniky k českým zemím a pražské univerzitě*, in: *Práce z dějin slavistiky*, sv. 17, Praha 1994, s. 91-103.
- Z. URBAN, *Význam Gebauerova slavistického semináře pro rozvoj folkloristiky a etnografie*, *Práce z dějin slavistiky* 7.
- F. VÁHALA, *Český archiv a museum. – Paměti vídeňských Čechů. – Almanach vídeňských literátů a umělců*, Vídeňský deník 1, Vídeň 1907, č. 231, s. 1-2, 22. 11.
- Dr. -a [= F. VÁHALA], *Vídeňská Matice*, Vídeňský deník 1, Vídeň 1907, č. 214, s. 1, 1. 11.
- F. VÁHALA, *„Vídeňská Matice“. Její účel a význam*, Vídeňský deník 7, Vídeň 1913, č. 229, s. 13-16, 5. 10.
- FR. VÁHALA, *Za rokem 1911*, in: *Ročenka Vídeňské matice roku 1911*, Vídeň [1912], s. 5-6.
- F. VÁHALA, *Ze staré a nové Vídne*, Vídeň [1913].
- F. VÁHALA, *Český archiv a museum. – Paměti vídeňských Čechů. – Almanach vídeňských literátů a umělců*, Vídeňský deník 1, Vídeň 1907, č. 231, s. 1-2, 22. 11.
- F. VÁHALA – J. K. POJEZDNÝ (edd.), J. S. Macharovi. *Ročenka Vídeňské matice za rok 1913*, Knihovna Vídeňské matice, svazek 5, Vídeň 1914.
- A. VACHATA, *Josef František Burgerstein*, Vídeňský národní kalendář 10, 1915, Vídeň 1914, s. 92-94.
- A. VACHATA, *Z dějin českého tisku v ve Vídni*, Vídeňský deník 14, Vídeň 1920, č. 41, 56, 68.
- V. VALENTA-ROŠTÍNSKÝ, *Noční šichta*, 1919, ⁴1925.
- V. VALENTA-ROŠTÍNSKÝ, *Za pravdou*, Vídeň 1908, ³1923.
- V. VALEŠ (ed.), *Doma v cizině. Češi ve Vídni ve 20. století. – Zu Hause in der Fremde. Tschechen in Wien im 20. Jahrhundert*, katalog, Praha 2002.

- Vídeňský národní kalendář 1, 1906, Vídeň 1905 – 10, 1915, Vídeň 1914.
- T. С. ВИЛОВСКИ, *Светли и тамни дани у очи мога ступања у српску државну службу. Из мојих успомена*, Бранково коло 15, Сремски Карловци 1909, № 7, с. 109, 12. (25.) 2.
- J. VINTR, *Josef Dobrovský a tehdejší vídeňští učitelé češtiny*, in: V. VAVŘÍNEK – H. GLADKOVA – K. SKWARSKA (edd.), *Josef Dobrovský – Fundator studiorum slavlicorum*, Praha 2004, s. 414-427.
- J. VINTR, *Založení bohemistiky na vídeňské univerzitě roku 1775, její více než dvousetleté trvání a perspektivy ve XXI. století*, Česká literatura 49, 2001, č. 1, s. 3-13.
- J. VINTR – J. PLESKALOVÁ (edd.), *Vídeňský podíl na počátcích českého národního obrození – J. V. Zlobický (1743-1810) a současníci: život, dílo, korespondence. – Wiener Anteil an den Anfängen der tschechischen nationalen Erneuerung. J. V. Zlobický (1743-1810) und Zeitgenossen: Leben, Werk, Korrespondenz*, Praha 2004.
- V. VLAŠÍNOVÁ, *Z galerie našich slavistů*, Ruský jazyk 18, 1967-1968, s. 180-181.
- A. M. VOBEJDA, *Obět. Povídka z vídeňského života*, Kalendář Čechů vídeňských 5, 1896, Vídeň 1895, s. 38-50.
- A. M. VOBEJDA, *Písně Čecha vídeňského*, Vídeň 1895.
- O. VOJEN, *Bez rodné půdy pod nohama*, Dunaj 4, 1927, s. 1.
- J. VOLF – J. PÁTA (edd.), *Dopisy Dobrovského s B. A. Veršauerem a V. Krčmou...*, Praha 1937.
- J. VOLF, *Počátek českého novinářství ve Vídni*, Dunaj 3, Vídeň 1925-1926, s. 133-136.
- J. VOPRAVIL, *Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře*, Praha 1973.
- ju. [= snad J. VOREL], *K. Klostermann: Za štěstím. Román ze života vídeňských Čechů. Nakladatel: Jos. R. Vilímek. V Praze 1895. Str. 444. Cena 2 zl. 80 kr., Literární listy 17, 1895-1896, s. 10.*
- F. V. V. [= F. V. VYKOUKAL], *Sborník Čechů dolnorakouských*, Světozor 29, 1895, č. 47 (1476), s. 551-552.
- F. V. V. [= F. V. VYKOUKAL], *Za štěstím. Román ze života vídeňských Čechů. Napsal Karel Klostermann*, Světozor 29, 1894-1895, č. 33 (1462), s. 396.
- Wiener Slavistisches Jahrbuch 46, Wien 2000 [sborník z konference k 225. výročí založení bohemistické katedry na Vídeňské univerzitě, konané 12.-14. 10. 2000 ve Vídni].
- J. WILDMANN, *Kde domov můj?*, Kalendář Čechů vídeňských 6, 1897, Vídeň 1896, s. 38-47.
- F. WOLLMAN, *Slavismy a antislavismy za jara národů*, Praha 1968.
- S. WOLLMAN, *Česká škola literární komparatistiky (Tradice, problémy, přínos)*, Praha 1989.
- G. WYTRZENS, *Die Herausbildung eines Nationalbewußtseins bei den in Wien ansässigen Slaven und die Wiener Slavenpresse*, Wiener Slavistisches Jahrbuch 39, Wien 1993, s. 183-200.
- G. WYTRZENS, *Die Slavica der Wiener Mechitharisten-Druckerei*, Wien 1985.
- M. ZELENKA (ed.), *Murkova epocha slovanské filologie*, Praha 2003.

6. BIBLIOGRAFIE PUBLIKACÍ JOSEFA KARÁSKA A VYBRANÝCH PRACÍ O NĚM

Bibliografie je řazena chronologicky a abecedně podle názvu, samostatně vyšlé publikace jsou odlišeny typem písma. Pokud byly zjištěny ohlasy na konkrétní práci (recenze, referát), jsou základní bibliografické údaje uvedeny menším písmem hned za daným titulem.

Základní údaje pocházejí z bibliografické databáze českých slavik (Slovanský ústav AV ČR) a z publikovaných bibliografií Karáskových prací od J. K. Doležala (in: *Dr. J. Karásek (Kus života z české Vídně)*, Vídeň 1926, s. 167-181) a M. Karáskové (*Dodatky k soupisu prací dra Josefa Karáska*, Dunaj 11, Vídeň 1934, s. 168-170, 242-248, 344-347; též jako separát). Tyto bibliografie však trpí řadou nedostatků, jednotlivé stati jsou citovány nepřesně, v údajích jsou tiskové chyby a řada položek není uvedena vůbec, proto jsem v některých případech přistoupil k vlastní excerpci časopisů.

Pokud není uvedeno jinak, vyšly všechny zmiňované příspěvky v Praze. Údaje, jež jsem nemohl osobně ověřit (je jich jen několik; tento nedostatek důsledkem nedostupnosti časopisu v pražských knihovnách), nejsou kompletní (chybí např. číslo časopisu či stránkový rozsah).

Záměrně byly z bibliografie vyřazeny příspěvky, které se mi nepodařilo najít nebo jejichž autorem není Karásek:

Wisla, Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft 21, 1891.

Český lid, Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft 22, 1892.

O Čěškách, Jičinský ohlas, Jičín 1892, 29. 8.

Michal Hórník, Politik, září (?) 1893.

Zařikání, Český lid, 1893, č. 6.

A. Muka: Zejlerja H. Zhromadžene spisy, Neues Lausitzisches Magazin 70, Görlitz 1894.

Sarcey. Časopis Maćicy Serbskeje. Lva Tolstého „Voskresenie“, Pražské Noviny, 1896, 23. 6.

Vatroslav Oblak, Pražské noviny, 1896, po 14. 4.

Dobrovský byl zednářem, Čas 11, 1897, s. 34-36. [tato stať je sice podepsána J. K., ale v textu je narážka, že se autor narodil 3 roky po Dobrovského smrti, tedy roku 1832]

Vojnarka, Slovan, 1899, 25. 10.

Der Tod des Baron Kaska, Neues Wiener Tagblatt, Wien 1905, 26. 5.

Haydns „Schöpfung“ in Prag, Wiener Abendpost, Wien 1905, 29. 5.

Aus dem Nachlasse Andreas Hofers, Die Zeit, 1909, 26. 8.; Brünner Morgenpost, 1909, Nr. 195.

Vítězství romantiky, Moravská orlice 48, Brno 1910, 10. 1. [článek J. F. Karase]

Adolf Černý: Lužice a Lužičtí Srbové, ČČM 87, 1913, s. 192-195. [nejistá šifra J. V. K., snad publicisty Richarda Fischera (1872-1954), viz J. VOPRAVIL, *Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře*, Praha 1973, s. 549]

PRÁCE JOSEFA KARÁSKA

1889

O ruském realismu, Krakonoš 11, Jičín 1889, č. 13.

Literárněhistorická úvaha o realismu u Tolstého a Dostojevského.

Josef Jakubec, Národní listy 29, 1889, č. 160, 12. 6.

Nekrolog; nepodepsáno.

Úmrtí Josefa Jakubce, Hlas národa, 1889, č. 161, 13. 6.

Nekrolog; nepodepsáno.

Saltykov-Ščedrin, Národní listy 29, 1889, č. 168, Příloha, s. 1, 20. 6.

Nekrolog; rubrika *Z ruské literatury*.

Z ruské literatury (kritické), Národní listy 29, 1889, č. 93, Příloha, s. 1, 4. 4.

Literární studie; o V. G. Bělinském, Čaadajevovi aj.; rubrika *Slovanská literatura*.

1890

Historie ruské literatury. Napsal Omeljan Ogonovskij, Národní listy 30, 1890, č. 287, Příloha, s. 1, 18. 10.

Recenze knihy; rubrika *Z ruské literatury*.

„*Listy z českých dějin kulturních*“. *Sepsal D-r Čeněk Zibrt. V Praze 1891. II+123 str.*, Живая старина 1, Санкт-Петербург 1890-1891, выпуск 4, с. 191-195.

Recenze.

Nad hrobem Kollárovým, Národní listy 30, 1890, odpol. vyd., č. 312, s. 1-2, 12. 11.

Fejeton; výzva k převezení Kollárových ostatků do Prahy.

Směs, Národní listy 30, 1890, č. 294, Příloha, s. 1, 25. 10.

Glosa; drobné zprávy z německých novin o Turgeněvovi, o Bureninově článku v *Novém vremeni*, v němž chce autor opravovat Tolstého *Kreutzerovu sonátu*.

Z literatury ruské, Literární listy 12, 1890-1891, s. 179-180.

Zpráva; o vydavatelské činnosti v Rusku, mj. srovnání literární tvorby Gleba Uspenského a Nemiroviče Dančenka.

Z literatury ruské. „Učení hraběte L. N. Tolstého“. *Od P. E. Astafeva. Moskva 1890*, Literární listy 12, 1890-1891, s. 23, 42, 76.

Referát.

Z ruskej literatury, Slovenské pohľady 10, Turčiansky Svätý Martin 1890, s. 594-596.

Zpráva; podle článku *Очерки русской жизни* z čas. *Русская мысль*; přel. zřejmě J. Škultěty.

1891

„*Český lid*“, Jičínský obzor 12, Jičín 1891, č. 20, s. 1-2, 18. 10.

Referát; o právě založeném odborném etnografickém periodiku *Český lid*.

Bulharská literatura, Národní listy 31, 1891, č. 72, Příloha, s. 1, 14. 3.

Přehled současného stavu bulharské literatury, o bulharských překladech z češtiny (J. Vrchlický, S. Čech, L. Stroupežnický).

Dopisy P. J. Prejsa M. S. Kutorgovi, J. J. Srezněvskému, Národní listy 31, 1891, č. 258, Příloha, s. 2, 19. 9.

Referát; v čas. *Живая старина*, č. 3, 1891, jsou uvedeny dopisy ruského historika P. J. Prejse, v nichž líčí své dojmy z osobních setkání s P. J. Šafaříkem, F. Palackým, F. L. Čelakovským; do čas. přispívá i J. Polívka; rubrika *Ruská literatura*.

Chorvatská literatura, Národní listy 31, 1891, č. 44, Příloha, s. 1, 14. 2.

Zpráva; chorvatské literární dění, čas. *Hrvatska a Vienac* často přinášejí překlady z české literatury.

Památce Miklošičově, Čas 5, 1891, s. 202-204.

Nekrolog; výtah z Jagićova projevu při úmrtí jeho učitele Frana Miklošiče, podepsáno J. Kk.

Ivan Alexandrovič Gončarov, Národní listy 31, 1891, č. 276, s. 1, 7. 10.

Nekrolog; Gončarov zemřel 28. 9. 1891.

Lermontov, Národní listy 31, 1891, č. 201, s. 1-2, 24. 7.

Fejeton; k 50. výročí úmrtí.

PETR CHELČICKÝ, *Menší spisy (Řeč a zpráva o těle Božím, O šelmě a obraze jejím, Řeč o základu zákonů lidských, O očistci)*, Památky české reformace I, Comenium II, upravil Josef Karásek, Praha 1891, XVI 132 s.

rec.: [F. SCHULZ], Zlatá Praha 8, 1890-1891, s. 575-576, 586-587; J. J. [= ?], Národní listy 31, 1891, č. 237, Příloha, s. 2, 29. 8.; V. FLAJŠHANS, Athenaeum 9, 1891-1892, s. 149-150; F. F. KONEČNÝ, Vlast' 8, 1891-1892, s. 562-563.

Petrov, Al. L.: *Ženské ústavy v Rakousku. (Cislajtanie)*, Ženské listy 19, 1891, s. 45-50.

Referát; napsal A. L. Petrov, referuje J. K. podle článku z čas. *Журналъ министерства народнаго просвещения*.

Ruská literatúra, Slovenské pohľady 11, Turčiansky Svätý Martin 1891, s. 132-133.

Zpráva; podle ruských revuí *Живая старина, Славянскій ежегодник, Вестник Европы, Исторический Вестник, Северный Вестник*; přel. zřejmě J. Škultéty.

Сборник общества любителей российской словесности на 1891 год, Národní listy 31, 1891, č. 279, 2. Příloha, s. 1, 10. 10.

Referát

Slaveni u davnini. Napisao Dr. T. Maretić. Zagreb 1889, ČČM 65, 1891, s. 323-326.

Recenze.

1892

Čechové v Dolních Rakousích, zvláště ve Vídni a za hranicemi. Sestavil Josef Urban, Věstník. Časopis spolků česko-slovanských ve Vídni 10, Vídeň 1892, č. 26, s. 1-2, 2. 7.

Referát.

Český lid. Sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku. Redaktoři: části anthropologické a archeologické: Dr. Lubor Niederle. Části kulturně-historické a ethnographické: Dr. Čeněk Zibrt, Österreichisches Literaturblatt 1, Wien 1892, s. 353.

Referát.

Dojmy z cest, Jičínský ohlas 6, Jičín 1892, č. 16, s. 1-2, 28. 8.

Fejeton z cesty po Polsku.

Dr. E. Mucke: Historische und vergleichende Laut- und Formenlehre der Niedersorbischen (Niederlausitzisch-wendischen) Sprache... Liepzig... 1891, Славянское обозрение 1, 1892, № 3, сентябрь.

Recenze.

PETR CHELČICKÝ, *Menší spisy (Řeč svatého Pavla o starém člověku. Řeč na dvacátou kapitolu svatého Matouše: O dělnících na vinici Páně. Výklad na pašiji svatého Jana)*, Památky české reformace I, Comenium III, vydal a upravil J Praha 1892, VIII 108 s.

rec.: ČČM 66, 1892, s. 554; A. MUKA, Lužica 11, 1892, č. 2; V. FLAJŠHANS, Athenaeum 10, 1892-1893, s. 120-122.

„Сборник общества любителей российской словесности на 1891 год.“ Москва, ČČM 66, 1892, s. 153-155.

Referát.

Srezněvský v Jičíně, Jičínský obzor 13, Jičín 1892, č. 23, s. 1-2, 4. 12.

Fejeton; o pobytu ruského slavisty v Jičíně r. 1840.

1893

Česká ethnografická výstava v Praze a Vídeňští Čechové, Věstník. Časopis spolků česko-slovanských ve Vídni 11, Vídeň 1893, č. 47, s. 1-2, 9. 12.

Článek; výzva ke zpracování dějin vídeňských Čechů a k jejich prezentaci na výstavě v roce 1895, projekt pozdějšího Karáskova *Sborníku Čechů dolnorakouských* (1895).

Český lid, roč. I, Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft 23, Wien 1893, s. 122-124.

Referát.

Jan Kollár 1793-1852. Sborník statí o životě, působení a literární činnosti pěvce „Slávy dcery“ na oslavu jeho stoletých narozenin, redakcí Fr. Pastrnka vydaly český Akademický spolek ve Vídni a slovenský akademický spolok „Tatran“ vo Viedni, Vídeň 1893, 286 s.

Sborník studií; J. Karásek jej spoluredigoval a přispěl dvěma statěmi:

Autobiografie Jana Kollára, in: *Jan Kollár 1793-1852*, s. 277-287.

Komentář k německy psané Kollárově autobiografii.

Jan Kollár ve Vídni 1849-1852, in: *Jan Kollár 1793-1852*, s. 62-77.

Životopisná studie.

rec.: A. TRUHLÁŘ, ČČM 67, 1893, s. 471-473; Fr. Bý. [= F. BÍLÝ], Národní listy 33, 1893, č. 207, 28. 7. [přetištěno in: Věstník. Časopis spolků česko-slovanských ve Vídni 11, Vídeň 1893, č. 29, 5. 8.; č. 30, 12. 8.]; J. BENHART, Časopis Matice moravské 17, Brno 1893, s. 365-369; Šk. [= J. ŠKULTÉTY], Národné noviny 24, Turčiansky Svätý Martin 1893, č. 85-88, 23.-29. 7.; M. Z. [= Z. PRZESMYCKI], Przegląd polski 3, Kraków 1894, s. 179-184; Slovanski svet 6, Trst 1893, s. 340; J. HEYER, *Jak oslavili vídeňští Slované před čtyřiceti lety sté narozeniny Jana Kollára*, Dunaj 10, Vídeň 1933, s. 191-197; M. KARÁSKOVÁ, *Příspěvek ke genezi vídeňského sborníku „Jan Kollár“ z r. 1893. (S otiskem dopisů Zdenky Šemberové)*, Dunaj 10, Vídeň 1933, s. 203-213.

K jubileu hr. Harracha, Věstník. Časopis spolků česko-slovanských ve Vídni 11, Vídeň 1893, č. 48, s. 1, 16. 12.

Článek; o působení hraběte Jana Harracha mezi vídeňskými Čechy, zvláště o jeho činnosti ve *Slovanské besedě*, jejímž je čestným předsedou; podepsáno J. Kk.

Kollariana, Národní listy 33, 1893, č. 214, s. 4, 4. 8.

Fejeton; oslavy Kollárova výročí v Chorvatsku a referát o jubilejním sborníku *Jan Kollár (1793-1893). Spomenica na stogodišnjicu njegova rođenja* (Zagreb 1893): úvod o Kollárově životě a díle (s. 7-18) napsal Stjepan Bosanac, druhou část tvoří překlad vybraných sonetů *Slávy dcery* od Stjepko Španiće (s. 19-112).

Komedie o Františce, dceři krále anglického, též o Honzíčkoví, synu kupce londýnského, Český lid 2, 1893, s. 53-59, 175-180.

Edice lidové divadelní hry z okolí Vysokého nad Jizerou; s krátkým úvodem J. K. podle vypravování Čenka Marka v Železnici podává J. K.

Kraus Dr. Arnošt V., soukr. docent na c. k. české universitě v Praze: Goethe a Čechy (Goethe und Böhmen). Část I, Österreichisches Literaturblatt 2, Wien 1893, s. 620-621.

Referát.

Michal Hórnik, Jičinský obzor 14, Jičín 1893, č. 17, s. 1-2, 3. 9.

Článek k 60. narozeninám.

Mythiske bytosce lužiskich Serbow. Napisal Adolf Černý. I. zwjazk. Budyšin 1893, ČČM 67, 1893, s. 640-641.

Referát.

Сочинения Петра Хельчицкого. I. Сеть веры. – II. Реплика против Бискупца, Труд Ю. С. Анненкова окончил по поручению Отделения русского языка и словесности ординарный академик И. В. Ягич, Сборник Отделения русского языка и словесности Императорской Академии Наук, том 55, Санктпетербург 1893, LI 542 s.

Po úmrtí J. S. Anněnka J. Karásek pomáhal V. Jagičovi při dokončení edice Chelčického spisů, Jagičův úvod je napsán dle Karáskovy studie.

rec.: A. TRUHLÁŘ, ČČM 67, 1893, s. 634-638.

Vlad. Przybyszewski: Skarb bronzowy znalezionej na prawym brzegu Dnniestru pod Umzem, Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft 23, 1893, s. 84-85.

Referát.

Vlast'. Böhmische katholische Revue. Redacteur Th. Škrdle, Österreichisches Literaturblatt 2, Wien 1893, s. 154-156.

Referát.

Wlad. Matlakowski: Budownictwo ludowe na Podhalu, Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft 23, 1893, s. 85-89.

Wobydlenje lužiskich Serbow („Die Wohnung der Lausitz-Wenden“) von Adolf Černý. Separatabdruck aus Časopis Mačicy Serbskeje. Bautzen 1889, Neues Lausitzisches Magazin

69, Görlitz 1893, s. 299-301.

Recenze.

Z Lužice, Národní listy 33, 1893, č. 13, s. 1, 13. 1.

Fejeton; o H. Zejlerovi a jeho sebraných spisech vydaných A. Mukou.

1894

Ad. Černého Mythiske bytosce lužiskich Serbow, Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft 24, 1894, s. 55-56.

Cetyňský oktoich. Ke čtyřstoletému jubileu, Praha 1894, 20 s.

Stať; odborný rozbor černohorské církevní památky jako nejstarší z jihoslovanských inkunabulí; zvl. otisk z čas. Zlatá Praha 11, 1894, s. 67-69, 75, 78, 87, 90.

rec.: ČČM 68, 1894, s. 194.

Cetyňský oktoich. K 400.letému jubileu, Zlatá Praha 11, 1894, s. 67-69, 75, 78, 87, 90.

Stať o nejstarším černohorském tisku.

Časopis musea král. českého, 1891-1893, Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft 24, 1894, s. 54-55.

Česká svatba. Popisuje F. V. Vykoukal. V Praze. Vilímek. 1894, ČČM 68, 1894, s. 337-338.

Recenze. [bibliografie ČNM č. 8152]

Český lid, II. roč., Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft 24, 1894, s. 52-54.

Dr. Franjo Rački, Světozor 28, 1894, s. 178, 190.

Nekrolog; s podobiznou (s. 177).

Dr. Josef Fiedler, Světozor 28, 1894, s. 214-215.

Medailon; k 75. narozeninám; s fotografií (s. 214).

Dvě verše starofrancouzské legendy o sv. Kateřině Alexandrinské. Vydal Jan Urban Jarník, Österreichisches Literaturblatt 3, Wien 1894, s. 365-366.

Referát.

Ethnografičeskoje obozrenije, Moskva, Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft 24, 1894, s. 93-94.

K. E. Mucke. Historische und vergleichende Laut- und Formenlehre der Niedersorbischen (Niederlausitzisch-wendischen) Sprache... Liepzig... 1891, Archiv für slavische Philologie 16, Berlin 1894, s. 530-549.

Kritický posudek.

Михаило Хорник, Београд 1894, 6 с.

Nekrolog; text přednášky přečtené ve vídeňské *Slovanské besedě*, zvl. otisk z čas. Дело. Лист за науку, књижевност и друштвени живот, књ. 2, Београд 1894, с. 332-337.

Михаило Хорник, Дело. Лист за науку, књижевност и друштвени живот, књ. 2, Београд 1894, с. 332-337.

Nekrolog; text přednášky přečtené ve vídeňské *Slovanské besedě*.

Pastrnek Dr. Fr.: Bibliographische Übersicht über die slavische Philologie 1876-1891, Österreichisches Litteraturblatt 3, Wien 1894, s. 236-237.

Referát.

Pohrabki z rukopisa dr. Antona w Zhorjelcu, Časopis Mačicy Serbskeje 47, Budyšin 1894, č. 89, s. 23-26.

Článek; doplňky Antonových variant lužickosrbských lidových písní k Smolerově edici z roku 1841-1843.

Prodaná nevěsta v Sofii, Národní listy 34, 1894, odp. vyd., č. 265, 25. 9.; č. 266, 26. 9.

Fejeton; podepsáno J. Kk.

Rozmluva s hrabětem Lvem Tolstým, Národní listy 34, 1894, odp. vyd., č. 135, s. 1-2, 18. 5.

Fejeton; dojmy německého divadelního ředitele a fejetonisty Oskara Blumenthala z rozmluvy s Tolstým.

Русская хрестоматия. С русско-чешско-сербским словоуказателем. Прага, Е.

Valečka, 1894, ČČM 68, 1894, s. 470.

Referát.

Sbornik za narodni umotvorenija, nauka i knižnina, Sofía, Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft 24, Wien 1894, s. 90-91.

Скуплени граматички и полемички спису Вука Стеф. Караџића. Книга првни, vládní vydání. Bělehrad 1894, Národní listy 34, 1894, č. 275, 5. 10.

Referát.

Slovenské pohľady, Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft 24, Wien 1894, s. 55.

Referát.

Spomnjenka na Michala Hórniku, Łužica 13, Budyšin 1894, s. 43-44.

Nekrolog.

Szulcego Jana Parum: Słownik języka połabskiego, wydał Dr. Antoni Kalina... Krakau... 1892, Österreichisches Literaturblatt 3, Wien 1894, s. 494-495.

Referát.

Výstava národopisná, Rozhledy sociální, politické a literární 3, Chrudim 1894, s. 148-151, 273-275.

Referát; o pražské Národopisné výstavě; podepsáno J. Kk.

Wisła, Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft 24, 1894, s. 91-92.

Referát.

Z literatury, Národní listy 34, 1894, č. 142, s. 4, 25. 5.

Referát; L. N. Tolstoj, *Říše boží uvnitř vás* (Царство Божие внутри вас), 2 díly, Berlín 1894.

Z literatury, Národní listy 34, 1894, č. 275, s. 4, 5. 10.

Referát; *Gramatika a polemické spisy Vuka Karadžiče*, kniha I, vydal a usp. Pera Đorđević, Bělehrad 1894.

Z Vídně o Vídni, Vídeň 1894, 28 s.

Edice fejetonů s Karáskovým úvodem; jejich autorem byl FR. SLANOVODSKÝ [= F. BRZOBOHATÝ], Opavský besedník 1861, č. 23, 2. 8.; č. 24, 9. 8.; č. 25, 16. 8.; č. 27, 30. 8.; týkaly se života vídeňských Čechů počátkem šedesátých let 19. století; separát z čas. Věstník. Časopis spolku česko-slovanských ve Vídni 12, Vídeň 1894, č. 42-47; znovu vyšlo in: J. KARÁSEK (ed.), *Sbornik Čechů dolnorakouských*, Vídeň 1895, s. 140-146; v německém překladu vydala CH. ROTHMEIER, *Die entzauberte Idylle. 160 Jahre Wien in der tschechischen Literatur*, Wien 2004, s. 184-200.

rec.: ČČM 68, 1894, s. 602.

Zejljerja Handrija: Zhromadžene spisy. Zrjadował a wudał Dr. Ernst Muka. IV. Heft. Bautzen 1891, Österreichisches Literaturblatt 3, Wien 1894, s. 748-749.

Referát.

Živaja starina, Petrohrad, Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft 24, 1894, s. 92-93.

Referát.

1895

4. *Franz Bartoš: Moravská svatba (Mährische Hochzeit)*, Zeitschrift für österreichische Volkskunde 1/1895, Wien – Prag 1896, s. 18-19.

Referát.

5. *Prof. Vykoukal: Česká svatba (Čechische Hochzeit)*, Zeitschrift für österreichische Volkskunde 1/1895, Wien – Prag 1896, s. 19.

Referát.

6. *H. [sic!] A. Černý: Svatba u lužických Srbů (Lausitz-wendische Hochzeit)*, Zeitschrift für österreichische Volkskunde 1/1895, Wien – Prag 1896, s. 19.

Referát.

31. *Dr. Č. Zibrť. Darstellung der Dreifaltigkeit als einer Gruppe von drei Häuptern im Mittelalter und in der Volkskunst der Gegenwart*, Zeitschrift für österreichische Volkskunde 1/1895, Wien – Prag 1896, s. 275.

Referát.

32. Dr. Č. Zíbrt. *Aberglaube, der sich an die Länge Christi knüpft*, Zeitschrift für österreichische Volkskunde 1/1895, Wien – Prag 1896, s. 275-276.

Referát.

37. Jan Prousek: *Dřevěné stavby starobyle roubené a lidový nábytek v severovýchodních Čechách*, Zeitschrift für österreichische Volkskunde 1/1895, Wien – Prag 1896, s. 310.

Referát.

Krajané!, Věstník. Časopis spolků česko-slovanských ve Vídni 13, Vídeň 1895, č. 13, 31. 3.

Výzva; k podpoře *Sborníku Čechů dolnorakouských* s návrhem obsahu sborníku, dost odlišným od jeho konečné podoby; nepodepsáno.

Poštorňa, Nová Ves, Hlohovec, Vídeň 1895, 23 s.

Studie; o původně charvátských, ale počestěných obcích v Dolním Rakousku, zvl. o ze *Sborníku Čechů dolnorakouských*, Vídeň 1895, s. 216-238.

Sborník Čechů dolnorakouských [redigoval J. K.], Vídeň 1895, 244 s.

Poštorňa, Nová Ves, Hlohovec, in: *Sborník Čechů dolnorakouských*, s. 216-238.

rec.: A. TRUHLÁŘ, ČČM 69, 1895, s. 338-339; F. V. V. [= F. V. VYKOUKAL], Světozor 29, 1895, s. 551-552; I. HOŘICA, Národní listy 35, 1895, č. 337, s. 3-4, 6. 12.; [an.], Pražský deník 30, 1895, č. 218, příl. Besídka pro zábavu a poučení, č. 137, s. 2, 22. 9.; [an.], *O poměru Čechů...*, Moravská orlice 33, Brno 1895, č. 248, s. 2-3, 27. 10.; Вл. Мал. [= V. MALINA], Дело. Лист за науку, књижевност и друштвени живот, књ. 8, Београд 1895, с. 133-137; J. HEYER, *Účast Čechů dolnorakouských na Národopisné výstavě v Praze 1895 a její významný plod. (K jubileu Sborníku Čechů dolnorakouských)*, Dunaj 12, Vídeň 1935, s. 65-70, 111-120.

1896

Arcivévoda Karel Ludvík, Pražské noviny 1, 1896, č. 115, s. 1-2, 20. 5.

Nekrolog; o arcivévodově vztahu k Čechům a jejich jazyku, s obsírnou citací vzpomínek Ferdinanda Čeňka, který zesnulého učil češtině; nepodepsáno.

Carská korunovace v Moskvě, Pražské noviny 1, 1896, 28. 5.

Čechy ve spisu „Rakousko-uherské mocnářství“, Pražské noviny 1, 1896, č. 95, s. 1-2, 24. 4.; č. 96, s. 1-2, 25. 4.

Obsáhlý referát; *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*.

Česká Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, Pražské noviny 1, 1896, č. 235, s. 1-2, 14. 10.

Fejeton; stručná historie akademie.

Dějiny Náchoda, Pražské noviny 1, 1896, č. 52, s. 1-2, 3. 3.

Referát; o dějinách města Náchoda od J. Hraše.

Dojmy z Berlínské výstavy, Pražské noviny 1, 1896, č. 183, s. 1-2, 11. 8.; č. 184, s. 1-2, 12. 8.; č. 185, s. 1-3, 13. 8.

Cestopisná reportáž z velké průmyslové výstavy v Berlíně 1896.

Drážďanská výstava, Pražské noviny 1, 1896, č. 198, s. 1-2, 29. 8.; č. 199, s. 1-2, 30. 8.

Cestopisná reportáž z Drážďanské výstavy saského řemesla a uměleckého průmyslu; zvláštní pozornost je věnována lužické národopisné vesnici.

Ethnografická ves na milleniové výstavě v Pešti, Pražské noviny 1, 1896, 30. 4.

Referát.

František Bedřich Ševčík †, Pražské noviny 1, 1896, č. 21, s. 1-2, 26. 1.

Nekrolog.

Hermenegild Jireček, Pražské noviny 1, 1896, č. 171, s. 1-3, 28. 7.

Jubilejní medailon.

Islandia Daniele Fettera, Pražské noviny 1, 1896, č. 178, s. 1-2, 5. 8.

Referát; o reedici barokního cestopisu připravené Č. Zíbrtem.

Jiří Bittner, Pražské noviny 1, 1896, č. 236, s. 1-2, 15. 10.

Medailon; k výročí známého českého herce a příležitostného literáta.

Josef svobodný pán Eichendorff, Pražské noviny 1, 1896, č. 253, s. 1-3, 4. 11.

Medailon; ke Karáskovu překladu autorovy novely *Ze života darmochleba* (1826).

- Jubileum „Společnosti vlasteneckých přátel umění“*, Pražské noviny 1, 1896, č. 84, s. 1-2, 11. 4.; č. 85, s. 1-2, 12. 4.
Fejeton; k 100. výročí společnosti; podepsáno šifrou J. k.
- Kalendáře, kalendáře!*, Pražské noviny 1, 1896, č. 265, s. 1, 18. 11.
Fejeton; podepsáno Dr. J. Kk.
- Kekulové ze Stradonic*, Pražské noviny 1, 1896, č. 278, s. 1-3, 3. 12.
Fejeton; o starém českém rodě; podepsáno Dr. J. Kk.
- Literatura*, Pražské noviny 1, 1896, č. 262, s. 1-3, 14. 11.
Referát; o akademických publikacích: *Život církevní v Čechách* a *Staropražské novelly* Z. Wintra, Vondrákova edice *Frisinských památek*, Kvičalovo vydání Vergiliový *Aeneidy*, monografie *Bádání v oboru skladby jazykův indoevropských I. a Kritické a exegetické příspěvky k Platonovým rozmluvám* rovněž od J. Kvičaly; nepodepsáno.
- Literatura*, Pražské noviny 1, 1896, č. 268, s. 1-2, 21. 11.
Referát; o knihách *Družstva královského českého zemského a Národního divadla v Praze* od K. Kadlece, *Antonín Marek* od J. Jakubce, *Království české* (zvl. o. z Ottova Slovníku naučného), povídky V. Kosmáka, *Klíč jazyka ruského* od K. Štěpánka; nepodepsáno.
- Literatura*, Pražské noviny 1, 1896, č. 274, s. 1-3, 28. 11.
Referát; o knihách ediční řady *Kabinetní knihovna* (M. Havel – *Zápisky F. Kořínka*, F. Herites – *Návštěvy*).
- Literatura*, Pražské noviny 1, 1896, č. 280, s. 1-2, 5. 12.
Referát; o knihách pro děti od P. Maternové, E. Desbause, F. S. Procházky, K. V. Prokopa, V. Řezníčka aj.; podepsáno Dr. J. Kk.
- Literatura*, Pražské noviny 1, 1896, č. 285, s. 1-2, 12. 12.
Referát; o knihách M. Dvořáka (*Dva deníky dra Matiaše Borbonia z Borbenheimu*), J. Kořenského (*Cesty kolem světa*), I. Vojnovice (*Ekvinokce*), A. Hauffena (*Einführung in die deutsch-böhmische Volkskunde nebst einer Bibliographie*) aj.
- Literatura*, Pražské noviny 1, 1896, č. 291, s. 1-2, 19. 12.
Referát; o knihách J. Hanuše (*Život a spisy Václava Bolemíra Nebeského*), F. S. Kotta (*Příspěvky k česko-německému slovníku*), G. Dörfla (*Ballady starší i nové*), F. Vymazala (*Čech s Němcem rozmlouvající*) aj.; nepodepsáno.
- Lublani...*, Pražské noviny 1, 1896, č. 70, s. 1-3, 24. 3.
Cestopisný fejeton.
- Lužická vesnice na Drážďanské výstavě (řemesla a umělecký průmysl)*, Zlatá Praha 13, 1896, s. 526-527, 531, 534, 546-547.
Referát; s reprodukcemi fotografií na s. 527, 539, 548.
- Májová slavnost na pražských hřbitovech*, Pražské noviny 1, 1896, 30. 5.
Fejeton.
- Marie baronka z Ebner-Eschenbachu (rozená hraběnka Dubská)*, Pražské noviny 1, 1896, č. 63, s. 1-3, 15. 3.
Medailon, ke Karáskovu překladu autorčiny povídky *Božena*.
- Mladý Wagner v Praze*, Pražské noviny 1, 1896, č. 2, s. 1-2, 3. 1.
Fejeton; o pražské návštěvě R. Wagnera.
- Národní slavnosti o carských korunovacích*, Pražské noviny 1, 1896, 4. 6.
Fejeton.
- Národopisná výstava v očích cizinců*, Pražské noviny 1, 1896, č. 107, s. 1-2, 8. 5.
Fejeton; o ohlasech výstavy v zahraničním tisku.
- Národopisný Sborník okresu Hořického*, Pražské noviny 1, 1896, č. 45, s. 1-2, 23. 2.
Referát.
- Nassr-ed-din*, Pražské noviny 1, 1896, č. 103, s. 1-2, 3. 5.
Nekrolog; o atentátu na perského šacha Nassr-ed-dina, ctitele Rakouska.
- O panování Nassr-ed-dina*, Pražské noviny 1, 1896, č. 104, s. 1-2, 5. 5.
fejeton; o zavražděném perském šachovi Nassr-ed-dinovi.
- O vzájemnosti sousedících národův*, Pražské noviny 1, 1896, č. 108, s. 1-2, 9. 5.
Referát; výtah z reakce J. A. Helferta na A. Hauffenův spis *Sprachinsel Gottschee*, jež vyšla v čas. *Zeitschrift für österreichische Volkskunde*, 2. ročník, 1. sešit.
- Ossip Schubín (Lola Kirschnerová)*, Pražské noviny 1, 1896, č. 39, s. 1-2, 16. 2.

Medailon; úvod ke Karáskovu překladu autorčiny povídky s námětem z českého života *Bludička* (tak i v německém originále).

Povídky a písně obyvatelů Afriky, Pražské noviny 1, 1896, č. , s. 1-2, 6. 8.

Referát; o německém povídkovém výboru připraveném A. Seidelem.

Slovo o našich archivech, Pražské noviny, 1896, č. 18, s. 1-2, 23. 1.

Fejeton; o zemském archiváři Dvorském a správných zásadách archivní práce.

Smrtelná neděle, Pražské noviny 1, 1896, č. 69, s. 1-2, 22. 3.

Fejeton; o lidových zvycích spojených s tímto svátkem.

Sto a jeden rok – jubileum českého básnictví, Pražské noviny 1, 1896, č. 83, s. 1-3, 10.

4.

Fejeton; o výročí Puchmajerova almanachu *Sebrání básní a zpěvů* (1795).

Z Abbazie-Opatie, Pražské noviny 1, 1896, č. 58, s. 1-2, 10. 3.; č. 59, s. 1-2, 11. 3.

Fejeton; cestopisná črta z cesty po Dalmácii.

Ze styků mezi Černou Horou a Itálií, Pražské noviny, 1896, č. 249, s. 1-2, 30. 10.

Fejeton; o sňatku italského následníka trůnu s černohorskou princeznou Helenou.

Ze života arcivévodky Karla Ludvíka, Pražské noviny 1, 1896, č. 116, s. 1-2, 21. 5.

Nekrolog.

Zlatá hodinka Národopisné výstavy, Pražské noviny, 1896, 25. 10.

1897

Akademie hraběte Straky, Pražské noviny 2, 1897, č. 66, s. 1-3, 21. 3.

Fejeton; o historii akademie a jejího pražského paláce; nepodepsáno.

České kvarteto, Pražské noviny 2, 1897, č. 28, s. 1-2, 5. 2.

fejeton; nepodepsáno.

Hermenegild Jireček, Pražské noviny 2, 1897, č. 84, s. 2-3, 18. 4.

Medailon; k 70. narozeninám; podepsáno Dr. J. Kk.

„*Horský věnec*“ *Petra Petroviče Njogoše*, Pražské noviny 2, 1897, č. 10, s. 1-2, 14. 1.

Fejeton; o nejvýznamnějším černohorském básníku a českém překladu J. Hudce.

Jiří Ebers, Pražské noviny 2, 1897, č. 51, s. 1-2, 4. 3.

Medailon; k šedesátinám egyptologa a autora historických románů ze starého Egypta; podepsáno Dr. J.

Kk.

Karel Kádner: Proslovy, Pražské noviny 2, 1897, č. 89, s. 3, 18. 4.

Referát; podepsáno K-k.

Literatura, Pražské noviny 2, 1897, č. 6, s. 1-2, 9. 1.

Referát; o knihách J. Šafránka (*Vývoj soustavy obecného školství v království Českém od roku 1769-1895*), J. Kořenského (*Cesta kolem světa*), J. Gutha (*Hry olympické za starověku a za dob novějších*), poslední, 10. sv. spisů A. V. Šmilovského, německý překlad „verníady“ F. J. Studničky *Až na konec světa*; nepodepsáno.

Literatura, Pražské noviny 2, 1897, č. 12, s. 1-2, 16. 1.

Referát; o knihách J. Golla (*Čechy a Prusy ve středověku*), J. D. Konráda (*Duhové barvy*), *Letem českým světem*, S. Bródyho (*Slečna Don Quixote* [sic!]), J. Rokyty (*Když se připozdívá...*), K. J. Erbena (*Sládcí*; ed. G. Toužil); nepodepsáno.

Literatura, Pražské noviny 2, 1897, č. 24, s. 1-2, 30. 1.

Referát; o knihách *Morava a Slezsko* (z řady *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*), *Salambo* (G. Flaubert, překlad F. V. Krejčí), *Národopisná výstava československá v Praze 1895*, výtah z habilitační přednášky M. Murka o počátcích ruského románu (podle *Wiener Zeitung*); nepodepsáno.

Literatura, Pražské noviny 2, 1897, č. 41, s. 1-3, 20. 2.

Referát; o čas. *Almanach české Akademie*, *Časopis musea království Českého*, *Lud*, *Český lid*, o knihách *Lalla Rookh* (T. Moore, přel. F. Krsek), *Sebevychovávaní* (S. Blacki, přel. J. Váňa); podepsáno Dr. J. Kk.

Literatura, Pražské noviny 2, 1897, č. 47, s. 1-2, 27. 2.

Referát; o knihách *Skláři* (K. Klostermann), *Pavel Josef Šafařík* (J. Vlček), *Matija Divković* (Đ. Dorđević), *Úvod do studia člověka a civilizace* (E. Tylor); zemřel ruský lékař N. F. Zdekauer; nepodepsáno.

Literatura, Pražské noviny 2, 1897, č. 59, s. 1-3, 13. 3.

Referát; o knihách *Denary údělných knížat na Moravě* (J. Smolík), *Der Prager Juni-Aufstand 1848* (J. A. Helfert), o čas. *Vlast*, *Obrana*, *Tovaryšstvo*, *Nový život* aj.

Literatura, Pražské noviny 2, 1897, č. 53, s. 1-2, 6. 3.

Referát; o knihách *Radosti života* (J. Lubbock), *Od Balkánu* (I. Vazov, přel. J. Koněrza), *Básně* (K.

Jans), o čas. *Volné směry*, *Lumír* aj.; nepodepsáno.

Literatura, *Pražské noviny* 2, 1897, č. 70, s. 1-2, 27. 3.

Referát; o knihách *Svatý Vojtěch, Sestupem. Sonety* (H. Udena, ps. J. Hrušky), *Letem českým světem*, *Hudební příloha Zlaté Prahy*; nepodepsáno.

Literatura, *Pražské noviny* 2, 1897, č. 76, s. 1-3, 3. 4.

Referát; o knihách *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém, Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských* (F. Tadra), *Vdavky Julčiny* (M. Prévost, přel. F. S. Procházka) aj.

Literatura, *Pražské noviny* 2, 1897, č. 82, s. 1-3, 10. 4.

Referát; o almanachu *Moderne Dichtung*, o čas. *Český lid*, *Sborník bulharského ministerstva vyučování*, *Časopis Mačicy serbskeje* aj.; nepodepsáno.

Literatura, *Pražské noviny* 2, 1897, č. 93, s. 1-3, 24. 4.

Referát; o knihách *Hrady a zámky české* (A. Sedláček), *Nové studie a podobizny a Z hlubin* (J. Vrchlický), *Vzpomínky z jihu* (A. Klášterský), *Vyučovací listy jazyka německého pro samouky* (F. Vymazal) aj.

Literatura, *Pražské noviny* 2, 1897, č. 111, s. 1-2, 15. 5.

Referát; o knihách *Karolinská epopėja* (J. Zeyer), *Nedělní povídky* (K. M. Čapek-Chod), o čas. *Věstník KČSN*, *Volné směry* aj.; nepodepsáno.

Literatura, *Pražské noviny* 2, 1897, č. 117, s. 1-2, 22. 5.

Referát; o knihách *Velký Čech* (V. Řezníček; monogr. o F. Palackém), *Kancelářské obrázky* (Jan Osten, tj. Ohrenstein), *Kytice paprsků* (J. J. Svátek), *Komentář k rakouským občanským soudním zákonům ze dne 1. srpna 1895* (J. Neumann) aj.; nepodepsáno.

Literatura, *Pražské noviny* 2, 1897, č. 122, s. 1-2, 29. 5.

Referát; o knihách *Radosti života* (J. Lubbock, přel. J. Váňa), *Na severní točnu* (Nansen), *Vynález zkázy* (J. Verne), *Sestry* (V. P. Trnavský) aj.; nepodepsáno.

Maxmilian Schmidt, *Pražské noviny* 2, 1897, č. 24, s. 1-2, 30. 1.

Medailon; úvod k překladu autorovy prózy *Pámbíčkův plášť* od J. Ostena; podepsáno Dr. K-k.

Německé vlivy na počátky české romantiky, *Pražské noviny* 2, 1897, č. 3, s. 1-2, 5. 1.

Fejeton; ukázka z monografie M. Murka *Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik. Mit einem Anhang: Kollár in Jena und beim Wartburgfest*, Graz 1897; nepodepsáno.

Nansenův cestopis, *Pražské noviny* 2, 1897, č. 46, s. 1-2, 26. 2.

Ukázka; z cestopisu *Na severní točnu*, s krátkým úvodem; nepodepsáno.

Otto Ludwig, *Pražské noviny* 2, 1897, č. 80, s. 1-2, 8. 4.

Medailon; o autorovi, jehož román *Mezi nebem a zemí* vycházel v Karáskově překladě jako příloha; nepodepsáno.

В. И. Ягич, *Новые пьема Добросевокого, Копитара и других югозападных славян*, *Источники для истории славянской филологии*, т. 2, *Сборник Отделения русского языка и словесности Императорской Академии Наук*, т. 62, Санктпетербург 1897, III928 с.

Edice korespondence; Karásek opsál dopisy z ústavu Ossolińských ve Lvově a z knihovny ve Zhořelci (s. 624-637 edice).

Vánoční píseň, *Český lid* 6, 1897, s. 354-359.

Srovnávací studie o vánoční pastýřské koledě.

Zapadlý zvon, *Pražské noviny* 2, 1897, č. 34, s. 1-2, 12. 2.

Referát; o dramatické báchorce G. Hauptmanna; podepsáno Dr. J. Kk.

1898

Apollon Nikolajevič Majkov, *Česká revue* 2, 1898-1899, s. 1290-1296, 1417-1424.

Životopisná studie.

Benátská umělecká výstava, *Česká revue* 2, 1898-1899, s. 1490-1501.

Zpráva o výstavě; podepsáno -ará-.

1899

Archimandrita Nikifor Dučić, *Česká revue* 3, 1899-1900, s. 879-882.

Nekrolog; nepodepsáno.

Dr. Vatroslav Oblak. Vzpomínka. Za příčinou spisu dra Murka píše dr. Josef Karásek, *Česká revue* 3, 1899-1900, s. 1244-1248, 1370-1374.

- Článek; osobní vzpomínky a doplňky k monografii M. Murka *Dr. Vatroslav Oblak. Italské hlasy o Čechách*, Česká revue 3, 1899-1900, s. 614-617.
Referát; F. Musoni, *La lotta delle nazionalità in Austria* (Boj národností v Rakousku), Udine 1899.
Horův Česko-polský slovník, Česká revue 3, 1899-1900, s. 1118-1119.
Referát.
Hrabě Angelo de Gubernatis (7. dubna 1840), Česká revue 3, 1899-1900, s. 998-1000.
Medailon; k 60. narozeninám spisovatele, lingvisty, mytologa a editora; nepodepsáno.
Chorvaté a Puškin, Česká revue 3, 1899-1900, s. 877-879.
Zpráva; podle přednášky Milivoje Šrepela z *Ljetopisu jugoslavenske Akademie*; podepsáno Dr. J. Kk.
Chorvatský Dom, Česká revue 3, 1899-1900, s. 877.
Zpráva; nepodepsáno.
J. C. Poestion: Isländische Dichter der Neuzeit in Charakteristiken und übersetzten Proben ihrer Dichtung, Leipzig, Česká revue 3, 1899-1900, s. 100-106, 217-222.
Referát.
Jak náš lid čte a jak se vzdělává, Česká revue 3, 1899-1900, s. 348-354.
Článek; se statistickým přehledem čtenářstva slanské knihovny podle článku F. Fialy ve *Slanském obzoru*.
Józef Tretiak. Jakou měl Mickiewicz úctu k Nejsvětější Panně, Česká revue 3, 1899-1900, s. 483-485.
Referát.
L. N. Tolstoj. Jeho život i činnost literární. Životopisný nástin od E. Solovjeva. Přeložil K. Kohlman. Vyšlo v Pelclově knihovně Rozhledův, Česká revue 3, 1899-1900, s. 477-483.
Recenze; zmínka o Karáskově účasti na Anněnkově vydání Chelčického.
Literární styky mezi Čechy a Slovinci, Česká revue 3, 1899-1900, s. 1112-1115.
Referát o článku Ivana Krušiče ze *Zborniku Matice Slovenske*, v němž uveřejnil korespondenci mezi slovinskými a českými buditeli 18.-19. století.
Lužičané, Česká revue 3, 1899-1900, s. 1004-1009.
Článek; vzpomínka na Lužici a setkání s M. Hórnikem, A. Černým, J. Sauerweinem a A. Mukou, jehož statistiku Lužických Srbů Karásek stručně představuje.
Nejstarší slovanská cyrilská památka z r. 993, Česká revue 3, 1899-1900, s. 1003-1004, 1117-1118.
Referát; podle článku z *Archivu für slavische Philologie* od K. Jirečka, o nejstarších bulharských cyrilských nápisech z 10. století, starších než Ostromirovo evangelium, dopotud pokládané za nejstarší cyrilskou památku; rubrika *Ze slovanského světa*.
Polskie indeksy ksiązek zakazanych. Dr. Celichowski, Česká revue 3, 1899-1900, s. 1368-1370.
Referát.
Prosyjeta, Česká revue 3, 1899-1900, s. 744-745.
Referát; podle článku Velimira Deželice přetištěn dopis Čelakovského Gajovi z 12. 4. 1842; nepodepsáno.
Puškiniana. Příspěvek k poznání Mickiewicze a Puškina, Česká revue 3, 1899-1900, s. 471-476, 602-609.
Pojednání; podle brožurky prof. Józefa Tretiaka *Puszkin i Rosya*, zvl. o. z čas. *Przeгляд Polski*.
Ruská literatura r. 1899, Česká revue 3, 1899-1900, s. 609-611.
Přehled literárního dění; nepodepsáno.
Sbornik za narodni umotvorenija, nauka i knjižina, kn. XV, Sofía, Česká revue 3, 1899-1900, s. 214-217.
Referát; podepsáno -ará-.
Slovinská literatura, Česká revue 3, 1899-1900, s. 1010-1012.
Zpráva; o podniku *Goriška tiskarna* v italské Gorici vydavatele A. Gabrščka.
Tomek V. V.: Povjest kraljevine Češke do hrvat. přel. I. N. Jemeršič, Česká revue 3, 1899-1900, s. 213-214.
Referát; nepodepsáno.
Vienac, Česká revue 3, 1899-1900, s. 741-744.

Referát.

Vzpomínky a dojmy ze severní Itálie, Česká revue 3, 1899-1900, s. 48-58, 177-183, 293-300, 434-439, 570-576, 697-701, 838-842, 955-959, 1087-1092, 1192-1197, 1317-1322, 1446-1453.

Cestopisné reportáže; z cesty vykonané mezi listopadem 1898 a dubnem 1899; Karásek mj. hodnotí Kollárovy cestopisy a *Staroitalii slavjanskou*, posudek Kollárova *Cestopisu* není vzhledem k stylu a formulaci psán šťastně, autor Kollárův text posuzuje podle svých zkušeností z návštěvy týchž míst mnoho let po Kollárovi.

Z bulharské literatury, Česká revue 3, 1899-1900, s. 214-217.

Referát; podepsáno -rá-.

Z domácnosti Čelakovského, Národní listy 39, 1899, č. 213, s. 1, 3. 8.

Fejeton; z vypravování bývalé služky u Čelakovského Pruchové v Jičíně.

Z hrvatské literatury, Moderní revue 9, 1899, s. 126-127.

Zpráva; o Jelovšekovi, podepsáno J. K.

Z ruské Akademie, Česká revue 3, 1899-1900, s. 739-741.

Zpráva; o novém akademiku, spisovateli Boborykinovi; nepodepsáno.

Z ruské literatury, Česká revue 3, 1899-1900, s. 735-739.

Referát; o ruské literární evoluci na konci 19. století, podle čas. *Новое время*; podepsáno -ará-.

Z ruské literatury, z literatury srbské, polský hlas o Češích v článku Leona Wasilewského v „Krytyce“, Česká revue 3, 1899-1900, s. 342-348.

Polemický referát; podepsáno St. Gawal.

Ze slovanského světa, Česká revue 3, 1899-1900, s. 611-614.

Zpráva; o časopisech *Prosvetni glasnik, Brankovo kolo, Zora, Nova iskra, Bosanska vila*; nepodepsáno.

Ze slovanského světa, Česká revue 3, 1899-1900, s. 1238-1241.

Zpráva; o slovanských časopisech a knihách, podepsáno Kk.

Život, Česká revue 3, 1899-1900, s. 1024.

Zpráva; o chorvatském modernistickém časopise; nepodepsáno.

1900

Aleksander Brückner, Apokryfy średniowieczne. Část první. V Krakovské Akademii (Rozprawy oddílu filologického), Česká revue 4, 1900-1901, s. 880-885.

Recenze.

Bulharský periodický tisk, Česká revue 4, 1900-1901, s. 23-33, 170-178, 300-311.

Studie; podle článku *Судьбы периодической печати в Болгарии*, Вестник Европы, s. 300-311 pod titulem *Z dějin bulharského periodického tisku*.

Docent na dvou fakultách, Česká revue 4, 1900-1901, s. 1131.

Zpráva; jurista doc. B. V. Nikol'skij přednáší na dvou fakultách, nově se stal docentem historicko-filologické fakulty na petrohradské univerzitě, rubrika *Ruské literární paběrky*, podepsáno -ará-.

Fr. Pastrnek. Chorvatsko-hlaholský rukopis sienský, Česká revue 4, 1900-1901, s. 223-225.

Referát.

František Prešeren. K slavnostním dnům slovinského národa, Česká revue 4, 1900-1901, s. 393-401, 546-554.

Studie; k slavnostním dnům slovinského národa podává J. K.

Hrabě A. K. Tolstoj, Česká revue 4, 1900-1901, s. 1007-1008.

Referát; nemoc A. K. Tolstého, rubrika *Ruské literární paběrky*, podepsáno -ará-.

Hudba na Rusku r. 1900, Česká revue 4, 1900-1901, s. 724-725.

Referát; podepsáno -ará-.

Chorvatský „Vienac“, Česká revue 4, 1900-1901, s. 1248.

Zpráva; rubrika *Ze slovanského světa*.

Ivan Kan. Stojanović: Dubrovačka književnost, Česká revue 4, 1900-1901, s. 1248-1250.

Referát.

Izvěstija otdělenija ruskago jazyka i slovesnosti imperatovskoj [sic!] Akademii nauk 1900, Česká revue 4, 1900-1901, s. 1243-1244.

- Referát; rubrika *Ze slovanského světa*.
Jagićův Archiv für slavische Philologie (dvoješit XXII. svazku), Česká revue 4, 1900-1901, s. 1379-1384.
- Referát.
Jan Albín, nový český spisovatel, Česká revue 4, 1900-1901, s. 350-353.
 Medailon.
Jazykový spor na hřbitově, Česká revue 4, 1900-1901, s. 444.
 Zpráva; podepsáno -k-.
Leonid Nikolajevič Majkov, Česká revue 4, 1900-1901, s. 86-89.
 Nekrolog; podle čas. *Журнал министерства народного просвещения*.
Letopis Matice srpske, Česká revue 4, 1900-1901, s. 256.
 Referát; podepsáno K.
 „*Literатурní Věstník*“, Česká revue 4, 1900-1901, s. 1011-1012.
 Referát; časopis literárního a bibliografického rázu, rubrika *Ruské literární paběrky*, podepsáno -ará-.
Literatura a knihy, Česká revue 4, 1900-1901, s. 604-609.
 Referát; podepsáno -ará-.
Ljubljanski Zvon. Hlas o „České revui“, Česká revue 4, 1900-1901, s. 1242-1243.
 Referát; rubrika *Ze slovanského světa*.
Paměti Dostojevského, Česká revue 4, 1900-1901, s. 1004-1007.
 Referát; 20 let od úmrtí Dostojevského, rubrika *Ruské literární paběrky*, podepsáno -ará-.
Po stopě Havlíčkově v Brixenu. K padesátiletému internátu Havlíčkovu, Česká revue 4, 1900-1901, s. 1160-1170, 1288-1296.
 Článek; k padesátiletému internátu Havlíčkovu; podepsáno J. K.
 rec.: Český časopis historický 7, 1901, s. 495.
Pokroky ruštiny za hranicemi, Česká revue 4, 1900-1901, s. 1131.
 Zpráva; rubrika *Ruské literární paběrky*, podepsáno -ará-.
Politická brožura P. Górského: Co robič?, Česká revue 4, 1900-1901, s. 366-369.
 Referát; podepsáno -á-.
Polská gramatika Horova a ruská Joklova, Česká revue 4, 1900-1901, s. 480-485.
 Recenze; F. Jokl, *Nová methoda ruského jazyka*, F. A. Hora, *Praktická mluvnice polská s čítankou*.
Poslední nemoc L. N. Tolstého, Česká revue 4, 1900-1901, s. 1131-1132.
 Zpráva; rubrika *Ruské literární paběrky*, podepsáno -ará-.
Przegląd powszechny, Česká revue 4, 1900-1901, s. 251-252.
 Referát; podepsáno K.
Při Moskevském Spolku milovníků ruské literatury (Obščestvo ljubitelj rossijskoj slovesnosti) se zařizuje zvláštní odbor „Žukovsko-Gogolovská kommisce“, Česká revue 4, 1900-1901, s. 1012.
 Zpráva; komise se má obírat otázkou, jakým způsobem by bylo nejlépe r. 1901 oslavit 50. výročí úmrtí jmenovaných spisovatelů, rubrika *Ruské literární paběrky*, podepsáno -ará-.
Reforma slavistických studií na Rusi. Spisy K. J. Grota a Vl. Franceva, Česká revue 4, 1900-1901, s. 1119-1125.
 Referát; K. J. Grot, *Об изучении славянства*, V. A. Francev, *Об изучении славянства*, podepsáno -ará-.
Ruská historická literatura r. 1900, Česká revue 4, 1900-1901, s. 875-877.
 Referát.
Ruská literatura v Řecku, Česká revue 4, 1900-1901, s. 1130-1131.
 Referát; rubrika *Ruské literární paběrky*, podepsáno -ará-.
Sborník za národní umotvorenija, nauka i knižnina, který vydává bulharské ministerstvo vyučování, dospěl ke knize sedmnácté, Česká revue 4, 1900-1901, s. 349-350.
 Referát; podepsáno Kk.
Sěvernij kurjer. Lístek k poznání osudu ruského žurnálu, Česká revue 4, 1900-1901, s. 722-724.
 Referát.
Sienkiewiczovy slavnosti, Česká revue 4, 1900-1901, s. 600-604, 716-722.
 Referát; o průběhu oslav.

Solovjev, E.: *L. N. Tolstoj*, Život 2, 1900, s. 72.

Referát.

St. Tarnowski „*Historya literatury polskiej*“. *Pět velkých svazkův; poslední zaujímá léta 1830-1850*, Česká revue 4, 1900-1901, s. 1485-1492.

Referát; rubrika *Ze slovanského světa*.

Stanislav Belza: *W Pirenejach*, Česká revue 4, 1900-1901, s. 225-226.

Referát.

Über eine Studienreise zur Erforschung des kroatischen Dialektes in Lussin piccolo und der Literaturdenkmäler in Ragusa, Vorläufige Berichte der Balkan-Commission, Bericht 7, Wien 1900, 24 s.

rec.: K. JIREČEK, Osvěta 31, 1901, s. 82.

Studie; zvl. otisk z čas. *Anzeiger der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse* 37, Wien 1900, № 18, 11. 7.

Úspěch Hercenova Kolokolu, Česká revue 4, 1900-1901, s. 1010-1011.

Referát; rubrika *Ruské literární paběrky*, podepsáno -ará-.

V „*Radu jugoslav. Akademie znanosti i umjetnosti*“ obírá se akademik Musić *důležitostí spojky da*, Česká revue 4, 1900-1901, s. 1248.

Referát; rubrika *Ze slovanského světa*.

V „*Rozpravách Akademie Umiejętności*“, Česká revue 4, 1900-1901, s. 1244-1247.

Drobné zprávy; rubrika *Ze slovanského světa*.

Věstník Jevropy..., Česká revue 4, 1900-1901, s. 382-384.

Drobné zprávy o slovanských časopisech, v *Nadě* oceněny zásluhy A. Černého o Lužické Srby.

VI. A. Francev: *Nová ethnografická mapa Severních Čech (Новая этнографическая карта северной Чехии)*. *Separátní otisk z ruského Žurnalu ministerstva narodnogo prosvěščenija*, Česká revue 4, 1900-1901, s. 1241-1242.

Referát; rubrika *Ze slovanského světa*.

Z literatur slovanských, Česká revue 4, 1900-1901, s. 89-95.

Referát; polský překlad Vrchlického *Legendy o sv. Prokopu*, německý překlad Vrchlického *Soudu Lásky*, J. K. Kochanowski: *Witold, wielki książe litewski*, slavnosti krakovské univerzity; podepsáno K.

Z petrohradské Akademie nauk. VI. Solovjev, Česká revue 4, 1900-1901, s. 1008-1010.

Referát; úmrtí V. Solovjeva, jeho filozofie, rubrika *Ruské literární paběrky*, podepsáno -ará-.

Z polské literatury. K slavnostem krakovské university, Česká revue 4, 1900-1901, s. 93-95.

Referát; podepsáno K.

Z ruského pokroku za rok 1900. Literatura a knihy roku 1900, Česká revue 4, 1900-1901, s. 604-609.

Referát; podle čas. *Новое Время*; podepsáno -ará-.

Z ruského života, Česká revue 4, 1900-1901, s. 877-880.

Referát.

1901

Jensen: *Nobelova zadužbina a Jedna skandinavská knjiga o slovenskim literaturama*, Česká revue 5, 1901-1902, s. 833-835.

Referát; o dvou Jensenových článcích v čas. *Српски Књижевни Гласник а Коло*, rubrika *Ze slovanského světa*.

V. M. Ljarinov: *Краткий очерк ученой деятельности академика Игнатия Викентьевича Яагича* [sic!]. *Oděsa. 1901. Str. 42*, Slovanský přehled 4, 1901-1902, s. 297-299, 342.

Referát; o pojednání o Jagičově vědeckém působení.

Báseň „Jan Hus“ Marie Konopnické, Česká revue 5, 1901-1902, s. 925-926.

Báseň; přetištěna v polském originále s Karáskovým krátkým úvodem; rubrika *Ze slovanského světa*; nepodepsáno.

Bitva u Kreščaku, Česká revue 5, 1901-1902, s. 343-344.

Referát; o knize Louise Legera *La bataille de Crécy*.

- Bronisław Grabowski*, Hlasy od Blánika 17, Benešov 1901, č. 50-51.
Osobní vzpomínka.
- Bronisław Grabowski (1841-1900)*. *Napsal Henryk Ułaszyn*, Česká revue 5, 1901-1902, s. 168-172.
Referát; Ułaszynova studie vyšla jako zvl. o. z *Przeglądu Polskiego*; rubrika *Ze slovanského světa*.
- Dar „Matice Hrvatské“ Josefu Jiřímu Strossmayeru jako upomínka na padesátý rok jeho biskupování*, Česká revue 5, 1901-1902, s. 263-267.
Referát; o sborníku *Spomen-Cviece iz Hrvatskih i Slovenskih Dubrava*.
- Gradja za povjest književnosti hrvatske*, Česká revue 5, 1901-1902, s. 930-933.
Referát; rubrika *Ze slovanského světa*.
- Kazimierza Brodzińskiego „Wspomnienia mojej młodości“*, Česká revue 5, 1901-1902, s. 718-719.
Referát; o Brodzińského memoárech vydaných J. Tretiakem; součást přehledu *Z polské literatury*, rubrika *Ze slovanského světa*, nepodepsáno.
- Konrád Zaleski: Urywki poetyczne z básní Josefa Sládka*, Česká revue 5, 1901-1902, s. 835-836.
Referát; rubrika *Ze slovanského světa*.
- Kornel Ujejski (1823-1893)*, Česká revue 5, 1901-1902, s. 717-718.
Referát; o knize Kazimierze Wróblewského; součást přehledu *Z polské literatury*, rubrika *Ze slovanského světa*, nepodepsáno.
- Letopis matice srpske*, Česká revue 5, 1901-1902, s. 360-364.
Referát; o posledním ročníku časopisu; rubrika *Ze slovanského světa*.
- Letopis matice srpske*, Česká revue 5, 1901-1902, s. 929-930.
Zpráva; rubrika *Ze slovanského světa*; nepodepsáno.
- Litératurnyj věstnik*, Česká revue 5, 1901-1902, s. 174-176.
Referát; rubrika *Ze slovanského světa*.
- Maruličovy slavnosti v Záhřebě*, Česká revue 5, 1901-1902, s. 163-168.
Stať; o průběhu oslav a o dubrovnické renesanční literatuře; rubrika *Ze slovanského světa*.
- Matice chorvatská*, Česká revue 5, 1901-1902, s. 359-360.
Zpráva; rubrika *Ze slovanského světa*; nepodepsáno.
- Natko Nodilo. Essay. Napisał Janko Koharić*, Česká revue 5, 1901-1902, s. 638-639.
Referát; o brožurce věnované osobnosti chorvatského historika a profesora záhřebské univerzity; rubrika *Ze slovanského světa*; podepsáno -ará-.
- Několik kapitol ze styků česko- a rakousko-ruských*, Česká revue 5, 1901-1902, s. 723-730, 828-833, 910-921.
Pojednání; mj. o dvousvazkové edici korespondence Josefa II. a hraběte Ludvíka Cobenzla, rakouského velvyslance v Rusku, vydané Josefem Fiedlerem a Beerem.
- Nová studie o Srbsku*, Česká revue 5, 1901-1902, s. 364-366.
Referát; o knize J. Hogge *La Serbie de nos jours. Etude politique et économique*, Brusel 1901; rubrika *Ze slovanského světa*; podepsáno -ará-.
- O Sibiři*, Česká revue 5, 1901-1902, s. 721-722.
Zpráva; o polských monografiích věnovaných Sibiři; součást přehledu *Z polské literatury*, rubrika *Ze slovanského světa*, nepodepsáno.
- Obrazy i studia historiczne od Maryana Dubieckého*, Česká revue 5, 1901-1902, s. 722-723.
Referát; součást přehledu *Z polské literatury*, rubrika *Ze slovanského světa*.
- Osudy slovanské liturgie v Čechách*, Česká revue 5, 1901-1902, s. 156-163.
Pojednání; dle Jagićova spisu *Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache*; pokračování článku *Život slovanských věrozvěstů dle Jagićova nového díla*, Česká revue 5, 1901-1902, s. 51-59; rubrika *Ze slovanského světa*.
- Pogland [sic!] na šwiat*, Česká revue 5, 1901-1902, s. 926-927.
Zpráva; rubrika *Ze slovanského světa*; nepodepsáno.
- Polská spisovatelka Konopnická*, Česká revue 5, 1901-1902, s. 715-717.
Literární portrét; součást přehledu *Z polské literatury*, rubrika *Ze slovanského světa*, nepodepsáno.
- Polské hroby*, Česká revue 5, 1901-1902, s. 261-263.

Nekrology; M. Balucki, L. Zajaczkowski.

Prešerniana, Česká revue 5, 1901-1902, s. 66-69.

Referát; o nejnovější literatuře o F. Prešernovi.

Przegląd powszechny, Česká revue 5, 1901-1902, s. 927-929.

Zpráva; rubrika *Ze slovanského světa*.

Přehled srbsko-chorvatské literatury 1901, Česká revue 5, 1901-1902, s. 633-636.

Literární přehled; rubrika *Ze slovanského světa*; nepodepsáno.

Ruska antologija v slovenskih prevodih, Česká revue 5, 1901-1902, s. 534-535.

Referát; o antologii Ivana Vesela a Antona Aškerce; rubrika *Ze slovanského světa*.

Ruská literatura roku 1901, Česká revue 5, 1901-1902, s. 447-453.

Literární přehled; rubrika *Ze slovanského světa*; podepsáno -ará-

Slovinská „Družba sv. Mohorija“, Česká revue 5, 1901-1902, s. 445-447.

Zpráva; o knižním spolku; rubrika *Ze slovanského světa*; nepodepsáno.

Slovinská Matice, Česká revue 5, 1901-1902, s. 532-534.

Zpráva; o nejnovějších matičních publikacích; rubrika *Ze slovanského světa*; nepodepsáno.

Srpski književni glasnik, Česká revue 5, 1901-1902, s. 929.

Zpráva; rubrika *Ze slovanského světa*; nepodepsáno.

Srpski književni glasnik. Slovenski klub u Beogradu, Česká revue 5, 1901-1902, s. 636-638.

Referát; typologie slovanské vzájemnosti podle článku Ivana Šajkoviće, člena bělehradského *Slovenského klubu*, dále o časopise; rubrika *Ze slovanského světa*.

Stanislaw Belza: My czy oni na Szlasku [sic!] polskim?, Česká revue 5, 1901-1902, s. 720-721.

Referát; součást přehledu *Z polské literatury*, rubrika *Ze slovanského světa*; podepsáno -ará-

Z korespondence Maciejowského, Národní listy 41, 1901, č. 229, 20. 8.

Fejeton; o edici korespondence W. A. Maciejowského s ruskými slavisty (Pogodinem, Bodjanským, Srezněvským, Jevreinovovou aj.), připravené V. A. Francevem.

Z polské literatury, Česká revue 5, 1901-1902, s. 639-643.

Drobné literární zprávy a referáty; mj. o *Poezyích* A. Mickiewicze, o H. Sienkiewiczovi a o polských zprávách o Lžidimitrijovi, rubrika *Ze slovanského světa*.

Z polského dějepisu, Česká revue 5, 1901-1902, s. 719-720.

Zpráva; o nových polských historických monografiích; součást přehledu *Z polské literatury*, rubrika *Ze slovanského světa*, nepodepsáno.

Ze „slavnosti založení“, Národní listy 41, 1901, č. 301, 1. 11.

Fejeton; o slavnosti k 1000. výročí založení Brixenu, spojeného s K. Havlíčkem; o Havlíčkových brixenských stycích se setníkem rytířem Hebrou.

Život slovanských věrozvěstů podle Jagićova nového díla, Česká revue 5, 1901-1902, s. 51-59.

Pojednání; dle Jagićova spisu *Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslawischen Sprache*; rubrika *Ze slovanského světa*.

1902

Čtvrtý ruský překlad „Tyrolských elegií“, Naše doba 10, 1902-1903, s. 705.

Referát; přehled ruských překladů do ruštiny, nový překlad je od S. V. Štejna; podepsáno -ará-

Dr. Erich Berneker: Slavische Chrestomathie mit Glossaren. Strassburg 1902, Naše doba 10, 1902-1903, s. 632-633.

Referát.

Dr. J. Máchal: O českém románu novodobém. 1902, Naše doba 10, 1902-1903, s. 309.

Referát; podepsáno J. K.

Jiří Karásek ze Lvovic, Renaisanční touhy v umění. Kritické studie. 1893-1902, Naše doba 10, 1902-1903, s. 551-553.

Referát; podepsáno J. K.

K otázce a literatury macedonské, starosrbské a albánské, Naše doba 10, 1902-1903, s. 561-568, 666-673, 751-755, 829-836, 899-903.

Obsáhlý článek; jak dělit balkánské literatury.

„*K pracujícímu lidu*“ od Lva Tolstého, *Naše doba* 10, 1902-1903, s. 794-797.

Referát; o českém výboru (Praha, Svobodné slovo 1903).

Michal Ševčík, *Naše doba* 10, 1902-1903, s. 637.

Krátký referát; o 3. čísle čas. *Lužica* (Ševčíkovo úmrtí, Mukův článek o statistice Lužických Srbů); nepodepsáno.

Milivoj Šrepiel: Sigetski junak u povjesti hrvatskoga pjesništva, *Naše doba* 10, 1902-1903, s. 705-706.

Referát; o knize věnované Mikuláši Zrinskému, s doplňkem o postavě Zrinského v české literatuře.

Několik slov o Makedonii a makedonských Slovanech, *Slovanský přehled* 5, 1902-1903, s. 113-119.

rec.: [an.], *Z politické literatury*, *Přehled* 1, 1902-1903, s. 112.

Článek; o emancipaci makedonské národnosti.

Přípravný sjezd ruských filologů, *Naše doba* 10, 1902-1903, s. 637-640.

Zpráva; o předsjezdovém jednání.

Pristowa a pristowne hróučka [sic!] a wusłowa Hornjołužiskich Serbow. Zběrał a zhromadził Jan Radyserb Wjela, dorjadował a wudał Dr. Ernst Muka. Budyšin 1902, *Naše doba* 10, 1902-1903, s. 631-632.

Referát; o edici 9125 lužickosrbských přísloví a úsloví.

Zápisky Dra Subotiče, účastníka Slovanského sjezdu, *Naše doba* 10, 1902-1903, s. 887-893.

rec.: Český časopis historický 9, 1903, s. 472.

Článek; obsáhlý výtah ze Subotičovy autobiografie, vydané Maticí srbskou, kde Subotić příznivě vzpomíná na Bakunina a Josefa Jirečka; podepsáno Dr. K.

1903

Černá Hora, *Věstník ústředního spolku českých profesorů* 10, 1903, s. 317-319.

Informativní stať.

Чешка литература у новије доба, *Нови Сад* 1903, 114 с.

Studie; kritický přehled české literatury, zvl. o. z čas. *Летопис Матице српске*, *Нови Сад* 1903, књ. 217, свеска I, с. 31-75; књ. 218, свеска II, с. 59-91; књ. 219, свеска III, с. 39-71.

rec. Č. ZÍBRT, *ČČM* 77, 1903, s. 416-418; *Národní politika*, 1903, č. 209, s. 9, 2. 8.; es. [= ?], *Listy filologické* 30, 1903, s. 479; J. Z. RAUŠAR, *Plzeňské listy*, 1903, 5. 6., s. 1.; A. Č. [= A. Černý], *Slovanský přehled* 7, 1904-1905, s. 142-143; *Lidové noviny* 12, 1904, č. 144, s. 4, 25. 6.

Чешка литература у новије доба, *Летопис Матице српске*, *Нови Сад* 1903, књ. 217, свеска I, с. 31-75; књ. 218, свеска II, с. 59-91; књ. 219, свеска III, с. 39-71.

Studie; kritický přehled české literatury.

Die Tschechische Literatur in den letzten Dezennien, *Oesterreichisch-Ungarische Revue* 30, Wien 1903, s. 182-196, 248-259, 316-324; 31, Wien 1904, s. 42-50, 104-112, 298-312.

Historický přehled nejnovější české literatury; upravené vydání studie *Česka literatura u novije doba*, *Novi Sad* 1903.

rec.: [an.], *Národní listy* 44, 1904, č. 173, s. 3, 24. 6.

Dvě literární jubilea ruská, *Věstník ústředního spolku českých profesorů* 10, 1903, s. 133-136.

Článek; podepsáno -ará-.

Jihoslovanský spolek, *Rozhledy* 13, 1903, s. 270-272.

Zpráva; o návrhu sblížení Srbska a Bulharska, podle J. Ivanova v čas. *Задружен труд*; podepsáno Kara Mela.

Kollárova dobrozdání a nástin životopisný z roku 1849, vydal a úvodem opatřil Josef Karásek, Praha 1903, XXVII 83 s.

Komentovaná edice životopisných dokumentů; obsahuje Karáskův *Úvod* (s. V-XXVII) a *Gedankengang der Vorrede* (s. 76-80) a Kollárovy texty *Gedanken und Plan zu einer zeitgemäßen Reorganisierung der Schulen und der gesammten Volkserziehungswesens in der Österreichischen Monarchie besonders in der Slowakei* (s. 1-45), *Entwurf einer Organisierung der protestantischen Kirche in Ungarn...* (s. 47-69), *Lebens-Skizze von Johann Kollár* (s. 70-75).

výtah: J. KARÁSEK, Věstník České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 12, 1903, č. 7, říjen, s. 542-543.

rec.: O-r. [= O. WAGNER], Slovanský přehled 6, 1903-1904, s. 382-383; [an.], Věstník ČAVU 12, 1903, s. 542-543; vbk [= J. VOBORNÍK], Národní listy 44, 1904, č. 152, s. 3, 3. 6.; A. DOLAR, Slovan 2, Ljubljana 1903-1904, s. 156; [an.], Hlas 6, Ružomberok 1904, s. 283-284; [an.], Jan Kollár o národní rovnoprávnosti, Hlas národa, 1904, č. 137, 18. 5.; В. ПОРОВИЋ, Српски књижевни гласник, књ. 19, Београд 1907, с. 866-868.

O italské realce, Věstník ústředního spolku českých profesorů 10, 1903, s. 272-276.

Článek.

Macedonská otázka, Rozhledy 13, 1903, s. 160-164, 216-219.

Článek; podle čas. *Вестник Европы* a *Заря*; podepsáno Kara Mela.

Polská dedikace Paprockého Vilémovi z Rosenberka, Brno 1903, 28 s.

Článek; příspěvek k životu a dílu B. Paprockého z Hlohol; zvl. o. z Časopisu Matice moravské 27, Brno 1903, s. 1-13, 130-145.

rec.: Český časopis historický 9, 1903, s. 465; K. KREJČÍ, *Bartloměj Paprocký z Hlohol a Paprocké Vůle*, Praha 1946.

Polská dedikace Paprockého Vilémovi z Rosenberka, Časopisu Matice moravské 27, Brno 1923, s. 1-13, 130-145.

Článek; příspěvek k životu a dílu B. Paprockého z Hlohol.

Slovo o pluku Igorově a Rukopis Zelenohorský, Věstník ústředního spolku českých profesorů 10, 1903, s. 132-133.

Článek.

Václav Slepíčka, posud neznámý český spisovatel, a Práva školská, Věstník českých profesorů 10, 1903, s. 1-10.

rec.: Český časopis historický 9, 1903, s. 473.

Věščíj Oleg, Bulharsko a Makedonie, přel. J. Wagner. J. Z. Raušar, Na půdě sopečné, Naše doba 11, 1903-1904, s. 388-389.

Referát; podepsáno J. K-k.

Zaleski, Konrad, Jan Neruda, Pieśni kosmiczne i inne, Věstník ústředního spolku českých profesorů 10, 1903, s. 136.

Referát.

Zpráva o Landfrasových rukopisech. Příspěvek k dějinám lidové četby české, Český lid 12, 1903, s. 65-68, 117-119.

Stať; v archivu nakladatelství Landfrasů se nacházejí rukopisy Rodomila Krameria, syna Václava K., nadepsané *Romantická bibliotéka*.

1904

Alfred Jensen: Jaroslav Vrchlický. En litterär studie. Stockholm 1904. 333 str. – Týž: Svenska bilder i polska vitterheten. Stockholm 1904. 171 str., Slovanský přehled 7, 1904-1905, s. 284-285.

Referát.

Dr. Milan Savič, Slovanský přehled 7, 1904-1905, s. 431-432.

Referát; o článku o nynější srbské literatuře, uveřejněném v *Oesterreichisch-ungarische Revue*; podepsáno Dr. J. K.

Ilustrovani narodni koledar. V Celji 1905 (nakl. Hribar). – Svačić. V Zadru 1905 (Hrvatska Knjižarnica), Slovanský přehled 7, 1904-1905, s. 336.

Referát; podepsáno Dr. J. K.

Марко Цар: Моје симпатије. Књижевне слике и студије. Српска Дубровачка Библиотека, број 7.) Dubrovnik 1904 (Pasarić). Str. 190, Slovanský přehled 7, 1904-1905, s. 382-384.

Recenze.

Rozvoj ruského časopisectva, Naše doba 12, 1904-1905, s. 580-584, 674-678, 763-764.

Přehledová stať.

V. A. Francev: Очерки по истории чешскаго возрождения. Русско-чешския

учения связи конца XVIII и первой половины XIX ст. Warschau 1902, Archiv für slavische Philologie 26, 1904, s. 145-156.

Recenze s doplňky; hodnocení pramenů z Českého muzea v Praze a z Petrohradu, pozornost věnována Dobrovskému, Hankovi, Kollárovi, Čelakovskému, mj. snaze o společné slovanské písmo, o ruský překlad Dobrovského *Institucí* a Šafaříkových *Starožitností*; Francev částečně polemizoval s Murkovou interpretací českého obrození v *Deutsche Einflüsse*, Karásek připojil svůj názor na otázku kontinuity české literatury a dodatek o poměru Dobrovského, Hanky a Čelakovského k ruské literatuře.

rec. Český časopis historický 11, 1905, s. 237.

Vzpomínka na Dra J. Sauerweina, Slovanský přehled 7, 1904-1905, s. 215-217.

Článek o Karáskově setkání s G. Sauerweinem ve vsi Bórkowách v dolnolužických Błotech r. 1893.

1905

Adam Mickiewicz (1798-1855), Rozhledy 16, 1905-1906, s. 133-138.

Syntetická stať; ukázka z Karáskových *Slavische Literaturgeschichte*.

Havlíček a Slovinci, Naše doba 13, 1905-1906, s. 729-734, 823-831, 893-898.

Článek; mj. hodnocení brožury: Božidar Raič – Anton Tomšič, *Havlíček Borovský. Životopis in politički nazori*, Maribor 1869, 39 s.

Хр. П. Стоилов: Дейкост [!] на Венелин по българския фолклор. (Zvl. otisk ze sborníku „Periodičesko spisaie“ [!] LXVI.) Str. 46, Slovanský přehled 8, 1905-1906, s. 486.

Stručný referát; podepsáno -ará-.

Josef Jiří Strossmayer, Kalendář Čechů vídeňských 15, 1906, Vídeň 1905, s. 57-58.

Nekrolog; nepodepsáno.

Kollár's Antheil an politischen Broschüren, Archiv für slavische Philologie 27, Berlin 1905, s. 154-160.

Stať; o Kollárově účasti na národnostním boji Slováků ve 40. letech v souvislosti s jeho postojem k roku 1848 (Havlíček a Kollárovo prohlášení loajality v Pester Zeitung č. 788 z 29. 9. 1848, srov. též F. ILEŠIČ, *Eine Erklärung Jan Kollár's aus dem Jahre 1848*, Archiv 26, 1904, s. 159-160), o maďarizačním vystoupení hraběte K. Zaye, generálního inspektora evangelické církve a škol v Uhrách a o slovenské protiobraně za účasti Kollára (Apologia, Budín 1841), o Hurbanově *Nitře* 1842 napadené Maďary a o Kollárově obraně (srov. Kollárovo *Dobrozdání* o slovenském školství, církvi a jeho autobiografii z roku 1849 v Karáskově vydání z roku 1903).

reakce: A. PRAŽÁK, *Samuel Hojč*, in: TÝŽ, Slovenské studie, Sborník filosofickej fakulty University Komenského v Bratislave 4, Bratislava 1926, č. 43 (5), s. 333-349; též jako samostatná publikace, s. 55-71.

Mšgr. Antonín Hora, Kalendář Čechů vídeňských 15, 1906, Vídeň 1905, s. 59.

Drobný medailon k osmdesátinám; nepodepsáno.

Muž starých tradic. Pamětní lístek, Národní listy 45, 1905, č. 268, s. 1, 29. 9.

Fejeton; o knížeti Janu Khevenhüllerovi.

Тух. Остојућ: Српска књижевност од велике сеобе до Доситеја Обрадовића. Sr. Karlovci. 1905, str. 128, Slovanský přehled 8, 1905-1906, s. 487.

Referát; podepsáno -ará-.

1906

České umění a literatura ve Vídni. Přednáška J. Vrchlického ve Vídni o poesii Havlíčkově, Moravská orlice 44, Brno 1906, 14. 12.

Referát.

Havlíčkovská literatura, Moravská orlice 44, Brno 1906, 8. 12.

Článek.

Lužicko-srbský básník, Čas 20, 1906, č. 69, s. 3-4, 11. 3.

Recenze; J. Čišinski, *Výbor básní*, přel. A. Černý, Praha 1905.

Nezapomínejme na Slováky (Karel Kuzmány), Moravská orlice 44, Brno 1906, 2. 12.

Článek.

Neznámé rukopisy Havlíčkovy, Národní listy 46, 1906, č. 207, s. 2, 29. 7.

Článek; o nálezu Havlíčkova rukopisu ve Vysokém Veselí (karton se 43 svazčky H. rukopisů v majetku rodiny Ningerovy v Novém Bydžově).

O ruské literatuře, Moravská orlice 44, Brno 1906, č. 251, s. 6, 4. 11.

Referát; rozvrat v Rusku způsobený rusko-japonskou válkou má velký ohlas i v ruské literatuře, slovinská antologie M. Govenkarové *Ruska moderna*, spis A. Jensena *Carská říše na rozcestí*.

Poláci a Čechové 1848, Národní listy 46, 1906, č. 197, s. 1, 19. 7.

Referát; o knize L. Değişického *Portrety i sylwetki z dziewiętnastego stulecia I*, v níž se probírají vztahy Poláků a Čechů roku 1848.

Slavische Literaturgeschichte I. Ältere Literatur bis zur Wiedergeburt, Leipzig 1906, 178 s.

Slavische Literaturgeschichte II. Das neunzehnte Jahrhundert, Leipzig 1906, 192 s.

rec. Č. ZÍBRT, ČČM 80, 1906, s. 401; J. POLÍVKA, Český časopis historický 12, 1906, s. 366-370; J. B., Hlasy z Hané 25, Prostějov 1906, č. 52, s. 3, 9. 5.; V. FLAJŠHANS, Národní listy 46, 1906, č. 89, s. 10, 31. 3.; Vbk. [= J. VOBORNÍK], Národní listy 46, 1906, č. 137, s. 10, 19. 5.; [an.] [= J. PELCL?], Rozhledy 16, 1905-1906, s. 298-301; Č. [= A. ČERNÝ], Slovanský přehled 8, 1905-1906, s. 388; [an.], *Dějiny literatury slovanské*, Čas 20, 1906, č. 121, příl. Hlídky Času, č. 5, s. 2, 3. 5.; F. V. VYKOUKAL, Osvěta 1906, s. 461-462; M. VÁCLAVEK, Komenský 34, 1906, s. 359-360; J. Z. RAUŠAR, Plzeňské listy 43, Plzeň 1906, č. 81, s. 7-8, 7. 4.; A. NOVÁK, *Naše literární slovanství*, Přehled 5, 1906-1907, s. 1-3; M. HÝSEK, *Dvě německé knihy o české literatuře*, Moravská orlice 44, Brno 1906, č. 238, 19. 10.; DR. GUIDO ALEXIS [= J. A. HELFERT], Allgemeines Literaturblatt (dříve Österreichisches Literaturblatt) 15, Wien – Leipzig 1906, s. 527; M. MURKO, Wiener Zeitung, Wien 1906, № 135, 14. 7.; TÝŽ, Deutsche Literaturzeitung, 1906, № 36, s. 2262-2263; V. Kol. [= V. ČERVINKA], Zvon 7, 1906-1907, s. 45-47; П. ЗАБОЛОТСКИЙ, Журнал Министерства народного просвещения, Новая серия, С.-Петербург 1907, часть 7, январь, с. 384-389 [I. díl]; часть 12, ноябрь, с. 209-212 [II. díl]; G. Š. [= Đ. ŠURMIN], Savremenik 1, Zagreb 1906, s. 382; I. GRAFENAUER [slovinská literatura], Archiv für slavische Philologie 29, Berlin 1907, s. 140-142, D. PRONASKA [srbocharvátská literatura], ibid., s. 143-148, J. SUTNAR [česká literatura], ibid., s. 581-610; C. ГАНЕВ, Славянски глас 5, София 1907, № 1, с. 43-46; J. MACHAL, Čechische Revue 1, 1907, s. 282-284; TÝŽ, Listy filologické 33, 1906, s. 468-471; Ф. А. ФРАНЦЕВ, Русский филологический вестник 56, Варшава 1906, № 3-4, с. 406-407; dr. ZAHAR, *Književno-povjesne primjedbe*, Glas Matice hrvatske 1, Zagreb 1906, № 10, s. 87-90, 25. 5.

Strossmayer, Moravská orlice 44, Brno 1906, č. 269, s. 13, 25. 11.

Referát; Tade Smičiklas, *Nacrt života a djela biskupa J. J. Strossmayera*, vyd. Jihoslovanská Akademie.

1907

Alfred Jensen..., Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 52, Nedělní čtení, 3. 3.

Krátké zprávy; A. Jensen, vídeňská premiéra hry *Das Frühlingsfest* Armina Brauna, pařížská dramaturgie Anny Kareniny, rubrika *Ze světa kulturního*, podepsáno K-k.

Baron dr. Kaska, český Mexikán, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 120, Nedělní čtení, 26. 5.

Nekrolog; o majiteli dvorní lékárny a muzea v Mexiku, význačný krajan, důvěrník císaře Maxmiliána.

Brixenská přítelkyně rodiny Havlíčkovy, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 167, s. 1-2, 24. 7.

Nekrolog; k úmrtí Havlíčkovy přítelkyně Terezie Mayrové.

České vánoce na Malém Lošinji, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 297, s. 1-2, 25. 12.

Humoristický cestopisný fejeton; podepsáno -ará-

Češi ve vídeňském Hagenbundu, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 70, s. 1, 24. 3.

Referát; o malířské výstavě a české účasti na ní (L. Kuba, M. Švabinský aj.); podepsáno K-k.

Драмата в славянските литератури, Славянски глас 5, Плевен 1907, № 1, с. 30-32.

Studie, přel. Spas Ganev.

Fr. S. Procházka: Král Ječmínek. Moravská pohádka, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 38, s. 1-2, 15. 2.

Referát; šíře zaměřený fejeton nejen o knize, ale i o fenoménu hanácké literatury.

Ferdinand šl. Saar – Cesta do Italie I. Miloty Zdirada Poláka, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 295, Nedělní čtení, 22. 12.

Referát; o Saarově (rakouský básník a prozaik, zemřel 1906) korespondenci v *Neues Wiener Tagblattu* a 1. díle Polákova cestopisu.

Giosue Carducci, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 46, Nedělní čtení, 24. 2.

Nekrolog; o boloňském profesorovi klasické filologie, básníku, spisovateli, nositeli Nobelovy ceny;

rubrika *Ze světa kulturního*.

Glossy k výstavě Hagenbundu ve Vídni, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 248, s. 1, 27. 10.

Referát; o skončené 33. výstavní sezoně, zvláště o českých malířích (L. Kuba, A. Slavíček aj.); podepsáno -ará-

Jiráskův „Gero“ – Maďarská a chorvatská Zriniada – Polská dramatická literatura v XVI. století, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 236, Nedělní čtení, 13. 10.

Referáty; Jiráskův *Gero* v Lužici, chorvatský překlad povídky Jana Janči *Da ste prokleti...* od Pavla Rakoše, maďarské a chorvatské práce o Mikuláši Zrinském, polské drama 16. století z pera Viktora Hahna aj.; rubrika *Ze světa slovanského*.

Jízda krále v Rohatci, Vídeňský deník 1, Vídeň 1907, č. 83; přetištěno Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 125, Nedělní čtení, 2. 6.

Fejeton; o návštěvě vídeňských Čechů na Hodonínsku, podepsáno Dr. -á-

Jos. Zd. Raušar, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 52, Nedělní čtení, 3. 3.

Kratší referáty; J. Z. Raušar (antologie *Procházkou srbským Parnasem*), Slovinec Josip Lavtižar, S. Stanojević (*Vizantija i Srbi*); rubrika *Ze světa slovanského*; nepodepsáno.

Jubilejní dny gymnasia Jičínského, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 224, 29. 9.

Stat'; dedikována památce dlouholetého ředitele gymnázia Františka Lepaře; ke 100. výročí obnovení gymnázia, kde Karásek studoval.

Kalendáře, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 277, Nedělní čtení, 1. 12.

Referát; *Vídeňský národní kalendář, Kalendář Čechů Vídeňských a Kalendar Matice srpske*; rubrika *Ze světa kulturního*; nepodepsáno.

Krajinské museum v Boskovicích, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 173, Příloha, 31. 7.

Původní dopis; o nově otevřené budově muzea; nepodepsáno.

Krolmus, Kalina, Jan Vlček, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 265, Nedělní čtení, 17. 11.

Referát; o zápiscích Josefy Špottové (vyšly ve *Zvonu* 1907, č. 5) podle vyprávění kněžny Ed. Khevenhüllerové, která se stýkala s jmenovanými vlastenci a P. Chocholouškem.

Kubínova výstavka v Boskovicích, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 292, Příloha, 19. 12.

Referát; o výstavce Karáskova přítele O. Kubína v Boskovicích.

Lidová povaha u nás a v jiných slovanských literaturách, Moravskoslezská revue 4, 1907-1908, s. 233-236, 371-372.

Studie; autor srovnává B. Němcovou, K. V. Raise, J. Herbena, A. Mrštika a J. Holečka se slovinskými autory.

Lužičané, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 86, Nedělní čtení, s. 10, 14. 4.

Článek; o J. Bartu-Čišinském k padesátinám; rubrika *Ze světa slovanského*.

Matica Hrvatska, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 259, Nedělní čtení, 10. 11.

Referát; o knihách vydaných Maticí za r. 1906; rubrika *Ze slovanského světa*.

Memoiry Sary Bernhardtové, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 259, Příloha, 10. 11.

Referát; vzpomínky se jmenují *Dvojí život Sáry Bernhardtové*; podepsáno -ará-

Na Island, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 17, Příloha, 20. 1.

Referát; o starších českých cestopisech věnovaných Islandu (Daniel Streyc alias Vetter) a o propagaci Islandu v Rakousku-Uhersku (J. C. Poestion), rubrika *Ze světa*.

„Naja“, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 80, s. 4, 7. 4.

Referáty; Š. Gjalski (*Naja*); E. Orzeszkowa (*Meir Ezofowicz*); 12. číslo *Brankova Kola*; jubileum D. Veselického-Božidareviče, D. Ilijče aj.; rubrika *Ze světa slovanského*.

Nedávno bylo ve Vídni oslavováno stoleté trvání operačního institutu..., Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 87, Příloha, 16. 4.

Článek; o českých lékařích na vídeňské lékařské fakultě, zejména o Josefu Škodovi, o Tylově slavnosti v Plzni; rubrika *Ze světa slovanského*; nepodepsáno.

Nejnovější slovanské literární dějiny, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 236, Nedělní čtení, 13. 10.

Recenze; A. Brückner, podepsáno Dr. J. Kk., rubrika *Ze slovanských literatur*.

Památce Paje Markoviče Adamova, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 58, Příloha, 10.

3.

Referát; dvojčíslo 5-6 *Brankova Kola* je věnováno zesnulému redaktorovi; rubrika *Ze světa slovanského*; nepodepsáno.

Paměti vídeňských Čechů, Vídeňský deník 1, Vídeň 1907, č. 234, s. 1, 25. 11.

Článek; reakce na Váhalovu výzvu shromážďovat hmotné památky vídeňských Čechů – již Menčík a Karásek se o to pokoušeli, ale marně, muzeum stále neexistuje.

Premiera „Prodané nevěsty“ v Bruselu, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 58, Nedělní čtení, 10. 3.

Zprávy; s citací dopisu F. Pivody o Smetanovi, spolu s několika menšími zprávami o české Vídni, o baronu von Baillou, o slovinském básníku S. Gregorčiči aj.; podepsáno K-k.

Překlady z češtiny, Moravskoslezská revue 4, 1907-1908, s. 157-158.

Zpráva; upozornění na německé překlady z české literatury v *Oesterreichisch-ungarische Revue* (Machar, Vrchlický).

Příspěvek k psychologii českého lidu. „Naši“ od Josefa Holečka, Brno 1907, 53 s.

Studie; zvl. otisk z novin Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 194, s. 1-2, 25. 8.; č. 200, s. 1-2, 1. 9.; č. 204, s. 4-5, 6. 9.; č. 218, Příloha, 22. 9.; č. 224, Příloha, 29. 9.; č. 227, Příloha, 3. 10.; č. 230, Příloha, 6. 10.; č. 236, Příloha, 13. 10.; č. 283, s. 4-6, 8. 12.

rec.: jp. [= ?], Vídeňský deník 2, Vídeň 1908, č. 102, 18. 4.; -v-, Přehled 6, 1908-1909, s. 325; [an.], Česká revue, 1907-1908, s. 574-575; -š- [= J. PEŠEK], Česká mysl 10, 1909, s. 194-195.

Příspěvek k psychologii českého lidu. „Naši“ Josefa Holečka, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 194, s. 1-2, 25. 8.; č. 200, s. 1-2, 1. 9.; č. 204, s. 4-5, 6. 9.; č. 218, Příloha, 22. 9.; č. 224, Příloha, 29. 9.; č. 227, Příloha, 3. 10.; č. 230, Příloha, 6. 10.; č. 236, Příloha, 13. 10.; č. 283, s. 4-6, 8. 12.

Studie.

Ruská literatura z roku 1906, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 46, Příloha, 24. 2.

Přehledová stat'; rubrika *Ze světa slovanského*.

Rusové o Havlíčkovi, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 11, Nedělní čtení, 13. 1.

Referát; o ruských pracích o Havlíčkovi (články pseudonyma Neutomimyj a P. A. Zabolotského v čas. *Славянские известия*, № 5 a 7; Suchomlinova v čas. *Русский вестник*); rubrika *Ze světa kulturního*; podepsáno Dr. J. Kk.

Služka Richarda Wagnera, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 119, Příloha, 25. 5.

Fejeton; o Wagnerově služce paní Průchové; přetištěn ve Vídeňském deníku 1, Vídeň 1907, č. 81, s. 1-2, 28. 5.; č. 82, s. 1-2, 29. 5.

Srpski narodni vez i tekstilna ornamentika, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 248, 27. 10.

Referát; o knize Jelici Belović-Bernadzikovské; s Karáskovým dodatkem slovenské terminologie stehů a vzorků; rubrika *Ze světa slovanského*.

Šemberův almanach. Příspěvek ke kulturnímu životu Čechů vídeňských, Vídeňský deník 1, Vídeň 1907, č. 94, s. 1-3, 13. 6.

Článek; využívá svědectví pamětníků J. Všeťky a A. J. Kalandry; nepodepsáno.

Todor Stefanovič Vilovski, žijící nyní ve Vídni, uveřejňuje již delší dobu v „Brankovu Kolu“ serii vzpomínek na mladá léta z r. 1867-1881, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 277, Nedělní čtení, 1. 12.

Referát; vzpomínky činitele srbské *Omladiny*, mj. o stycích Srbů s ostatními slovanskými spolky ve Vídni; podepsáno -ará-

Vatroslav Jagić, Přehled 6, 1907-1908, s. 737-738, 757-758.

Jubilejní medailon k 70. narozeninám.

polemická reakce: A. PRAŽÁK – O. HUJER [nepodepsáno], *K 70. výročí narozenin Jana Gebauera*, Čas 22, 1908, č. 277, s. 2-3, 8. 10.; č. 278, s. 4, 9. 10.

„Vídeňský denník“ před půlstoletím, Vídeňský deník 1, Vídeň 1907, č. 217, s. 1, 6. 11.

Fejeton; reakce na článek Č. Zíbrta v *Národních listech*, otištěn Beckův dopis Havlíčkovi svědčící o tom, že *Vídeňský denník* byl nezávislý, a nikoli Bachův, protože vláda na něj nepřispívala; nepodepsáno.

Vídeňští Čechové, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 11, Příloha, 13. 1.

Původní dopis; o Cinertově *Věstníku*, o těžkém postavení českovídeňské inteligence (reakce na článek z *Pokrokové revue*), o kulturním životě menšiny; podepsáno V. Břečťan.

Výlet vídeňských Čechů do Hodonína, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 123, s. 1, 30.
5.

Fejeton; nepodepsáno.

Vzpomínka na otce a syna Riegra, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 126, s. 1, 4. 6.

Nekrolog; na B. Riegera.

Z oboru slavistiky vyšly ve „Světové knihovně“ dvě knihy..., Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 109, Nedělní čtení, 12. 5.

Referát; Kollárův *Cestopis*, Máchalovo *Bájesloví slovanské*; rubrika *Ze světa slovanského*.

Z ovzduší Vídeňských Čechův, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 75, s. 4, 31. 3.

Referát; o kulturním dění v českovídeňské menšině, zejména o divadelním představení hry B. Vikové-Kunětické *Cop* ve prospěch spolku *Ludmila*; podepsáno -ar-.

Za Josefem Merhautem, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 208, Příloha, 11. 9.

Kondolenční dopis redakci *Moravské orlice* k úmrtí redaktora a spisovatele; datován v Boskovicích 6. září 1907.

Zapomenutá kniha cyrillo-methodějská, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 173, s. 1-2, 31. 7.; č. 175, s. 1-2, 2. 8.

Referát; o knize V. Štulce *Život svatých Cyrilla a Methodia, apoštolů slovanských* (1857).

Ze světa slovanského, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 87, Příloha, 16. 4.

Drobné zprávy; životopis lékaře Josefa Škody, oslavy Tylova výročí v Plzni, nepodepsáno.

Zrovna vyšly po francouzsku dvě důležité knihy..., Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 277, Nedělní čtení, 1. 12.

Referát; o francouzských knihách *Les nouveaux cahiers de jeunesse* Ernesta Renana a *Le roman italien contemporain* Jeana Dornise (pseudonym Guillaume Beerové), rubrika *Ze světa kulturního*; podepsáno -ar-.

1908

Bulharská kněžna, Moravská orlice 46, Brno 1908, č. 53, s. 1-2, 4. 3.

Fejeton; o manželce bulharského knížete Ferdinanda Eleonoře podle osobních vzpomínek autora.

Bulharské království, Moravská orlice 46, Brno 1908, č. 231, s. 1-2, 8. 10.

Fejeton; stručný přehled dějin bulharské státnosti, též o národním charakteru Bulhara; nepodepsáno

České bohoslužby ve Vídni, Vídeňský deník 2, Vídeň 1908, 26. 11.

Článek.

České číslo „Tygodnika ilustrowanego“, Moravskoslezská revue 5, 1908-1909, s. 159-160.

Referát; mj. J. Bendorowski uvádí přehled nejnovější české literatury, oceňuje Machara, Dyka a Karáska ze Lvovic.

Čeština na vídeňských školách, Vídeňský deník 2, Vídeň 1908, 19. 11.

Článek.

Dr. Matthias Murko: Eine neue Geschichte der älteren südslavischen Literaturen, Leipzig 1908, Wiener Zeitung, Wien 1908, 31. 12.

Referát.

Encyklopedie slovanské filologie, Moravská orlice 46, Brno 1908, č. 158, s. 1-2, 12. 7.

Fejeton; o Jagičově projektu *Энциклопедия славянской филологии*, k němuž vyšel 1. svazek.

Epistolae Abgari ad Christum et Christi ad Abgarum, Berlin 1908, 8 s.

Studie s edicí; o apokryfu ve slovanských literaturách; zvl. otisk ze sb. *Zbornik u slavu Vatroslava Jagića*, Berlin 1908, s. 636-643.

rec.: J. PÁTA, *Slovanský přehled* 11, 1909, s. 454-456; P. VÁŠA, *Časopis Matice moravské* 33, Brno 1909, s. 309-312; Č. ZÍBRT, *ČČM* 83, 1909, s. 181-187.

Epistolae Abgari ad Christum et Christi ad Abgarum, in: *Zbornik u slavu Vatroslava Jagića*, Berlin 1908, s. 636-643.

Studie s edicí; o apokryfu ve slovanských literaturách.

František Hora. (K sedmdesátým narozeninám.), Moravská orlice 46, Brno 1908, č. 182, s. 1-2, 9. 12.

Medailon; o polonistovi F. A. Horovi.

История славянских литератур. Часть I. Древняя литература до возрождения, Санкт-Петербург 1908, 159 [1] с.

История славянских литератур. Часть II. Девятнадцатый век, Санкт-Петербург 1908, 157 [1] с.

Monografie; překlad *Slavische Literaturgeschichte I-II*, Leipzig 1906.

J. F. Kloss, Vídeňský deník 2, Vídeň 1908, 20. 11.

Článek; o českovídeňském hudebním skladateli.

Jihoslovanské obrázky, Moravská orlice 46, Brno 1908, č. 240, Nedělní čtení, s. 9, 18.

10.

Cestopis; z cesty po Dalmácii, Bosně a Hercegovině.

Karel Libelt, účastník Slovanského sjezdu, Moravská orlice 46, Brno 1908, č. 131, 7.

6.

Fejeton; o životě polského účastníka Slovanského sjezdu v Praze 1848.

Kollárova vstupní přednáška na universitě r. 1851, Vídeňský deník 2, Vídeň 1908, 12.

10.; 22. 10.

Čánek.

Lev N. Tolstoj, Moravská orlice 46, Brno 1908, č. 206, s. 1, 8. 9.

Fejeton; k 80. narozeninám.

Milovan Glišić – V Časopise Mačicy Serbskeje – Dr. Fran Ilešič, Moravská orlice 46, Brno 1908, č. 45, Nedělní čtení, s. 10, 23. 2.

Nekrolog; srbský spisovatel Glišić zemřel 20. 1.; v *Časopise Mačicy Serbskeje* vyšly články o zemřelém Janu Radyserbovi-Wjelovi; o pracích věnovaných Jakubu Bartovi-Čišinskému, o nejnovějších studiích slovinského literárního historika F. Ilešiče; o česko-slovinských literárních styčích za obrození; rubrika *Ze slovanských literatur*.

Mše svatá za Windischgrätze a za Havlíčka, Naše doba 16, 1908-1909, s. 268-271.

Článek; podepsáno K.

Návštěva paní kněžny, Moravská orlice 46, Brno 1908, č. 193, Nedělní čtení, s. 9, 23.

8.

Humoreska; podepsáno Kara-Mela.

Počátky Slovanské Besedy, Vídeňský deník 2, Vídeň 1908, 28. 10., 29. 10.

Článek.

Polská Sztuka v Hagenbundu ve Vídni, Moravská orlice 46, Brno 1908, 8. 3.

Referát.

Ruský hlas o ženském vzdělání u nás. Brněnská „Vesna“; Moravská orlice 46, Brno 1908, č. 9, s. 1-2, 12. 1.

Referát; o článcích slavisty a čechofila P. A. Zabolotského z čas. *Русская школа*, který se věnoval i brněnskému dívčímu ústavu *Vesna*; podepsáno -ará-

Ruský spis o srbské literatuře, Moravskoslezská revue 5, 1908-1909, s. 366-367.

Referát; o knize *Русская струя в литературе сербского возрождения* od P. A. Zabolotského.

Slovanské kolonie v jižní Italii, Národní listy 48, 1908, č. 340, s. 1, 10. 12.

Článek; o filologických zvláštích jejich zvláštního srbochorvatského nářečí.

Slovenská Matica v Ljubljani, Moravská orlice 46, Brno 1908, č. 71, s. 1, 25. 3.

Fejeton; referát o knihách vydaných Slovinskou maticí.

Vatroslav Jagić, Moravská orlice 46, Brno 1908, č. 152, s. 1-2, 5. 7.

Fejeton; osobní vzpomínka k 70. narozeninám Karáskova učitele.

Vynikající lékaři vídeňští, Vídeňský národní kalendář 4, 1909, Vídeň 1908, s. 96-107.

Stať; příspěvek chirurga prof. Karla Maydla (1853-1903) o vídeňských lékařích českého původu, původně napsaný pro *Sborník Čechů dolnorakouských* (1895), který musel být krácen, proto ho Karásek s krátkým úvodem (s. 96-98) vydává celý podle rukopisu.

Z jihoslovanských literatur, Čas 22, 1908, příl. Hlídka Času 3, č. 37, s. 2-3.

Drobné zprávy.

Z nové ruské literatury, Moravská orlice 46, Brno 1908, č. 23, s. 1, 29. 1.

Fejeton.

Ze slovanských literatur, Moravská orlice 46, Brno 1908, č. 118, s. 1, 22. 5.

Fejeton; o 15. dvojčísle *Brankova Kola* a 4. čísle *Savremenuku* (o zemřelém Sv. Čechovi).

1909

Albert Jan Kalandra, Vídeňský národní kalendář 5, 1910, Vídeň 1909, s. 114-116.
Medailon.

Almanach akademického spolku ve Vídni 1868-1908, Moravská orlice 47, Brno 1909, č. 162, s. 1-2, 21. 7.

Referát; podepsáno -á-.

Almanach na oslavu 25tiletého trvání „Akademického spolku“. *Vzpomínka na počátek let devadesátých*, in: *Almanach Akademického spolku 1868-1908*, Vídeň 1909, s. 80-85.

Vzpomínková črta na Karáskova mladá léta ve Vídni.

Česká divadelní společnost ve Vídni r. 1852, Vídeňský deník 3, Vídeň 1909, 17. 1.

Článek.

Dějiny t. zv. moravského separatismu. *Napsal Miloslav Hýsek*. – *Separátní otisk z „Časopisu Matice Moravské“*, Moravská orlice 47, Brno 1909, č. 192, s. 1-2, 25. 8.

Referát; podepsáno -ará-.

Dr. Jovan Radonić: Prilozi za istoriju Srba u Ugarskoj u XVI., XVII. i XVIII. veku, *Přehled* 8, 1909-1910, s. 242-243.

Referát; rubrika *Z jehoslovanských literatur*, podepsáno -ará-.

Dva listy Tolstého, Moravská orlice 47, Brno 1909, 13. 11.

Článek.

Flašinetář. Památce J. Uhra, Moravská orlice 47, Brno 1909, č. 166, Nedělní čtení, 25. 7.

Povídka; podepsáno -ará-.

Gaj a Čechové, *Přehled* 8, 1909-1910, s. 281-282, 300-301, 307-309.

Stať.

Geschichte der českischen Litteratur von Dr. Jan Jakubec 1-255IX S. Die českische Litteratur der Gegenwart von Dr. Arne Novák 256-376. Namenregister 377-383. Leipzig 1907. C. F. Amelangs Verlag: Die Litteraturen des Ostens in Einzeldarstellungen. Band V. 1. Abteilung, Berlin 1909, 25 s.

rec.:

Odborná recenze; zvl. o. z čas. *Archiv für slavische Philologie* 30, Berlin 1909, s. 241-265; Karáskova charakteristika dosavadních německých vydání české literární historie, poezie a prózy; o posuzování české literatury ze světového měřítka: Jirásek a Rais mají lokální význam, ocenění Šlejhara; rozbor vědecké metody obou historiografů s četnými kritickými připomínkami ke spisu, zvláště vůči estetizující a impresionistické metodě A. Nováka.

Geschichte der českischen Litteratur von Dr. Jan Jakubec 1-255IX S. Die českische Litteratur der Gegenwart von Dr. Arne Novák 256-376. Namenregister 377-383. Leipzig 1907. C. F. Amelangs Verlag: Die Litteraturen des Ostens in Einzeldarstellungen. Band V. 1. Abteilung, *Archiv für slavische Philologie* 30, Berlin 1909, s. 241-265.

Odborná recenze.

Geschichte der slavischen Sprachen und Literaturen. Die Kultur der Gegenwart. Die osteuropäischen Literaturen und die slavischen Sprachen. Leipzig 1908, Wiener Zeitung, Wien 1909, 12. 6.

Referát.

Haydnovo „Stvoření světa“ v Praze před 60 lety, Moravská orlice 47, Brno 1909, 28. 5.

Článek.

Jakub Bart-Čišinski, *Přehled* 8, 1909-1910, č. 6, s. 113-114.

Nekrolog.

Jakub Čišinski, Moravská orlice 47, Brno 1909, č. 240, Příloha, s. 5, 21. 10.

Nekrolog.

Kulturní drobnosti, Moravská orlice 47, Brno 1909, 15. 4.

Zpráva.

Květná neděle v Římě, Moravská orlice 47, Brno 1909, č. 77, Nedělní čtení, 4. 4.

Cestopisná črta.

Literární drobnosti, Moravská orlice 47, Brno 1909, č. 215, Příloha, 22. 9.

Drobné zprávy; výročí Tylovy *Fidlovačky* a české národní hymny; o čas. *Zvon*, *Letopis Matice srpske*, *Brankovo Kolo*; vážná nemoc J. Barta-Čišinského aj.

Ljudevit Gaj a Kollár, Moravská orlice 47, Brno 1909, č. 182, s. 1, 13. 8.; č. 186, s. 1, 18. 8.; č. 187, s. 1, 19. 8.

Fejeton; pouze první část pojednává o Gajově literární činnosti, již od konce první části (č. 182) podává výňatky z Kollárova *Cestopisu* (o návštěvě Krapiny, Gajova rodiště, Záhřeba a o chorvatských poměrech za Gajových časů).

Ljudevit Gaj, otec illyrismu. K století narozenin, Moravskoslezská revue 6, 1909-1910, s. 193-201.

Životopisná studie.

„*Maryša*“ ve *Vídni*, Moravská orlice 47, Brno 1909, 8. 5.

Referát.

Max Brod: Ein tschechisches Dienstmädchen, Moravská orlice 47, Brno 1909, č. 147, s. 1, 2. 7.; č. 149, s. 1, 4. 7.

Referát; o Brodově pražském „malém románu“ s námětem tragické lásky české služky k bohatému německému mladíkovi.

Ministr dr. Jan Žáček ve Vídni, Moravská orlice 47, Brno 1909, č. 122, Příloha, 30. 5.

Fejeton.

Ohlasy slavností Gogolovských, Moravská orlice 47, Brno 1909, 25. 7.

Referát.

P. A. Zabolotskij: Russkaja struja v literaturě serbskago vrozozdenija, Moravskoslezská revue 5, 1909-1910, s. 366-367.

Referát.

Památce Jos. Jakubce, Moravská orlice 47, Brno 1909, č. 195, s. 1, 28. 8.; č. 196, Příloha, 29. 8.; č. 198, s. 1, 1. 9.

Vzpomínková črta; o básníkovi Jičínka.

Poláci, Přehled 8, 1909-1910, s. 157-159.

Referát; o literárním dění u Poláků, podepsáno -ará-, rubrika *Ze slovanských literatur*.

Poznámky z literárního života slovinského, Moravskoslezská revue 6, 1909-1910, s. 505.

Referát; o Cankarovi, Vojislavu Molém, Janezi Trdinovi.

Pregled talijanske književnosti u Dalmaciji. Do programu vyššího gymnasia v Dubrovníku napsal W. baron Ljubibratić, Přehled 8, 1909-1910, s. 254-255.

Referát; podepsáno -á-.

Slovanská hlídka, Moravská orlice 47, Brno 1909, 10. 4.

Zpráva; *Trubarjev Sbornik* (I. Ilesić, Matice slovinská), A. Černý, *Lužičtí Srbové. Dějiny básnictví lužických Srbů*, dr. A. Muka, *Nářečí nejstarší lužické památky Mik. Jakubice r. 1848*.

Sokolský den v Boskovicích, Moravská orlice 47, Brno 1909, 7. 7.

Referát.

Svatý týden u nás a jinde, Moravská orlice 47, Brno 1909, 11. 4.

Etnografická stať.

Tad. Stan. Grabowski: S. S. Bobczew, historyk, publicysta i słowianofil bulgarski, Přehled 8, 1909-1910, s. 702-703.

Referát.

V. A. Francev: A. V. Kolcov v češskoj literaturě, Přehled 8, 1909-1910, s. 432-433.

Referát; Francevův spisek je separátem z Ruského filolog. věstníku, 1909; podepsáno -ará-.

Vzpomínka na ministra dra Rezka, Moravská orlice 47, Brno 1909, č. 40, s. 1, 19. 2.; č. 41, s. 1, 20. 2.

Nekrolog; o Karáskových stycích s Antonínem Rezkem.

Za hrabětem Harrachem, Moravská orlice 47, Brno 1909, č. 288, s. 1-2, 18. 12.

Nekrolog; na předního reprezentanta českovídeňské menšiny Jana hraběte Harracha.

Zeyer v srbské literatuře, Moravská orlice 47, Brno 1909, č. 83, s. 10, 11. 4.

Referát; o srbském překladu Zeyera a o článku o Zeyerovi v Brankově *Kole* od P. Davíče, podepsáno -

ará-, rubrika *Kulturní drobnosti*.

1910

Česká divadelní společnost ve Vídni r. 1852, Vídeňský deník 4, Vídeň 1910, 27. 1.

Článek.

České básnictví v Anglii, Přehled 9, 1910-1911, s. 397-398.

Stať; o Karáskových stycích s P. Selverem (spolupráce na překladech z češtiny), s výčtem českých básní, které Selver přeložil, a s ukázkami z korespondence; připojen anglický překlad Bezručovy *Ostravy*.

Divadlo moravských měst ve Vídni, Moravská orlice 48, Brno 1910, 17. 9.

Referát.

Dositěj Obradović, Přehled 9, 1910-1911, s. 621-622, 640-641, 664-665, 687-688.

Životopisná stať; k 100. výročí úmrtí.

Dvě pohrobní vzpomínky. I. Hermenegild Jireček. II. Svobodný pán Dr. Josef Alex. Helfert, Vídeňský národní kalendář 6, 1911, Vídeň 1910, s. 102-110.

Dva opožděné nekrology.

Gaj a Čechové, Praha 1910, 16 s.

Článek; zvl. otisk z čas. Přehled 8, 1909-1910, s. 281-282, 300-301, 307-309.

Gaj a Čechové, Přehled 8, 1909-1910, s. 281-282, 300-301, 307-309.

Článek.

Hermengild Jireček, Moravská orlice 48, Brno 1910, č. 11, Příloha, 14. 1.

Nekrolog; přetištěno ve Vídeňském národním kalendáři 6, 1911, Vídeň 1910, s. 102-106.

I. V. Jagić: Enciklopedija slavianskoj filologii. Svazek první. „Istorija slavjanskoj filologii“. VIII 961 str. 4°. Petrohrad, 1910, Přehled 9, 1910-1911, s. 100-101, 108, 134-135.

Obsáhlý referát; o Jagićově monumentálním spise *История славянской филологии*, Ст.-Петербург 1910.

История славянских литератур, Перевод с немецкого Л. Двига под редакцией и с дополнениями автора. Глава *Молодые хорватские писатели* написана специально для русского издания проф. Драгутином Прохаской. С портретami и рисункami, бесплатное приложение к № 8 Вестника Знания, Санкт-Петербург б. д. [1910], 144 с.

Monografie; překlad přepracovaných *Slavische Literaturgeschichte II. Das neunzehnte Jahrhundert*, Leipzig 1906.

rec.: E. SAUDEK, Dělnické listy 21, Vídeň 1910, č. 249, Příloha, s. 1, 30. 10.; K. V. H. [= HAVRÁNEK], Zvon 11, 1910-1911, s. 284; J. Z. RAUŠAR, Plzeňské listy 37, 1911, 11. 1.; V. A. FRANCEV, Русский филологический вестник 65, Варшава 1911, № 1-2, s. 259-260; СП. ГАНЕВ, Славянский глас 9, Пелевен 1911, № 6, 254-256.

Josef Holeček „Za svobodu“, Moravská orlice 48, Brno 1910, č. 253, s. 1-4, 5. 11.

Referát; s ukázkou *Jaké pojmy měli v Boce Kotorské o Češích. Holeček kupuje koně v Risně (Risano)*; podepsáno -á-.

Kulturní hlídka, Moravská orlice 48, Brno 1910, č. 33, Příloha, 10. 2.

Nekrolog; na bývalého redaktora vídeňského čas. *Zeit* Otta Julia Bierbauma; podepsáno -á-.

Lev Nikolajevič Tolstoj, Brno 1910, 46 s.

Studie; o Tolstého literárním díle a jeho vztahu k Čechům, zvl. otisk z novin Moravská orlice 48, Brno 1910, č. 266, s. 2-3, 21. 11.; č. 267, s. 1-2, 22. 11.; č. 268, s. 1-2, 23. 11.; č. 270, s. 1-2, 25. 11.; č. 271, s. 1, 26. 11.; č. 272, s. 1, 28. 11.

Lev Nikolajevič Tolstoj, Moravská orlice 48, Brno 1910, č. 266, s. 2-3, 21. 11.; č. 267, s. 1-2, 22. 11.; č. 268, s. 1-2, 23. 11.; č. 270, s. 1-2, 25. 11.; č. 271, s. 1, 26. 11.; č. 272, s. 1, 28. 11.

Studie; o Tolstého literárním díle a jeho vztahu k Čechům.

Literární, Moravská orlice 48, Brno 1910, č. 259, Příloha, 12. 11.

Referát; o posledním čísle čas. *Časopis Matice moravské*, mj. o Riegerově recenzi *Stručných dějin literatury české* A. Nováka a J. Nováka; též o *Katechismu dějin české literatury* Pavla Váši; podepsáno -á-.

Literární drobnosti, Moravská orlice 48, Brno 1910, č. 19, s. 1-2, 24. 1.

Referát; o čas. *Listy filologické* (Hýskova kritika Šaldovy *Moderní literatury české*), *Přehled* (recenze o Hýskově edici básní a fejetonů J. Merhauta), o Eimových pamětech v *České revui*, o slovinském překladu

Zeyerova románu *Jan Maria Plojhar*.

***Maria Konopnická*, Brno 1910, 19 s.**

Nekrolog; syntetický pohled na dílo známé polské spisovatelky, zvl. o. z listu *Moravská orlice* 48, Brno 1910, č. 242, Příloha, 22. 10.

Maria Konopnická, *Moravská orlice* 48, Brno 1910, č. 242, Příloha, 22. 10.

Nekrolog; syntetický pohled na dílo známé polské spisovatelky.

Marie z Ebner-Eschenbachu, *Moravská orlice* 48, Brno 1910, č. 211, Příloha, 16. 9.

Medailon; k 80. narozeninám Marie z Ebner-Eschenbachu, roz. hraběnky Dubské, německy píšící prozaičky.

Moravská Národní Jednota, *Moravská orlice* 48, Brno 1910, č. 16, s. 1, 20. 1.; č. 17, s. 1, 21. 1.

Referát; o dějinách J. Kabelíka k 60. výročí založení jednoty (zvl. o. z *Časopisu Matice moravské*).

O dobré stránce sjezdu v Sofii, *Moravská orlice* 48, Brno 1910, 12. 8.

Fejeton; o slovanském sjezdu v Sofii.

Rozmluva s Leonidem Andrejevem (překlad), *Moravská orlice* 48, Brno 1910, 5. 2.

Výtah z rozhovoru.

Ruský symbolismus, *Moravská orlice* 48, Brno 1910, č. 230, s. 4-5, 8. 10.

Referát; posuzován hlavně Andrej Bělyj.

Slovanské plesy ve Vídni, *Moravská orlice* 48, Brno 1910, 25. 1.

Článek; k historii menšiny.

Slovanský sjezd v Sofii, *Moravská orlice* 48, Brno 1910, č. 99, Příloha, s. 9, 30. 4.

Zpráva; o plánovaném sjezdu (22.-25. června 1910; starého stylu) podle stati S. J. Bobčeva v čas.

Славянски глас; podepsáno -ará-.

Stanko Vraz, *Moravská orlice* 48, Brno 1910, č. 179, s. 5, 8. 8.; č. 182, s. 5, 11. 8.

Fejeton; o životě a literárním díle slovinského představitele ilyrismu.

Svobodný pán dr. Josef Alex. Helfert, *Moravská orlice* 48, Brno 1910, č. 65, Příloha, 19. 3.

Nekrolog; přetištěno ve *Vídeňském národním kalendáři* 6, 1911, Vídeň 1910, s. 106-110.

Vánoce v Dubrovniku, *Moravská orlice* 48, Brno 1910, č. 294, Literární příloha, s. 23-24, 24. 12.

Cestovní vzpomínky; z pobytu v Dalmácii.

Velvyslanec hrabě Khevenhüller, *Moravská orlice* 48, Brno 1910, č. 242, s. 1-2, 22. 10.

Nekrolog; Richard K. (1844-1910).

„*Věstník Znanija*“, *Moravská orlice* 48, Brno 1910, č. 81, s. 3, 9. 4.

Referát; o petrohradském časopise vedeném V. V. Bitnerem, mj. je avizován ruský překlad Karáskových *Slovanských literatur 19. století*, který má vyjít jako knižní příloha časopisu; nepodepsáno.

Viardotova – Orzeszkowa, *Moravská orlice* 48, Brno 1910, č. 115, s. 4-5, 21. 5.

Dva nekrology; o polské spisovatelce Elišce Orzeszkové a o francouzské zpěvačce Paulině Louise Viardotové, Turgeněvově přítelkyni.

Vídeňský Prátr, *Moravská orlice* 48, Brno 1910, č. 115, Zábavná příloha, s. 9, 21. 5.

Fejeton; žánrový obrázek ze známého vídeňského zábavního parku; podepsáno -ará-.

Vídeňští Čechové, *Moravská orlice* 48, Brno 1910, č. 283, s. 1, 12. 12.

Původní dopis; střípky z kulturního života menšiny, mj. o přednášce J. K. Pojezdného (Doležala) o L. N. Tolstém v Akademickém spolku; nepodepsáno.

Výstavní táčky, *Moravská orlice* 48, Brno 1910, 14. 5., 18. 6., 23. 6., 2. 7.

Výstavní fejetony.

1911

Andrej Fijan, *Moravská orlice* 49, Brno 1911, č. 233, s. 5, 2. 10.

Fejeton; o slavném chorvatském herci, citován Karáskův článek z chorvatského *Obzoru*, 1911, č. 279, podepsáno -á-.

Anglická anthologie české poesie, *Moravská orlice* 49, Brno 1911, č. 288, s. 1, 19. 12.

Zpráva; o připravované antologii Paula Selvera.

Anglická anthologie nové české poesie, *Přehled* 10, 1911-1912, s. 765-767.

- Referát; o vydané antologii Paula Selvera *An Anthology of Modern Bohemian Poetry* (1912).
Časopis Matice Moravské, 3. sv., Moravská orlice 49, Brno 1911, 14. 7.
- Referát; R. Dvořák o roku 1848, V. Kaláb, *Vídeňská českovídeňská společnost v letech šedesátých. Časové knihy*, Moravská orlice 49, Brno 1911, č. 81, Literární příloha, 8. 4.
- Referát; o knize barona Fr. Nopce *Aus Šala und Klementi*, Zur Kunde der Balkanhalbinsel, Bd. 11, Sarajevo 1911 (o Albáncích, o sarajevském Institutu pro zkoumání Balkánu), a o knize Dragutina Prohasky *Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Herzegowina* (o vědeckém pojetí literatury Bosny a Hercegoviny); podepsáno -ará-.
- České časopisy před sto lety*, Moravská orlice 49, Brno 1911, 30. 1.
 Článek.
- Dalmatští Sokolové v Bakru*, Moravská orlice 49, Brno 1911, č. 187, s. 4, 19. 8.
 Zpráva; o výletě chorvatského sokolstva do Bakru, podepsáno -á-.
- Dopisy K. J. Erbena a St. Vraze o Slovanském sjezdu 1848*, Besedy Času 16, 1911, č. 45, s. 353-354, 10. 11.
 Článek; na základě Erbenovy korespondence s Vrazem, již Karásek opsal v Záhřebě spolu s dopisy K. V. Zapa Vrazovi o polské literatuře; poprvé zde otištěn Erbenův list Vrazovi (6. dubna 1848) a Vrazova odpověď (23. května 1848).
- Dzieje literatur słowiańskich. Część pierwsza. Literatura dawniejsza aż do czasów odrodzenia*, Przełożył M. Wawrzycki [= W. Feldman], Książki dla wszystkich cz. 527, Warszawa 1911, 270 s.
 Monografie; překlad *Slavische Literaturgeschichte I. Ältere Literatur bis zur Wiedergeburt*, Leipzig 1906.
- Erbenův večírek ve Vidni*, Moravská orlice 49, Brno 1911, 27. 11.
 Zpráva.
- Chorvatský projev o J. M. Plojharovi*, Moravská orlice 49, Brno 1911, č. 96, s. 5, 27. 4.
- Referát; o článku *Apoteóza duše* od D. D., který do chorvatského časopisu *Savremenik* autor napsal jako reakci na četbu Zeyerova románu, podepsáno -ará-.
- Josip Jurčič*, Moravská orlice 49, Brno 1911, č. 212, s. 1, 19. 9.; č. 214.
 Fejeton; literární portrét slovinského spisovatele a redaktora, k 30. výročí úmrtí.
- Josef Hora, spolupracovník „Opavského Besedníka“*, Moravskoslezská revue 8, 1911-1912, s. 50-52, 100-102.
 Životopisný článek; o Horových stycích s Vídeňany a o rozporech s V. K. Šemberou.
- Jubileum chorvatského Obzoru*, Moravská orlice 49, Brno 1911, č. 6, s. 5-6, 9. 1.
 Fejeton; k 50. výročí založení časopisu – hlavní pozornost věnována článku V. Jagiče *V opozici kvůli pravopisu*.
- K. J. Erben. Obrázek životopisný a literární*, Chvilky č. 49, Praha 1911, 32 s.
 rec.: A. VESELÝ, Česká revue 5, 1911-1912, s. 191-192; T. S. GRABOWSKI, Świat słowiański 2, 1912, s. 649-653; -pa- [= F. S. PROCHÁZKA], Zvon 12, 1911-1912, s. 207.
- K stému výročí zrozenin K. J. Erbena*, Přehled 10, 1911-1912, s. 105-106.
 Článek; o Erbenových překladech do cizích jazyků, mj. že P. Selver překládá *Kytici* do angličtiny (ukázka anglického přebásnění *Mateřidoušky – The Garland*); upozornění na Karáskovu brožurku *K. J. Erben*; nepodepsáno.
- Korrespondence K. J. Erbena*, Přehled 10, 1911-1912, s. 273-276.
 Stať; o projektu vydávání Erbenovy korespondence a jejím charakteru, o jeho sběratelství slovanského folklóru; o básnické činnosti S. Kappera a o V. S. Karadžičovi na základě dopisů A. Rybičky Erbenovi (jsou otištěny 2 listy z 8. května a 26. září 1853).
- Kulturní drobnosti*, Moravská orlice 49, Brno 1911, č. 217, Příloha, 25. 9.
 Zpráva; o hře *Svekārva* A. Strašimirova, o výuce slovanských literatur v Bulharsku, o české čítance S. Radiče pro chorvatské střední školy a o nově pojmenované Jagičově ulici v slavistově rodném Varaždinu; podepsáno -ará-.
- Kulturní drobnosti (Brankovo kolo v č. 45 – Slovanský přehled č. 2)*, Moravská orlice 49, 1911, č. 276, Příloha, 4. 12.
 Referát; mj. o Weingartově článku *Půlstoletí vědecké práce. (K padesátiletí vědecké práce V. Jagiče)*, Slovanský přehled 14, 1911-1912, s. 64-67, který přetiskl chorvatský *Obzor* 28. 11. 1911; podepsáno -á-.
- Laza Kostić. Vzpomínky a myšlenky dra Josefa Karáska*, Národní listy 51, 1911, č.

159, Příloha, s. 9, 11. 6.

Článek; vzpomínka na srbského spisovatele.

Listy L. N. Tolstého, Moravská orlice 49, Brno 1911, č. 111, s. 5, 16. 5.; č. 112, 17. 5.

Referát; o Sergejkenkově edici Tolstého listů, zhodnocení Tolstého dopisů, podepsáno -ará-.

Literatura, Moravská orlice 49, Brno 1911, č. 261, s. 1, 16. 11.

Referát; výtah ze článku o Erbenovi z chorvatského *Obzoru*, který byl volným překladem stati J. Svobody z *Národních listů* o stycích se S. Vrazem, díky němuž si s Erbenem začal dopisovat A. V. Šembera (citovány 2 listy ze 31. prosince 1844 a 4. března 1846); nepodepsáno.

Ljubljanski Zvon: Česka moderna literatura, Moravská orlice 49, Brno 1911, č. 115, Literární příloha, s. 14, 20. 5.

Referát; o posledním čísle čas. *Ljubljanski zvon*, zejména o článku Ivana Laha o nové české literatuře.

Morava v korespondenci K. J. Erbena, Moravská orlice 49, Brno 1911, č. 251, s. 1-2, 4. 11.; č. 252, s. 1-2, 6. 11.

Článek; o Erbenových stycích s Moravou (kritika M. Hattaly, I. J. Hanuše, spor německého nacionalisty d'Elverta s J. Feifalíkem, který nesměl v Brně přednášet česky o Závěšovi z Falkenštejna); v českém překladu citovány 2 německé dopisy rytíře Chlumeckého (17. února a 24. dubna 1855) a české dopisy A. V. Šembery (11. března 1855 a 26. července 1858) a archiváře J. Chytila (13. února 1855 a 1. června 1859).

Moravské národní tance ve Vídni, Moravská orlice 49, Brno 1911, 3. 2.

Článek.

Památce Dositeje Obradoviće, Moravská orlice 49, Brno 1911, č. 95, s. 5, 26. 4.

Referát; o studiích věnovaných 100. výročí Obradovičova úmrtí, podepsáno -ará-.

Poměr Turgeněvův k náboženství, Besedy Času 16, 1911, č. 48, s. 383, 1. 12.

Článek.

Rakouský domácí průmysl, Moravská orlice 49, Brno 1911, 1. 2.

Fejeton.

Russkoje Zerno, Moravská orlice 49, Brno 1911, č. 103, s. 11, 6. 5.

Ukázky z dopisů ruských členů spolku, kteří se na Moravě učili národnímu hospodářství, chovu dobytka a mlékařství, podepsáno -á-.

Saltykova Ščedrina Výbor povídek, Moravská orlice 49, Brno 1911, č. 59, Příloha, s. 5, 13. 3.

Fejeton; o českém výboru z díla ruského spisovatele.

Srbsko-chorvatský Almanach a Bosenska Vila, Moravská orlice 49, Brno 1911, č. 126, s. 18, 3. 6.

Referát; *Almanah* Milana Čurčina a nejstarší bosenský literární časopis *Bosenska Vila*.

Stříbrná svatba Gabrielových z Vídně v Luhačovicích, Moravská orlice 49, Brno 1911, 24. 7.

Zpráva; o českovídeňském kulturním pracovníku J. Gabrielovi.

„*Svatební košile*“ ve Vídni, Moravská orlice 49, Brno 1911, 4. 5.

Referát; o provedení Dvořákovy kantáty.

Úvod, in: Ivan Cankar, *Kurent*, ze slovinštiny přel. B. Vybíral, Praha b. d. [1911], s. 3-15.

Literární portrét.

rec.: A. VESELÝ, *Národní listy* 51, 1911, č. 264, s. 10, 24. 9.

Vissarion Grigorjevič Bělinskij, Brno b. d. [1911], 15 s.

Literární portrét; k 100. výročí narození ruského spisovatele, zvl. otisk z novin Moravská orlice 49, 1911, č. 147, s. 4, 1. 8.; č. 149, 3. 8.

Vissarion Grigorjevič Bělinskij, Moravská orlice 49, Brno 1911, č. 147, s. 4, 1. 8.; č. 149, 3. 8.

Literární portrét; k 100. výročí narození ruského spisovatele.

Vsevolod Michajlovič Garšin, Moravská orlice 49, Brno 1911, č. 55, Příloha, s. 5, 8. 3.; č. 57; č. 58.

Stat'; literární portrét V. M. Garšina.

Výlet „Komenského“ do Prátru, Moravská orlice 49, Brno 1911, 27. 5.

Zpráva.

Z dopisů K. J. Erbenovi zaslanych, *Pražské noviny*, 1911, č. 306, 5. 11.

Článek; výtah z dopisu A. Rybičky Erbenovi z 15. března 1852; znovu otištěno v časopise Věstník. Časopis spolků česko-slovanských ve Vídni 29, Vídeň 1911, č. 46, 11. 11.

Z dopisů K. J. Erbenovi zaslanych, Věstník. Časopis spolků česko-slovanských ve Vídni 29, Vídeň 1911, č. 46, 11. 11.

Článek; výtah z dopisu A. Rybičky Erbenovi z 15. března 1852; přetištěno z Pražských novin, 1911, č. 306, 5. 11.

Z korespondence K. J. Erbena, Národní listy 51, 1911, č. 308, s. 1-2, 7. 11.

Fejeton; o zájezdu na Rus roku 1867, otištěny 2 dopisy A. Rybičky Erbenovi (26. dubna a 20. června 1867) a výňatek 2 dopisů A. V. Šembery (8. května a 18. července 1867).

Z korrespondence K. J. Erbena, Vídeňský deník 5, Vídeň 1911, č. 252, s. 1-2, 5. 11.

Fejeton; o Erbenových stycích s vídeňskými Čechy, citován dopis A. Rybičky o V. V. Tomkovi ze 7. a 9. března 1851)

Životopis, in: *Gogol mládeži. Výbor z děl N. V. Gogola*, usp. F. S. Procházka, Praha b. d. [1911], s. 245-255.

Literárně-biografický portrét.

1912

Antonín Aškerc, Moravská orlice 50, Brno 1912, č. 136, s. 4, 15. 6.

Literární portrét; k Aškercovu úmrtí.

Antonín Rybička, Vídeňský deník 6, Vídeň 1912, 30. 10.; 31. 10.

Medailon; u příležitosti 100. výročí narození.

Antonín Rybička, Národní listy 52, 1912, č. 327, s. 1, 26. 11.

Fejeton; vzpomínky na A. Rybičku při příležitosti 100. výročí jeho narození.

Antonín Rybička a divadlo v Chrudimi, Chrudimský kraj 1, Chrudim 1912, 9. 11.

Článek; o Rybičkových zásluhách o rozvoj divadelnictví v Chrudimi.

Český ples, Vídeňský deník 6, Vídeň 1912, 7. 2.

Zpráva.

Drobné příspěvky, in: V. ČERNÝ (ed.), *Božena Němcová. Sborník statí o jejím životě a díle 1820-1862*, Náchod 1912, s. 207-222.

Článek; o vídeňských námětech v díle B. Němcové.

František Palacký ve Vídni, Vídeňský deník 6, Vídeň 1912, č. 151, s. 1-3, 5. 7.

Fejeton; citovány Palackého zápisky, mj. o datovaných schůzkách a spolupráci s J. Kopitarem a V. S. Karadžićem.

Chorvatská zpráva, Zvon 13, 1912-1913, s. 609-610.

Zpráva; o současné chorvátské literatuře.

J. Zd. Raušar – padesátníkem, Vídeňský deník 6, Vídeň 1912, č. 1, s. 1-3, 3. 1.

Literární portrét ve formě gratulačního dopisu; o Raušarově překladatelské činnosti a literární práci.

Jan Hnízdo, Vídeňský národní kalendář 8, 1913, Vídeň 1912, s. 114.

Stručný nekrolog českovídeňského pracovníka; podepsáno -ará-.

Jaroslav Vrchlický mrtev, Moravská orlice 50, Brno 1912, č. 207, s. 1-2, 10. 9.

Obsáhlý nekrolog; podle medailonu v srbské studii *Чешка литература у новије доба* (1903).

Jos. Zd. Raušar, Vídeňský národní kalendář 8, 1913, Vídeň 1912, s. 85-86.

Medailon; nepodepsáno.

Jos. Zd. Raušar padesátníkem, Český deník, 1912, č. 7, Besídka Českého deníku, s. 9, 7. 1.

Literární portrét; o Raušarově překladatelské činnosti a literární práci.

Josef Hora, Věstník. Časopis spolků česko-slovanských ve Vídni 30, Vídeň 1912, 15.

6.

Medailon.

Jubileum „Národního listu“ v Zadru, Moravská orlice 50, Brno 1912, č. 120, s. 4, 25.

5.

Fejeton; o slavnostním čísle, vydaném k 50. jubileu tohoto listu.

Kdy jsem nekašlal, in: *Ročenka Vídeňské matice roku 1911*, Vídeň [1912], s. 27.

Vzpomínka na koncert F. Ondříčka v Arcu v roce 1900; přetištěno v listě Vídeňský deník 10, Vídeň 1916, č. 155.

Kulturní hlídka, Moravská orlice 50, Brno 1912, č. 6, Příloha, 9. 1.

Referát; o čas. *Zvezda*, záhřebském *Neues Tagblatt*, *Bosanska vila*, *Savremenik* (článek o Jagićově berlínském pobytu), o chorvatském překladě *Bar Kochby* J. Vrchlického od prof. Kuntariće; podepsáno -a-.

Lužice a Lužičtí Srbové, Moravská orlice 50, Brno 1912, č. 131, s. 5, 10. 6.

Referát o knize A. Černého o Lužických Srbech, kterou vydal v České knihovně Ústředního spolku českých profesorů.

Matica Hrvatska, Moravská orlice 50, Brno 1912, č. 298, s. 4, 28. 12.

Fejeton; vydavatelská činnost matice, která oslavila 70 let činnosti, podepsáno -ará-.

Matice Hrvatská, Moravská orlice 50, Brno 1912, č. 80, s. 9, 6. 4.

Fejeton; o historii matice, která oslavila 70 let činnosti.

O Jaroslavu Vrchlickém, Moravská orlice 50, Brno 1912, č. 217, s. 2-3, 21. 9.; č. 218, s. 1, 23. 9.; č. 219, s. 1, 24. 9.

Vzpomínka; o Karáskových stycích s Vrchlickým.

Památník B. Němcové, Jičínské noviny, Jičín 1912, 20. 10.

Referát.

O rodišti K. J. Erbena, Vídeňský deník 6, Vídeň 1912, č. 22, s. 9, 28. 1.; č. 27, s. 9, 4. 2.

Stať; o básníkově (a rovněž Karáskově) rodném městě Miletíně; rubrika *Kulturní hlídka*.

Slovanski spomini in jubileji. I. zvezek. Izdala Matica Slovenska 138 str. 1911, Moravská orlice 50, Brno 1912, č. 29, s. 5, 6. 2.

Fejeton; referát o sborníku.

Slovo o polku Igorově, Moravská orlice 50, Brno 1912, č. 114, s. 4-5, 18. 5.

Fejeton; o Erbenově překladu *Slova a Zádonštiny* pod názvem *Dvě zpěvy staroruských* (1869), citovány dopisy J. Jirečka (23. 9. 1869) a A. Rybičky (10. 10. 1869) Erbenovi, podepsáno -ará-.

Srbská zpráva, Zvon 13, 1912-1913, s. 597-598.

Zpráva; o současné srbské literatuře.

Šemberův dopis St. Vrázovi o Charvátech na Moravě a Slovanech dolnorakouských z r. 1845, Časopis Matice moravské 36, 1912, s. 230-234.

Článek; nález Šemberova dopisu St. Vrázovi ze 14. 4. 1845 v záhřebské univerzitní knihovně, edice dopisu.

Vzpomínky na Zdenku Šemberovou, Pokroková revue 9, 1912-1913, s. 77-80, 125-130.

Stať; Šemberová intimně znala rodinu J. Kollára, A. V. Šembera byl v čilých korespondenčních stycích s Erbenem, též o bratrovi Vratislavu Šemberovi.

Z kulturního světa slovanského, Moravská orlice 50, Brno 1912, č. 74, s. 4, 30. 3.

Fejeton; referát o slovinských časopisech, jubileu Stojana Novakoviće, o Ivovi Vojnoviči, chorvatských překladech do češtiny aj., podepsáno -ará-.

Za Vilémem Mrštíkem. Vzpomínky, Brno 1912, 20 s.

rec.:

Nekrolog; zvl. o. z listu Moravská orlice 50, Brno 1912, č. 57, 9. 3.; č. 58, 11. 3.; č. 59, 12. 3.; č. 60, 13. 3.

Za Vilémem Mrštíkem, Moravská orlice 50, Brno 1912, č. 57, 9. 3.; č. 58, 11. 3.; č. 59, 12. 3.; č. 60, 13. 3.

Nekrolog.

Ze slovanských literatur, Moravská orlice 50, Brno 1912, č. 142, s. 4, 22. 6.

Drobné zprávy; srbské překlady do češtiny, jubileum L. Miletiče, P. Slavejkov, čeští pionýři a obrození Bulharska, podepsáno -ará-.

1913

Česká Vídeň před půl stoletím, in: *Ze staré a nové Vídne. Ročenka Vídeňské matice pro rok 1912*, Vídeň [1913], s. 33-37.

Stať; styky Čechů se Slovany ve Vídni v 60. letech 19. století; v příloze za s. 32 je reprodukce portrétu *Dr. Jos. Karásek, slavista a spisovatel vídeňský* (1912) od Vila Hemerky.

Český lékař v nové srbsko-bulharské válce, Moravská orlice 51, Brno 1913, č. 168, s. 5, 24. 7.

Fejeton; vzpomínky dr. Šimáčka, lékaře z Českého Brodu.

- Dr. Karel Glaser*, Moravská orlice 51, Brno 1913, č. 244, s. 5, 23. 10.
Fejeton; nekrolog slovinského literárního historika, podepsáno -ará-.
- Dr. Napoleon šl. Špun-Strižić*, Moravská orlice 51, Brno 1913, č. 190, s. 5, 20. 8.
Fejeton; nekrolog chorvatského čechofila.
- Druhý divadelní a literární večer*, Vídeňský deník 7, Vídeň 1913, č. 119, s. 1-2, 27. 5.
Referát; o přednášce S. Hurbana-Vajanského a představení hry *Plagiát* J. Janče.
- Fr. Pastrnek šedesátníkem*, Vídeňský deník 7, Vídeň 1913, č. 229, s. 1-2, 4. 10.
Medailon; o Pastrnkově působení mezi vídeňskými Čechy.
- Inn. Hošťálek: Seznam knihovny spolku „Svatopluk Čech“ ve Vídni*, Vídeňský deník 7, Vídeň 1913, č. 160, s. 9, 13. 7.
Referát; rubrika *Kulturní hlídka*.
- Josef Ressler – Nazione Bohemus*, Vídeňský deník 7, Vídeň 1913, 29. 5.
Medailon.
- Kniže Richard Metternich*, Vídeňský deník 7, Vídeň 1913, č. 244, 1-3, 22. 10.
Vzpomínka.
- Konkurence spisovatelům*, Vídeňský deník 7, Vídeň 1913, č. 118, s. 1-4, 25. 5.
Ironický fejeton; o kritice českovídeňské literatury v Čechách; podepsáno Nepodepsaný.
- Kulturní hlídka*, Moravská orlice 51, Brno 1913, č. 9, Příloha, s. 5, 13. 1.
Referát; Brankovo Kolo, založení slovinské Socialné Matice, sebrané spisy Šandora Gjalského, Zeyerův *Amis a Amil* v překladu Viznera Livadiče, podepsáno -ará-.
- Livadičićův „Amis a Amil“ – Expedice bratří Seljanů v střední Americe*, Moravská orlice 51, Brno 1913, č. 222, s. 4, 27. 9.
Referát; rubrika *Kulturní hlídka*, podepsáno -á-.
- Novinky o P. Selverovi*, Vídeňský deník 7, Vídeň 1913, č. 172, s. 10, 27. 7.
Článek; o nejnovějších překladech anglického znalce slovanských a germánských literatur, mj. o Macharovi, Březinovi, Vrchlickém a také Strindbergovi.
- Polské premiery v Praze*, Moravská orlice 51, Brno 1913, č. 179, s. 5, 6. 8.
Fejeton; referát o premiérách her *Vůdce lidu* v Uranii a *Čert a krémárka* v divadle Na Vinohradech od St. Krzywoszewského za jeho osobní účasti.
- Ragusäische Legenden – Dubrovačke legende*, Prag 1913, XXXIX+168 s.
Komentovaná edice; použito čakavského textu Barlama a Josafata vydaného dr. Fr. Fancevem; německá úvodní studie a edice chorvatského textu J. Karásek; reprint s úvodní studií přeloženou do chorvatštiny vyšel v Záhřebu 1996.
rec.: M. WEINGART, Časopis pro moderní filologii 3, 1913, s. 179; J. HORÁK, Listy filologické 40, 1913, s. 308-310; B. VYBÍRAL, Vídeňský deník 7, Vídeň 1913, č. 15, s. 9, 19. 1.
- Srbsko-chorvatská zpráva*, Zvon 14, 1913-1914, s. 401.
Zpráva; o současném literárním dění v Srbsku a Chorvatsku.
- Srbsko-chorvatská zpráva*, Zvon 14, 1913-1914, s. 601-603.
Zpráva; o současném literárním dění v Srbsku a Chorvatsku.
- Vajanský ve Vídni r. 1894*, Vídeňský deník 7, Vídeň 1913, č. 147, s. 1-2, 24. 5.
Článek; vzpomínka na pobyt Svetozara Hurbana-Vajanského ve Vídni v roce 1894 a jeho styky s Karáskem při příležitosti další básnickovy návštěvy 24. května 1913, kdy bude přednášet báseň *Herodes*.
- Vl. A. Francev: Slavjanskije elementy v literaturnoj dějatelnosti J. J. Kraševskago*, Moravská orlice 51, Brno 1913, č. 96, s. 12, 26. 4.
Referát.
- Ze styků česko-slovinských*, Moravská orlice 51, Brno 1913, č. 211, s. 5, 15. 9.
Fejeton; o posledním čísle Ilešičova *Slovana*, věnovaném památce sběratele pověstí Janeze Trdiny, od něhož přejal některé povídky (např. o Kurentovi) prostřednictvím A. Rybičky K. J. Erben pro svou *Slovanskou čítanku*.

1914

- Dr. Tadija Smičiklas*, Moravská orlice 52, Brno 1914, č. 112, Příloha, s. 5, 19. 6.
Nekrolog; předseda Jihoslovanské akademie, historik, podepsáno -á-.
- Dvě slovanská jubilea*, Moravská orlice 52, Brno 1914, č. 28, s. 1, 6. 3.; č. 29, č. 29, s. 1, 7. 3.

Fejeton; 100. výročí narození Petra Petroviče Njegoše slaveno v Záhřebě, 60. narozeniny dr. Arnošta Muky, podepsáno -ará-.

J. Šlejhar, Moravská orlice 52, Brno 1914, č. 185, Příloha, s. 5, 12. 9.

Nekrolog; osobně zabarvená vzpomínka.

Literární ovzduší české ve Vídni do let 1890, in: *J. S. Macharovi. Ročenka Vídeňské matice za rok 1913*, Knihovna Vídeňské matice sv. 5, Vídeň [1914], s. 11-20.

Studie; o českovídeňské literatuře.

Něco o Antverpách, Pražské noviny, 1914, 16. 10.

Fejeton.

Savremenik (Problém slovanské kultury), Moravská orlice 52, Brno 1914, č. 46, Literární příloha, s. 10, 28. 3.

Referát; o člancích Dragutina Prohasky o problému slovanské kultury, jež vycházely v chorvatském čas. *Savremenik*, podepsáno -á-.

1915

K. J. Erben a Josef Manes, Topičův sborník 3, 1915-1916, s. 558-561.

Článek; o Erbenově slovním doprovodu k Mánesovu *Domovu*.

Počátky literárních styků česko-slovinských, Osvěta 45, 1915, s. 799-807.

Článek; styky slovinského buditele M. Mjara s B. Němcovou, dopis M. Majara muži Boženy Němcové z r. 1857.

Příspěvky k poznání Ant. Fr. Rybičky-Skutečského, Česká revue 9, 1915-1916, s. 225-233.

Stat'; Rybičkovy styky s V. B. Nebeským a K. J. Erbenem.

Příspěvky k vydáním spisů Mistra J. Husi. Karel Jar. Erben, Alois V. Šembera, J. A. sv. p. Helfert, Vídeň 1915, 39 s.

Studie; o edicích Husových děl; zvl. otisk z listu Vídeňský deník 9, Vídeň 1915, od 18. 7. do 15. 8.

Sborník prací věnovaný L. Niederlovi k 50. narozeninám, Moravská orlice 53, Brno 1915, č. 243; č. 248, 30. 10.

Referát.

1916

Chrudim počátkem let padesátých, Chrudimský kraj 5, Chrudim 1916, č. 16, 15. 4.; č. 17, 22. 4.

Stat'; o působení Erbenova přítele Jana Richtera v Chrudimi na základě Richterových dopisů Erbenovi; též o Antonínu Šrollovi.

Ivan Franko, Vídeňský deník 10, Vídeň 1916, 15. 6.

Nekrolog; přetištěno in: J. K. DOLEŽAL, *Dr. J. Karásek (Kus života z české Vídně)*, Vídeň 1926, s. 149-153.

Ivan Kukuljevič Sakcinski, Moravská orlice 54, Brno 1916, 3. 6.

Fejeton.

Jiří Karásek ze Lvovic: Král Rudolf, Moravská orlice 54, 1916, č. 23, Příloha, 29. 1.

Obsáhlý referát; srovnání Karáskova dramatu s hrou J. Svátka *Pasovští v Praze*.

K. J. Erben. (Účast jeho při Truskově „Oesterr. Frühlings-Album“ 1854, „Kaiseralbum – Viribus unitis“ 1858 a podobné almanachy v české literatuře let padesátých.), Osvěta 46, 1916, s. 284-295.

Studie; o Erbenově účasti při zmiňovaných almanaších; jako přednáška text zazněl v prosinci 1915 ve Slovanské besedě ve Vídni.

K. J. Erben. Osvěta a Časopis Matice Moravské, Moravská orlice 54, 1916, č. 110, s. 1, 13. 5.; č. 122, s. 1, 27. 5.

Referát; erbeniana v českých časopisech (Karáskův článek v *Osvětě*, studie S. Součka o Erbenově básnické tvorbě v *Časopise Matice moravské*; podepsáno -ará-.

K. J. Erben „*Krokův zlatý stolec*“, Národopisný věstník československý 11, 1916, s. 174-183.

Studie; o nerealizovaném básnickém cyklu z české mytologie, ze kterého se zachovalo torzo *Věštyně* a

báseň *Krokův zlatý stolec* (Karásek báseň přetiskl na s. 177-178 podle vydání J. Sutnara, in: K. J. ERBEN, *Veškeré spisy básnické*, s. 253-254), jejíž genezi a interpretaci se Karásek věnuje v hlavní části pojednání; V. T. [= ?] reagoval na tento článek opravou poznámkou (s. 363) o první zmínce o korutanském knížecím stolci a s ním spojeným obřadem již v roce 1161 (Karásek chybně uvedl 1335).

Kdy jsem nekašlal, Vídeňský deník 10, Vídeň 1916, č. 155.

Fejeton; o zájezdu Českého kvarteta ve Vídni.

1918

Dr. Josef Karásek: Petr Chelčický, Svědomí 1, Vídeň 1918, č. 13, s. 98-100, 1. 7.

Výtah z Karáskova úvodu k *Síti víry* P. Chelčického, vydané za Anněnkovy a Jagičovy redakce v Petrohradě 1893.

Příspěvek k dějinám bible boskovské a kostela boskovského, Vydal a úvod napsal dr. Bohuš Vybíral, Olomouc 1918, 30 s.

Pojednání; Karáskův text (s. 8-30, tj. mimo Vybíralovy předmluvy, s. 3-7) je zvl. o. z deníku *Moravská orlice*, Brno 1916, 11. 9.; 28. 9.; 3. 10.; 6. 10.; 18. 10.

rec.: A. NOVÁK, *Národ* 14. 7. 1918; A. N. [= A. NOVÁK?], *Venkov* 13, 1918, č. 161, s. 4-5, 14. 7.

Vzpomínka na ř. Dra Josefa Karáska, Chrudimský kraj 7, Chrudim 1918, č. 26, s. 1, 29. 6.; č. 27, s. 1, 6. 7.; č. 28, s. 1-2, 13. 7.; č. 29, s. 1, 20. 7.

Karáskovy zápisky o A. Rybičkoví; s medailonem o Karáskovi.

Za písní slovenskou, Vídeňský deník, Vídeň 1918, 6. 1.

Etnografické poznámky z Karáskovy pozůstalosti.

1919

История на славянските литератури, Преведе В. Юрдонов, София 1919, 280 с.

Monografie; překlad z ruského vydání *История славянских литератур*, бесплатное приложение к № 8 Вестника Знания, Санкт-Петербург b. d. [1910].

1920

V západních Uhrách před čtvrtstoletím, Vídeňský deník 14, Vídeň 1920, č. 247, 28. 10.; č. 248, 30. 10.; č. 249, 3. 11.

Deníkové záznamy o uherských Charvátech; poznámka, že odborný materiál o jejich dialektu předala M. Karásková do Záhřebu dialektologu dru Boraničovi.

1922

Новата сръбска литература, Родна мисъл 2, Плевен 1922, № 1, с. 97-110.

Překlad kapitoly z Karáskova ruského vydání *История славянских литератур*, бесплатное приложение к № 8 Вестника Знания, Санкт-Петербург [1910]; místo označení autora je poznamenáno „*според проф. Карасек*“, překladatelem je pravděpodobně Jagičův žák a středoškolský profesor na gymnáziu v Ruse Spas Petrov Ganev (1881-1957).

Чехската нова литература, Родна мисъл 2, Плевен 1922, № 1, с. 110-112.

Překlad kapitoly z Karáskova ruského vydání *История славянских литератур*, бесплатное приложение к № 8 Вестника Знания, Санкт-Петербург [1910]; místo označení autora je poznamenáno „*според проф. Карасек*“, překladatelem je pravděpodobně Jagičův žák a středoškolský profesor na gymnáziu v Ruse Spas Petrov Ganev (1881-1957).

Неочакван разцвет на чехската литература, Родна мисъл 2, Плевен 1922, № 3, 177-192.

Překlad kapitoly z Karáskova ruského vydání *История славянских литератур*, бесплатное приложение к № 8 Вестника Знания, Санкт-Петербург [1910]; místo označení autora je poznamenáno „*според проф. Карасек*“, překladatelem je pravděpodobně Jagičův žák a středoškolský profesor na gymnáziu v Ruse Spas Petrov Ganev (1881-1957).

Новата хърватска литература, Родна мисъл 2, Плевен 1922, № 4-5, 241-248.

Překlad kapitoly z Karáskova ruského vydání *История славянских литератур*, бесплатное приложение к № 8 Вестника Знания, Санкт-Петербург [1910]; místo označení autora je poznamenáno „*според проф. Карасек*“, překladatelem je pravděpodobně Jagičův žák a středoškolský profesor na gymnáziu v Ruse Spas Petrov Ganev (1881-1957).

Новата словенска литература, Родна мисъл 2, Плевен 1922, № 4-5, 249-254.

Překlad kapitoly z Karáskova ruského vydání *История славянских литератур*, бесплатное приложение к № 8 Вестника Знания, Санкт-Петербург [1910]; místo označení autora je poznamenáno „*според проф. Карасек*“, překladatelem je pravděpodobně Jagičův žák a středoškolský profesor na gymnáziu v Ruse Spas Petrov Ganev (1881-1957).

Новата полска литература, Родна мисъл 2, Плевен 1922, № 4-5, 255-272.

Překlad kapitoly z Karáskova ruského vydání *История славянских литератур*, бесплатное приложение к № 8 Вестника Знания, Санкт-Петербург [1910]; místo označení autora je poznamenáno „*според проф. Карасек*“, překladatelem je pravděpodobně Jagičův žák a středoškolský profesor na gymnáziu v Ruse Spas Petrov Ganev (1881-1957).

1932

J. Z. RAUŠAR, *Z kulturního života jihoslovanské kolonie podle zápisů dra Josefa Karáska*, Československo-Jihoslovanská revue, 1932, č. 9-10, s. 380.

Etnografické zápisky.

1935

Dobré zdání univ. prof. Dra Jos. Karáska, in: F. FRYDECKÝ, *Pseudobezruč. Válečná epizoda z básnickova života (4. IX. 1915 – 25. II. 1916)*, Praha 1935, s. 17-23.

Český překlad hlavních částí Karáskova německého dobrozdání z 1. 12. 1915 ve prospěch P. Bezruče.

1940

[J. KOLLÁR], *Kollárov plán reformy školskej*, Pedagogický sborník 7, Bratislava 1940, s. 78-88, 117-128, 201-214.

Slovenský překlad Kollárova textu *Gedanken und Plan zu einer zeitgemäßen Reorganisierung der Schulen...*, vydaného J. Karáskem v edici *Kollárova dobrozdání a nástin životopisný z roku 1849* (Praha 1903), přeložila L. Fischer-Colbrie, citovány Karáskovy komentující poznámky pod čarou.

1962

Gutachten des Ph. Dr. Josef Karásek (s přílohou *Anhang. Einige Worte über literarische Fälschungen*), in: B. PRAČKA – O. KRÁLÍK – J. DVOŘÁK, *Bezručův proces. Soudní a úřední dokumenty 1915-1918*, Ostrava 1962, s. 173-182.

Německý originál Karáskova dobrozdání z 1. 12. 1915 ve prospěch P. Bezruče.

Dobrozdání PhDr. Josefa Karáska (s přílohou *Dodatek. Několik slov o literárních padělcích*), in: B. PRAČKA – O. KRÁLÍK – J. DVOŘÁK, *Bezručův proces. Soudní a úřední dokumenty 1915-1918*, Ostrava 1962, s. 255-262.

Český překlad Karáskova německého dobrozdání z 1. 12. 1915 ve prospěch P. Bezruče; přetištěno ve druhém vydání (viz r. 1964).

1964

Dobrozdání PhDr. Josefa Karáska (s přílohou *Dodatek. Několik slov o literárních padělcích*), in: B. PRAČKA – O. KRÁLÍK – J. DVOŘÁK, *Bezručův proces 1915-1918*, Ostrava 1964, s. 127-134.

Český překlad Karáskova německého dobrozdání z 1. 12. 1915 ve prospěch P. Bezruče; přetisk prvního vydání (viz r. 1962).

1996

Dubrovačke legende, Zagreb 1996, XXXIX+200 s.

Komentovaná edice; reprint ediční části vydání z r. 1913, použito čakavského textu Barlama a Josafata vydaného dr. Fr. Fancevem; úvod J. Karáska (s. 169-193) přeložen do chorvatštiny, doslov *Dubrovačke legende. Josip Karasek* (s. 195-199) napsal Josip Bratulić.

PŘEKLADY JOSEFA KARÁSKA

- KRISTINA HRABĚNKA THUNOVÁ Z HOHENSTEINU, ROZ. WALDSTEINOVÁ, *Velké hoře*, Pražské noviny 1, 1896, č. 1, s. 1-2, 1. 1.
Povídka; ukázka z knihy *Was die Grossmutter erzählte*.
- KRISTINA HRABĚNKA THUNOVÁ Z HOHENSTEINU, ROZ. WALDSTEINOVÁ, *Tichý dům – Blbý Michal – Dřevěná paní – Drobné povídky*, Pražské noviny 1, 1896.
Povídky; z knihy *Co babička vypravovala*.
- KRISTINA HRABĚNKA THUNOVÁ Z HOHENSTEINU, ROZ. WALDSTEINOVÁ, *Stará kouzelnice*, Pražské noviny 1, 1896.
Novela.
- OSSIP SCHUBIN-LOLA KIRSCHNEROVÁ, *Bludička*, Pražské noviny 1, 1896.
Novela.
- OSSIP SCHUBIN-LOLA KIRSCHNEROVÁ, *Con fiocchi! (S Parádou!)*, Pražské noviny 1, 1896.
Novela.
- MARIA Z EBNER-ESCHENBACHU, *Božena*, Pražské noviny 1, 1896.
Román.
- JOSEF SVOBODNÝ PÁN Z EICHENDORFU, *Ze života darmochleba*, Pražské noviny 1, 1896.
Novela.
- EDUARD ALBERT, *Předhistorické obvazy zlomenin*, Pražské noviny 1, 1896.
Odborný článek.
- OTTO LUDWIG, *Mezi nebem a zemí*, Pražské noviny 1, 1896 – Pražské noviny 2, 1897.
Román.
- ADALBERT STIFTER, *Tajemná dívka*, Pražský deník 1897.
Povídka.
- PAUL MARIA LACROMA, *Kvítí ze ztracené varty*, Pražské noviny 3, 1898.
Autorizovaný překlad J. Karáska, též zvl. o. z Pražských novin, 1898, 450 s. (sign. Knihovny Národního muzea: 68 f 668).
- MILAN SAVIĆ, *Nebezpečí – ženitby*, Vídeňský národní kalendář 2, 1907, Vídeň 1906, s. 87-90.
Humoristická vzpomínková črta; podepsáno překladatelem -á-.
- IVAN CANKAR, *Na zelenou Moravu...*, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 28, Nedělní čtení, 2. 2.
Povídka; podepsáno překladatelem -ará-.
- CAMILLO V. SUSAN, *Sladké sousedství*, Moravská orlice 45, Brno 1907, č. 64, Nedělní čtení, 17. 3.; č. 70, Nedělní čtení, 24. 3.; č. 75, Nedělní čtení, 31. 3.
Povídka; podepsáno překladatelem -ará-.
- SIMO MATAVULJ, *Povareta. (Ze sb. „S mora i s planine pripovijetka“. Z dalmatského ostrova.)*, Moravská orlice 48, Brno 1910, č. 87, Zábavná příl., s. 9, 16. 4.
Povídka; podepsáno překladatelem -ará-.
- Jak se dostal sv. Džuka do nebe. Srbská národní pověst. Zaznamenal Kosta Kovačević*, Moravská orlice 49, Brno 1911, č. 126, Literární příloha, s. 18, 3. 6.
Povídka, podepsáno překladatelem -ará-.

LITERATURA O JOSEFU KARÁSKOVI

Gust. Ad. Pilečka, starosta, PhC Josef Karásek: České veřejnosti. <Zasláno>, Národní listy 33, 1892, č. 340, s. 6, 9, 12.

Oznámení; Akademický spolek ve Vídni chce oslavit 25. výročí vzniku vydáním almanachu a žádá veřejnost o peněžní podporu a o zaslání příspěvku do konce ledna 1893 Josefu Karáskovi ve Vídni.

Promoce. Pan Josef Karásek, Jičínský obzor 14, Jičín 1893, č. 13, 2, 7.

Oznámení; promoce proběhla 1. července 1893 o ½ 12 hod. v slavnostním sále vídeňské univerzity.

K[arásek] Josef, in: *Ottův Slovník naučný*, sv. 13, Jana – Kartas, Praha 1898, s. 1014. Heslo.

Uznání bulharského knížete dru J. Karáskovi, Česká revue 4, 1900-1901, s. 1243.

Zpráva; Karásek zaslal čísla České revue se svým článkem *Z dějin bulharského periodického tisku* do Sofie na adresu kabinetní kanceláře knížete Ferdinanda.

Cyklus bezplatných lidových přednášek, Lidové noviny, Brno 1904, č. 252.

Zpráva; 6. 12. přednáší v Brně J. Karásek *O svých dopisech z Černé Hory*.

O dopisech z cest do Černé Hory, Lidové noviny, Brno 1904, č. 258.

Referát; o Karáskově přednášce v Brně 6. 11. [sic!].

O Bosně a Hercegovině, Lidové noviny, Brno 1905, č. 54.

Zpráva; Karásek 11. 3. přednáší v Brně.

o., *Královny, které umí česky*, Vídeňský deník 2, Vídeň 1908, č. 65, s. 3, 7, 3.

Stať; bulharská carevna Eleonora se během dlouhého pobytu na Moravě naučila česky, jejím učitelem byl J. Karásek.

J. K. POJEZDNÝ [= J. DOLEŽAL], *Ph. Dr. Josef Karásek*, Věstník. Časopis spolku česko-slovanských ve Vídni 26, Vídeň 1908, č. 33, s. 1-2, 15, 8.; č. 34, s. 1-2, 22, 8.

Jubilejní medailon; ke 40. narozeninám.

Karásek Josef, in: *Ottův Slovník naučný*, sv. 28, Doplnky, Praha 1909, s. 744.

Heslo.

Uznání českému spisovateli, Vídeňský deník 5, Vídeň 1911, č. 83, s. 3, 11, 4.

Stať; bulharská carice dala vyslovit dík Josefu Karáskovi za jeho spis *История славянских литератур*.

B. M., *K poměrům na Balkánském poloostrově*, Naše doba 17, Plzeň 1912, č. 124, s. 3, 14, 10.

Zpráva; obsah staršího Karáskova článku z *Naší doby*.

NEKROLOGY

[an.], *Moravská orlice* 44, Brno 1916, č. 149, 3, 7.

Nekrolog; z větší část text převzat z *Ottova Slovníku naučného*.

[an.], *Dr. Josef Karásek †*, Národní listy 56, 1916, č. 183, s. 4, 4, 7.

Oznámení o úmrtí; převzato z *Vídeňského deníku*.

[an.], *Dr. Josef Karásek zemřel*, Český deník 5 (52), Plzeň 1916, č. 184, s. 2, 5, 7.

Nekrolog.

[an.], *Dr. Josef Karásek zemřel*, Ostravský deník 16, Ostrava 1916, č. 336, příloha Večerní vydání ze dne 4. července, s. 2, 5, 7.

Stručný nekrolog.

J. Z. RAUŠAR, *Za přítelem Dr. J. Karáskem*, Moravská orlice 44, č. 168, s. 1, 26, 7.

Osobní nekrolog.

J. Z. RAUŠAR, *Spisovatel Dr. Jos. Karásek a dítky*, Moravská orlice 44, č. 199, s. 1, 1,

9.

Vzpomínka.

-i- [= ?], *Topičův sborník* 3, 1915-1916, s. 528.

Nekrolog.

[an.], *Zlatá Praha* 33, 1915-1916, s. 491.

Nekrolog.

-n- [= F. SEKANINA], *Zvon* 16, 1915-1916, s. 587-588.

Nekrolog.

[an.], *Český časopis historický* 22, 1916, s. 375-376.

Nekrolog.

F. V. VYKOUKAL, *Osvěta* 1916, s. 577-578.

Nekrolog.

J. H. [= J. HORÁK], *Národopisný věstník československý* 11, 1916, s. 357-358.

Nekrolog; předcházelo mu krátké anonymní sdělení o Karáskově skonu, *ibid.*, s. 231.

Dr. D. P. [= D. PROHASKA], *Savremenik* 11, Zagreb 1916, s. 262-263.

Nekrolog; s ohledem na jeho činnost mezi Jihoslovany.

Listy filologické, 43, 1916, s. 382.

Stručný nekrolog.

I. MILČETIĆ, *Obzor*, Zagreb 1916, № 188.

Nekrolog.

Vídeňský deník 10, Vídeň 1916, č. 151; č. 157.

Nekrolog; zejména o jeho činnosti mezi vídeňskými Čechy.

Obzor 7, Přerov 1916, č. 186.

Nekrolog.

V. JAGIĆ, *Archiv für slavische Philologie* 37, Berlin 1918, s. 268-270.

Odborný nekrolog.

POSMRTNÉ ČLÁNKY O KARÁSKOVI

[an.], *Uznání čs. spisovatele v Jugoslávii*, Hlasy Republiky, Olomouc – Přerov 1916, 15. 7.

Stat'; Karáskovy styky s Jihoslovany.

[an.], *Josef Karásek a Chorvati*, *Venkov* 11, 1916, č. 172, s. 4, 20. 7.

Článek; chorvatský list *Obzor* přinesl nekrolog, v němž byla oceněna Karáskova práce pro Jihoslovany.

[an.], *Odhalení pomníku slavistovi Dru. Josefu Karáskovi*, *Český deník* 6 (53), Plzeň 1917, č. 155, s. 4, 9. 6.

Zpráva; na vídeňském baumgartenském hřbitově byl odhalen pomník od sochaře E. Šaffa.

J. Z. RAUŠAR, *Phdr. Josef Karásek o Chelčickém*, *Svědění* 1, Vídeň 1918, č. 9, příl. Náboženské a kulturní směry, 1. 5.

Článek; o Karáskových pracích věnovaných P. Chelčickému.

J. LELEK, *Za Josefem Karáskem*, *Jičínské noviny* 37, Jičín 1918, č. 6, 26. 6.

Vzpomínka; mj. o Karáskových stycích s bulharskou carevnou Eleonorou, která zemřela v roce 1917.

P. SELVER, *Sedm let. Hrst vzpomínek*, *Tribuna* 3, 1921, č. 236, 7. 10.

Vzpomínka; o počátcích Selverovy překladatelské kariéry, již napomohl Karásek.

[an.], *Z redakce*, *Dunaj* 3, Vídeň 1925-1926, s. 268.

Oznámení; redakce příštího čísla *Dunaje* věnovaného J. Karáskovi se ujal prof. dr. B. Vybíral z Olomouce.

H. [= J. HEYER], *K desítiletému výročí smrti dra Jos. Karáska*, *Dunaj* 3, Vídeň 1925-1926, s. 268.

Medailon; s příslibem, že příští číslo *Dunaje* bude věnováno Karáskovi.

[an.], *Karáskovo číslo*, *Dunaj* 3, Vídeň 1925-1926, s. 308.

Oznámení; prof. dr. B. Vybíral, kterému byly příspěvky pro karáskovské číslo *Dunaje* zaslány, odřekl, proto bylo od tohoto podniku upuštěno.

J. K. DOLEŽAL, *Dr. J. Karásek (Kus života z české Vídně)*, Vídeň 1926, 196 s.

Monografie.

rec.: A. PRAŽÁK, *Naše věda* 9, 1927-1928, s. 114-115; A. N. [= A. NOVÁK], *Lidové noviny* 34, 1926, č. 435, s. 9, 29. 8.; jv. [= J. VODÁK], *České slovo* 18, 1926, č. 160, s. 5, 9. 7.; drb. [= J. BORECKÝ], *Zvon* 27, 1926-1927, s. 126; A. F. [= A. FRINTA], *Slovanský přehled* 19, 1927, s. 139-140; J. KABELÍK, *Časopis Matice moravské* 51, 1927, s. 356-364; Č. ZÍBRT, *Český lid* 28, 1928, s. 279.

[an.], *Desáté výročí úmrtí slavisty a literárního historika dra Jos. Karáska*, Národní listy 66, č. 170, s. 5, 22. 6.

Zpráva; o připravovaném karáskovském čísle časopisu *Dunaj*, nakonec nerealizovaném.

M. HÝSEK, *In memoriam*, Národní listy 66, 1926, č. 160, 2. 7.

Vzpomínkový portrét; přetištěno in: M. HÝSEK, *Literární besedy*, Praha 1940, s. 156-162.

A. PRAŽÁK, *Dr. Josef Karásek v mých vzpomínkách*, Vídeňský týdeník 20, Vídeň 1926, č. 145, 3. 7.

Vzpomínka.

-il- [= ?], *Památce dra Josefa Karáska*, Vídeňský týdeník 20, Vídeň 1926, č. 145, s. 1, 3. 7.

Úvodník k číslu dedikovanému J. Karáskovi k 10. výročí jeho úmrtí (2. července 1916).

J. HOLEČEK, *Vzpomínka na Josefa Karáska*, Vídeňský týdeník 20, Vídeň 1926, č. 145, s. 2, 3. 7.

Vzpomínka.

J. VOBORNÍK, *Proč jsem nepsal knížku o Karáskovi*, Vídeňský týdeník 20, Vídeň 1926, č. 145, s. 2, 3. 7.

Článek; o okolnostech, proč nenapsal Karáskův životopis, zejména o mládých letech strávených v Jičíně a na základě dopisů od zesnulého.

P. SELVER, *Hrst vzpomínek*, Vídeňský týdeník 20, Vídeň 1926, č. 145, s. 2, 3. 7.

Vzpomínka; zejména oceňuje zasvětitelský význam, jaký pro jeho překladatelskou činnost sehrály Karáskovy *Slavische Literaturgeschichte*; jen v detailech pozměněná verze článku P. SELVER, *Sedm let. Hrst vzpomínek*, Tribuna 3, 1921, č. 236, 7. 10.

A. DOLAR, *Dr. Josef Karásek*, Vídeňský týdeník 20, Vídeň 1926, č. 145, s. 2-3, 3. 7.

Vzpomínka; slovinský literární historik Anton Dolar byl Karáskovým švagrem.

J. DOLAR, *Malý Jaroslav u strýčka Karáska*, Vídeňský týdeník 20, Vídeň 1926, č. 145, s. 3, 3. 7.

Dětská vzpomínka.

J. DOLEŽAL, *Význam Karáskovy práce*, Vídeňský týdeník 20, Vídeň 1926, č. 145, s. 2-3, 3. 7.

Medailon; ukázka z Doležalovy monografie *Dr. J. Karásek*, Vídeň 1926.

J. VOBORNÍK, *Vzpomínka (K 10. výročí smrti slavisty dra Josefa Karáska)*, Národní politika 44, 1926, č. 203, 27. 7.

Vzpomínkový medailon.

A. N. [= A. NOVÁK], *Slavista Josef Karásek*, Lidové noviny 34, 1926, č. 435, s. 9, 29. 8.

Recenze; J. K. Doležal, *Dr. J. Karásek*, Vídeň 1926; s Novákovým hodnocením Karáskovy osobnosti.

M. KARÁSKOVÁ, *Všem literárním přátelům slavisty dra Karáska*, Vídeňský týdeník 20, Vídeň 1926, č. 164, 12. 11.

Výzva; M. Karásková žádá o zaslání Karáskových dopisů adresovaných přátelům, aby byly spolu s jeho pozůstalostí věnovány Národnímu muzeu v Praze.

J. HEYER, *V. Jagić a J. Karásek*, Dunaj 5, Vídeň 1928, s. 77-80.

Studie, o vzájemných kontaktech V. Jagiće se svým žákem, ukázky z korespondence.

J. KABELÍK, *O Karáskově korespondenci K. J. Erbena*, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci 40, Olomouc 1928, s. 119-124; též zvl. otisk, 6 s.

Studie; o stavu Karáskem připravované edice Erbenovy korespondence.

M. KARÁSKOVÁ, *Ještě několik slov o Karáskově korespondenci K. J. Erbena*, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci 41-42, Olomouc 1929, s. 291-293.

Stat' o dalších osudech Erbenovy edice korespondence zesnulého J. Kabelíka, který se uvázal dokončit práci započatou již J. Karáskem.

J. HEYER, *Vatr. Jagić a Jos. Karásek*, Dunaj 9, Vídeň 1932, s. 19-22, 103-106, 133-138.

Studie, o vzájemných kontaktech V. Jagiće se svým žákem, ukázky z korespondence; volné pokračování studie téhož autora *V. Jagić a J. Karásek*, Dunaj 5, Vídeň 1928, s. 77-80.

H. [= J. HEYER], *Dr. J. Karásek a fonologie*, Dunaj 9, Vídeň 1932, s. 74-75.

Glosa; o Karáskově rozpravě o charvátských dialektch na Kvarnerských ostrovech (Anzeiger der phil.-hist. Classe der Wiener Akademie, 1900), jež vykazují jisté fonologické shody s nářečími italskými této oblasti.

[an.] [= J. HEYER], *Jar. Vrchlický Dru Jos. Karáskovi*, Dunaj 9, Vídeň 1932, s. 124-125.

Dopis; edice dopisu J. Vrchlického J. Karáskovi z 20. 9. 1902.

M. KARÁSKOVÁ, *Vzpomínka na Otakara [sic!] Březinu*, Vídeňský deník 26, 1932, č. 143, 15. 9., s. 1.

Článek; vzpomínka na setkání manželů Karáskových s O. Březinou.

M. KARÁSKOVÁ, *Jaroslav Vrchlický a dr. Josef Karásek*, Vídeňský deník 26, 1932, č. 144, 17. 9., s. 1-2.

Článek; s citací Vrchlického korespondence s Karáskem.

M. KARÁSKOVÁ, *Dobrozdání dr. Josefa Karáska o „básnické“ tvorbě Jana Grmely, napodobitele básní Petra Bezruče*, Vídeňský deník 26, 1932, č. 157, 11. 10., s. 1-2; č. 158, 12. 10., s. 1-2; č. 159, 13. 10., s. 1.

Výtah z Karáskova posudku na Bezručovu obranu při procesu v roce 1915.

M. KARÁSKOVÁ, *Styky mezi lužickým buditelem Mukou a drem J. Karáskem*, Vídeňský deník 26, 1932, 19. 10., č. 162, s. 1-2; 20. 10., č. 163, s. 1.

Materiálová stať.

H. [= HEYER, Jan], *Z literárních styků vídeňského slavisty zemř. dra Jos. Karáska*, Dunaj 10, Vídeň 1933, s. 65.

Glosa; M. Karásková uveřejnila ve Vídeňském deníku (1932) sérii článků o J. Karáskovi a jeho stycích s O. Březinou, J. Vrchlickým a A. Mukou.

[an.] [= HEYER, Jan], *Svatopluk Čech doktoru Jos. Karáskovi*, Dunaj 10, Vídeň 1933, s. 65-66.

Dopis; edice dopisu S. Čecha J. Karáskovi ze 4. 4. 1906.

J. HEYER, *Jak oslavili vídeňští Slované před čtyřiceti lety sté narozeniny Jana Kollára*, Dunaj 10, Vídeň 1933, s. 191-197.

Studie; o kollárovském sborníku (Vídeň 1893), do něhož přispěl a který spoluredigoval i J. Karásek; ukázky z korespondence: dopis F. Čeliše Karáskovi z 15. 8. 1893.

M. KARÁSKOVÁ, *Příspěvek ke genesi vídeňského sborníku „Jan Kollár“ z r. 1893. (S otištěním dopisů Zdenky Šemberové)*, Dunaj 10, Vídeň 1933, s. 203-213.

Komentované dopisy Z. Šemberové (od 9. 3. do 2. 7. 1893), týkající se kollárovského sborníku (Vídeň 1893), do něhož přispěl a který spoluredigoval i J. Karásek.

K[arásek] Josef, in: *Ottův Slovník naučný nové doby – Dodatky*, díl 3, sv. 1, Praha 1934, s. 387.

Heslo.

J. Z. RAUŠAR, *Slavista dr. J. K. a Lužičané*, Lužickosrbský věstník 15, 1934, s. 7.

Článek.

M. KARÁSKOVÁ, *Dodatky k soupisu prací dra Josefa Karáska*, Dunaj 11, Vídeň 1934, s. 168-170, 242-248, 344-347.

Bibliografie; rovněž jako separát, Vídeň 1934, 14 s. – Zajímavá poznámka o Karáskově pozůstalosti: „V pozůstalosti nalezena sbírka národních písní českých (koledy); slovenské písně a zápisky slovenského dialektu, které jsem poslala prof. Horákovi v Praze k vydání; chorvatské písně a dialektologické záznamy z Burgenlandu, které jsem zaslala prof. Boraničovi v Záhřebě. Pojednání o Malém Lošinu, které přijala Jihoslovenská Akademie (zaslala jsem prof. Milčetičovi); stať o polabském slovníku (zaslala jsem profesoru Hujerovi).“ (s. 344)

M. KARÁSKOVÁ, *Dodatky k soupisu prací dra Josefa Karáska*, Vídeň 1934, 14 s.

Bibliografie; zvláštní otisk z čas. Dunaj 11, Vídeň 1934, s. 168-170, 242-248, 344-347.

J. HEYER, *Účast Čechů dolnorakouských na Národopisné výstavě v Praze 1895 a její významný plod. (K jubileu Sborníku Čechů dolnorakouských)*, Dunaj 12, Vídeň 1935, s. 65-70, 111-120.

Studie; o souvislostech vydání sborníku na základě zachované korespondence jeho redaktora J. Karáska.

Korespondence dr. Jos. Karáska, Právo lidu 45, 1936, č. 150, s. 6, 27. 6.

- Zpráva; o získání korespondence Literárním archivem Národního muzea v Praze; nepodepsáno.
- J. Z. RAUŠAR, *Z mých vzpomínek. Slavista dr. Jos. Karásek a akad. malíř O. Kubín (Coubine)*, Národní listy – Večerník, 1936, č. 56, 26. 2.
- Vzpomínka; Karáskovy styky s malířem O. Kubínem.
- J. Z. RAUŠAR, *Z mých vzpomínek na dr. Jos. Karáska ve Vídni*, Národní listy – Večerník, 1936, č. 179, 1. 7.
- Vzpomínka; Karáskovy styky s vídeňskými Čechy a Slovany.
- M. HÝSEK, *In memoriam*, in: *Literární besedy*, Praha 1940, s. 156-162.
- Vzpomínkový portrét; poprvé vyšlo v deníku Národní listy 66, 1926, č. 160, 2. 7.
- J. Z. RAUŠAR, *Vzpomínka na dr. Josefa Karáska*, Dunaj 17, Vídeň 1940, s. 90-93.
- Vzpomínka; otištěny dva Karáskovy dopisy Raušarovi z 12. 6. 1894 a 19. 1. 1895.
- J. KARÁSEK ZE LVOVIC, *Bezruč za první světové války*, in: *Vzpomínky na Petra Bezruče*, Brno 1947, s. 231-232.
- Vzpomínkový článek; mystifikace J. Karáska ze Lvovic, který se snaží přivlastnit si hlavní zásluhu na dobrozdání Josefa Karáska v Bezručově procesu v roce 1915, údajně napsaném na základě básníka elaborátu.
- J. DOLEŽAL, *Petr Bezruč a dva Karáskové*, Práce 13, 1957, č. 222, s. 5, 15. 9.
- Článek; o mystifikaci J. Karáska ze Lvovic vydávat se za pravého autora dobrozdání Josefa Karáska v Bezručově procesu v roce 1915, Doležal Karáska ze L. v srpnu 1950 navštívil, a on pak „odvolal své tvrzení, jako by býval dr. Josef Karásek opsal jeho elaborát“.
- O. KRÁLÍK, *Básník Slezských písní za první světové války*, in: B. PRAČKA – O. KRÁLÍK – J. DVOŘÁK, *Bezručův proces. Soudní a úřední dokumenty 1915-1918*, Ostrava 1962, s. 11-72 (zejména s. 31-48, 69); znovu in: B. PRAČKA – O. KRÁLÍK – J. DVOŘÁK, *Bezručův proces 1915-1918*, Ostrava 1964, s. 13-79 (zejména s. 34-53, 76).
- Studie; o Karáskově pozitivní účasti v procesu s P. Bezručem.
- mk [= M. KUDĚLKA], *Karásek Josef*, in: M. KUDĚLKA – Z. ŠIMEČEK, *Československé práce o jazyce, dějinách a kultuře slovanských národů od r. 1760*, Praha 1972, s. 221-222.
- Heslo; s bibliografií.
- rský- [= M. RUSINSKÝ], *Jméno Dr. Josefa Karáska*, Ostravský kulturní zpravodaj 16, 1973, č. 6 (červen), s. 18-19.
- Stať; Karáskova účast v obhajobě P. Bezruče proti c. k. rakouské justici v roce 1915.
- V. BECHYŇOVÁ, *Vatroslav Jagić ve vzpomínkách a ocenění Josefa Karáska. (K šedesátému výročí úmrtí V. Jagiće)*, Slavia 52, 1983, s. 181-193.
- Studie; Karáskovy styky s Jagićem a jeho podíl na propagaci jeho díla v českém prostředí.
- V. BECHYŇOVÁ, *Josef Karásek a bulharská literatura*, Acta UC – Philologica 2, Slavica Pragensia 18, Praha 1985, s. 69-76.
- Studie.
- V. BECHYŇOVÁ, *Josef Karásek*, in: *Lexikon české literatury 2/II K-L*, Praha 1993, s. 662-664.
- Heslo; s bibliografií.
- Josef Karásek. (1868-1916). Soupis osobního fondu*, zpracovala Magdaléna BAREŠOVÁ, Edice inventářů, č. 600, LA PNP, Praha 1995, 22 s.
- Soupis pozůstalosti uložené v LA PNP v Praze.
- П. КАРАГЪЗОВ, „История славянских литератур“ Иосифа Карасека – популяризация древних и современных литератур, Самосознание словесности. Историографии славянских литератур, София 1996, с. 112-117.
- Studie.
- J. BRATULIĆ, *Dubrovačke legende. Josip Karasek*, in: J. KARASEK, *Dubrovačke legende*, Zagreb 1996, s. 195-199.
- Doslov.
- T. MEŠKANK, *Česká Vídeň a serbska Lužica na proze létstotka*, in: *Práce z dějin slavistiky*, sv. 20, Praha 1998, s. 99-113.
- Studie; o vztahu J. Karáska, J. Z. Raušara a L. Kuby k Lužickým Srbům.
- F. VŠETIČKA, *Žák Vatroslava Jagiće*, Opera slavica 14, 2004, č. 3, s. 38-39.
- Medailon.

CH. ROTHMEIER, *Josef Karásek*, in: TÁŽ, Die entzauberte Idylle. 160 Jahre Wien in der tschechischen Literatur, Wien 2004, s. 183.

Medailon.

F. VŠETIČKA, *K českovídeňské slavistice*, in: I. Pospíšil – M. Zelenka – A. Zelenková (eds), Česká a slovenská slavistika na počátku 21. století (Stav – metodologie – mezinárodní souvislosti), Brněnské texty k slovakistice VIII, Brno 2005, s. 271-286.

Stat'; soubor medailonů s částmi *Rytíř ze Samokova* (H. Jireček), *Zakladatel balkanistiky* (K. Jireček), *Jeden z blanického cechu* (A. V. Šembera), *Žák Vatroslava Jagiće* (J. Karásek), *Kustos dvorní knihovny* (F. Menčík), *Druhý tichý génius* (A. Rybička), *Nejkrásnější rok studentského mládí* (M. Hýsek).

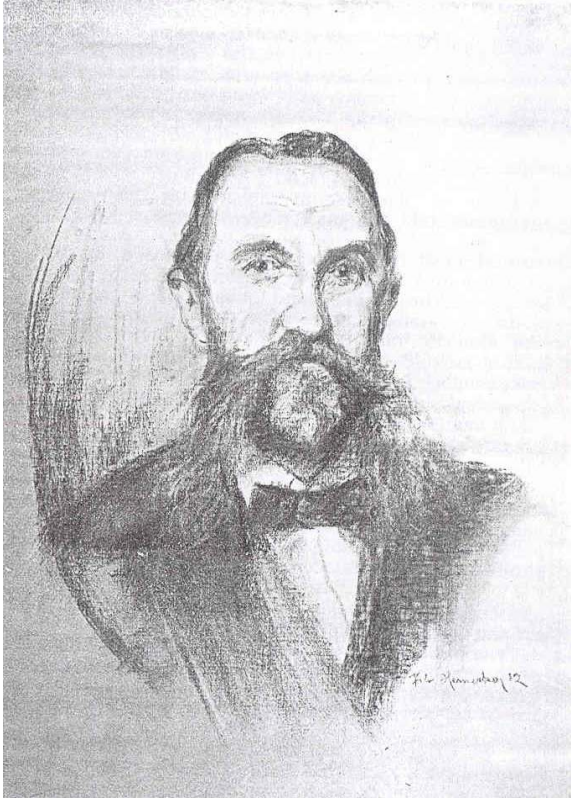
7. OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

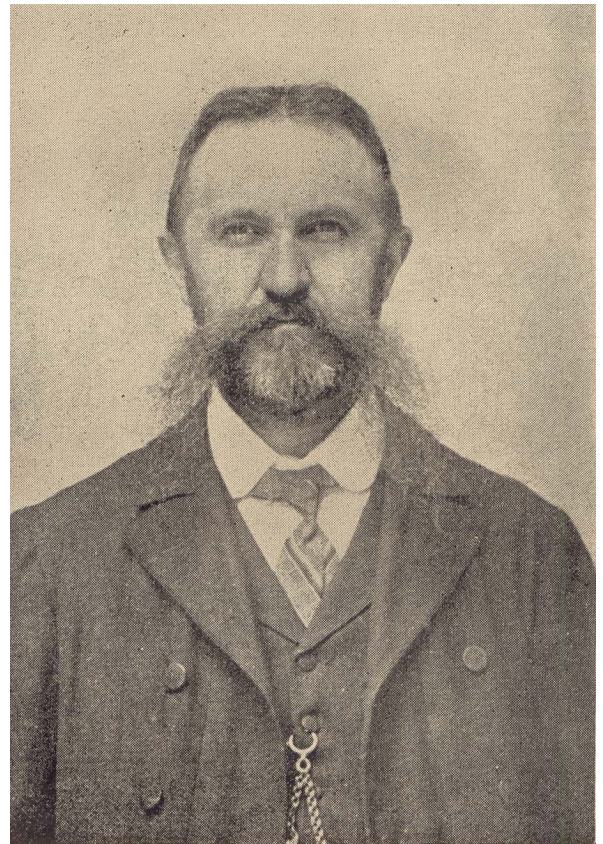
obr. 1
Josef Karásek po maturitě s rodiči,
sestrou a neznámým (kol. 1888)

obr. 2
Josef Karásek na univerzitě ve Vídni
(po r. 1889)

obr. 3
Vilo Hemerka:
Dr. Josef Karásek (1912)
(kresba)

Dr. Josef Karásek

obr. 4
Dr. Josef Karásek (b. d.)

obr. 5
Dr. Josef Karásek s chotí Melanií

obr. 6
horní řada: B. Vybíral, J. K. Pojezdný-Doležal, M. Hýsek, E. Saudek
dolní řada: H. Sonnenschein, Dr. J. Karásek, M. Karásková, J. Z. Raušar
(ve Vídni r. 1910)

obr. 7

M. Karásková před náhrobkem J. Karáska od E. Šaffa (kol. 1925)

OBRAZOVÉ PŘÍLOHY JSOU REPRODUKOVÁNY Z TĚCHTO PUBLIKACÍ:

J. K. DOLEŽAL, *Dr. J. Karásek. Kus života z české Vídně*, Vídeň 1926 (**obr. 1, 2, 4, 6, 7**).

F. VÁHALA (ed.), *Ze staré a nové Vídně. Ročenka Vídeňské matice pro rok 1912*, Vídeň [1913], za s. 32 (**obr. 3**).

B. VAVROUŠEK, *Literární atlas československý II*, Praha 1938, s. 161 (**obr. 5**).

8. ANGLICKÉ RÉSUMÉ – DISSERTATION SYNOPSIS

Author: MGR. MARCEL ČERNÝ

Title: JOSEF KARÁSEK (1868-1916) IN THE CONTEXT OF CZECH SLAVIC STUDIES AND THE CZECH LITERARY SCENE IN VIENNA. ON THE PARTICIPATION OF VIENNA IN INTER-SLAVIC CULTURAL RELATIONS FROM THE FOUNDING OF THE JAGIĆ SEMINARY TO THE BIRTH OF CZECHOSLOVAKIA.

This dissertation is divided into two parts. The first part (2. VIENNA AND CZECH LITERATURE) is devoted to the interaction between the city of Vienna and modern Czech culture, primarily literature. The second part (3. VIENNA AND CZECH SLAVIC STUDIES) is oriented toward the problematic of the history of Slavic Studies, the area of Slavic philology which, as a meta-discipline, deals with the self-reflection of its own subject. Specifically, both the initiative of the “Jagić concept” of Slavic philology for Czech Slavic Studies as it was eventually reflected in Karásek’s specialized activities and the panoramic outline of the way in which Jagić’s work was perceived and absorbed in the Czech surroundings are the subject of consideration.

However, this study is not a “classic” monograph in the narrow sense of the word. Josef Karásek, who was a literary historian, editor, translator, and promoter of Slavic literatures in the German-speaking world, was not a central personality in the history of Czech Slavic Studies. Yet on the other hand, considering the rather strong echo of his work in Czech, Viennese and other Slavic research communities, and in spite of the partial research eclecticism of his work, it cannot be said that Karásek was a mere journalist and author of compilations.

His extensive estate, which was made accessible only in 1995 (Literary Archive of the National Literature Memorial) reveals very lively specialized correspondence contacts with many of the leading personalities of the research, artistic, and especially literary worlds. This rich heuristic base, in combination with the use of Karásek’s personality as an axis around which a broader substratum could be reconstructed, became the point of departure for more detailed knowledge of Jagić’s Slavic seminary and Czech Vienna (above all in the literary sense).

The first chapter of the first section, 2. 1. 1. UNLOVED VIENNA. THE BIRTH AND DEVELOPMENT OF THE CZECH VIENNESE MINORITY AS A CULTURAL HISTORICAL PHENOMENON,

outlines the significance of Vienna in the spiritual life of the Czechs from the end of the 18th century to the first half of the 19th century. If the relationship of the Czech nation to Vienna during the time prior to the Battle of White Mountain was essentially neutral, in the following period, through a feeling of betrayal and suffering for an “inherited sin” of fathers and grandfathers, it changed to a revivalist and later defiant anger, even resistance. In this light, Vienna symbolically represented the Hapsburg family, empire and entire system.

The following chapter, 2. 1. 2. PHILOLOGICAL VIENNA. THE FIRST INSTITUTIONALIZED CENTER FOR THE TEACHING OF THE CZECH LANGUAGE, deals with the role of Vienna for philological research on the Czech language, a role which cannot be ignored. The period of the Czech “pre-literary” interest in the capital city of the Austrian monarchy as a significant co-agent of the emancipation of the Slavic nations is also dealt with in chapter 2. 1. 3. CZECHO-SLAVIC VIENNA. THE SIGNIFICANCE OF VIENNA FOR THE INTER-SLAVIC CULTURAL EXCHANGE. The next section, 2. 2. LITERARY VIENNA. ON THE DEFINITION OF THE CONCEPT OF CZECH VIENNESE LITERATURE, is devoted to Karásek’s contribution as well as that of other specialists concerned with the study of Czech literary Vienna. The role of J. Karásek as the initiator of projects oriented toward historiographic research on the Czech minority is emphasized, with special consideration given to “Czech Viennese literature” for the first time. Its works and representatives are placed in a broader context as an integral part of Czech literature, or more precisely, as a specific variant of Czech regionalism.

The final three chapters of the first part, 2. 3. 1. VIENNA AS AN ALLEGED CITY OF PROSPERITY AND QUICKLY OBTAINABLE HAPPINESS, 2. 3. 2. MACHAR’S VIENNA and 2. 3. 3. VIENNA OF THE ADMINISTRATIVE BOHEMIAN VÁCLAV HRUBÝ (WITH AN OUTLINE OF THE DEVELOPMENT UP UNTIL THE BIRTH OF THE CSR) in the framework of a single internally connected whole (2. 3. THE TOPOS OF THE DANUBE METROPOLIS IN CZECH ARTISTIC LITERATURE FROM THE MID-19TH CENTURY TO THE BIRTH OF THE CSR) follows the changes in the Viennese *loci communes* in Czech literature from the 1850s until the downfall of the monarchy in 1918 from the perspective of imagology. The texts analyzed reveal that the artistic reflections of Vienna in Czech literature are, considering their late articulation, marked, even determined by an implied hatred toward the ruling Hapsburg family, the symbolic “guilty party” in all the troubles of post-White Mountain development. Though Vienna did gain a certain prestige in official circles, it only became the topic of Czech literature in exceptional cases, especially if we compare the situation with that of other Slavic literatures.

The second section begins with the extensive chapter 3. 1. THE JAGÍČ SEMINARY AS A

SIGNIFICANT CENTER FOR RESEARCH ON SLAVIC PHILOLOGY on the significance of the Jagić seminary for Czech Slavic Studies, demonstrated above all by contacts between Jagić and J. Karásek, and more generally, his relationship to the Czech surroundings, where Karásek was one of the most agile sources of information of the life and work of his teacher. Given its thematic orientation and methodological approach to the rich archival and journal material, this chapter is a conscious acknowledgement of the research references of Věnceslava Bechyňová.

Chapter 3. 2. HISTORIOGRAPHER OF SLAVIC LITERATURES – METHODOLOGICAL CONCEPTS AND PERIOD RECEPTION OF *SLAVISCHES LITERATURGESCHICHTE* attempts to answer the question of the degree to which Karásek's attempt to synthetically capture the history of Slavic literatures as a self-contained, vibrant organism was successful and what place he holds in the history of Czech Comparative Literary Studies.

The final chapter, 3. 3. INTEREST IN THE LITERATURE AND CULTURE OF THE SORBS OF LUSATIA, was motivated by the order from the Sorbian side as an illustrative example of Karásek's activities in the area of contacts between Czechs and other Slavs. This evokes the analogical evaluation of the Karásek issue in the area of other binary linguistic and literary relationships (Czech-Polish, Czech-Russian, Czech-Bulgarian and others), but due to time constraints this could not be included and thus remains an eventual task for further researchers.

(English by T. Sherman)

ANOTACE DISERTAČNÍ PRÁCE

Autor: MGR. MARCEL ČERNÝ

Titul: OSOBNOST JOSEFA KARÁSKA (1868-1916) V SOUVISLOSTECH ČESKÉ SLAVISTIKY A ČESKÉ LITERÁRNÍ VÍDNĚ. PŘÍSPĚVEK K VÍDEŇSKÉ ÚČASTI V MEZISLOVANSKÝCH KULTURNÍCH VZTAZÍCH OD ZALOŽENÍ JAGÍČOVA SEMINÁŘE DO VZNIKU ČSR

Disertační práce je rozdělena do dvou částí. První z nich (2. VÍDEŇ A ČESKÉ PÍSEMNICTVÍ) je věnována vzájemné interakci města Vídně a novodobé české kultury, zejména písemnictví, druhý oddíl (3. VÍDEŇ A ČESKÁ SLAVISTIKA) je zaměřen na problematiku dějin slavistiky, tedy té části slovanské filologie, která se jako metadisciplina zabývá sebereflexí vlastního předmětu. Konkrétně se předmětem úvah stává jednak iniciativa tzv. jagičovského konceptu slovanské filologie pro slavistiku českou, jak se ve svém důsledku promítla na Karáskově odborné činnosti, jednak přehledný nástin toho, jak bylo Jagičovo dílo českým prostředím vnímáno a vstřebáváno.

Práce však není „klasickou“ personální monografií v užším smyslu slova. Literární historik, editor, překladatel a propagátor slovanských literatur v německém prostředí Josef Karásek nepředstavuje pro dějiny české slavistiky těžiskovou osobnost, avšak na druhou stranu vzhledem k poměrně bohaté odezvě jeho prací v české, vídeňské i ostatní slovanské vědecké obci a navzdory částečnému vědeckému eklekticismu jeho prací nelze o Karáskovi říci, že byl pouze pilným kompilátorem a publicistou.

Jeho rozsáhlá, teprve v roce 1995 zpřístupněná pozůstalost (Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze) svědčí o velmi živých odborných korespondenčních stycích s mnoha předními osobnostmi vědeckého a uměleckého, zvláště literárního světa. Tato bohatá heuristická základna v kombinaci s využitím Karáskovy osobnosti jako osy, kolem níž by mohlo být rekonstruováno širší podloží, se stala východiskem pro detailnější poznání Jagičova slovanského semináře a české (především literární) Vídně.

V první kapitole prvního oddílu 2. 1. 1. VÍDEŇ NEMILOVANÁ. VZNIK A VÝVOJ ČESKOVÍDEŇSKÉ MENŠINY JAKO KULTURNĚHISTORICKÝ FENOMÉN JE nastíněn význam Vídně v duchovním životě Čechů od konce 18. století do první poloviny 19. století. Zůstával-li vztah českého národa k Vídni v době před bitvou na Bílé hoře v podstatě neutrální, měnil se v následujícím období přes pocit křivdy a pykání za „dědičný hřích“ otců a dědů až

k obrozenskému a pozdějšímu vzdorného hněvu, ba odporu. V této optice Vídeň symbolicky zastupovala habsburský rod, říši a celý její systém.

Následující kapitola 2. 1. 2. VÍDEŇ FILOLOGICKÁ. PRVNÍ INSTITUCIONALIZOVANÉ STŘEDISKO VÝUKY ČESKÉHO JAZYKA se zabývá nepřehlédnutelnou úlohou Vídně pro filologická bádání o českém jazyce. A období českého „předliterárního“ zájmu o hlavní město rakouského mocnářství jako významného spolučinitele emancipace slovanských národů neopouští ani část 2. 1. 3. VÍDEŇ ČECHOSLOVANSKÁ. VÝZNAM VÍDNĚ PRO MEZISLOVANSKOU KULTURNÍ VÝMĚNU. Další oddíl 2. 2. VÍDEŇ LITERÁRNÍ. K VYMEZENÍ POJMU ČESKOVÍDEŇSKÉ LITERATURY je věnován Karáskovu přínosu i ostatních zainteresovaných odborníků pro studium české literární Vídně, přičemž je zdůrazněna zejména role J. Karáska jakožto iniciátora projektů zaměřených na historiografický výzkum menšiny, poprvé se zvláštním zřetelem k tzv. „českovídeňské literatuře“. Její díla a představitelé jsou zasazováni do širšího kontextu jako integrální součást českého písemnictví, resp. jako specifická varianta českého regionalismu.

Závěrečné tři podkapitoly první části 2. 3. 1. VÍDEŇ JAKO ÚDAJNÉ MĚSTO BLAHOBYTU A RYCHLE DOSAŽITELNÉHO ŠTĚSTÍ, 2. 3. 2. VÍDEŇ MACHAROVA a 2. 3. 3. VÍDEŇ ÚŘEDNICKÉ BOHÉMY VÁCLAVA HRUBÉHO (S NÁSTINEM VÝVOJE DO VZNIKU ČSR) v rámci jednoho vnitřně propojeného celku (2. 3. TOPOS DUNAJSKÉ METROPOLE V ČESKÉ UMĚLECKÉ LITERATUŘE OD POLOVINY 19. STOLETÍ PO VZNIK ČSR) v imagologické perspektivě sledují proměny vídeňských *loci communes* v české literatuře od padesátých let 19. století po rozpad monarchie v roce 1918. Z analyzovaných textů vyplývá, že umělecké reflexe Vídně v české literatuře jsou vzhledem ke svému pozdnímu artikulování poznamenány, ba determinovány implikovanou nenávisí k panujícímu habsburskému rodu, symbolickému „viníku“ všech strážní pobělohorského vývoje. Vídeň sice získala jistou prestiž v oficiálních kruzích, ale tématem české literatury se stávala spíše výjimečně, zvláště pokud situaci srovnáváme s ostatními slovanskými literaturami.

Druhý oddíl začíná rozsáhlou kapitolou 3. 1. JAGICŮV SEMINÁŘ JAKO VÝZNAMNÉ STŘEDISKO BÁDÁNÍ O SLOVANSKÉ FILOLOGII o významu Jagícova semináře pro českou slavistiku, zejména na příkladu Jagícových styků s J. Karáskem a obecně o jeho vztahu k českému prostředí, kde byl Karásek jedním z nejagilnějších informátorů o životě a díle svého učitele. Kapitola se svým tematickým zaměřením i metodickým přístupem k bohatému archivnímu a časopiseckému materiálu vědomě hlásí k badatelskému odkazu Věnceslavy Bechyňové.

Kapitola 3. 2. HISTORIOGRAFEM SLOVANSKÝCH LITERATUR – METODOLOGICKÁ

KONCEPCE A DOBOVÉ PŘIJETÍ *SLAVISCHER LITERATURGESCHICHTE* se snaží odpovědět na otázku, do jaké míry byl Karáskův pokus o syntetické zachycení dějin slovanských literatur jako celistvého pulsujícího organismu úspěšný a jaké místo mu náleží v dějinách české komparatistiky.

Závěrečná kapitola 3. 3. ZÁJEM O PÍSEMNICTVÍ A KULTURU LUŽICKÝCH SRBŮ byla motivována objednávkou lužickosrbské strany jako ilustrativní příklad Karáskových aktivit na poli česko-jihoslovanských styků. V tomto ohledu se nabízí analogické zhodnocení Karáskovy problematiky z oblasti ostatních binárních lingvoliterárních vztahů (česko-polských, česko-ruských, česko-bulharských a česko-jihoslovanských), avšak z časových důvodů již nemohlo být zpracováno a zůstává jako eventuální úkol pro další badatele.